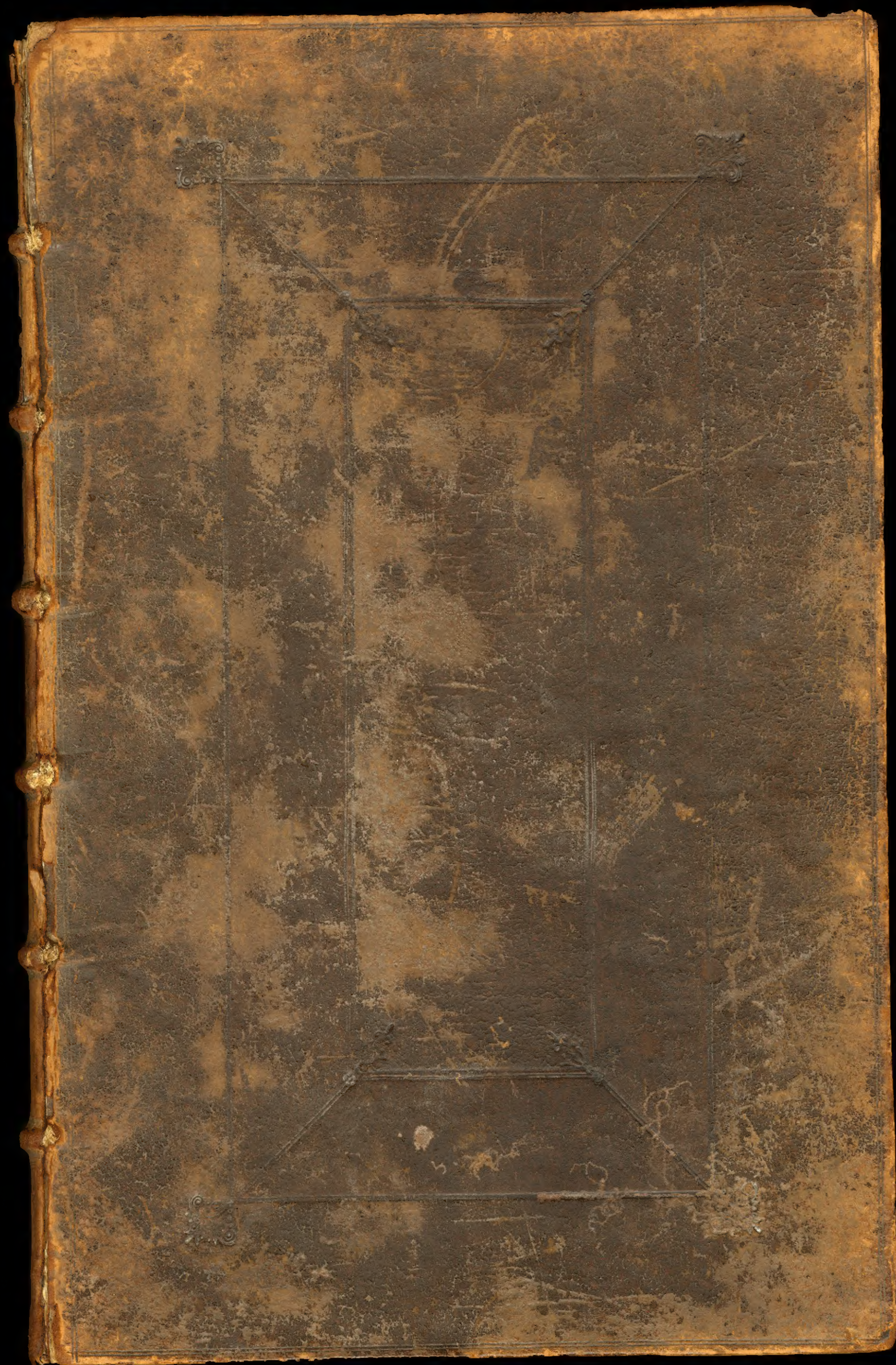

T. Sharp D.D. Preb.
of Durham. Arch
Deacon of North

PETER
SEABY
B

Not Cut but Scrapt

MUSEUM WORMIANUM.

SEU

HISTORIA RERUM RARIORUM,

Tam Naturalium, quam Artificialium, tam Domesticarum, quam Exoticarum; quæ Hafniæ Danorum in ædibus Authoris servantur.

Adornata ab

OLAO WORM, MED. DOCT. &c, in Regiâ Hafniensi Academiâ, olim Professore publico.

Variis & accuratis Iconibus illustrata.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud IOHANNEM ELSEVIRIUM, Acad. Typograph.
cIↄ Iↄc LV.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO

PRINCIPI

FRIDERICO III.

DANIÆ, NORWEGIÆ, GOTHORVM, VVANDALORVMQVE

REGI,

DUCI SLESVICI, HOLSATIÆ, STORMARIÆ ET DITMARSIÆ,

COMITI IN OLDENBURG ET DELMENHORST,

PATRIÆ PATRI,

Imperii Pacisque æternitatem precor.

EX AUGUSTISSIME:

Naturam, Tibi, ancillante arte comitatam tam suâ industriâ, quam hujus sedulitate insignem, ad Sacrarium Majestatis Tuæ sisto, rerum hanc omnium Reginam Tibi Regi invictissimo, benignam rerum omnium Matrem Tibi Patriæ Patri, Benefactori au-

tem Opt. Max. æternum devoti cultus & duraturi obsequii monimentum. Nec Tuam ob hoc mihi metuendam offensionem duco, cum, quod hanc in secretum Sacræ Tuæ Majestatis producam, peccare mihi non videor. Si enim Tuâ Majestate dignum munus quæsiissem, non invenirem certe, si maxime conveniens, Natura erat, quæ, Majestatem suam ubique exserens, Regum quoque Palatia intrat, & adeo non in summâ fortunâ despici solet, quin sæpe etiam in amicitiam & secretum admittatur. Illa scilicet, quæ per universum dispersa Solem interdiu lucere facit, Lunam innumerabilibus comitatam syderibus noctu excubias agere jubet, æthera, terras, maria, singula suis incolis exornat, & per quicquid ubique est mirificè diffusa in mirandâ humani corporis Fabricâ maximè elucet. Cæterùm, audaculum judicabunt me forsan non pauci, quod, juvenis adhuc, ætatis invidiam non timens, hoc serto me Majestatis Tuæ aram adornaturum promittam, quod si in potestate meâ esset, non modo Magnatum opes æquarem, sed cum ipsis Diis de felicitate certare possem. Sed & magnas Terrarum Regionumque moles in exiles chartarum particulas, tanquam in scenam, introduxit erudita Antiquitas, &, quicquid cœlestium corporum supra nos esse videmus, exili globo arctasse Archimedem constans fama est. Tentavit tale aliquid, Parens, heu quondam, meus, qui vastissimæ Naturæ scrutator indefessus, mirator assiduus, intra angustos privatarum ædium parietes vastum augustumq; Naturæ hoc Numen, nec infelici planè successu, nec irrito nisu, concludere laboravit. Præter enim quæ in Patriam nostram liberali manu collata nemini negata orbis Conditor voluit, ab utroque Solis termino, utroque Oceano, Naturam ad se invitavit, ex Meridie venientem hospitio excepit, &, ne quid inexpertum relinqueret, neque Septentrionem insalutatum voluit, hoc agens: ut, quantum fragilis & laboriosa mortalitas permitteret, in secreta ejus penetraret, nec pateretur in suâ Patriâ ignorari, quæ, ut in hominum oculis versarentur, orbi data erant. Et cum denegatum mortalibus diu vivere sciret, faciendum sibi

ſibi aliquid credidit, quo ſe vixiſſe teſtaretur, hoc animum contra fluxæ mortalitatis injurias obfirmans: tum demum fore ut nec ignotus viveret, nec moreretur. Videns porrò ſuam illam in hoc Naturæ ſtudio operam ſic Majeſtati Tuæ placere, ut, non modò, cum à graviſsimis Regni negotiis ad mitiora ſtudia tranſire animus eſſet, Tu verus orbis noſtri Sol, relicto tuo Capitolio in Mantuam noſtram, Regii corporis radios non ſemel transfundere dignarere, ſed & ſic Majeſtatis Tuæ beneficiis ſua illa augeri, ut, his jam accedentibus, non amplius invidiam hominum, ſed ipſius Naturæ timeret, credidit gratam ſe literato orbi facturum operam, ſi, quæ viderat tanto Regi tam grata, brevi hiſtoriâ adornata poſteritati tranſmitteret. Nec defuerunt hæc meditanti calcar addentes. Aggreſſus itaque opus, Eruditorum ſcholis, quod crediderunt multi, non inutile futurum, quod ſuarum partium fuit brevi abſolvit. Cæterùm, quam miſerum eſt bene partis non poſſe frui! Exantlatâ hâc moleſtiâ & jam Virtuti laborique ſua præmia exſpectans, citâ morte præoccupatus, inter Mortales eſſe deſinit, ô fluxas humanæ ſortis viciſsitudines! ô triſtem & inevitabilem moriendi neceſsitatem! Lucem tum primum videre incipiebat tot dierum tot noctium labor, cum triſtis eum nox, non ſine inſigni mœſtiſſimæ viduæ & novem orphanorum mœrore, opprimeret, cui ſoli vitam lucemque debebat. Ipſe, qui ſtudiorum amore extra Patriam tenebar, vidi naſcentis operis cunabula, filialiſque obſequii & Paterni mandati memor, quantum in me fuit, obſtetricantes manus porrexi, egique, ut ſaltem poſthumi nomen mereretur, quod quominus à vero Parente tolli poſſet iniquior ſors vetuit. Hinc factum, quod nunc felici ſydere abſolutum in publicum orbis theatrum prodeat, gaudeatque Sacræ Majeſtatis Tuæ aris appendi, unde ſi non refigatur habebo quod cœlo & verè Regiæ Tuæ Clementiæ imputem, innumeriſque illis accenſeam beneficiis, quibus non modo Parentem B.M. quamdiu communi hac luce gaudebat, cumulaſti, ſed & iis quæ poſt fata ejus in me vel ſolum Regia Tua Munificentia copioſe contulit.

Nec ad alios quam ad Sacræ Tuæ Majeſtatis pedes operis hujus Patrocinium devolvere permiſit erga Parentem Religio, in cujus pios Manes injurius omnino eſſem, ſi ad alias aras litarem, quam ad quas vota concepiſſe illum, dum in vivis erat, ipſemet mihi conſcius eram: erant autem illæ non aliæ, quam quæ in ſacrario Sacræ Tuæ Majeſtatis ſitæ quotidianis hominum votis ſic impetuntur, ut ad has ſolas, tanquam verum candidi Numinis lucum, immixti plebejis nobiles, ab omni terrarum parte, ſtudioſâ celeritate confluant, inviolatæ virtuti certiſſimam & non pudendam ad hæc pulvinaria incolumitatem quæſituri. Patere itaque, Rex Auguſtiſsime, hoc devoti animi monimentum, quod, Sacræ Tuæ Majeſtati à Parente deſtinatum, ejuſdem juſſu filius ſuſpendo; Patere, inquam, Regiis tuis tholis affigi, ab illo, qui tibi ſuam ſuorumque vitam, ſalutem, & incolumitatem debet, nec in votis quid amplius habet, quam ut tanti Regis, cui par ubique æquitatis & clementiæ ratio, divinas virtutes perpetuo adorare liceat. Idque optat unicè, ut immortalis Deus, Regum ille Rex Summus, Tibi Regi ſemper Auguſto, Patriæ imperium, quod hodie tuâ virtute floret vigetque, perpetuò ſoſpitet, vitam deſtinet cœlo coævam, detque, ut, diu in oculis Patriæ glorioſè triumphans, felici ſenectute multos annos imperes, ut, poſtquam diutiſsimè hominum recreator manſeris, comes tandem Deorum tardiſsimus fias. Lugd. Batav. ipſis Calendis Martii cIↄIↄclv.

REGIÆ TUÆ MAJESTATIS

Devotiſſimus ſubditus

W. WORM, OLAI FIL.

[illegible]
Tot cimelia complexus cimelion ipse
WORMIUS hæc inter tanta legendus erat.

CONSTANTER.

[illegible]
a triumphantis suspicienda Senis.
Hic latet, immensi quicquid doctrina laboris
Possidet, ingeniis quicquid in orbe patet.

TH. BARTHOLINUS D. P. Reg

OLAUS WORM,

Med. Doct. & Profess. Regius,

LECTORI

S. P.

VETUS querela Sapientum est, nos in rerum naturalium inquisitione cum Vulpeculâ Æsopicâ vitreum vas lambere, pultem non attingere: circa cortices & siliquas rerum versari, pulpam & fructum non degustare. Cujus miseriæ causam qui diligentius inquisiverint, videbunt institutionem à teneris factam eò errorum nos ducere. Quotus enim quisque est, qui, cum se rerum naturalium inquisitioni tradiderit, aliud à Præceptoribus hauriat, quam ineptas quasdam argutias, de Materiâ Primâ, Privatione, Motu, Mundi æternitate, Orbium cœlestium soliditate, aliisque ejus farinæ Sophismatibus? Quibus instructus, ne vilissimi quidem lapidis, qui præ pedibus est, naturam, proprietates & vires sciet. Ejecerunt vulgò è Scholis & Academiis utilissimos Philosophorum, de rerum naturâ, libros, historiam Terrarum, Mineralium, Lapidum & Plantarum spernunt, eosque saltem retinuerunt, qui visi sunt disputationibus & altercationibus inutilibus fovendis idonei. Ita juventus à rerum naturis inquirendis avocatur, & spinosis quibusdam de terminis, ut vocant, & notionibus secundis, sophismatis irretitur, à quibus ubi se extricaverit, rudiorem rerum præclararum se reperit, quam cum primùm Philosophari cœpit. Disputant pro & contra, ut inquiunt, hoc est, ut pueri faciunt, exstruunt ex luto casulas, quas non minori oblectamento dejiciant, ut sic ineptiores à se discipulos remittant, quam acceperunt. Lubet Doctissimi Gassendi hic adferre querelam, quâ lib. 1. adversus Aristoteleos discipulorum sortem sic deplorat. Quam juvaret nosse Historiam Lapidum, Metallorum, Plantarum, Animalium, cæterorumque hujusmodi, quorum est adeo jucunda cognitu varietas. Et ista tamen, inquiunt, noverint lapidarii, aurifices, herbarii, venatores. Flocci nempe faciunt, quod nimis vulgaria sint, jactantque interea seligere se, quæ propriè spectent ad Philosophiam. Scilicet Aristoteles, scilicet Democritus, scilicet alii magni viri, quorum eruditio tanti æstimatur, Philosophiam non excolebant, cum ista perquirerent? Scilicet boni isti viri, dum res ejusmodi prætereunt, Philosophiæ magis obsequuntur, quod adeò solerter disquirant; An detur forma corporeitatis? An & cujusmodi habeat proprietates illa forma, quæ cadaveris dicitur? An, qui sunt inferioris gradus, superiores contineant formaliter vel eminenter? An facultas animalis sit à subjecto separabilis re, vel ratione tantum? An proinde facultate visus positâ in lapide actum visionis eliceret? ut alias innumeras nugas ineptiasque prætermittam. Et cæteris tamen neglectis ista curiosi prosequuntur, ut propriè Philosophica. Cedo igitur ex illis quando Physices curriculum

absolverunt, quid probi teneant ex iis quæ sunt in rerum Naturâ? Mineralia, Vegetabilia, & Animalia non sunt perscrutati, quemadmodum dictum est. Elementa etiam ignorant, quæ aut cujusmodi sint: qui garrulitatem saltem exercuerunt circa ineptas & frivolas qualitatum combinationes. Ex cœlestibus ipsis vix Solem Lunamque novisse tentarunt, & quæ nunquam suspexerunt ipsi, disseruerunt otiantes in Scholis & hypocaustis, ac mille nugas commenti sunt, quibus insomnia suffulcirent, videlicet soliditatem realitatemque sphærarum cœlestium, canales quos astra trajiciant, negationes qualitatum quas alteratrices & corruptrices dicimus, cæterasque hujusmodi, quæ nullâ comprobari possunt observatione & experientiâ. Vno verbo, de hac rerum naturâ nihil perviderunt, quando suas Scholas ingressi, aliam naturam ingressi sunt, cum exteriore minimè congruentem, ac proinde mirari non debeas, si, audiens illos differentes de rebus naturalibus, videris longe abesse ab iis, quæ præter Scholas nobis observantur. Hinc ipsimet, ubi ad hanc veram naturam ventum est, caligant prorsus & obstupescunt, moniti scilicet ab iis, qui non fallaci ratiocinio, sed magistrâ rerum experientiâ, observationeque omnia prosequuntur. Veris ac vivis coloribus Philosophos nostros superficiarios & Scholasticos depinxit vir ille eruditissimus. Quocirca & alii ante eum in eundem sensum conquesti sunt; nostrâ inscitiâ & negligentiâ fieri, ut multæ res lateant, multis non utamur, multæ prorsus intereant. Longè aliter majores nostri Philosophabantur, aliter discipulos suos in adita Naturæ manuducebant, in primis eos qui rebus naturalibus uti decreverant ad corporis humani sanitatem aut conservandam aut recuperandam. Audi Galenum de compos. Medic. lib. 3. Amicos adhortor, ut meum exemplum sequentes, modò artis opera probe obire voluerint, dent operam ut ex omnibus locis præstantissima illis quotannis Medicamenta adferantur, quandoquidem perditi illi omnis generis coëmtores rerum, variis modis adulterare solent ea. Quisquis igitur auxiliorum undique copiam habere volet, omnis Stirpium materia, Animalium, Metallorum, tum aliorum terrestrium corporum, quæ ad Medicinæ usum transferre solemus, ipsi perspecta ut sit necesse est. Hinc tot peregrinationes à Galeno ipso susceptæ in Lemnum & alias terras, ut res naturales in loco nativo aspiceret, diligenter lustraret, notis genuinis ab adulteratis discerneret. Qui enim ex libris & relationibus saltem res dignoscere laborant, eos assimilare solebat præconibus, qui formam ac notas fugitivi mancipii, licet ipsi viderint nunquam, præconio tamen suo publicare solent. Notas enim ab aliis accipientes, seu Cantilenam, eas proferunt, ut, si forte, quem præconio indicant, prope assisteret, agnoscere tamen eum non possent. Hisce igitur similes ut non evadamus, & in clarâ luce circa rerum naturas cæcutiamus, laqueis istis ingenia subducamus, abjectis corticibus, nucleos apprehendamus, perspicilla, quæ pro rebus rerum spectra exhibent, deponamus, id tandem agamus, ut Academiæ desinant persuadere, incipiant demonstrare, desinant disputare, incipiant speculari, desinant credere, incipiant scire. Recte enim ille: Æque tyrannicum & perniciosum est illud Aristotelicum, Discentem oportet credere; atque Pythagoricum, αὐτὸς ἔφα. Nemo jurare cogatur in verba Magistri, sed res ipsæ constringant intellectum, nec plus fidei habeatur præceptori, quam quantum esse habendum re demonstraverit. Hæc recta, hæc Regia est Philosophandi via, à quâ qui deflectit, in devia & præcipitia abripitur. Hoc meo malo expertus, cum animadverterim, quam rerum inopes nos reddat vulgaris Philosophiam Naturalem tractandi

ratio,

ratio, meliorum ingeniorum dolere cœpi vices; ac de mediis, quibus commodissime variarum ac pulcherrimarum rerum Naturalium copia comparari & juventuti instillari posset, cogitare cœpi, quo ita ex communi errorum lacu & tenebris extracta, in clarâ luce & pulcherrimâ divinorum operum contemplatione statui posset. Ex eo igitur, quo primum Naturæ Historiam in hac Academiâ Regiâ docere cœpi, nullis parcens sumptibus aut laboribus, rerum naturalium thesaurum haud contemnendum colligere cœpi: Quem oculis omnium Naturæ cupidorum exponere possem, ac de singulis ita disserere, ut eorum nomina, naturas, proprietates, descriptiones & usus (quantum quidem explorare, & ex optimis ac fide dignis autoribus haurire licuit) exhiberem, quo hisce ad reliqua Naturæ adita viam sternerem expeditiorem. Quod meum institutum cum multis placuisset, non destitere conatus juvare, ut aliquot annorum decursu opes nostræ in eam creverint amplitudinem, quam hoc libro tibi exhibemus. Quo dissertationes nostras, de hisce publice ad Auditores habitas, exhibemus, ex quibus si quid commodi ad Studiosam Iuventutem redundet, est quod nobis gratulemur, Deoque conatus nostros promoventi gratias agamus.

Ne verò rerum tam diversarum varietas confusionem pariat, aut incertis vagemur legibus, quatuor libellis omnia persequi decrevimus. Quorum primus Fossilia exhibebit, sub se Terrarum varia genera, succorum concretorum diversas species, lapidum tam communium, quam pretiosorum, seu Gemmarum varietatem, Metallorum quoque & Mineralium familias, naturas & proprietates. Secundus continebit Vegetabilium rariorum & exoticorum historias & partes; Radices, folia, ligna, cortices, fructus, gummata, succos. Tertius Animalium dabit classes, Terrestrium, Aquatilium, Amphibiorum, Reptilium & quæ huc spectant. Quartus, varia, ex dictis jam naturalibus, arte elaborata, quorum contemplatio curioso lectori & utilis & jucunda futura est.

Ita verò in totâ hac versabimur historiâ, ut nec necessaria omisisse, nec prolixitate nimiâ tædiosi fuisse videamur: nihil tractantes, cujus non particulam aliquam, ad minimum, in Museo nostro demonstrare liceat. Poteramus quidem aliis multis hic non descriptis, quæ tum in thesauris rerum exoticarum Sereniss. Regis Nostri FRIDERICI *III. tum in Museis amicorum hic degentium, extant, & quidem bonâ eorum veniâ, hanc nostram Historiam locupletare. Sed alienis pennis nos ornare noluimus, contenti propriis. Quibus si tibi non displicuerimus, Amice Lector, est quod lætemur, & sat gratiarum relatum existimemus. Cæterum, si quæ hic offenderis, inter Exotica in primis, Tibi melius cognita & perspecta, rogo nostros conatus benigne interpreteris, & tuas nobiscum communices accuratiores observationes, dabitur forsan occasio, aut per Appendicem, aut Paralipomena, ea quæ desideras annotandi, atque hæc uberius locupletandi. Quod non sine honorificâ Tui mentione fiet. Interea vale, &, quâ potes, Symbolâ juva.*

AUTHO-

AUTHORES

Quorum in hoc Opere mentio fit.

A.

A Costa.
Ægineta.
Ælianus.
Ælius Everhardus Vorstius.
Ætius.
Agricola.
Albertus Magnus.
Aldrovandus.
Alexander Neapolitanus.
Amatus Lusitanus.
Ammianus.
Anacardus.
Angelus Sala.
Antonius Augustinus.
Antonius Ronsinius.
Anshelmus Boëtius.
Appianus Grammaticus.
Aristoteles.
Athanasius Kircherus.
Athenæus.
Avicenna.
Averroës.
Aurelius Severinus.

B.

Balvinus Ronsæus.
Barlæus.
Bellonius.
Benedictus Cerutus.
Bernhardus Paludanus.

C.

Cæsalpinus.
Calceolarii Museum.
Cardanus.
Casparus Bauhinus.
Cerutus.
Charletonus.
Cicero.
Clusius.
Cæcilius Folius.
Cælius Rhodiginus.
Cornutus.
Conradus Furer.
Cramerus.
Crantzius.
Crato.
Crollius.

D.

Damianus Goes.
Deinhemius.
Dioscorides.
Dodoneus.
Doldius.

E.

Enelius.
Erasmus Lætus.
Eustachius.

F.

Fabius Pictor.
Ferrandus Imperatus.
Fontana.
Fortunius Licetus.
Franciscus Hernandus.
Franciscus Stellatus Lynæus.
Franciscus Ximenes.
Fridericus Nausea.

G.

Gaffarellus.
Galenus.
Gassendus.
Garcias ab Horto.
Georgius Fabritius.
Gerhardus Mercator.
Gesnerus.
Gregorius Turonensis.
Guilandinus.
Guilhelmus Fabritius Hildanus.
Guilhelmus Piso.

H.

Helmont.
Henricus Petræus.
Henricus Spelman.
Hermolaus.
Hierocles.
Hieronymus Syrterus Mediolanensis.
Honorius.
Hugo Linscotanus.

I.

Iacobus Bontius.
Jacobus Zeilerus.
Jacobus Zvingerus.
Imperatus.
Joachimus Camerarius.
Johannes de Laet.
Johannes Consalvus Mendoza.
Johannes Sturmius.
Jonstonius.
Jovius.
Julius Pollux.

L.

Latzio.
Leonellus Faventinus.
Libertus Fromundus.
Lobelius.
Lucretius.
Ludovicus Romanus.
Ludovicus Stephanus.

M.

Marantha.
Marbodeus.
Marcellus Donatus.
Margravius.
Mathiolus.
Mesues Rhei.

N.

Nardus Antonius Recchus.
Nicander.
Nicephorus.
Nicolaus Maroneus.
Nicolaus Monardes.
Nicolaus Papinius.
Nierenbergius.
Normannus.

O.

Oduardus Barbosa.
Olaus Magnus.
Olearius.
Onesicratus.
Ovedius.

P.

Paludanus.
Pancirollus.
Pausanias.
Paulus Orosius.
Paulus Jovius.
Petrus Alvarus Semeda.
Petrus Bellonius.
Petrus Martyr.
Petrus Pavius.
Petrus Poca.
Petrus Undelinus.
Philippus Hogsteterus.
Philostratus.
Piso.
Plinius.
Plutarchus.
Poterius.
Prosper Alpinus.
Psellus.

Q.

Quercetanus.

R.

Rauvvolfius.
Renatus Moreao.
Renodæus.
Rhasis.
Rondeletius.

S.

Saxo Gammaticus.
Scaliger.
Schroderus.
Seldenus.
Sennertus.
Servius.
Sigebertus.
Solinus.
Strabo.
Stephanus Albucarius.
Stephanus vander Hagen.
Suenckfeldius.

T.

Tabernamontanus.
Theophrastus.
Thevetus.
Thomas Erastus.
Thomas Bartholinus.
Thomas Brun.
Thuanus.
Trallianus.
Trigautius.
Tycho Brahe.

V.

Valeriola.
Valerius Cordus.
Varlomannus.
Virgilius.
Vitruvius.

VV.

Walichius.
VVolfgangus Gabelcoverus.

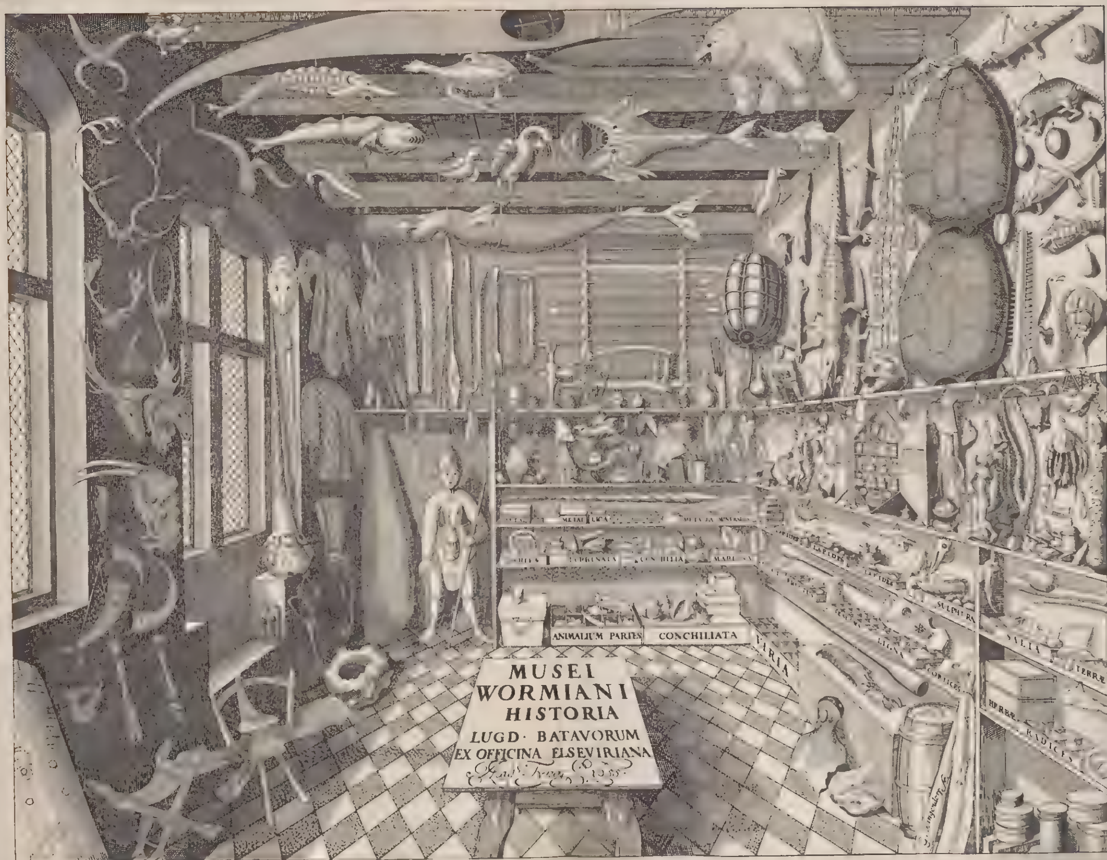
Z.

Zacutus Lusitanus.

INDEX

INDEX CAPITVM.

XIV. *Fo-*

ANIMALIUM PARTES
CONCHILIATA
VARIA
MUSEI
WORMIANI
HISTORIA
LUGD· BATAVORUM
EX OFFICINA ELSEVIRIANA
LAPIDES
LAPIDES
SULPHURA
LIGNA
SALIA
TERRÆ
CORTICES
HERBÆ
RADICES

Blank inserted to ensure correct page position

MUSEI WORMIANI HISTORIÆ LIBER PRIMUS.

SECTIO PRIMA.

CAP. I.

De fossilibus in genere.

ARIORA, quæ Museum nostrum tenet, ad quatuor referimus classes: Fossilium, Vegetabilium, Animalium, & quæ ex his Ars elaboravit. A primo genere initium facere lubet, ut ita ab ignobilioribus ad nobiliora, ab imperfectioribus ad perfectiora paulatim ascendamus.

Fossilia ita dicta, quod major eorum pars fodiendo è terrâ eruatur; ab aliis Mineralia vocantur, qui fodinas Minas volunt appellatas, ut fossilium & metallorum venas Mineras. Metallica etiam à quibusdam, à potiore specie, Metallis nempe.

Est autem FOSSILE, corpus perfectè mixtum, inanimatum, vitæ expers, peculiari formâ & virtute seminariâ à Deo in primâ creatione dotatum ut sibi simile procreare, suamque speciem propagare possit. Harum formarum beneficio fit cujusvis corporis formatio, dispositio, propagatio & perpetuatio, quæ non minus admiratione digna in hisce, quam in vegetabilibus: sunt namque multiplicativæ, eamque vim à Creatore sibi inditam habent, ut in materiâ dispositâ & loco apto sese possint multiplicare. Quod vel evidenti exemplo Nitri apparet. Etsi enim ex Terrâ seminali, vi Nitri impræguatâ, semel Nitrum omne extrahatur, tamen ex eâdem, sibi aliquantisper relictâ, paulo post Nitrum novum extrahi potest, hâc vi regenitum. Hæc etiam causa est, quod, quanquam in Mineralibus istis formæ externæ fiat mutatio, & vel in liquores, vel pulveres, vel vitra reducantur, in Metallicum nihilominus, nullo negotio, redigi possint corpus, quia mutatur saltem externa forma, salvâ internâ & essentiali; ut in Mercurio, Antimonio, & Stanno videre licet. Quia verò hæc ipsa fossilia corpora sunt similaria, ad elementorum naturam propius accedunt vegetabilibus & animalibus, quorum etiam respectu species minus completæ censentur. Hinc etiam fit, quod fossile unius speciei in aliud facile mutetur, ut ferrum in cuprum; quod in vegetabilibus raro observatur, nisi cum soli vitio in deterius quidpiam degeneret, Triticum in Lolium, Hordeum in Avenam.

Fossilia dividimus in Media Mineralia, Lapides & Metalla. Media Mineralia illa vomus, quæ mediam quasi naturam habent inter Lapides & Metalla. Hæc rursum sunt vel Terræ, vel Sales, vel Sulphura, vel Bitumina.

Cap. II.

De Terrarum differentiis.

PER Terram hoc in loco non intelligimus eam quæ ſimplex eſt, & in numerum Elementorum vulgo refertur: nec eam quæ quidem miſta eſt, & ſerendis plantis ac frugibus apta, & magis ad naturam elementi accedit, quam ea de quâ nobis hic ſermo erit, quamque dicimus eſſe, corpus foſſile, naturæ mineralis particeps, quod injectâ aquâ ſolvitur & Lutum fit. Licet vero quædam hujus generis Terræ reperiantur, quæ aquis madefactæ non confeſtim ſolvantur in lutum, progreſſu tamen temporis, ſi diu macerentur, eò rediguntur.

Terræ variis modis dividuntur. Agricola eam probat diviſionem, quâ aliæ dicuntur ſimplices, aliæ compoſitæ. Simplices eas vocat, quæ cum nullâ aliâ re foſſili, aut ſucco liquido ſunt permiſtæ: compoſitas, quæ unam aut plures res foſſiles in ſe continent, aut quæ liquidum ſuccum imbibunt.

Terræ ſimplices rurſum variè dividuntur. Ratione qualitatum, vel graves, vel leves dicuntur. Unde quædam raræ, quædam ſpiſſæ, quædam mediocres, quædam molles, quædam duræ, quædam inter has mediæ, quædam macræ, quædam pingues, quædam medium obtinentes.

Differunt quoque coloribus: ſunt namque albæ, nigræ, luteæ, rubræ, purpureæ, virides, cœruleæ, cinereæ, fuſcæ.

Sapore ſunt dulces, pingues, acres, adſtringentes.

In odoribus quandoque etiam differentiæ percipiuntur, præſertim ubi manibus diutius tractentur.

Figura etiam differentias quaſdam conſtituit.

Quædam enim tabularum inſtar eſt, quædam alias habet figuras.

Compoſitas terras Glebas vocat, duobus ſimplicibus coagmentatis, vel tribus, vel quatuor. Vel ex duabus miſtis, vel tribus, vel quatuor, vel quinque; vel etiam miſtis & ſimplicibus conſtantes. Varia earum ſunt genera: quandoque cum terrâ conjungitur ſuccus concretus, vel lapis, vel metallum; quandoque cum ſucco concreto jungitur, vel terra, vel lapis, vel metallum; & ſic in reliquis: de quibus conſulendus Agricola, qui lib. 10. Foſſil. cap. 17. accuratè hæc perſecutus eſt.

Aliæ terrarum differentiæ deſumi poſſunt è locis, ex quibus eruuntur; ut, Samia, à Samo: Erethria, ab Erethro: Chia, à Chio: Selinuſia, à Selinunte: Cimbrica, è Cimbriâ.

Noſtro inſtituto inſerviet illa, quæ ab uſibus depromitur; aliâ enim utuntur Medici, aliâ alii Artifices. Sic Figuli & Plaſtæ ſibi ſeligunt argillas & cretam figularem, ex quibus opera ſua forment. Fabri tignarii rubricâ fabrili utuntur; Pictores, Paretonio, Melino: Fullones, Cimoliâ: Fabri argentarii, cretâ argentariâ; alii aliis. Quanquam autem hæc differentia in Agricolæ reprehenſionem ideo incurrat, quod non diſtinctè ſatis naturam & differentias Terrarum exprimat, ſiquidem unâ terrâ duo aut tres artifices uti poſſint, ut rubricâ Medici, fabri, pictores; Cimoliâ Fullones & Medici; adeò ut vulgo imperitiæ hanc tribuat diſtinctionem: perſpicua tamen eſt, & docentibus adeo commoda, ut eâ ipſâ uti coactus ſit ipſe Agricola. Ut taceam Medicas terras eas dici, quæ à Medicis potiſſimum in uſum trahuntur, licet & alii artifices quandoque iis utantur; Fullonias, quibus Fullones magis utantur, minus alii; & ſic de reliquis: ut hinc nulla metuenda ſit rerum confuſio, cum denominatio fiat à potiori.

Cap. III.

De Terris quibus varii artifices utuntur, exceptis Medicis.

TERRÆ, quibus varii utuntur artifices, ad duo genera reduci poſſe videntur, Argillarum nempe & cretarum.

Argilla eſt terra tenax, quæ in partem quamcunque ducta, non abrumpitur, neque exſiccata dehiſcit. Hacce potiſſimum utuntur figuli & plaſtæ; ex hac fiunt vaſa, ſigna, ſtatuæ. Ejus enim hæc eſt proprietas, ut quamlibet figuram recipere poſſit, & in caminis cocta, in lapideam ſubſtantiam concreſcat. Varia hujus ſunt genera. Quædam, quæ nobiliores ſunt, tenuius duci poſſunt; quædam minus. Apud Antiquos nobilitata ſunt

Samia. In Italiâ Aretia & Mutina. Quædam Argillæ vim ignis magis ferunt, quædam minus. Vilissimæ eæ sunt, quæ ad opus lateritium sumuntur. Mirum quod in Africâ & Hispaniâ parietes ex terrâ crudâ conficiant, quæ ævis durent incorrupti, imbres, ventos, ignes, omni cæmento melius perferentes.

Argillarum genus unum saltem adducam, ex quo vasa in Museo asservamus, quæ argento æquiparantur, subtilitate, perspicuitate & candore, palmam reliquis præripientia. Porcellana vocant, ex Chinâ Indiæ regione ad nos delata: sed argilla illa, ex quâ conficiuntur, non tam naturalis, quam artificialis est. Atque de ejus confectione non omnes idem sentiunt: Odoardus Barbosa in hunc modum præparari refert: Cochleas quasdam marinas ovorum testis miscent, aliaque quædam addunt, & subigunt, ut in massam coëant. Hanc sub terram condunt, ibique etiam macerari ad octuagesimum, vel centesimum usque annum sinunt, hæredibus suis, preciosi thesauri loco, relinquentes. Ipsi vero eâ utuntur, quam Avi atavique posuere. Observant namque ex veteri instituto, ut, qui veterem tollit, recentem ejus loco condat. Pancirolus ex gypso, ovo trito, putamine locustæ marinæ, hanc massam coagmentari ait. Johan. Gonsalvus Mendoza lib. I. Histor. Chiniticæ, ex terrâ durâ cretosâ fieri statuit. Hugo Linscottanus descriptione navigationis in Orientem cap. 23. Porcellanas ex certâ terræ specie, quæ durissima est, confici asserit, quæ in partes mollitur & molâ tunditur, cisternisque injecta maceratur, donec duritie devictâ, sæpeque versata in summitate materiam excernat, ex quâ subtilissimum opus fit. P. Alvarus Semeda Historiæ Chinæ cap. 2. de Porcellanis vasis ita disserit. Porcellanica vasa conficiuntur in provinciâ Kiamsi in unicâ urbe, unde omnia veniunt quibus utuntur in istâ provinciâ & per totum mundum, licet terram non habeant ex quâ conficiant, sed aliunde apportetur; Aquam vero habent, sine quâ fieri nullo modo possunt: quæcunque enim cum aliâ fiunt aquâ, non adeo sunt nobilia, & splendentia. Nullum hic est Mysterium, quale sibi fingunt multi, sed est certa terræ species, adeo nitida & pura. Quovis tempore & eodem modo, quo nostra figulina conficiuntur, sed diligentius & accuratius tractantur, pinguntur que colore cœruleo ex amylo.

Sed omnes hæ opiniones, quamvis discrepare videantur, facili negotio reconciliantur. Qui enim vel ex cretâ, vel terrâ aliquâ peculiari vasa hæc elaborari statuunt, præsupponunt misturam ex quâ creta hæc aut mista terra elaboratur.

Ex tali argillâ (quæ tamen magis artificialis & mista, quam naturalis videtur) vasa omnis generis conficiuntur, ita tamen ut nobilitatis gradibus distent. Ex flore enim seu subtilissimâ massæ parte, vasa elaborantur, quæ à vitris parum distant perspicuitate, colore & nobilitate; quæ ut rara sunt, ita pretiis reliqua superant. Alterum genus nobile quoque est, candore & perspicuitate præstans, cœruleo colore ut plurimum exornatum. Ignobilius tertium & reliquorum quasi fæx ex qua orbes elaborantur, quibus nobiliora vasa dum coquuntur imponunt, ne à fornace inquinentur. Hi orbes candidi quidem sunt, sed non perspicui, duri, adeo ut, si invicem collidantur violentius, scintillas ignis de se fundant, licet fragiles sint. Ejus generis orbiculi apud me sunt, qui fundis aliorum vasorum Porcellanicorum adhærebant. Credo additos cum in furno coquebantur, ne à camini pavimento nobiliora inquinarentur. Sunt qui putent orbiculos hosce ex bonâ argillâ Porcellanicâ confectos, sed incrustatione carere. Quod mihi non videtur vero simile, cum nullam habeant transparentiam, & subtilitate à fractis Porcellanicis nobilioribus multum distent. Ignobiliorem igitur & fæculentam massam hisce deputari credo.

Porcellanica vasa jam in Belgio mentiuntur, Argillæ melioris sortis incrustationem quandam inducendo, quæ, colore & splendore, vera Porcellanica imitantur: sed fraus facile detegitur, cum nec perspicua sint, nec tenuia; addo, incrustationem facile auferri, remanente argillâ. Vitris etiam quibusdam Porcellanica imitari conantur quidam, sed vitrum se ipsum satis prodit, præsertim eâ parte, quâ fistula, cum conficeretur, adhæsit.

CRETA nomen ab insulâ sic dictâ traxisse videtur, quod olim ex eâ laudabilior adferebatur, & quanquam vulgo pro terrâ sumatur, quæ candore præstat, & eodem colore inficere alia potest; attamen à probatis autoribus latius hanc vocem capi in confesso est. Cretam autem nos dicimus terram quæ ad expoliendum, mundandum, fricandum, illinendum & colorandum usurpatur. Varii igitur artifices ejus usum sibi appropriarunt.

Fullones Cretas eligunt pingues qualescunque, acres, vi abstergendi præditas, qui-

bus ſevum è veſtibus eluere & eximere valent. Olim in uſu erat Cimolia, quæ & Smectis dicebatur ob vim abſtergendi peculiarem, è Cimolo, quæ una eſt Cicladum inſula. Sarda, quæ è Sardiniâ, Umbrica, quæ ex Umbriâ petebatur: ſed jam earum loco aliis utuntur.

Pro Cimoliâ commendant Fuldenſem, Hildesheimenſem, & quandam quæ circa Lipſiam invenitur.

Mihi quædam eſt ex Angliâ allata, quam SMECTIN, ſeu TERRAM SAPONARIAM ANGLICAM vocare libet, Germanis, Agricolâ teſte, Fül-erde. Fretum illud, quod Vectim inſulam à continente Brittanniæ diſtrahit, à Bedâ Solente vocatur, atque cum hoc genus cretæ è promontoriis ejuſdem continentis eruatur, ab Anglis SOLET ERD vocari conſuevit.

Gleba inæqualiter ſeſe habet, quandoque nigricat, quandoque ad croceum accedit, pinguis, lubrica, dura, gravis, fullonibus valde expetita. Imperatus ad Morocheum & Galactitem refert, ut ſuo loco dicetur.

Ejuſdem generis SMECTIS etiam in inſulis Feroenſibus reperitur, ſed durior aliquanto eſt Anglicâ, adeo ut magis ad naturam Lapidis Morockei accedere videatur, colore magis viridi & lurido; ſed ejuſdem plane generis eſſe cenſeo.

UMBRIA creta etiam nobis eſt, Germanis Umber, pictoribus magis expetita, eâ enim umbras in picturis exprimere ſolent, unde nomen traxiſſe quidam putant; ſed Veteres à Regione Italiæ Umbria olim, jam Ducatus Spoletanus dictâ, ubi invenitur & eruitur, ita vocarunt.

Subſtantiæ eſt leviſſimæ, tenuiſſimæ, ſubtiliſſimæ, linguæ adhærens, colore fuſco: Ad ignem induratur ut Bolus & Argilla. Speciem Silis multi eſſe putant.

Pictores Cretas ſibi vendicant, macras & mediocres.

Olim inter Candidas recenſebant Paretoniam, Melinam, Eretriam. Romani viliſſimorum ſervorum venalium pedes Cretâ illinebant, & in circum producebant, in notam Victoriæ. Promontoria Albâ Cretâ conſtantia etiam in Selandiâ Daniæ reperiuntur; Agricola enim lib. 2. de Nat. Foſſil. cap. 18. MUNAM, quam deſertam vocat, allegat, maris Balthici Inſulam, qua è Pomeraniâ navigatur ad Copenhagen Daniæ. Sed deſerta jam non eſt hæc inſula, verum culta ſatis & populoſa, nunc Danis Møen dicta. Promontorium Stevanienſe, vulgo Stevens-klinte, eâ quoque abundat, quæ Saxoſa aliquantum eſt & ædificiis apta.

TERRA è LACU MEXICANO nivea huc ſpectat, quam dono Clariſs. viri Domini Johannis de Laet habeo, qui in deſcriptione Indiæ Occidentalis lib. 5. cap. 6. eam ab incolis Barbaris Hicatlalli, id eſt, terram candidam vocari ait.

Eruitur è celeberrimo lacu Mexicano, formâ luti, quod ad focum in orbes & paſtillos cogitur, qui mox niveum acquirunt colorem, eoque manus inficiunt. Leviſſima eſt, adeo ut paſtillus quem ego teneo, licet ſit craſſitie unius pollicis, longitudine unius cum dimidio & teres, pondere ℥ij. vix ſuperet.

Viribus ſimillima eſt ceruſſæ, frigida & ſicca, adſtringendi facultate pollens, ſine ullâ mordacitate, eadem fere præſtans quæ ceruſſa. Argentum eâ polire ſolent artifices, ut vel hinc pateat ad Cretas referendam eſſe.

VIRIDIS CRETA nobis eſt, levis, ſubtilis, quæ cocta ad rubedinem tranſit, multis in locis invenitur. Olim optima in Smyrnâ, quam Græci Theodoſiam vocabant, quia fundus iſte, in quo primo hæc creta inveniebatur, fuit Theodoſii cujuſdam.

RUBRICA Græcis μίλτος dicta, olim celeberrima in Cappadociâ, Lemno, Africâ & Balearibus inſulis extabat: ſed Synopica reliquis præferebatur. Primum in Cappadociæ quibuſdam ſpeluncis fodiebatur, & purgata in Sinopem Ponti urbem deferebatur, ubi venalis extabat: optima cenſebatur rubicundiſſima, ſpiſſa, gravis, ſibi tota concolor, cum diluebatur, unica mica plurimum humoris in ſimilitudinem ſanguinis diffundens. Tres ſpecies conſtituit Plinius: Rubram, minus rubentem, & inter has mediam, quæ omnium optima, ſed ad nos jam non defertur; unde aliæ ex aliis regionibus ſubſtituuntur.

Ex inſulis FEROENSIBUS adfertur Rubrica quædam coloris dilutioris, levis, adſtringens, quam à nemine adhuc deſcriptam arbitror; cui & alia ex eâdem inſulâ accedit quæ rarior, ita tamen ut pictoribus inſerviat ad rubrum colorem inducendum.

Rubrica LAMINATA, ſeu in laminas ſciſſilis, non niſi madefacta lineas ducit rubicundas,

cundas, dura eſt & fabris lignariis uſitata; vi pollet adſtringendi, reprimendi & fluxum ſanguinis ſiſtendi.

Huc ſpectat PNIGITES à Pnigeo vico Lybiæ Mareotidis appellationem trahens, Germani Swartzer-kreide vocant. Pinguis eſt, ſpiſſa, mollis, nigra, adſtringens & acris valde, ſapore vitriolum refert, quod etiam flavo colore ex eâ ſudare videtur. Conſtat partibus diverſis,quarum quædam refrigerant & abſtergunt, aliæ calefaciunt & acres ſunt.

Ad Pnigitem referenda maſſa quædam nigra,ponderoſa,ſub titulo Swartz Mutter-erde mihi donata.

Madefacta lineas ducit nigras, ſapore nullo peculiari prædita eſt. Pondus verò arguit compoſitam eſſe, & metallum in ſe claudere. Cujus rei experimentum facere non licuit, ſiquidem exigua ſaltem ejus mihi eſt portio.

TERRA NIGRA RANDRUSIENSIS in hunc cenſum etiam venit. Nigra eſt, arenoſa, exiguis glebis intermiſta, non admodum ponderoſa, colore nigro digitos inficiens, ſalſum quid ſapore præferens. Uſum alium habere non ſcitur, quam quod pictores eâ utantur perinde ac fuligine piceâ, ad nigros colores rebus inducendos.

GLEBA GRATIANOPOLITANA ex cinereo nigricat, durior aliquanto eſt, ſed friabilis, ab accolis inter lapides recenſetur. Reperitur in Delphinatu Galliæ duobus milliaribus à Gratianopoli, in monte ardenti, quem incolæ vocant *la Fontaine qui brule.* Locus igne concluſo aſſiduè ardet, ubi exterior terræ ſuperficies removetur, flamma emicat & latius ſerpit. Bitumen & Sulphureum quid redolet, à combuſtione cinereum colorem acquirens. Mihi dono Clariſſ. D. D. Stougardii obtigit Anno 1638.

FULIGINEI coloris Creta in laminas ſciſſilis, lineas ducit madefacta fuligineas, obſoletè nigricantes; vi abſtergente prædita eſſe videtur.

CRETA ARGENTARIA fabri argentarii utuntur, quæ ſpecies quædam Margæ eſſe videtur. Tonſores TRIPELA vaſa orichalchica poliunt & mundant, eâque utuntur & alii artifices, qui metallica poliunt; grana enim habet minima, ſed tamen robuſta, quo nomine ad poliendum apta. Varia ejus ſunt genera, quædam ſubſtantia terram & cretam exprimunt, quædam lapides & cæmentum.

CAP. IV.

De Terris quæ in uſum Medicum veniunt.

NUNC ut terras enumeremus quæ vim Medicamentoſam obtinent, & à nobis aſſervantur, prius de earum viribus in genere aliquid dicendum, ex quo cujuſvis facultates facili negotio inveſtigare licet. Omnis Terra, quia corpus natura ſiccum eſt, exſiccandi vim obtinet. Quæ adſtringit, frigida cenſetur, idcirco refrigerat & expellit. Quæ acrimoniam quandam habet, caloris eſt particeps, quocirca calefacit, quo acrior eo calidior. Pinguis, quæ glutine quaſi linguam afficit, & nec adſtringit,nec acris eſt, illinendi vim habet, & modice refrigerat. Quæ pinguis eſt, & adſtringit & illinit. Sic quæ acredinem pinguedini junctam habet, illinit & abſtergit. Habet & vim quandam Alexipharmacam peculiarem, quæ nec à primis, nec à ſecundis dependet qualitatibus; lubet ſecundum colores eas quas poſſidemus diſtinguere.

Inter ALBAS Terras,veteres SAMUS prærogativam detulere, quarum duo erant genera: unum collyrium dictum, eo quod medicamentis oculariis miſcebatur, terra pinguis, rara, mollis, candida, dulcis. Alterum dictum ASTER, vel quod ſigno ſtellæ ſignabatur, vel quod micæ quædam,ſtellularum inſtar, in ea emicabant. Vim habebat refrigerandi, adſtringendi, ſanguinis eruptiones & fluores ſiſtendi, uteri profluvia compeſcendi, inflammationes ſedandi, &c.

Huic reſpondere poteſt Gleba noſtra albicans Norvegica, quæ rara, tenuis, levis, adſtringens,micas & granula quædam habet permiſta, ſplendorem de ſe fundentia, quæ ab aliâ ſui parte, qua ſaxis adhærebat, frequentiores apparent, cum permixta viriditate. Hæc in fodinis cupreis prope Nidroſiam inventa eſt, & à Nobiliſſimo viro Ivaro Prip præfecto Regio Metallico ad nos delata, nomine MARGÆ SAXATILIS, Germanis Steinmarg/ cujus naturam æmulatur.

Similem ex inſulis FEROENSIBUS accepimus, candidam, levem, friabilem, adſtringentem. STENOMARGAM vocat Agricola, id eſt, Saxi medullam, quod in fi-

bris, commissurisque Saxorum includitur, in iisque reperitur. Agricola easdem omnino vires ei tribuit, quas veteres Samiæ terræ, sanguinis per ora venarum profusiones sistere ait. A Ferrando Imperato lib. 5. cap. 41. AGARICUS MINERALIS vocatur, candore, levitate, & raritate Agarico vero prorsus similis. Quidam LAC LUNÆ vocant, propter candorem & teneritudinem, quam habet. Oritur à vaporibus metallicis, qui indies subtiles vehunt exhalationes, quæ ubi per saxa in cavitates exsudaverint, humido evocato quod siccum est remanet, & in medullam hanc raram, teneram, & friabilem concrescit.

Anshelmus Boëtius ad lapidem GALACTITEM refert quando durior est, eo quod ad lac mulierum generandum commendetur. Sic autem de eo Gesnerus, qui diligentissime ejus historiam est persecutus. In speluncâ quâdam Stockhornii ditionis Bernensis, ut & Iracti Lucernensium, per summum montem fornici adhærens, nascitur substantia quædam fungosa, friabilis, alba, levissima, quam Fungum Petræum dixeris, vel Agaricum Saxatile, tam similis hujus est facies; incolæ Germanice Monmilf appellant, id est, LAC LUNÆ, ex substantiâ albâ, spumosâ, quâ concretus videtur. Hic lapis (si nomen lapidis meretur) Aquæ mixtus, albo lactis colore eam tingit. Insipidus est, siccat sine morsu, nulla in eo asperitas, & totus cum salivâ madentis liquescit, præsertim quò melior fuerit. Nam & crassior asperiorque reperitur, immaturior nempe & crudior, qui odore etiam caret, concoctus vero & perfectus asperitatem amittit, ita albidior colore, & pondere levior redditur, suaviter odoratus. Videtur quandam Holosteis dictis lapidibus, qui in terrâ arenosâ in Palatinatu effodiuntur, proximam habere naturam, & lapidi, quem ego ab odore Cidonitem nomino. Superstitiose quidam adversus quemcunque morbum cujusvis, propter quem expresso ipsius nomine è speluncâ eruitur, salutarem esse putant. Lucernæ in Pharmacopolio venire solet. Pollinem ejus Chirurgi ulceribus desiccandis inspergunt. Sunt qui Nutricibus, ad augendam lactis copiam, pollinis hujus ℥j. exhibeant è jure, ni fallor carnium. Potest autem commodius ex lacte Amygdalarum, cui immixtus hic pollen aliquot horis fuerit, colatus propinari cum pauco saccharo & aquâ fœniculi. Ajunt mammillas evidenter hoc auxilio turgere, & repleri lacte. Præsertim à docto quodam viro nuper proditum invenio, Lac Lunæ, in profluvio sanguinis, utiliter dari tanquam somniferum, idque sibi experimento constare. Quod ad nomen priscum, ego aut ipsum Morochtum veterum esse aliquando putavi, aut easdem certe illi facultates esse. Sed amicus quidam, rerum fossilium omnium cognitione clarus, Margæ friabilis genus esse voluit. Hæc Gesnerus.

Est mihi alioquin alia MARGA SAXATILIS CINEREA, in Saxorum cavitatibus & fissuris. Hujus generis illa quam teneo, similis videtur ei quam describit Agricola de Nat. Fossil. lib. 2. cap. 10. ac ab ipso *Marga Goslarica* nuncupatur. Cinerei est coloris, ex crustis crassis constans, sapore aridiusculo, vim adstringentem & Emplasticam habens, unde exhibita sanguinis profluvium sistere solet; foris vero applicata, easdem vires habere putatur, quas terra Samia.

MARGA SAXATILIS INCARNATA ex montibus Bohemicis allata, similis plane ei est, quam in Lygiis montibus reperiri scribit Svenkfeldius. Gleba est pinguis & lubrica ad contactum, quamvis & quædam particulæ asperiores; colore incarnato, inæqualis, ponderosa, linguæ adhærens, chartam & digitos subluteo tingens colore. Cum Bolo Armenâ facultatibus convenire videtur, unde prodest ruptis, ex alto devolutis, Hæmorrhoicis, Dysentericis; Medetur fracturis ossiũ, Venenis morbisq; pestilentibus resistit.

MELIA TERRA ad hanc classem spectat, à Plinio Melinum dicta, ab insulâ Melo, coloris cinerei, aspera, linguam tactu siccat, mundat, colorem bonum conciliat, attenuat pilos, scabiem & vitiligines delet. Sed jam vix haberi potest. Ejus igitur loco esse potest, Terra Melitensis, quæ in Insulâ Melitâ, nunc Maltâ, eruitur, cujus mihi copia & crudæ & præparatæ.

TERRA MELITENSIS cruda, tactu est aspera, colore albo ad cinereum vergente, adstringens. Ad Serpentium morsus potissimum commendatur, eamque vim à D. Paulo accepisse credunt, cum naufragus ad hanc insulam appulisset, ut in Actis Apostolorum legitur; quocirca quidam Lapidem S. Pauli vocant. Matthiolus lib. 6. in Dioscoridem cap. 40. negat conferre iis, qui ab Aspide aut Viperâ sunt demorsi. In insulâ Melitâ publicata est linguâ Italicâ charta quædam, quæ de viribus & Terræ hujus & Lapidum aliorum, qui ibidem reperiuntur, agit, in hunc modum.

Vires

Vires Lapidis S.Pauli, Linguarum item, oculorum Serpentum pretiosorum, qui in Insulâ Melitâ reperiuntur.

Terra, quæ S.Pauli vocatur, in Insulâ Melitâ reperta, in ipsâ specu D.Pauli, quæ, à civitate novâ, octo distat milliaribus, colore albo est, exque eâ fiunt imagines, tabellæ, vasa, & alia ejus generis.

Linguæ coloris sunt fusci, oculi serpentum lutei, atque per totam insulam inveniuntur eâ, quâ venduntur, formâ, vestigia certissima miraculorum D.Pauli, patratorum dum tribus integris mensibus in hac insulâ Euangelium incolis annunciabat, eosque ad fidem Christi convertebat, omnes ejus insulæ serpentes veneno spolians, cicuresque & inhabiles ad lædendum reddens, ac si in petras essent conversi; terram præterea infinitis dotibus augens.

Miræ sunt virtutes tam terræ, quam linguarum & oculorum, dum omni veneno resistunt, à morsibus venenatis non solum defendunt, sed & curant, aliisque morbis medentur.

Usus hic est; Annulis includuntur oculi dicti, ita ut gestantis tangant carnem, & instar aliarum gemmarum digitis sint ornamento.

Linguas collo aut brachiis appendunt.

Parum dictæ terræ vino aut aquæ miscent, ut bibatur.

Linguas & oculos itidem aquæ aut vino infundunt, ut ebibatur liquor.

Vasis ex hac terrâ fabricatis si vinum vel aqua infundatur, ac, ubi vim eorum absorpserint, bibantur, multis affectibus medebuntur.

Sed ante omnia attendendum, ut dicta Terra, linguæ & oculi, sint veri, per fide dignos ex Melitâ transportati, ne fraus ulla in iis contingat.

Hæc sunt quæ in dictâ Schedulâ continentur; sed nos, quia de solâ terrâ hoc in loco agimus, reliqua ad Historiam lapidum amandamus.

Præparatur verò & lavatur hæc terra, ejusque pars purior colligitur, asservatur, & in pastillos candidos cogitur, lenes, non pumicosos, sed admodum æquales. Horum pastillorum duo mihi sunt genera, minus alterum, pondere ʒj. utrinque cruce signatum tali, qualem in palliis & torquibus gestare solent Equites Melitenses, aut etiam ab unâ parte cruce, ab alterâ effigie D.Pauli, hoc pacto:

Alterum majus, unciam unam æquans. Cujus duo mihi sunt orbiculi: in altero effigies visitur navis parte aversâ, adversâ verò Eremitæ Christum cruci affixum adorantis. Alter orbiculus, parte adversâ, effigiem Johannis Baptistæ cum Agno exhibet, hac in ambitu inscriptione: FUIT HOMO MISSUS A DEO CUI NO: aversa facies etiam navis iconem ostendit. Utriusque iconem hoc pacto accuratè exhibemus.

Commen-

Commendatur hæc terra ad febres peſtilentes, vice boli armeni, ad putredinem in venis ſiſtendam, ad ſanguinis ſputum, ſerpentum & canis rabidi morſus; infantibus vermicatione oppreſſis, mirabiliter ſuccurrere ajunt.

Ejuſdem Terræ Melitenſis crudæ mihi fruſtulum eſt, in quo pes animalis putrefactus viſitur. Gleba eſt alba, ponderòſa, varios lapillos & heterogenea continens. In ejus verò planiori ſuperficie, pedem exhibet animalis putrefacti, felis aut canis, ut arbitror, in extremitate digitorum cruſtâ lævi & ſplendente obductum; quâ tibiam ſpectat, duobus quaſi oſſibus in lapides converſis & junctis conſtans. Tota maſſa pendet unciam unam & ʒvjß.

Veteres CHIA (ex inſulâ Chio allatâ) utebantur, albâ, cruſtoſâ, diverſis formis factitiis præditâ, ad rugas abſtergendas, ad ambuſta, aliaque, ad quæ Samia commendatur. Ejus loco nos BOLUM ALBUM officinarum ponimus, ad cinereum colorem vergentem, mollem, lubricum, pulverulentum, tangentium manus colore albo inficientem. Ex Ilvâ inſulâ Hetruriæ adfertur, eademque præſtat quæ olim Chia & Eretria, adſtringit & abſtergit. Utuntur quandoque eâ ſaponis loco, teſte Cæſalpino, ut ad Smecten etiam referri poſſit.

Eſt & BOLUS CINEREUS FIONICUS, inſigni adſtringendi vi præditus, cum pinguedine & lubricitate ad contactum, forſan non minorum virium.

BOLUS BORINGHOLMICUS, ex inſulâ Daniæ Boringiâ, vulgo Boringholmo, tranſportatus duum eſt generum, alter candicat ad cinereum vergens, alter nigrior eſt. Uterque ejuſdem fermè ſubſtantiæ, globoſæ, inæqualis, pinguis; ubi politior eſt, lubricus; colore albo digitos ſi fricetur inficiens, non admodum ponderoſus, linguæ adhærens. Viribus diſcrepare non videtur ab aliis bolis. Vaſa ex eo confecta ignis ferunt fervorem, unde in Scaniâ in officinis ferrariis crucibula ex eo conficiunt, permiſtis fragmentis aliorum crucibulorum, quæ vi ignis diſrupta fuere.

Hiſce affinis eſt BOLUS NORVAGICUS, candidior aliquantò, pinguior & ad contactum lubricus. Ejus uſus eſt etiam in officinis noſtris.

Ad

Ad classem terrarum albarum nostri Musei refero TERRAM SIGILLATAM LEMNIAM ALBAM. De quâ quamvis variæ sint autorum sententiæ, cum Galenus eam commendet quæ rubra est, de quâ etiam nos suo loco; aliis tamen etiam ibidem inveniri coloribus testes sunt viri oculati fide digni. Inter quos Stephanum Albucarium & Petrum Bellonium nomino, qui asserunt Lemni incolas testari, nullibi unquam in hac insulâ effossam fuisse hanc terram, quam eo in loco ubi jam foditur, è colle fertili, Orientem spectante, herbis vestito, prope villam, dictam Repondi.

Tres ibidem foveæ reperiuntur, quarum duæ ruinâ obrutæ, tertia, ubi jam terram eruunt, Septentrionem spectat. Juxta montis radices tres limpidissimi exsiliunt fontes, quorum duo minores Septentrionem versus fluunt, major Meridiem. Terra, quam ibidem fodiunt, maximâ ex parte alba est, secunda quandoque rubra & lutea instar boli Armeni, quo jam utimur. Adeo ut aut in alio colle tempore Galeni hanc terram effoderint, qui jam ruinis obrutus est, aut hanc ipsam pristinam naturam mutasse necessum sit. Semel tantùm in anno eruitur hæc terra, sexto die Augusti, non sine superstitione, quia putant nullam habere efficaciam, nisi eo die fodiatur. Operarii Græci sunt, diligenter eos animadvertentibus Turcis, qui magistratum in insulâ gerunt, ne quid clanculum auferant. Dum fodiunt, suavem odorem spirat caverna. Nec omnis terra inde effossa pro bonâ habetur; illam saltem eligunt, quæ intra quasdam petras fragiles latet, pinguiorem, tenacem, sabulo destitutam. Oriente sole, per sex horas saltem continuando fodiunt, mox foveam claudunt, nec amplius in anno aperire fas est. Hinc fit, quod rara admodum sit hæc terra, cum pauci fodiant & tam brevi tempore. Bonam quam æstimant, unicus lavat, lotam sacculis includit, quos suspendunt, ut omnis aqua percoletur; hinc in massulas majores aut minores formant, quas Imperatoris signo sigillant, & exsiccatas Constantinopolim ad Imperatorem mittunt unà cum sigillo.

Ex quibus patet, non solum rubram, sed & albam, & rubicundam & luteam dari terram Lemniam, quarum trium priorum exempla ostendere valeo. Sed jam de ALBA saltem dicendum, ad cineream vergente. Duo ejus generis mihi sunt pastilli, orbiculati, quorum unus drachmam pendet integram, alter dimidiam, ab alterâ parte characteribus Turcicis insigniti, ab alterâ signis vacui.

Olim Dianæ sigillo, quod capra erat, signabantur, teste Galeno: aliquantulum tenax & lubrica est hæc terra, ob pinguedinem, adeo ut linguæ adhæreat, sine mordacitate; si in aquâ resolvatur, similis erit molli ceræ.

Sanguinis ex utero profluvia, & fluxus muliebres compescit, Venenis morbisque malignis resistit, rabidi canis morsum curat, ulceribus malignis medetur. Scaliger exercit. 33. sect. 2. certâ vi secundarum qualitatum putat conferre, tanquam instrumento ideæ suæ, adstrictione sese inter venenum & cor interponens, præterquam quod duas proferat facultates, alteram quâ petit cor, alteram quâ tuetur certo non fortuito auxilio.

Insula Lemnus hodie Stalimene dicitur, & quamvis Terra, quæ jam inde adfertur, differat sigillo & modo eruendi, ab eâ quæ antiquitus inde effodiebatur, attamen non minorum est virium. Ferrandus Imperatus lib. 5. cap. 33. tres species nostro ævo inde transportari refert. Prima est terra sacra, vel Bolus Armenus orientalis, non tingens; vel alba leviter ad cineream vergens (de quâ hic sermo) quæ quandoque etiam colore incarnato, ex quibus sigilla illa, quæ hodie tanto sunt in pretio, fiunt, quam tangere nulli licet præter sacerdotes. Secunda rubrica fabrilis, quâ fabri tignarii utuntur. Tertia fullonum, quâ pannos mundant; eamque eruere & tractare cuivis integrum.

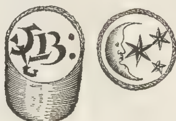
Sunt & nobis alii duo PASTILLI TURCICIS characteribus insigniti, sed diversis ab iis quibus prior Terra Lemnia dotatur, colore interno totius massæ cinereo, exterius

rubicundo, quasi rubricâ essent tincti; singuli, dum integri erant, drachmas duas pendebant: è quâ regione Orientis allati, ignoro; Lemnios non esse, & color & pondus evincere videntur.

Characteres hisce impressos, quamvis diversi sint, attamen idem significare monet Bellonius observ. lib. 1. cap. 22. à Turcâ quodam linguæ Arabicæ perito edoctus: TINIMACHTON, quod terram sigillatam notat, inscriptum est. Ac licet characteres inter se videantur discrepare, hoc tamen linearum vario nexui adscribendum, & magnatum, qui hosce pastillos signare curarunt, voluntati.

Alii duo mihi ſunt PASTILLI CINEREI, literis Arabicis inſigniti,qui ex rudiori terrâ compacti videntur, quam ſunt Lemnii veri; quo ex loco petiti, haud ſcio: Major orbicularis eſt, duarum drachmarum pondere,craſſitie dimidii digiti, in ſuperficierum orbicularium altero characteribus, ut dixi, Arabicis exornatus: Altero minore quatuor ſcrupulorum pondere, effigie Lunæ & trium Stellarum notato.

De quorum viribus non habeo quod dicam, niſi quod eas habeant cum aliis terris ſigillatis communes.

BOLUS CANDIDUS LIGNICENSIS ſeu Terra ſigillata Goltbergenſis, Axungia Lunæ Chymicis, Germanis Weiß ſigillata vel Lignisch geſiegelt-erde. Effoditur ad Goltbergam in Ligies & Strigonium. Quia colore eſt albo, ex argento ortum trahere volunt, & aureâ minus æſtimatur. Agnatam & congenitam cum argento vim & virtutem in medendo ſortitur, quocirca ad ea commendatur, quibus argentum ipſum, & ex eo præparata medicamenta; capitis dolores mulcet & mitigat, cerebrum roborat, Diarrhœæ & Dyſenteriæ medetur, albumque uteri fluorem peculiari vi curat. Paſtillus noſter duas pendet drachmas, in ſigillo Aquilam alis & pedibus extenſis exhibet,quam hæc cingit inſcriptio, TERRA SIGILLATA LEGNICENSIS.

Inventa hic nuper eſt in Selandiâ, ad fontem olim D. Helenæ ſacrum,& variorum ægrorum concurſibus nobilitatum, Terra quædam cinerea, ad luteum inclinans, ex laminis quibuſdam coagmentata, cujus venæ per arenoſos cumulos in oppoſito fontis perreptant, intercurſantibus ochræ luteæ Venis, quæ cum Terrâ ſigillatâ affinitatem magnam habere videtur. Cruda magis adſtringit lotâ; in ore guſtata liqueſcit: ibidem reperitur & arenoſa magis & minus pinguis. Sunt qui vires, quas aquis iſtis tribuunt, ab hac terrâ dependere putant, quæ Ochræ permiſcetur, ut ſupra innuimus. TERRAM S. HELENÆ voco.

RUBRAS ut aggrediamur Terras Medicatas,eæ etiam,ratione coloris magis vel minus ſaturati,invicem differunt. Agricola tres ejus ſpecies conſtituit: valde Rubram, in rubro candidam, & inter has mediam. Veteres Sinopin,Fabrilem & Lemniam in hoc cenſu commendabant;nobis à Terrâ Lemniâ,quam veram habemus, rubri coloris, auſpicandũ.

TERRA LEMNIA RUBRA, quam tantopere contra venena celebrarunt veteres; Dioſcorides in ſpeluncâ, loco paluſtri, inveniri ait, & ab incolis in paſtillos efformari, admiſto caprino ſanguine, & ſigno Capræ impreſſo; unde ſigillum Capræ appellaverunt: antidotum contra Venena pernitioſa, ſi ex vino ſumatur, etiam præſumta Venena evomere facit. Prodeſt quoque contra ictus morſuſque animalium venenatorum, Antidoſis familiaris, Dyſenteriis utilis. Galenus vulgi relationibus,de hac terrâ,minus fidens, aſſerit lib. 9. Med. ſimpl. Se bis in Lemnum navigaſſe, ut ſinceriſſimâ potiretur, & impoſtorum fraudem detegeret, planeque negat hircinum ſanguinem miſceri, ut cuivis loco dicto videre licet.

Plinius dicit eſſe Minio proximam,Antiquis multum celebratam,cum inſulâ in quâ naſcitur;

ſcitur; nec niſi ſignatam venundari, unde & SPHRAGIDEM appellari. Sed qualis modernus ſit hujus terræ ſtatus, ſupra in Terrâ Lemniâ albâ dictum eſt. Rubræ hujus Terræ Lemniæ mihi unicus eſt paſtillus, drachmam unam pendens, notas à Galeno ſignatas habens. Rubra enim plane eſt, nec manus fricantis inficit; verùm non Capræ ſigillum, ſed eoſdem characteres Arabicos, quos alba, tenet. De viribus ſupra actum: plura igitur non addo.

Eſt & tertiæ ſpeciei paſtillus parvulus, dilutioris rubedinis, drachmæ dimidiæ pondere, qui firmius aliquanto linguæ adhæret reliquis, adſtringitque magis. Hanc terram à reliquis viribus non differre arbitror, licet eodem tempore, eodemque prorſus charactere non videatur ſignata. De hiſce operæ pretium eſt conſulere obſervationes Bellonii libr. I. cap. 23.

BOLUM ORIENTALEM, à quibuſdam ARMENUM dictum, quia ex eâ Armeniæ parte, quæ Cappadociæ vicina eſt, advehi ſolet; Matthiolus ad rubricam Sinopicam accedere autumat. Quidam verò veram Terram Lemniam eſſe arbitrantur; ſed manus inficit, quod Terra Lemnia non facit: facultatem habet admodum exſiccantem & conſolidantem, Dyſenteriæ & cæteris alvi fluxibus aptam; item ſputo ſanguinis, catharris, ulceribus putridis oris & pulmonum. Quocirca & Pthiſicis utilis. In Peſte à Galeno commendatur.

Nos duum generum maſſas tenemus, GLEBOSAM unam, non ſignatam, aut in formam artificioſam redactam, quæ pallidior, vi adſtringente & pingui tenacitate aliis non cedentem.

Altera in maſſam oblongam quadratam, pondere quinque drachmarum cum dimidiâ redactam, cui duo ſigilla Turcica impreſſa, magis ſaturati coloris qnam prior: Lota videtur & purgata, ſed non ex eâdem fodinâ, quâ prior, eruta.

BOLUS TOCCAVIENSIS, in Tranſilvaniâ ad Toccaum ſeu Tockai repertus à Cratone in uſum traductus, notas veri boli Armeni habet, & inſtar butyri in ore liqueſcit. In Catharris & peſte valde commendatur, adeo ut Crato eum præferat Armeno, qui Imperatori ex Turciâ allatus erat. Mihi paſtillus eſt rubicundus ſex drachmarum, nullo ſigillo munitus. Crato quandoque HUNGARICUM vocat; dicit ſe ter in Theriacâ accepiſſe bolum Armenum præparatum, ſeu à ſordibus liberum, & ſimplicem prout effoſſus erat, ſed nullam animadvertiſſe diſſimilitudinem, niſi quod præparatus pinguior aliquanto ſit non præparato.

Hujus claſſis etiam eſt TERRA SIGILLATA, quæ Inſigne STRIGÕNIANUM præ ſe fert, montem ſc. tricipitem, cum hac inſcriptione, TERRA SIGILLATA. Cui cum lutei coloris parem habeam paſtillum, quid de eâ ſentiam, mox in luteâ dicam.

Huc quoque ſpectat TERRA SIGILLATA HEPATICI coloris, quæ adſtringit cum aliquâ abſterſione, ſed non adeo pinguis eſt ac ſuperiores; maſticata aſperitate aliquâ arenaceâ linguam mordicat, ſed mox liquatur & diſſolvitur. Pondere eſt duarum drachmarum. Sigillum ab unâ parte habet expanſæ Aquilæ, cum inſcriptione TERRA SIGILLATA. Erlachianam Terram eſſe demum intellexi.

Hac aliquantulum rubicundior eſt TERRA SIGILLATA LIVONICA, etiam in paſtillos drachmam ponderantes redacta: ab alterâ parte Inſigne templi oſtendit, duabus clavibus decuſſatim ſe ſeçantibus, inſcriptione hac, TERRA SIGILLATA LIVONICA, ambitum cingente; alterum latus nullo dotatur ſigno. Valide adſtringit in Dyſenteriâ, Diarrhœâ, aliiſque ejus generis alvi fluxibus, ubi adſtrictione opus eſt, uſum habet; forſan & in febribus malignis & Theriacâ conficiendâ, loco terræ Lemniæ, eâ uti poſſemus. Nondum quemquam vidi, qui de hac Terrâ ſcripto aliquid publico mandavit.

Rubicundæ TERRÆ SIGILLATÆ aliæ ſpecies ex Germaniâ ad nos etiam adferuntur, montibus & clavibus ſignatæ, quas Lignicenſes aut Strigonienſes eſſe arbitror: de iis nil aliud, quam quod ſupra dictum, habeo quod referam.

TERRAS LUTEI COLORIS Muſei noſtri jam expendamus, quas etiam Medici ſibi vendicarunt, quas & Bolos quidam vocant, forſan quod artificum miniſterio, ut vires ſuas felicius exſerant, ab omni impuritate & fæcibus ſint liberatæ & in maſſulas redactæ variarum figurarum. Olim in pretio erat Bolus Armenus, qui ex Armeniâ deferebatur, à quibuſdam Bolus luteus Galeni dictus, ochræ foſſili colore haud abſimilis: cujus notæ erant, quod digitis attritus, ob duram ejus conſiſtentiam, manus non inquinaverit, ſed ſplendidior factus ſit; quod injectus igni, non ſecus ac ochra, in purpureum mutatus ſit colorem, & ſubſtantiam duriorem. Hodie cum non adferatur hic bolus, ejus loco commode utimur Terrâ ſigillatâ Strigonianâ.

Vocatur hæc terra vulgo TERRA SIGILLATA SILESIACA, TERRA SIGILLATA GERMANICA, SIGILLUM Strigonienſe, Axungia ſolis chymicorum, Streigiſche geſigelt-erde / Sleſiſch Sigillata, Seele Terra ſigillata.

Terra eſt lutei coloris, ad flavedinem vergens, pinguis, viſcoſa, inſtar butyri in aquâ vel ore diffluens. Reperitur in aurifodinis montis acuti, ſeu D. Georgii ad Strigonium oppidum ducatus Suidnicenſis, inter duriſſimas rupes; inde eruitur, & ſummâ diligentiâ, magiſtratus ordinatione, præparatur, & in formam orbiculorum, impreſſo ſigillo urbis, redigitur. Inventor ejus eſt D. Johannes Montanus, Medicus Clariſſimus, qui de eâ

eâ Scriptum in lucem edidit. Statuit esse aurum, Dei providâque naturæ ordinatione, in præeminentem præparatam Medicinam transmutatum, contra venena utilem, non minus quam Medicamenta, quæ magnis sumptibus ex auro Ungarico conficiuntur. De quo tamen dubitare videtur Sennertus; siquidem non ut aurum spiritu salis potius solvatur quam vitrioli.

Commendatur adversus toxica philtra, venena per os sumta: ea enim per vomitum expellit, si vel ante, vel statim post venena sumatur; sin tardius, per sudorem evocat. In peste vim maximam habet. Ictibus & punctionibus animalium venenatorum medetur, cor & cerebrum roborat, eorumque morbis occurrit, inflammationes sistit, hæmorrhagias, catharros, defluxiones, dysenteriam, lienteriam, diarrhœam, omniaque ventris profluvia curat; Ambustis ab igne vel aquâ fervente succurrit, vulnera & ulcera inveterata & maligna consolidat, contra pruritum, scabiem fœdam ac curatu difficilem rite usurpatur.

Hæmoptoicis, pthisicis, pulmonis vitiis laborantibus utilis. Omnibus morbis, qui per sudores expelli possunt, convenientissima; Terræ Lemniæ, omnibusque aliis sigillatis terris præferunt.

Mihi est tam Cruda, quæ durior, impurior & non tam facile in liquore solubilis, quam Lota & Præparata, seu in orbiculos redacta, drachmarum duarum circiter pondere, quæ notas omnes habet enumeratas: pro Insigni tenet montem tribus prominentiis insignem, ita tamen, ut tertius obtusior sit, cui additur duarum clavium, decussatim se secantium, scutum. Infra montem hæc leguntur: Terra sigillata.

Orbiculorum non eandem esse magnitudinem observavi; sunt enim hisce majores, sunt & minores. Sed monet Caspar Svenkfeldius in Catalogo Naturalium Silesiæ lib. 3. In Silesiacâ Terrâ emendâ, cavendum diligenter esse ab impostura. Solent namque circumforanei Lutum aut Argillaceum quiddam, in formam placentarum affabre fictum, & variis notis insignitum, loco Terræ sigillatæ Silesiacæ, plebeculæ obtrudere. Quod me movit ut quasdam, quæ sigillum Strigoniense præ se ferunt, in dubium vocare ausim, eò quòd notas illas non habeant, quas ostendit jam descripta; voco igitur Terram sigillatam Strigoniensem dubiam. Tres mihi ejus generis sunt placentulæ vel pastilli: una rubicunda, drachmam pendens, de quâ suprà aliquid monuimus; altera lutea, ejusdem ponderis, magnitudinis & figuræ. Hæ tam facile in liquore non solvuntur, aut linguæ contactu, ut superior, nec idem habent sigillum. Mons quidem adest triceps, sed arboribus & aliis ornamentis decoratus, claves inversæ sine scuto, inscriptio Terra sigillata.

Tertia major est, ejusdem cum luteo, ut arbitror, massæ, duarum circiter drachma-

rum, montis tricipitis habet Insigne, & in scuto claves duas situ genuino; montes arbusculis ornantur, inscriptio eadem cum præcedentibus.

Eſt & LIGNICENSIS LUTEA, ejuſdem plane ponderis, figuræ & ſigilli cum deſcriptâ ſuperiùs. Aquilam enim expanſam oſtentat, cum inſcriptione ad circumferentiam: TERRA SIGILLATA LEGNICENSIS. Earundem virium eſſe arbitror cum albâ, ſi non majorum, quia, ut illa albedine argentum, ſic hæc flavedine aurum exprimit. Quæ igitur ſupra de Strigonienſi dicta, huc quoque referenda arbitror.

TERRÆ ARABICÆ SUBLUTEÆ titulo paſtillos duos orbiculares noto, colore albo ad luteum inclinante, pondere drachmæ unius. Inſcriptionem namque habent Arabicam literis clare ſatis expreſſis trium ordinum. Hæc terra linguæ admota fortiter adhæret, adſtringit, & procul dubio vim reſiſtendi malignitati obtinebit eximiam; ut omnia ejus generis, quæ ex Oriente, literis notata Arabicis, circumferuntur: ad contactum lubrici ſunt hi paſtilli, &, ab adverſâ parte, non tam plani, quam prominentes & ſubrotundi.

Paſtillus quidam luteus duarum drachmarum, utrinque ſigillatus, acuminatus, ſigillo ſex ſtellas continente, huc referendus; Germanicus, an Haſſiacus, neſcio. Inſigni vi ſtipticâ & adſtringente præditus, facile etiam in liquorem ſolubilis, ut viribus Sileſiacæ conformem autumem.

Ante annos aliquot, à Clariſſ. Viro D. Argerio Clutio tranſmiſſa ad nos eſt Terra quædam ſigillata, cui pro ſigillo impreſſi erant hi characteres: B. SIG. TERRÆ LEMNIÆ CONGENER; unde advectus, non ſcripſit: in paſtillos & maſſas efformata erat. Majores unciam unam & drachmas tres pondere æquabant; minores ℥ij. non excedebant. Majores maſſæ oblongæ erant, parte infimâ, quæ latior erat ſupremâ, parvum ſigillum etiam obtinebant, lilium Gallicum exprimens. Pinguis erat, adſtringens, & in liquore facile ſolvebatur. Ejus vires contra venenum, peſtem, morbos malignos & dyſenteriam, catharros, aliosque ejus generis prædicabat. In Dyſenteriâ cum fructu eâ uſus ſum; in febribus item malignis, loco Terræ Lemniæ, in Theriacæ confectione ſemel eâ, reliquorum Medicorum conſenſu, uſi ſumus. Hanc verò ex Galliis tractu Blæſenſi adferri mihi retulit D. Storgardius P. M. collega & amicus honorandus, qui eam exactè noverat; teſtari quoque id videtur Liliorum Inſigne, quo parte inferiore dotantur majores maſſæ.

Sunt quoque mihi paſtilli duo oblongi, parvi, drachmam ponderantes ſinguli, ſigillo parvo in extremitatum altero inſigniti, colore luteo ad pallidum vergente. Pingues ſunt, adſtringentis facultatis, & in liquore faciles ſolutu, ac ad naturam Stregonienſis Terræ quam proxime accedere videntur; ejus igitur naturam æmulatur. LICHENSES eſſe intelligo.

Terra quædam Bohemica nuper adferri cœpit tam cruda quam ſigillata, variorum colorum. Ejus crudæ maſſam elegantem quadratam, ex albo & violaceo colore miſtam, nomine veræ Terræ Lemniæ à Pharmacopœo Sereniſſimi Principis Chriſtiani V. P. M. accepi: pollicis erat latitudine & craſſitie, oblongiuſcula, pendens unciam unam cum ſemiſſi; ſed tandem Bohemicam eſſe & Gabellæ præparari intellexi. Appulit enim huc non ita pridem quidam, qui Terram hanc variis coloribus inſignitam, tum etiam in paſtillos ſigillatos redactam, vendidit vulgo, unaque ex iis præparata vaſa elegantia. Fruſtum ab ipſo accepi inſtar jaſpidis variegati, item luteo & albo colore conſpicuum. Paſtilli erant lutei, rubicundi, albi, violacei, autoritate Comitis de Berkâ firmati. Vires harum terrarum linguâ Germanicâ conſcriptas, in impreſſâ ſchedulâ conſignatas, unà exhibuit. Schedulæ ſenſus hic eſt: Contra venena drachmæ unius pondere datur in aquâ cardui benedicti, & ſudores movet. Datura ʒj. ad ʒjß. cum ℈j. Theriacæ, ut quis à peſte præſervetur; dolores capitis lenit cum aquâ majoranæ; Ad palpitationem cordis datur ʒj. in aquâ Meliſſæ. Oculorum calidos affectus mitigat in aquâ Roſarum ſoluta, & oculis indita, aut foris applicata. Febres curat, ſudores movendo. Bis in die in aquâ foliorum Quercus exhibita drachma una Dyſenteriam & alios ventris fluxus tollit. Aſthmati & Tuſſi ex vino medetur; Sudores potenter movet in Balneo; Rubra & lutea cor roborant; Alba capiti & oculis, utero quoque & mulierum affectibus medentur. Pocula, ex his terris formata, iiſdem prædita ſunt virtutibus. Sigillum harum terrarum oſtendit bicipitem Parnaſſum, inter quem & alium monticulum, decuſſatâ cruce ornatum, ex colliculo frutex pullulat coronâ inſignis, cum ſubſcriptione hac, Terra sigillata 1639.

Terra sessana, ab urbe Italiæ Sinueſſâ ſic dicta; nam ibidem effoditur. Strabo lib. 5. Sinueſſam in Setano ſinu ſitam eſſe ait, à quo ſibi nomen vendicaverit, prope quam Thermæ ſunt ad multos morbos utiliſſimæ. Hoc Terræ genus mihi à Clariſſ. D. D. Thomâ Bartholino apportatum eſt, coloris cinerei, cum intermiſtis quibuſdam granis aureis micantibus; uſta hæc terra & in vaſa efformata purpureum & rubicundum acquirit colorem. Ex hac enim terrâ figuli vaſa formant, quæ per totam Italiam diſtrahuntur, & ob granula aurea per ea diſperſa commendantur. Poculum ejus generis delineabimus ſuo loco, quod dono ejuſdem amici mei teneo.

Terra oreana. Per Italiam & Gallias circulator quidam percurrebat, Terræ quoddam genus contra varios morbos venditans, quod Terram Oreanam vocabat, forſan ab Oro, quod Italis aurum notat, quaſi Terram auream diceres; ſed unde advecta, & an artificio quodam depurata, nulli revelabat. Gleba eſt crocei coloris, minime pinguis, arenoſa & fibroſa, acida aliquantum, leviter adſtringens, levis, in pulverem levi attactu diffiliens. De quâ plura non habeo, niſi quod iiſdem viribus præditam eam voluerit ejus præco, quibus aliæ terræ ſigillatæ. Intellexi tandem Terræ ſpeciem non eſſe, ſed ſuccum inſpiſſatum Achiotl. ſimilem, & locum in Chocolatâ obtinere; dici vero Orelianum à loco ubi creſcit planta ex quâ exprimitur. Barlæus in rebus geſtis Mauritii pag. 128. vocat Tincturam Aurantii coloris Orellianam.

Exiguus præterea mihi eſt paſtillus, coloris luteo purpurei, titulo Boli Ungarici & zeltnizen mihi communicatus, nullo ſigno notatus, ſed ruditer digitis compreſſus, ſcrupulorum duorum pondere. Madefactus chartam colore tingit luteo, adſtringit & glutinat.

Terræ purpureæ fruſtulum ab amico accepi, duriuſculum, pingue, ex quo duo minuta cornua cervina, candida, elegantia, enata eſſe non ſine delectatione cernere licet. Tota maſſa drachmas duas vix pondere ſuperat. Unde aut cujas ſit, ignoro.

Terra antiscorbutica. Hujus meminit Henricus Petreius differt. Harmonic. de Scorbuto 38. in hunc modum: In Norvegiâ prope Bergas celebre emporium, terram rubram, sigillatæ cuipiam non absimilem, effodi perhibent, præsentaneum hujus morbi Alexipharmacum. Cur igitur vocetur Terra Antiscorbutica, hinc patet. Invenitur verò prope Bergas Norvegiæ, ut Petreius refert, atque inde ad me detulit vir Clarissimus D.D. Jacobus Fabricius Archiater Regius, sed crudam, variis quisquiliis, radicibus, lapillis, aliisque permistam, quâ formâ apud me etiamnum reperitur; sed ejus particulam lavi, purgavi & aptam reddidi Medicinæ, quæ hac formâ jam conspicitur. Pulvis est rubicundus ad luteum tendens, arenosus, minime pinguis, nam per se in orbiculos cogi nequit, nullius fermè saporis, instar arenæ inter dentes strepitum edens, non admodum ponderosus. Hujus drachmam unam in aquâ aliquâ antiscorbuticâ exhibent, ut sudorem provocent, quo aliquoties ita provocato, radicitus exstirpari scorbutum referunt. Miratur Petreius dicto loco hanc terram ad exteros non exportari: Miror, inquit, cur, quemadmodum Guajacum ab Indis & Americæ populis, quibus lues Venerea endemia est, ita consimilia remedia ad Scorbutum curandum ab hisce populis in Germaniam, præsertim à lucri cupidis Mercatoribus non invehantur. Sed mirari desinat; Vulgare vitium est, propria despicere, peregrina admirari, & nil nisi magno pretio emptum æstimare.

Terræ cimbricæ. In Cimbriâ juxta promontorium Biörns-hoffnit/ districtus Hottersnensis, duo terrarum genera inveniuntur, luteum alterum, alterum cinereum, quæ ad naturam Terræ sigillatæ quam proxime accedere videntur. Crudæ adhuc & non purgatæ, purissimæ, & ab omnibus heterogeneis separatæ inveniuntur in mineris; pingues sunt, ad contactum lubricæ, adstringentes & linguæ adhærentes, liquescunt liquoribus inditæ sine fæcibus. Sunt mihi ejus generis massæ quædam, præsertim luteæ. Ex cinereâ statua est D. Virginis, ulnis infantem gestantis trium circiter unciarum altitudine, Dono Nobiliss. & Eruditissimæ Matronæ Birgittæ Tot de Tureby; sed manu nobilis cujusdam Virginis affabrè satis elaborata. Non dubito quin Terræ hæ vim habeant resistendi malignitati, ad sudores eliciendos commodæ, in primis in Dysenteriâ & aliis alvi fluxionibus utiles.

Ad luteas terras Ochram referre licet, quæ vel nativa est vel factitia. Illa hic locum proprie meretur; hæc licet inter metallica recenseatur, ab hoc censu non videtur excludenda. Græcis ὤχρη dicitur, quod Luteo sit colore.

Plinio & Latinis Sil voce peregrinâ, cum Lutea vocari possit, Germanis Ocher / Berggelb / Silbergelb. Nativa nascitur non solum inter metalla, sed etiam in propriis venis.

Quondam Attica commendabatur. Nunc foditur in Ungariâ, Rhetiâ, Germaniæ Mineris argentariis, Hildesheimii, inter Alsfeldam & Embeccam, in Norvegiæ fodinis argenteis; in Cimbriâ quoque & Islandiâ. Gustu acris est, & in externis saltem usum invenit apud Medicos. Tumores & panos discutit, excrescentem carnem reprimit, cum cerâ cava explet, articulorum tophos comminuit. Dioscorides eligendam suadet levissimam, saturatè luteam, non lapidosam, friabilem. Pictores quoque ejus usum sibi familiarem reddiderunt. Quidam potius inter lapides metallicos, quam Terras, reponendam putant; sed nescio quo jure.

Ochra scanderburgica lutea. Prope Scanderburgum Cimbriæ, terra quædam lutea è monte vicino eruitur, Venis suis reliquum montis perreptans, quam pro sigillatâ aut medicatâ, vim sigillatæ Terræ habente, venditare ausi sunt quidam, unde & pastillos ex eâ formarunt, ac sigillo Rosæ decorarunt, vendibiliores eos vulgo ut redderent. Sed ego cum Terram crudam ad me deferendam curassem, nihil in eâ offendi pinguedinis, nec magnopere adstringere animadverti, sed potius acrimoniam quandam gustanti præbere: unde non tam ad Bolos aut Terras sigillatas, quam Ochras referendam duxi. Eo autem magis in meâ confirmor opinione, quod accolæ ipsâ terrâ luteâ exsiccatâ, ad tingendas & pingendas ædes, colore flavo utantur. Igne verò ubi uritur, rubrum colorem assumit, priore obliterato.

Hanc enim notam esse Ochræ genuinam docet Dioscorides: cum ait Ochram per ustionem transire in Rubricam; à veteribus Sil dicta videtur, ut supra monuimus.

Quocirca non suasero ut quisquam hac terrâ internè, nisi cautè, utatur; Siquidem, ut reliquæ Ochræ, vim habet erodendi, dissipandi collectiones & tubercula, reprimendi excre-

excrescentias carneas, ut supra dictum, ac vel eo nomine potius extrinsecus, quam intrinsecus adhibenda.

Huc etiam OCHRAM ISLANDICAM refero, de quâ hæc ad me ex Islandiâ scripsit Ornatissimus Juvenis Trebanius Jonas. Est in australi Islandiâ colliculus, religiosus à priscis habitus, ex quo etiamnum pulvis medicamentosus eruitur. Distat ab Episcopali sede Scalkolte, duo aut circiter milliaria; habitaculum proximum Holar vocatur, sed provincia Grimnes. Fama est in eodem loco mulierculam quandam diem suum obiisse, adeo sanctam, ut splendore insolito, instar accensæ candelæ, ibidem prætereuntibus appareret; unde prisca simplicitas hunc locum deinceps religiosum habuit.

Hanc terram ubi accepissem, comperi colore luteo obscuro esse, modicam, aut ferme nullam vim adstringendi habere, interim acrimoniâ quadam præditam esse, colore luteo manus tingere, & levi contactu in pulverem abire. De ejus usu hoc memorant, quod scilicet, corporis parti dolenti si applicetur exterius, dolor sedetur; quandoque sed raro exhiberi in internis affectibus.

Ego veræ Ochræ notas habere cum videam, haud tuto in internis affectibus præberi autumo. In externis verò tumoribus & inflammationibus haud incommodè.

Vim enim, ut reliquæ Ochræ, habet dissipandi tubercula, reprimendi, &c. ut supra ex Dioscoride & Galeno monuimus. Galenus præterea 5. de simpl. Medic. facultatibus cap. 13. Ochram inter illa medicamenta refert, quæ & urinam provocare, & callosas sive tophosas substantias ac consistentias incidere sunt idonea, minimum caloris possidere asserens.

OCHRA NIGRICANS ARGILLACEA, Germanis Swartz gyldiger letten auß Drusen / huc quoque spectare videtur, ex fodinis argenteis Norvegiæ allata. Partim in massas concreta est, partim pulveris formâ transmissa: viribus reliquis Ochris respondere arbitror, ac suum in Medicinâ usum habere. Quamvis & pictores forsan ex eâ colores præparare valeant.

OCHRAM ANGLICAM flavi coloris mihi attulit ex Angliâ D. Erasmus Brochmannus. Massa est duriuscula, unciarum duarum longitudine, & latitudine, quadrata ferme, licet inæqualis, pondere unciæ unius, & drachmarum septem: ad Chirothecas tingendas in Angliâ utuntur, colorem enim iis indit pulchrè flaventem.

OCHRA FACTITIA PLUMBARIA, Germanis Bleigelb / Sweifgelb / pictoribus saltem in usu est. Fit ex plumbo nigro in ampullam conjecto, & vi ignis tam diu usto, donec colorem luteum acquisiverit. Quibusdam cerussa citrina appellatur.

Sunt quædam TERRÆ METALLICÆ, inventæ in fodinis argentariis Norvegiæ, quæ & huc commode referri posse videntur. Una earum, quas teneo, CINEREI NIGRICANTIS est coloris, cui Talci micæ sunt permistæ; Titulo Germanico tali, Gelb in Drusen in Silber-gruben gefunden / ad me transmissa est: Altera sublutea ad purpureum inclinans, in massulas inæquales & asperas concreta, Germanis Braun gesundert letten dicitur; in venis & ductibus fodinarum invenitur.

CAP. V.

De Terris Miraculosis.

MIRACULOSAS vocamus terras, quæ præter ordinarium naturæ cursum & modum generantur & producuntur. Harum duo ostendimus genera; unum quod Scanicum vocamus, eo quod ibidem repertum; alterum Islandicum, quod inde ortum traxerit, ut ex ejus historiâ patebit.

Anno MDCXIX. cum perversus ille mos collaria, linteamina, aliaque muliebria ornamenta ex linteo confecta, cœruleo colore tingendi Daniam invasisset, atque in hoc luxu, frustra opponentibus se verbi divini Ministris, pertinaciter persisterent ad superbiam proniores, Deus Opt. Max. ut quantopere hoc vitium aversaretur declararet, & ad pœnitentiam miraculo mortales revocaret, multis in Scaniæ locis, terram cœrulei coloris, ei prorsus similem, quam apud Aromatarios emere solebant, pluviæ in modum supra multos effudit: Cujus particulam tunc temporis inde attulit, mihique dono dedit Vir Celeberrimus D.D. Thomas Finckius, Medicinæ in Academiâ Hafniensi Professor Publicus, socer honorandus. Terræ cujusdam cœruleæ pulverem repræsen-

tat, ac chartam & quævis alia, præſertim candida, colore tingit Cyaneo, gleboſa, ſapore nullo; madefacta verò in nigram & luridam convertitur terram, talique colore obvia inficit. Pluvias varias prodigioſas memorant hiſtoriæ, ſed ſimilem me legiſſe non memini. Plinius Decad. 3. lacte pluiſſe refert, idem alibi ſanguine & carne, lapidibus, imo & terrâ, Decad. 4. lib. 5. Sed quæ colorum vires præbere poſſunt, atque madefacta in nigram terram tranſmutentur, vix auditum. Auro in Inſulâ Pelagiâ, Ferrò in Lucaniâ, ante bellum Parthicum, quo Craſſus occiſus eſt, pluiſſe teſtis eſt Ammianus libr. 17. Annonâ in Charintiâ, horarum duarum ſpatio, ad duo amplius milliaria, ex quâ panis pinſebatur, teſtis eſt Thuanus lib. 5. de anno MDXLVIII.

Alterum portentoſæ terræ genus, linteo viliori ex navis velo abſciſſo inhæret. Ex cineribus ortum traxit anno MDCXXV. cum in Orientali Iſlandiæ tractu mons Módals Jokul dictus conflagraret. Nauta, qui linteum hoc attulit, refert, quod, cum circa Nidroſiam Norvegiæ navigaret, ejuſdem anni menſe Septembri, ſubito ingens obortus ſit nimbus, non aquæ, ſed cinerum & terræ, ut ipſi videbatur, qui totam navem operuit, veliſque pertinaciter adeo adhæſit, ut inde totus diſcuti nequiverit. Atque in ejus rei teſtimonium, particulam hanc veli, terrâ eâ infectam, mihi obtulit, ex quo tanto temporis tractu multum periit, veſtigia tamen remanent manifeſtiſſima. Hiſtoria hujus conflagrationis, vulgari idiomate edita eſt hic Hafniæ anno MDCXXVII. Cœpit vero mons prædictus, qui alioquin perpetuò nive & glacie tegi ſolet, conflagrare anno MDCXXV. die ſecundo Septembris, primo horribili tremore & mugitu, erumpentibus flammis & cineribus. Ex nive & glacie liquefactis, tanta acceſſit aquarum inundatio, permiſtis glaciei fragmentis, ut navigationi idonea viſa ſint loca, quæ antea habitationibus & paſcuis erant deputata. Hinc indies creſcentibus flammarum eruptionibus, horribili boatu & ſtrepitu, lapidum & pumicum in aërem ejaculatorum, cinerumque magno impetu extruſorum, tanta facta eſt copia, ut continuatæ extiterint tenebræ noctis inſtar per totum iſtum tractum, exceptis locis flammæ vicinis, ubi aër ab igne aliquantulum illuſtrabatur. Interea temporis in vicinis locis terra motibus concutiebatur tam validis, ut & ex duriſſimis cautibus coagmentati montes diſſilirent. Cineribus vero adeo repletus aër, ut volatilia quaſi exanimata deciderent, & per terram in cineribus, reptilium inſtar, reptitarent. Terra quoque iiſdem oppleta, adeo ut incedentium per eos genua ſtrinxerint; unde alio commigrare coacti ſunt accolæ, fertilitate Terræ in meram ſterilitatem converſâ. Duravit hoc incendium in decimum quartum diem. Poſt conflagrationem variis in locis calidi fontes & Thermæ eruperant, quæ etiamnum viſuntur. Quanto verò impetu pumices & cinerum acervos evomuerit, vel ex hoc liquet, quod naves, circa Norvegiam navigantes, iis fuerint oppletæ, ut ex hoc linteo liquet. Narrat Nicephorus lib. 15. cap. 20. Tempore Leonis Papæ cineribus pluiſſe, qui palmæ altitudine in tegulis jacuerunt. In agro Neapolitano, ex incendio Veſuvii montis hoc pari modo contigiſſe arbitror.

Huc referre licet Terræ communis portionem ſanguine tinctam, quæ ſanguineâ pluviâ imprægnata fuit Stralſundi anno MDCXLVII. decimo-tertio Septembris, & huc tranſmiſſa, mihi vero à D. Simone Pauli communicata. Ejuſmodi portenta raro aliquid boni præſagire ſolent.

CAP. VI.

De Salibus in genere.

SALEM quidam à ſaliendo dictum putant, eo quod igni injectus exſiliat: ſed cum hoc non omnibus ejus ſpeciebus competat, etymologiæ ratio hæc minus accurata. Qui enim compactus & ſpiſſus eſt, in igne crepitat & exſilit, ut foſſilis & marinus: qui minutus & ſpiſſus, crepitat tantum; qui rarus, ſive compactus fuerit, ſive reſolutus, nec crepitat, nec exſilit. Quocirca potius à Græco ἅλς, per Metatheſin literarum, traductum puto.

Per SALEM verò hic intelligimus, corpus minerale inanimatum, in aquâ ſolubile, ſaporibus diverſis præditum, & ſeminariâ in primâ Creatione vi dotatum, quâ certis in locis conſervatur & multiplicatur. Vulgo generari dicunt è ſucco aqueo & terreo craſſo. Cum enim exhalatio ſicca ſubſtantiæ ſit terreæ, accedens ad naturam ignis, ſi ab aquâ apprehendatur in pluviâ aut viſceribus terræ, pars ejus ignea ſalſas reddit aquas, reli-

reliquum in terram vertitur, ut vult Cæſalpinus. Sales enim omnes generari vult, vel ab exhalatione refrigeratâ, quæ aquâ reſoluta ſalem marinum & lacuſtrem producit, terræ verò agglutinata ſalem foſſilem, &c. Vel ex combuſtione corporum, quo pacto artificiales Chymici præparantur. Sed ratio hæc minus ſufficit. Non enim cauſam exhibet cur magis in uno quam altero loco reperiatur. Quocirca verò conſentaneum, ſalem, ut & reliqua mineralia & metalla, in primâ mundi origine creatum in terrâ eſſe, in quâ virtute ſeminali, ſibi inditâ, ſe ipſum conſervat & multiplicat.

Hanc vim Elementis inditam cum videamus, quidni & corporibus perfectioribus & miſtis. Quod vel in eâ ſpecie ſalis, quæ NITRUM vocatur, manifeſtiſſimè elucet. Hoc enim non ubique, ſed iis ſaltem in locis generatur, ubi ſpiritus ille, ſeu principium ſeminarium adeſt. Quo igitur purior eſt materia, quæ ab hoc ſemine imprægnatur, eo purior etiam evadit Sal inde genitus; quo impurior illa, eo impurior hic. Si verò plurimâ miſceatur humiditate, fontes ſalſos producit, ex quibus coctione per exhalationem Sal elicitur.

Sub SALE comprehendimus nos Salis veri varia genera, Nitri ſpecies varias, Alumen, Vitriolum, ejuſque generis alia Salina corpora.

CAP. VII.

De Sale Naturali & Artificiali.

SAL, quo communiter in cibis utimur, eſt vel Naturalis, vel Artificialis. Naturalis, quem Natura ſponte gignit, vel in terrâ, vel extra eam. Qui in terrâ reperitur, vel cæditur in montibus, ut in Carpatho, quâ parte Siberburgii Ceculique incolunt, Saltzburgi, &c. & in Germaniâ juxta Thuſam oppidum. Vel effoditur in campis, ut in Poloniâ, ſecundo lapide à Cracoviâ, ad oppidum Veliſcum, & in Germaniâ in Staphurt. Vel ſub arenis invenitur, ut juxta Peluſium in Ægypto, qui Cyrenaicus dicitur.

Extra terram Naturalis Sal reperitur in fonte, fluvio, lacu, mari. Fontes vel ſalem ferunt, ſicuti calidi Pegaſæi; vel ejus rivuli, Solis calore, in Salem evaporantur, ut Salſulæ in campo Galliæ Narbonenſis. Fluvii aut Salis ramenta deferunt, ſicut Ochus & Oxus apud Bactros, aut ſumma eorum in ſalem denſantur, reliquis aquis veluti ſub glacie fluentibus, ut apud Caſpias portas, circa Mardos & Armenos, teſte Plinio.

Lacus in Salem mutantur, vel toti, ut in Apuliâ Tarentinus, & in Æolide Tragaſeus: aut eorum ſaltem extremitates, ut in Siciliâ Cocanici. Æſtuat Sale lacus in Cypro ad Citium, in Judæâ Aſphaltites, cujus Sal Sodomæus vocatur. Ad mare tenuis quidam Sal gignitur, cum æſtu fervet & ſpumas agit, eaſque ad littora & ſcopulos appellit. Dioſcorides ἁλὸς ἄχναν, florem Salis aut feſtucam vocat.

Artificialis Sal vel fit ex aquis marinis, vel ex ſalſis fontanis, aut ex putealibus excoquitur; vel conficitur ex ſui generis lixivio, ut Chymici omnes.

Salis uſus varii ſunt, in ſacris, in ædificiis, in Medicinâ, in cibis. Romani in ſacris eo uſi ſunt creberrimè, ſiquidem nulla fiebant ſine molâ ſalſâ, quem ſalem virgines Veſtales ſerrâ ferreâ ſecaſſe refert Fabius Pictor. Hebræorum Sacerdotes capita victimarum Sale aſpergebant.

In ædificando utuntur Arabes quibuſdam in locis; maſſas ejus quadratas, cum aquâ, calcis loco conglutinantes. Sic narrat Plinius lib. 6. cap. 28. in ſinu Capeo Arabiæ maris, oppidum Gierra, turres habere, ex ſalis quadratis molibus, nec non Carrhis Arabiæ oppido, muros domoſque ex maſſis ſalis fieri. Sic & in Africâ Ammanientes domos extruunt. In Medicinâ, calefacit, exſiccat, abſtergit, adſtringit, à putredine conſervat, attamen febribus putridis non competit, tum quia calidus, tum quia exſiccando viſcera indurat. Infantes ſale conſpergere ſuadet Galenus lib. 1. de tuend. ſanit. cap. 7. ut cutis ſpiſſior & ſolidior fiat: carnes & piſces aliaque eſculenta à putredine ſervat. In cibis edendi aviditatem excitat, ſaporem gratum conciliat, adeò ut ſine Sale cibus nullus jucundus videatur; à jumentis quoque expetitur, quæ ſale ad paſtum excitantur, unde largior lactis copia & caſeus gratior. Hinc ad vitæ lepòres & animi voluptates tranſlatum Salis vocabulum, ut nulla humanior vita ſine ſale degatur. Unde illud Poëtæ:

Non eſt in toto corpore mica Salis.

Salaria inde tracta, præmia militibus & honoratis deputata. Ad cibum verò eligitur

tenuis & humidus, quod amarus non ſit, ſed ſuavis & gratus linguæ, facileque liqueſcat. Ex iis, quibus nos utimur, primas tenet Luneburgicus, hinc Scoticus, Gallicus, Hiſpanicus, deterioris notæ ad carnes Suillas & Piſces majores condiendos adhiberi ſolent.

Sal fossilis, qui & Sal gemmæ in officinis dicitur, eo quod Gemmæ inſtar pellucidus ſit, & Cryſtallum nitore & colore imitetur, in teſſeras exciſus ad nos adfertur. Is, quo utimur, ex Poloniâ maximâ ex parte adfertur, quamvis in Calabriâ, alibique, ut ſupra dictum, etiam effodiatur. Mihi tam Calabrini, quam Cracoviensis eſt ſpecimen, in quibus, quo ad externam figuram & ſaporem, differentia ferme nulla eſt; niſi quod Calabrinus purior & nitidior. Pituitam viſcidam ac lentam incidit & attenuat, humores tenaces, qui difficulter è corpore educuntur, ſine omni incommodo evacuat; cum Agarico mixtus, vertigini ſuccurrit. Pectus & ventriculum ab excrementis liberat, doloribus Colicis, aliis miſtus, opitulatur; indurata reſolvendo & ſuperflua expellendo; ad dentifricia quoque commendatur. De Polonico hoc habet Cromerus in deſcriptione Poloniæ lib. 1. In minori Poloniâ ſalem inſtar ingentium Saxorum, adeo duritie lapideâ ſolidum, ferro exſcindi conſtat, ut ne dum molâ teratur ad hominum uſum; ſed & ex illo domos & oppida ædificari.

Ammoniacus sal, qui & Armoniacus dicitur, ab ἄμμος nomen traxit, quod ſub arenis in laminas concretus, in Africæ Cyrenaico tractu effodiebatur olim. Erat colore nigricante, fiſſilis ſecundum longitudinem, rectis ſciſſuris, ſapore ingrato. Sed jam ad nos vehi deſiit; quocirca ejus loco utuntur Sale quodam, ex Sulphuratis Puteolani diſtrictus deprompto. Eo enim loci, ubi ignes ſubterranei flammas evomere ſolent, in illorum hiatuum faucibus, veluti per ſublimationem quandam, materiâ minus terreſtri evaporante, hoc genus ſalis reperiri ſolet; quoad colorem ſimile alumini Schiſto videtur, fiſſile ſecundum longitudinem, inſtar lapidis ſpecularis, & velut in cruſtas compactus. Guſtanti levi acrimoniâ & paucâ adſtrictione, nec non extergendi vi præditus videtur, unde ad illa conferre ab Italis cenſetur, quæ Sali Ammoniaco à Galeno tribuuntur.

Sed quia & ille non ab omnibus approbatur, nec quovis in loco haberi poſſit; artificialis quidam excogitatus eſt, qui idem nomen obtinuit, & à Chymicis maxime expetitur. Fit ex quinque partibus urinæ humanæ & parte unâ ſalis communis, & parte dimidiâ fuliginis lignorum, ſimul coctis ad conſumptionem humiditatis: reliquum ſublimatur, iterum ſolvitur & coagulatur. Sal ſumme volatilis eſt, & fixa omnia volatilia reddit. Quocirca ejus uſus apud Chymicos frequens, ubi metalla ſolvere aut ſublimare nituntur. Saporis eſt magis acuti quam Sal communis, quocirca corroſivus magis; ad faciendum colorem cœruleum utuntur artifices, & fabri, ubi ſtannum ferro jungere & unire geſtiunt.

Cum in omnibus vegetabilibus duo Salium reperiantur genera, unum fixum, alterum volatile; hoc quandoque Armeniacum vocari ſolet, ob affinitatem quam invicem habent, ratione ſubtilitatis & penetrationis. Cæſalpinus ſalem Ammoniacum vulgarem ad Nitra refert, de quibus mox ſermo erit.

Sal Alkali ex herbâ, Kali Arabibus dictâ, artificialis etiam eſt, & huc referri poteſt. Affertur ex Hiſpaniâ, ingentibus glebis cinereis & nigricantibus præduris. Chymici ad varia utuntur, Vitrarii quoque, qui vitra conficiunt. In re Medicâ, ob virtutem exſiccantem & abſterſivam, locum etiam habere poteſt. Scaliger ex Kali, ut dixi, quam vulgo Sodam, Serapio Uſnem vocat, trito & preſſo parari ait, & à quibuſdam vocari Salicornum, ab aliis Sodam, ab aliis alumen Catini, à pelvis facie in quam deſtillat. Matthiolus ex hac herbâ dixit parari Cineres, quibus fabri vitrarii utantur; & ex decocto Salem Alkali à Mauritanis vocatum, Amatus Luſitanus non ex Kali, ſed herbâ Antillide combuſtâ parari putat hoc ſeculo: quia omnem cinerem, qui ex Syriâ adfertur ad conficiendum ſaponem, ex herbâ Antillide combuſtâ fieri ait.

Cap. VIII.

De Nitro.

NItrum quidam dictum putant à Nitriâ oppido Ægypti, ubi in magnâ copiâ olim conficiebatur, à quibusdam Sal Petræ, quia in terrâ sui generis, ad muros & petras, instar lanuginis, sponte efflorescere solet. Quia Salis quædam species est, idcirco & easdem agnoscit differentias. Vel enim sponte nascitur, vel arte conficitur. Quod sponte nascitur, reperitur vel in terrâ, vel extra terram.

In terrâ reperitur aut cæditur aliorum fossilium more, quod est durum, spissum & lapidi simillimum, ab Arabibus Tincar dictum. In Asiâ tale provenire solet juxta Philadelphiam Lydiæ & Magnesiam Cariæ. Unde Galienus Imperator, cum Asiam Scytharum incursionibus vastatam esse intellexisset, jocatus dixit. Quid? sine Asiæ nitris esse non possumus? E speluncis etiam petitur, in quibus stiriarum modo dependet; colligitur ex iis etiam decidens adhuc liquidum in terram, ac ibidem instar spumæ concrescit: quod Aphronitrum proprie dicitur, quamvis hæc vox etiam ad illud genus accommodetur, quod effoditur, sed minus apte.

Extra terram quod nascitur, vel in convallibus & campis reperitur, Halmiraga Græcis dictum, vel ex lacubus extrahitur. Prius genus apud Medos invenitur, testante Plinio, ubi per æstatem eo canescunt convalles. Item in Thraciâ juxta Philippos. Sed hoc terræ mistum & sordidum, idcirco & Aprium vocari idem asserit: posterius in Macedoniâ colligitur, ubi lacus nitrosus erat, qui in agro Letao circa canis ortum gignit nitrum, quod veteres Calastræum vocant, ab oppido Calastrâ, quod in proximo sinu erat, è quo evehebatur.

Factitii nitri tria etiam erant genera: unum ex aquis Nili conficiebatur, præsertim ad Naveratim, Nitriam, (unde vox nitri) Memphim. Dum vero hic in Nitrariis nitrum conficiebatur, subtile ac tenue quid spumæ aut floris instar à reliquo separabatur, quod Græci ἀφρὸν νίτρου dicunt, & ab eo distinguitur quod ἀφρόνιτρος vocant, & fossile est. Svenkfeldius in Catalogo fossilium Silesiæ Aphronitrum existimat esse illud quod Fel vitri, vitri spumam & recrementum vocamus, Glaßgalle Germanis. Cum vitri materia in igne liquescit, agit spumâ, quæ de eâ verriculo, tanquam recrementum de Argento detrahitur, mox verò concreta in panes candidos cogitur. Saporem habet mixtum, amarum magis quam salsum. Aurifices ad argenti scobem, cum ex eâ massam conficiunt, addunt, ut citius in igne liquescat. Cæsalpinus vocat Sal vitri lib. 1. cap. 20.

Alterum Factitium ex fossili fiebat illo, quod Arabes Tincar vocabant; hoc Arabicè Borax, Græcis Chrysocolla dicitur. Tertium ex Quercu aut robore crematâ fiebat; Quibus quartum addere licet, quod ex terrâ, nitroso semine imprægnatâ, apud nos conficitur, facto nempe ex eo lixivio, & percolato, perque ignis calorem exhalato, ut sal nitri remaneat, quod deinde, si necessum, purificari potest. Halinitrum hanc speciem vocant. Ad illud conficiendum eligere solent terram ovillo stercore impraegnatam.

Variæ præterea dantur Nitri differentiæ, quoad colores, sapores, consistentiam, duritiem, figuram, & ad ignem habilitatem; de quibus consulatur Agricola.

In Novâ Hispaniâ tractus Americani, verissimum nitrum reperiri, testis est Nirenbergius Hist. Nat. lib. 15. cap. 29. qui, ex Francisco Hernando, docet Indis illud quod Arabibus Baurach, nostratibus Borax, Tequixquiel vocari, idque è Terrâ eos verrere ait, crescente lacu, aut è muris antrisve deradere, roseum ac candidum, leve, fistulosum & fragile, percolatumque formam & splendorem nostratis referre; eoque abundare totum lacum Mexicanum.

Nobis aliquot species Nitri sunt, una quæ ex nativo conficitur, quod supra diximus ex Tincar Arabum præparari, & vulgo Borax, Arabibus Baurach, quod apud Mauros Nitrum notat. Translucidum est hoc nitrum, micis grandini simillimis, in frustula oblonga compactum. Conficitur Venetiis ex cremato lapide quodam candido & fossili, quem Boracem crudum vocant, & fossile nitrum esse arbitrantur quidam. Sed Cæsalpinus negat, eo quod Nitrum lapidosum, quale circa Memphim saxeis tumulis addensatum scribit Plinius, saporem salsum & amarum habeat: hic vero crudus Bo-

rax, non solvitur, nec saporem ullum præ se fert, sed ustione & præparatione mordentem saporem acquirit.

Utuntur eo aurifices ad scobem auri conglutinandum, quia fusionem adjuvat, ut Chrysocolla, quocirca à quibusdam hoc nominis obtinuit. In Medicinâ insigni vi expellendi pollet, unde ad secundinam & fœtum mortuum extrudendum eo utuntur.

NITRI ORIENTALIS exiguum frustum, ex Museo Paludani acquisitum, mihi obtulit Henricus Custerus Medicinæ Candidatus. Obscurius est, nec ita clarum aut perspicuum ut nostrum, sed ad rubicundum seu Roseum inclinat colorem; sapore alioquin convenit cum vulgari.

NITROSUM LAPIDEM, nigrum, asperum, ponderosum, ex Ætnâ monte, mihi ex Siciliâ redux exhibuit Vir omni laude major D.D. Thomas Bartholinus: pyriformis est, inæqualis, unciarum duarum pondere; linguæ admotus eâ parte, quâ magis nigricat, insignem saporem salsum & nitrosum de se fundit. Durus interim adeo est, ut cultro scindi aut domari nequeat.

NITRUM hic in Daniâ è Terrâ nitrosâ elaboratum, vulgo Salpeter à Latino Sal Petræ, candidissimum & perspicuum est & quasi diaphanum. Ejus elegans mihi est specimen in massam, duorum pugnorum magnitudine, eleganter concretum. Pondere est libræ civilis unius, Crystallinum, forma columnarum angulosarum obliquè transversè, per longitudinem, modis inexplicabilibus dispositarum, ut corpus visui jucundum exhibeat; concretionis rationem vix quisquam sine admiratione contemplabitur.

Vires Nitri mirabiles sunt. Sordes abstergit in lixivio resolutum; Fullones maculas vestium eo abluunt. Infectores cum eodem coquunt lanas, ut sorbeant colores.

Veteres, Aphronitro aquâ liquato, in balneo cutim abluebant; ut pura & nitida redderetur. In Medicinâ vim habet dissolutivam, attractivam, abstersivam, & humores superfluos consumptivam; quocirca pinguedinem extenuat ore sumptum, saniem internorum Apostematum abstergit, pediculos capitis necat, aurium vermes interficit, intestinorum tormina sedat cum Cymino & flatus discutientibus exhibitum. Cum melle in formam linimenti redactum, faciem clarificat, vitia cutis emendat, oculorum cicatrices delet. Licet visui sit candidum & tactui frigidum, in se tamen continet spiritum rubicundissimum, calidissimum, & maximè inflammabilem, igneæ prorsus naturæ. A nitro quoque tota pulveris tormentarii vis provenit, qui ex nitro, sulphure & carbonibus constat. A Sulphure habet quod facile accendatur: quia tamen Sulphur totum in momento non accenditur, sed per partes & successive deflagrat, Nitrum & subito, & cum impetu; Hinc contrario modo cum se habeant, & inflammata ac attenuata majorem capacitatem postulent, fulmineus iste oritur impetus, qui magnâ violentiâ obvia expellit & longissimè propellit. Chymici nitrum fusum in igne adjecto sulphure purgant & Sal Prunellæ vocant, magnarum virium in inflammationibus faucium & febribus ardentibus; refrigerandi enim vi pollet eximiâ. Qui præparandi modus Plinium non latebat; siquidem lib. 31. cap. 10. Salem nitrum sulphuri concoctum in lapidem verti ait. Franciscus Hernandus apud Nierenbergium refert Indos ferculis quibusdam & obsoniis nitrum addere, jucundius atque commodius ipso sale, nec tamen omnino similem præstare effectum, sed gratius nonnihil accidere.

Propinatur ab Indis Medicis permixtum aliis Medicamentis, quæ iidem PATLI vocant, frigidumque esse asserunt. In vinum aut lympham conjectum, mirum in modum refrigerare, ipsumque, grandinem, nivem ac glaciem in hac re præstandâ vincere creditur. Maizi spicas in aquâ, cui incoctum nitrum, emolliunt, gratiamque iis addit haud mediocrem; abluuntur eodem aquæ insperso. Crura & pedes perquam commode eo lavantur, ut à frigore & fissuris tuti sint; non sine adstrictione & corroboratione aliquâ.

CAP. IX.

Cap. IX.

De Alumine.

ALUMEN Græcis στυπτηρία, à vehementi vi adſtringente ſic dictum, ad Sales etiam ſpectat; hoc peculiare habens, quod, cum carbonibus ardentibus imponitur, vel ollæ incluſum ſuccenſis ignibus torretur, in bullas tumet, ut nitrum, & aliquid de ſuâ perdit ſubſtantiâ. Sed aquâ, ut reliqui ſucci concreti, liqueſcit.

Ejus varia ſunt genera; quoddam à Naturâ elaboratum cernitur, quoddam Ars perficit. NATURALE vel liquidum eſt, vel concretum. Liquidum vel purum eſt, lactei coloris, limpidum, igneum quid exſpirans, quod à Græcis φόρμιον vocari ſolet; vel impurum, ſqualidum, ſcabrum, ſordibus inquinatum, ὀξύφορον dictum. Concretum varias habet ſpecies: vel enim in laminas ſciſſum eſt, σχιστὸς Græcis vocatur, quod tamen non tam alumen quam lapidem ſui generis eſſe autumo, cum nec in aquâ diſſolvatur, nec adſtrictionem habeat. Vel ſigillatim efflorеſcit inſtar canorum capillorum, atque idcirco Græcis τριχῖτις vocatur. Vel plumoſum ſeu plumeum, quod raro viſitur legitimum. Vidiſſe tamen ſe teſtatur Cæſalpinus lib. 1. de Metal. cap. 21. Prope loca ardentia & ſulphurea, quaſi cinis ſit ſulphuris combuſti, glebis candidis valde adſtringentibus, nunc mollibus, quod liquidum alumen eſſe dicit, nunc concretis in filamenta, quod Schiſton vocari ait. Hujus loco ſubſtituere licet Amianthum lapidem, qui variis modis in locis ſiccis generatur, quandoque figurâ lanæ & pilorum, quandoque fibris oblongioribus, quandoque in formâ truncorum arborum, ſuis tamen conſtans fibris & velleribus. Sed nec hæ ſpecies vere ad alumen ſpectant, cum ejus naturam non ſapiant; de iis potius inter lapides agendum.

Rotundum etiam datur alumen, quod στρογγύλην vocant, & varias habet differentias: vel enim bullarum modo intumuit, vel foraminum fiſtulis ſpongiam refert; vel eſt ſolidum, quod etiam minutiores ſuas agnoſcit differentias.

Arte elaboratum alumen illud eſt, quod ab artificibus, vel ex naturali, vel ex lapidibus aut terrâ ſui generis excoquitur. Eſtque vel RUPEUM ſeu ROCHÆ; quod & glaciale vocant; vel SCAIOLUM, quod ex Schiſto lapide combuſto præparatur; Scaja enim & Scalia cruſtam ſignificat & ſquammam, teſte Scaligero Ex. 104. ſect. 7. vel SACCHARINUM, vel FÆCIS, è vini fæcibus igne combuſtis, vel CATINUM, ex plantâ Kali, ſeu Sodæ cinere. Sed poſteriores Sales potius Chymici cenſendi quam Alumina.

ALUMEN ROCHÆ ſeu Rupeum Scaliger Ex. 104. ſect. 6. ita confici ait. Ex ſaxo fit, ſeu exciſâ rupe, atque redactâ in calcem: eam calcem in cumulis diſpoſitam, aſpergunt aquâ ſæpe de die, donec in luti ſpeciem tabeſcat; Id quod paulo minus ſeſquimenſe perficitur: tum in lebete cum aquâ conturbatum coquunt, coctum per canales in alveos derivant, quorum ad parietes concreſcit alumen inæquale, & grandibus fruſtis, puſtulis faſtigiatis; ea exemptâ aquâ ferramentis decutiuntur. E Rutilâ rupe rutilum, ex albâ candidum fit. Hoc alumen maxime in uſu eſt, & reliquorum ferè omnium vices ſupplet.

In Scaniâ ex Pyrite nigro, vitriolo & Sulphure aluminoſo conſtante elaboratur, quæ ſi rite ſeparari poſſent, poſſeſſori, qui eſt Nobiliſſ. Joachimus Beck, lucrum redderent triplicatum: Alumen quidem & Vitriolum inde elicere novit, ſed Sulphur, ſine reliquorum jacturâ, nondum capere didicit. Pyrites hic quamvis niger ſit & variarum figurarum, etiam Sphæricæ, quando uritur colorem rutilum acquirit, ac optimum ſuppeditat alumen Rupeum.

Mihi ex hoc ALUMINE SCANICO, concreta quædam eſt columna longitudine pedis Romani cum quinque unciis, juxta baſin ſeu radicem ſtrictior, paulatim in amplitudinem majorem exſurgens donec in figuram Pyramidalem terminetur, Adamantem magnum referens ex quadrato; cujus quodvis latus eſt trium unciarum cum ſemiſſe, in acumen deſinens. Politus eſt omni ex parte hic Adamantinus apex, cum reliquum corpus inæquale & aſperum ſit, variis protuberantiis & crepidinibus quaſi conſtans laminatis, corpus conſtituens pulchrum, Cryſtallinum, & viſui jucundum.

Uſum magnum obtinuit Alumen apud Aurifices, Infectores, librarios, coriarios, Medicos & alios. Aurifices eo purgant aurum, ut ejuſdem bracteas æri inducant. Infecto-

res

res lanam & pannos in aquam aluminoſam mittunt, ut colores facilius ſuſcipiant & retineant. Eo etiam utuntur qui coria tingunt. Librarii chartam aquis, in quibus liquatum fuit alumen, immergunt & exſiccant, ne diffluat, utq; atramenti ſcriptorii acrimoniam meliùs ſuſtineat. In Medicinâ vim habet adſtringendi, vulneribus cicatricem inducendi, putrida purgandi, humores exſiccandi, carnem luxuriantem compeſcendi; quocirca ad multa medicamenta ulceribus deſtinata commodiſſime adhibetur.

SACCHARINUM ſic dictum, quod ab artificibus in metas inſtar Sacchari efformatur, fit ex Alumine Rochæ, ovorum albumine, & aquâ Roſaceâ. Locum habet inter Coſmetica, ad mulierum dealbationes & cutim albam ac nitidam reddendam.

CAP. X.

De Vitriolo & cognatis.

AD atramentum refertur VITRIOLUM, quod, ad diſtinctionem reliquorum, ſutorium vocatur, quod eo ad coria nigro colore tingenda utantur Sutores. Vocatur & Chalcanthum à Græcis, quia eſt æris quaſi quædam efflorescentia. Vitriolum, à vitri nitore. Arabibus, Alkalcadis; Germanis Kupferwaßer.

Ad Sales referimus, quia conſiſtentiam Salis habet, & in aquâ, ut Sales, liqueſcit, licet id neget Angelus Sala tractatu de Vitriolo. Tanti vero rationes ejus non ſunt momenti, ut à ſententiâ nos dimoveant. Colore quidem, odore & guſtu differt à reliquis ſalibus: ſed & illi eodem modo inter ſe differunt. Nec accidentaliter magis compoſitum eſt, quam reliqui, cum ſuam habeat eſſentiam, & vim ſeminalem quâ ſibi ſimile producere valet, creſcere & multiplicari, ut reliqui. Quod ſi forſan per ſe non reperiatur, in ære tamen & aliis corporibus, ex quibus fit, exiſtit. Nec reliqui ſales perpetuo colorem ſervant & non mutant: puriores enim & albidiores ſunt alii aliis: quidam pallidi ex obſcuris redduntur. Ex ſale etiam communi, non minus variæ ſubſtantiæ ſeparantur quam ex vitriolo; & in nitro manifeſtius hoc apparet, quod diverſiſſimos colores & ſubſtantias præparatum exhibet.

Vitriolum vel Naturale eſt, à naturâ ſponte, ex aquâ Sorii, Melantheriâ & Chalcitide confectum: vel Artificiale. Illud foſſile appellare licet, quod ex tali conſtet humore, qui gelu quaſi concrevit, idque vel in venis, fibris & commiſſuris Saxorum, vel dum ex iiſdem guttatim deſtillat, ſtiriarum modo de eorum pendet cameris, & denique deciduum ex ſtiriis in ſolum delapſum ita colligitur. Atque hæc duo poſteriora genera σαλακτικὰ Græci vocant, quod deſtillando concreverint.

Factitium duplex eſt: Alterum proprie πηκτὸν Græcis dictum, Latinis concretum, quod cum è cuniculis ſuis effertur, & in quadratas piſcinas effunditur, frigore aut calore ſolis congelatur: Alterum ἑφθὸν, Latinis coctum; decoquitur enim aquâ atramentoſâ in alienis quadratis.

Modum explicat Matthiolus in librum 5. Dioſcorid. cap. 74. Minera effoſſa, in acervum in longitudinem protractum, quandam ſuper aream exaggerant; ſub die per ſex menſes relinquunt, vertendo quandoque, dein tegunt & macerari ac fermentari ſinunt ſub tecto aliis ſex menſibus. Hinc aquâ diſſolvunt, excrementa ſubſidere ſinunt, claram aquam affundunt, in plumbeis lebetibus coquunt, æris aut ferri fruſtum immittunt, quod in aquâ liqueſcit, decoctam materiam eximunt, in alveolos ligneos digerunt, ubi concreſcit Aluminis modo. Optimum cenſetur cœruleum, grave, denſum, tranſlucidum, quale eſt ſtillaticium, proximum concretum. Percoctum ad infectus & denigrationes aptius cæteris: ſed in Medicinâ invalidius.

Ratione coloris, Vitriolum aliud album, aliud viride, ſaturi aut diluti coloris, aliud cœruleum: præſtantiſſimum è Cypro, territorio Romano, Ungariâ adfertur; laudatur etiam Sileſiacum & Goſlarienſe.

Vitriolum in liquore reſolutum, ſervit coriis & lanis denigrandis. Infectores rubrum colorem fuſcum redditurі, in aquâ, in quâ vitriolum ſolutum fuit, iterum coquunt. In uſus medicos eligitur potiſſimum foſſile, cœruleum, grave, ſpiſſum, pellucidum; ſecundas tenet quod concretum dicitur, adſtringit vehementiſſime & calefacit, ſanguinem è venis fluentem ſiſtit, ulcera putrida & excreſcentia minuit, ſolvit alvum cum melle & aquâ mulſâ drachmæ pondere. Vermes latos etiam necat. Igneæ prorſus eſt Naturæ, & ſulphur ardens in ſe continet; unde in metallis ſolvendis, tingendis, generandis, multum

multum præſtat. Spiritus ejus ferrum in cuprum mutat. Duos autem in ſe continet ſpiritus, Album & rubrum, valde corroſivos; denique in Terrâ remanet ſal fixum. Veteres crudo vitriolo drachmæ pondere quandoque uſi ſunt; ſed nos tutius ejus ſpiritu, qui egregie penetrat & putredinem ſiſtit; quocirca in febribus putridis & peſtilentialibus locum habet.

Vitriolum album, Græcis λευκόιον, quia color ejus ſimilis violæ albæ, Germanis Gallitzenſtein, maxime ad naturam ſalis vulgaris accedit, candidum eſt & tranſparens, quia de humore aqueo pſus participat. Goſſelariæ quoddam reperitur ſtiriæ figurâ, tranſlucidum inſtar Cryſtalli. Hoc præ reliquis uſum habet in collyriis. Præparatur quoque ex eo in aquâ diſſoluto & coagulato Vomitivum eximium, de quo vide Crollium.

Viride dilutum Goslariense eſt, quod maxime hic in uſu fullonibus, & tinctoribus eſt, ex eoque vulgo ſpiritus & ſales præparant, magiſque de naturâ ferri, quam cupri participare creditur.

Vitriolum Cyprium, cœruleum eſt, plane ſaphirini coloris, in teſſeras parvas redactum & aſſervatum, in ſuperficie luteum quendam adſciſcit colorem, quod Miſy eſſe arbitror. Hoc cæteris ad medicamenta præfertur, ſed pretioſius eſt. Commendatur valde ad ſcabiem & ulcera ex lue Venereâ contracta. Latentem in ſe habet dulcedinem, nec adeo adſtringit ut reliqua. Quod ſi eo aliquantulum fricetur lingua, ac poſt per tubulum fumus Nicotianæ ſeu Tabaci ore excipiatur, dulcedinem quandam acquiret fumus, qui aliàs acris eſſe ſolet.

Ex hoc confici poſſe credo pulverem illum Sympathicum, quem tantopere commendat Nicolaus Papinius peculiari tractatu Pariſiis edito, quamvis Romanum viride ipſe præferat. Præparatur verò hoc pacto: Sume arbitrariam quantitatem vitrioli Romani, menſe Julio vel Auguſto, & poſtquam repetitis diſſolutionibus ex aquâ limpidâ, filtrationibus per chartam emporeticam, evaporationibus ad ignem ac coagulationibus in loco idoneo, prout ars Pyrotechnica docet, à fæculento magmate liberatum fuerit, ſummamque viriditatem conſecutum fuerit, contundetur craſſiuſcule, & ferventioribus Solis radiis, dum verſatur in Leone, per horas 360. exponitur, hoc eſt, diebus 16. vel, ut alii malunt, per 15. vel 18. dies plus minus, prout ad perfectionem, vel minus perfectam calcinationem devenerit, ſeu ſummam albedinem. Hic obſervandum, quod à pluviâ & aëre humido defendendus, nec ferro verſandus pulvis, Sole Leonem ingrediente exponendus. Præparatus pulvis loco ſicciore aſſervandus. Per plures annos poteſt aſſervari.

Pulverem hunc compoſitum reddes in vulneribus cum fracturâ aut fiſſurâ utilem, ſi tantundem ei addideris gummi Tragacanthi pulveriſati. Pulvis hic linteo, cruore aut pure læſi tincto, inſperſus & alio involutus curat vulnera & ulcera incurabilia; de quibus conſule authorem.

Coerulei coloris eſt etiam Vitriolum nativum Sueticum, in fodinis Cupreis ſponte natum & nullâ arte elaboratum, colore cœruleo. Cyprio non cedit, niſi quod Cyprium Cryſtallinum ſit, hoc verò dilutius aliquanto, aſperum & inæquale. Maſſa ipſa exterius flaveſcit à calore Solis, ut puto, aliquantulum alterata, fungoſa, nec admodum ponderoſa. Fruſtum, quod teneo, uncias quatuor cum ſemiſſe pendet, & ex fodinis Sueticis eruit ac ſecum detulit, mihique dono dedit Nobiliſſ. Vir Dominus Johan. de Marigny Gallus, dum hic in comitatu eſſet Illuſtriſſ. Domini Thuillerii, Chriſtianiſſimi Regis Galliarum ad Reges Septentrionis Legati extraordinarii.

Vitriolum Norvagicum. In Norvegiâ ſimile Vitriolum elaboratur arte, magis ad cœruleum quam viridem tendens colorem; verum non in Maſſis, ſed granulis aſperis & inæqualibus proſtat: viribus & facultatibus nulli cedit.

Vitriolum scanicum, à Nobiliſſ. Viro Domino Joachimo Beck elaboratur ex Pyrite nigro argenteo, unà cum alumine, de quo ſupra diximus, elegans certè, viride, tranſparens & Cryſtallinum. Mihi ex eo columna eſt, quæ circa baculum ligneum concrevit, pondere ſedecim librarum, longitudine pedum duorum minus unciis duabus, in circumferentiâ craſſitie pedem unum cum ſemiſſe habet, ex variis cryſtallis viridibus anguloſis concreta, eleganti figurâ & habitu, ſed ab aëre humido aliquid ejus in liquorem reſolvitur viridem, qui deinde facile rurſum coagulatur.

Ad hoc Atramenti genus, quod ſutorium vulgo dicunt, & reliqua referuntur, Chalcitis nempe, Miſy, Melantheria, Sory; nigro enim omnes inficiunt colore, & à Pyrite

ærofo ortum trahunt, à ſe invicem quoque gignuntur æquè atque à Pyrite, qui eſt quaſi ſtirps horum omnium. Potiſſimum fit Sory ex Melantheriâ, ex Sory Chalcitis, ex Chalcitide diverſæ ſpecies Vitrioli.

Chalcitis rubra eſt, ærei coloris, ſemper nativa, nunquam factitia, dura, globoſa, optima recens, ſpeciem æris præ ſe ferens, cui oblongæ & reſplendentes ſunt fibræ. Facultates habet miſtas adſtringentem & acrem, ſed vincit acris, quæ adeo vehemens, ut carnem urat & cruſtam efficiat, ſed uſta mitior evadit. Ingreditur compoſitionem Theriacæ, ut nigriorem colorem ei conciliet, ut volunt quidam. Sed vix jam haberi poteſt; quocirca ejus loco ſubſtituunt Vitriolum ad rubedinem calcinatum, quod Colcothar vocant. Cæſalpinus Vitriolum viride & candicans ad genera Chalcitidis refert.

Misy eſt affine Chalcitidi, viribus & uſtione, Cyprium reliquis præfertur, auro ſimile, (Agricola cinereum & nigrum ſtatuit) durum, quod fricando auri colorem imitatur, & ſtellæ modo ſplendet. Effloreſcit non ſolum ex Chalcitide, Sory & Melantheriâ, ſed ex omni etiam Vitriolo, tam nativo, quam factitio, teſte Agricolâ, quamvis Cæſalpinus hodie vulgò non cognoſci ajat. Illud vero, quod à reliquis effloreſcit, ſcintillis deſtituitur, juxta Agricolam.

Melantheria modo lanugini, modo ſalſugini ſimilis eſt, lutei quoque coloris, reperitur ad oſtia fodinarum, ex quibus æs eruitur, modò adſit Pyrites. Vim cauſticam obtinet ut Miſy, & omnia adſtringentia tenuitate ſuperat; nigredinem non gignit madefacta, niſi ferveat.

Sory quidam Melantheriæ ſpeciem eſſe voluerunt, eiſdemque eſſe coloribus, ſed differt odore gravi & nauſeoſo, ut quaſi fulmineum quid præ ſe ferat, poroſum eſt, eaſdem cum reliquis habet vires, adſtringit & urit. Quatuor hæ ſpecies ſæpe ſimul inveniuntur, ubi conficitur Vitriolum, ſed cognitu difficiles. Galenus 9. ſimpl. ait ſe in Metallis Cypri vidiſſe ternas zonas junctas, quarum infima erat Soryos, ſuprema Miſyos, media Chalcitidis. Eorum loco vulgo ſubſtituitur Vitriolum variè calcinatum; leviter enim uſtum bullas exhibet inſtar Soryos, magis adhuc, flavedinem acquirit inſtar Miſy, acrius adhuc calcinatum, rubeſcit inſtar Chalcitidis.

Cap. XI.

De Sulphure.

A Salinis corporibus, ad pinguia, Sulphurea, & bituminoſa tranſitum faciamus. Hæc oleo ſolvuntur & miſcentur, ut illa aquâ. Ex calidâ & ſiccâ exhalatione provenire vulgo ſtatuunt. Verùm ut non negandum ex elementis conſtare, ita ſimul affirmandum, hæc non minus ac reliqua corpora in primâ creatione formas accepiſſe à Deo Opt. Max. à quibus virtus etiam dependet ſeminalis, quâ ſeſe propagare & ſpeciem ſuam conſervare valent. Hinc etſi ubique ſint elementa & exhalationes, nullibi tamen hæc generantur, niſi ubi hæc adeſt forma & virtus, quæ miſtionem dirigat, & ad hoc opus, non vero aliud formandum diſponat. Omnia hæc dividimus in Sulphur & ei cognata, ac Bitumen. Quæ etiam vel liquida ſunt, ut bituminis quædam ſpecies, vel ſicca, ut ſulphur. Analogiam vero quandam habent cum pinguedinibus in corporibus animalium; ut enim inter ſolidas partes hæ concreſcunt, ita illa inter dura terræ viſcera.

Sulphur, Græcis θεῖον, forſan quod in expiationibus ſacriſque vetuſtatis olim ejus uſus extiterit, ſuccus eſt mineralis conſtans parte inflammabili, gravem odorem de ſe præbente, & terrâ craſſâ, fixâ, ſuccum chalcantoſum admiſtum habente. In Metallorum generatione Chymici partes agentis ei tribuunt, dum Mercurium coagulat ſpiritu Metallico & ſeminali accedente principio; eo verò ſi deſtituantur, Metalla deſtruit & conſumit.

Eſtque duplex, Fossile ſeu Vivum & Nativum, quod Græci ἄπυρον vocant, ſeu ignem non expertum, & Factitium, πεπυρωμένον dictum, igne depuratum. Nativum illud triplex eſt: Impurum, quod ex Iſlandiâ adfertur & demum depuratur; Purum, ex Goſlariæ fodinis; & Fixum, ex monte Veſuvio. Factitium, variis modis fieri ſolet: Quibuſdam in locis ex aquis decoquitur; ut ad Budam Pannoniæ: Alibi ex effoſſâ glebâ & in vaſis coctâ perficitur igni; ut in multis Italiæ locis, Senenſi, Puteolano & Volaterrano tractu. Fit autem hoc pacto. Effoditur impurum Terræ & lapidi commiſtum quod-

quoddam, pumicosum, tenuibus scintillis micans ad Solem, aliud densius, aliud translucidum, aliud cinerei coloris, in urnis fictilibus coquitur, ignem in fundo tantum sentientibus.

Sic sublimatur purior substantia, quæ cum ascenderit ad superiorem vasis regionem, per rostrum descendit in aliud vas liquatum olei modo inde egressum, in loco frigido coit variâ figurâ. Aut Pyrites eo stillat, & in ollis coquitur, ut cernere licet in Saxoniæ Brambecco & Hadzkeredo, ditione Principum Anhaltinorum. Est etiam Virgineum & Caballinum dictum.

Varia SULPHURUM cum nobis sint genera, primum locum tribuimus ei, quod, cum purissimum sit, etiam Crystallinum conspicitur. Elegantius certè non vidi: Nam aureum plane est, & instar Crystalli pellucidum. Exigua ejus massula mihi est, vix drachmam unam pendens, simile plane ei, quod Musei Calceolarii autor vocat sulphur vivum ex Peruanæ Provinciæ fodinis aureis erutum, quod colore fulvo aurum purissimum æmulari videtur, ac ita pellucidum ut vitro assimiletur.

Sed eo discrepat, quod, vermiculis in unum conglobatis, instar Alcionii tertii Dioscoridis non sit. Meum enim massam solidam Crystalli refert. Sed magis ei competit descriptio à Monarde cap.56. apud Clusium producta. Ex Quito regione Peruanâ provenire ait, ubi eruitur ex venis proximis aurifodinis. Hujus pulvis vino dissolutus, & per aliquot dies faciei vespere illitus (purgato prius corpore) inflammationes curat. Scabiem tollit oleo Rosaceo mixtum. Vide reliqua. Ejus ex Norvegiâ copiam insignem mihi attulit D. D. Jacobus Janus, Medicus Regius.

Huic succedit aliud etiam AUREI coloris, purum, in stirias concretum, & in glebæ Cylindricæ modum convolutum, sapore & odore planè sulphureo, simile ei quod è locis fulmine tactis exhalat. Rarum est & leve, ob aëream humiditatem & pinguedinem naturalem. Hoc verè ἄπυρον & vivum, quod locum in Medicamentis præ reliquis habet. Per se enim à Naturâ ita depuratum, ut artis adminiculo non egeat; sed, loco florum sulphuris, usurpari potest.

SULPHUR FIXUM ἄπυρον Puteolanum, subviride, subtilissimum, colligitur in monte Vesuvio Regni Neapolitani, qui perpetuò sulphureâ flammâ flagrat. Hoc instar Roris exsudantis & formâ pulveris subtilissimi sublimatur, adeo fixum ut in ignem conjectum non flagret aut flammam concipiat. Loco florum Sulphuris in Medicinâ usurpari potest. Quod si in copiâ haberi posset, inquit Crollius, posset verus Spagirus singulare sibi ex illo Medicamentum Chymistico Magisterio elicere.

Aliud mihi est SULPHUR VIVUM PUTEOLANUM, in massâ albâ seu cinereâ, levi, fungosâ, cujus superficiei adhæret crusta quædam Sulphurea lutea, ex ipsâ massâ, calore ardentis in monte foci, ut videtur extrusa.

Cui affine SULPHUR PUTEOLANUM CRUDUM, sed colore differt, flavum enim est, ponderosum & impurum adhuc, ita tamen ut non multum scoriæ admixtum habeat; adeò ut à Naturâ aliquo modo ita depuratum videatur, ut in usus traduci valeat.

SULPHURIS CRACOVIENSIS MINERA. Lapis est cinereus, ponderosus, durus, inæqualis, albicantis Sulphuris venas hinc inde per totum corpus dispersas habens; quæ subinde flavescunt. Arte purum ab impuro separandum, ut inservire usibus possit.

SULPHUR SUBVIRIDE NATIVUM Sueticum. Ejus massam elegantem ex fodinis cupreis Sueciæ mihi attulit Insignis Juvenis Joan. de Marigny Gallus, quod figurâ bifidum refert Parnassum, apice uno eminentiori, à Naturâ ipsâ depuratum, & guttatim eleganter concretum, ita ut aspera & prærupta montium æmuletur. Totum corpus uncias pendet quatuor, in longitudinem ad pollices quatuor ascendit, latitudine duorum; quà apex summus est, duas non superat. Hujus generationis modum indicasse videtur Agricola de Nat. Foss. lib. 3. cap. 24. de figurâ Sulphuris agens, ait quoddam genus esse, in quo singulæ guttæ ad similitudinem & magnitudinem grani Dolichi, cui cauda sit similiter rotunda, figurentur. Ex talibus enim concreta nostra massa videtur.

SULPHUR VIVUM ISLANDICUM, ex Heclâ monte petitum, cinerei coloris, porosum, leve, intermicantibus micis, & sulphuris puri venis. Ex hoc Mercatores nostri purum sulphur excoquere hic solent & divendere.

Sulphuris vivi cinerei, densi, subnigricantis, gleba impurior est; attamen ex eâ quoque coquitur sulphur putum, quod vulgo est in usu.

Inter Artificiosa primo occurrit Sulphur flavum, ignem expertum, figurâ tereti, eo quod per fistulas arundinaceas sit percolatum.

Virgineum dictum sulphur, pallidius est, & figurâ panis coagulatum. Virgineum dicitur, quia ejus suffitu utuntur virgines ad capillos rufandos, quod etiam lanis candorem & mollitiem adfert.

Sulphur nigrum, caballinum officinis dictum, quia equorum scabiem eo curare solent. Hoc nigrum est, ex squammâ ferri & sulphure simul mistis ac in urceos transfusis, conficitur. Exterius sulphure luteo vulgari obductum est.

Est mihi & Sulphuris genus, quod Anno MDCXLVI. decimo-sexto Maji hic Hafniæ ex aëre decidit. Eo enim die cum pluviâ ingenti tota urbs, omnesque ita inundarentur plateæ, ut gressus hominum impediret, Sulphureoque odore aërem inficeret, dilapsis aliquantulum aquis, quibusdam in locis colligere licuit Sulphureum pulverem, cujus portionem servo, colore, odore, & aliis, verum sulphur referentem.

Sulphuris usus multus est. Græci & Romani ejus suffimentis crediderunt expiari posse religionem ædium. Fullones, vestes lixivio ablutas, sulphure suffire solent, & infectores lanas, ut candorem & mollitiem eis concilient. Sulphuratis ellychniis cum silice & ferri conflictu flammam elicimus, quâ candelam accendimus; igni enim valde amicum. Ingreditur quoque compositionem pulveris tormentarii. In Medicinâ etiam locum invenit. Vim enim habet calefaciendi & attrahendi, venenatorum animalium ictibus impositum. Ex aceto venenum extrahit. Abstergit quoque, unde cum resinâ illitum scabiem curat, vitiligines ex aceto tollit. Propinatur ad purulenta exspuentes, suffitu gravedines aufert, & Lethargicos excitat. Epilepticos ejus nidor irritat. Varia ex eo conficiunt Medicamenta Chymici.

Cum hydrargyro sublimatum fit cinabrium. Fumus campanâ vitreâ exceptus, in liquorem decidit, seu oleum acidum. Subtilior ejus pars per sublimationem in flores exaltatur, ex quibus deinde Balsamus sulphuris præparatur, in Peste & Morbis malignis magnarum virium.

Cap. XII.

De Arsenico.

Ad sulphuris naturam quam proximè accedit Auripigmentum Plinii, Græcis ἀρσενικὸν dictum, quamvis etiam cum Metallis affinitatem habeat aliquam. Cum sulphure in eo convenit, quod cito ignem concipiat & inflammetur, & flammam reddat odoris sulphurei, in calido dissolvatur & exhalet in fumum volatilem, odorem habens multo deteriorem sulphure, spiritibus animalibus cerebri valde infestum. Cum Metallis convenientiam hanc habet, quod instar metalli splendeat, &, si fundatur, aliquid metallici post se relinquat.

Cæterum vox Arsenici quandoque latius sumitur, quandoque strictius. Late sub se comprehendit Auripigmentum, Risagallum & Sandaracham, de quibus junctim hoc capite agendum. Strictè solum Risagallum notat, ex Auripigmento confectum. Tria verò hæc naturâ & facultatibus ita conveniunt, ut non nisi ratione majoris & minoris coctionis differant: aliud enim magis excoctum, aliud minus; aliud plus, aliud minus de hydrargyro & sale cum sulphure misto participat. Hinc quidam Auripigmentum vocant Arsenicum croceum, Sandaracham Arsenicum rubrum, Risagallum Arsenicum album.

Est autem Auripigmentum, ab aureo colore sic dictum, succus mineralis sulphureus, conjunctum habens Lithargirum paucum & spiritum salis. Ejus tria dantur genera. Unum ex tenuibus constans crustis, tanquam squammis, ut altera alteri imposita videatur, ac fundi potest instar Lapidis specularis, colorem auri exprimens. Præstantissimum habetur si purum sit, & aliis non permistum. In Mysiâ Hellesponti gigni vult Dioscorides. Vide Talcum aureum, quod omnino hoc genus Auripigmenti esse arbitror. Alterum auri colorem imitatur formâ pulveris existens. Tertium colore fermè Sandarachæ, glebosum, ex Ponto & Cappadociâ olim advectum.

Auripigmenti sapor acris est, ustum sulphur olet: Pictores opermentum vocant, eoque

que pingunt; Medici ad psilothra & medicamenta pilos auferentia utuntur: si diutius cuti adhæserit, eam erodit, quia vim urendi habet, humidumque radicale depascitur; interim ex eo, & Arsenico albo, Amuletum conficitur, quod contra pestiferum contagium collo gestatum, à multis in magno est pretio.

ARSENICUM ALBUM, Risagallum, quibusdam Realgar, factitium quid est, ex Auripigmento elaboratum: toties enim cum sale sublimatur, donec candidum reddatur. Modum ita delineat Agricola: Crustis auripigmenti fossilis tantundem salis fossilis adjiciunt, trita in duobus fictilibus vasis, patellarum instar latis, nec admodum profundis, intus plumbo illitis, & quà committuntur obturatis luto, coquuntur, usque dum totum Auripigmentum in sublime sublatum fuerit & sublimiori vasi adhæserit; deinde iterum ac sæpius teritur & coquitur, doneccandidum fiat.

Venenum est inter Septica vehemens, quocirca ad glires & mures necandos adhibetur. Æs, ejus fumo, candido colore tingitur, ut Argentum æmuletur. Eo multa in transmutationibus Metallorum præstare se putant Chymici. Per nitrum calcinatum, Mercurius ejus volatilis & sulphur tollitur inflammabile, ut relinquatur pinguedo quædam butyracea, quæ extra corpus ad fistulas & ulcera difficilia usum suum habet.

SANDARACHA ejusdem naturæ est cum Auripigmento, & in eisdem Metallis reperitur in quibus Auripigmentum, solo colore videtur differre, quia vel saturato colore rubro est instar Cinnabaris; aut minus rufa & sublutea. Præfertur rufa & saturatior, friabilis, pura, ad cinnabaris colorem accedens, odore sulphuris graviori, si teratur aut uratur. Est vel Naturalis, de quâ jam dictum; vel Artificialis. Hæc fit ex Auripigmento in ollam, cujus os obturatum, conjecto, & quinque horis in furno cocto, tum enim Sandarachæ colorem acquirit. Plinius aliam ponit speciem Sandarachæ factitiam ex Sandarachâ coctâ, quæ tamen proprie Sandaracha dici non meretur, sed à Dioscoride SANDIX vocatur.

Pictores & Torneatores ejus usum sibi vendicarunt ad pingendum: Medici inter Escharotica, & illa, quæ urendi vim habent, eam ponunt, nequaquam intra corpus sumendam.

Diligenter hic notandum; inter Sandaracham Arabum & Sandaracham Græcorum magnum esse discrimen. Græci per Sandaracham intelligunt eam quam jam delineavimus.

Apud Arabes Sandaracha est gummi Juniperinum, quod etiam Vernicem vocant vulgo. Hoc qui non observant in Medicamentorum compositione, periculosos committunt errores, cum hoc sæpe ingrediatur Medicamenta intro sumenda, illud vero venenum sit, nequaquam intra corpus admittendum.

CAP. XIII.

De Bitumine.

BITUMEN, Græcis ἄσφαλτος, est corpus fossile, similare, inflammabile & pingue, cum quo ubi Sales concurrunt, aliæque metallicæ concretiones, in varias species dispescitur. Generatur in cavernis terræ & inde vel in mare effunditur, ibidemque ejicitur; vel è terrâ solum, vel cum aquis mistum effluit aut effoditur.

Facile omnia bitumina inflammantur, &, cum semel flammam conceperint, rapidè ardent, & affusâ aquâ non extinguuntur, sed magis ardent. Causam hujus rei esse putant, quod cum talia inflammantur, non in superficie solum, ut ligna & alia, sed penitus tota conflagrent & ignea evadant. Hinc cum superficiei aquæ affunduntur, concentratur per antiperistasin ignis internus, vehementiusque agit, affusamque aquam dissipat, fulgentiusque emicat. Hæc etiam ratio est, cur sub aquis multa bituminosa ardeant. Mirum & hoc est, quod aquâ gaudeat hic ignis, eaque, quæ reliquos ignes nutriant, hunc exstinguant: ut oleum, sulphur, paleæ, fimus. Quod eâ de causâ fieri videtur, quia siccitate cum igni conveniunt, & suâ frigiditate exstinguunt, dum facile amica uniuntur; vel potius quod eventilationem prohibendo suffocent, & aëris nutrimentum excludant.

In genere Bitumina omnia vim habent calefaciendi & discutiendi, unde ad humores frigidos dissipandos adhibentur in Paralyticis & Epilepticis; atque eosdem effectus habent Thermæ fontesque Medicati, qui Bitumine & Sulphure constant.

Bitumen omne, vel liquidum, vel concretum eſt. Liquidum eſt Petroleum, Naphtha, Bitumen Judaicum, Piſaſphaltum, Maltha.

PETROLEUM quaſi petræ Oleum, quod è petris validiſſimo odore extillet. Subtile eſt oleum, varii coloris; vel enim candidum, vel flavum, vel rubrum, vel nigrum eſt. Inter hæc verò candidum præſtantius, nigrum vilius. In Italiâ in agro Mutinenſi reperitur; & è petris extillat, candidum & rufum, quod vetuſtate & coctione craſſeſcit. Unà cum aquâ effluit, &, qui colligunt, aquam ſcopis quaſſant, ut oleum omne in uno angulo uniatur, quod deinde cochlearibus aufertur.

In Siciliâ fontibus innatat, & oleum Siculum vocatur. Ad lucernarum lumina, inſtar olei utuntur, & ad ſcabiem jumentorum. Sed calefacit, ſiccat, penetrat, ob eſſentiæ tenuitatem, humores excrementitios diſcutit; in Paralyſi & nervoſarum partium doloribus frigidis utile.

NAPHTHA bitumen ſubtiliſſimum eſt, vel potius bituminis liquidi ſpiritus, ex Babylonico bitumine potiſſimum extractus, cui tanta cum igne cognatio, ut ex intervallo diſtanti ignem ad ſe rapiat, ac Solis calore accendatur. Unde Plinius procul abeſſe ab omni uſu dicit. Plutarchus in Alexandro ſcribit, Naphtham à quibuſdam Pharmacum Medeæ appellari, quâ coronam & peplum Creontis filiæ inunxerit atque hac arte combuſſerit. Nulla bituminis ſpecies eſt, quæ tantam vim habeat penetrandi & exſiccandi atque hæc; quocirca ad humores frigidos diſcutiendos, Colicis, Lethargicis, Apoplecticis & Paralyticis inungi poteſt. Magnam cum Naphthâ affinitatem habet Oleum ceræ deſtillatum, tam ratione facilis accenſionis, quam penetrationis.

BITUMEN JUDAICUM, quod in lacu Judææ naſcitur, adeo lentum & ſequax eſſe fertur, ut avelli nequeat præterquam filo quod menſtruum mulieris infecerit. Quod in Babylone provenit, commendatur, ſi purpuræ modo ſplendeat, ponderoſum ſit, & validum odorem vibret.

Ejus generis quoque eſt PISASPHALTUM, quod picem Bitumini miſtam redolet, & in Apollonio Epyri invenitur, quia fluminis impetu ex montibus devolvitur Cerauniis, & in glebas cogitur. Quamvis alii Piſaſphaltum artificioſum quid eſſe ſtatuant, ex bitumine liquido impuriore & pice compoſitum, quod picandis navibus inſervit.

Tria hæc Bituminis liquidi genera non niſi ſecundum magis & minus differunt, ut quidam ſtatuunt; ita ut pars ejus ſpirituoſior & ſubtilior ſit Naphtha, huic proxima Petroleum, craſſior & fæculenta Aſphaltum; non ſecus ac videmus ex ſuccino per deſtillationem primò elici ſpirituoſum & limpidum oleum, quod Naphtham repræſentat, mox oleum flavum, demum materiam nigram & fæculentam. Hinc Agricola uni eidemque rei diverſa impoſita eſſe nomina autumat, quorum numerus crevit ex diverſarum gentium vocabulis. Babylonii enim Naphtham vocant ſuo nomine, Samoſathæ Maltham, Mauri Arabice Hafra.

MALTHAM huc quoque pertinere volunt quidam; verum non merum bitumen, ſed ejus colamentum limo argilloſo miſtum eſſe videtur. Cum quid attingit ſolidi, adhæret, in jungendis & ferruminandis muris Calcis uſum præbet. Vitruvius ad Babylonis muros exſtruendos adhibitam fuiſſe docet lib. 1. cap. 5. Verum Cæſalpinus lib. 1. de Metallicis, Maltham tanquam artificioſum & miſtum quid deſcribit. Ait enim eſſe Cæmenti genus tenaciſſimum, & duritiem lapidis antecedens, quod fieri ſcribit ex calce vivâ recenti, vino exſtinctâ, mox tuſâ cum adipe ſuillo & ficu, duplici linimento. Id, quod Malthatur, oleo perungitur ante. Hinc colligere licet Maltham duplicem eſſe: Naturalem, quæ Bituminis ſpecies, & quâ exſtructi muri Babylonici; & Artificialem, à Cæſalpino deſcriptam.

Sic etiam ſe res habet cum Piſaſphalto, MUMIA Arabibus dictâ, quæ etiam ſumitur pro miſturâ, quâ condire cadavera ſolebant, ne in ſepulchris putreſcerent.

MUMIA namque talis eſt condimentum cum ſanie cadaverum miſtum & exſiccatum Bituminis modo circa oſſa concreſcens, colore nigro vel ſubflavo, ab interitu cadavera vindicans. Eſtque duplex: ex pice & bitumine conſtans, quæ Piſaſphaltos dicitur; & nobilior, ex Aloë, Myrrhâ aliiſque aromatibus, cum ſanie cadaverum miſtis, conſtans.

Errant igitur qui pro mumiâ, in ſuis cavitatibus corporis concretâ, ipſam carnem ſumunt cadaveroſam. Integra cadavera ita condita ex Ægypto adferuntur, ſed præferuntur

tur Magnatum, eo quod illa Aromatibus & Balſamis condita, unde nobilior fit Mumia. Plebejorum ſolo Aſphaltho inunguntur.

Mihi CRANIUM PUERI eſt ita conditum, ut & manus ſiniſtra, in quâ ungues adhuc ſunt, & linteum quo obvolvebatur.

Commendatur Mumia ad frigidos corporis affectus, tam in potu, quam extra, ad dolorem capitis antiquum, Paralyſin, Vertiginem, Epilepſiam, Singultum, Cardiacam, Tuſſim; ſed præcipue ad ſanguinem ſiſtendum, & fracta membra conſolidanda.

Concretum Bitumen varium eſt; nam vel intra Terram denſatur, mutaturque in aliquam lapidis duritiem, vel extra Terram. Intra Terram generatur bitumen foſſile, quod, pro modo concretionis, varia nomina ab autoribus obtinuit; ut enim cum bitumine liquido plus lapideæ & terreæ concretionis ſe miſcuerit, ita hoc vel illud nomen obtinuit: Atque hinc eſt quod in naturâ talium corporum bituminoſorum inquirendâ magna occurrat difficultas, cum Autores ſæpe ad locos natales reſpicientes, ab iis nomen impoſuerint; atque ità res eaſdem ſæpe ſegregent & disjungant, quarum natura & generatio eadem ferme eſt. Nos Agricolam ſequi decrevimus, qui eorum naturam diligentiſſimè inveſtigavit.

Quod Galenus vocat LAPIDEM AMPELITIDEM, ab aliis rei ruſticæ ſcriptoribus dicitur TERRA AMPELITIS, quod Vermes Vitium oculos rodentes, κνίπας à Græcis dictos, enecet. Theophraſtus CARBONES vocat, quod eorum colorem habeat & vices gerat.

Quando idem hoc corpus adeo durum eſt, ut poliri poſſit, GAGATES, à Lyciæ fluvio Gagâ, dicitur: Strabo GANGITIM vocat. Politum à Plinio GEMMA SAMOTHRACIA appellatur. Nicandro THRACIUS LAPIS, quibuſdam OBSIDIANUS LAPIS.

Hæc omnia ex eodem fonte proveniunt, & radicem agnoſcunt bitumen nigrum: ex vario concretionis modo, & rerum aliarum admiſtione, diſcrimen ratione ſoliditatis & duritiei obvenit. Quæ enim plus Bituminis habent, facile flammam concipiunt; quæ plus ſucci lapideſcentis, difficulter accenduntur, ſed polituram admittunt exactiorem.

CARBONES FOSSILES ſeu LITHANTRACES, fabris ferrariis apud nos ſunt in frequenti uſu, vulgo Steen-kol. Inveniuntur in Scaniâ non procul Helſingburgo, in Boringholmo quoque, ſed maximâ copiâ ex Scotiâ ad nos deferuntur, ubi prope Edinburgum effodiuntur. Putantur ferrum fragile reddere. Loco lignorum ad coquendos cibos & hypocauſta calefacienda frequentiſſimè utuntur Angli. Pilos & palpebras colore nigro tingunt. Vi exſiccandi & digerendi pollent. Ex durioribus, globulos, ſtatuas parvas & gemmas concinnant multi.

Ex Inſulâ Feroënſi & Iſlandiâ durioris genus adfertur, quod non facile ignem concipit aut inflammatur, ſplendorem tamen habet, ut ad GAGATEM aut LAPIDEM SAMOTHRACIUM referendum videatur. In Feroënſi Inſulâ inter Saxorum & Cautium commiſſuras invenitur, ac laminatim eruitur, ſingulæ laminæ trium aut quatuor digitorum craſſitiem habent. GAGATEM FEROENSEM voco. Ignem non concipit ut Lithantrax, ut experimento ſæpius didicerunt fabri noſtri ferrarii, minus enim in ſe continet Bituminis & plus terreæ ſubſtantiæ. Eique plane ſimile quod ex Iſlandiâ accepi.

Huc ſpectat PIX FOSSILIS ex inſulâ Barbados. Hæc inſula una eſt ex inſulis Cannibalibus, ſitis ad continentem auſtralis Americæ, à quibuſdam Barbados, ab aliis Barbudos dicta. Effoditur ibi picis ſolidæ & nigerrimæ quoddam genus, leve, poroſum, cujus portiunculam mihi tranſmiſit Clariſſ. Vir Johannes de Laet, Americanæ Hiſtoriæ autor; totum vix pendet ſcrupulos quatuor, magnitudine Nucem Moſchatam non ſuperat. An eâ ad naves oblinendas utantur, nondum conſtat.

Extra Terram in MARI concreſcit SUCCINUM, ſic dictum, quod ex ſucco coagulari quidam exiſtimaverint, Græcis Ἤλεκτρον, Arabibus Carabe; quibuſdam Ambra citrina, veteribus Germanis Gleſſum, Boruſſis Gentarum, nobis Raf. Hodiè ad littus maris noſtri colligitur formâ maſſæ ſeu glebæ nullam certam figuram aut formam habentis, duræ ſolidæque ſubſtantiæ inſtar lapidis, unde ad lapides à quibuſdam refertur. De ejus generatione variæ ſunt autorum ſententiæ: probabilior illa, quæ ſtatuit ex Bitumine liquido ortum trahere, quod è cavernis ſuis effluens maris ſalſugine coaleſcit, tenuique portione excluſâ induratur. Vel, ut quidam volunt, ſuccum bituminoſum à ſubterraneo calore in ſpiritus reſolvi & ſublimari, ac intra poros terræ à nitroſis ſpiritibus iterum

figi

figi & coagulari. Cum Chymicis notum sit, ſpiritum ſalis non ſolum alios ſpiritus, ſed & oleoſa quævis congelare & coagulare. Reperitur quandoque Purum & Syncerum, quandoque beſtiolis permiſtum, herbis item, lignis, Chalcantho, aliiſque ſordibus. Perſpicuitatis & opacitatis ratione, varias habet differentias. Panno ubi fricatur, paleas & ſcobes ſiccas attrahit. Igni admotum flammam concipit, & odorem gravem de ſe ſpargit. Non ex alio principio quam Bitumine ortum trahere, id arguit, quod quibuſdam in locis Germaniæ, Italiæ, Galliæ, è terræ mineris eruatur, & fruſta ſint inventa, quæ foris ſuccinum coagulatum exhibuerint, intus purâ Naphthâ ſeu Petroleo referta extiterint. Quin & varia mineralia, Chalcitis, Melantheria, aliaque ejus generis illi adnata extitiſſe conſtat. Idem comprobat Chymica ejus reſolutio, in quâ extillat, præter Oleum album, Naphthæ ſubtilitate reſpondens, ubi rectificatum fuerit, flavum & rubrum, ſpiritus aluminoſus & ſalſus cum phlegmate egreditur, & Sal collo Retortæ adhærens, à quo coagulatio facta eſt.

Reperitur apud nos copioſe ad Cimbriæ littus occidentale, ut quæſtum inde jam faciant multi. Veriſimile tractus iſtos Arenoſos bitumine refertos, quod, ubi in mare exſudat, coagulatur eo modo quo dictum eſt. In Boruſſiâ ad maris Balthici littora, ortâ tempeſtate Sudini retibus illud piſcantur. In Sileſiâ ſub arce Greifenſtein è Terrâ eruitur, ut & quandoque Iſlebiæ. Quatuor ejus potiores ſunt differentiæ: unum album vel candidum, non tranſparens, cæteris pretioſius; alterum auri modo flavum & tranſparens; tertium variis coloribus ornatum, interdum tranſparens, interdum opacum; quartum opacum variiſque coloribus ignobilioribus, uno aut pluribus fœdatum.

Succinum calidum eſt & modicæ adſtrictionis, in uſu medico album præfertur flavo, commendatur ad varios affectus. Foris in collo geſtatum, contra faſcinationes & nocturna terriculamenta pueros tueri volunt; capitis etiam deſtillationibus, & tonſillarum ac faucium vitiis reſiſtere, oculorum fluxus & ophthalmias curare. Cordis & cerebri affectibus medetur, ſpiritus vitales & animales conſervat, Aſthmaticos à paroxiſmo liberat, urinæ difficultati & calculo ſuccurrit, Hydropicos per urinam purgat, gonorrhœam, hæmorrhagiam & difficultatem inteſtinorum compeſcit, dentium dolores ſedat, menſes movet, uteri fluorem ſiſtit, & ſtrangulatum peculiari vi prohibet. Renes & matricem purgat, ventriculi vitia corrigit. In ſummâ, Balſami inſtar eſt, calorem nativum roborans & morborum inſultibus reſiſtens.

Ad omnia verò efficacius eſt oleum ex eo debito modo præparatum, quod à quibuſdam non immerito Balſamum Europæum vocatur, ac veri Balſami loco haberi poteſt. Olim tanto in pretio erat, teſte Plinio, ut hominis quamvis parva effigies, vivorum hominum, vigentiumque pretia ſuperaret.

Succini omnia genera in Muſeo demonſtramus. Primo enim occurrunt SUCCINI ALBI non pellucidi fruſta, inter quæ unum eximium duarum librarum pondere cum ſemiſſe, quadratum fermè, longitudine pollicum octo, latitudine quinque, odoris gratiſſimi; reliqua minutiora. Inter hæc verò gradus candoris obſervare licet, dum quædam magis, quædam minus ad flavedinem tendant. Eſt & fruſtum quod fulvi ſuccini conjunctam oſtendit particulam.

SUCCINI FULVO colore, auri modo ſplendentis & tranſparentis elegans ſequitur Maſſa, figurâ pyramidali, in quâ rivi quaſi & ſtiriæ effluentis bituminis liquidi clara extant veſtigia, protuberantibus hinc inde inæqualiter ſtriis. Hanc cum Natura, ſine artis miniſterio, politam adeo & elegantem reddiderit, ut ab artifice nullo melius poliri poſſet, ſpectaculum præbet gratum & jucundum.

Sunt & hujus generis fruſtula parva, in quibus culices, muſcæ, aliaque animalcula continentur, quæ, dum liquidum bitumen adhuc eſſet ſuccinum, irrepſerunt, vel inciderunt, ut inde ſe extricare nequiverint antequam coagularetur; Sicque nobile invenerunt ſepulchrum, non ſecus ac formica illa, de quâ Martialis lib. 6. Epigr. 15.

Dum Phaëthonteâ formica vagatur in umbrâ
Implicuit tenuem ſuccina gutta feram.
Sic modo quæ fuerat vitâ contempta manente,
Funeribus facta eſt nunc pretioſa ſuis.

Succini FULVO COLORE SATURATO, vinum Falernum ad rubedinem tendens exprimentis, Exempla etiam adſunt.

Quod OPACUM eſt variiſque coloribus ignobilioribus dotatum, etiam hic viſitur.

Ex

Ex Islandiâ frustum ejus coloris accepi,sed ad duritiem lapideam accedens,& difficulter ignis vim sentiens, odore tamen, colore & perspicuitate, nostro simile. Hepatico colore fragmentum adest nigrioribus intercursantibus venis, albi & flavi permista exhibens frustula. Odore est minus grato, ex impuro bitumine, concurrente terrestri & nitrosâ materiâ, concretum. Immaturum esse quidam volunt, sed duritiem & consistentiam eandem cum reliquis habet. Ut æquè in suo genere maturum esse videatur ac reliqua; quocirca non tam causæ efficientis & coagulantis, quam materiæ culpâ tale evasit.

Succini Orientalis titulo delata ad me massula, nihil peculiare à nostro obtinet, imo impurior videtur, ut primo aspectu gummi quoddam cerasorum diceres, nisi odor & inflammabilitas obstarent. Impuritates permixtas habet & frangibilius nostrate: unde advectum nescio; nam dono D.Henrici Custeri Junioris habeo.

Succinum in aquis dulcibus lacus Meler in Sueciâ, prope Insulam Biarco, à D.Jona Bureo inventum, mecum communicavit Nobiliss. Vir D.Georgius Stiernhielm, supremi Dicasterii in Livoniâ Vice Præses. De quo cum dubitarem, an in aquis dulcibus concretum fuerit, regessit simile frustum repertum fuisse in fossâ quam ex lacu Meler per Telgam in mare Balthicum ducere conabatur Carolus IX. Rex Sueciæ. Sed,ni plura ejus generis ibidem reperiantur, adhuc dubito an ibidem concreverit. Licet enim absurdum non sit, in lacubus, & aquis dulcibus scaturire posse fontes bituminosos, qui succino materiale suppeditare possint, formale tamen,quod concretionem largitur, Sal nempe, deest. Similia hîc Hafniæ reperta sunt frusta, dum fossas novas circa urbem ad plagam Septentrionalem foderent, tribus orgiis infra terræ superficiem.

Cap. XIV.

De Ambra & Spermate Ceti.

AD hanc classem Bituminum concretorum, & in mari repertorum, referunt Ambram Griseam & Sperma Ceti.

Ambra quamvis vox sit omnibus Succini speciebus communis, in specie tamen accommodatur corpori bituminoso,valde odorato, à recentioribus Græcis Ambar dicto, à Latinis Ambarum, vulgo Italorum Ambre Cane & Ambra Grisea. Hermolaus Barbarus primus Succinum Orientale vocavit.

De ejus ortu variant Autores. Serapio scribit in mari oriri instar fungorum, quod postea cum lapillis quibus adhæret ad littus expellitur. Avicenna & Psellus è fontibus in mare effluere testantur. Lusitani ferunt in toto maritimo Æthiopiæ tractu reperiri etiam ingenti magnitudine fluitans, transferri ad littora ventis quibusdam flantibus in magnâ copiâ, existimari ab ignaris Picem aut Bitumen. Sed varii coloris pro naturâ terrarum, complecti lapillos, conchilia & alia ejusmodi. Esse præterea pisces ex Cetaceo genere, Azelas vocant, Ambari avidos,quod postquam devoraverint stupidos reddi, ex quorum ventre Ambarum extrahitur. Est vero substantia pinguis, odoratissima, in maris Indici & Æthiopici littoribus inventa, nunc durior, nunc mollior, friabilis,ita tamen ut sub dentibus & unguibus instar Mastiches vel ceræ dilatari possit, colore nunc uniformi, nunc puncta citrina aut alba aspersa habens. Probabile esse videtur, & experientiæ congruum, licet in mari reperiatur, tamen ab eo originem non habere, sed ut Succinum ex fontibus Bituminis manare,& in summo mari, aëri expositum coagulari & densari. In Indiâ fontes esse,ex quibus oleum & Balsamum nobilissimum fluat & colligatur, testantur Historiæ: ex hisce per venas subterraneas, si quid in mare fluat, condensatur & in Ambram concrescit. Huic sententiæ adstipulatur autor Geographiæ Arabicæ citatus in notis ad Garciam,qui ita habet. Ex hoc mari educitur Ambar plurimum, optimè fragrans, & quidem ex eo est quod sit centum librarum, plus minus. Est autem id quiddam quod evomunt fontes in imo maris, cujusmodi sunt fontes Naphthæ, & quando invaluit tempestas, ventus ejicit illud in littus. Odorem autem nobilissimo suo Sulphuri debet, unde Crato Sulphur esse, aut ad minimum ei inesse affirmat.

Ambræ tria statuuntur genera, unum Selachiticum ex Zeilam Insulâ Indiæ, rufum & pingue, quod cæteris præfertur. Alterum ex Sechrâ loco maritimo Arabiæ felicis, subalbidum, colore ovi Struthiocameli, quod ut plurimum est quod ad nos adfertur griseum & varium maculis nigricantibus. Tertium deterrimum quod nigricat, quale

esse volunt quod pisces devorarunt. Hujus etiam duas constituunt species, unam in ventre repertam, ignobiliorem, alteram juxta spinam dorsi, magis sinceram. Optima censetur, quæ à sordibus est repurgata, quæque plurimum ad candorem accedit, cinerei coloris, aut quæ ex venis, nunc cinereis; nunc candicantibus constat, levis, quæque acu perforata multum oleacei liquoris resudat; nigra improba censetur, ut & candidissima; quoniam gypso adulterata putatur. Vide quæ de Ambrâ habet Clusius ad cap. 1. Garcia.

Calida statuitur ordine secundo, sicca primo, præterquam quod in odoramentis & suffitibus habeat maximum usum, in Medicinâ etiam locum invenit. Insignem vim habens spiritus Animales & Vitales roborandi, unde cerebro & cordi confert, sensus omnes vegetiores reddit, utilis senibus & naturâ frigidioribus; in Syncope & Melancholiâ commendatur.

Nomine AMBRÆ GRISEÆ nondum maturæ, massam quandam accepi, odore Ambræ, sed debiliori, colore albo, intermistis venis ac maculis quibusdam nigrioribus, lævis, lubrica & ad contactum pinguis, insipida, mollis adeo ut digitis atteri possit. Quando verò atteritur, in laminas exiguas spermati ceti similes colore & lubricitate resolvitur, adeo ut genus spermatis ceti, aut Ambræ, quam in cetis reperiri ajunt, esse autumem. Et haud scio an referri possit ad Camphoram Ascap (primo enim aspectu Camphoram refert) de quâ Averroës 5. colliget. cap. 56. ubi inquit Caphuræ genus inveniri passim in maris alveo, quod deinde aquis supernatet, laudatissimum vero id censeri, quod Arabibus Ascap dicitur. Verum cum eum refutet Garcias ab orto Histor. Aromat. lib. 1. cap. 1. quod vera Caphura non in mari, sed in arboribus nascatur, hic judicium suspendo. Nam ab eo, qui ex Indiis attulit, nil aliud rescire potui, quam quod esset Ambra nondum matura. Sed cum Ambrâ nil præter odorem habet commune.

Adulteratur quandoque Ambra ab impostoribus, factitio quodam ex ligno Aloës, Styrace, Ladano resolutis, addito Moscho: vel etiam ex Benzoino, cerâ candidâ novi examinis, carie fraxini, arborum musco, addito Moscho & Zibetho; sed fraus à peritis facile detegitur.

Nativa enim non tam facile in aquis mollescit atque factitia; manibus præterea si tractetur, ceræ modo lentescit factitia, non item vera; color quoque & odor non tam exacte exprimi possunt in adulteratâ, quin differant à verâ.

SPERMA CETI, à quibusdam HALOS ANTHOS, flos maris dictum, quod existimant nil aliud esse quam Balenæ sperma, ex ejus vulvâ in congressu elapsum; ab aliis Ambra alba & Succinum marinum dictum, Germanis Walrath & Balrath / Danis Hwalraf. De ejus nomine, non minùs ac de re ipsâ, variæ agitantur controversiæ. Matthiolus multis argumentis contra Fuchsium docere conatur non esse illud quod Dioscorides vocat Halos anthos. E contrario ejus rationes non satis firmas esse urget Ferrandus Imperatus. Notandum interim, vocabulum ἁλὸς ἄνθος, vel pro subtilissimâ salis parte & quasi flore in salinis collecto sumi, vel pro subpingui illâ materiâ, quæ mari innatat, de quâ hic sermo est, capi: & observavit Fuchsius, vocabulum ἁλὸς, cum sine articulo à Græcis effertur, pro mari sumi. Sed ne rebus omissis in vocibus nimii simus, vocetur hoc sensu Halos anthos, ad rem ipsam accedamus.

Est igitur Sperma Ceti pinguedo quædam mari innatans, instar minutarum squammarum piscium aut furfurum, colore albo, pallido & subflavo, quæ Vere potissimum apparet tempore matutino, ubi mare à fluctibus tranquillum. Sin verò tempestas oriatur, discutitur, & adhæret rebus quibuscunque obviis. Solis fervorem ubi senserit, resolvitur, pars ejus subtilior exhalat, gravior fundum petit, atque ex eo progressu temporis generantur Mituli parvi, nigri instar granorum Milii, qui tandem crescunt & debitam magnitudinem acquirunt.

De ejus generatione non consentiunt autores: maxima pars semen aut sperma ceti esse arbitratur, quod post coitum è vulvâ excidit, unde id nominis ei indiderunt; Negant alii. Mihi narravit vir fide dignus nostras, Matthias Christiani, Insularum Feroënsium Præfectus Regius, se Piscationi Balenarum interfuisse, ubi inter alias una capta fuit 27. ulnarum, peculiari figurâ à reliquis, capite adeo grandi, ut tertiam fermè partem totius Piscis æquaret, in cujus cranio, quod cellulis quibusdam erat distinctum, ingens hujus materiæ copia reperiebatur, atque à piscatoribus colligebatur; adeo ut

in

in eâ ſit ſententiâ, corpus illud, quod à nobis nomine Spermatis ceti vocatur, non eſſe ſperma verum, ſed liquorem cerebri, non cujusvis, ſed hujus generis ceti, qui à Feroënſibus Døgling vocatur; In aliis enim non reperitur. Carnem autem hujus piſcis eſui ineptam dicunt. In eâdem ſententiâ video eſſe Carolum Cluſium libro 4. exoticorum, cap. 17. ubi hujus ceti ponit delineationem, ac à Belgis Potviſch vocari ait, aſſeritque in ejus, qui captus fuit in Belgio, capite repertum fuiſſe plus quam quartam partem dolii, quo aſſervantur Haleces ſale conditi, plenam ejus liquoris, quem vulgò ſperma ceti appellant, Hollandis Walſchot. Fieri igitur poteſt, ut tam in mari, quam in tali ceto, reperiatur hæc materia. In ceto, quando capitur; quoniam in ejus cerebro generari videtur: in Mari, quando hic cetus pugnando cum aliis occubuit fracto cranio, vel etiam hanc materiam certo tempore, inſtinctu naturæ, per appropriatos meatus evacuaverit ſponte.

Maxima vero eruditorum pars, bituminoſum corpus eſſe putat, aliunde in mare influens, ac ibidem conſiſtentiam & ſalſedinem, odoremque piſculentum acquirens; quod allatis experientiis contrarium videtur.

Varias figuras habet quod vulgo pro ſpermate ceti venditant, vulgare illud, quod coloris eſt argentei, ſquammoſum, depuratum ab ignobiliori certum eſt. Alioquin ex Iſlandiâ maſſulam accepi ſevo ſimilem, ſubflavam, in ſquammas non diviſibilem, quam pro ſpermate ceti etiam venditant, niſi forte impurum ſit & non depuratum. Aliud grande fruſtum, teres, oblongum, fibris refertum, craſſum, ex Feroënſibus Inſulis accepi, quod etiam pro ſpermate ceti venditabant; ſed ego ſpinalem Medullam Balenæ potius eſſe exiſtimo, & an ex eo ſperma ceti elici poſſit ignoro. De eo ſuo loco agendum. Utuntur Spermate ceti ſeu Haloſantho ad reſpirationem difficilem, pondere ſcrupuli unius. Ad caſum & ſanguinem grumoſum diſſolvendum vim habet magnam. In colicâ paſſione & morbis à flatulentâ materiâ ortis etiam uſurpatur. Continuus tamen & creber ejus uſus minime ſalutaris exiſtimatur. Refert enim Encelius periiſſe honeſtiſſimam matronam ad oſtium Tangræ ex nimio hujus abuſu.

LIBRI PRIMI SECTIO SECVNDA, DE LAPIDIBVS.

CAP. I.

De Lapidibus in genere.

RIMUM genus Fossilium, quod Mediorum Mineralium titulo complexi sumus, hactenus vidimus: secundum, quod Lapidum est, jam expendendum,ita ut habitâ instituti ratione eos saltem proponamus qui in nostrâ sunt potestate. Per Lapidem intelligimus corpus fossile, durum,inductile, in aquâ non liquabile, ortum ex succo lapidescente, in quo spiritus est lapidificus.

Dum Fossile dicimus, præsupponimus corpus perfectè mistum & inanimatum esse; & quamvis quidam ex minoribus supra terram reperiantur, tamen major pars ex eâ foditur & eruitur.

Durum verò est respectu Salium, Sulphurum & Terrarum, quamvis duritiei certi dentur gradus. Quidam digitis quidem teri possunt, ex partibus tamen constant arenosis durioribus: quidam ferro scinduntur, quidam limâ raduntur, quidam Smiride teruntur; quidam, qui durissimi sunt, solo Adamante poliuntur.

Inductile dicimus, quia ut metalla malleari & in laminas dividi se non patiuntur, nec ut Sales aut Terræ in aquâ liquescunt. De Materiali causâ lis inter autores est magna: ex Elementis vulgò deducunt, quod quidem verum, sed remotior inde petitur materia, ut ex tribus Chymicorum principiis, Sale, Sulphure & Mercurio, quæ ex quibusdam elici manifestè possunt; verùm proximam inquirimus, quam putamus esse succum lapidescentem, qui in terrâ & aquâ reperitur.

Terra enim in succum adeo subtilem redacta, ut aquæ mista Diaphanitatem ejus non impediat, Gemmis se præbet materiam: sin vero crassior extiterit, lapidi vulgari, accedentibus salibus & exhalationibus pinguibus & humidis. Ex hisce namque constare in plerisque videmus succum hunc, qui in lapides transire potest. Efficientem proximam dicimus esse spiritum lapidificum, aut vim in primâ creatione à Deo inditam cuique speciei, seminali principio conclusam. Hoc autem principium diffusum & dispersum est in Naturâ, ex quo Deus terram diversis seminibus fœcundam reddidit. Nec refert quòd certis & distinctis capsulis inclusum non reperiatur, cum in vegetabili familiâ id neque semper occurrat. Salix enim, aliæque ejus generis plantæ, licet conspicuum non ferant semen, ut alia, interim per totum corpus principium illud obtinent, quo per particulam avulsam propagari possint. Huic efficienti proximo seminali, aut in materiâ existenti, aut aliunde accedenti, suppetias fert cœlestis calor, omnia in actum redigens quæ potentiâ in rebus latitabant. Quod verò lapidum tanta sit diversitas, id cujusvis formæ specificæ adscribendum, quæ competentem nacta materiam, illud, ad quod destinata est, perficit. Lapides locum peculiarem, ubi generentur, sibi non vendicant, sed ubivis terrarum inveniuntur, tam vulgares quàm pretiosi. Ex Indiâ Orientali, Persiâ, Chinâ, præstantiores ad nos deferuntur. Alioquin in specie, quidam in aquis, ut silices & saxa: quidam in aëre, ut Ceraunia: quidam in terrâ, ut major pars: quidam in plantis, ut semen Saxifragæ: quidam in animalibus, aquatilibus, aëreis, terrestribus; ut in specie patebit.

Lapides in certas classes redigere difficile admodum est, cum mirè in iis ludat Natura. Sive enim ratione coloris, sive figuræ, sive substantiæ dividas, diversæ naturæ sæpissime coincident. Multum in eo sudavit Anshelmus Boëtius, quem consulere licet.

No-

Nobis placebit hæc divisio quâ dividuntur in minus pretiosos & pretiosos, ut ab ignobilioribus ad nobiliores paulatim ascendamus. Minus pretiosos dicimus, qui pretio non usque adeo magno comparari possunt, habitâ proportionis ratione: Pretiosas vocamus Gemmas, quæ carè venduntur. Minus pretiosi sunt magni vel minores. Magni, vel duri, ut saxa, silices, pyrites, marmora: vel molles, ut Alabastrum, Gypsum, Calcarius lapis, Talcum. Minores hujus generis; Lapis Tuberonum, percarum, oculi cancri, &c. qui molles sunt: Duri, Hæmatites, Lapis Lazuli, Armenus, &c. Pretiosos etiam dispescimus in majores, ut Jaspis, Nephriticus, &c. Minores, ut Adamas, Rubinus, Granatus, &c.

CAP. II.

De Saxo.

A Lapidibus minus pretiosis, magnis & duris ut incipiamus, inter eos Saxum primum occupat locum, Danis een Kampesteen: forsan quòd minoribus ejus generis in bellis usi sint veteres, eaque fundis & aliis Machinis in hostes jaculati sint, ut apud Virgilium 2. Æneid.

Iamque faces & saxa volant, furor arma ministrat.

Intelligimus autem lapidis ignobilioris speciem majorem, ex quâ integri quandoque constant montes & rupes, ex impuriore materiâ lapidescente ortam, colore vario, obscuro tamen & ingrato. Quo crassior fuerit materia & ignobilior, eo viliora gignuntur Saxa, quia, quæ crassa sunt, minus densari possunt, ideoque partes ejus minus cohærent.

Saxorum multæ sunt differentiæ, quæ partim à consistentiâ depromuntur: unde quædam arenaria, quædam crustosa, quædam limosa sunt: partim à qualitatibus, unde aliud læve, ut tophus, aliud liquabile, ut silicis genus, aliud olidum; partim ab usu, ut cos, saxum calcarium, quadratum, ædificiis aptum, molare, quo frumentacea moliuntur.

SAXUM ARENARIUM dicitur illud, quod asperum & veluti ex arenis compositum, idcirco & lævorem nullum admittit, utile tamen est ædificiis fabricandis, quia calcem bibit. Primum ejus generis, arenis constat crassioribus bene compactis. Cujus mihi unum est genus, cinereum, nigricans, intermicantibus scintillis aureis. Aliud genus est, quod tenuissimis constat arenis, micis argenteis intersplendentibus, molle adeo ut digitis teri possit. Ex eo arenulas conficiunt Scribæ, quo atramentum in chartis exsiccent.

Invenitur prope Medelfartum Fioniæ, in promontorio quodam Freti. Colore hoc variat: quibusdam in locis luteam præbet arenam, ut Fribergi in Germaniâ: quibusdam rubram, ut Rochalitii, quibusdam cineream, quibusdam in rubro subnigram, quibusdam rubram aureis micantem micis. Hoc Saxum variis quandoque rebus gravidum apparet. Continet enim silices, conchas, pectines & alia corpuscula. Arenarii saxi genus est quod ex Gotlandiâ ad nos adfertur, ex quo statuæ & alia efformari solent.

Inter saxa arenaria, aut cotes, reponendus mihi videtur LAPIS ARCUM referens: oblongus est, teres, paululum incurvus, colore cinereo, quibusdam in locis compressus, instar costæ magni cujusdam animalis, aut ceti, quam non inepte refert, superficie lævi, longitudine pedum sex, crassitie brachii infantis; Sed quia circa medium fractus erat, vinculo ferreo colligavi utrasque extremitates. Ex Norvegiâ accepi. Is, qui misit, dixit in flumine quodam repertum esse, & arbitrari se arcum fuisse in lapidem conversum: sed figura arguit lapidem esse sui generis, non admodum durum, siquidem ferro facile atteratur. Ego cotis vices sustinere posse arbitror, quod etiam cultri affrictu probavi.

SAXUM ODORE VIOLAS REFERENS ad me transmisit Vir Clarissimus D. D. Jacobus Jani, Medicus Regius, ex monte Calenberg in Misniâ erutum. Frustum verò est trigonum, altero laterum colore præditum cinereo, reliquis maculis quibusdam nigris & puniceis cum micis aureis interspersum, rude alioquin & impolitum, inæquale, pondere uncias quatuor circiter æquans; naribus admotum suavem spirat violæ odorem, qui lapide calefacto manifestius sentitur.

Hujus lapidis mentionem fecisse videtur Agricola de Nat. fossil. lib. 5. cap. 17. ubi inter reliqua sic inquit: Verùm non ipsi solum (de Misenis Ætitibus loquitur) suaviter

olent, sed etiam tum Saxi in Calenbergo ad Aldenburgum reperti fragmenta, tum Silices in Berningero monte, in confiniis Misniæ & Boëmiæ sito. Si tanta ibi erui fragmenta possent, ut ex iis fornaces in hypocaustis extrui valerent, hyeme grato odore afficeretur tota domus.

At idem Agricola lib. 1. Fossil. cap. 5. odorem hunc non esse ipsius Lapidis, sed musci ei adhærentis putat; Sic enim circa finem capitis: At Geodes Misenus & Berningeri lapis, non ipsi olent violam, ut nec Aldenbergii saxi fragmenta, sed muscus qui ei adhæreścit: Hæc ille. At meum, quod jam aliquot annis sine musco servo, fragmentum Lapidis Aldenbergici, adhuc violam olet.

Quemadmodum Saxum hoc Aldenbergicum gratum violæ spirat odorem, ita SAXUM SUILLUM, Norvegis Swin-steen / fœtidum exhalat, & talem quidem, qualem spirare sues solent, unde nomen invenit. Nigrum est Saxum, fragile, striatum, in se Pyritem argenteum & Talcum habens, unde micas quasdam splendentes de se fundit. Reperitur verò in Norvegiâ, in tractu Hedemarkensi; Insula namque in lacu ejus ditionis Mios, Hovitzholm dicta, extat, quæ integris cautibus ejus generis scatet, quas cum equitando transeunt, ex attritu horum Lapidum soleis equinis facto, tantus oritur fœtor, ut nares occludere cogantur transeuntes. Frustum hujus Saxi, quod ego obtineo, uncias ferme octo pendet.

Usum habere ajunt, quod in pulverem redactum, & suibus quocunque morbo laborantibus exhibitum prosit. Fœtorem istum ex misturâ Pyritis, & forsan Sorios, ortum trahere puto. De lapidis Assii fœtore, suo loco.

SAXUM FISSILE, quibusdam Crustosum, quòd in crustas findatur, stratis ac tectis utile, sic dictum, Germanis Schifer-stein / nobis Schever-steen / multas habet differentias. Quoddam tam molle, ut ex eo fieri nihil possit; aliud tam durum, ut non nisi serrâ secetur. Coloribus quoque differt: aliud è cinereo candidum, aliud in cinereo viride, aliud cœruleum, aliud rubrum, aliud subluteum; aliud nigrum, quale ad nos ex Belgio adfertur, ex tractu Rhenano, ad templorum tecta cooperienda. Cujus tantæ quandoque adferuntur laminæ, ut mensas ex iis fabricent aliasque tabulas deletiles. Prope Helsingburgum Scaniæ, purpurei & cinerei coloris Rupes cernitur crustosa, quamvis in usum non traducta.

SAXUM FISSILE ISLEBIANUM huc spectat, quod nigrum est, & in comitatu Mansfeldiæ Islebiæ reperitur. Hoc ab Agricolâ ad Spinum lapidem veterum refertur, in se & metalla & bitumen continens, quod ex eo quod Agricola describit elicitur, crustis quandoque Pyritis aurei micæ adhærent, quæ varias animalium effigies exprimunt. Mihi frustum est haud mediocre, quod Barbi piscis lineamenta singula tam exacte aureo colore exprimit, ut squammas singulas, pinnas, caudam, caput, barbam melius ars nulla exprimeret. Anshelmus Boëtius existimat eo in loco quandam piscinam fuisse, quæ tenui terrâ obruta fuerit, sed ab exhalationibus Metallicis subterraneis condensatam in Saxum abiisse, ac piscium corpora, quia terram non susceperint, exhalationem Metallarem, terrâ subtiliorem magisque penetrantem, facile in se recepisse, & cum eâ æris non solum colorem, sed etiam substantiam. Sed hoc vix probabile, cum non integra piscium corpora in æs conversa appareant, sed exteriora saltem eorum lineamenta extent; carnis, ossium, internorumque nulla vestigia.

Adhæc, non piscium solùm tales hic spectare licet effigies, sed, teste Agricolâ, etiam Gallos gallinaceos, Salamandras, Pontifices Romanos barbatos & triplici coronâ insignitos, B. Virginis effigiem puerum ulnis gestantem, imò inter ipsos pisces marinos passeres. At quis hæc tam mira & varia in piscinâ istâ extitisse crediderit? Cogimur igitur fateri, Naturam polydædalam, multa sinu suo fovere, quorum rationem nemo unquam investigabit. Ex hoc saxo æs optimum conflari docet Agricola lib. 10. cap. 15.

SAXUM LIMOSUM potius ad Margas quam Saxa referri posse videtur, facile enim ab humido in limum solvitur, unde etiam nomen traxit, vel initium futuri saxi statui potest. Prope Lovanium invenitur, eoque à pluviis in limum Calci concolorem resoluto utuntur. Agricolæ ad agros fœcundandos usurpant; fimi enim vices supplet.

Hic sibi locum vendicare videtur SAXUM CRUSTOSUM, quod prope Emendorpium vicinum Hafniæ pagum inventum est. Hoc enim, si dentibus teratur, in limum resolvitur; colore luteo, manus inficiens, ponderosum, quadratum, ex variis crustis & laminis compactum, cum durum adeo non sit, quin facile teri ac frangi possit.

Quo

Quo nomine ad Lapides referendum, ut & ſuperius; ſed quia Saxi videtur ſpecies, hic locavimus. Neſcio an hunc lapidem referam ad OSTRACITEM ab Anshelmo Boëtio lib. 2. cap. 212. deſcriptum.

CAP. III.

De Silice, Pyrite, Molari, Cote.

SAXI genus duriſſimum SILEX eſt, ad ſcalpendum & muros exſtruendos minus aptum, calcem enim non bibit, quia extrinſecus lævis eſt, & ſine poris & angulis ordinatis, colore vario, ſed obſoleto & obſcuro. Inveniuntur enim nigri, ut Lapidis Lydii vices ſubeant; rubri item, flavi, virides, fuſci, mixtiſque coloribus. Nonnulli ab igne patiuntur, & in calcem rediguntur, quæ tamen nullius uſus; nonnulli nec igne, nec vetuſtate læduntur, ex quibus conficiuntur formæ, in quas æs funditur, & mortaria ad gemmas terendas, quod tamen non ferro, ſed Smiride, magno laboris & temporis diſpendio fit. Qui opaci ſunt & tritiſſimi, vulgo Flint-ſteene dicuntur. Si molliores, ſunt potius lapides quam ſilices dicendi, ut ii quibus plateæ ſternuntur.

Silicis ſpecies eſt PYRIMACHUS, Germanis Fluß-ſtein / aut Waßerkiſling; colore albo & perſpicuo, liquabilis, unde Metallarii Metallis fuſis ſuperinjiciunt, ut iis ſupernatent, &, ne nimium Metalli in auras evolet, prohibeant. Vitrarii ex iis vitra, Chymici factitios lapides conficiunt.

Invicem attriti non tam ſcintillas, quam flammam obſcuram cœruleam quaſi præbent, cum odore ſulphureo ingrato. Diaphanus Pyrimachus à Gemmariis in formam Adamantis redigitur, & pro Adamantibus Bohemicis venditur.

Sunt mihi, flavi, virides, fuſci, mixtis coloribus ſilices, maximâ ex parte apti, ut bombardis aptentur, ut ex iis ignis excutiatur, qui pulverem pyrium accendat.

Nigro & corneo colore varias figuras à Naturâ ſortitur: eſt enim mihi magnus ſatis, qui humanum corpus, Diaphragma tenus, ſcitè adumbrat. Caput naſo & oculis inſigne, collo & ſcapulis bene proportionatis. Hic in Seelandia in campo quodam inventus eſt.

SILEX ille, quem Helmont LUDUM Paracelſi vocat, quemque tantopere ad calculos è corpore humano pellendos commendat, parvus eſt, teſſellatus, coloris flavi & ſubfuſci, vix unciam quoque latere attingens. Meus repertus ad ripam Scaldis propè Antverpiam. Præparationem ejus lege apud Helmondum & Charletonum de Lithiaſi pag. 231. Alium lapidem ad me tranſmiſit Vir Clariſſimus D. D. Henricus Kuſterus, Medicus Haterſlebienſis, titulo Ludi Helmontii, quem à filio ejus Franciſco Mercurio ab Helmont accepiſſe ſe ſcribit, ſed diverſus longè eſt à priore, colore fuligineo, ad flavũ vergente, quibuſdam in locis calce tinctus, Anguloſus, incertæ figuræ, non adeo durus, quin radi poſſit: adhæret ab unâ parte fruſtulum luteum, ſilicem magis referens, & ei ſimile quod ante deſcriptum. An amico fucum fecerit Helmont me latet; Res ſuſcipione non caret.

Eſt qui PANEM refert eâ figurâ, quâ minores è puriore farinâ apud nos confici ſolent, globis duobus invicem junctis, cortice cinereo quaſi farinâ obducto, medullâ nigricante: uterque globus excavatus extat, adeo ut exiſtimem, Ætites duos fuiſſe, qui in ſe calimos fovebant, ſed diſruptos fuiſſe & hoc pacto concretos.

CUSPIDEM HASTÆ exhibet alius, tantâ æmulatione, ut dubitare liceat, Artis ne, an Naturæ extiterit opus, colore nigricante.

PUGIONEM referunt alii, quorum quidam lutei; ſed de iis varia Doctorum ſunt judicia. Quia enim apud nos ut plurimum in collibus & Veterum ſepulturis inveniuntur, dubitant multi an arma Veterum fuerint; dubitant alii, Artis ne, an Naturæ ſint opera: ad lapides Ceraunios referunt alii; quocirca de iis pluribus in ſequentibus.

Ad ſilices referunt PYRITEM, quia ex ejus quadam ſpecie ignis copioſe excutitur, eumque proprie pyrimachum dictum putant, quod igni repugnet. Nam, in ardentes conjectus fornaces, fluit, &, ubi defluxerit in catinum, rurſus concreſcit & dureſcit.

Reperitur ut plurimum in fodinis Metallicis, quocirca metalla quandoque permixta habet, quandoque iis deſtituitur, adeoque purus lapis eſſe non videtur, quocirca à quibuſdam ad metalla potius quam lapides refertur. Argentum & Aurum ei ineſt, qui Reichenſtenii in Lygiis reperitur: Æs & Argentum Cotebergi: Plumbum nigrum & candidum

candidum Goſelariæ; Æs tantum Cuperbergi: nihil habet Metalli Bretebronni effoſſus. Colore etiam differt: alius aureo eſt, alius argenteo, Marcaſitam vocant Arabes & Mauri; alius colore lapidis plumbarii, alius cinereo.

Quo quiſque ſpiſſior eſt & metalli plus habet, eo gravior. Ex durioribus, ferri aut alterius lapidis duri attritu facile ignis excutitur, ex mediocribus quoque aliquando, non vero ex mollibus. Ferrum vero ignem ex eo excutit duritie ſuâ, ut & aliis duris. Ignem vero reddit ob mótus velocitatem Sulphur quod in eo continetur aëris attritu igniens, eo modo quo omnia pinguia, dura, affricta ignem concipiunt, ut rotarum axes dum celerrimè moventur, ligna dum ſibi invicem affricantur.

Figurâ variâ reperiuntur: modo GLOBOSI ſunt, qui in ripis & fluviis reperiuntur, Pyrites æroſus globoſus Bauhini. Modo Cylindri inſtar teretes, in argillarum venis reperti, quales nos ex Heliglandiâ habemus.

Inde quoque ille nobis eſt, qui dimidiatam refert cochleam, cellulis circa ambitum diſtinctam; magnam affinitatem habens cum eo, quem Bauhinus lib. 4. fontis Bollenſis vocat Pyritem Globoſum, cui primæ cornu Ammonis ſpiræ adhærent. Modo TESSERARUM figurâ apparent, quales ex Norvegiâ, colore aureo, accepi, Marcaſitam referentes. Modo oblongi ſunt & intus ut fiſtulæ cavi, qui Hannoveræ in commiſſuris Saxi calcarii extant; modo OVI, modo UVÆ, modo FAVI, modo VIRGULARUM, & aliarum rerum ideas exhibent; ut mirum Naturæ luſum in iis contemplari, non ſine jucunditate, liceat. Varietatem inſignem videre licet apud Bauhinum loco citato.

In uſum Medicum quandoque venit, calefacit, mundificat, oculorum obfuſcationibus medetur, dura emollit, matura reſolvit, carnis excreſcentiam prohibet; uſtam aliqui Diphrigem vocant. Galenus in pulverem & arenas redacto, ad aquas hydropicorum exſiccandas, utitur. Plura vide ſect. 3. cap. 12.

PYRITEM LEONEM referentem ex Heliglandiâ Inſulâ, juxta oſtium Albis ſitâ, habeo, qui figurâ externâ utcunque Leonem refert, & ex globulis aurei coloris conflatus videtur. Cum additamentis rotundæ accedit figuræ, coloris aurei, obſcuri vel æroſi, in diametro quinque obtinens uncias, pondere librarum duarum.

GLOBOSUS PYRITES argentei coloris, pilam luſoriam referens, durus, minime friabilis, libram unam cum dimidiâ æquans, inventus eſt Hafniæ Anno 1647. in Auguſto, cum foſſas ducerent extra portam Orientalem. Nec hic ſolum, ſed plures alii ejus generis, ut dubium nullum ſit, quin minera horum ibidem extet.

PYRITIS NIGRI genus in Scaniâ reperitur; ex quo alumen conficiunt: Ejus ſpecimen teneo, exacte globoſum, ſed aliquantulum compreſſum, magnitudine caput humanum ſuperans, caſeum Hollandicũ figurâ externâ referre videtur, ſed adeo ſphæricus ac ſi torno in eam figuram eſſet redactus; in ſuperficie externâ lineis circularibus cingitur & ſquammulis dotatur. Quamplurimos ejus generis Sphæricos, magnos & parvos, in iſtis mineris extare accepi; Meus in Diametro pedem unum cum ſemiſſe obtinet.

PYRITEM AMIANTUM CYPRIUM referentem fodinæ ſuppeditant Norvegicæ, ex quibus fruſtum, quod teneo, drachmas quinque pendet. Externâ ſuperficie cinereum refert Pyritem, granulis aureis intermicantibus, ubi vero fractus eſt, interior ejus ſubſtantia miram oſtendit compaginem; ex tribus enim quaſi laminis conflatur, quarum quælibet craſſa eſt unciæ parte tertiâ, ex minutiſſimis filamentis cœruleis compoſita, quæ tamen ſeparari nequeunt. Inter quamvis verò laminam interſperſa ſunt granula aurea, fovet etiam ſinu ſuo lapidis ſciſſilis particulas quaſdam. Durus adeo lapis non eſt, quin cultro aliquid ei abradi poſſit. Non multum diſſimilis eſt lapidi, quem Ferrandus Imperatus lib. 24. Hiſt. Nat. cap. 11. vocat, vegetationem lapidis gypſi pilarem; niſi quod durior ſit gypſo, & micas obtineat aureas, utpote è Pyritum genere.

PYRITES MAMMARIUS à me vocatur Pyrites coloris nigricantis obſoleti, tribus conſtans globulis cohærentibus, & quorum ſingulis papilla erumpit eleganter circulo circumſcripta, ut plane tres mammas connata cum ſuis papillis referat, in centro, ubi uniuntur, etiam papilla emergit elegans. Tota, quia triangulum quaſi conſtituit, à baſi in apicem tres ſuperat uncias, pondere unciarum novem, ſubſtantia pyritis aureis granis micantis.

Ad Silicum familiam & iſti ſpectant SILICES, qui ab Ardelione quodam Italo manipulatim deglutiebantur, ut nummos lucraretur. Res ita ſe habet. Fuit ante annos circiter

citer decem Agyrta quidam Italus in Angliâ, qui populo persuadebat se lapidibus victitare: accepto enim præmio, manipulum parvorum silicum fluviatilium deglutiebat, ac percussâ regione ventriculi, ex collisione eorum strepitum excitabat, qui ab adstantibus audiri potuit, ut sic testaretur se vere eos deglutiisse.

Horum silicum quatuor ad me detulit amicus, quorum tres colore sunt luteo, quartus niveo: sunt autem læves, magnitudine articuli digiti majoris, nullâ asperitate prædi-ti, drachmas circiter duas ponderantes.

Molæ è saxo crassiore & duriore fiunt, Græci μυλίας & μυλίτην vocant, Latini lapides molares: nos Mølle-steen/ ab usu nomine mutuato, quod iis frumenta moliantur: suas etiam habent species.

Est genus quoddam quod Lutum vocant, quod in locis ardentibus generatur, ex lapidum liquefactorum & rei ardentis materiâ, quam, dum incendia sæviunt, ejiciunt, ut instar rivi fluant; ubi ab aëris ambientis frigore coagulantur, in lapideam materiam vel massam convertuntur, ac non secus ac alia saxa cæduntur.

Apud nos Molæ sunt cinerei coloris, quæ in Scaniâ prope Landscronam eruuntur è Saxi genere arenario & duriore. Advehuntur quandoque è tractu Rhenano cœrulei coloris duriores, crassiores & majores nostratibus. In Norvegiâ quædam cæduntur ex lapide Talcoso granatis & pyrite referto, cujus frustum teneo hic sub terrâ repertum, dum cellam subterraneam foderet mihi vicinus civis.

Cos lapis durior est, ferramentis acuendis aptus; variis igitur Artificibus, qui ferreis utuntur instrumentis, inservit. Ad tria genera reduci potest. Primum Olearium dicitur; oleo enim illinitur, ut aciem trahat. Nigrum plerumque est & perpolitum, barbitonsoribus in usu ad Novaculas acuendas, ex tractu Aquensi adferri solet. Secundum Aquaticum, ex lapide arenoso, molli & æquali constans, colore cinereo; hoc in formam quadratam longiorem, vel in orbem redigi solet, ut motu circulari actum, atque cadentem ex alto, vel in subjecto alveo existentem aquam excipiat, quo exhibitum ferrum commodiùs terere possit.

Apud nos fodiuntur Aquariæ in iisdem fodinis in Scaniâ, ex quibus Molares petuntur. Tertium genus & oleo & aquâ proficit, quales fuerunt olim Ciliciæ. Illud, quod Salivâ proficit, ad aquaticum reducimus.

Nec prætereundum, sæpè ligna in lapides versa, Quercinum in primis & faginum cotium munera sustinere, quorum nobis exempla sunt ad manum. Inter reliqua frustum est, pedis unius cum dimidio longitudine, latitudine quatuor pollicum circiter, colore ex Cinereo nigricante, intermisto viridi obscuriore, quod faginum fuit lignum, cujus usus nautis nostris non infrequens.

Usus cotium in genere est, in ferro acuendo. Cum ferrum cotibus aquariis atteritur & acutum redditur, id, quod utrimque deteritur, refrigerat; quocirca Mammis Virginum illitum, eas augeri prohibet, & podagricis prodest. Quod ex olcariis decidit, abstergit, & ad defluvia capillorum emendanda adhibetur.

Cap. IV.

De Marmoribus.

Lapidis magis frequentis, duri, coloris minus grati, species exhibuimus: jam pulchrioribus coloribus præditos videamus, qui Marmoris titulo insigniri solent, à reliquis Saxis, nitore, duritie, æqualitate differentes. Est autem Marmor lapis insigniter durus & pulcher si poliatur ad splendorem suscipiendum ita aptus, ut statuæ & columnæ nitentes ex iis sculpi possint, Græcis Μάρμαρος παρὰ τὸ μαρμαίρειν, à splendore. Vulgo **Marmer-steen.** Causa duritiei est bona concretio, nitens, materiæ æquabilitas & puritas. Concrescit autem beneficio exhalationum & aquarum, quæ terram subtilissimam ingrediuntur. Imprægnatæ verò sunt hæ aquæ, nitro, sale, aliove metallico liquore, ut terreas partes minuere ac melius conjungere possint. Causa efficiens præter vim Marmorificam, non solum calor est, sed interdum frigus subterraneum aut gradus caloris remissior. Nam exprimendo humorem superfluum, cogendo, sæpe exsiccat frigus. Diversitas marmoris ex materiæ diversitate dependet. Si enim mollior materia, lapilli, aut alia Heterogenea materiæ marmoreæ miscentur, ignobilia ac scabrosa fiunt marmora, quæ sculpi non possunt, sed instar silicis dissiliunt, ac granulata vocantur.

cantur. Marmor, cum primum è fodinis eruitur, mollius eſt: ſed temporis ſucceſſu adeo induratur, ut vix ſculpi poſſit, quod omnibus ferme Lapidibus commune. Non omnes marmoris partes ſemper ſimul generantur, ſed ſucceſſivè: ſæpe enim marmoris particulæ, variis coloribus ab exhalationibus infectis tinctæ, nimium indurantur; deinde accedente novâ exhalatione, & materiâ tanquam Calce, particulæ illæ ferruminantur, ac tota maſſa in unum lapidem, diſtinctum maculis & coloribus, coit. Coloris varietas exhalationis varietatem oſtendit. Si tenuis fuerit & ſubtilis, intimas partes penetrans, optimus, æqualis & exactus fit lapidis coalitus; ſin ſecus, inæqualis, ut ſupra dictum.

Marmora coloribus diſtingui ſolent: ſunt enim vel uno colore prædita; vel variis ſimul miſtis: Dantur Alba, nigra, viridia, cinerea, flava, varia, &c.

ALBUM MARMOR Parium olim dicebatur, ab Inſulâ Paro, vel ſculptore Ageracrito Pario nominato, qui Venerem ex eo lapide primum ſculpſit, à veteribus Lychnites, quod ad lucernas in cuniculis cæderetur. Duo ejus genera ſtatuunt, unum Phengites, quod tranſlucet, alterum non tranſlucens. A vulgari Alabaſtro duritie differt & ſplendore. Foditur in Italiâ in agro Lucenſi ejus genus quoddam, quod ab oppido CARACIENSE nomen obtinuit.

ALABASTRUM quidam huc referunt, ſed inter molles & raros Lapides locum ſuum potius habet, niſi externæ figuræ & polituræ reſpectu ad marmora etiam referri debere quis putet. Diſtinguunt verò inter ALABASTRUM & ALABASTRITEM; ita quidem, ut lapis is, qui mollis adeo eſt, ut ſcindi cultro poſſit, Alabaſtrum vocetur, & à quibuſdam ad Gypſi ſpeciem referatur; qui verò durior, ALABASRITES.

Alabaſtrum igitur crudus videtur Alabaſtrites; hic vero crudum Marmor. Ejus varia ſtatuuntur genera, colorum ratione, adeò ut omne Marmor cujuſcunque coloris, modo molle ſit, Alabaſtrum dicatur; unde & Zeiblicium Marmor, vulgo Serpentin-ſteen / huc quoque trahunt. Uſus tamen obtinuit, ut Alabaſtrum tantum jam ſumatur, pro Marmore albo, molli, ad Parium proxime accedente, qui uſtus Gypſi loco uſurpari poſſit. Quidam humorem affuſum ſorbet, & Alabaſtrum proprie eſſe volunt: quidam infuſos humores non ſorbet, ut Alabaſtrites: quidam inſtar onychis pellucet. Variis in locis Italiæ, ut & Norvegiæ, candidum invenitur; Ratisbonæ quoque & in Thermis Carolinis, candidiſſimus extat. Ex Feroënſibus inſulis mihi fruſtum allatum Alabaſtritis candidiſſimum, durum, dimidiati globi figuram habens. Alioquin varia vaſa ex Alabaſtrite parata teneo. Ex his confecta vaſa, unguenta optime conſervant. In Medicinâ etiam uſus ſuos obtinet.

Reſinæ mixtus duritiem ſolvit, cum cerâ dolores ſtomachi compeſcit, gingivas adſtringit, ℈j. pondere Dyſenteriæ medetur; aqua, in quâ ſolutus, oculorum lachrymas ſiccat. Extat Langii unguentum de Alabaſtro, dolores capitis in febribus & aliis calidis affectibus mulcens. In nimiâ doſi exhibitus, ut Gypſum, ſtrangulat.

Ex Alabaſtrite mihi Tabellæ quædam ſunt, in quibus ſingulari arte elaboratæ pulcherrimæ eminent literæ, non ſtylo ferreo, ſed aquis quibuſdam rodentibus ita elaboratæ, ut intermedia lapidis eroſa ſubſtantia literas ipſas eminentes relinquat, à perito hujus artis Dano Petro Trelund elaboratæ.

NIGRA MARMORA varia olim fuerunt, & jam ſunt. Commendabatur olim BASALTES ſeu Baſanitis, Obſidianus, Numidicum marmor.

BASALTES marmoris genus eſt duriſſimum, limis reſiſtens, ferrei coloris, à Baſal, quod Æthiopice ferrum notat; dicitur etiam Baſanus à βασανίζω, id eſt, diligenter examino, quia eo Argentum & Aurum examinatur & probatur, non minus ac Lydio Lapide; Germanus ein Reiſwer-harter eiſen-farber Marmer. Creſcit formâ & craſſitie ligni mediocris, ſingularis quidem verum copioſus, atque ita junctus coaptatuſque veluti à fabro lignario commiſſus eſſet, ſex, quinque nonnunquam, rarius quatuor angulis, figurâ trabis erectæ, foris lævis & tactu minus aſper, ferrugineus, ponderoſus, duritie Adamantinâ. Variis in locis Germaniæ reperitur.

In Sileſiâ ad Criſſum fluvium Baſaltem lapidibus coagmentatis, è terrâ ulnas decem & ſeptem extantibus, Arx Stolpa cum adjunctis ædificiis inſiſtit, aëri undique libere expoſita.

Huc ſpectat OBSIDIANI & NUMIDIANI illa ſpecies, quæ ex Belgio ad nos adfertur, à Belgis Toet-ſteen / à Gallis *Piere de Tuche*, Germanis Probier-ſtein / quia Auro & Argento examinando inſervit. Ex hoc marmore grandia quadrata conficiuntur,

tur, quibus magnatum demortuorum loculi teguntur, Tabulæ item Epitaphiis aptæ; politi enim instar speculi splendent & nigerrimi sunt.

Est & in Alpibus, quæ Helvetiam ab Italiâ disterminant, marmor nigrum, quod politum splendore cum Obsidiano certat. Ex eo mihi tabella est quadrata, quam olim in Angliâ accepi.

In Scaniâ eruitur nigri Marmoris genus prope Ydstadium, ex quo mensarum tabulas formant elegantes, sed maculosum quandoque est, Venis inæqualibus & atro purpurascentibus; Quandoque vero nigrore non cedit Obsidiano. Ex hoc mihi mensa est magnitudine conspicua.

Aliud genus in Scaniâ prope Anderum, ubi fodinæ sunt Mineræ Aluminis, reperitur, scissile, quod cum alumen in se contineat, firmum adeo non est, nec exacte adeo poliri potest, sed mollius & in humido nigram de se fundit tincturam, & exsudantis aluminis flores.

Ejus generis mihi unus est lapis, pedem Romanum longitudine superans, quadratus, quovis latere, latitudine unciæ unius cum semisse. Eâ formâ sine omni alio artificio è terrâ erutus est.

In Norvegiâ aliud reperitur, quod poliri egregiè potest, sed impurius est & venas quasdam ferrugineas in se continet, ut & filamenta quasi quædam nivea, tenuia, quæ merum & genuinum sunt Argentum. In eo enim dives extat argenti vena, quæ jam cum fructu separari cœpit à possessore, Viro Nobiliss. Avone Godde Regni Daniæ Archithalasso, à quo & rudis hujus lapidis & politi teneo specimen, quod affrictu Auri, Argenti & reliquorum metallorum bonitatem belle explorat.

VIRIDIA MARMORA olim celebrabantur, Lacedæmonium, Augustum, Tiberium; sic dicta quod eorum principatu primum inventa; maculis prædita ut Ophites; sed Augustum undatum & in vertices crispum erat: Tiberium sparsim convoluta canitie. Lacedæmonio ex viriditate maculæ parvæ inerant, frequentes & claræ, à quibusdam Laconium dicebatur.

Jam frequens est OPHITES, quod Serpentis formas & maculas distinctas exhibet, cujuscunque tandem coloris. Duo genera ratione duritiei & mollitiei occurrunt. Unum durius, quod recte ad marmora refertur & hic locum habet: aliud mollius, quod cultris secatur, ex quo varia efformantur, quod potius ad Alabastra, ut supra dictum, spectat. Hujus generis est Zeiblicium, quod in Misniâ reperitur, vulgo Serpentenstein / cinereum, subnigrum & subviride, maculis albis, viridibus, purpureis, nigris, imo lineis quibusdam variegatum. Varia ex eo conficiunt, pocula, cochlearia, mortaria, laminas incurvas, aliaque ejus generis. Quandoque adeo mollis est hic lapis, ut humorem imbibat, quod ut impediatur, oleo nucis Moschatæ inungunt vasa ex eo fabricata.

Commendatur ad multa, quæ schedulâ typis mandatâ enumerare solent venditores: sed, omnibus fides an sit habenda, valde dubito. Hæc autem sunt.

Lapis Serpentinus calefacit, phlegmata consumit, dispellit, omnium membrorum dolores exstirpat. Commendatur ad Colicam passionem, ventriculum frigidum, ejusdem dolores ex cibi copiâ, calculum arenosum, Podagram, Chiragram, si ex eo bibatur, & calefactus loco dolenti applicetur. Ad Phthisin calefactus pectori & abdomini supra umbilicum applicatur; Pulmonibus enim & Hepati succurrit. Plura prædicantur, quibus enumerandis supersedeo.

Quæ ex hoc lapide possideo artificiosa, suo loco enumerabo.

MARMOR CINEREUM Seravitianum durius est, & vere marmor, quamvis ad Serpentinos & Ophitas à quibusdam referatur; quia maculis insigne est. Seravitiæ aliisque in locis Italiæ invenitur, ut & Germaniæ quibusdam locis. Ex hoc globi conficiuntur parvi, ut manibus detineantur, ab iis qui febre ardente laborant. His enim recreari videntur; dum refrigerando dolorem mitigant & calorem.

Subviridis ille lapis, Italis VERDELLO dictus, huc quoque spectat; eo enim utuntur Lapidis Lydii loco, ad aurum & metalla probanda. Quidam Thyitem veterum esse arbitrantur. Reperitur etiam in Norvegiâ, unde ad me allatus quidam polituram admittit, & ad metalla, non secus ac verus lapis Lydius, probanda adhibetur. Bituminosi ac sulphurei quid ei inesse videtur; hinc fit ut ex eo in mari sæpe frutices marinæ nascantur & nutriantur, cujus exemplum demonstrare possum in fuco verrucoso ex eo enato, cum radicis, si modo radix dicenda, particulæ ei adhæreant.

Ad flava Marmora PHENGITEM referunt, qui venis flavis & tranſparentibus micat. Talis is eſt, qui Romæ in templo S. Mariæ in porticu ſpectatur, ubi columna ex eo fabricata viſitur dimidiata, colore flavo, parietis rimam claudens, & externam lucem ſolari fulgore intromittens, ita ut, ſole radios ſuos in columnam jaculante, ardere videatur; de quo multa fabulantur. In Germaniâ etiam flava occurrunt, quæ, ſi mollia ſint, ad Alabaſtra referuntur; Quidam vocant Gelber Spat.

PORPHYRITES inter rubra principatum obtinet, Italis Porfido, durus admodum eſt & ſplendidus: Ex eo fiunt non ſolum columnæ, ſed & mortaria, & cruſtæ, ad colores & lapides pretioſos lævigandos; attritione enim nihil à ſe remittit. Ex hiſce conſtant Obeliſci, qui Romæ viſuntur literis Hieroglyphicis inſignes ad templum Johannis Lateranenſis, & in Vaticano. Hos immenſæ molis lapides multi artificio ſingulari ex fruſtulis marmoreis fuſos eſſe arbitrantur; quia in Italiâ fodinæ nullæ ſunt, quæ tam ingentem molem ſuppeditare poſſunt; deinde quod ob vaſtitatem per mare transferri nequeant. Sed Plinius libr. 36. cap. 9. expreſſe modum, quo ex Ægypto eo delati ſunt, deſcribit, quem conſule. Nobis ex Porphyrite globulus eſt & columnula.

Ex Oelandiâ Sueciæ ad nos marmoris purpurei adfertur genus, ex quo opercula ſepulchrorum, menſæ & ſtrata conficiuntur: politum parum cedit Marmori Italico. In eo quandoque venæ diſcurrunt candidæ exacte circulares, quæ nummos repræſentant, ut in menſâ, quam teneo, videre licet.

Inter MARMORA VARIEGATA & ſcripta, meritò locandus GARANTRONIUS Imperati; niſi forſan dicere velis marmora ſcripta colore albo & nigro conſtare, hunc vero Garantronium purpureo & flavo. Pulcher lapis eſt, literis quaſi Arabicis à natura ſibi inſcriptis ſuperbiens, colore aureo in corpore purpureo. Concretus videtur è Terrâ purpureâ & putaminibus aureis, ſuperveniente ſucco aut ſpiritu lapidifico. In Aſiâ inter ornamenta corporis geſtatur, & ex eo manubria cultrorum & gladiorum conficiunt.

Mihi unus eſt quadratus unciæ longitudine & latitudine, craſſitie tertiâ unciæ parte, per cujus centrum foramen tranſit, ut per id filum mediocre trajici poſſit. Vide Ferrand. Imper. Hiſt. Nat. lib. 24. cap. 25.

Ex alio genere Marmoris VARIEGATI globulus mihi eſt, Nucem Moſchatam magnitudine fermè æquans, oculi ſtructuram haud inepte referens. Maxima pars corneam referens tunicam cinerea eſt. Hinc iris ſequitur flaveſcens, qualis in felium oculis cernitur, pupilla verò, nigricante circulo cincta, magis ad albedinem inclinat; ſtructura & circulis ſatis affabrè circinatis, oculum, ut dixi, tam magnitudine, quàm figurâ exprimit.

FLORENTINUM Marmor huc etiam ſpectat, quod per ſe maximâ ex parte, cinereum licet ſit, maculis tamen fuſcis, & lineis obſcurioribus, hinc inde ductis & diſcurrentibus, jam turres, jam ædes, montes, flumina, ac integras exhibet civitates. MARMOR FLORENTINUM VARIEGATUM appello.

Tria mihi ſunt ejus generis, unum rude & impolitum adhuc, in quo urbium duarum, flumine diſcretarum, apparent effigies, ſuis turribus præruptis, ruinis aliiſque ejus generis eleganter diſtinctarum, ac ſi penicillo pictoris depictæ eſſent. Quadratum hoc eſt, quovis latere uncias tres cum ſemiſſe æquante.

Alter lapis politus eſt, quadratus quoque, ita tamen ut longior ſit quam latior, longitudine namque ſuperat uncias tres, latitudine duas, in laminam efformatus non admodum craſſam. In eo conſpiciuntur prærupta turris majoris rudera, & urbis inæqualiter ſitæ domus & ædificia, diſcretis coloribus, & artificioſe variegata, à Naturâ, ſine omni artis miniſterio. Cinereum ad flavum inclinans eſt illud quod aërem repræſentat, lineis quibuſdam tenuibus tranſverſim excurrentibus.

Eſt & ex eodem MARMORE globus quidam machinam orbis terreſtrem à Naturâ effigiatam apte oſtendens. De quo plura inter artificioſa è lapidibus elaborata dicendum; licet pari jure huc ſpectare poſſit, quia ab arte nil niſi globoſam figuram & polituram acceperit.

MARMOR DE MONTE SINAI, ſeu Pictra Embuſcata dicta Ferrando Imperati Hiſt. Nat. lib. 24. cap. 24. etiam ad variegata marmora pertinet. Nomen ſortitum vult ideo quod ex monte Sinai Hieroſolymitano depromi putent. Albicans eſt, ad flavedinem tendens, & quocunque modo ſecetur aut dividatur, in eo arbuſta & frutices, colo-

colore nigricante, ſubtiliter à Naturâ depicti apparent. Si ſupra ignem ponatur, brevi evaneſcit pictura, & nil niſi nudus remanet lapis, ſui coloris, adeo durus ut calcinari nequeat, ſed fortiſſimo igne inſtar vitri fundatur. Figuræ iſtæ ortum trahere videntur ab exhalationibus quibuſdam in lapidis generatione ejus corpori ſe inſinuantibus, ut in Pyrite fieri ſolet.

Is quem mecum communicavit Nobiliſſ. Georgius Roſæcrants ſummus Regis theſaurarius, planus eſt, figura ovali, longitudine trium circiter unciarum, latitudine duarum, craſſitie dorſi cultri. In eo depicta eſt arbor per cujus truncum hedera ſerpit, ad radices plantulæ quædam, ad latera folia ex arbore quaſi decidentia. Coloris eſt albicantis ad luteum tendentis, alterâ facie politus, alterâ rudior adhuc, in quâ etiam truncus arboris conſpicitur hederâ lambente ornatus, ſed comæ amputatæ partes, hinc inde per corporis ambitum diſperſæ: omnia depicta colore cœruleo nigricante elegantiſſime; Ad radicem perreptat vena quædam lapidis flavior.

Omnis vero harum figurarum in hiſce variegatis Marmoribus varietas, ex venarum variis coloribus in Terræ gremio infectarum diſpoſitione, & partium ex quibus conſtat diverſitate, ſituſque proportione ortum trahit.

Marmora multi imitari conantur. Sed duritie & pondere pauci ea aſſequuntur, licet colore & ſplendore poſſint. Quidam Pragæ tempore Rudolphi II. ex gypſo, aliorum lapidum pulvere, quibus ad pondus augendum cineres plumbi addebantur, cum aceto vel lactis ſero, in quo caſeus ſolutus erat, maſſam conficiebat, ex quâ menſas & ſphæras fundebat, quas exſiccatas, politura ſplendidas faciebat. Nonnulli ſilices, lapidum variorum fragmenta, ſanguinem hirci aut bovis miſcebant, addendo vinum ardens & fel bovinum, ac in formas premebant marmora ut æmularentur. Sunt qui aquâ calidâ caſeum contundunt, addendo calcem vivam & colores quoſvis corpus ſolidum habentes, ut Cynabrium, chryſocolla, ochra, hæmatites, Viride æris, &c. Alabaſtrum quidam Italus pulchrè æmulabatur, ſilices fluviatiles in pulverem redigendo, additâ calce vivâ, aquâ glutinis, ex eâ paſtâ formabat imagines, quæ politæ, elegantiſſimæ erant. Sereniſſimus rex noſter Chriſtianus IV. etiam Italum quendam Piero nomine habuit, in hac arte principem, qui ſtatuas varias ex certâ maſſâ fingebat, quæ durum marmor æmulabantur, ſed coloribus deinde pulchriores reddebat.

CAP. V.

De Saxo calcario, Gypſo, Lapide Bononienſi, Pumice, Poro, Alcionio, Aſſio.

VIDIMUS hactenus lapides MAGNOS, qui frequentius occurrunt, duritie inſignes: jam eos expendamus, qui molliores ſunt, & etiam magnitudine conſpicui; cujus generis ſunt, Saxum Calcarium, Gypſum, Lapis Bononienſis, Pumex, Porus, Alcionium, Aſſius, &c.

Saxum, unde calx conficitur, CALCARIUM nobis dictum, vulgare eſt, multiſque in locis reperitur: varia namque ſunt ſaxorum genera, ex quibus fieri poteſt; ſed, ex quo optima fit, albicans & fuſcum eſt, cujus copia ingens paſſim in totâ Daniâ reperitur, Selandiâ, Cimbriâ, Scaniâ, Norvegiâ. Quibuſdam in locis Natura mire in his ſaxis ludit, tubulos, ramenta, globulos, virgulta, aliaque in iis exprimendo. Hi lapides, ut ex iis calx elici poſſit, primum uri debent, atque ſic ignem illum concipiunt, quem in ſe potentiâ ſervant, ut aquæ frigidæ affuſione in actum deducatur. Calorem illum in Calcis ſale calidiſſimo & ſicciſſimo conſiſtere volunt, cui cum aqua frigida affunditur, ob antiperiſtaſin partium calidarum, per totum ejus corpus diffuſarum, ad interiora repulſionem, à contrario factam, augetur vis ejus & in actum deducitur, cum virtus unita fortior ſit diſperſâ.

Ex Calce recenti illud fit, quod veteres MALTHAM vocabant, res omnium tenaciſſima, & lapidis duritiem antecedens. Gleba calcis vino reſtinguitur, mox funditur cum adipe ſuillo & ficu, duplici linimento. Quod maltatur, prius oleo perungitur, ut ſupra ex Plinio docuimus.

Calx viva corpori applicata urit & cruſtam inducit, reſtincta mordacitatem exuit & exſiccat; lota cum oleo & cerâ cicatricem inducit. Si cum aceto exſtinguatur & ter lavetur, cumq; oleo roſaceo ad linimenti formam redigatur, combuſta abſque Cicatricis

vestigio sanat; nec bullas elevari permittit. Fit ex eâ aquâ mirabilis ad ambustionem, fistulas, cancrum, maculas & rubedines oculorum; Item ad vestium byssinorum maculas eluendas, hoc pacto. ℞. calcis viv. ℥iij. Aq. pluv. ℔iß. M. stent triduo in vase; postea agita, quiescant inde 24. horis in vase obturato, coletur per linteum, & adde salis Ammoniaci albiss. ʒx. bene triti, M. optime, destilla per filtrum, oculis quotidie tres guttæ instillentur: ad vestes calide eâ utendum ut & reliqua. Si in æneo vase relinquatur, celestinum colorem acquirit.

Gypsum, Germanis Gips vel Spat/ Italis Gesso, Gallis *du Plastre*, lapis est albus, mollis Alabastri instar, qui cum leviter uritur, ex eo fit calx ista, quæ Gypsum vocatur. Ex ipso Alabastro & aliis lapidibus, variorum colorum Gypsum confici potest, qui tamen omnes album colorem acquirunt, usti ubi fuerint.

Usus ejus est ad statuas ingentes & lævissimas faciendas. Ex stupâ aut fœno semiformantur statuæ, & tenui crustâ gypsi obducuntur ac formantur, ut mole in admirationem spectatores trahant. Ex eo quoque crustæ obducuntur parietibus, variis sculpturis speciosæ. Cum polline lapidum duriorum, pulvere plumbi & lacte, in veros lapides transit, & si colores adjiciantur, Marmor, pondere, nitore & colore imitatur quam maxime. Pictores ejus usum etiam habent: colores eo miscent, ex massâ penicilla dura conficiunt, quibus pingunt absque humido: hoc vocant siccis coloribus pingere. In arte Medicâ etiam locum obtinuit. Adstringit enim, obstruit & emplasticum est, ad sanguinis eruptiones adhibetur; postquam enim madefactum est, lapidescit. Intro sumi non debet; nam inter venena, quæ strangulant, recensetur.

Lapis bononiensis, à quibusdam spongia Solis, ab aliis spongia Lunæ, à quibusdam retinaculum luminis cœlestis, lapis Illuminabilis, lapis Lucifer, lapis Casciarolanus, Pietra Strellina dictus; Phosphorus Kirkero. Invenitur hic lapis in quibusdam collibus propè Bononiam in monte Paterno, quatuor milliaribus ab urbe dissito: reperiri quoque in agro Tolfensi, ubi lapides Aluminis eruuntur, docet Kirkerus.

Definit massam fossilem, gypso sulphureo seleniticam, multum Arsenici, Antimonii & Chalcanthi admistum habentem: Vix invenitur pugno major, nullam certam à Naturâ obtinuit figuram, colore variat, aliquando cinerei est, aliquando nigrioris, aliquando flavi, aliquando rubiginosi, aliquando subcœrulei, imo misti. Ratione materiæ quatuor ejus genera observarunt. Quidam enim horum lapidum in latiusculas lamellas sunt scissiles, cortice pallente, modo scabro, modo lævigato; quidam strias habent in modum Stybii radiantes & candicantes. Quidam cortice vel lævi vel aspero, colore cinereo radiant, ubique striis vel rectis, vel obliquis, ad centrum tendentibus. Quidam ad dilatatum centrum stricti valde sunt & friabiles, colore nigricante.

Mirabili virtute præditus est hic lapis: præterquam enim quod affrictu pilos eradicet, calcinatus lixivium præbet, quo Psilothri vice uti licet; vomitum etiam violenter movet ejus pulvis, vel calcinati infusum. In primis eo nomine celebratur hic lapis, quod singulari proprietate polleat lucem ad se attrahendi & conservandi. Si enim Soli aut igneæ flammæ opponatur, sic illustratur, ut inde translatus ad locum tenebricosum conceptam recens lucem diutule retineat sibi infixam, adeo ut in tenebris instar Carbonis ad semihoram ardeat, idque toties, quoties ita Soli aut lumini ambientis fuerit admotus. Verum non ultra duos annos vim suam retinet, sed paulatim fatiscit & lapis remanet effœtus. Verum hanc vim lucem attrahendi lapis hic non nisi præparatus obtinet; quocirca, quomodo præparetur, paucis dicendum.

Lapis vel integer, si purus sit & melioris notæ, in furnulo ad id constructo calcinatur, vel, si impuriores partes admistas habeat, in pollinem tenuissimum redactus, ovorum albumine, vel etiam aquâ communi, à quibusdam etiam oleo lini, in unam massam redigitur, quæ si post primam Calcinationem lucem non arripuerit, toties ejusmodi calcinatio repetenda est, donec optatum effectum consequaris, quem efflorescentiæ quædam minutissimi roris grana referentes significant; quas ad superficiem sudare videtur, & in quibus maxime virtus lucis conceptiva, sine alterius rei permistione, residet. Hac ratione præparatus lapis scriniis quibusdam, seu arculis ad id præparatis imponitur. Si igitur conceptum lucis splendorem amicis ostendere desideres, lapidem cum thecâ Solis diurno splendori, vel si Sol non fulgeat diurnæ luci, vel noctu igni valido, facibusve accensis expones per quadrantem horæ. Thecâ clausâ mox defer in obscurum locum, apertoque scrinio videbis lucem non secus ac carbones de se diffundere, quæ tamen

non

non diu durat, ut ſuprà dictum. Quâ verò vi & facultate lapis hic lucem attrahat, retineat, circumferat, & rurſum de ſe fundat, à multis diu multumque inquiſitum variantibus ſententiis. Quidam lumen ſubſtantiam & corpus eſſe exiſtimarunt, & lapidem trahere lucem eâ ratione quâ Naphtha ignem & Magnes ferrum trahere ſolet. Quidam voluerunt lumen in hoc lapide cœleſtis & igneæ ſubſtantiæ qualitatem eſſe ac non ſecus ac alia omnia noctiluca in obſcuro lucere.

Quidam lapidem à lumine ambiente accendi ſecundum particulas ſeu atomos exiſtimant, in quas aſſidue reſolvitur. Athanaſius Kirckerus lib.3. de Magnete p.505. concludit lapidem hunc calcinatum, ſiccitate ſuâ bibulâ, vapidum, lucis fœturâ gravidum, non ſecus ac ſpongia humorem vicinum combibere, atque intra poros recipere, ubi actuali frigiditate lapidis cogitur, arcteque cum propriis partibus tenuioribus copulatum, in unum corpus lucidum coaleſcit. Quia verò vapidum illud illuminatum lapidi adjunctum, à calce, cui permiſtum eſt, facile conſumatur, lumen quoque, cujus dictum vapidum veluti vehiculum quoddam eſt, una cum vapido deſtrui neceſſum eſt. Qui fuſiorem de hoc lapide vult tractatum, legat Clariſſ. Fortunium Licetum, qui ex profeſſo hoc egit, Kirckerum loco citato, & Poterium.

Mihi hic lapis eſt, tam crudus quam præparatus. Crudum dono habeo Viri Clariſſ. D. Henrici Fuicenii, qui ex Italiâ ſecum detulit; Ovalis eſt figuræ, compreſſus, ſcaber & inæqualis, coloris cinerei, micis ſplendentibus conſpicuus: quâ parte politior, ſplendoris de ſe majorem fundit gratiam. Parvus licet ſit, juglandis magnitudinem vix attingens, ponderoſus tamen eſt, adeo ut ℥v. cum dimidiâ æquet; odore eſt ſulphureo inſtar Pyritis, talcoſum quid præ ſe ferens.

Præparatum habeo pixidi incluſum, qui cum exactè calcinatus non videatur, fruſtula majora teſſellata cineri ſeu calci permiſta oſtendit, ac in ſuperficie flavum quaſi florem oſtendit ſine aliquo ſplendore, qui in fruſtis majoribus apparet. Quia verò effœtus jam eſt hic lapis, nec vim illam attrahendi lumen amplius oſtendit, ſpectaculo hoc oculos auditorum paſcere nequeo: quatuor enim effluxere anni, ex quo Bononiæ calcinatus fuit, ut docet Epigraphe. Cum ego pixidem acciperem, fundus ejus obductus erat cerâ rubrâ, cui inhæſit lapidis calx exiguâ quantitate, drachmarum nempe duarum, cui ſuperſtrati erant ad operculum uſque bombacis flocci, operculum verò pixidi cochleâ aptabatur.

Pumex, Græcis κίσσηρις, quaſi à vermiculis eroſus, Germanis Bymſtein / Kratſtein / quia in Balneis ad cutim fricandam eo utuntur. Lapis eſt eroſus ſpongioſuſque, exiguis cavernis refertus. Colore quandoque eſt nigro, qualis ille, quem Iſlandiæ Hecla evomit; quandoque cinereo, quandoque candido. Duritie etiam differunt: quidam manibus in arenam teri poſſunt, quidam duriores, omnes adeò leves ob aërem incluſum, ut aquæ innatent. Candidi reliquis præferuntur, ut & leviores, qui maxime aridi & ſpongioſi, atque facile teri poſſunt, & fricando non nimis arenoſi.

Pictores ad telas ſuas lævigandas eo utuntur; Balneatores in Balneis ad corpora fricanda. Uſtus trinâ uſtione & vino exſtinctus extenuat & ſiccat, cicatrices emendat; dentifricia quoque ex iis fiunt.

Ex Incendio Heclæ magnos & globoſos, nigros tamen ejaculatos tenemus, qui leves admodum ſunt, licet magni.

Pumex vulcani, qui Syracuſanus etiam dicitur, quia Mons Vulcani non procul Syracuſâ diſtat. Sunt namque prope Siciliam, ſeptem Inſulæ Vulcaniæ, ſeu Æoliæ dictæ, ex quibus quædam ſulphure, bitumine, aliiſque mineralibus ſcatentes, è montibus ignem eructant. In primis mons Vulcanus dictus hujuſmodi incendio celebris; in eo lapides excocti, & exuſti, poroſi evadunt, & in Pumices degenerant. Hujus fruſtulum album ad Cinereum inclinans, aſperum, leve, vix ſcrupulos duos pondere ſuperans, mihi ex Siciliâ redux attulit D. Thomas Bartholinus, quod reliquis pumicibus ſubtilius eſt, eaſdemque cum aliis obtinet vires.

Fluentis ætnæ coagulum, maſſa quædam eſt ex Ætnâ monte Siciliæ petita, colore atro ad lividum inclinante. Coagulum vero dicitur, quia hæc maſſa coagulata eſt ex lapidibus, calce & ſulphure, quæ ſimul calore flagrantis Ætnæ liquefacta, inſtar rivi igniti ex Ætnâ defluunt, ſed frigore tandem ambientis condenſatæ, maſſam hanc præbent, in quâ duriora & craſſiora infimam tenent partem, ſulphurea verò & leviora ſuo colore ſe prodentia ſuperiorem, in vitream quaſi

ſubſtan-

ſubſtantiam converſa. Pondus totius maſſæ unciarum eſt duarum, cum totidem drachmis.

Ejuſdem montis & ab eodem tractu ad me delati ſunt lapilli cinerei obſcuri & aduſti, qui vi ignis naturam ſuam plane amiſerunt & poroſi ſunt redditi, leves & inæquales, ita ut ad naturam pumicum quam proxime accedant, ſed friabiliores ſunt, & facile in minutiores partes, vel digitorum compreſſu diſſiliant.

Ab eodem tractu eſt exiguus lapillus Cyaneus impolitus, quadratus ferme, foris cineribus quaſi aſperſus, pondere ℈j. durus, Praſſium colore referens; Ad fluores referendum eum eſſe arbitror.

Chryſolitum æmulatur alius lapillus ex eodem erutus monte, pondere ſcrupuli ſemis, aureus, pellucidus; qui etſi dubitetur an inter gemmas locum mereatur cum priori, quia tamen hic de iis, quæ ex Ætnâ monte ſunt allata, agitur, hic eis locum tribuendum cenſui.

Porus vel Tophus, Græcis πῶρος, aſper eſt, ſcaber, naturâ facile in arenam ſolubilis, cum Pumice affinitatem habens; quia enim poroſus & foraminibus plenus, levitate præditus eſt. Reperitur variis in locis Germaniæ, prope Coburgum in ditione Mansfeldicâ, & alibi. Roſchildiæ etiam in magnâ copiâ hortos in urbe ſepis loco eo cinctos vidi. Propter levitatem commodiſſimi ſunt ad replendas parietum collabentium rimas, cum præ levitate non premant, & glutinent facile extrema.

Cum verò omnis Porus naturâ ſuâ ſit ſcaber, levis & friabilis, Plinio teſte, huc non immerito à quibuſdam referuntur Alcionia, quæ etiam lapideam habent naturam, ſed ortum tamen ex mari, cujus aquæ cum ſalſæ ſint, ex ejus ſpumâ, cum tenuiſſimis ſordibus permiſtâ, accedente ſucco lapideſcente, in varias figuras concreſcunt. Nomen verò trahunt ab avibus, quæ Halcyones à Græcis, à Latinis Alcedones vocantur, quia ex iis mari innatantibus nidos fingunt & conſtruunt.

Alcionii verò duo videntur genera: unum mollius, quod ſpongioſam & vegetabilem habet conſiſtentiam, de quo inter Vegetabilia ſuo loco ſermo erit; Aliud durius & lapideum, Pori lapidis naturam habens. Hoc etiam partim ramoſum eſt, quod ad corallia ſpectare videtur, atque inter ea recenſebitur: partim globoſum, de quo nobis hic ſermo erit; ἁλὸς ἄχνην quidam eſſe putant. Veteres quinque genera proponunt. Unum figurâ ſpongiæ ſpiſſum & grave; alterum figurâ longiuſculâ, foraminibus plenum, læve, odore algæ ſimile. Tertium ad vermiculi figuram propius accedit & ad purpuræ colorem, ſed molle eſt; Mileſium vocant. Quartum lanis pinguedine ſordidis foraminibus plenum, leve. Quintum quia leve quoque, fungo ſimile, intus aſperum, pumicem refert, acre, odore carens. Nos ea genera, quæ habemus, enumerabimus.

Ad primum genus refero primum Alcionium ſeu Porum roseum. Eſt enim inſtar Spongiæ ſpiſſum & grave, ovalis figuræ, in ſuperficie ſcabrum & poroſum. Quia verò foramina ejus ita ſunt diſpoſita, ut figurâ ſuâ Roſas parvulas æmulentur, Roſeum vocavi; alioquin fibræ ſeu laminulæ, ex quibus conſtare videtur, tranſverſim oblique corpus lapidis pertranſeunt. Quibuſdam in locis majora habet foramina, in quibus vermiculi aut teſtaceum quid nidulari poteſt.

Ad Alcionium ſecundum Dioſcoridis referendum illud videtur, quod ex Iſlandiâ Anno MDCLI. accepi. Corpus eſt oblongum, unciarum novem longitudine, latitudine quatuor, quadratum ferme & compreſſum, ſupra corticem quendam (ut videtur) concretum, ejuſdem longitudinis, ſed latitudinis minoris, adeo ut vaginam gladii referat, colore ferrugineo. Credo in eo aviculas nidos conſtruxiſſe, quia omni ex parte cavum eſt. Supra hunc corticem concrevit Alcionium ipſum unciæ craſſitie quibuſdam in locis leve, molle, friabile, ſpongioſum, inæquale, foraminibus majoribus & minoribus præditum, coloris cinerei, niſi quod in uno latere ad viriditatem vergat. Inſipidum plane eſt, niſi quod intra dentes contritum arenaceum quid præ ſe ferat. Ex ſpumâ marinâ & quiſquiliis arenaceis concretum arbitror.

Porus roseus alter is eſt, qui quidem ejuſdem ſubſtantiæ eſſe videtur, ſed totum corpus roſam figurâ æmulatur. Rotundus eſt, in diametro rotunditatis uncias tres habens; parte ſeſſili veſtigia apparent trunci aut radicis, ex quâ tanquam ex centro in circumferentiam lineæ rectæ excurrunt per ſuperficiem inæqualem tuberculis & ſinubus, pars vero convexa hinc inde diſcurrentibus criſpatis prominentiis inæqualibus folia roſarum æmulatur, unde hoc nominis ei indere placuit.

Aliud

Aliud est, quod huc etiam referri potest, spongiosum & grave pari modo scabrum & porosum, globosum, sed non ut in priori Rosam refert pororum dispositio, verum extuberantibus & hinc inde discurrentibus tubulis & cavitatibus continuum undarum fluxum & refluxum egregiè repræsentat, unde ALCIONIUM UNDATUM vocare libuit, ejusdem alioquin cum priori est substantiæ & duritiei.

ALCIONII MILESII, seu TUBULARÆ Imperati simile quid esse videtur substantia quædam lapidea cinerei coloris, cum ejus descriptioni; colorem si exceperis, optime competere videatur, ex mari ortus hic lapis facillime findi ac scindi potest, tota fistulosa, parallelis etenim, seu canaliculis, internodiis aut septis quibusdam distinctis, miro naturæ artificio constructum visitur, quæ inter se dum coalescunt, superficies aliquot per intervalla constituunt, ac si crustis constarent. Quidam existimant instar favi cujusdam esse, in quo animalcula marina generentur; Est qui ad Astroitem referat.

Ad tertium genus ALCIONII, si externam formam spectes, referre licet lapidem albissimum POROSUM ex vermiculis quasi quibusdam conflatum; sed substantiâ non multo molliorem præcedenti. Color ejus non purpureus, sed candidus est, cretæ instar; Milesium igitur non dicendum, ALCIONIUM CANDICANS VERMICULATUM vocare libuit: constat enim ex vermiculis petrefactis, mire inter se contortis, qui concavi sunt, ut vermium tubuli potius quam vermiculi sint dicendi. Nescio an ad petrefacta potius, an ad aquas lapidescentes, sit referendus hic lapis, quam ad Poros aut Alcionia.

Ejusdem namque substantiæ & candoris sunt PILÆ quædam MARINÆ, porosæ, crispæ, ut saccharum, quo apud Pharmacopæos semina & alia incrustari solent, referant, sed quantitate sunt majore; juglandem superantia. Quædam sphæricæ sunt figuræ, quædam compressæ aliquantum; quædam oblongæ ejusdem porositatis; omnes elegantes crispaturâ & candore oculos pascentes. SACCHARINUM ALCIONIUM quis diceret, à figurâ externâ petitâ denominatione. Si frangantur globuli, lapillus in eorum centro seu meditullio reperitur, circa quem non secus ac saccharum substantia illa lapidea concrevit. Mihi hic lapis ille videtur quem Doldius cistæ Medicæ Hornungi Epistola 15. ad GALACTITEM asperum refert. Nam ex littore Norvagico meus non secus ac ille petitus; nec abludit color, & solutio in succum lacteum si cum aquâ super cote teratur.

Ad hanc classem veterum præcipui referunt ASIUM vel ASSIUM lapidem, quem etiam SARCOPHAGUM vocant, eo quod carnes humanas consumat nudatis ossibus. De eo variæ sunt Authorum opiniones. Plinius & veteres ad Pumices & Poros referunt. Sic enim ille lib. 36. cap. 17. In Asso Troadis; Sarcophagus scissili venâ scinditur; corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra quadragesimum diem, exceptis dentibus. Ejus generis & in Lyciâ saxa sunt & in Oriente, quæ viventibus quoque alligata erodunt corpora. Mitior vero est servandis corporibus; nec absumendis, Chernites ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt, Parioque similis candore & duritiâ, minus tamen ponderosus, qui Porus vocatur.

Assius gustu salsus, Podagras lenit, pedibus in vase ex eo cavato inditis. Præterea omnia crurum vitia in iis lapicidinis sanantur, cum in metallorum fodinis omnibus crura vitientur. Ejusdem lapidis flos præparatus in farinam mollem, ad quædam perinde efficax. Est autem similis Pumici ruffo.

Galenus Assium lapidem ait esse non durum, sed laxum, friabilem, consistentiâ & colore quasi Tophi. Dioscorides Assium seligendum vult colore Pumicis, levem, fungosum, friabilem, habentem venas luteas ad imum actus. Matthiolus circa Tridentum in Vitrioli Minis, propè montem Liveginem, reperiri existimat, eo quod notæ conveniant.

Cæsalpinus in Ilvâ extare putat, ubi Alumen fossile, & Chalcanthi vena foditur, colore candido instar Sacchari, venis & maculis luteis, gustu subadstringente & linguam modicè mordente; item sine maculis luteis Pumici similis, fungosus, & in superficie concretionem quandam esse ait similem sali, sed lapidosam, sapore ferme insipidam. Tertiam etiam speciem ibidem reperiri ait, venis se intersecantibus in profundum, qui exterius in tenuem farinam candidam solvatur, minime mordentem, qui ejus flos est. Non emanat autem flos luteus nisi ex habente maculas luteas, cujus sapor etiam est efficacior. Dalecampius in notis ad Plinium, dicit quosdam existimare eum esse genus

Pyritis Chalcantodis, quosdam autem Mysios, alios Pumicis ærosi, adeò incertum quid de hoc lapide statuendum.

Ego in peregrinatione meâ Gallicâ, in templo D. Hilario sacro, parieti austrino infixam vidi tumbam lapideam, coloris cinerei, cujus substantia Saxea aut Marmorea erat, tantæ capacitatis, ut cadaver humanum integrum capere potuerit. Hic pro Sarcophago vel lapide Assio monstratur accedentibus. Verum porosus non est, sed durus & solidus, ut ex frustulo, quod ex eo excussi, videre licet. Vestibus affrictum ut incalescat, fœtorem cadaverosum spirat. Ferunt cadavera ei indita, viginti quatuor horis prorsus absumi relictis ossibus; an ita se res habeat, ignoro. Alioquin & omnes lapides, quibus sepulchra teguntur, Sarcophagi vocari solent.

Huic non absimilis est ille, ex quo elaboratum cernitur caput humanum cum casside acuminatâ, dono Clariss. Viri D. M. Stephani Stephanii. Longitudine uncias quinque excedit, latitudine tres, pondere libram unam cum dimidiâ attingit, colore cinereo; ubi minus politus est & fractus, micant in eo striæ quædam minutæ. SARCOPHAGI titulo accepi; & lapis ipse & figura ei impressa elegans.

CAP. VI.

De Stalactite, Stalagmite, Osteocollâ, lapide Spongiæ, Unicornu fossili, &c.

AD molliorum lapidum classem referimus STALACTITEM, Norvegis Berg-drab, qui lapis est, ut plurimùm cinereus, ad flavedinem tendens, varias figuras pro ratione generationis, modi concretionis, & corporum quibus adhærescit, obtinens. Generatur ex aquis vim lapidificam habentibus, materiam terrestrem subtilem secum vehentibus. Cum enim aqua per terræ canales effluit, aut ex alto decidit, aut lateribus alveorum agglutinatur, horum ratione varias acquirit figuras. Ex alto decidens, extremitati canalis, pyramidis formâ quandoque adhæret, & eodem modo eâdemque formâ induratur, quâ è canalibus defluens humor frigore hyemali congelari solet. Variis in locis Daniæ, Norvegiæ, Germaniæ, Islandiæ, Italiæ inveniri solet; formas ac figuras obtinet varias.

A quibusdam ad Osteocollas refertur, & à Chirurgis ad fracturas consolidandas commendatur. Si pulvis Drachmæ unius pondere bibatur, sudores provocat. Sunt qui ad Calculum pellendum commendent.

Eorum, qui STIRIAM referunt, mihi varii sunt. Primus mihi est porosus, levis, ex parvis stiriis & guttulis concretus, quæ vermiculos quasi exprimentes, lapidem mire implicant, & ramosum constituunt. Quævis verò Stiriola, licet tenuis sit & distorta, cavitatem in se habet, foramine in extremitate se prodentem, colore albo ad flavedinem tendente.

Ex Thermis Aponensibus in Italiâ Stalactitem duriusculum, variis distinctum coloribus habeo, maximâ ex parte cinereum, sed venas habentem intermistas rubicundas, virides & candidas, quæ de mineralibus huic aquæ, ex quâ prodit, mistis testari videntur, vitriolo nempe, ferro & alumine. Splendentes quandoque huic inseruntur Crystalli, duritie massam reliquam superantes. Ex sulphure, alumine, sale, nitro & calce constare has thermas vult Savanorola.

Aliud genus hujus lapidis ibidem quoque reperitur quod TUBULATUM vocare lubet, quod in formam tubulorum minimorum concrescat. Tubuli autem hi non omnes ejusdem sunt generis: quidam enim læves, quidam asperi sunt; quidam coloris nivei, quidam cinerei; concreti verò omnes videntur super paleas & stramina, siquidem eorum ductus majores non sunt quam ut stramentum admittant, & sunt in quibus paleæ & stramina adhuc inveniuntur.

STALACTITEM Styriæformem ex Norvegiâ habeo trium unciarum longitudine, Styriam exacte referentem, nisi quod duobus in locis ad latera ramuli quidam enati sint, qui guttulis suis etiam folia quodammodo exprimunt; crassitie parum superat pennam Olorinam, colore albo, superficie asperâ Crystallisatâ, granula moto corpore splendorem salinum exhibent, eleganti concretione.

Ex Norvegiâ & alium teneo STALACTITEM guttatim concretum, guttulis rotundis,

tundis, oblongis, piriformibus, quæ massam reddunt uniformem, ut BOTRITIM non absurde nominare liceat. Colore est albo, candicante, guttulis lævibus & æqualibus, quamvis figurâ discrepantibus.

STALACTITES SIRACUSANUS elegans est, à Celeberrimo D. D. Thom. Barthol. ex Siciliâ asportatus. Massa est levis & porosa, superficiei parte alterâ niveâ, inæquali, variis ductibus & bullis conspicuâ, alterâ variis ramulis circumductâ, conchulis implicitâ, colore cinereo, cum rubicundâ hinc inde tincturâ. unde apparet, inæqualiter per ramulos, spiras & bullas concrevisse hunc lapidem.

Speciem aliam STALACTITIS è Germaniâ habeo, coloris lutei, quam RETICULAREM non absurde nominavero, guttis enim longioribus & vermiculatis ita coagmentata est massa, ut rete repræsentet, sed non expansum, verum convolutum, triquetram fermè habens figuram, ponderosa admodum non est, siquidem totus lapis vix pendet uncias duas & drachmas duas.

STALACTITIS non in stirias, sed massas concreti varia etiam occurrunt genera. Ex Thermis Carolinis, mihi allata massa ex crustis quibusdam, jam crassioribus, jam tenuioribus constans, flavis & candicantibus, alternatim mistis, mollis & friabilis, ut facile digitis atteri possit. Ex fluentibus aquis in canalibus, crustaceam hanc consistentiam acquisivisse credo, dum sese paulatim lapidescens succus illis agglutinat, Aquosior & spirituosior substantia ubi exhalaverit, remanet Tartarea hæc & lapidea.

In iisdem Thermis aquis innatat CREMOR quidam, niveus, subtilis, cremori Tartari plane similis; cujus usu obstructiones viscerum aperiri, viscida ac lenta incidi & attenuari volunt, ei vires omnes attribuentes, quibus pollere è Tartaro præparata medicamenta statuunt. Hunc unà cum præcedente lapide, è Thermis Carolinis mihi attulit Vir Clariss. D. D. Caspar Bartholinus P. M. mihi dum vixit affinis conjunctissimus.

Hujus generis STALACTITES Ramusculo Betulæ circumductus & accretus, ex iisdem locis mihi allatus est. Crustæ enim molles & friabiles lutei coloris, ita ramulum hunc ambiunt, digiti ferme Crassitie, ut pars ejus nuda relinquatur; Incrustratio vero hæc inæqualiter crassa est, pro modo ac ratione varietatis accretionis.

Anno MDCLII. cum ex Angliâ rediret filius meus Wilhelmus Wormius secum attulit STALACTITIS Anglicæ specimen circa ramos concretum. Duum autem erat generum, tenuis pennæ anserinæ crassitie, longitudine unciarum quatuor; alterum crassitie digiti minimi, paris longitudinis. Crusta vero ramulis obducta coloris est nivei, exterius scabra, arenacea, nullius saporis, generar vero in fonte in loco Comner dicto, tribus milliaribus ab Oxoniâ distante retulerat ei à quo acceperat.

Alius est STALACTITES CRUSTACEUS durior, candidior, ex inæqualibus, quoad crassitiem, concretus crustis, quibus venæ quædam intercurrunt purpureæ, & luteæ. Extima ejus superficies candidior reliquis, & cretæ modo quibusdam in locis manus colore cándido inficit, utraque vero, tam concava quàm convexa, scabra est & inæqualis.

Ex Galliis aliud genus accepi candidum, splendens, sacchari consistentiam habens, quod in specu quodam subterraneo, duabus ab urbe Turonum Leucis distante *la Cava Guttiere* dictâ, reperitur. Hanc autem cavernam intrantibus, faces lumen ut præbeant necessum est; summum in eâ frigus medio æstu, hyeme verò tepet, ut subterraneæ cavernæ solent. Hic aqua per fornicis poros sese insinuans vaporis formâ, paulatim ita lapidescit, & ob puritatem admixti succi lapidescentis, splendorem acquirit.

In Thermis Islandicis aqua etiam lapidescit & in crustosum convertitur STALACTITEM. Transmisit ad me anno præterito ingenuus juvenis Trebonius Jonas Islandus talem massam, suis literis de ejus generatione hæc inserens:

Addo massam quandam lapideam ex luto, vel ligno, (ut creditur) in hanc, quam nunc cernere licet, materiam transmutatam, in fonte illo fervido, à Saxone in Præfatione operis sui indigitato: qui fons nostratibus GEISER dicitur, quod aquam fervor ingenitus in sublime evomat. Huic fonti Clariss. D. M. Brynulphus Episcopus honoratissimus, nuper lanam probandi causâ imponi curabat, quod putabat illam lapidi ob mollitiem maxime contrariam materiam referre. Quæ verò hic exspectanda sit Metamorphosis, tempus & experientia dabunt. Hæc ille.

Massa hæc quam habeo quadrata ferme est, tam in longitudine, quam latitudine, tres habens uncias, coloris cinerei, aspera, ex crustis sensim concreta, arenacea

plane inſtar Tartari Vini. Unde conſtat, non ex luto aut ligno tranſmutato factam, ſed ex Sale ſeu Tartaro, aquæ iſti fervidæ permiſto, ſed jam ſeparato, concretum. Unde mihi perſuadeo fontem iſtum res non in lapidem convertere, ſed cruſtâ lapideâ aut Tartareâ obducere. Quod etiam eventurum puto lanæ, experiundi gratiâ ei immiſſæ; id enim abundè arguunt cruſtæ, ex quibus lapis noſter coagmentatus eſt. Fons autem hic fervidus, ex quo hæc eruuntur, extare dicitur prope Skalholtum in valle Haukedalur dictâ, id eſt, valle Falconum.

AQUA LAPIDESCENS in Cryptâ Aurelianâ huc ſpectat, quæ nivea eſt, in formam placentæ rotundæ concreta, parte ſeſſili inæqualis & aſpera, cinereum colorem intermiſtum habens, alterâ parte lævis & figurâ hæmiſphericâ fermè, ita tamen ut concretionis modus facile appareat. Cretoſa & gypſea; abraſus enim pulvis candido tingit colore.

Longè alterius naturæ eſt aqua lapideſcens, ſeu Stalactites, in cryptâ Vicentinâ CUSTOZA dictâ, totus enim Cryſtallinus eſt, quibuſdam in locis albus, quibuſdam ad flavedinem tendens. Mihi inter reliqua fruſtum eſt, quod circa ramulum arboris concretum fuiſſe videtur; corticis enim purpurei in meditullio oſtentat reliquias.

STALACTITES SICILIANUS, niveus eſt & mollis, laminatim concretus, æqualis & reliquis omnibus magis compactus, non poroſus. Si quid cultro abradatur, ſubtile eſt & colore albo tingit. Maſſula mihi oblonga eſt, pondere quinque circiter drachmarum.

Eſt in agro Neapolitano, Puteolos verſus, lacus Averni dictus, cui adjacet villa Ciceronis, nemore & porticu inſignis; Thermæ quoque Ciceroni dicatæ, Italis *i Bagni di Tritoli*: ad has Thermas, Sulphure, Nitro & Bitumine conſtantes, ægri menſe Majo confluunt, cùm vel ſolus earum vapor proſit. Domus, in quibus curationi vacant, eleganti incruſtatione ſunt ornatæ; cujus incruſtationis particulæ, quas teneo, ex lapillis aut marmore contuſo cum gypſo & aliis unitis conſtare videntur, quibuſdam tamen in locis fungoſæ, colore albo & cinereo. Quamvis hæc ad artificioſa ſpectare videatur, quia tamen cum Stalactite magnam habet affinitatem, hic locare placuit.

Circa eundem locum viſitur Grotta Agrippinæ, ubi Neronem Imperatorem materna viſcera rimatum ferunt. Hæc Grotta incruſtatione etiam dotatur peculiari, cujus mihi fruſtum obtigit, rude, inæquale, gypſeum, figuræ incertæ.

STALACTITIS elegans ſpecies illa eſt, quæ Tibuli in Italiâ in agro Romano invenitur. Hic, cum candidus, poroſus, inæqualis ac variæ ſit figuræ, tam exactè ſemina, aromata, & amygdala Saccharo incruſtata refert, ut eo fallere multos liceat; quocirca & nomen hoc apud Italos obtinuit, ut vocent I CONFETTI DE TIBULI. Subſtantia eſt non uſque adeo dura. Ex eo calcem optimam conficiunt accolæ, ædificiis idoneam.

STALAGMITES ejuſdem naturæ ac ſubſtantiæ eſſe videtur cum Stalactite. Sed figurâ ſaltem differt, quod ſemper globoſè concreſcat. Ejus ſpecies mihi eſt ex Thermis Carolinis allata, ex guttis aquarum rotundis ſeu ſphæricis in lapidem gypſeum ejuſdem figuræ coagmentata, coloris candidi ad fuſcum inclinantis. Separatæ guttæ piſa magnitudine & colore prorſus referunt, unde vulgo PISA CAROLINA vocantur, quod in Thermis Carolinis frequenter inveniantur. Lapis integer maſſam ovorum piſcium majorum exprimit, continentur verò in eâ piſa plurima, ſuis quæque incluſa favis ſeu loculis, ex quibus levi negotio extrahuntur, Iconem hic damus.

Huc ſpectat AMMONITES ſeu HAMMITES, ex arenis compoſitus majoribus, ita ut ovis minorum piſcium ſimilis etiam videatur. Is, quem ego teneo, coloris eſt ferruginei, & ad Cenchritem quorundam referendus: ſinguli enim globuli, ex quibus conſtat, granum milii vix ſuperant, facile vero disjunguntur; unde eſt, quod is, quem ego teneo, globulorum ſegregatione indies minor reddatur.

GLO-

Globuli majores concreti huc quoque referendi videntur, quorum mihi tria sunt genera. Quidam candidi sunt, exactè sphærici, iique vel singulares, vel bini simul juncti, vel terni, vel quaterni ex materiâ albâ & gypseâ constantes. Quidam hisce majores ex marmore cinereo conflati, bini cohærent.

Quidam etiam marmorei, sed coloris purpurei, jam binis, jam ternis cohærentibus. Imperatus lib. 24. cap. 27. causam hujus figuræ sphæricæ investigare conatur, & allegat rotationem factam ab aquis, quâ angulosa sæpe fiunt rotunda, vel ab ipsius aquæ motu. In locis incendiis subterraneis obviis, ubi mineræ sunt Sulphuris & Aluminis, tales globuli, vel separati, vel juncti inveniuntur, vel ab humoribus, vel exhalationibus subterraneis concreti. At ego locum, in quem humor subterraneus lapidescens incidit, multum huc facere posse puto. Si enim in foramina terræ inciderit sphærica, singularia vel juncta, etiam tales efformantur lapides, præsertim illi qui Marmora repræsentant.

Aliam speciem ex Islandiâ accepi Anno 1648. constantem tribus globis, viridibus instar Jaspidis, quorum globulorum quivis magnitudine est mediocris ovi gallinacei.

Osteocolla huc spectat, aliis Ossifragus, Osteites, Ammosteus, Osteolithus, Holosteus, Stelochites, Germanis Beinbruch / Bruchstein / Beinwol. Lapis est mollis, albo & cinereo colore, figuram ossis exhibens, concavus, quandoque in se medullam habens friabilem, linguæ adhærentem, & facile in liquore solubilem, quandoque vero nullam. Nascitur in Palatinatus locis arenosis, non procul à Spirâ, item prope Heidelbergam ac Jenam Saxoniæ, item in Silesiâ & prope Darmstadium. Crescit per arenam formâ Coralli, interdum Brachii crassitie. Cum primum è terrâ erumpit, friabilis est, paulatim magis indurescit. Videtur margæ quædam species esse, quæ per terræ meatus discurrens, in talem figuram concrescit.

Duas ejus habeo species; altera scabra & inæqualis; altera lævior & minus aspera; sed ejusdem plane consistentiæ.

Commendatur ad fracturas ossium conglutinandas.

Matthiolus refert, trium aut quatuor dierum spacio, multorum ossa hujus lapidis potu conglutinata fuisse. Ejus usum ita proponit Quercetanus: unam illius drachmam in vino rubro exhibent, in quo prius Vinca pervinca fuerit infusa, idque mane per dies quatuor aut quinque; atque hac ratione dolores eximunt, graviaque Symptomata, fracturasque intra quatuor aut quinque dies sanant, magnâ cum omnium admiratione. Eodem lapide etiam uti solent in formâ cataplasmatis redacto, cum Geranio contuso & oleo Olivarum, vel Rosato, tam felici successu, ut sine ullo dolore & inflammatione partis ossa coagmententur.

Hasce tamen hujus lapidis vires extenuare videtur Guilhelmus Fabricius Hildanus lib. 1. observ. 90. ubi inquit: Graviter errant impostores nonnulli, qui hoc lapide se fracturas paucorum dierum spacio posse curare gloriantur: Attamen illum singulari quadam virtute, & proprietate occultâ generandi callum, præditum esse certum est. Eo enim refert idem se curasse fracturam completam & compositam triginta dierum spacio, in sene, qui alioquin duorum mensium spacio curari nequiverit.

Verum experientiâ doctus, monet in corporibus bene habitis & juvenibus cautè eo utendum esse. In iis enim callum nimis magnum generare solet, ut deformitatem inducat. Quocirca hoc genus remedii saltem in senibus & extenuatis, quibus languet calidum innatum, adhibendum esse censet. Alioquin hujus pulvere ad dentes dealbandos uti solent. Anshelmus Boëthius illam speciem, quæ odorata est, & margam in se continet, vim antidotalem habere autumat, & in Peste, febribus malignis, ad sudores movendos, & malignitatem per sudores expellendam, multum præstare ait, non secus ac cornu Monocerotis vulgò putatum. Quem in finem in pulverem redigi vult & aquâ ablui, ut arenosa subsidant, postea in pastillos redigi, & instar Terræ sigillatæ asservari.

Sed arbitror eum de altero lapide, quem Unicornu fossile vocant, & de quo mox sermo erit, loqui. Alioquin de Osteocollâ justum tractatum conscripsit Thomas Erastus, qui videatur.

In officinis quibusdam, pro Osteocollâ, Stalactitis quandam speciem vendunt, albam, porosam, levem, mollem, facile in liquore solubilem, sapore subsalso, quam tamen eandem cum Osteocollâ virtutem obtinere mihi non persuadeo. Subvereor esse spumam

maris congelatam seu Halosachne, quæ describitur fungosa, sine odore, aspera, aut Paretonium Plinii, si non Adarcion Galeni.

Veræ Osteocollæ non multum dissimilis est, tam quoad substantiam, quam quoad figuram, LAPIS SPONGIÆ dictus, quibusdam lapis CAPPADOX, Plinio Cysteolithos.

Substantiâ est friabili, colore albicante, succum lacteum de se præbente. Vim habet extenuandi sine insigni caliditate. Dioscorides laudat ad Vesicæ calculum frangendum; sed Galenus negat, Renum calculis pellendis aptum eum judicans. Ex Vino aut aliis appropriatis propinari solet.

CORNU FOSSILE, Gesnero Ceratites, Clusio Ebur fossile, Cæsalpino Lapis Arabicus, quibusdam Dens Elephanti petrefactus, aliis Lithomarga alba. Tam varia nomina ob figuræ varietatem, quâ conspicitur, ab Authoribus accepit.

Cum Osteocollis magnam habet affinitatem; quocirca ad lapides molles à quibusdam refertur. Est autem substantiâ lapidosâ, colore, lævore & formâ quandoque Cornu referens, quandoque durius, quandoque mollius, cortice exteriore duro, flavescente, nigro aut subcinereo, medullâ molli, albâ, levi, friabili, absque poris compactâ, adstringente, exsiccante, linguæ firmiter adhærente, odore grato. Invenitur tam in Italiâ, quam variis Germaniæ locis, prope Elbingerodam Sylvæ Herciniæ, prope Heidelbergam, Hildesheimium, in Moraviâ, Silesiâ, Saxoniâ.

Materia & modus generationis hisce exprimitur ab Anshelmo Boëtio à Boët: Materiam proximam generationis horum Cornuum, Margam vel Margæ speciem esse existimo, quæ dum lapidescente, & subterraneâ aquâ fluente irrigatur, solvitur & lactis instar fluit per terræ cavitates, in quibus si à terrâ adstante aquæ serosior pars absorbetur aut imbibitur, vel præterfluit, tum crassior pars cavitates implendo sistitur & absumpto omni humore coalescit, lapidisque formam & cornu præ se fert, aut Margæ tantum, si succus exiguam vim lapidificam habuerit. Hæc causa est quod interdum ejusmodi frusta crassa, interdum exigua & tenuia conspiciantur. Verùm si lacteus humor non in cavitatem, sed in lignum aliquod jam vetustate arefactum incidat, illiusque corpus jam leve & porosum subeat, & exhalatâ aquæ tenuiore portione, crassior ramaneat, lignum transmutat, ejusque partes sibi assimilat, ita tamen ut species ligni nosci, & interdum odor deprehendi possit. Quod ligno contingit, id etiam cornubus cervinis dentique Elephanti, aliisque quadrupedum partibus, si in hujusmodi loca decidant, contingere potest.

Hæc sententia proximè ad veritatem accedere videtur. Vim enim eandem obtinent hæcce cornua, quam Margis, Bolis, & Terris sigillatis adscribunt. Quod alii de cornibus Monocerotum diluvio per varia loca dispersis, bitumine liquido, succino aut lapidibus putrefactis philosophantur, probabilitatem habet nullam, aut valde exiguam.

Commendatur ad morbos omnes malignos, Pestem, febres malignas, assumpta venena, Terræ Lemniæ instar; cor roborat & à malignitate præservat: per sudores, quicquid maligni in corpore est, potenter expellit Dosis à ℨj. ad ℈iiij. in aquis appropriatis, aut vino. Ad Sincopen, cardiacam passionem, cordis tremorem, aliosque affectus cum aquâ appropriatâ scrupuli pondere; sic & ad puerorum Epilepsiam eodem modo. Vermes necare, fluxus sistere volunt, alvi, uteri, narium, hæmorrhoidum. Oculis lachrymantibus, si cum lacte in pollinem tenuissimum redactum instilletur, prodesse volunt, vi exsiccante & adstringente ulcera ad cicatrices perducere, intertrigines & ambusta curare observatum.

Verum non omnia hujus generis, hasce facultates obtinere recte statuunt quidam, qui magnam in hisce observarunt diversitatem; ut enim formâ, origine, & substantiâ inter se differunt, ita quoque viribus & facultatibus.

Quæcunque lapidum instar dura sunt, inodora, neque medullam habent, vix aliâ, quam exsiccandi vi pollent. Tale frustum ego possideo, quod durum instar lapidis, solidum, ponderosum, lignum fraxini præ se fert: venæ enim, striæ & laminæ ex quibus constat, nodis, nodosisque foraminibus insignitur, adeò ut figura externa plane fraxinum repræsentet; quocirca ad vulgaria ligna lapidescentia potius quam ad cornua fossilia retulero: adstrictionem in se habet nullam, nec odore aliquo præditum.

Quæ facile in pulverem rediguntur, linguæ adhærent, molliaque sunt, viribus enumeratis

meratis pollent: illa inprimis, quæ gratum ſpirant odorem, ad cordis commendantur affectus; cor enim roborare, & à malignitate præſervare animadverſum eſt. Si ſubſtantia ipſa ante tranſmutationem fuerit à Cervo, Elephante, Fraxino, juglande arbore, aut aliâ re quæ venenis adverſatur, maximam ad expellenda & ſuperanda venena habebit efficaciam, eoque majorem, ſi odor ipſius arboris, vel prioris corporis adhuc deprehendi poſſit. Tum enim qualitates iſtas adhuc in tranſmutato corpore remanſiſſe, ac vires, quæ in ſubtiliori materiâ hærent, nondum periiſſe, ſed accedente novâ & ſubterraneâ hâc materiâ auctas eſſe, probabile eſt.

Mihi hujus notæ ſunt fragmenta quædam. Unum teres, brachii craſſitie, trium unciarum longitudine, in diametro uncias duas cum ſemiſſe habens, cui cortex abraſus, ut ſubſtantia remanſerit nivea, albo colore manus tingens, cui per longitudinem venæ quædam cœruleæ & fuſcæ inſeruntur, ſolidum alioquin & poroſum, linguæ adhærens, cornu cervi uſtum referens, pondere unciarum quinque; quod, ex notis, melioris generis eſſe colligo.

Aliud genus mihi eſt cinereum, magis compactum, molle tamen & odoris grati, cornu cervini faciem oſtentans, valide adſtringens.

Tertium fuſcum eſt, exteriori cortice ad nigredinem tendens, altero durius aliquanto, ita tamen, ut cultello radi poſſit, leve, adſtringens, non adeo friabile ut alterum, ebur uſtum externe referens.

Fuſcum etiam eſt aliud, ſed venis nigris, albis & luteis aſperſum fibris per longitudinem excurrentibus, longitudine digiti, pondere drachmarum quinque, fragile, arenaceum, ligni alicujus ſcindulam repræſentans, odore non ingrato, adſtrictione validâ; quod etiam ad notæ melioris cornu foſſile refero.

Cap. VII.

De Amiantho, Selenitide, Talco, &c.

QUÆ hoc capite junguntur, magnam affinitatem invicem habent, eo quod in laminas findantur, aut in fila ducantur, & ſplendorem quendam adjunctum habeant.

AMIANTHUS, aliàs Asbeſtinus lapis, quod non comburatur, Paulo Veneto Salamandra ob eandem dicitur cauſam, Zoroaſtro Boſtrychites, à quibuſdam Pelia, ab aliis Corſoides, quia canitiem præ ſe fert: Sparta polia, quia Sparti canitiem æmulatur; Linum, quia manibus netur & texitur; ſed Asbeſtinum, quia ex Asbeſto factum; à Plinio Vivum, quòd igne non ſoleat mori; A Pauſaniâ Caryſtium, quia effoditur ad Caryſtium; Alumen à Quadrigario, propter ſimilitudinem quam cum Alumine ſciſſili habet, à quo hoc differt, quod Alumen ſciſſile adſtringat, Amianthus parum pungat linguàm & non adſtringat. Lapis eſt alumini Schiſto ſimillimus, ignem reſpuens, adeo ut eo non modo uri non poſſit, ſed purior reddatur, colore ad viriditatem obſcuram tendente, quandoque & ferreo; attritione facile in tenuia filamenta ſolubilis, mollis enim eſt, & quod effloreſcit dum teritur plumas refert, unde flos petræ à quibuſdam vocatur.

Naſcitur ſecundum Dioſcoridem in Cypro, item in deſertis Indiæ, ad Caryſtiam Eubœæ oppidum; in Norico in Metallis Suaci, etiam in Norvegiâ quandoque. Olim in fila aptabatur, mappæ ex eo tanquam lino fiebant, quæ ſordibus conſpurcatæ puriores igne exuſtæ reddebantur, ac magis ſplendebant quam ſi lavarentur. Unde Plinius: Ardentes in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, ſordibus exuſtis ſplendentes igni magis quam poſſint aquis.

Lavatur lapis, pectitur, netur, texitur, tametſi quia brevis difficulter conficiantur ex eo non ſolum mappæ, ſed & mantilia. Ex eo Brachmannes Indorum Philoſophos ſibi veſtes confeciſſe Hierocles ſcripſit. Quondam ex eodem funebres Regum tunicæ fiebant, quibus induti in rogos ardentes imponebantur, ut corporum cinis à lignorum cineribus ſecretus in ſepulchro condi poſſet. Modus vero, quo ex eo fiant lina, jam penitus ignoratur. Joh. Bapt. Porta, in Magiâ ſuâ Naturali, ænigmate quodam illum propoſuiſſe vult videri, ſed ex eo nemo evadit ſapientior.

Mihi ab amico hæc ejus præparandi ratio eſt communicata, quam pro certiſſimâ & experientiâ comprobatâ venditabat; licet magni ſecreti loco tenuerit, hic tamen eam proponere placuit. ℞. Amianthi fibris longioribus præditi (quod reliquis præfertur) infunde

funde in lixivio præparato ex cineribus Quercus putridæ & manipulis duobus cinerum clavellatorum, bulliat in eo per quadrantem horæ, auferatur ab igne, & maceretur in eo, mensis unius spacio; sic lanæ carptæ modo mollis evadit. Aquâ dulci aliquoties materiam hanc ablue & exsicca, sic modo lini communis pecti, neri & præparari pro lubitu potest.

Ellychnia quoque ex eo fiunt perpetua: Athenis in aureâ Minervæ lucernâ, quam fecit Callimachus, inerat thriallis, ex lino Carystio, teste Pausaniâ. Quanquam Plinius scribat linum hoc rarum adeo fuisse inventu, ut inventum æquaret pretia excellentium Margaritarum, tamen hodie lapidis ipsius non adeo rara est copia.

Hujus Amianthi frusto fibris longioribus prædito, ut & lanâ ex eodem confectâ, fune itidem ex hac lanâ contorto me donavit Clariss. Vir D. D. Pettus Bourdelotius Sereniss. Reginæ Sueciæ Archiater. Paulo post Chartâ incombustibili, ex eodem lapide elaboratâ, Museum nostrum exornavit Illustriss. Comes Cæsar Alexander Herculanus.

Flos ejus cuti applicatus urit urticæ modo, vel potius pungit ob asperitatem, aculeis suis tenuibus, carnis poros penetrans & continuum solvens. Hoc sciunt Gnatones, qui eum inspergunt internis camisiarum partibus, ut socii iis induti incredibili pruritu & dolore afficiantur.

In arte Medicâ usum etiam suum habet; nam eo in spiritu vini soluto & Saccharo permisto, si exiguam portionem mulieri fluxu albo laboranti exhibueris, sanabitur. Præparatur quoque ex eo præstans unguentum ad tineam puerorum & ulcera tibiarum sananda, cujus descriptionem vide apud Anshelmum Boëtium lib. 2. de Gemmis cap. 204.

Amianthi longioribus fibris præditi frusta exhibuimus in Alumine Plumoso. Minores fibras habet Cyprium, quod dono Clarissimi Viri Amici integerrimi D. D. Ottonis Sperlingii obtineo.

De SELENITIDE, qualiter à veteribus describitur, variæ sunt opiniones: cum enim à Luna nomen obtinuerit, ei has attribuunt proprietates, quod ad ejus motum crescat & decrescat. Plinius ex candido translucere, melleo fulgore imaginem Lunæ continere, eamque reddere in dies singulos crescentis minuentisque numero, nascique in Arabiâ scribit.

Alii lacteo colore esse, noctuque non solum lucere, sed proxima quoque illustrare dicunt. Sed cum Gemma nulla jam reperiatur hasce habens proprietates, fuerunt qui veterum Selenitidem Margaritas esse putarunt, ut Garcias ab horto; sed nullâ autoritate. Quocirca Neoterici ferme omnes per Selenitidem intelligunt LAPIDEM SPECULAREM, sic dictum quia perspici potest, & rei, quæ ab ejus tergo est, imaginem reddat; quibusdam ἀφροσέληνον, quod vulgo persuasum esset, Lunæ spumam esse. Germani Unsern lieben Frawen Eis / seu Glaciem Mariæ vocant.

Lapis est Crystalli instar pellucidus, in bracteas tenuissimas scissilis, colore albo, cinereo, quandoque nigricante, quin & variis coloribus, melleo, nigro, fusco, conspicuus; candidus tamen solus translucet, reliqui minus translucent, aut obscuri sunt, splendent tamen: quandoque mollis & in crustas facile scissilis, quandoque durior difficulter scissilis, caloris & frigoris patiens; sed ab humido corruptibilis. Ex Moschoviâ magna candidi provenit copia, unde apud nos Rysch-glaß / seu vitrum Ruthenicum appellatur. Extat etiam in Hispaniâ, Cypro, Italiâ, Germaniâ & Norvegiâ, sæpe saxo Marmoreo implicatur, aliquando laterculis distinguitur, aliquando Crystalli modo sexangulâ figurâ excrescit. Alumen Scajolæ quidam esse volunt, sed Aluminis naturam non sapit, neque adstringit.

Est & mihi quædam ejus species, quæ ad colorem flavum tendit.

Usum habet à prisco ævo, etiam Senecæ ætate, in specularibus, quæ fenestris inserta aërem excluderent, & lumen intromitterent. Talia specularia habet templum Cosvici in Saxoniâ & Merseburgi in Thuringiâ. Laternas etiam ex iis fabricant elegantes, quæ lumen pulchre transmittunt nec candelarum flammis comburuntur. Crudo speculari etiam quidam utuntur Cæmenti loco, usto verò calcis & gypsi, quo etiam uti solent mulieres ad faciem dealbandam & derugandam, candidissimus namque est: usti pulvis inspersus fistulosis ulceribus, brevi carnem generat.

Ramenta cruda ex vino austero pota dysentericis auxiliantur. Parari potest ex eo liquor, ut ex Talco ornatui inserviens.

Mihi

Mihi ex eo cruda maſſa eſt, pondere libræ dimidiæ circiter, in Norvegiâ inventa, quæ in tenuiſſimas & ſplendidiſſimas bracteas facili negotio ſcindi poteſt.

Eſt & bractea magna, elegans, perſpicua, tenuis, ulnæ dimidiæ longitudine, latitudine quartæ partis unius ulnæ, ad ſpecularia & laternas accommodata.

De Laternâ ex eo confectâ ſuo dicam loco.

Speculari lapidi valde affine eſt TALCUM, alias Stella Terræ, quod ſtellarum inſtar niteat & micet, quibuſdam Argyrodamas veterum, quia ignis violentiæ reſiſtit, Argyrolithus Chymicis, Magnetis Agricolæ, Germanis Talck. Quamvis ſint qui Talci nomen generale adeo faciant, ut ſub ſe Specularem, Amianthum, & Talcum ſtricte ſic dictum comprehendat.

Eſt vero Lapis mollis, ſpeculari ſimillimus, in laminulas rectas, flexiles tamen & varie intricatas, argenti modo diviſibilis, colore candido, argentoſo, glauco, nigricante quandoque, igni invictus, nam neque funditur, neque comburitur, neque colorem amittit niſi maximâ violentiâ. Invenitur multis in locis Germaniæ & Norvegiæ, & ſpecies ejus ratione colorum diſtinguuntur.

Ex cruſtis filo ferreo conjunctis thriallides perpetuas faciunt, ut ex Amiantho. Si crudus devoretur, non caret periculo, ſtrangulat enim. Avicenna frigidum eſſe ait in primo, ſiccum in ſecundo gradu, adſtringit, ſanguinem ſiſtit, prohibet abſceſſus mamillarum & parotidum, teſticulorum. Quamvis, ut dixi, non temere intra corpus ſumendum, ſunt tamen, qui Dyſentericis, ſanguinem ſpuentibus, menſtruorum & hæmorrhoidum fluxu laborantibus, cum aquâ plantaginis præbeant. Chymici ſollicite ejus oleum quærunt, quo æs in argentum convertere ſe poſſe ſperant. Mulieres etiam id expetunt ad nitorem cuti conciliandum: variis modis id perficere tentant, ſed irrito ut plurimum conatu. Jacobus Zuingerus hunc commendat modum: Talcum in folia minutiſſima diviſum ſacco lineo novo inde, ſuſpende ut cacabi, in quo fabæ elixantur, vaporem per horas ſex excipiat. Saccum exemptum è vaſe ſuo, exprime digitis, aquâ tepidâ madefactis, & florem Talci in aliud vas aquâ plenum decidere videbis. Subſidat, aquam per filtrum ſepara. Quod ſubſederit, exſicca, & cum ovi albumine in formam paſtæ ſubige, in igne reverberii citra fuſionem calcina, ut in cinerem abeat, qui in tepido ſupra Marmor in oleum liqueſcit. Aut reſidentiam Talci prædictam aceto deſtillato optimo bis terve examina, abſtracto phlegmate ab omnibus defuſionibus, remanebit in imo materia alba, quæ in frigido in oleum abit trium horarum ſpacio. Alii aliter hoc perficere tentant: ſed hic modus mihi Naturæ maxime congruus videtur.

Quidam enumeratos jam lapides molles, potius glebas vocandas cenſent, eo quod molliores appareant, quam ut lapidum nomen mereantur; ſed quo nomine voces perinde eſt, modo de re conſtet.

Talci candidi & Argentoſi glebæ ex Germaniâ mihi ſunt allatæ. Impurioris verò & glauci in Norvegiâ magnus eſt proventus, unde etiam ejus habui copiam.

Saxum illud Granatis prægnans, de quo ſupra dixi Molas in Norvegiâ confici, totum eſt talcoſum, licet talcum illud impurius ſit, & non facile ab adjunctis ſeparetur.

Aurei coloris etiam mihi cruſtulæ ſunt, Talcum aut potius Selenitidem exprimentes, cum laminis conſtent majoribus. Nigrum quoque extat in Norvegiâ, quod auri Mineræ junctum, ſpem lucri præbet magnam.

LAPIS SCHISTUS Talco & Selenitidi valde eſt affinis, non quidem ille qui Hæmatitidis ſpecies à multis conſtituitur; ſed alius, albus, perſpicuus fermè, in laminas ſciſſilis ſibi invicem cohærentes, inſtar Selenitidis aut lapidis ſpecularis. Reperitur in fodinis argenteis Norvagiæ, eique venæ argenti ita innaſcuntur, ut purum per ejus corpus ramulis eleganter diſtinctum perreptet.

Quidam Alumen Scajolæ eſſe volunt, ut ſupra diximus, quidam ad fiſſilia Saxa referunt, quod etiam monuimus; vulgo Quartzum vocari arbitror.

Cap. VIII.

De Lapide Tiburonum, Percarum, Carpionum, Coracino, Limacum, Oculis Cancri, Topho juvenci.

Lapides, qui jam à nobis tractabuntur, cum maximâ ex parte ex piſcibus aut aliis animalibus deſumantur, majori jure quibuſdam ad oſſa, cartilagines, &c. referendi videntur, quam ad Lapides. Quia tamen vulgus Lapidum titulo eos inſignire ſolet, aliquid ei tribuendum cenſent Autores, qui huc eos referunt.

Tuberonum ſeu Tiburonum Lapis primò occurrit, qui ab Anshelmo Boëtio deſcribitur: quod reperiatur in capite piſcis Tuberon, albus, magnus, ponderoſus, ita ut interdum duas libras pendeat, nullius ſaporis, neque tam durus, radi ut non poſſit. Dum verò Tuberonem deſcribere tentat ex Theveto, Manatum delineat, ut cum Cluſio dubitare videatur, an Tubero à Manato differat.

Sed ut pace tantorum virorum dicam quod ſentiam; Manati & Tubero diverſiſſimi ſunt piſces, ut ex autoribus, qui eos deſcripſerunt, patet. Manati tam in fluminibus quam in mari capitur, teſte Oviedo; Tuberon vero Cetaceus piſcis eſt tantum Oceani incola, teſte Franciſco Hernando. Manati pedes habet: Tubero nullos. Manati branchias nullas habet: Tubero utrinque quinque. Manati piſcis eſt, aut Amphibium docile, mite, hominum conſuetudine gaudens: Tubero cetus ferox, maleficus, hominum devorator: multiſque aliis inter ſe diſtant proprietatibus, ut ſuo loco dicetur. Diverſi igitur cum ſint piſces, alius erit lapis Manati, alius Tiburonum. Oviedus mentionem facit lapidis Manati, ejuſdemque deſcribit vires: ſed Hernandus nullius in Tiburone, ut nec Acoſta. Nihilominus arbitror tam Manati, quam Tiburonem tales in capite habere lapides, quales pro Tiburonum lapide venditantur. Nec mihi acu rem tetigiſſe videtur Anshelmus Boëthius, cum ex Gomarâ, tres vel quatuor tales in capite Tuberonum inveniri aſſerit, cum re verâ duo tantum ſint, ut poſtea apparebit, ubi, quid Lapis Tuberonum verè ſit, declaravero. Nec Oviedus Manati plures quam duos in cerebro habere aſſerit.

Atque ut ſine ambagibus dicam quod res eſt: illud, quod pro lapide Tuberonum vendunt, lapis non eſt, ſed os ad auditum ſpectans, quod in omnibus cetis auditum habentibus reperitur, diciturque ab Anatomicis cochlea, cavitas cochleata buccinata, antrum buccinoſum: nam gyros habet ſe mutuo excipientes, atque tenuiſſimâ ac molliſſimâ membranâ ſuccingitur. Quod & Oviedus diffiteri non videtur, de Manati agens his verbis: Habent porro iſti piſces quoſdam lapides, ſive potius Oſſa in cerebro (ſcilicet circa meatus auditorios) Coli doloribus & Nephritidi valde utilia. Hinc factum arbitror, ut, cum oſſa hæc in omnibus cetacei generis aut magnis piſcibus ſibi quoad figuram ſint ſimilia, à multis confundantur, & lapides hi Manati idem eſſe putentur cum lapidibus Tuberonum, ſiquidem externâ figurâ diſcerni nequeant. Imo à fide dignis accepi, hæc oſſa à cetis vulgaribus Europæ deſumpta pro Tiburonum lapidibus vendi: figurâ enim & proportione adeò conveniunt, ut diſcerni nequeant. Nec credo viribus diſcrepare, ſi vera ſunt quæ de Manati & Tiburonum lapidibus iſtis, vel potius oſſibus ferunt, accommodari quoque poſſunt ad alia ejuſdem generis. Si enim duorum horum piſcium ſibi diſſimilium oſſibus auditoriis hoc competit, quidni & aliis ejuſdem generis?

De viribus Lapidis Tuberonum dicitur, quod pulvis ejus utiliſſimus ſit ad Nephritidem & urinæ difficultatem, renumque & veſicæ calculos deturbandos. De Manati oſſibus refert Oviedus, quod cremati & tenuiter pulveriſati bibantur ex vino generoſo ſingulis diebus, eâ quantitate quam Hiſpanicus Regalis excipere poteſt (drachmæ unius puto) ab iis qui Colicis doloribus & Nephritide laborant, atque hac ratione dolorem adimi, Calculumque comminui in arenam, & cum urinâ ejici.

Mihi ex hiſce Oſſibus duo ſunt Majuſcula, quæ cum Oviedi conveniunt deſcriptione (ait enim eſſe parvæ pilæ palmariæ magnitudine, aut nucis baliſtæ (orbiculares enim non ſunt) & interdum majores pro Piſcium magnitudine) figuram namque quodammodo habent oſſis baliſtæ, ſed duplo majora vulgari pilâ palmariâ, ex majori namque piſce, duarum librarum pondere circiter, intus cava, pro ratione proportionis gravia, in gyros converſa ſe ipſos excipientes, plane ejus figuræ, quam Anatomici eis tribuunt. Ex Balenis prope Spitzbergam captis, plane ſimilia adferunt mercatores noſtri.

Perca-

Percarum lapis reperitur in capite Percæ piſcis aculeati, Noſtrates Gørfe. Circa exortum ſpinæ, quà capiti jungitur, duo extant, utrinque unus, veſiculis quibuſdam incluſi, oblongi, plani, alterâ parte dentati, qui facili negotio è piſcibus coctis eximuntur.

Ad calculos comminuendos commendantur, ſi cum vino tenui pulveriſati exhibeantur Drachmæ unius pondere: exterius quoque quidam utuntur, dum Calculus hæret in Ureteribus, ſi enim dolenti loco ſupponantur, illum trahere volunt, uſque dum in veſicam detrudatur.

Carpio ſeu Cyprinus circa ſpinæ exortum triquetrum lapidem ſeu potius cartilaginem habet, colore ſubflavo, mollem nec duritie præcedentibus reſpondentem, quæ vulgo Karpen-ſteen vocatur.

Ad calculum pellendum commendatur, pari modo quo præcedentes; narium hæmorrhagiam ſiſtit applicatus, ore detentus bilis ebullitionem in ventriculo compeſcit, magnique fit à multis.

Lapis coracinus, qui à piſce Coracino petitur, in ejus capite deliteſcens, candidus eſt, oſſeus, figuræ ovalis, incurvus aliquantulum, parte convexâ lævi protuberantiâ præditus, ſed juxta extremitatum alteram aſperitatem quandam habens, ubi reliquis capitis oſſibus adhæſiſſe puto. Parte concavâ totâ lævis eſt & ſplendidus, mamillari Apophyſi in medio præditus, cui à dextrâ parte ſinus quidam jungitur, tota vero circumferentia denticulata hac parte apparet, longitudine unciæ unius, pondere drachmam unam non ſuperat. Piſcis ipſe deſcribitur ab Aldrovando lib. 1. de piſcibus cap. 15.

Commendatur ad Nephriticum & colicum dolorem; à quibuſdam ad Icterum ſeu morbum Regium. Rondeletius ejus experimentum in Nephritide cepit, ac obſervaſſe ſe ait, quod lapidem renum comminuerit & pituitam, ex quâ generatur, expulerit; ſed dubitare ſe, quo pacto morbum Regium pellere poſſit: Qui ad occultas confugiunt qualitates, hic non laborant.

Lapis limacis ex iis Limacibus petitur, qui ſine teſtis in campis & locis ſubterraneis vagantur, colore fuſco. Hi in capite lapillum habent candidum, ovalis figuræ, tenuem, planum, aliquantulum convexum, pondere adeo exili, ut tres, quos ego poſſideo, ſcrupulum non æquent. Geſtatus hic lapis quartanam ſolvere dicitur.

Ex Cancris ſeu Gammaris etiam lapides petuntur, quos Oculos cancrorum vocant, non quod eorum ſint oculi, ſed quia quodammodo aliorum animalium oculos figura repræſentet. Lapilli ſunt diverſæ magnitudinis, ut plurimum piſi majoris partem dimidiam æquantes, albicantes, duri, ſcabri, eâ parte, quâ corpus Gammari tangunt, compreſſi & ſinuati, quâ cruſtam, rotundi ſeu hemiſphærici, non circa oculos, qui extra illorum corpus protuberant (ut quidam volunt) ſiti in capitis ſummitate, utrinque unus.

Nec quovis tempore ibidem reperiuntur, ſed, cum exuvias deponunt & novam Cruſtam acquirunt, creſcunt & decreſcunt; Albertus plenilunio creſcere ait, præſertim in fœminis.

Commendantur ad ſanguinis concreti diſſolutionem & expulſionem, quia tenuium ſunt partium & facultatis diureticæ; potionibus vulnerariis miſcentur. In pulverem triti, & cum vino diuretico propinati, calculos rumpunt & per urinam expellunt. Ad notham Pleuritidem eorum pulverem, cum aquâ foliorum Perſici, poſt venam ſectam exhibet Leonellus Faventinus.

Albertus cordis vires roborare dicit. Ex iis in pulverem redactis dentifricium optimum fit, cum tartaro albo ulceribus pudendorum aſpergitur utiliter, ad album mulierum fluxum, colicos ex pituitâ dolores, & Epilepſiam à Geſnero commendantur, urinam movent tam in homine, quam jumentis, ad feſtucas, pulverem, aliaque quæ oculis inciderunt eximenda, ejus vim ſæpius ſum expertus: integer lapillus oculo inditur, ita ut à palpebrâ comprehendatur, & compreſſa ejus pars oculi corpus tangat, convexa palpebras, dein digito exterius palpebræ admoto circumrotatur, donec locum affectum tangat, & ſecum quod inciderat auferat. Sine omni incommodo aut moleſtiâ per aliquod tempus in oculi orbitâ detineri poteſt. Lubet I. B. Helmontii de hiſce oculis cancrorum obſervationes addere: Stomachi cancri ſunt in capite prope verticem, inquit. Mares enim quotannis ægrotare incipiunt à menſis Junii medio: fœmellæ dein in Julio ante teſtarum exuvium. Sunt enim per dies novem & amplius veluti ſemiexanimes ac immoti. Quâ tempeſtate ſtomacho illorum exterius obducitur membranula nova, inter quam

& ſtomachum veterem eſt liquor quidam lacteus, qui ſenſim exterius in globum ſtomachi convexum, quâ parte attingit obducitque Stomachum Veterem, contrahitur utroque latere in concavum, ſtatimque lapideſcit.

Interim nec tunc, nec multo poſt cancer eſitat quicquam. Ideoque penè incredibile, vetus ſeu interior ſtomachus ſenſim in mucilaginem alimentariam abſumitur, exteriorque ac novus alter ſtomachus in vicem abſumti ſuccedit. Siquidem iſti lacti, ad ſtomachi veteris convexum ſubnato, obtenditur ſtatim pellicula, per modum lacti tepenti ſolitum: creſcitque lac iſtud inter utramque præfatam membranam utriuſque ſcilicet ſtomachi. Quæ cuncta, ducentis fortè cancris diſſectis, dietim obſervavi, jucundâ admiratione. Tandem reſidua pars lactis cancro cedit in alimentum. Poſtremo etiam uterque lapis iterato ſenſim diſſolvitur & in nutrimentum paulatim abit. Nihil autem cancer edit, aut in ejus ſtomacho reperitur, quantiſper iſti lapides ſunt in ſtomacho ejus, vivitque circiter viginti ſeptem dies, tam ex veteri ſuo ſtomacho ſenſim abſumpto quam ex uſu reſolutorum poſtea lapidum. Addo rariſſimum Diureticum ex hoc lapide colligi, etiam Vulneratium & febrifugum, modo reſolvatur in formam priſtini lactis. Hæc & alia Helmontius.

Chymici ex iis Eſſentias præparant, Magiſteria, Arcana, quibus ad affectus prædictos, in minori doſi, at majori efficaciâ, ut ajunt, uti poſſunt. Magiſterium fit ex iis in aceto deſtillato diſſolutis, & per oleum è Sale Tartari per deliquium factum præcipitato, ut, abſtracto menſtruo, remaneat pulvis ſubtilis aquâ edulcorandus. Arcanum ex oculis cancrorum pro ulceroſis & vulneratis mirabile, renovans, purgans & mundificans omne id quod contra naturam eſt, illudque per vulnus miro modo expellens ac protrudens, ita præparat Anshelmus Boëtius. Reſolvuntur oculi cancri cum vini eſſentiâ & ſpiritu, ſpacio menſis in Balneo Maris, poſtea aperto igne ſedecim vicibus deſtillatur, ſemper deſtillatum fæcibus affundendo, demum in Balneo maris vini eſſentia ſexies ab oleo extrahitur cohobando. Hujus arcani ℈j. cum Theriacæ ʒj. & aquæ fumariæ unciis aliquot, mane ac veſperi exhibetur.

Huc referre licet TOPHUM JUVENCI Plinii; lapideam enim, ſed mollem præ ſe fert ſubſtantiam, & ex animali non ſecus petitur ac præcedentes. Lubet ipſum Plinium de eo diſſerentem audire lib. 11. cap. 37. Eſt in juvencarum, inquit, ſecundo ventre pilæ rotunditate nigricans Tophus nullo pondere; ſingulare (ut putant) remedium ægrè parientibus, ſi tellurem non attigerit. Ejuſmodi Pilam ſeu Tophum omnibus notis Plinianis reſpondentem teneo, pugni magnitudine, ex ventriculo ſecundo bovis exemptum. Leviſſimus eſt, exterius cortice lævi nigricante tectus fuit, cujus portio aliqua adhuc reſtat. Sub exteriore hac alia eſt ex fuſco cinerea, etiam lubrica & ſplendens; reliquum verò corpus totum ex pilis conflatum. Quod facto foramine exploravi. Sed non in juvencis ſolum, verum in equis, bobus, arietibus, ovibus, ejuſmodi pilas reperiri docet experientia.

Sunt mihi ex ventriculo Hirci Gotlandici erutæ pilæ majores & minores, ſed nullâ cruſtâ tectæ, verùm ex pilis ſtipatæ, colore cinereo ad flavedinem tendente.

Sunt & aliæ ex Bovis ventriculo exemptæ duriores majores, colore partim pullo, partim cinereo, in quibus tamen veſtigia quædam apparent cruſtæ nigricantis nondum completæ, ut exiſtimem ad ſuam perfectionem nondum perductas has eſſe. Una ex hiſce exactæ eſt rotunditatis, Gallam referens; alia compreſſior, cordis figuram penè exhibens. Tertia Sphærica, ſed oblongior & cruſtâ minus politâ.

E Norvegiâ ad me tranſmiſit Nobiliſſimus Vir D. Janus Bielke, Regni Cancellarius, ejuſmodi corpus in ovino ventriculo repertum, quod pilam non refert, ſed faſciam quandam craſſiorem in ſe contortam. Oblongum corpus eſt, protuberantibus utrinque apicibus; Cruſtâ nigrâ tectum ut pila illa major, leve quoque & pilis ſtipatum, ſed craſſior eſt cruſta exterior quam in aliis.

Scaliger Exercit. 125. refert Equum egeſſiſſe tophos duriſſimos, leviſſimos, ſtercoris facie rotundos, quorum unum ipſe habuerit, cui hunc reſpondere arbitror.

De horum generatione ſi quid rationi congrue ſtatuere licet, arbitror animalia hæcce, in quorum ventriculis hi Tophi reperiuntur, dum ſe lingunt, linguis pilos quoſdam evellere, quos cum deglutiunt unâ cum Salivâ in Ventriculo retenti uniuntur ac conſtipantur; atque ab aſſumpto alimento rotantur, donec figuram hanc acquirant. Chylo verò aut muco ventriculi obliti, dum ab uno loco in alium detruduntur, volutatione hac

hac sphæricam figuram acquirere, aut aliam ei vicinam. Calore verò ventriculo insito cum massa eique adhærens mucus exsiccatur, induratum refert corticem. Quo verò diutius in ventriculo fuerint detenti, eo solidior evadit extima superficies. Hæc quoque causa est, cur, qui è junioribus eximuntur animalibus, crustâ careant exteriori & nigricante, quam habent illi qui ex senioribus depromuntur. Ab hac sententiâ video alienum non esse Johan. Vierum, de præstigiis Dæmonum lib. 3. ubi hæc habet. Vituli adhuc lacte viventes materno, si quando alimoniâ destituti, vel alioquin petulcâ ætate insolentes, ad parentem vel aliam accurrunt vaccam, ejus suras, vel quemcunque contigerint ore locum hirtum, maxime posteriorum coxarum, tam exsugunt avidè, ut etiam depilem reddant. Pilique valido crebroque suctu in ventriculum attracti, & frequenti motu saltuque lascivo paulatim conglomerati, plerumque Chylo obvolvuntur, aut pituitoso succo lento, qui temporis successu tenacior redditus, membranæ induit faciem, quemadmodum substantia, limosa, albida, statim à sectione visa est primum obducta hac pelliculâ, quæ deinde exsiccata pedetentim corio tincto etiam nigritie assimilabatur, quo unâ in parte cultro nonnihil excisâ, ejusmodi uniformes pili molles, admodum compacti apparuerunt.

De viribus nihil compertum habeo: si ægrè parientibus, ut Plinius vult, conducant, digni sunt qui majoris fiant. Verùm, sive terram tetigerint, sive non, perinde esse judico. Nec enim ratio ulla probabilis reddi potest, cur vires suas amittant, si terram tetigerint.

Pila rupicapræ, Gemsen-kügel Germanis, reperitur in Capris alpinis, quæ in præcelsis Rhætorum & Valesianorum rupibus, & alpibus Episcopatus Salisburgensis vivunt.

Circa Novembrem in Masculorum ventriculis reperitur forma oblonga & compressa, trium transversorum digitorum longitudinem vix superans, aliquando cute coriaceâ nigrâ splendente, rugosâ obducta; aliquæ castaneæ colore, aliæ subcineritiæ, odore grato, aromatico, quia ex herbis odoratissimis depastis conflatæ, constantes massâ ex herbarum depastarum fibris, pilos referentibus, pondere leves, sapore aromatico instar cinnamomi, caryophyllorum, &c.

Vi pollent calefaciendi, siccandi & cerebrum roborandi, quocirca contra vertiginem utuntur, animi alacritatem miram spirituumque promptitudinem conferre volunt cum vino, ægrè parturientibus singulare est remedium; ad secundinas pellendas, suffocationem uteri, menses promovendos, Dysentericum fluxum, colicos dolores, valent. Tritas exhibent in aquâ aliquâ appropriatâ. Ad febres malignas grana quindecim aut viginti in aquâ aliquâ cordiali dantur. Eodem modo adversus venena propinantur. Contra pestem præservationis loco grana quatuor aut quinque cum tantillo vini jejuno mane exhibentur. Si amuleti loco de collo gestentur, carnemque tangant, Vertigini resistere volunt.

Mihi una harum pilarum est à Doctissimo Viro D. D. Christiano Legard dono data, quam Oenisponto adduxit Magnitudine mediocris ovi gallinacei, figuræ oblongæ ovalis, crustâ castanei coloris rugosâ obducta, interna massa ochræ coloris, fibris refertissima, odore grato & notas supra allatas habens omnes, levis admodum & fungosa. Cum longitudine sit unciarum duarum cum semisse, crassitie unciæ unius semis, non pendet nisi drachmas tres cum scrupulo uno. Vide Caspar. Bauhinum de Lapide Bezoard. cap. 13. Sed de lapidibus mollibus hactenus.

Cap. IX.

De Magnete, Hæmatite, Schisto, Smiride, Lapide Lazuli, Armeno, Lipis, &c.

Minores lapides, minus pretiosos & molles, quos jam tenemus, expedivimus; ad duros ejusdem classis accedimus. Hic etiam illud, quantum quidem fieri potest, observabimus, ut congeneres, & qui affinitatem aliquam naturæ & virium, externæ etiam figuræ habent, non sejungamus. Magneti vero primum tribuimus locum, tum ob usus frequentes, tum ob vires mirabiles, quæ Doctorum ferè omnium ingenia mirè fatigant adhuc.

Magnetem Plinius à Magnete Armentario traxisse vult nomen, Lucretius à

Magnesiâ regione, ubi reperitur. Theophrasto Heracleon, quod circa civitatem Heracleam inveniatur, aliis Herculeus, quia ferro, quod omnia domat, imperat: quibusdam Siderites, eâdem de causâ, σίδηρος enim ferrum notat.

Est autem Magnes lapis durus, ferrugineus, nigricans, qui ferrum aut alium Magnetem ad se trahit vel rejicit, ac plagas mundi ostendit. Variis in locis reperitur, plerumque in fodinis ferri, unde etiam multum ferri in se continet. Non enim omne illud corpus quod attrahit Magnes est, sed in eo vena Magnetica; quocirca quibusdam in locis Germaniæ ex eo optimum ferrum eliciunt. In Italiâ in montibus Viterbi, & in Ilvâ qui reperitur, exterius subrufus est, intus in fracturis nigricans & parum tendens ad cœruleum obscurum, in trahendo efficax valde, dum percutitur inhorrescit, lanugine quadam obsitâ, quæ ad ferrum transmigrat si admoveatur. In Germaniâ etiam variis locis eruitur, prope vallem Joachimicam, Swartzburgum, Sneburgum, &c. Ex Norvagiâ etiam ad nos adferuntur viribus insignes, quorum aliquot ostendere possum.

Magnetis naturam qui sunt scrutati, eum dividunt in tria genera: unum, quod ferrum trahit & plagas mundi ostendit; alterum, quod plagas mundi tantum ostendit, sed ferrum non trahit; Tertium, quod Magnetem alium ad se allicit: Quartum, quod ferrum abigere multi existimarunt, & Theamedem appellarunt, peculiare genus non constituit; inest enim hæc vis omnibus qui ferrum alliciunt, & plagas mundi ostendunt. Affrictum enim ferrum Magneti, si ad æquilibrium ponatur, ab adversâ Magnetis parte, ferri contacta pars, aut ab eâdem, quæ ferrum tetigit, ferri adversa pars abigitur.

Vires Magnetis plane mirabiles sunt: inter eas enim & ferrum, seu chalybem, tanta est amicitia, ut ad mutuum contactum indesinenter adspirent, adeò ut si Magnes viribus magnis sit, ac ferrum liberum, ad Magnetem properet; è contra si Magnes exiguus ac liber, ferrum verò grave, ac rei alicui affixum, Magnes ad ferrum, ut illi conjungatur, se movet. Unde dubitatum à multis, an Magnes ferrum, an verò ferrum Magnetem traheret. Probabilius certe Magnetem ferrum trahere, quia sepultus in scobe ferri Magnes vires suas conservat & auget: ferrum verò rubiginem contrahit & perit, quod fit quia puriorem & subtiliorem ferri partem ad se trahit, sibique unit.

Adhæc actionem trahendi communicat ferro, quam antea non habuit; si illam non haberet, utique communicare non posset. Accedit, quod ferrum metallum fixum sit, Magnes verò nondum fixus, unde vires & spiritus liberius emittere potest. Mirum verò, vim hanc attractricem nullo corpore interjecto impediri posse. Trahit enim per lignum, per lapidem, per vitrum. Unde patet, vim hanc Magneticam incorpoream plane esse, quæ tam solida corpora penetrare valet; ejus planè naturæ, cujus est lux & sonus.

Causa verò hujus tractionis plane ignota, licet in eâ investigandâ multi desudarint etiam ex Neotericis. Sympathiam & mutuum rerum naturalium consensum hic agnoscimus. Magnes quædam quasi ferri Vena & Matrix est, quia ex eo ferrum excitur: ad eum igitur fertur ut sui conservativum, & ut perfectionem aliquam ab eo acquirat.

Altera non minori admiratione digna facultas Magnetis est, quod polos mundi respiciat & plagas ostendat.

Quilibet enim Magnes in suâ extremitate punctum habet Boreale, quo cognito etiam Australe, Orientale & Occidentale, & quodvis aliud aliquot gradibus ab illo declinans, facilè inveniri possit. Punctum Boreale optimè invenies, si Magnetem in Sphæricam figuram redactum sumpseris, & gracile ferrum ejus longitudinis, cujus est Diameter globi, fabricaveris, id supra lapidem sphæricum posueris, vertet se donec in Meridianâ lineâ, per Boreale & Australe punctum transeunte, quiescet. Ubi quieverit, signato lineam, & transfer ferrum in alteram lapidis partem; cum resederit & quieverit, iterum signato, idque tertio & quarto repete; ubi lineæ se decussabunt, erunt Puncta Borealia vel Australia: Alios modos alii docent.

Verùm de causâ hujus effectus etiam sollicite disquirunt Physici. Probabilis illa videtur sententia, quæ statuit Magneti hoc insitum, ut semper eum situm expetat, quem in natali solo obtinuit, nisi impediatur, ut quæ pars tum Boream respiciebat, ea semper eandem extra fodinam, nisi impediatur, quærat. Verùm non in omnibus locis præcise polos respicere, docuit experientia in acu nauticâ. Declinat enim Noribergæ à polo Arctico decem gradibus, circa Novam Zemblam 17. imo quibusdam in locis 23. quæ quoque declinatio est poli Zodiaci, à polo Mundi. Quocirca multi sunt in eâ sententiâ, non moveri Magnetem ad polos Mundi, nisi iis in locis ubi Meridianus per polum

Mundi & polum Zodiaci transit; sed ad polos Zodiaci, quos exacte observare compertum est.

Hoc etiam mirum, quod pixis nautica, quæ vim à Magnete accepit, quando Æquinoctialem lineam pertransiit, & polo Antarctico vicinior est, non amplius Septentrionem, sed Austrum ostendat, forsan quòd Magnes non tam plagas quam polos monstret, & quidem eum qui illi vicinior est. Sunt qui Magnetem non tam Arcticum polum, quam Australem respicere contendant, eo quod fortiorem vim habere videatur punctum Australe. Quod vel ex eo colligitur, quod pixidum Nauticarum & horologiorum Magneticorum fabri, ei parti Indicis, quæ meridiem spectat, Magnetem affricent, unde index Magneticus versus Austrum primario movetur. Verùm haud firmum satis hoc argumentum: Ferrum enim Magneti affricatum, recipit in se plagas & polos eosdem, quos habuit dum Magneti adstaret, eosque perpetuo conservat. Ubi notandum, in ipsâ conjunctione ferri & Magnetis, fieri ex duobus hisce unum quasi corpus, quia virtus per utrumque diffusa unitur; quando verò distrahuntur, pars illa ferri, quæ tetigit Borealem Magnetis partem, redditur Australis, diviso quasi in duas partes uno corpore. Hinc fit quod ferri pars, quæ tetigit Borealem Magnetis partem, non Borealem plagam sed Australem ostendat, appetet tamen illam partem Magnetis, quam tetigit, cupit enim semper eundem statum quem habuit, dum vires nancisceretur. Hinc si velis ut non Austrum sed Boream ostendat acus nautica, Australi magnetis puncto affricetur.

Id etiam mirum, quod si ferrum, Magnetis vi imbutum, ad æquilibrium ponatur, atque ipsius extremitati Boreali Magnes supra teneatur, attrahatur ea pars; si vero subtus teneatur, repellatur; forsan quod partes lapidis contrariæ ferrum respiciant, nam superior pars lapidis, dum supponitur ferro, alia est quam inferior, quæ supra ferrum tenetur. Et hoc admiratione dignum, quod ea pars Magnetis, quæ in æquilibrio positum ferrum respuit, nihilominus id ubi attigerit retineat.

Ferrum verò virtute suâ non imbutum, licet ab omni parte trahat, tamen ex uno puncto efficacius quam reliquis. Hoc autem tractionis punctum deprehendere licet, si Magnes supra ferrum asseri plano superpositum teneatur, & manibus volvatur donec ferrum tremat & ad contactum currat, ubi enim tetigerit, ibi punctum tractionis est, à quo tanquam centro radii virtutis Magnetis in ambitum sparguntur.

Vires Magnetis abolentur, si unus Magnes alteri affricetur in punctis æqualibus, ut si Borealis unius, alterius Borealem tangat fortiori affrictu, utriusque vis perit, & neuter officium facit, vel tantum erroneè, quasi ebrius esset. Restituitur in integrum si aliquot diebus in limaturâ chalybis sepeliatur.

Magnetis usus in Medicinâ internus nullus est; imo sunt qui inter venena referant, rationem enim turbare, & Melancholicam insaniam inducere volunt. Nihilominus Galenus vires Hæmatitis habere asserit, & Dioscorides trium obolorum pondere ad crassos & Melancholicos humores educendos proponit. Cum uritur pro Hæmatitide vendi ait, adstringit enim & sanguinem sistit. Sunt qui cum mulsâ bibitum Hydropicos sanare referant. Extra Emplastris admiscetur à Paracelso, ad ferrum & alia è vulneribus trahenda. Ingreditur enim Emplastrum Opodeldoch dictum. Sed sunt qui acriter resistant, contusum enim & aliis permistum nihil trahere animadvertimus.

Usus in aliis rebus insignis est, ad navigationes & pixides nauticas conficiendas in primis. Acus enim quæ plagas mundi in pixide nauticâ ostendit & vias monstrat, Magnetis beneficio, cujus vi imbuta fuit, hoc præstat. Quod in mari facit, idem in terrestribus itineribus præstare valet, si modo debito usurpetur.

Ejus beneficio quis alteri sua secreta per certam distantiam revelare potest. Varia instrumenta ejus ope ab artificibus confici possunt, quæ mira præstent. Vitriarii eo utuntur: nam si minuta Magnetis frusta materiæ, unde vitrum conflatur, addantur, ita liquorem vitri ad se trahit, ut ferrum trahere solet, tractum purgat, & ex viridi vel luteo candidum facit. Mira ludicra ejus virtute fiunt, quæ non nisi Magicâ vi facta quis arbitraretur. Ferrum in aëre virtute Magnetis suspendere licet. Ejus ope scobs ferri arenæ cumulo permista separabitur. Exercitum prælantem scobe ferri exhibebis, ferrum super tabulam incedere facies, arietes cornibus se impetentes repræsentabis; Historiam Jonæ à Pisce absorpti, Christi super aquas ambulantis, & Petro jam submergenti suppetias ferentis, Magnetico artificio dabis; infinita ejus generis excogitabit ingeniosus artifex. Consule eruditissimum de Magnete opus Athanasii Kirckeri.

Magnes

Magnes armatus ferro aut Chalybe fortius trahit inermi, si nihil sit intermedium, si verò vel charta, vel aliud quid interponatur, inermi fortior non est.

Ad Magnetem quidam referunt lapidem quem CALAMITAM ALBAM, seu Magnetem Carneum vocant, quia ut ille ferrum, ita hunc carnem ad se trahere putant.

Lapis est albus, lineis nigris inscriptus, qui linguæ admotus firmiter ei adhæret. Reperitur in Ilvâ, Hetrusci maris Insulâ.

Adhæsio ita fit: Linguæ humor porosi lapidis se insinuat foraminibus, ac lapidis particulæ poris linguæ, hinc quædam quasi oritur coalitio. Sunt qui ad Margas Saxatiles hunc referant lapidem, sunt qui ad Osteocollas & Poros. Benedictus Cerutus, qui Museum Calceolarii descripsit, non tam lapidem quàm consistentiam lapideam esse putat, Samio Lapidi colore & duritie haud absimilem, quæ non secus ac hic, ob tenuitatem, ab innatâ pinguedine emanantem, linguæ oblata adhæret, eam verò sub quintâ Calamitæ Candidæ specie à Plinio lib. 36. cap. 16. descriptam comprehendi, ubi deterrimam esse ait cum ferrum non attrahat.

Cabeus & Thomas Broun Magnetis mollis genus esse vult, venis quibusdam magneticalibus & ferreis præditum, in bolari & adstringente naturâ consistens, cujus beneficio linguæ adhæret, ut Hæmatites & Terra Lemnia.

Cardanus ejus facultatis esse autumat, ut si styli ferrei mucro eo fricetur, ac in musculi carnem agatur extracto ferro, subito vulnus coëat, quasi nullum inflictum esset. Sed verum id esse negat is, qui experimentum fecit. Ad Amatoria eo abuti Magos refert Cæsalpinus.

Mihi ejus frustum est, cujus nigræ maculæ & lineæ Abrotani ramulos egregie exhibent, ut ait Musei Calceolarii autor sect. 3.

HÆMATITES, sic dictus, vel quod sanguinei sit coloris, vel quod attritus aquariis cotibus, succum fundat sanguineum, vel quod polleat vi sanguinem sistendi. Vulgò Bloed-steen. Lapis est colore sanguinis concreti, obscuriore, durus, striis Antimonii instar præditus, glebosus, vi sanguinem sistendi præditus.

Mediæ naturæ esse videtur inter terram, lapidem & Metallum, cum ex ramentis vel sedimento, quod aqua ex rubricâ seu saxo rubro abrasit, in lapideam substantiam sit compactus. Plinius ex Sotaco quinque genera enumerat, inter quæ tamen quædam potius ad Rubricas seu Cinabarim nativam sunt referenda, quam ad Hæmatites. Reperitur in variis Germaniæ locis, inter Rubricas & ferri fodinas, ut in Valle Joachimicâ & propè Hildesheimium, sed præ reliquis commendatur Hispanicus, qui Compostellâ adfertur, figurâ angulosâ, ferri nigricantis colorem habens & splendorem. Excoquitur in ferrum ac cavernulis rubricam continet, interdum obscurè ferrum trahere animadvertitur. Fit etiam ex Magnete usto. Colore alioquin variat; quidam flavescit, quidam rubescit, quidam nigricat, & ferri colorem exhibet.

Frigidæ, siccæ, glutinantis, attenuantis & adstringentis est facultatis. Fluxus sanguinis quoscunque compescit gestatus & exhibitus, sive sint narium, sive uteri, sive aliarum partium. Oculis cruore suffusis, & lachrymantibus, cum lacte muliebri instillatus convenit. Succus ejus cotibus attritus palpebrarum asperitati, quam Τράχωμα Græci vocant, conducit. Quidam ex vino ad Serpentium ictus propinant. Ad pulmonum ulcera & Hæmoptoicam passionem valet, teste Tralliano, exhibendo ejus pollinem tenuissimum cum vino sæpius à ℈j. ad ℈iiij. Ulceribus itidem prodest, in pulverem tritus reprimit carnes excrescentes.

De SCHISTO eandem non esse omnium sententiam supra monuimus. Quidam enim per Schistum Lapidis Amianthi speciem, aut Specularis, aut Alumen Scajolæ, aut saxum fissile, quod vulgo Quartzum vocant, intelligunt; quod supra monuimus.

Hic verò cum Plinio ex Sotaco, Agricolâ & Cæsalpino, speciem quandam Hæmatitidis innuimus, cui nomen Schisti tribui vult Agricola, non quod aut findi possit facile, aut fissus sit, sed quod videatur quodammodo esse fissus. Mutuâ enim partium suarum compositione, quæ ligni instar rectæ creverunt, similis est Ammoniaco sali. Tam Schistus, quam Hæmatites, aut sanguini concreto similis, aut ferro, & tum interdum partes aliquæ externæ croceæ. In eo saltem videtur differentia constitui, quod Hæmatites ferme semper glebæ figurâ sit; sed Schistus, aut alterâ parte, aut utrinque cuneatus.

Summa:

Summa: quantum ex Agricolâ colligere licet, Differentiam nullam inter Schistum & Hæmatitidem agnoscit, præter jam dictam, quæ in figurâ consistit.

Cæsalpinus, postquam ex Dioscoride & Plinio notas ac proprietates Schisti adduxisset, concludit hunc Schistum vulgo esse incognitum, quamvis quidam varios ostendant lapides. Mox verò verum reperiri ait Romæ in Vaticano effossum è fundamentis; sed non respondet notis, aut ab Agricolâ, aut ab Anshel. Boëtio adductis; videtur Quartzi quædam species, sed nigri.

Commendatur à veteribus ad eadem ad quæ Hæmatites; quocirca eorum sententiâ videtur esse species Hæmatitidis.

Smiris; Germanicè Smirgel/ Italis Smeriglio, Gallicè *Emeri*, ab abstergendi facultate. Lapis est ferrugineus, ad nigredinem vergens, adeò durus, ut eo utantur Gemmarii ad Gemmas sculpendas & arma polienda. Quia ad cotem aquarium succum reddit sanguineum, à quibusdam Hæmatitidis dura quædam species statuitur, & quidem ad tertiam Plinii referunt. In ferri fodinis inveniri solet.

Eo varii utuntur artifices: Gemmarii, sculptores, poliendis Gemmis ejus usum sibi vendicarunt. Vitriarii eo Vitra non secus ac Adamante secant. Fabri armarii, ad loricas mundandas & à rubigine liberandas, vasi rotundo cum loricis imponunt, & frequenti rotatione circumagunt, ut hinc inde jactata lorica, Smiridisque pulvere per annulos sæpius decidente, lateraque ejus affricante, melius mundetur. Enses etiam & alia arma eo à rubigine vindicantur. Ad erodendum & urendum commendat Cæsalpinus. Ad humentes item gingivas & dentifricia ejus pulvere utuntur: pollet enim insigni vi abstergente.

Chymici tincturam ex eo extrahunt, quo Mercurium in momento quasi figunt, atque ita fixum quidam vocant Præcipitatum Miraculosum, quo ad augmenta sua Chrysopoei utuntur.

Lapis lazuli, à Græcis Κυανὸς λίθος, à Latinis Lapis cœruleus, ab Arabibus Hager vel Azur, unde forte Asur aut Lasuli deductum, Germanis Lasur-stein. Lapis est durus, colore florum Cyani cœrulei, aureis punctulis & venis exornatus.

Plinius hunc lapidem Saphirum vocare videtur: & verum Saphirum Cyanum. Saphirus enim ei non est gemma pellucida, sed aureis punctis collucens: Cyanum tincturâ adulterari tradit, quod non Lapidi Lazuli, sed Saphiro sæpe usu venit.

Magnam cognationem cum lapide Armeno habet, quoad colores: sed hic non ita durus, nec venas aureas habet, & facile in pulverem & friabilitatem redit.

Duo ejus statuunt genera, unum ignis vim fert, alterum neutiquam. Is qui fixus est, & colorem in igne non mutat, ex Oriente, Asiâ aut Africâ adfertur, & Orientalis dicitur, atque hac notâ probatur. Non fixus quibusdam in locis Germaniæ reperitur; & medius est inter lapidem Armenum & Lazuli; hoc enim mollior, illo durior.

Colores ex utroque parare solent pretiosos, ex Orientali ultramarinum dictum, auro pretiosiorem, qui cum ætate non mutatur; ex Germanico qui præparatur ignobilior est, & vulgo Asur-blaw dicitur, externis injuriis facile læditur, & virescit temporis progressu. Modum ex hisce lapidibus colores eliciendi describit Anshelmus Boetius lib. 2. cap. 123. & seqq.

In Medicinâ etiam usum habet. Dioscorides vim repercutiendi, exulcerandi, parum corrodendi habere affirmat. Galenus acri facultate tum detrahendi, tum digerendi cum nonnullâ adstrictione præditum scribit. Post hos Recentiores Melancholicos humores expurgandi facultatem in eo observarunt. Valet igitur contra Melancholicos omnes affectus, Quartanam, Apoplexiam, morbum comitialem, Lienis vitia, & alios ejus generis.

Licet Galenus ejus usum suspectum reddat, attamen modernorum experientia in hisce morbis plane tutum esse docuit. Antonius Musa Brasavolus tractatu de purgantibus eum hisce commendat: Lapidem Lazuli expertus sum & Drachmam unam nunquam excessi, & semper profuit, neque tamen tormina induxit, qualia putabam, antequam essem expertus, inducere debere. Neque ori ventriculi multum obesse percepi. Exhibui rite præparatum in Pillulis & pulveris formâ. Utuntur quoque eo quidam Amuleti loco, & ut puerorum terriculamenta arceant; ex collo gestare jubent. Oculorum aciem roborare volunt: Syncopen & prægnantium abortum impedit; auferendus autem partu imminente, ne fœtum retineat. Fieravantus de eo hæc habet: Vidi Lapidem

Lazuli vomitum excitare & quartanam ſanare. Calcinavi in fornace laterum, dein aquâ vitæ ſolvi calcinatum, & ſolutione dictâ multos morbos & febres ad miraculum uſque ſanavi malignas, eâ ulcera maligna & peſſima in optimum ſtatum redegi. Ex eo lapide Oleum extraxi, quod ſomnum & requiem conciliat, ſi eo caput & ventriculus inungatur, viſus mirum in modum corroboratur; Podagræ dolores & inflammationes ſubito levat.

Lapis armenus, ſic dictus quod ex Armeniâ adferatur, Gallicè *Verdazur*, quaſi dicas colorem cœruleum ad viriditatem vergentem, Germanis Berchblaw / levis eſt, colore cœruleo, friabilis, ad viriditatem inclinans. Veteres varie eum deſcribunt. Dioſcorides & Avicenna colorem ei attribuunt cœruleum, Plinius viridem eſſe ait, ut Chryſocolla, ſed admiſto cœruleo. Meſves meliorem eſſe ait qui habet colorem intermedium inter viridem & obſcurum terreum & Indum, & habet macularum diſtinctiones virides & nigras,& qui non eſt lapidoſus, ſed facilis diſſolutu in pulverem, & qui eſt tactu lævis, carens aſperitate. Sed quia uterque color tam viridis quam cœruleus in eo conſpiciatur, controverſia facile diſſolvitur, & cœruleus iſte color, quo præditus eſt, tandem in viridem colorem in picturis ætatis progreſſu tendit. Olim ex Armeniâ deferebatur, jam in variis Germaniæ locis reperitur, ut in Tyrolenſi comitatu, aliiſque argenti fodinis.

Ad eoſdem commendatur affectus, ad quos Lazuli lapis, humores ſcilicet Melancholicos per vomitum & ſeceſſum educendos. Exhibetur igitur in Epilepſiâ, Incubo, Inſaniâ, Maniâ, fatuitate, & Lienis vitiis exſtirpandis. Crudus ſi exhibeatur, vomitum movet; ſin lavetur quinquagies, per ſeceſſum tantùm purgat. Trallianus in Melancholiâ eum præfert Helleboro, ad vomitum exhibet lapidis non loti ſcrupulos tres aut quatuor, pro ratione morbi & ægri, ad alvum movendam loti quinque aut ſex ſcrupulos. Omni malignitate carere ait, ejuſque uſum tutiſſimum eſſe, tam formâ potionis, quam pillularum.

Guainerius formâ pulveris exhibet & nunquam ſe ejus uſu deceptum ait, in hunc modum. ℞. Lapidis Armeni ſcrupulos duos, croci grana decem, macis ſcrupulum unum. Sumat in aquâ ſaccharatâ quantum ſatis. Aëtius grana quinque Melancholicis propinat. lib. 2. cap. 47. Item pueris pectoris morbis laborantibus, epilepticis, maniacis. Crato loti Drachmam unam ad ſcrupulos quatuor exhibet abſque noxâ. Fertur etiam à pueris geſtatus, ut Lapis Lazuli, terriculamenta arcere, & abortum in prægnantibus præcavere.

Lapis lipis. Hujus lapidis, quod quidem ſciam, primus meminit Zacutus Luſitanus lib. 1. obſerv. 83. eumque hunc in modum deſcribit. In Novo Orbe, in Provinciâ dictâ Pontoſe, in civitate vocatâ Lipis, in aſperis montibus oritur lapis, cui ab incolis civitatis, juxta quam naſcitur, eſt inditum nomen, quare vocatur lapis Lipis. Hic dictus colorem habet cœruleum ſaphirinum,cum tranſparentiâ quadam. Duriſſimus eſt, ſed in minuta finditur fragmenta, guſtu ita acris & mordax, ut, ſi tantillum juxta linguam apponas, excitato ardore illam exulceret. Affertur à multis mercimonii cauſâ; venditur in taleolas redactus, ita ut, ſi eum à longinquo videris, parum diſtare à merce illâ, à Luſitanis *Anil* & Belgis **Indigo** dictâ, arbitreris, niſi quòd Lipis clarum & tranſparentem ſortitur colorem; merx illa aliquantulum obſcurum.

Demum hic lapis cætera ſui generis medicamenta longè antecellit. Si grana ejus quatuor, in tenuiſſimum pulverem redacta, in unciis duabus aquæ Roſarum aut Plantaginis, per horam maceres, & aqua hæc, quæ cœrulea ſtatim fit, ulcera mundificat. Aquæ enim vi & miſturâ cauſtica & ignea ejus vis lenitur & miteſcit. Paulo ante his ejus vires commendat: Inter auxilia celeberrima, quæ ad doloſa ulcera & depaſcentia, præſertim Gallica, coërcenda, & eorum putrilaginem abſumendam utilia ſunt, hoc præſidium obtinet principatum. Nam ſuâ cauſticâ vi eorum malitiam & virulentiam infrænat.

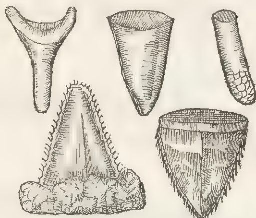
Hujus fruſtulum pondere ferme ſcrupuli ſemis ad me Lugduno Batavorum tranſmiſit Vir Clariſſ. D. Joh. de Laet Hiſtoriæ Indiæ Occidentalis autor, qui in erudito de Gemmis & Lapidibus tractatu lib. 1. cap. 26. recte monet colorem in hoc lapide eſſe dilute cœruleum, intermicantibus granis quibuſdam argenteis, nonnullis etiam partibus paululum viridibus, nec tranſparentem eſſe, ut vult Zacutus, & haud malè convenire cum lapide Armeno, aut Lazuli.

Cap. X.

Cap. X.

Glossopetra, Astroites, Lapis Crucis, Judaicus, Trochites, Belemnites, Morochtus, Cornu Ammonis.

GLOSSOPETRA, quasi lingua lapidea, ita dicta quod linguam Pici avis figura referat: sed vulgo ita appellatam volunt, quod Serpentis linguam exprimere putant. Unde nil aliud esse existimant, quam Serpentis linguam in lapidem conversam. Sed error hic facile refellitur ab iis, qui linguas Serpentum & Viperarum non triquetras, sed teretes & bifidas animadverterunt. Germanis eodem errore Natterzunglein. Sunt qui Ceraunia speciem esse putent. Cardanus Glottidem appellat. Lapis est ut plurimùm triangularis, basi crassiore, scabrâ, toto alioquin corpore lævi & corneo quasi, minutis quibusdam dentibus ad latera crenato, colore quandoque cæsio nigricante, quandoque luteo albicante, longitudine diversâ. Est mihi unus Lapis, qui longitudine æquat uncias quatuor cum semisse, pondere unciarum sex cum Drachmis duabus: reliqui hujus generis quos possideo lapides, minores sunt; figura etiam discrepant, ut plurimum verò referunt dentes canis Carcharii aut Lamiæ piscis, quos in lapides conversos putant quidam viri eruditi. Ast ego duûm generum reperiri arbitror; unum, quod ex Lamiâ dentibus petrificatis ortum trahit, quod etiam exactè eos refert. Alterum, quod figurâ & colore aliquantulum discrepat & in mediterraneis reperitur, quod majus etiam est, & Lapis sui generis, à Naturâ hac figurâ dotatus. Invenitur variis in locis. Creber est in Insulâ Melitâ, ex quâ aliquot teneo, suæ terræ seu mineræ adhuc inclusos. In Germaniâ prope Luneburgum in aluminosis fodinis etiam generatur, ut & arenis prope Daventriam, unde credo allatum unum quem teneo, figurâ à reliquis discrepantem aliquantulum, utpote torosiorem & crassiorem.

Ad fascinationes amuleti loco, auro aut argento inclusum portant multi, contra venena etiam commendatur, iis etiam præsentibus sudare ajunt. Scripsit ad me Lugduno-Batavorum Celeberrimus Vir D. Johan. de Laet Burdigalâ accepisse se Glossopetras quasdam, de quarum virtute ita scripsit amicus qui misit. Horum lapidum hæc est proprietas: Si quis incommodum aliquod patiatur in ore, ortum ab aliquo cibo impuro, aut asperitate vel acrimoniâ humorum influentium, indendo unum horum lapidum Aquæ fontanæ, excitabit ille statim bullas in aquâ; ubi autem istæ resederint, aqua illa gargarisanda est, & os bis terve colluendum, atque ita inflammatio sedabitur, & pustulæ siccabuntur, & incommodum tolletur viginti quatuor horarum spacio. Vide quæ de hisce eleganter commentatus est Vir Clarissimus D. Thomas Barthol.

ASTROITES vox est quæ non uni lapidi accommodatur. Quidam enim Astroitem vocant gemmam, quam alii Opali speciem constituunt, & à quibusdam oculus Catti aut Gemma solis vocatur, qui huc non spectat. Aliis ita vocatur lapis opacus, Stellarum figuras punctatim in suo exhibens corpore, de quo nobis hic sermo erit. Hic Astroites Latinis lapis Stellaris, Germanis Sternenstein vel Sigstein/ quod gestanti victoriam conciliare credant, Marsilio Ficino Dracontium dictus, quod falsò ab Agyrtâ persuasus sit, lapidem hunc è capite Draconis in Indiâ eximi. Lapis est moderate durus, colore cinereo, fusco, nigricante, Stellulis undiquaque insignitus nigricantibus, ad humani

capitis magnitudinem quandoque crescens. In comitatu Tyrolensi & circà arcem Cimmeriam invenitur, ut & in Gotlandiâ, ac alibi.

Differt colore & macularum figurâ: quidam colore cinereo, maculis Stellulas exacte referentibus, quidam Rosas, quidam undas & vermium gyros, quidam confuse maculas quasdam.

Mihi unus est cinereus, ovali figurâ, stellulas nigricantes exacte referens, Drachmæ unius pondere. Sunt & plures cordis figuram arte æmulantes, fusci coloris, obscuriùs stellas exhibentes: sed unus grandior nigricans rosas purpureas ostendit, intermistis quibusdam subcœruleis, externâ figurâ cor referens.

Aceto impositus hinc inde movetur, ac si vivus esset, quod fit aceto per poros lapidis sese insinuante & aërem illis inclusum premente, qui exitum dum molitur lapidem trudit ac movet. Vires ei attribuunt multas. Ad pestilens contagium & vermes puerorum necandos ejus pulvis quatuor granorum pondere commendatur. Gestatum generationem vermium impedire, si nudum tangat corpus, asserunt: Tremorem, Apoplexiam, aliosque morbos subitaneos avertere, Victoriam conciliare credunt. Hepatis & pulmonum vitiis succurrere, & sanguinem puriorem reddere volunt. In cubiculo suspensum, ne eo animalia venenata aut Araneæ se conferant, facere putant: quod tamen experientiâ edoctus falsum deprehendi. Præferuntur reliquis albidiores, bene formatas stellulas habentes. Cæteri viliores sunt.

Asteriæ speciem esse lapidem à quibusdam Lapis crucis dictum, sunt qui arbitrentur, eo quod crux ad stellæ figuram quam proxime accedat.

Duûm generum esse videtur: unum, quod in corpore cinerei coloris, crucem ostentat candidam; alterum, quod coloris nigri aut purpurei crucem ostentat.

Primum genus in Museo Calceolarii sect. 3. ita describit Laurentius Pignorius. Crucis lapidem conspexi, dimidiatum pollicem oblongum, tantundem latum, duabus striis candidis in utrâque facie insignitum, quæ se ad rectos angulos intersecabant: color lapilli cinereus non sine obscuritate extitit, omnia in isto naturalia, nullâ artificis aut cælaturæ ope subnixa. Posterius ab Andreâ Chiocco ita depingitur. Lapilli crucis sanctissimæ figurâ insigniti, subcinerei sunt coloris, non sine aliquâ rubedine, figuræ profundæ proximâ, in cujus medio, nigri coloris aliquæ veluti striæ, in quatuor angulos rectos distributæ, crucis formam affabre effingunt, à quâ nomen sumptum. Constans fama est, peritorum hominum firmata testimoniis, in monte D. Petri de Rubiâ in Galitiâ, vel Asturiâ Hispaniæ Provinciâ erui atque haberi. Eundem L. Septalius in Epistolâ ad Chioccum hisce delineat: Lapidem Crucis rem novam esse, nec à veteribus (quoad speciem) cognitam existimo, sicuti nec ab Agricolâ, Cardano, Gesnero, Cæsalpino, aut hujus classis alio scriptore. Frustulum ejus habeo, quod divisum intus & extra, crucem ostendit coloris nigri splendidi aut purpurei obscuri.

Substantia externa cum quatuor striis est in causâ, ut, præter crucem intermediam, in extremis partibus secta crucem effingat. Substantia interna, quæ sine cruce est, coloris est cinerei; superficies strias cinereas habet cum portiunculâ rubri coloris; quod reliquum est superficiei, colorem mistum ex cinereo & nigro habet. Adeo mollis est lapis, ut ab eo facile abradi possit pulvis. Ex genere cornuum fossilium esse puto, ut lapis Belemnites & Judaicus. Hunc enim undiquaque striis à naturâ, illum multis scissuris interius

interius donatum cernimus: ut Cryſtallus & Beryllus ſemper naſcitur hexagonus, ut paſſim in valle Taris viſitur, adeo affabre à Naturâ elaboratus, ut nullus artifex ejus attingere peritiam poſſit. Crucis ergo figura in hoc lapide nulli admirationem debet incutere, nec magis ejus quærenda ratio, quam talium ſtirpium, florum, fructuum, imo animalium quæritur. Viginti milliaribus procul à templo D. Jacobi Compoſtellæ invenitur & effoditur. Hæc Septalius.

Mihi fruſtulum hujus lapidis eſt, quadratum, vel potius teſſellatum, unguem pollicis magnitudine æquans, quod arte in figuram quadratam redactum videtur, alioquin notis omnibus reſpondens ei, qui jam à Septalio eſt delineatus. Crucem enim nigram intus & extra oſtendit, intermediâ ſubſtantiâ cornei quaſi coloris, ex flavedine & rubedine miſti. Crux ipſa decuſſatim ſecat lapidem, à centro ad quatuor angulos lineis ſuis tendens. Superficies externa ſubrotunda fuiſſe videtur; ſed arte in quadratam formam redacta: Duritie tantâ, ut ægre aliquid ab eo cultro abradi poſſit.

De ejus viribus hæc Septalius: Si geſtetur ita ut carnem tangat, profluvia ſanguinis, undecunque fluat, ſiſtendi vim ipſi adſcribunt, Lac etiam in mammis propagandi, & collo appenſum ut carnes attingat, omnes febres abigendi. Sed addit: Harum porro facultatum nullum hactenus ego periculum feci. Anshelmus Boëtius Dæmonia arcere ex aliorum relatu ait.

Lapidem ASTERIÆ pulcherrimum hic Hafniæ invenerunt Anno 1649. dum ante portam Septentrionalem foſſas ducerent. Minor aliquanto eſt eo, quem ex Geſnero deſcribit Anshelmus Boëthius lib. 2. de Lap. & Gem. cap. 148. coloris cinerei, ex duodecim cohærentibus ſtellulis conſtans, figurâ quinquangulari Cylindricâ. Extremitates tamen ſtellularum non in acutos apices ſed obtuſos deſinunt, ut potius flores expanſos Pentaphylli quam Stellas referant. Tota columnulla dimidiæ unciæ eſt longitudine, latitudine duplo minor eâ quam exprimit Boëtius. Subſtantiâ eſt prædurâ, ut non facile ſeparari poſſit. Is, qui invenit, refert triplo longiorem fuiſſe; at, dum ex improviſo ligone frangeret, evanuit pars altera. Erecta ſtetit, parte alterâ ſuperficiem, alterâ fundum terræ ſpectante; tribus ulnis infra ſuperficiem.

JUDAICUS LAPIS, à loco ubi invenitur in Judæâ ſcilicet ſic dictus, à quibuſdam Syriacus, à Plinio Euroës, quod urinam fluere faciat, & Tecolithos, quod calculum reſolvat, appellatur. Variarum eſt figurarum, Naturâ in ejus efformatione mirè ludente; unde etiam diverſa obtinuit nomina. Qui inſtar glandis & Balani eſt, Phœnicites; qui inſtar nuclei Olivæ, Pyrenes, &c.

Lapides hi maximâ ex parte exterius cinerei ſunt coloris, cretâ & cineribus quaſi conſperſi, oblongi, ſtriis multis & inæqualibus à baſi in apicem dotati, in quibuſdam etiam tranſverſi viſuntur. Interius, ubi franguntur, politum referunt Marmor. Magnitudine inæquali ſunt, nunc majores, nunc minores. Inveniuntur inter Saxorum commiſſuras in terrâ lubricâ & viſcoſâ: cum percutiuntur aut igni admoventur, in fruſta polita diſſiliunt.

Varias ejus ſpecies conſtituunt. Imperatus unam eorum glandiformem vocat, quod videlicet glandis, aut nuclei olivæ figuram repræſentet, ſtrias & ſulcos à radice in apicem excurrentibus. Hoc genus ſæpe Matrice ſeu Tartareâ quadam terrâ reperitur obductum, in quâ generari ſolet: Cruſta hæc in calcem redigi poteſt; lapis ſuo uſui aſſervatur. Hæc ſpecies frequentiſſima eſt apud Medicos.

Altera ſpecies ex multis nodis invicem conjunctis conſtare videtur, quemadmodum vertebræ dorſi in animalibus junguntur. Hæc Anshelmo Boëtio TROCHITES vocatur, Germanis Spangeſtein / aut Rederſtein / quia Rotæ aut tympani fert effigiem.

Pars ejus rotunda lævis est, utraque vero plana, habet modiolum à quo ut in rotis radii eminentes ad extimam orbis partem ita procedunt, ut inter illos striæ fiant. Fractus hic lapis nitet instar præcedentis, & lævis est. Cum multæ vertebræ simul junctæ reperiuntur, ENTROCHOS dicitur. Tam eleganter conjunguntur, ut radii unius alterius striis inserantur; ut in suturis Cranii humani fieri videmus. Colore & magnitudine differt: quidam cinereum, quidam luteum ostentat. Maximus digitum latus est transversum, crassus tertiam ejus partem. Hildesheimii prope Spangeberg & in Italiâ reperitur. Mihi unus est cinereus, mollior, duodecim constans rotulis friabilibus; alter politior, durior, flavescens, octo constans crassioribus rotis. Hic maturus, ille imperfectus adhuc videtur & immaturus.

Tertiam speciem constituit Imperatus eam quam Columnulum seu COLONETTAM Italicâ appellatione vocat: à priori non differt, nisi quod articuli longiores sint, columnulas imitantes, commissuris æqualibus constantes.

Quarta articulata quoque est STELLA JUDAICA ipsi dicta; quia articuli non modiolos aut columnas, sed stellas exprimunt. Existimo eum esse qui ASTERIA Boëtio dicitur, Gesnero Sphragis Asteros, quia singulis partibus utrinque stellæ figura ceu sigillo impressa videtur, radii eminent suis angulis, & in singulis radiis cavitas media. Octo aut plures interdum cohærent tam affabrè, ut nullus artifex melius potuisset jungere, facile tamen separabiles. Ad Cimmeriam arcem in colle edito reperiuntur.

Omnes species earundem virium esse videntur. Ad renum calculos in primis commendantur. Triti & aquâ appropriatâ exhibiti, difficultati urinæ medentur, & renum ac Vesicæ calculos comminuunt. Quidam in mares & fœminas eos distinguunt; minores vocantes fœminas, ad Vesicæ calculum utiles, Majores mares, ut & longiores renibus magis dicati.

BELEMNITES à sagittâ sic dictus, cujus refert figuram, βέλεμνον enim sagittam vocant Latini; aliis Dactylus Idæus, quod in monte Idâ reperiatur, & digitum repræsentet. Quibusdam Lyncurius, quod ex urinâ Lyncis ortum trahere falsò existimaverint, Germanis Alpfen-schos / incubi sagittæ, Schos-stein / Luchs-stein / Rappen-stein / Danis Vetteliusf / spectrorum candela.

Lapis hic teres & oblongus est, in apicem obtusum desinens, colore modo albicante, modo aureo, sagittæ extremitatem exacte referens, quandoque plenus, quandoque concavus, lineas obtinens à medullâ ad extremitates tendentes, communiter pollicis & digiti longitudine, quamvis & visus qui tibiam humanam æquaret. Omnibus à Naturâ inest quasi rima in longitudinem tendens. Usti graviter olent instar ossium aut cornuum ustorum.

Differunt primò colore, alii albi, alii nigri, alii cinerei, alii fulvi, alii pellucidi. Deinde quidam armaturâ aureâ vel argenteâ armati. Adhæc, quidam olent ossa, cornua usta, felium urinam, alii nihil, alii benè. Imo, alii pleni, alii concavi, alii intus lapidem, alii arenam, vel terram continent. Denique alii paleas trahunt, alii non. Est & species quædam singularis intus atra & levissima, instar silicis ignem emittens, magnitudine articuli digiti, nullis radiis, foris albicans, tanquam crustâ cretaceâ dotata, substantiâ durissimâ. Cujus mihi unum est exemplum. Qui succini & aurei sunt coloris, proprie Lyncurii dicuntur. In Borussiâ prope Regiomontum, & in Pomeraniâ effodiuntur.

Cinerei & candicantes prope Hildesheimium: Ibi & ille qui aureâ gaudet armaturâ. Multis aliis in locis etiam inveniuntur.

Germani contra Incubum, Ephialtem & nocturnas oppressiones valere putant, atque eum in finem ejus exhibent pulverem in liquore competenti. Commendatur etiam ad vulnerum consolidationem. Calculum eo frangi, non secus ac lapide Judaico, existimant. Pleuritidi mederi volunt, ob signaturam; mucrone enim ad pungendum apto præditus.

Ejus usti pulvis dentifriciis aptus est. Eo etiam cicatrices in oculis equorum existentes exterunt Hippiatri. Ad omnia illa, ad quæ Lyncurius commendatur, valere volunt; siquidem pro Lyncurio venditatur: sed ab urinâ Lyncis nasci lapidem, negant Naturæ scrutatores accuratiores.

Belemniti non absimilis lapis candidus Cylindricæ figuræ, sed non transparens, pennæ anserinæ crassitie, duarum unciarum longitudine, in extremitate alterâ refert glandem penis cum præputio. Is, quem ego à D. Petro Scavenio accepi, fractus erat obliquè, utrâque fracturæ superficie polità adeo, ac si arte polituram acquisivisset. Lapidem Arabicum vocari volunt.

Huc forsan etiam non incommodè referri potest Morochtus, nisi quod mollior sit: & quamvis quædam supra sect. 1. cap. 3. sub nomine Smectis & Terræ saponariæ dixerimus, quia tamen ad lapides etiam referri ab Autoribus probatis videam & Morochti titulo insigniri, etiam aliquid hic de eo monendum.

Morochtus, aliis Leucogæa, Leucophragis, Galaxias, Graphida, Galactites appellatur, quia eo lineas albas ducere licet, non secus ac cretâ. Lapis est, (si modo lapis) mollis, lubricus, quandoque nigro, quandoque subviridi, quandoque melleo colore, qui vestigia alba post se relinquit, si convenienti subjecto affricetur. Reperitur in Apennino, Hetruriâ, Angliâ, circa Hildesheimium, & in Insulâ Feroënsi ad littora fluvii cujusdam, ubi instar tartari concreti cautibus adhæret.

Inter Morochtum, Galactitem & Melititem hoc discriminis ponunt, quod Morochtus lacteum succum edat, absque mellis dulcedine, nec albus nec cinereus existens. Galactites vero albus vel cinereus est, lacteum succum sine mellino sapore promens. Melitites verò vario colore, succum lacteum mellis dulcedine exhibet.

Sartores pannos eo signare solent ut cretâ; Pictores quoque & Mathematici ad lineas ducendas utuntur. Si super cotem cum aquâ fricetur, lacteum emittit succum, quo in collyriis utuntur Medici; exsiccat enim sine mordacitate. Si ad pectus portetur, lactis copiam augere creditur. Colore quandoq; glauco est, qui si uratur in candidum convertitur, ac lapis ipse durior redditur, sed non amplius tingit, aut lacteum colorem præbet. Dioscorides in Ægypto reperiri ait, & ad lineas vestes dealbandas usurpari; unde supra etiam ad terram Smectim retulimus. Sanguinem expuentibus conducit, iisque quibus vesica dolet, ex aquâ propinatus. Ad fluxus matricis cum lanâ pessi formâ imponitur.

Cap. XI.

De Alectorio, Chelidonio, Vmbilico Marino, Lapide Vrsino, Castoris, Humano.

Supra de lapidibus mollioribus, ab Animalibus petitis, quædam diximus: hic lubet duriorum aliquanto, etiam ab Animalibus desumptorum, historiam breviter persequi.

Alectorius sic dictus quod in ventriculo Capi aut Galli decrepiti generari existimetur, Germanis Kapaunen-stein. Colore variat: interdum enim Chalcedonio & Crystallo obscuro similis, interdum fuscum & cinereum colorem habere dicitur, interdum sanguineis venis distingui. Plinius fabæ magnitudinem haud excedere ait. Agricola in jecore generari putat, atque in eo majores inveniri. Narrat enim suo tempore unum inventum, unciam longum, latum digitum, altum sescunciam, inferiori parte, quâ latior, humiles habuisse cavernas, superiori, quâ strictior, ad dexteram extuberasse, ad lævam humilem & fuscum, cum reliquum ejus corpus in fusco candidum fuerit. Melioris notæ feruntur, qui in corpore suo, velut stagnantem injecti cibi micam modicam, nec adeo obscuram, ostentant.

Ego

Ego aliquoties quæſivi in capone quatuor annorum, etiam in quinque ánnorum aliquibus. In ventriculo quamplurimos inveni lapillos variæ figuræ, magnitudinis & coloris, quos tamen omnes ipſum deglutiviſſe, non vero in ejus ventriculo generatos eſſe, liquidò tum ex eorum ſubſtantiâ, tum figurâ & coloribus conſtabat. In ultimo numeravi 287. lapillos varii coloris & magnitudinis, oſſa item duo calore ventriculi aliquantulum alterata. Inter lapides verò tredecim erant conſiſtentiæ Cryſtallinæ, quidam ex iis micas ac maculas rubicundas ac purpureas oſtentabant, ut, ſi qui ex illis notis authorum reſpondere deberent, hi eſſent.

Vires varias Alectorio attribuunt. Geſtatus aut ore detentus victoriam conciliare, Venerem excitare, mulieribus virorum gratiam creare, conſtantiam & eloquentiam geſtanti tribuere creditur. Ori incluſum ſitim & cordis æſtum ſedare, experimentis compertum eſt. Ferunt etiam Caponem, quam diu hunc geſtat lapidem, nunquam bibere. Tectum à periculis reddere geſtantem etiam volunt.

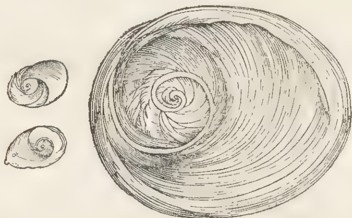
CHELIDONIUS ſeu Chelidonia ab Hirundinibus ſic dicta, eo quod in ventriculis eorum inveniri putentur. Germanis Swalben-ſtein. Lapillus eſt exiguus, magnitudine ſeminis lini, ſed figurâ hemiſphæricâ, colore luteo obſcuro ſplendente parte convexâ & rotundiore, purpureo & nigricante parte ſeſſili.

Dicunt inveniri in ventriculis hirundinum juvenum, quibus à matre, mox ubi excluſi fuerint, devorandus exhibetur: cum pulli lapillos hos habent, ita nido inſident, ut roſtra conjungant. Eximi juxta Plinium debent abſente matre, & antequam primogenitus terram tangat. Quandoque in uno pullo duo generantur, alter rubicundus, alter obſcuro magis colore, quandoque verò unicus ſaltem qui duorum vices gerit. Anshelmus Boëtius ſe in Hirundinibus ſæpe eum quæſiviſſe ait, ſed non inveniſſe. Adferuntur ex Melitenſi Inſulâ Lapilli Chelidonii dicti, qui deſcriptioni conveniunt, quos incolæ oculos Serpentum vocant petrificatos.

Sunt qui opercula concharum minutarum eſſe putent inſtar Umbilicorum Marinorum; quod mihi haud videtur veriſimile. Attulit enim mihi ex Melitâ Inſulâ Clariſſ. Vir D. D. Thomas Bartholinus maſſam quandam, ex meris hiſce lapillis conſtantem, ita ut diſcrete cerni ac numerari poſſint uſque ad numerum vigeſimum, quamvis maſſa ſit exigua dimidiæ unciæ longitudine, pondere vix ſcrupulum æquans.

Mihi varii ſunt ejus generis, figurâ, magnitudine, & colore diſcrepantes, qui non ex hirundinibus ſed Terrâ Melitenſi ſunt petiti.

Vires ei adſcribunt præclaras, in primis ad Epilepſiam commendant, albiorem capiti applicatum aut auribus impoſitum extemplo collapſum excitare, nigram cute alligatam idem præſtare. Ad antiquos capitis dolores, Quartanam, Hepatis affectus, Maniam & Melancholiam geſtatus extollitur. Superſtitioſum eſſe videtur, geſtantem omnibus gratum acceptumque facere, facundiam augere illum qui ruffi eſt coloris. Nigricantem verò Principum favorem conciliare, & efficere ut incepta negotia ex voto ſuccedant. Magis rationi conſonum, quod oculorum doloribus in collyriis aut collo appenſus ſucurrat, viſumque roboret. Certum quod oculis impoſitus quæcunque inciderint eximat, quod & alia lævia hemiſphærica præſtant.

UMBILICUS MARINUS, à ſimilitudine Umbilici quem repræſentat, nomen invenit, quibuſdam Umbilicus Veneris, Germanis Meer-bonen / Faba Marina; Cretenſes Oculum Marinum vocant, quod geſtatus oculis prodeſſe dicatur.

Lapis

Lapis eſt colore rubicundo, albedine mixto, ſuperiori & eminente parte politus & lævis, inæqualis, quibuſdam in locis compreſſus, ut eâ parte humanum oculum non inepte exprimat tam figurâ quàm magnitudine; raro minor (duûm enim eſt generum, major & minor, de quo hic loquimur) unguem pollicis excedit.

Alterâ parte compreſſus eſt, planus & nigricans, variis ſpiris in gyrum actis præditus, ac ſi conchæ eſſet rudimentum, in albidioribus lapillis hæc pars quandoque etiam albicat. Operculum eſt conchæ cujuſdam celatæ Aldrovando dictæ, quæ etiam ad Turbines refertur. Hujus orificium claudit, eo modo quo vulgares Limaces hyeme cruſtâ quadam teſtes ſuas claudere ſolent, ut à frigoris injuriâ defendantur. Cochlea, quam claudit, parva eſt, exterius quaſi Cretâ obducta, interius ſplendens Margaritæ inſtar.

A puellis geſtatus illis gratiam & amabilitatem conciliare creditur, earumque morbos avertere. Amuletum contra Eryſipelatem eſſe putatur, ſi continue geſtetur. Ejus in ſanguine ſiſtendo vim eximiam experti ſunt viri clariſſimi, ſi parte planâ cum Salivâ fronti agglutinetur. In menſibus ſiſtendis ejus pulverem exhibent in aquâ aut conſervâ appropriatâ. Hæmoptoici, qui ſanguinem per intervalla exſpuunt, ejus pulvere, miſto cum cornu cervi & coralliis præparatis, in ovo ſorbili juvantur.

Eſt & UMBILICUS MARINUS MAGNUS ex Indiâ allatus, figurâ rotundâ, parte ſuperiore convexâ niveâ, in ambitu foraminibus quibuſdam, modo majoribus, modo minoribus, præditus, inferiori parte aliquantulum concavus, in gyrum cochleatum, ut prior, efformatus, colore punico, ſtriis ſubnigris in verſuris præditus. Ex diverſis conſtat ſubſtantiis: nam convexa & exterior ejus pars ſolidior, magis albicat, interior ſtrigoſa ad cinereum vergit. In diametro longitudinis, quatuor circiter eſt pollicum, duritie ad lapideam accedit naturam, quâ verſura cochleata minor eſt, tenuior conſpicitur, quàm ab alterâ parte. Ex limoſâ majorum cochlearum ſanie induratâ & excrementis viſcidis ortum trahere videtur, ac ejuſdem eſſe naturæ, proprietatis & virium cum priori.

LAPIS URSINUS. Huc referre licet lapillum mihi ex Norvegiâ tranſmiſſum à Nobiliſſimo Regni Cancellario Jano Bielke. Hunc, dum urſum excoriarent, inter pellem & carnem repertum refert. Unde & Urſinum voco lapidem.

Durus eſt, ſolidus, ſaxeus, colore cinereo, maculis quibuſdam flavis dotatus, figurâ ovali hemiſphæricâ, ab alterâ parte in rotunditatem extuberans, ab alterâ planus & nonnihil concavus, magnitudine unguis pollicaris.

An lapis hic in Urſo generatus, an aliunde tranſlatus, dubitatum. In Urſo generatum non eſſe, vel inde quis colligat, quod ejus generis in eo nunquam repertos apud autores legamus; tum quod ſaxeæ ſit ſubſtantiæ & duritiei, cum plerique lapides in animalibus geniti tophacei ſint aut Tartarei. Glandem aut globulum Sclopeti plumbeum in lapidem converſum arbitratur Nobiliſſ. Bielkius. Sed nec globi habet figuram, cum alterâ parte non globoſus ſed planus & compreſſus ſit, nec unquam obſervatum plumbum in lapidem converſum, ſive in animalibus, ſive extra. Arbitror verò, in defectu glandis plumbeæ, quendam invento hoc lapillo uſum fuiſſe in bombardâ, ac eo urſum ita proſternere tentaſſe; ſed vel ob levitatem, vel figuram minus aptam, ad interiora penetrare non potuiſſe, in ſuperficie inter cutim & carnem hæſiſſe, ſine magno feræ incommodo, unde temporis progreſſu conſolidatum vulnus, & jam demum, majori impetu proſtrato urſo, inventum inter cutim & carnem fuiſſe.

Quamvis molliores ſint præcedentibus qui jam ſequuntur lapides, quia tamen ab animalibus petiti, huc referendos duxi. Anno 1647. menſe Majo cum Theriacæ Andromachi & Mithridatii compoſitionem in ædibus Eſaiæ Fleſcheri, pharmacopœi noſtri primarii, adornaremus, atque inter reliqua Caſtoreum depromeret miniſter, in ipſius caſtorei ſubſtantiâ & meditullio inventus eſt lapis planus, rotundus ferme, quamvis inæqualis, colore luteo, pondere drachmæ unius cum ſemiſſe, ſubſtantiæ gypſeæ, non admodum duræ, quem ex improviſo fractum LAPIDEM CASTORIS nuncupavi. Quia tales lapides in Caſtoreo antea nec ego, nec alii præſentes Medici unquam obſervarunt, inſtar rari alicujus inter reliqua aſſervandum putavi.

Non eſt quod exiſtimet quis ab impoſtore intruſum ut pondus augeret, quia ʒiß. ſaltem erat, quod lucrum valde parum augere poterat, tum quod non duræ, ſed gypſeæ ſubſtantiæ, & coloris (etiam in meditullio dum fractus erat) ejuſdem cum Caſtoreo.

Inter CALCULOS in corpore HUMANO repertos & ex eo excretos, etiam Pi-

sorum circiter magnitudine, variæque figuræ, visendum est frustum, quod teneo, ex quodam qui ovum gallinaceum, dum integer esset, magnitudine superabat. Quocirca & manu chirurgi è vesicâ extractum fuisse oportet. Dimidiam fermè ejus teneo partem, pondere drachmarum sex; figurâ ovali præditus fuisse videtur aliquantulum compressâ. Substantiæ est gypseæ aut Tartareæ, mollis adeo, ut cultro facile aliquid ei abradi possit, colore luteo, ex laminis ita coagmentatus, ut lapis Bezoar orientalis esse solet. Ex residuo liquidò colligere licet, quomodo una lamina post aliam corpori apposita fuerit, donec in hanc excreverit magnitudinem. Superficies externa lævis fuisse videtur, nullis asperitatibus rigida.

De eorum in corpore humano generatione, fusè discrepantibus sententiis disputarunt alii; sufficit nobis indicasse, summe commendari ad tartarum in omnibus corporis partibus, imò ad calculos grandiores expellendos; & obstructiones inde generatas reserandas. Quo fine Chymici ex eo parant sal, oleum per deliquium, Elyxir seu Essentiam; de quibus consule Pharmacopœam Schroderi.

Lapis atheromatis. Atheroma vocant Chirurgi tumorem concolorem & indolentem, in membranâ, seu nervosâ tunicâ, humorem lentum continentem, atheræ hoc est pulti similem quæ ex farinâ decoctâ conficitur.

Sed & in hoc genere tumorum corporis humani, alia multa reperiuntur heterogenea quandoque, ut mansa Gallinarum officula, pili complicati, sulphuris ramenta, lapides.

Ejus generis Atheromatis lapis mihi est unciæ longitudine, paulo minoris latitudinis, ex gypseâ materiâ concretus, figuræ oblongæ, sed inæqualis, & variis protuberantiis præditus, levis tamen est, ut, cùm avellanam magnitudine vix superet, drachmas tamen duas pondere non æquet.

Lapis hic Atheromatis, duplici nomine mihi gratus, tum quod manu Celeberrimi Viri D. D. Aurelii Severini Tarsensis, Professoris Chirurgiæ in Gymnasio Neapolitano, amici mei sit extractus, tum quod operâ Clariss. Viri D. Thomæ Barthol. ad me delatus.

E renibus bovinis exempti lapides tesserarum instar varie coagmentati, albicantes, gypsei, inæquales, ultra tredecim, quorum quivis avellanam magnitudine superabat.

Cap. XII.

Ceraunias, Brontias, Ovum anguinum, Ætites, Ostracites, Conchites, Bucardia, Fungites.

Ceraunias nomen à fulmine traxit, eo quod cum fulmine è nubibus decidere omnibus persuasum sit; quibusdam Telum fulmineum, lapis fulminaris, cuneus fulmineus, telum Jovis. Danis Torden-steen / Germanis Donder-stein / Donder-keil.

Varias figuras præ se fert, maximâ ex parte cuneum refert, pyramidem, malleum, securim, clavam; longus quandoque pollices septem, quandoque quinque, latus tres aut quatuor, crassitie inæquali, substantiâ ad silicem ut plurimum accedit, durus adeò ut limam non sentiat, gravis & ponderosus.

Quandoque foramen in medio pollicis crassitie obtinet ita conformatum, ut ab uno latere angustius sit quam ab altero. Colore variat, quandoque cinereo, quandoque nigricante, quandoque luteo subobscuro.

De ejus generationis modo variant autorum sententiæ. Quidam, cum instrumenta ferrea externâ figurâ eum exprimere videant, non telum fulmineum, sed ejusmodi instrumenta ferrea in lapides conversa esse arbitrantur. Verum refragantur fide dignorum observationes, qui tales lapides eruerunt eo in loco, ubi fulmine tactæ erant domus, aut arbores, aut alia; de quo consule Kentmannum. Quocirca ex exhalatione fulmineâ cum materiâ metallicâ permistâ, & ab humore circumfuso conglutinato in densâ nube generari ajunt, accedente calore solis, stellarum, & igniti fulminis. Figuram verò acquirit pro variâ materiæ dispositione, humiditate vim siccantem fugiente ad inferiora, siccioribus in summitate conglobatis & condensatis. Quamvis & hæc opinio suas patiatur difficultates, ob figuræ varietatem, foraminum impressionem & subitaneam generationem, probabilitatem interim habet magnam. Alii tempestatum vi in altum tolli lapides in terrâ generatos, & cum fulmine rursus decidere credunt; quod nec suis caret difficultatibus.

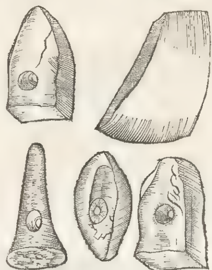
Ferunt

Ferunt veræ Cerauniæ notam hanc esse, quod filum ei ita applicatum, ut nullibi duplicetur, & totus ei involvatur ut totum tegat, si prunis ardentibus imponatur, uri non possit, sed potius madidum reddi. Infantes ab Herniâ præservari, si cunis imponatur, & etiam curari ita, si eo morbo laborent. Domum, in quâ servatur, à fulmine tutam esse credunt, ut & hominem qui caste eum gestaverit. Sic enim canit Marbodeus:

Qui caste gerit hunc, à fulmine non ferietur :
Nec domus, aut Villæ, quibus adfuerit lapis ille.

Somnum provocare quidam volunt, & victoriam in prœlio & caussis agendis conciliare. Memini quendam affirmasse ex iis in calcem redactis oleum elici, quo si tormenta bellica inungerentur, in frusta, ubi exploduntur, certo certius dissilire. Fides sit penes autorem.

Varia ejus genera nostrum tenet Museum, ex quibus quædam enumerabimus. Unum ex cinereo albicans, exacte cuneum refert, quatuor digitorum longitudine, duorum latitudine, crassitie unius, sensim acuminatur & politi marmoris parum variegati speciem præ se fert.

Septem digitos longitudine æquat alius, minus politus, colore cinereo obscuriore, cuneiformis quoque, sed ita ut acumen habeat latius trium digitorum, summitatem vix unius, cujus latitudinis æqualis crassities ; sed in medio digitum cum dimidio æquat.

Tertius silicem subluteum repræsentat, obtusi cunei figurâ, inæqualis valde & asper, quatuor digitorum longitudine, crassitie unius, latitudine duorum, obviis objectis allisus acumine suo privatus videtur.

Quartus quinque digitorum, nigricante minerâ siliceâ constans, cuneum acutum figurâ referens, cuspide latiore, duorum scilicet digitorum cum dimidio, cum apex ejus abruptus vix duos æquet, crassitie dimidii digiti, ruptam dixeris securiculam & in silicem conversam.

Quintum omnium aptissime majoris gladii apici assimilavero, pyramidalis namque est figuræ, in cuspidem acutum desinens, colore obscure cinereo, materiâ ex silice & marmore mistâ, utrinque gladii instar acutus, crassitie à medio in extrema paulatim remittente. Longitudinem habet novem digitorum, latitudinem juxta basin trium, quæ paulatim in apicem acutum desinit; politus est & lævis, nisi quibusdam in locis, ubi particulæ quædam casu abruptæ videntur.

Hujus census sunt pugiones, hastæ ac gladioli silicei, magnitudine diversâ & colore; de quibus suo loco.

Quamvis complures alii mihi sint Ceraunii lapides, magnitudine, figurâ, & colore discrepantes, tamen inter eos visendus & is est, qui colore nigro cuneum refert, foramine circa basin dotatus, ejus amplitudinis, ut pollicem admittat. Longus est pedem Romanum, exceptis unciis duabus, crassus pollices duos cum semisse, latus circa foramen tres pollices ; qui paulatim acuminatur ad modum Cunei ; non omnino lævis

eſt, ſed ſcabroſus, maxime circa baſin, ſed magnitudine ſuperat omnes. quos teneo.

Sunt mihi & Sphæricæ figuræ, poligoni tamen lapides, quidam ſilicei, coloris luteo purpurei, magnitudine pugnum aut pilam majorem æquantes luſoriam; quos ad Ceraunias retulit ille à quo accepi Nobiliſſ. D. Vincentius Bilde de Waldbygard. Inventi ſunt hic in Sælandiâ non procul à prædio ſuo. Subſtantiâ quidem ſiliceâ Ceraunias referunt, ſed figura me dubitare facit, cum Sphæricam figuram eis tribui à nullo viderim.

Ad claſſem hanc forſan non incommodè retulero LAPIDEM GRANDINIS, à me ſic dictum quod Anno 1647. feriâ tertiâ Pentecoſtes, in Falſtriâ cum tonitru, fulmine, & inſolitæ magnitudinis grandine deciderit. Grando vero variæ fuit figuræ, magnitudine juglandis, non ſolum frumenta & ſegetes in campis ſex vel ſeptem pagorum proſternens, feneſtras templorum frangens, ſed & agnos, anſeres, & pullos paſſim occidens. Ubi grando, præter quam calor ſolis attigerat, quatuor dierum ſpacio ob magnitudinem & compaginis rationem liqueſcere non potuerit, ſecum etiam lapides hos tulit, ovi anſerini magnitudine. Particulas ex uno, dono Magnif. D. Cancellarii Regii Chriſtiani Thomei, habeo, nivei coloris, cretæ ſimiles, ſed duriores multo & manum non tingentes, aſperas, inæquales, ita tamen ut exterior ſuperficies incruſtatione quâdam vitreâ tecta fuerit. Particulæ, quas teneo, drachmas duas & ſemiſſem æquant.

Ad Cerauniam quidam referunt BRONTIAM ſeu OMBRIAM. Brontiam dictam volunt, quod cum fulmine è cœlo delabi putent; Ombriam verò, quod cum imbribus cadat. Quibuſdam etiam Chelonitis, quod Chelin teſtudinum, figurâ & colore quandoque repræſentet. Ovum anguinum aliis, quia ab anguibus & bufonibus conflari putant, caudas enim anguinas in unum punctum concurrentes, & corpus ejus ambientes quodammodo oſtentat. Quamvis ſint qui diſcrimen inter ovum anguinum & Ombriam ſtatuant, quod certe exiguum admodum eſt. Popularibus noſtris Spadei vocatur, Germanis Groß Krotten-ſtein / quaſi magnum lapidem bufonium dicas, alias Donner-ſtein / Wetter-ſtein.

Lapis eſt hemiſphæricus, dimidii ovi gallinacei magnitudine, quandoque major, quandoque minor, colore cinereo, fulvo, nigricante materiâ vel ſaxeâ, vel gypſeâ, vel ſiliceâ, ab apice in baſin per ejus convexum, quinque lineas æqualiter in quinque quaſi triangula eum dividentes, habens; quæ lineæ ſemper duplicatæ, ex minutulis conſtant punctis, & quandoque in planam ejus terminantur ſuperficiem, quandoque eum perreptantes in modiolum quod centrum planæ ſuperficiei exornat. Si protuberantiæ & eminentiæ quædam in eo appareant, Ovum anguinum nominant. De ejus generatione varia fabulantur. Plinius lib. 29. cap. 3. Ex anguibus conflari accepit. Eſt, inquit, ovorum genus in magnâ Galliarum famâ, omiſſum Græcis; Angues innumeri æſtate convoluti ſalivis faucium corporumque ſpumis artifici complexu glomerantur, Anguinum appellatur. Vide reliqua valde ſuperſtitioſa. Alii cum fulmine & imbribus decidere putant, ut ſupra dictum. Quidam ova teſtudinum in lapidem converſa volunt, cum rudimenta teſtudinis in convexâ ſuperficie apte referant; at apud nos reperiuntur, ubi teſtudines non generantur. Lapidem ſui generis eſſe quid vetat? quem peculiari vi ſibi ſimilem gignendi præditum eſſe noſtrates credunt. In modiolis enim, quos habere viſuntur, alios procreare volunt. Nec certe omnino abnuere poſſum, cum aliquos habeam qui fœtus ſuos adhuc in ſinu foveant, ſeſſili ac planâ corporis ſui parte. Reperitur variis in locis Daniæ, verùm nunquam, quod ſciam, animadverſum quod plures ſimul in eodem loco aut nido inventi. Nam in Morſingiâ prope nobile prædium Ondrup in magnâ copiâ reperitur, indeque ad me multi ſunt delati.

Mihi multi ſunt hujus generis lapides, ſed magnitudine, colore, duritie, & linearum ductibus diſcrepantes. Omnes hemiſphæricâ figurâ, & quinque caudis aut ſtriis ab apice in

in basin excurrentibus, modo perfectioribus, modo imperfectioribus, varie ludente naturâ. Est qui in convexo stellam ostentat, radiis à puncto centrali excurrentibus, & in corporis medio terminantibus. Sunt qui corpus totum foveant & amplectantur quasi. Sunt qui Belemnitem substantiâ imitentur, politi, elegantes & ferme perspicui. Unus est qui ovum anguinum ab Agricolâ descriptum exactè referat, nisi quod desint modioli. Verum cæteris omnibus, ut rarior, ita elegantior is est, qui favum ab apibus conflatum refert, magnitudine ferme dimidium ovum gallinaceum æquans, sessili parte basin habens digiti crassitie, cinerei coloris, vermiculatam, prominentiis quibusdam inæqualibus dotatam.

Huic insidet BRONTIAS FAVOGINEUS mihi dictus, quinque radiis prominentioribus ab apice ad basin excurrentibus, quorum quivis duobus ordinibus foraminum quadratorum constat, illis simillimorum in quibus apes mella sua condunt. Inter hosce radios quinque ordines duplicatorum foraminum quadratorum, sed latiorum continentur, depressiores aliquanto quam ii sunt qui caudas serpentum exprimunt. Summa: primo aspectu jurares favum esse ex candidâ cerâ virgineâ factum lapideæ basi insistentem, cum tamen totum corpus siliceæ sit duritiei.

Encelius lib. 3. de re Metallicâ cap. 47. refert se in Ætite silicem invenisse candidum, subrotundum, durissimum, in cujus superficie cellulæ quasi apum in favis. Et aliam speciem reperisse se asserit extra matricem, solam pileum referentem. Hi lapides, quamvis proxime ad naturam nostræ Brontiæ Favogineæ accedant, multum tamen invicem distare animadvertet is, qui delineationem Encelianam cum nostrâ contulerit.

Cæterum vires Brontiæ hæ recensentur: Gestatum ab aëre pestilenti & venenis securum reddere volunt, veneno præsente sudare ajunt, quod de politioribus forsan intelligendum, alioquin omnes lapides & corpora dura polita ac frigida calidiorem aërem condensant & in aquam vertunt. Somnum & victoriam conciliare sibi persuasum habent quidam, unde sunt qui capulis gladiorum indant. Ne quis fulmine tangatur impedire credunt. Nostrates mulierculæ contra fascinationes valere putant, unde propè mulctra & lactis repositoria asservare solent, ne à sagis quid impedimenti eis adferatur.

ÆTITES, seu Aquilinus lapis, ab Aquilâ nomen invenit, vel quod colore sit fulvo instar Aquilæ vel quod in nidis Aquilarum reperiatur, eo enim à terrâ transfertur, vel (ut Ælianus putat) sit Amuleti instar, contra fascinum, vel ut eo nidus Aquilarum stabilior reddatur, vel ut eorum vi vivificentur ova, vel ut partum ovorum promoveant, vel ut ovis Aquilinis, quæ incubatu à ventre matris nimium fervent, temperent, in quâ opinione est Albertus Magnus. Germanis Adler-stein.

Lapis est rotundus, aut ad rotunditatem accedens, colore cinereo, pullo, aut fusco, alium lapidem vel argillam in se continens, unde concussus resonat. Varia ejus sunt ge-

 nera:

nera: Plinius quatuor recenſet, Anshelmus Boëtius tria frequentiora. Primum exterius ſcabrum, colore ut plurimum pullo nigricante, lapidem Callimum dictum in ſe continens, dum pulſatur ſonitum edens: Secundum cinerei coloris, argillam vel margam continens, quæ alba, flava, rubra & cœrulea quandoque eſt, cortice exteriore ſcabro, ex arenâ craſſiore, ſilicumque particulis facto. Tertium priori ſimile, terram in ſe coloribus variantem habens.

Tria genera ad manus meas pervenerunt. Unum nigricans, exactæ rotunditatis ſeu figuræ ſphæricæ, pilæ luſoriæ magnitudine, exterius ſcabrum. Concuſſus hic lapis ſonitum edebat clarum, foramen unum atque alterum habet exiguum ad centrum penetrans, ex quo, lapis dum concutiebatur, pulvis cretaceus decidebat. Siliceæ eſt conſiſtentiæ & duriſſimâ concavâ ſuperficie inductus cretaceâ materiâ, qualis etiam in ſilicibus nigris in agris repertis invenitur. Callimum in ſe continet avellanæ magnitudine, poroſum, inæqualem, ſcabrum, ſubrotundum, ſinuatum, duritie item ſiliceâ.

Alterum genus etiam in Muſeo teneo, ferruginei coloris, ex arenulis & particulis ſilicum conflatum, unicâ conſtans tunicâ, ſuperficie interiore luteâ, ex terrâ ejuſdem coloris qui in eo continetur, figurâ fuit ovali, jam enim fractus eſt lapis & ejus particula mihi relicta.

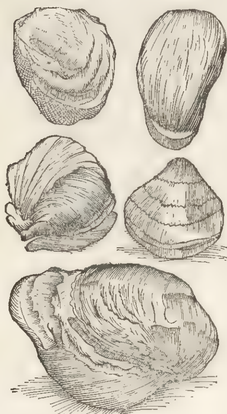
Tertium genus fulvo eſt colore, ſubrotundum & inæquale, ex multis cruſtis coagmentatum, in ſe terram ſeu margam ejuſdem coloris continens, concuſſus, ut reliqui, hic lapis quandoque reſonat, quandoque non.

Ætitem parturientibus peculiariter dicatum teſtatur Plinius & Galenus, non refragante experientiâ. Siniſtro namque brachio alligatus, fœtum in iis retinet, quæ ad abortum ſunt proclives ob uteri lubricitatem. Tempore partus ſiniſtro femori alligatus, dolores minuit ac partum accelerat; cujus experientiam ſæpius in hac urbe feci, adhibitâ tertiâ ſpecie. Eſt enim mihi Gæodes parvulus ovi columbini magnitudine; cujus effectum in caſibus deſperatis multæ honeſtæ matronæ ſæpius viderunt. Sed ubi partus exciderit ſtatim amovendus.

Obſervavit namque Valeriola, tam vehementer trahere ut unà uterus excidat, ni maturè removeatur, quod eo referente accidit Valentiæ conjugi Ponſoni Jouberti, quæ oblivioni tradens lapidem femori allegatum, elapſâ matrice extincta eſt. Ad furem deprehendendum autore Dioſcoride pulverem Ætitis pani permiſcent & ſuſpecto porrigunt, quem reus deglutire nullo modo poteſt. Quod & Græcos etiamnum variis adhibitis ſuperſtitionibus factitare ait Bellonius: omnes ſuſpectos advocant, atque maſſam pinſunt ſine fermento, variaque verba adnumerant; deinde ex maſſâ panes Ervi magnitudine conficiunt, ſinguliſque ternos devorandos, nullo addito potu, præbent. Tum fur tertium devorare non poteſt, & parum abeſt quin, ſi conetur, ſtranguletur. Monachi Græci hoc pro ſecreto habent.

Ferunt quidam, quod ſi patinis ſupponatur Ætites, in quibus ferculum veneno infectum continetur, deglutiri illud non poſſe. Superſtitioſum videtur quod aſſerunt geſtatum amorem & divitias augere, invictum omnibuſque gratum efficere. Sed tritum & Cerato mixtum epilepticos paroxyſmos lenire quod dicant, experientiæ non reclamat. Argilla ſeu marga, quæ in Geode continetur, Terræ ſigillatæ facultatem habet. Lota Peſti & febribus peſtilentialibus correptis, cum aquâ acetoſâ propinata auxilio eſt, ſudores elicit, venenum expellit, cor recreat, quandoque & alvum movet. Venenis cum vino exhibita reſiſtit, Dyſenteriam malignam & alvi fluxum ſiſtit. Peſtilentes carbunculos diſcutit, cum ſpiritu vitrioli in vino oligophoro exhibita; cordique robur conciliat. Serpentes arcet, atque hanc ob cauſam quidam exiſtimant nido Aquilæ inferri.

Cum

Cum Ætite magnam affinitatem habet OSTRACITES, eo quod ex cruſtis conſtet inſtar Geodis, & coloris ſit fulvi. Nomen ab ὄστρακον Græco trahit, quod teſtam notat.

Lapis eſt ſciſſilis & cruſtoſus, ferrugineus ſeu fulvus, qui, ablatâ unâ cruſtâ ſeu teſtâ, alias ſubinde continet ejuſdem coloris & ſubſtantiæ. Mihi ejus generis unus eſt, quadratus ferme, niſi quod in conum ſe diffundat latus unum.

Tres cruſtæ ſibi invicem incumbentes, ex parte ablatæ, oſtendunt reliquas ejuſdem ſubſtantiæ & coloris. Ex ſucco limoſo paulatim calore indurato, qui ſucceſſive ſic corpori ejus ſe agglutinavit, conſtare videtur. Repertus hic non procul Hafniâ ad lacum Emendorpianum.

Pumicis loco quidam utuntur ad cutim glabram reddendam. Exhibitus Drachmæ pondere, menſes ſiſtit, mammarum inflammationibus ſuccurrit, cum melle impoſitus; à purgatione menſtruâ ſumptum conceptionem prohibere volunt. Galenus lib. 9. de ſimpl. Med. facultat. de eo hæc habet: Oſtracitem vocatum lapidem prædicare quoſdam audio, quaſi deſiccandi valenter facultatem obtineat, temperatam adſtrictione & acrimoniâ. Volunt Geodem eodem nomine pupillas expurgare,& uberum teſtiumque phlegmones ſanare ex aquâ inunctum, ubi per Oſtracitem Ætitis ſpeciem intelligere videtur.

Quidam per Oſtracitem intelligunt Ollas illas foſſiles quas è terrâ eruunt, in quibus Ethnici cineres mortuorum recondebant, Germanis Topf-ſtein. Sed iſtæ artificioſæ potius quædam ollæ ſunt, quam naturales lapides. In terrâ molles adeo ſunt, ut facile frangantur dum eas eruere tentant, ſed exemptæ ſoliditatem acquirunt.

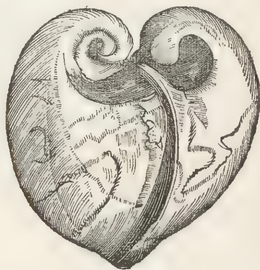
Apud nos in collibus, ubi Ethnici tumulati fuerunt, crebro reperiuntur; de quibus ſuo loco inter Urnas dicendum erit.

Eſt & OSTRACITES, à Plinio inter Gemmas relatus, Achatis ſpecies. Sunt & qui ſpeciem quandam Hæmatitis hoc nomine indigitent.

CONCHITES seu lapides conchas referentes duos possideo, quorum alter crassior colore cinereo à naturâ elaboratus. Striæ per transversum ejus corpus convexâ parte ambientes, manifeste satis ostendunt, quo pacto appositione partium paulatim concreverit. Concava ejus pars colore ad fulvum declinat & lævior est.

Alter albus est, tenerior, minor, juncturarum acetabulis angustiore sui parte praeditus, adeo ut dubitem valde an vera sit concha in lapidem conversa, an verò à Naturâ ludente ita fabricata. In posteriorem sententiam ut magis inclinem, facit locus ubi inventus. In colle namque vicino pago Greve, duobus milliaribus Hafniâ distante, invenit amicus, qui mihi dono dedit.

BUCARDIAM primus descripsisse videtur Ferrandus Imperatus lib. 24. cap. 26. in hunc modum: Bucardia petra sic dicta à figurâ & magnitudine, quâ imitatur figuram cordis

cordis bovini; eſt ſuperficie lævi, ſimili ab utrâque parte, unde demonſtrat condenſamentum cum internâ concavitate, concharum valvis ambis convexis. Habet autem, in extremitate ſuperiore ab utrâque Valvâ, proceſſus revolutos, & eſt ſubſtantia quæ calcinatur.

Talem ego Bucardiam dono Clariſſ. Viri D. D. Otthonis Sperlingii poſſideo, quæ conchas duas, parte ampliori, ſed inæqualiter junctas refert, ſubſtantiæ mollioris & gypſeæ, ſuperficie externâ coloris cinerei albicantis, aſperâ, inæquali, quibuſdam foraminibus quaſi eroſus, cor utcunque, licet non exacte, exprimit, pondere unciarum quinque. Reliquas ſpecies ab Imperato deſcriptas videre nondum contigit.

Fungites ſeu fungos imitantes lapides ex Gotlandiâ habeo: ſubſtantiâ lapidem Judaicum fermè æmulantur, quibuſdam in locis maſſa cretacea & calcarea iis adhæret, convexâ parte ſtriæ à centro ad circumferentiam excurrunt minus profundæ, ſed concavâ profundiores, & in modiolum terminantur rotundum, in Diametro vix digiti minimi latitudinem habentem; colore ex albo in cœruleum tendunt, verùm pediculos non habent. Ex cruſtis componuntur pluribus, unuſque lapis alteri inſeritur, & difficulter ſeparantur.

Duritie reſpondent Judaico, adeo ut exiſtimentur in eoſdem uſus transferri poſſe, cum diſcrepantia non niſi in figurâ exiſtat. De alio fungite, fungum exacte referente, mox dicendum ſub titulo fungi ſaxei.

Cap. XIII.

De Lapidibus minùs pretioſis variarum figurarum, Naturalia & Artificialia referentibus.

Mire ludit Natura in omnibus rerum naturalium ſpeciebus, quod vel in lapidibus præ reliquis videre licet, adeò ut vix ſit animal, cujus non figuram aut partem aliquam in lapide exprimere tentet, vix ab artifice elaboratum opus, quod non in hoc genere imitari geſtiat. Talium vero cauſas & generationis modos licet ſollicite inquiſiverint Philoſophi, necdum tamen inventus qui omnibus ſatisfacere potuerit. Nos, antequam ea quæ aut in lapidem converſa, aut lapideâ ſuâ ſubſtantiâ res alias exprimunt, in Muſeo noſtro extantia enumeremus, pauca de eorum generatione, ex mente præſtantiſſimorum Philoſophorum, prælibabimus.

Duo ſunt genera eorum quæ hoc capite tractabimus: unum figurâ externâ res varias naturales & artificiales exprimit à primo ortu; alterum alterius fuit naturæ, ſed peculiari vi in lapidem converſum. Primum genus naſci videtur ubi ſuccus lapideſcens in terræ cavitatem aliquam inciderit, in quâ res illa antea jacuerit, cujus figuram exprimit; vel ſi natura talem cavitatem ipſa efformaverit, quâ materiem lapideſcentem excipere poteſt. Poſterius genus fit, quando res naturalis vel artificialis tranſmutanda poroſa eſt & penetrabili ſuo corpore, aquam, ſpiritum, ſuccum, aut tale quid admittit, vi ſalinâ & lapidificâ præditum, intra corpus ſuum quod tranſmutationem faciat, & in lapidi ſimilem ſubſtantiam convertat. Cui rei maxime idonea videntur ſalium mineralium corpora & ſpiritus, quorum proprium eſt corpora ſolvere & coagulare, teſte experientiâ.

Agricola lib. 7. Foſſil. cap. 22. ait ſuccum lapideſcentem tam qui extra terram eſt, cum aquâ permiſtum, quam qui intra terram latet, res omnes, quibus meatus ejus ſunt capaces, in lapides vertere. Paulo poſt, de arboribus lapideſcentibus in ſpecie monet diligenter attendendum eſſe, an corticem & medullam habeant arboris, eæ quæ lapideæ videntur. Hæ enim ſi abſint, non ſtipites in lapides ſunt converſi, ſed natura fecit lapides ſtipitum ſimillimos. Circa finem capitis ſubdit, Lapides, qui ex ſolo ſucco lapideſcente concreverunt, plerumque molles & fragiles eſſe. Quod tamen experientiæ minus reſpondet. Oſtendam enim & panis & hominis effigiem ſeu ſtatuas ſiliceæ & ſaxeæ duritiei & naturæ. Cæſalpinus, libro de Metallis & foſſilibus, ait ſuccum lapideſcentem, ſeu humorem quendam optime elaboratum & coctum ex materiâ lapidoſâ cum aquâ mixtum, genitum, cauſam principalem tranſmutationis eſſe, eundemque ſuccum, ſi cum aquâ tantum ſit confuſus & non exacte commixtus, non tranſmutare res, ſed ſaxeo cortice inducere.

Inſignem, quâ Natura in hiſce ludit, varietatem eleganter in claſſes certas digeſſit

Gaffarellus, in tractatu Gallico, quem vocavit *Curiositez inoüies*, cap. 5. Ex quo pauca hic libabimus. Figuræ lapidibus impressæ sunt vel naturales, vel fortuitæ, vel artificiales. De prioribus hic tantum sermo, & sunt vel elevatæ supra basin suam, vel naturaliter incisæ quasi, vel depictæ. Omnes hæ vulgo dicuntur Gamahu vel Chamaju, quæ vox deducta videtur ab Hebræo Chamaija, quod notat sicut aqua Dei, forsan quia Achates, in quibus creberrimæ occurrunt figuræ, aquas repræsentant. Additur Dei, quia Hebræis consuetum, ubi quid eximium velint denotare, Dei dicere, ut Paradisus Domini, Exercitus Domini, montes Dei, &c. Depictæ, vel coloribus luxuriant, vel solis linearum ductibus constant, quorum omnium exempla præclara apud ipsum autorem invenire datur, & hic etiam inter nostra habebis.

Ut ad nostra revertamur, primum locum in hac classe dabimus HOMINI SILICEO mammas tenus. Exacte refert silex hic caput, collum, humeros, pectoris summa, quin & oculos & nasi protuberantiam, monstrosam licet. Ostendit quoque figuram scapularum ac colli musculos torosos & apte dispositos, ut hominem mediocris staturæ in silicem conversum jurares, debitâ cujuscumque membri observatâ proportione. Substantia, ut dixi, est silicea, nigra, durissima, nisi parte dorsi, quæ excoriata quasi videtur, ubi albicat ac si cretâ aut calce obducta esset, non inepte pinguedinem sub cute latitantem eâ parte exprimens. Cutis ipsa nigricat, exceptâ pectoris & faciei, quæ ex cœruleo albicat, nasum & oculorum orbitam si exceperis albedine infectam. A vertice ad imum seu basin, pedem unum cum dimidio longus est, latitudo in scapulis est pedis unius minus quadrante.

Huic succedit PES HUMANUS SAXEUS, qui exacte pedem sinistrum juvenculi, in ipso articulo, quo tibiæ jungitur, amputatum refert, tibialibus tectum. Articulatio nodosa est & protuberans, coloris cinerei, pes ipse superiore sui parte nigricat, planta pedis ex nigro & cinereo mista, musculorum & tendinum protuberantiis, quà digiti necti solent Metatarso, seu Metapedio, eleganter exornatus.

Est & alius lapis saxeus PEDEM HUMANUM MONSTROSUM referens, nigricans, priori major, scabrosus. Hic etiam sinistrum æmulatur pedem, cui digiti abscissi & Metapedium distortum aliquantum, ad exteriora æquabilis & ejusdem est coloris, sed non adeo apte id quod debebat exprimit ac prior.

PEDEM OCREATUM referens lapis trium saltem est unciarum, coloris lutei, durus quoque & saxosus, de quo non est opus plura dicere, quam quod exacte pedem ocreatum, tali modo quo jam gestare solent ocreas, exprimat.

COR qui æmulentur, tres mihi sunt lapides: unus planus, nigricans, saxosus, ex laminis & crustis quasi æquabiliter conflatus, substantiâ duriore, quatuor digitorum longitudine, trium latitudine, quâ alæ ejus eminent.

Huic succedit alius minor, coloris cinerei, cor exacte referens, sed latius aliquanto quam longius, non planus ut prior, sed crassitie & torositate utcumque proportionem observans genuinam. Ex ejus sinu seu meditullio enata erat Quercus marina, (nam juxta Croneburgum ad littus maris inveni) quæ ubi sinum dictum egrediebatur, mox in duos ramos eleganter divaricabatur, ac hi rursus in minores, dum in altitudinem pedum duorum extenderetur. Sed jam exsiccata Quercus lapidem & fundamentum suum deseruit.

Tertius Cor referens lapis minor adhuc est, longitudine pollicis, latitudine paulo minor, torosus quoque ut prior, nisi quod sinistram protuberantiam minorem ostentet dextrâ. Candidus est, quibusdam in locis adeo lævis ac si splendenti incrustatione esset obductus, alicubi scaber, substantiâ calcareâ, molliusculus enim est.

Anno MDCXL. ad me ex Islandiâ transmisit lapidem, Cor grande bovinum figurâ referentem, Vir Clarissimus Arngrimus Jonas, de quo hæc narrat: Lapidem mitto (modo lapidem) formâ sive figurâ, tum colore, pondere & duritie ab aliis, meo judicio, differentem. Ille in littore sinus maris vicini, solus hujus generis repertus, ad me delatus est. Et ut ea, quibus ab aliis videtur differre, obiter repetam, illius dixi figuram mihi videri peculiarem, ut quæ cordis aliquam formam repræsentet, non quidem animalium terrestrium totaliter, nec natatilium vulgarium, præter quam Canis marini, quæ ab unâ parte plana fere est, ab alterâ nonnihil convexa, cum animantes & pisces vulgares Cor gerant teres & oblongum, magisque superne acuminatum, pyramidi non dissimile. Color, quem visus optime discernit, commentatione non eget, ut neque pondus, quo

ab

ab aliis, paris magnitudinis, vulgi censurâ hunc in excessu discrepare existimem. Duritiem plus quam adamantinam non immerito miramur, quæ nulli vi exteriori cedat; ignem excipio, de quo periculum factum non est. Verum saxis illisus grandioribus infrangibilis manet, neque cotis aut chalybis attritu ullum in ipso vestigium relinquitur. Hæc Arngrimus. Est vero hic lapis è genere Pyritum, colore aureo subobscuro, cor figurâ referens, à basi in apicem quinque habens pollices, totidem in latitudine, quâ ejus alæ latius se extendunt, æris metallum in se continere arbitror.

LINGUAM HUMANAM qui referat lapis, minime prætereundus. Rubicundus est, oblongus, digitorum quatuor longitudine, duorum latitudine, juxta radicem spissior, supremâ ejus parte planus, infimâ subrotundus, juxta apicem arcuatus, humanam linguam omnibus lineamentis exactè referens.

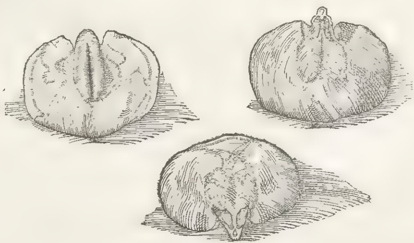
LAPIDEM COLUMBAM referentem ex tractu Nidrosiensi dono D. Episcopi M. Petri Schelderupii habeo, planus est, coloris cinerei, cotis duritie, magnitudine veræ columbæ à rostro, ad extremitatem caudæ pedem ferme Romanum attingens, capite, rostro, pedibus duobus, pectore, caudâ avem dictam exprimens, sed sola alarum desunt lineamenta, superficie lævi & æquali.

Ejusdem mineræ est COROLLA seu circulus ab eodem loco & personâ ad me derivatus, rotundus ita ut ejus cavitati inseri brachium possit, continuus, crassitie unciæ unius cum semisse, sed quibusdam in locis paulo angustior; circumferentia est pedum duorum minus tribus unciis, Diameter unciarum septem.

STYLOIDES, COLUMNULAM figurâ exprimens cylindricam, quatuor pollicum est longitudine, unius crassitie, ita tamen, ut alterâ parte crassior, paulatim attenuetur in apicem usque, scaber, inæqualis, colore gypseo. Parte superiore, quâ tenuior est, detruncatus videtur, ex succo calcario lapidescente concretus.

CLAVEM referens lapis, Dwergenøgel Norvegis, quasi clavem dicas Nanorum, Nidrosiâ ad me transmisit D. M. Petrus Schelderupius, ejus Diœcesis Episcopus Vigilantissimus. Saxeâ est duritie, colore ad Luteum inclinante, longitudine unciarum quinque, cujus altera extremitas in apicem acutum aliquantulum incurvatum desinit, altera appendicem habet quadratam, sinubus & eminentiis præditam, non secus ac ferreæ claves, à fabris artificiose factæ, ut iis fores aperiantur & claudantur.

PILEUM, quo Nautæ apud nos utuntur, exactè refert alius lapis, altitudine pedem Romanum parùm superans, circumferentia limbi quatuor obtinet pedes cum tribus unciis, colore est cinereo, saxo duro & arenario constans, ponderosus valde, cavus enim non est, sed exteriore figurâ pileum æmulatur. E Norvegiâ transmissus mihi est, à Nobiliss. Christophoro Goje.

HYSTEROLITHOS lapis, quem Cardanus male Hysteropetram vocat, eo quod muliebre pudendum figura exprimat, nigricanti est colore, durus. Hunc Gesnerus in Diœcesi Trevirensi, propè arcem Erenbreistendem, reperiri ait, & Agricola Mariæburgi: mihi vero missus à Clariss. Viro D.D. Joh. Daniele Horstio, Illustriss. Landtgravii Hassiæ Darmstadii Archiatro, eumque ex vinetis Lohensteiniensibus se habere perscripsit.

Lapis eſt magnitudine juglandis, niger, alterâ parte hemiſphæricus fermè inſtar dimidiatæ nucis juglandis, inæqualis aliquantum, non admodum politus, obſcurus & ferrugine quaſi quadam tinctus: alterâ parte inæqualis, inter divaricata quaſi femora pudendum muliebre in medio referens exacte, cui ſubjacet virile, conſtans ſcrotolineâ, per medium diſtinctum, ad penis leniter protuberantis corpus tendens. Adeo ut hic lapis utriuſque ſexus genitalia exacte exhibeat. Quocirca non tam Hyſterolithon, quam Diphyen appellandum cenſeo, cujus mentionem facit Plinius lib. 37. cap. 10. ubi ait hunc lapidem duplicem eſſe, Candidum & nigrum, marem & fœminam, genitale utriuſque ſexus diſtinguente lineâ. Ubi nota in Plinii quibuſdam exemplaribus pro Diphies legi Diphris. Hunc locum recte corrigente Geſnero & Agricolâ. Lapis verò nobis tranſmiſſus pondere æquat drachmas ſeptem.

De viribus ita diſſerit laudatus D. Horſtius: Proſunt hi lapides hyſtericis mulieribus, in aberratione ſcilicet & ſuffocatione uteri. Et certe ſi phyſiognomiæ aliquid tribuendum, non ſolum mulieribus, ſed & viris conferre puto, quibus maleficio aliquo virtus virilis aut ſuſpenſa, aut ablata ſit, & forſan Venerem in utroque ſexu promovere non ineptè quis crediderit, ſi collo ſuſpendatur & geſtetur. Quia Iconem ejus apud neminem vidi præter Beſlerum in ſuo Gazophylacio, atque ea quidem imago non exacte meum exprimat, depingendum curavi ut hiſce addatur.

Panem secalinum eâ formâ, quâ apud nos vulgò pinſitur, haud inepte exprimit lapis rotundus & planus, Craſſitie quatuor digitorum, in circumferentiâ duos habens, ſubſtantiæ ſaxeæ durioris, colore ſubnigro. Hic mihi dono datus à ſene Venerando D. M. Nicolao Michaëlio, Holmianæ Regiæ concionatore, unà cum Hiſtoriâ tranſmutationis ſuâ manu conſcriptâ. Verum enim panem olim fuiſſe, & miraculo in lapidem tranſmutatum autumat: illorum, quæ ſcripſit, hæc eſt ſumma. Ahuſii Scanorum fœmina degebat circa annum Chriſti MDXLVI. quæ dum panes die feſto in furno coqueret venalitios, minores juſto, eorumque unum eximeret, tentatura num percocti eſſent, eumque cultro diſcinderet, & crudum adhuc animadvertiſſet, rurſus clibano intulit, ſed cum coctos extraheret, vidit omnes in lapides duratos, etiam hunc mutilum quem ego poſſideo. Pluribus hæc perſequitur ille: ego, quâ fide accepi, reddo. Panes verò hoſce in rei memoriam aris multarum Eccleſiarum in Scaniâ impoſitos fuiſſe ait. Ac hunc quidem, quem ego teneo, ex Eccleſiâ Noſebyenſe petitum, certum eſt. Nobiliſſimus Eques D. Ebbo Ulfeldius, Chriſtophori F. Boringholmiæ Præſes Regius, ſimilem panem in lapidem converſum ad me tranſmiſit Anno 1651. ſed minorem aliquanto, rotundum, & non adeò nigrum, in cujus inferiore parte ſinus quidam & inæqualitates apparent, ex furni inæqualitate contracti, dum adhuc mollis erat. Nigrorem etiam quadam in parte oſtendit, perinde ac ſi ambuſtus fuiſſet nimio calore, rimæ quoque apparent, quales contrahere ſolent coquendi panes ubi calori exponuntur ad fermentationem meliorem. Referunt fœminam quandam ſorori ſuæ, panem recentem petenti, ſe eo deſtitutam eſſe, addito juramento grandi, reſpondiſſe; atque ob hoc peccatum omnes recenter coctos in lapides miraculoſe transformatos fuiſſe. Hic lapis filis ferreis circumdatus, è templi vicini tholo ſuſpenſus in hunc uſque diem fuit.

Huc ſpectat ſilex, Panem triticeum melioris ſortis referens, ex duobus globulis invicem conjunctis conſtans, eo modo quo tales panes apud nos confici ſolent. Exterior & convexa ſuperficies albicat, ac ſi farinâ eſſet conſperſa, ut & interior, quæ concava, ſcabroſa & extuberantiis quibuſdam prædita; junctura ſeu interſtitium inter duos globos ex ſolido ſilice nigricante, ut & corpus utrique ſuperficiei interjectum, uterque globus in Diametro palmam habet, magnitudine æquales.

Exempla panum in lapidem converſorum apud alios etiam extant autores. Fabius Verricoſus apud Senecam 2. de beneficiis, panem lapidoſum, id eſt, ut Lipſius ait, panem in lapidem duratum comparabat cum beneficio acerbo hominis duri & crudelis. Joh. Craſſolus, comment. in quartum Meteororum, narrat noſtro ævo panem cum incluſo piſce percocto, cum terrâ diu fuiſſet obtectus, poſtea deprehenſum eſſe lapideum. In Muſeo Calceolarii Veronenſi, duo ejuſmodi conſpiciuntur, unus ex ſecali, alter ex milio.

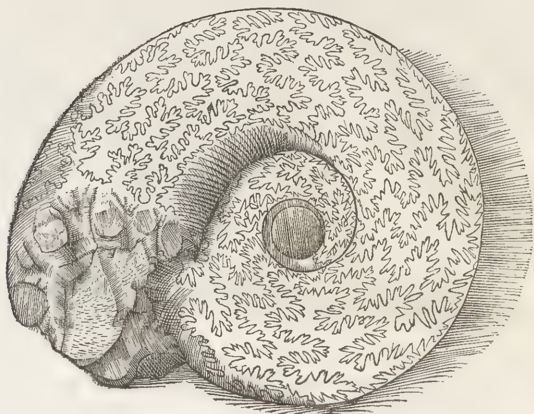
In hujus rei cauſas inquirens Eruditiſſ. Renatus Moreao, Animadverſionibus in Scholam Salernitanam, rationes allegat veritati ſatis congruas: vel quòd panis terrâ obrutus ſuccum lapideſcentem imbiberit, à quo poſtea in lapidem induratus ſit, vel

quòd vehemens terræ frigus panem quasi congelet : vel quòd terra virtutem seminalem habeat, aut lapis, quæ formam suæ similem in materiam dispositam imprimat, vel quòd terra, quâ tegebatur, peculiarem habuerit naturam obvia in lapides convertendi: vel quòd panes hi nunquam veri fuerint panes, sed lusus naturæ in genere lapidum, quemadmodum videmus eam alia ejus generis crebro efformare. Quæ ultima ratio huc maxime spectare videtur.

Silex venabuli ferreum cuspidem exacte referens, colore nigro, utrinque acuminatus, paulatim in cuspidem acutum desinens, inæqualibus & fluctuantibus quibusdam sinubus per totum corpus præditus quasi & sculptus est. Basis quæ rhomboides fimbriata, ut & quatuor latera manubrii (quod ferme quadrangulum) usque ad aciem, ut, si silex ullo modo arte foret tractabilis, potius Arte quam Naturâ elaboratum esse hoc corpus jurares. Ex Diœcesi Ripensi, operâ Clariss. Viri D. D. Ivari Hemmetei, ejus olim Episcopi, ad me delatus, Hastæ mineralis nomine. Scribit inventum fuisse in tractu Ripensi in humili monte, unà cum urnâ cineribus & ossibus refertâ, putatque à Paracelsistis vocari gamahu. Paracelsus namque duo genera Gamahu constituit; unum Naturale, alterum Artificiale. De naturali inter reliqua egit libro de imaginibus cap. 7. ubi inquit: Gamahu sæpe inveniuntur in arenis & fluminibus, variis ac miris formis dotati, plane ac si essent arte elaborati, sed ita à Deo creati. Hi autem raro carent miraculosis viribus & dotibus, de quibus ex figurâ, quâ præditi sunt, judicium ferendum. Hæc enim testatur de cœlesti influentiâ & dotibus, quibus à Deo ornantur. Hoc vero totum ex Magiâ petendum. De artificiali Gamahu agit ex professo eodem libro, cap. 13. ubi docet lapides esse, quibus peculiari constellatione variæ imagines hominum, animalium, & aliarum rerum, juxta Astronomiæ decreta sunt impressa. Modum verò conficiendi eodem in loco tradit.

Huic non prorsus dissimiles sunt alii hujus generis silices, pugiones referentes, diversis coloribus,& minores aliquanto,manubriis dotati, acuti, de quibus dubito Artisne aut Naturæ sint opera. Ad Ceraunias sunt qui referant; sunt qui veterum gladiolos fuisse arbitrentur. Sed quia de iis supra cap. 5. actum, plura hic non addo.

Referri forsan & ad hanc classem non incommodè possent Chalcedonii variis figuris præditi, de quibus inter Gemmas agendum. Sunt enim qui Agni caput & collum, sunt qui guttas & grandines, seu Margaritas concretas, sunt qui Mentulam aut stirias, jucundo lustrantium spectaculo, exhibeant.

Lapis SCELETON SERPENTIS referens. Ex ordine lapidum, qui figurâ Serpentem in ſpiras convolutum referunt, inſignem poſſidet Clariſſimus & Experientiſſimus Vir D. D. Chriſtianus Fabricius, cujus cum mihi particulam communicaverit, integrum hic delineare operæ duxi pretium. Grandis eſt, ambitu pedes ferme quatuor obtinens, in Diametro circumferentiæ pedem unum cum unciis quatuor: planus, in ſpiras convolutus, ita ut interior circumvolutio, quæ minima eſt, foramen in centro relinquat pollicis craſſitie, totam penetrans ſubſtantiam; ſenſim vero creſcunt & mole majore reliqui augentur Circumductus, adeo ut extimus (tres enim ſunt) ſeptem uncias latus ſit. Perpetuis & continuis conſtat articulationibus vertebras ſpinæ Serpentis, aut Anguillæ referentibus, niſi quòd à caudâ, in caput uſque, craſſitie & magnitudine ſenſim creſcant. Ita vero conſtitutæ ſunt articulationes hæ, ut divelli & ſeparari poſſint, ſi violenter res geratur, ut apparet in duabus iſtis, quas hic ſeorſim depingi curavi. Colore eſt cinereo, ſubſtantiâ arenaceâ, pondere 34. librarum. Superficies exterior à naturâ crebris depicta eſt ramuſculis quaſi & linearum ductibus folia arborum quodammodo referentibus, qui ex articulationum anfractibus ortum trahunt. In Scaniâ inventus hic lapis: & plures quidem ejus generis ibidem extitiſſe ex eo colligo, quod, præter hunc integrum lapidem, ex alio partes aliquot obtineat idem D. D. Fabricius, ex quibus mihi fruſtum unum dedit, quatuor conſtans articulationibus, per exteriorem ambitum, uncias octo habens, quod anſam mihi ſuppeditavit, integrum illum ut delinearem. Ferunt huic lapidi caput annexum fuiſſe, ſed, à minus curioſis amputatum, periiſſe. Figurâ & circumvolutionibus magis Nautilum quam Serpentem mihi referre videtur. Non abſimilem quoad figuram depingit Bartholomeus Ambroſinus in Muſeo Metallico, lib. 1. pag. 54. Sed eo diſcrepare videtur, quod lapis, quem is delineat, armaturâ aureâ fuerit inſignitus, unde Chryſammonitem vocat, ſed noſter colore eſt cinereo. Nec articulationes in iſto adeò ſunt evidentes atque in noſtro.

PISCEM, ORBEM MARINUM dictum, æmulatur ſilex quinque digitorum longitudine, craſſitie quatuor. Quà caput reliquo corpori jungitur, coloris Cinerei, ore hiante,

hiante, oculorum orbitis minutis; ubi cauda esse debebat, Uropygium quasi, seu foramen apparet, calamo scriptorio amplius, quod ad meditullium lapidis usque pertingit.

Sunt alii hujus generis lapides, Trochos, Renes humanos, Globulos, variaque ejus generis referentia, de quibus seorsim agere nimis foret prolixum.

NUCEM tamen MOSCHATAM qui exactè æmuletur, præterire nequeo. Hunc lapidem dono teneo Nobilissimi Viri D. Georgii Seefelde, Regni Daniæ Senatoris Prudentissimi, ac Sælandiæ judicis Provincialis. Figurâ est Sphæricâ, coloris ex nigro cinerei, rugis ac linearum ductibus asper, quoad superficiem externam. Et quod mirere, intus pulpâ variegatâ ex luteo. Substantiâ, colore, & figurâ plane myristicam refert: fractus erat, ut de interiore substantiâ judicium ferri posset accuratius. Pondere est Drachmarum trium, triplo enim veram nucem Moschatam eo superabat, ac hac solâ notâ tractantibus se prodit.

Hæc à Naturâ ludendo quasi fabrefacta videntur, incidente humore & materiâ lapidescente in cavitates competentes, à quibus maximâ ex parte figuram sunt mutuata. Quæ sequuntur, suâ naturâ alterius fuere substantiæ, sed demum, accedente lapidescente succo, in lapides conversa.

OSTRACITES seu OSTREÆ in lapidem Chalcantinum conversæ, omni suâ parte integræ ex Angliâ ad me sunt transmissæ, figurâ externâ & testis omnino quod erant referentes, sed duplo aut triplo ponderosiores, colore nigricante, odore Sulphureo vel pulveris pyrii, ex illarum corpore Vitrioli & Sulphuris quasi flos quidam exsudavit, imò ipsæmet in humido facile dissolvebantur, etiam aëri humidiori saltem expositæ, ad littus septentrionale Insulæ Scepsey in Cantio Angliæ reperiuntur, ut & ligna, globuli, aliaque quam plurima ex quibus Bitumen & Chalcanthum excoquunt. De iis ita ad me Clariss. Vir D. D. Christianus Stougardius, qui hæc aliaque præclara mihi transmisit Anno MDCXXVII. Omnes quos istic loci collectos vidi lapides, minerale quid referre videbantur, non tam ponderis gravitate, quam coloris affinitate. Et re verâ sic esse mihi ipsi persuasissem, nisi edoctus fuissem omnes istos, quotquot fuere ad littus ejusdem Insulæ, recedente maris æstu, studiose collectos fuisse, & alios quotidie colligi, atque in usum coacervari. Ubi ingentem lapidum horum copiam collegerunt, per spaciosam aream, terræ mistos spargunt, donec imbrium illuvie, accedente solis æstu & calore, in terram seu pulverem redigantur salsissimum, nitrosum, sulphureum, odore prætereuntes offendentem. Interea aqua per hanc terram percolata, in subjecta vasa per tubulos in canales derivata, in vase plumbeo amplo, sex vel septem dierum spacio coquitur ad justam consistentiam, tum in aliud vas plumbeum effunditur, immissis asseribus aliquot, quibus adhærens concrescat Vitriolum, omnibus refrigeratis. Nullo alio vase coqui aut contineri hoc lixivium potest, quam plumbeo, cui ut facilius ebulliat ferri injiciunt particulas, quæ à lixivio plane consumuntur. Hæc ille. Addidit vero & lignorum frusta aliquot & globulorum in talem lapidem conversorum exempla.

Sunt vero & aliorum Ostreorum TESTÆ aliquot in lapides duros, cœruleos & cinereos mutatorum exempla, quæ siliceam præferunt duritiem, nec ut priores in humido liquescunt, sed ut alii lapides perennant.

CARO OSTREÆ in lapidem subrotundum ex parte planum, pellucidum, colore flavo Succinum aut Chalcedonium referentem conversa, hisce succedit. Quem lapidem dono habeo Nobiliss. Viri D. Vincentii Bilde de Waldbygard, qui etiam nomine ac titulo Ostreæ in lapidem Diaphanum conversæ obtulit.

CONCHITIS seu CONCHARUM aliarum in lapides conversarum varia mihi sunt exempla. Ex Melitensi Insulâ allatarum una quæ Lupinum quantitate non superat. Interius terrâ ejusdem Insulæ referta est; exterius vero crustâ splendente subluteâ, qualis illa quæ in Glossopetris visitur, vestitur.

Anno MDCL. Francofurto ad me tres lapillos transmisit Vir Clarissimus D. D. Joh. Daniel Horstius Archiater Darmstadensis, quos Bufonum lapides fossiles vocabat, inventos in æri fodinis Hangundii, in comitatu Isenburg. Sed diligentius expensâ illorum substantiâ & figurâ, potius ad Conchites referendos existimo. Multum similes sunt Chamæ lapideæ rugatæ, descriptæ à Joh. Bauhino in historiâ Fontis & Balnei Bollensis lib. 4. pag. 25. Vel etiam ei quem delineavit Aldrovandus Musei Metallici lib. 4. p. 465.

&

& lapidem vocat fossilem Conchæ crassæ testæ & hirsutæ æmulum. Hic noster lapis substantiâ ad pyritem accedit, & politus splendet æris nigrioris instar, Magnitudine dimidiæ nucis juglandis, alatus quasi, ut, si concavam ejus partem intueare, haud male Vespertilionem expansis alis referat.

Horstius in substantiâ & infusione in Variolis & febribus malignis prodesse refert, vi suâ sudoriferâ. Quam an à terrâ seu margâ, quâ tegitur, quamque adjunctam habet, acquirat nescio. Similis certe & hæc Marga Terræ Melitensi crudæ, cui similes vires tribuunt contra venena & morbos malignos.

PECTINITES seu qui PECTINEM refert, portio quædam est Terræ Melitensis, exteriore suâ superficie, striis & canaliculis suis satis perspicuis, adeo ut pectini Marino aut inclusam eam fuisse, aut ejus figurâ à Naturâ efformatam credam.

Ex agro Veronensi PECTINEM habeo in lapidem conversum, qui suo sinu alios fovet in gypseam substantiam concretos.

Cinereus est parte convexâ, sed concavâ ad luteum inclinans, durus interim & omnibus lineamentis Pectines majores invicem coalitos referens. Totus lapis in rotunditatis Diametro uncias attingit quatuor. Donum est Clariss. Viri D. D. Henrici Fuirenii affinis mei.

Sunt quoque pectinum majorum CONCHÆ tenues in lapidem cœruleum conversæ, silicem referentes. Quibusdam adhærent lapidescentis succi portiones, in lapidem asperum, inæqualem, cinereum, ita concretæ, ut guttæ & labentis succi striæ adhuc videri & discerni possint. In Hispaniâ, prope urbem S. Lucæ dictam, inventæ.

COCHLITES seu CONCHAS minores lapidescentes teneo, quarum prima cœrulea est & dura, ad nigredinem inclinans, de quâ tamen dubius valde sum Conchane sit in lapidem conversa, an vero lapis sui generis; figurâ externâ Concham referens, dura namque est, siliceæ substantiæ, & ponderosa.

Est & quædam russa seu rubicunda, substantiâ gypseâ, durâ, repletâ, exterius crustâ durâ & politâ obducta, figurâ plane similis est Conchili, sed priori duplo levior. Utraque Concha unciam longitudine & latitudine non superat.

PECTINITEM voco CONCHÆ STRIATÆ frustum, quod in lapidem quidem gypseum conversum, exterius massâ ambitur asperâ, inæquali, crassâ, ex succo lapidescente concretâ, & aliis lapillis involutâ; quæ vel interiore superficie ostendere potest, quomodo concreta lapidea varias figuras acquirant; Conchæ enim striatæ ei involutæ, exacte concavâ sui parte ostendunt lineas ac strias.

Sequitur CONCHÆ STRIATÆ genus etiam in lapidem conversum album, figuram & colorem retinens, nisi quod exterior crusta quibusdam in locis sit ablata; caro & quicquid in ejus continebatur cavitate, in Crystallos pellucidos acutos & dentatos quasi est conversum. Videtur convenientiam quandam habere cum Ventre Crystallino depicto ab Imperato Hist. Nat. lib. 24. cap. 29. Crystalli quidem in Ventre Crystallino Imperati, affixæ sunt interiori superficiei testæ, & apice centrum seu vacuum respiciunt; ita quoque in meo: sed in Imperati Sexanguli sunt, in meo trianguli & acuti. Crusta, cui Crystalli adhærent, Imperato est Sabulosa & russa, sed hic testa conchæ striatæ petrificatæ albi coloris. Crystalli majores Imperati æquant avellanam, nostri semen frumenti Saracenici, transparentes & clari utrobique. Totum corpus meæ Conchæ striatæ rotundum ferme est, in Diametro duas circiter habens uncias.

De generatione horum Crystallorum videre licet Fortunium Licetum in Litheosphoro cap. 52. ubi de lapide Paraguay Coccus dicto erudite differit, qui lapis in quibusdam affinitatem haud levem cum nostrâ hac Conchâ habere videtur.

Inter Testacea petrificata etiam TURBO est unciæ unius cum dimidiæ longitudine, in lapidem porosum, album, duabus lineis purpureis ab utroque latere excurrentibus, conversus, manente naturali figurâ & dispositione.

Hinc sequitur COCHLEA ALBA in lapidem gypseum pari modo conversa, ob niveum colorem & figuram naturalem pulchra valde & elegans, quia carne & substantiâ vacua est, levis admodum.

Ejusdem generis & magnitudinis est COCHLEA CINEREA petrificata, ad cœruleum tendens, sed solida & sine cavitate aliquâ. De eâ quid sentiam ut dicam; existimo succum lapidescentem, illapsum in Cochleam albam jam dictam niveam, eoque impletam illam fuisse; hinc condensato & in lapidem solidato hoc succo, formam & figuram

ram Cochleæ retinuit, quâ continebatur. Paulatim verò invicem concussis his corporibus, fractus & dissipatus est cortex exterior Cochleæ niveæ, & remansit lapidis formâ succus coagulatus. Hoc ipsum confirmant tum reliquiæ cochleæ niveæ, quæ in gyris interioribus conspiciuntur, tum pondus ipsum, quod grande corporis ratione. Pendet enim quælibet Cochlea cinerea, licet parva, unciam semis circiter, cum nivearum una ejusdem magnitudinis vix Drachmam æquet. Quin & circumvolutionum separatio aliquod corpus intermedium fuisse arguit.

Elegans est MASSA ex Conchis striatis, pectinibus, Cochleis, variisque lapidibus, beneficio succi petrificantis, in unum corpus compacta, longitudine quatuor unciarum, latitudine circa basin trium circiter, pyramidalis enim est figuræ. Videbis hic pectinum majorum candicantium vestigia, Cochleas ipsas in lapidem cinereum, manente figurâ externâ, versas, Conchas minores striatas candidas, silicum & saxorum parvorum, figurâ, magnitudine & colore discrepantium varia genera, succo cinereo petrificanti permista, ut massam ac corpus constituant unum, elegans & mirandum. Dono habeo Clariss. Viri D.D. Nicolai Wichmanni, qui in Hispaniâ, juxta promontorium, non procul à civitate S. Lucas dictâ illud invenit, cum aliis nonnullis petrificatis, ob abundantiam succi ibidem loci existentis.

Ejusdem coagula variis scrupis & lapillis involuta, partim cinerea, partim flavescentia, hisce adsunt, in quibus & fluentis succi rivos & materiæ crassitiem cernere licet; Massæ inæqualitas & miræ circumvolutiones porosum reddunt ejusmodi corpus, & foraminibus plurimis pervium.

GLOBULUS, qui magnitudine respondet iis qui è minoribus tormentis bellicis exploduntur, in lapidem Chalcantho sulphureum conversus, ex Insulâ Angliæ Scapey dictâ allatus, ejusdem naturæ est cum Ostreâ de quâ supra dictum. Plumbeus an ferreus fuerit quæsitum (vestigia enim metalli nulla apparent) Ego ferreum fuisse arbitror, siquidem Plumbum vim Corrosivam & Vitriolatam hujus succi eludit, & ex relatione Stougardii constat, coqui eum & conservari in vasis plumbeis.

At causas transmutationis inquirere operæ foret precium, quas, qui diligentius locum istum, ubi inveniuntur, perlustrarunt, sine difficultate invenirent. Procul dubio in ipso littore fontes & scaturigines succi Vitriolati lapidifici extant, quo irrigati lapides, ligna & alia corpora porosa, in suas cavitates eum admittunt, qui salsedine aquæ marinæ deinde concrescit, & solis calore induratur, usque dum lapideam hanc acquisiverit substantiam, friabilem, & aquâ dulci (salem coagulatum dissolvente) in sua principia resolubilem.

Ex LIGNIS VITRIOLO SAXEIS mihi adhuc unum est (reliqua aëris humidioris violentiâ resoluta sunt) quod Corilinum fuisse videtur, trium digitorum longitudine, unius latitudine, tereti figurâ, quod colore, odore & sapore, imo pondere ostreis & globulo respondet; sed hæc, ob porositatem, facilius ab aëre humido resolvuntur quam ostreæ.

FAGINI LIGNI frustum satis grande in lapidem versum hisce adjacet, quod cotis vicem egregie sustinet, unde supra inter cotes ejus mentio obiter facta est, colore est nigricante, figurâ inæquali, in longitudinem tamen protensum pedum circiter duorum. Fama constans apud nos est, integros fagos continuè in aquis hærentes in lapides verti. Unde grandiores structuræ in aquis & stagnis ubi ædificantur, fulcris & palis faginis superstruere solent, nullum lignum ad hos usus aptius aut durabilius esse existimatur.

FRAXINI LIGNUM in lapidem conversum, cujus cap. 6. mentionem injecimus, frustum est quadratum, quinque digitorum longitudine, duorum latitudine, ex cinereo flavescens, quibusdam in locis ad ferrugineum colorem accedit, ponderosum, assulatim coagmentatum, adeo ut distinctè septem numerari possint laminæ, partim integræ, partim mutilatæ, duritie insigni, cotis vice fungi ut possit. Fibræ ac nodi ligni exactè adeo discerni possunt, ut, nisi manibus tangas, ac pondus explores, adhuc lignum esse jurares. Unde advectum ignoro, sed à Pharmacopœo nostro industrio Johanne Woldenbergio habeo.

Aliud mihi est LIGNUM petrefactum quod TILIACEUM puto, candidum est, molliusculum, læve eâ parte quâ politum est, sed ubi à reliquo abscissum, fibris, striis ac nodis ligneis præditum, quibus satis evincitur lignum fuisse in lapidem versum. Longitudine

gitudine ſuperat uncias duas, craſſitie dimidiam, oblongum enim eſt & quadratum, pondere unciæ unius & drachmarum ſex.

Fruſtum aliud oblongum & quadratum, planum, ſex circiter unciarum longitudine, unius cum dimidiâ latitudine, QUERCINUM referre mihi videtur, ſed cinerei eſt coloris, micis argenteis oblongis undique in poris veſtitum, exteriori ſuperficie rude, inæquale, minus politum, ſcindulam ligni rudem referens. Hoc etiam cotis vice utuntur, quibus ejus eſt copia.

De AQUIS PETRIFICATIS non eſt quod hic diſſeramus, ſiquidem ſupra capite ſexto, ubi de Stalactite & Stalagmite actum eſt, varias ejus ſpecies enumeraverimus.

BALANUS PETRIFICATUS magnitudine avellanæ majoris, marmor ſolidum refert, coloribus diſtinctis variegatur, alternatim enim ſquammæ purpurei & albicantis cernuntur coloris, ſubſtantiâ durâ & marmoreâ, adeò ut dubitem Balanus ne ſit marinus in lapidem converſus, an verò lapis ſui generis in figuram Balani à Naturâ elaboratus.

APOPHYSIS OSSIS in lapidem arenaceum verſa, hemiſphæricæ eſt figuræ, aſpera parte convexâ, concavâ vero lævis & lubrica, marmor repræſentans. Plane refert dimidium caput oſſis femoris, aut hominis junioris, aut alterius animalis minoris.

VIPERÆ PETRIFICATÆ nomine accepi teſtam quandam, ſerpentis aut viperæ modo in ſe convolutam, cujus extenſæ longitudo dodrantem æquat; craſſitie digiti, candida, terræ Melitenſis colore infecta, exterius ſtriis & commiſſuris frequentibus dotata, per dorſi longitudinem excurrente lineolâ, à reliquo corpore elevatâ aliquantulum. Caudam verſus paulatim attenuatur, quâ caput reliquo corpori jungi debet, patet interior ejus ſuperficies, quæ lævis eſt & lubrica, ut in purpuris aut Conchis Venereis cava eſt omnimode, ut, ſi vipera fuerit, oporteat cutim ſaltem in lapidem eſſe converſam, carne & interaneis conſumptis. Mihi majoris alicujus vermis teſta potius videtur quam vipera in lapidem converſa.

VERTEBRÆ SPINALES petrificatæ mihi quatuor ſunt, majores & minores, quæ omnes in Inſulâ Melitenſi ſunt inventæ, & viperarum eſſe putantur. Sed ego majoris cujuſdam piſcis eſſe autumo. Magnitudo enim arguit ex viperis eſſe non poſſe, cum in tantam molem nunquam excreſcant, ut tantas habere vertebras ſpinales valeant. Minor enim earum in Diametro unciam plus quam dimidiam habet.

CAPUT VIPERÆ petrificatum, lapillus eſt durus & albus in Inſulâ Melitâ inventus, cranium Viperæ aliquo modo repræſentans, magnitudine eſt mediocris avellanæ, cornuum quaſi duorum veſtigia oſtentans, cretaceæ ſubſtantiæ, ut pleraque ejus generis ex iſtâ Inſulâ eſſe ſolent.

DENTIS VIPERÆ petrificatæ titulo, lapillus è Melitâ adfertur, elegans, dentis figuram quodammodo exprimens, ſed diverſæ magnitudinis, figuræ, coloris; ut plurimum longitudine eſt unciæ dimidiæ, compreſſus, modo obtuſus, modo acutus, lævis ac ſplendens politi marmoris inſtar, colore purpureo, albo, incarnato, vario. Naſcuntur hi lapilli in maſſâ quadam ſaxeâ, durâ, inæquali, aſperâ, poroſâ, variis heterogeneis conflatâ, cujus etiam adeſt portio, dentem dictum in ſe habens.

LAPILLI LUTEI elegantis mihi fruſtulum eſt, PECTUS CANCRI exigui in lapidem converſi referens. Exterior facies lævis eſt & lubrica, lineis albis juncturas coſtarum in Cancris referentibus prædita, quæ tamen lineæ totum corpus pervadunt, ut ſubſtantiam hanc ex pluribus laminis luteis conferruminatam oſtentent.

BACULI S. PAULI nomine ab incolis Melitenſibus dotatur columnula quædam alba, ſubſtantiæ gypſeæ, longitudine articuli unius digiti, craſſitie pennæ Gallinaceæ, teres, dimidiâ ſui parte nodulis quibuſdam exornata, in extremitatum alterâ craſſior aliquanto & obtuſior.

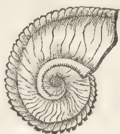
VERMES MELITENSES petrefacti, colore ſunt lurido, ſplendente & lævi, marmoris politi inſtar, craſſitie pennæ exiguæ, compreſſi & in ſpiram contorti, ipſi terræ cui innatæ ſunt adhuc adhærentes. Alter eorum, quos teneo, explicari & extendi in longitudinem ſi poſſet, longitudine Dodrantem æquaret, quod applicato filo expertus ſum. Tota hæc maſſa cum vermiculo ſuperat Drachmas duas cum dimidiâ.

Huc an referre debeam CONCHAM VERMICULIS petrefactis onuſtam, neſcio. Concha ipſa parvula eſt, ſed elegans & concavâ parte polita, matrem Perlarum dictam ſplendore referens; ſed parte convexâ tota tecta tubulis vermium petrefactis; cui alii

alii tubuli ſeparati ſunt annexi, varie implicati, ut exprimere mihi videantur Wermichiaram, ab Imperato lib. 26. Hiſt. Nat. delineatam, quam ad Alcionium Mileſium referendam cenſet: ſed noſtri tubuli teſtacei ſunt & quaſi petrefacti.

LAPIS ſub nomine CORNU ARIETINI petrefacti, mihi cum aliis è Melitâ allatis, dono Clariſſ. Viri D.D. Thomæ Bartholini poſſideo, magnam affinitatem habet cum eo Ammonis Cornu quod exhibet Ferrandus Imperatus lib. 24. Hiſt. Nat. cap. 26. quod ſic deſcribit: Cornu Ammonis inſtar cornu bovini eſt involutum, rugis per tranſverſum ornatum; quoddam criſtam habet per longitudinem excurrentem inſtar funis. Illa, quæ parum torquentur & teretia ſunt, cornua dicuntur, quæ vero gyrantur & contorquentur in ſpiram, ſerpentes aſſimilant. Ortum trahunt à terrâ viſcoſâ, & lapidis Calcarii ſunt conſiſtentiâ. Quædam colorem habent ſubrufum, quædam cinereum, & ſi eorum minera in Marcaſitam inciderit, veſtiuntur tunicâ metallicâ, quam armaturam vocant. Ejuſmodi formæ & figuræ dependent ex animali principio, cui ſuccedit humor lapidificus, qui temporis ſucceſſu concreſcit in lapidem.

Noſtrum quod concernit Cornu, plane Arietinum refert, contortum & acutum, longitudine unciarum trium, craſſitie pollicis, paulatim in acutum apicem deſinens, cruſtâ obvolvitur lævi & marmoreâ, rugis multis per tranſverſum dotatâ, colore ex cinereo luteo: Apex verò privatus ejuſmodi incruſtatione eſt; fungoſum eſt, minutis lineis & ſtriis per longitudinem dotatum. Juxta baſin ex centro in circumferentiam lineæ ductæ apparent. Totum cornu pendet unciam unam & drachmas ſex.

CORNU AMMONIS minus ex Angliâ allatum quatuor conſtat circumvolutionibus, in ſe revolutis, perpetuis ſtriis & articulationibus dotatum, colore nigricante, ad griſeum tendente, ſubſtantiâ ſiliceâ, quibuſdam in locis armaturâ aureâ ſplendens. In ambitu quinque pollices habet, in Diametro duos, convenit cum eo, quod primo loco delineavit Anshelmus Boëtius lib. 2. de gemmis, cap. 246. Plinius libro 37. cap. 10. inter ſacratiſſimas Æthiopiæ gemmas refert, vimque ei tribuit prædivina ſomnia repræſentandi.

RADICIS PETREFACTÆ fruſtum ex templo Saturni, quod Romæ eſt, mihi attulit Vir Clariſſ. D. D. Thom. Barthol. longitudine eſt unciarum duarum, craſſitie unius, colore cinereo, teres, nodis quibuſdam inæqualibus dotatum, cavum, ſubſtantiæ gypſeæ, ſed durius aliquanto & poroſum. Cum Oſteocollis magnam habet affinitatem, adeo ut pro eâ primo aſpectu illud capere facile quis poſſet.

FUNGUS SAXEUS plane reſpondet ei quem deſcripſit Carolus Cluſius Exotic. l. 6. cap. 10. ſub titulo fungi Saxei Nili majoris, quamvis haud ſciam an noſter ex Nilo ſit. Ex Italiâ attulit noſter Bartholinus. Decem unciarum habet circumferentiam; Diameter trium eſt cum ſemiſſe, totus ſaxeus eſt & cinerei coloris. Supremâ parte ab umbilico ad circumferentiam, multis profundis ſtriis, non oblique ut Cluſii ſed rectâ excurrentibus, ornatus, in infernâ parte minus elatis, ſed aſperis & quodammodo echinatis præditus, quæ à circumferentiâ ad pediculi locum, qui candicat, producuntur. Pediculo verò, quo gaudet Cluſii, noſter deſtituitur.

LAPIDIS FUNGIFERI titulo, maſſam quandam terream, cui lapidis cinerei fruſtula ſunt incluſa, unà cum fungo exſiccato, ex eâ maſſâ enato, teneo. Fungi ambitus ſuperat pedem Romanum cum tribus unciis, pediculo magno digitali longitudine & craſſitie; colore luteo.

De hiſce lapidibus fungiferis ita Joh. Baptiſta Porta lib. 10. Villæ, cap. 70. Neapolim afferuntur ex Veſuvio monte lapides; Surrentum ex Fagito, altiſſimo ſui tractus monte; Abellini ex Parthenio monte: in Apuliâ ex Garganò, & celſioribus montium partibus.

Nam ſaxa ubi ſemel fungos produxiſſe vident, ſuffodiunt & venum exportant. Naſcuntur aliquando non pileati, ſed turiones ut Aſparagi, & in ramos diviſi. Hoc genus, quod è ſaxis naſcitur, præciditur ad eſum, aliis ſubnaſcentibus, ſemperque novos producit reſtibili fœcunditate. Septem diebus perficitur, ſexies anno demetitur, terrâ Dodrante operitur, &c. Vide Scaligerum Exerc. 137. ſect. 2.

Lapis novacularum Franc. Ximenis; Vitrum foſſile quorundam, *Coltelli Indiani di Suſtanza di Pietro Focara* Imperati, à Franciſco Ximene lib. 10. part. 2. cap. 13. ita deſcribitur: Cultellos aut Novaculas, pugiones, & alia mille generum inſtrumenta ſimilia, quibus Indi antiquitùs utebantur, tam ad uſum belli, quam ſcindendum alias res, antequam ferri uſum noſſent, ſolebant facere è lapide, quem ſuo idiomate vocant Itzli, qui tres ſolet habere diverſos colores, nimirum cœruleum, album & nigrum, licet omnes tranſparentes, & ſi auro vel argento includantur, maximi fiunt, & ſunt admodum pellucidi. Quin etiam in iis videntur rerum imagines, haud ſecus quam in ſpeculo optimo. Lapides hi è ſuis lapidicinis extracti, quarum magna eſt copia circa Metropolim Mexico, finduntur in modicas partes, ſponte angulatas, & poliuntur aliis lapidibus magis duris & aſperis, & cum certo inſtrumento, quod haud diſſimilè eſt thecæ ſclopeti, tenendo lapidem inter duos pollices pedum, & cruribus inclinatis, artifices induſtriâ & impetu admirabili eruunt ab utroque latere laminas craſſas, cum umbone in medio & duabus aciebus æqualibus, paulo craſſioribus quam ſunt noſtri cultelli, & latis digitum tranſverſum, aut paulo plus, quæ tam acutæ ſunt & penetrantis aciei, ut in mundo nihil acutius fingi poſſit. Verùm ſunt fragiles & facile diſſiliunt in minutas partes, aut hebetantur. Iſtis cultris ſeu novaculis ligno inditis ad modum noſtrorum gladiorum, & firmatis eo genere gummi, quod vocant Tzinacan Cuitlatec, formant gladiolos tam terribiles, ut uno ictu hominem findant in duas partes (modo ſit primus ictus, nam cæteri ſunt vani) tam acuta eſt acies illorum armorum & tanta fragilitas. Ruptis gladiolis iſtis eximunt novaculas, denuoque illas acuunt, & eis ſagittas ſuas aſperant, quibus lædunt atque occidunt hoſtes ſuos: ſueti enim ſunt prœliari eminus arcu & ſagittis. Pulvis hujus lapidis mixtus cum Cryſtalli pulvere, mundat admirabiliter oculos, & nubeculas diſcutit & alias maculas, & clarificat viſum.

Rationem generationis hujus lapidis aſſignare conatur Ferrandes Imperatus lib. 22. Natur. Hiſt. cap. 2. hoc pacto: Generantur, inquit, & Silices, ac naturam vitri æmulantur, calore non externo, ſed interno moderato, longo temporis progreſſu, virtute vegetali creſcentes. Quibus licet efficientem aliquo modo attingat, materialem tamen & reliqua huc ſpectantia præterit.

Fruſtum, quod ego teneo, duarum unciarum eſt longitudine, tranſverſi digiti latitudine, craſſitie cultri, utrinque acutum, in extremitatum altero aliquantulum incurvatum, altero laterum æquali, altero canaliculatum, tranſlucidum & perſpicuum vitri inſtar ſed nigredine aliqualiter tinctum. Cætera conveniunt cum deſcriptione Franciſci Ximenis.

Cap. XIV.

De Gemmarum generatione & varietate.

Hactenus Muſei noſtri lapides ignobiliores & minoris pretii vidimus, jam nobiliores & pretioſiores, quos habemus, examinabimus, quos Gemmas vocant quidam, licet inter lapidem pretioſum & Gemmam diſcrimen agnoſcant accuratiores. Pretioſos lapides eos vocantes, qui majores ſunt, nec pulchritudine excellunt; Gemmas, qui parvi ſunt naturâ, rari, duri ac pulchri. Hinc ex Gemmarum cenſu excludunt ob magnitudinem Cryſtallum, Topaſium, Jaſpidem, &c. Ob pulchritudinis defectum, Onycha, Crapaudinam, alioſque ejus generis.

Ut verò allata Gemmæ deſcriptio clarior evadat, accuratius ejus verba ſunt expendenda. Parvos vocant eos lapides, qui nunquam, aut raró, ovi gallinacei magnitudinem ſuperare viſi ſunt. Raros, qui in paucis provinciis haud copioſè inveniuntur. Duros, qui neque digitis teri, neque ferro ſcindi poſſint; atque hi trium graduum ſtatuuntur. Quidam Chalybeâ ſaltem lineâ radi poſſunt, ut Turcheſia; quidam non niſi Smiri lapide teruntur, ut Jaſpis: quidam cum Adamante tantum, ut Adamas, Topaſius orientalis, &c. Pulchros, qui colore, Diaphanitate, radiorum reflexu, aut figurâ concinnâ viſui grati.

Colore

Colore pulchri, Turchesia, Diaphanus Cryſtallus, radios reflectit, Iris; figurâ concinnus Aſteria & oculus catti, &c.

Gemmarum materiam proximam ſtatuunt terram tam tenuem & ſubtilem, ut aqua mixta Diaphanitatem ejus non impediat, cui ſal in viſceribus terræ concluſus miſcetur, accedente exhalatione pingui & humidâ. Quod omne ab aliis per ſuccum lapideſcentem puriſſimum exprimitur, ad talem ſoliditatem ſuâ naturâ tendentem. Varietas verò Gemmarum, cujuſvis formæ ſpecificæ adſcribenda, quæ in ſeminali latet principio, etſi ſenſibus noſtris minus obvio. Hinc colorum & figurarum diverſitas dependet.

Generationis rationem hanc proponit Clariſſ. Vir D. D. Anshelmus Boëtius. Dum in materiâ ad generationem aptâ, concavus locus aliquis aëre plenus eſt, ac is ab exhalatione, vel à ſucco lapideſcente & Diaphano, ex ſubtiliſſimâ lapidum materiâ conſtante repletur; abſorpto à materiâ circumdante cavitatem humido, aut eo evaporato, terreſtris ſucci lapideſcentis pars in gemmam perſpicuam concreſcit, quæ cavitatis figuram ſervat, ſi tantum materiæ, quantum ſpacium requirit, continuus ſucci affluxus ſecum tulerit. Quandoque lapideſcentis ſucci à circumſtante materiâ abſorbetur humiditas, atque hinc concreſcit mater, ſeu cutis quâ Gemma tegitur. Quandoque exhalat ex circumſtante materiâ humor, aut aër, ſicque in ejus locum ſuccedit ſuccus lapideſcens, ex quâ Gemma Diaphana generatur.

Vires & facultates gemmis detrahunt multi, alii nimias iis adſcribunt, & ſupernaturales: qui medium volunt, rectius ſtatuunt. Omnes enim illi effectus, qui à materiâ, formâ, vel accidentibus rerum corporearum proficiſcuntur, nequaquam iis ſunt detrahendi; quales ſunt, calefacere, humectare, ſiccare, refrigerare, attenuare, incraſſare, emollire, indurare, exedere, & quæ ex iis proveniunt. Item omnes illi qui ab aliis rebus inanimatis fiunt, licet ratio, quomodo fiant, ignoretur. Sed ſupernaturales, qui ab ordinariis Naturæ inſtrumentis fieri nequeunt,ut inviſibilem reddere; Item illi, quos Natura ignorat, & à rebus inanimatis fieri nequeunt, abſque animatorum conſenſu, ut eloquentem, pauperem, divitem reddere, &c. plane ab iis fieri nequeunt, niſi accedat alia cauſa efficiens divina, occulta, ſupranaturalis, quæ idem per aliud medium æque efficere poteſt.

Quamvis variæ dari poſſunt lapidum pretioſorum differentiæ, quæ operoſe in ordinem digeſtæ ſunt, à Clariſſ. Viro D. D. Anshelmo Boëtio, nos tamen extra limites noſtros non digredientes, quos tenemus dividimus in majores & minores. Ad majores referentes Jaſpides, Achates, Chalcedonios, & ejus generis: ad minores, Adamantes, Rubinos, Granatos, &c. quos Gemmas ſtricte vocare ſolent. De ſingulis ordine.

Cap. XV.

De Jaſpide, Heliotropio, Malachite, Praſſio, Nephritico, Achate, Oniche.

Jaspis variorum colorum lapis eſt, ob ſuccorum varietatem, qui ad ejus generationem concurrunt, tantæ magnitudinis quandoque, ut ex eâ magnæ ſtatuæ & columnæ elaborari poſſint, Achate mollior. Variæ ejus conſtituuntur ſpecies, tam ratione colorum, loci natalis, quam commixtionis cum aliis gemmis & ſuccis. Ejus ſpecies cenſentur, Heliotropius, Lapis Nephriticus, Malachites. Orientalis Jaſpis, quæ ſubcœruleo viridique colore obſcura, ſanguineis punctis conſperſa eſt, cæteris omnibus præfertur. Olim Grammatias, quæ aliquid purpurei admixtum, interjectâ albâ lineâ, habebat, cæteris præferebatur. Secundum locum habebat quæ roſeum quid nacta eſſet. Tertium quæ Smaragdum imitabatur. Quartum quæ ſereni cœli colorem referebat.

Ea quæ ſanguinis inſtar, per totum corpus rubra, abſque alio colore, miras in ſanguine ſiſtendo vires obtinet, ejuſque experimenta præclara vidit Clariſſ. Vir Anshelmus Boëtius à Boët, quem conſule. Ad eundem uſum commendatur Viridis, ſanguineis venis & ſtriis prædita. Viridis collo appenſa, ut ventriculi orificium tangat, ſtomachum firmat, vomitum, nauſeam prohibet, calculum & urinas pellit. Omni Jaſpidi hoc tributum, quod conceptum firmet, partumque femori alligata promoveat. Geſtata febres & Hydropes, quæ vel à debili concoctione, vel à ſanguinis nimio fluxu oriuntur,ne fiant, corroborando ventriculum, & ſanguinem ſiſtendo prohibet.

Viridem Epilepsiam curare ajunt, si argento inclusa circa orificium ventriculi, vel ensiformem Cartilaginem per diem & noctem gestetur. Si sudore corripitur æger, à paroxysmo liberatur: sin minus, moritur. Cogitationum tumultum & inconstantiam, ex sanguinis impetu ortam, prohibet. Jaspis Grammatias aut Polygrammos, quæque virens Smaragdo est similis, ac purpureum quid in se continet, albâque cingitur lineâ, ad venena quævis pro Amuleto gestatur.

JASPIDIS VIRIDIS varia genera ex Insulis Feroënsibus accepi Anno MDCXXXVI. sed minores sunt & viridi colore valde ludentes, quædam enim saturate viridi, quædam dilutiore, quædam Turcoides æmulantur, quædam Malachites, quædam in matricibus suis existentes, jucundum dispicientibus exhibent spectaculum. Videntur maximâ ex parte ex Chalcedoniis, Oniche aut Pseudoopalis generari, vel saltem iis adnasci. Sunt enim quæ dimidiâ ex parte Pseudoopalos referunt, dimidiâ Jaspides virides. Sunt quæ puncta saltem habent viridia. Sunt in quibus color viridis dilute generari incipit, ut tantam varietatem verbis satis exprimere nemo possit. Inter alios lapides in littoribus inveniri asserit Insulæ præfectus, qui horum lapillorum (maximus enim vix avellanam magnitudine æquat) copiam satis magnam attulit.

JASPIDIS PLANE VIRIDIS globuli ex Americâ allati, sed in Angliâ politi & tornati mihi sunt, Armillas ex iis conficiunt, quibus brachia exornant mulierculæ.

JASPIS GRAMMATIAS elegantissima, variorum colorum, qui fluctuum & anfractuum modo totum lapidem tegunt, exornata mæandris, mihi est, tantâ pulchritudine ut nullus fermè detur color, quin in eâ reperiatur, lineis albis cingitur variisque in locis pingitur, non deest purpura, non minium, non cœlestinus color. Figuræ est ovalis, planæ, eleganter polita, crassitie quartâ parte digiti, longitudine trium, latitudine duorum. Ejus vires in menstruis sistendis, abortu præcavendo, sæpius expertus sum, ut vel hoc nomine mihi chara admodum sit.

Purpurei cujusdam lapidis impoliti fragmentum, croceis & cœruleis venis interspersum, JASPIDIS titulo accepi; talem lapidem ex Phrygiâ & Cappadociâ olim allatum scribunt. Massa ipsa cruda est, rudis, angulata, nullius certæ figuræ, sed qualis è venis eruitur.

JASPIDIS VIRIDIS paucis intercurrentibus venis sanguineis frustum, in formam Capuli pugionis elaboratum & eleganter politum, hisce adest, quâ ferrum capere deberet angustius, alterâ extremitate latius, & utrinque appendicibus dotatum. Longum est uncias tres cum semisse, pollice crassius, teres, extremitas cum appendicibus uncias duas superat.

Witebergâ mihi transmisit M. Henricus Motsfeldius affinis meus, qui ex nepote D. D. Pauli Lutheri (qui frater erat D. Martini Lutheri) Medici hunc lapidem accepit. Hic vero Junior Lutherus narrabat avum suum hoc lapide feliciter uti solere, in sanguinis fluxu à quacunque parte corporis. Si quis ad Heliotropios retulerit, non repugnabo.

JASPIDIS, quam Dioscorides THEREBINTIZUSAM vocat, mihi lapillum dono dedit Clariss. Vir D. D. Thomas Bartholinus, rotundus est & latus, per Diametrum unciæ unius magnitudine, ab unâ saltem parte politus, crassitie pennæ anserinæ. Therebinthisusa verò à Dioscoride dicta videtur hæc Jaspis, quod colore sit flavo, Therebinthinam coctam referens, intercurrunt verò venulæ nigricantes. Delineata est à Benedicto Ceruto in descriptione Musei Calceolarii pag. 255. ubi ait: totus alternat Milvinis nigricans veluti plumis.

Ad HELIOTROPIOS potius quam Jaspides retulero laminam figurâ ovali, longitudine duarum unciarum, latitudine unius cum dimidiâ, crassitie dorsi cultri, per longitudinem coloribus ita distincta, ut pars altera viridis, altera rubra sit, paucis venulis luteis interspersis, utrinque polita, elegans certe & commendatione digna.

Ad sanguinis fluxum vires magnas habere non dubito. Si enim Jaspides illæ, quæ vel punctula quædam, vel lineas obtinent rubicundas, hoc fine commendantur, multo magis hæc, quæ non solum dimidiâ ex parte rubro colore tincta est, sed & in ipsâ viriditate maculas ostendit aliquas rubicundas.

Inter Jaspides ex Insulis Feroënsibus allatas, reperiuntur etiam JASPONICHES numero haud exiguo. Videtur enim Natura in istis Insulis intenta esse, ut Onichen viridi colore

colore tingat, verum opus ſuum ubi impedita non abſolvit, remanet Jaſponix. Quin & Jaſpidis Capnitis hic viſuntur ſpecimina.

Malachites ſpecies Jaſpidis vel Praſſii eſt, viridis & opaca inſtar foliorum Malvæ, unde nomen traxit, ſed, pro diverſitate & gradibus colorum, varias etiam obtinet ſpecies. Prima colore refert folium Malvæ recentis, nullis aliis permiſtis. Secunda albas venas habet, & maculis nigris inficitur. Tertia cœruleo miſcetur, ac ſi ex lapide Lazuli & Malachite conſtaret. Quarta Turcoidem refert, & hæc omnium habetur præſtantiſſima. Tantæ magnitudinis quandoque reperitur, ut pocula & manubria ex eâ confici poſſint.

Volunt eam geſtantem à tonitru & fulgure non lædi, nec animo turbari, aut contagio infici. Faſcinationem à pueris ut arceat, eorum collo ſuſpenditur, nam contra terriculamenta nocturna & diurna valere creditur.

Ad Syncopen, dolores compeſcendos, hernias ac caſus impediendos, pro Amuleto geſtant, convulſiones arcet; ventriculo applicata eum roborat. Sunt qui intra corpus exhibeant pondere ſex granorum, ut inſtar Antimonii purget.

Hinc cum lacte exhibitus ejus pulvis Cardialgiam & Colicam ſanare dicitur, & melle adjecto menſtrua provocare, vulneribus inſperſus ſanguinem ſiſtere, vino ardenti mixtus ulcera ac vulnera curare. Linteolo humido impoſitus, ac parti ſpaſmo affectæ applicatus, eum abigit.

Ex Feroënſibus Inſulis, cum aliis ſpeciebus Jaſpidis, & hic lapis copioſè allatus: ſed parvus admodum & nulli operi idoneus. Pulchriores è Bohemiâ mihi attulit Nobiliſſ. Boſtrupius Giedde, rei Metallicæ in Norvegiâ Commiſſarius.

Ad Praſsium viridem ad cœruleum tendentem refero lapidem, nucis avellanæ magnitudine, in quo antiquo habitu exſculpta facies Virginis pulcherrima, prominente capite, collo & pectoris particulâ, opere eleganti & ſpectatu digno. Argento deaurato ita cingitur & clauditur, ut & capillorum cincinni, & frontis ac oris decor, colli proportio ad pectus uſque pateant.

Lapis nephriticus ad Jaſpides etiam à quibuſdam refertur, nec colorum varietate adeo ludit ut Jaſpis, ſed ut plurimum viridis eſt, & viriditatis gradibus diſtingui ſolet. Italis *Oſiada, del fianco*, Gallis *un Siadre*, Hiſpanis *Igiada*, Belgis **Kals-wee** / Germanis **Lenden-helffer.** Lapis ut plurimum viridis, qui nunquam exacte poliri poteſt, ſed ſemper quaſi pinguedine quadam obductus & Oleoſus, maculis ſeu nubeculis quibuſdam obſcurioribus interſtinctus, ubi in laminam tenuiorem redactus eſt, quodammodo tranſparens.

Coloris gradibus variat: quidam ex viriditate nigreſcit, quidam flavedinem cum viriditate conjunctam habet, ſæpe ex viridi, albo, flavo, nigro, cœruleo quaſi miſtus apparet.

Optimæ notæ cenſetur, qui ex viriditate nigricat quaſi & opacus eſt. Reperitur quandoque magnitudine inſigni, ex eo figuræ variæ formantur, &, ornamenti loco, ab Indis geſtantur, apud Orientales in magno pretio. Braſilienſes perforatis labiis eum inſerunt, ita formatum, ut digiti longitudine propendeat, anſulis duabus, in extremitatum altero, ne elabatur impedientibus. Ex Indiâ utrâque adfertur, in nonnullis Hiſpaniæ & Bohemiæ locis etiam reperiri quidam ajunt.

Commendatur ad varios corporis humani affectus & Amuleti loco geſtatur; ejus vires compertæ ſunt in ventriculi, Oeſophagi, & coli doloribus ſedandis. In capitis doloribus vehementibus, catharris & deſtillationibus, ad partum promovendum, tumores Oedematoſos curandos, urinam ſuppreſſam provocandam; ſed in primis in Renum & Veſicæ calculis atque arenulis expellendis. Hujus rei experimenta ſunt quam plurima. Brachio ad carpum applicatum, aut etiam lumborum regioni, tam potenter calculum & arenas pellere compertum eſt, ut eum deponere ſæpe coacti ſint geſtantes. Argento incluſus majoris efficaciæ eſſe putatur, alii tamen metallo vim aliquam ei detrahi putant; ſed ego efficaciſſimum vidi argento clauſum, vires ſuas valide exſerere. Quidam ex eo Magiſterium præparant, quod intra corpus ſumendum magnâ cum utilitate præbent. Hiſtorias varias & experimenta vide, in peculiari de hoc lapide tractatu conſcripto à Clariſſ. Viro D. D. Caſparo Bartholino P. M.

Mihi hujus lapidis aliquot ſunt exempla. Unum quod melioris notæ eſſe didici, in laminam tenuem duorum digitorum longitudine, latitudine unius redactum, obſcure viride

viride eſt, pingue, oleoſum, quod ad ſplendorem Solis aut Candelæ examinatum, maculas virides obſcuriores, in albo aut ſubluteo corpore, exhibet, quatuor foraminibus pervium, ut commodius corpori alligari poſſit. Hujus vires inſignes in calculo pellendo haud raro expertus ſum. Novi virum in hac urbe, qui unum poſſidebat plane ſimilem huic Nephriticum lapidem, cujus vires in ſe ipſo ſæpius expertus erat inſignes, quam etiam ob cauſam carpo alligatum ſemper geſtabat. Sed cum ſe quodam tempore balneo aquæ dulcis, in quo herbæ quædam coctæ erant, commiſiſſet, madefactus hoc decocto lapis vim omnem amiſit. Quocirca deponendum ſuaſero, quando Balneum æger ingreditur.

Alius mihi eſt Nephriticus colore melleo, ſeu ex viridi ſubflavo, quem ex Viro Clariſſ. D. Johanne de Laet habeo, quadratus, tenuis, quovis latere vix unciam æquans dimidiam, in centro perforatus. Hic ille eſt, quem idem D. de Laet lib. 1. de Gemmis & Lapid. cap. 23. inveniri ait maximâ copiâ in Americâ, ad ripas fluminis Amazonum, & aliorum quæ ex illâ continentis parte in Oceanum ingrediuntur, potiſſimum in Novâ Hiſpaniâ, unde plures in reliquam Europam adferuntur. Naſcuntur magnâ interdum mole. Boëthius namque ſcribit ſe vidiſſe apud Gemmarium Rudolphi Imperatoris fruſtum mille ſexcentis Daleris emptum, ex quo poculum ſatis amplum formatum fuerat. Et ego elegantem Phialam, cujus Icon adhuc apud me eſt, ex nigricante lapide Nephritico elaboratam vidi Anno MDCXLVII. 15. Januar. apud aurifabrum Illuſtriſſ. Principis Chriſtiani V. P. M. quæ mille Daleris æſtimabatur, figurâ ovali, cujus labri circumferentia pedem unum cum ſemiſſe ſuperabat. Baſis vero in Diametro uncias ſex habebat.

Tertius Nephriticus lapis, quem teneo, oblongioris laminæ facie conſpicitur, cujus tria latera recta, quartum ſemicirculare, longitudine eſt unciarum duarum cum ſemiſſe, latitudine unius & ſemis, quatuor in angulis foraminibus pervium, colore magis virenti, & punctulis albis variegatus, quem exiſtimo tertiam eſſe ſpeciem à D. de Laet propoſitam, quamque Ximenes tantopere commendat.

Quintæ ſpeciei ſecundum de Laet etiam unus mihi eſt, viridi, albo, flavo, purpureo nigricante coloribus præditus. Figurâ jam eſt triquetrâ; ſed fractus videtur, cum unicum latus politum ſit, reliqua inæqualia.

Secunda jam propoſita ſpecies illa eſt ex quâ Americani varia conficiunt, piſces, capita avium, roſtra pſittaci, ſphærulas, columellas perforatas, quas ornamenti loco geſtant. Barbari, qui Guianam incolunt, magni illos faciunt, in pyramidis figuram efformantes, ac foraminibus quas ſub inferiori labro habent indentes, ut pulchriores ſibi videantur. Hinc eſt quod Geſnerus Oripendulum vocet, & peculiarem lapidem faciat.

In hujus lapidis viribus explorandis, tutum eſt conſilium Johannis de Laet, qui ſuadet diverſas ejus ſpecies experiri, & modo carpis, modo renibus applicare. Nam & ego novi eundem lapidem quibuſdam profuiſſe, quibuſdam minime: quod an lapidis virtuti, an hominis Idioſyncraſiæ ſit tribuendum, ignoro.

ACHATES à fluvio Siciliæ ejuſdem nominis ita dictus eſt, quod primo ibi inventus. Lapis eſt variorum colorum, quorum ratione in varias ſpecies diſpeſcitur, ut etiam figurarum ipſi à Naturâ impreſſarum. Quando venis ſuis & maculis cornu refert, Cerachates dicitur; quando arbores & nemora, Dendrachates. Colore eſt aut nigro, aut fuſco, aut cinereo, aut corallino, aut pellis Leoninæ, Hyenæ: per hos colores venæ albæ ubi diſcurrunt, Leucachatem vocant, ſi rubicundæ, Hæmachatem, ſi Sardæ modo rubet, Sardachatem, ſi Coralli modo, Corallachatem. Summâ, coloribus adeo variat ac ludit, ut jucundum præbeat ſpectaculum, in primis ubi lineis ſuis & coloribus res alias naturales aut artificiales exhibet. Ab Oniche differt, quod hæc Zonis & Cruſtis variorum colorum conſtet; Achates vero lineis & maculis ludat. A Jaſpide duritie & lævore: Jaſpis enim licet omnes colores habeat quos Achates, tamen mollior & Achate magis opaca eſt, quocirca nec tam exacte poliri poteſt. Ex Indiâ notæ probatiſſimæ adfertur, in Germaniâ & Bohemiâ etiam quandoque reperitur, etiam tantæ molis, ut pocula & ſcyphi ex eo confici poſſint.

Venenis peſtiferis, ut & Viperarum & Scorpionum ictibus reſiſtere credunt. Cor recreat & adverſus omne contagii genus tuetur. Sitim febricitantium ore contenta ſedare, & æſtus diminuere animadverſum eſt; unde tanquam Amuletum contra febres, præ-

præſertim Quartanas à multis geſtatur. Quæ rubro eſt colore, pro Hæmatitide venditatur, & ad ſanguinem ſiſtendum commendatur.

Mihi Achatis aliquot ſunt ſpecies; una nigra, venulis purpureis & albicantibus, in quâ vena alba fluvium referens duo ejus latera cingit. Lapis planus, figurâ ovali dum integer eſſet, jam vero pars ejus ampla reſtat longitudine palmi, latitudine trium digitorum. Atropurpureus ille color, in quem centri nigredo terminatur, undulatim lapidem ambit, variis gyris & anfractibus. In ejus medio linea alba, cordis figuram fermè conſtituens, illas ambit, quod colore maxime æquabili nigricante præditum eſt. Ad Leucachatem refero.

Globuli ex quibus armillas conficiunt nigricantes ex Achate tornati penes me etiam cernuntur quidam.

Ex miniato Achate, flavâ & Chalcedonii interſperſâ venâ, laminulæ ſunt quædam octangulæ, ita politæ & ſuis foraminibus perviæ, ut uſum quoque in armillis habeant.

Ejuſdem ſubſtantiæ eſt columnula angulata, puro conſtans Achate purpureo & flaveſcente, perforata quoque ut muliebribus Ornamentis inſerviat.

Anno MDCXLVIII. ex Iſlandiâ ad me tranſmiſſus eſt lapis flavus, rudi maſſâ, quâ partes abſciſſæ politus & lævis, ſilicem quodammodo referens, ſed dum durius ferro tractatur Scintillas non præbet ullas, verùm in partes minutas diſſilit; ad Achatem aut Jaſpidem referendum puto.

Achatem ovi Columbini magnitudine & figurâ dono accepi, variis coloribus laminatim quaſi diſtinctum: cernere enim licet album, nigrum, fuſcum, flavum, griſeum, alioſque mirâ jucunditate junctos.

Ad Achates refero LAPIDEM INDICUM figurâ nuclei Pinei; ſed oblongior aliquanto, unciæ unius longitudine, extremitas altera radicem quaſi quandam habet, quæ alteri lapidi inſerta fuiſſe videtur, altera planior, latior, coloribus cum Achate certat: limbo enim eſt purpureo, qui cingit Violaceum, hic candidâ lineâ reliquum ſeparat ad cinereum tendens, naturâ politus eſt. Qui eum deſcripſerit nondum inveni. Integer pendet grana x.

Chirurgus, qui eum attulit, refert ſe in Indiâ in littore maris inveniſſe, & cuidam in navi calculo laboranti ejus ſcobem exhibuiſſe magno cum ſucceſſu. Durior enim non eſt quam ut cultro ſe radi patiatur.

ONYX à colore unguis humani nomen mutuavit, Italis *Nikolo*, Germanis Onichel / unguem enim humanum colore & ſplendore refert, duobus ad minimum coloribus, albo, & nigro, Zonis diſtinctis conſtans, magis opaca quam tranſlucens. Nigram ejus partem Plinius Morion Indicam vel Pramnion vocat. SARDONIX ex Oniche & Sardo componitur, eique varias imagines imprimere ſolent Sculptores. Quandoque ex Zonâ albâ imaginem ſculpunt, ita ut nigra Zona loco ſtrati ſit, tumque à quibuſdam Memphites vocatur, hodie à Gemmariis Camehuja. Sunt qui Onicha, quando ſola & alba eſt, Calcedonium vocent: alii ita diſtinguunt Sardonichen, Calcedonium & Onychen, ut Sardonix dicatur, cum Onychi Sardi aut Carneoli rubicundus color diſtinctè adjunctus eſt; Calcedonius, dum abeſt rubicundus & niger color; Onyx vero, dum adeſt niger & abeſt rubicundus. Onyx pro colorum varietate etiam varias habet ſpecies. Sunt enim nigri prorſus, ſunt cum albedine, fuſco, flavo, luteo, ſubcœruleo, corneoque colore miram varietatem oſtendentes: ſed omnes Zonas & lineas habent, quibus colores invicem diſtinguuntur. Olim tantæ magnitudinis inveniebantur, ut inde columnulas & pocula, quæ Myrrhina dicebantur, conficerent. Præferuntur jam cæteris ſubcœrulei in imo nigredinem habentes.

Ad ſigilla conficienda aptiſſimus lapis, nam ceram politus non recipit. Geſtatus Melancholiam, animi paſſiones & triſtitiam pellere putatur, ſenſuſque vegetiores reddere. Sunt qui Melancholiam, timorem ac triſtitiam eo augeri putant: ſed Sardæ ſeu Corneoli præſentiâ fugari. Epilepticos paroxyſmos impedit. Politi ex eo ſi fiant globuli, pulve-

rulenta & aspera quævis oculo si inciderint, eximit, quod & alia corpora lævia præstant. Ignis ex eo ut ex silice excutitur, & affrictu valde calesit.

Ex Oniche quatuor distinctis Zonis constante, Gamehujam possideo elegantissimam, dono Clariss. Viri D. D. Claudii Plumii, quæ pro strato habet Zonam Onychinam subcœruleam; huic incumbit facies decora mulieris ex Zonâ candidâ in convexum elaborata, & rursus insidet facies Æthiopis ex nigrâ Zonâ tam apte sculpta, ut totâ facie nigrâ existente, oculus candore, ex subjectâ Zonâ acquisito, emicet. Hisce demum incumbit viri barbati & cincinnati caput integrum, ex quartâ Zonâ candicante, cum flavedine junctâ, ita affabre constructum, ut pili capitis & barbæ ad flavedinem tendant, reliqua facies albicet. Opus certè artificii non vulgaris.

Cap. XVI.

De Calcedonio, Corneolo, Phengite, Amethysto, Crystallo, Fluoribus, Lapide de Aventura.

CALCEDONIUS, seu Carcedonius veterum à moderno multum differt; ille enim, si secundùm Plinium examinetur, granato Orientali, aut Amethysto respondet: hic gemma est quasi per nubem, vel nullo, vel levi aliquo colore tincta, semiperspicua, scalpturæ, propter duritiem, contumax: Veteres ad Onichas retulisse videntur, cujus etiam species est, ut & candida Onyx dici mereatur. Præferuntur reliquis, qui aliquo colore sunt diluti ac oculis grati, ut illi, in quibus purpureus, cœruleus ac rubicundus albo miscetur, quique Soli expositi, radiorum reflexu Iridem ostentant. Si rubram adjunctam habeat venam, Sardonyx dicitur, si nigram, Onyx, ut supra dictum.

Ex eo fiunt globuli ad armillas, & sigilla, quia ceram non admittit. In usu Medico commendatur contra timorem, tristitiam & affectus Melancholicos. Illos, qui ex Indiâ Orientali adferuntur & Zonis lacteis distinguuntur, ad lactis ubertatem valere volunt, si appendantur.

Ex Insulis Feroënsibus varios accepi Calcedonios, quos in littoribus colligunt, sed haud majores, quam ut ex iis sphærulæ aut sigilla confici possint, paucis exceptis. Inter eos etiam Onyches & Sardonyches reperiuntur. Verum inter reliquos præclari & visu digni sunt quidam STIRIAS aut dactylum exprimentes, quorum duos integros teneo, tertium mutilum. Primus longitudine palmi, crassitie paulo major pollice, teres, apice obtuso, in quo punctula multa fulva, albo colore, nubeculis interspersis, protuberantiis quibusdam levibus præditus, quasi ex succo ex alio corpore guttatim expresso concretus. In centro cavitas quædam apparet venæ instar, quæ per totius corporis longitudinem attenuata extenditur, quod melius apparet in fragmento.

Alter ejusdem est consistentiæ & figuræ, sed magnitudine minor, longitudinem duorum digitorum non excedit, crassitie digiti, circa radicem flavescit, & circa apicem lunulam habet flavescentem, ex succo Sardio, ut videtur, constantem: longior fuisse videtur, nam circa radicem partis amputatæ sunt vestigia.

Fragmentum tertium ejusdem coloris & consistentiæ, sed & apice, & radice caret: lapidem præterea alium à latere ei adhærentem obtinuisse, ex fragmento reliquo constat.

Reliqua pulchritudine superat CALCEDONIUS GRANDINOSUS, ex grandinibus quasi margaritis conflatus, guttulis succi lapidescentis ita invicem concretis, ut ova piscium esse solent, spectaculo jucundo & grato: transparet gutta quævis, ac in centro nubeculam albicantem continet; ex margaritis conflatam jurares. Hujus mentionem fecisse videtur Ferrandus Imperatus lib. 24. Hist. Natur. cap. 2. sub nomine INGEMMAMENTI GRANDINOSI Calcidonii simplicis quem ad molam Sessanam reperiri scribit, sed nostræ Insulæ Feroënses meum ferunt. Credo veterum esse CHALAZIAM.

Calcedonium etiam refert MASSA AGNIFORMIS, trium digitorum longitudine, duorum latitudine; caput, os, aures, collum, & pectoris agnelli partem exhibens, onychinæ radici innixa, sed mollior aliquanto vero Calcedonio, utpote quæ limam sine difficultate admittat. Quibusdam in locis superficies colore flavo tingitur; credo pice infectam à nautis qui attulerunt.

CALCEDONIUM ISLANDICUM CRISTALLOIDEM lapidem voco ex Islandiâ

landiâ mihi Anno 1648. transmissum. Massa est unciarum duarum longitudine, totidem latitudine, quâ latior est. Parte quâ cauti adhæsit, saxo constat albo, duro, cui nigredinis quidpiam permistum, ex quo efflorescit crusta quædam Calcedonica, crassitie calami scriptorii. Hæc verò ex se papillaceas quasdam stirias protrudit ejusdem substantiæ, externâ superficie asperas instar sacchari Candi, granulis minutis micantes. Parte anteriore tres sunt papillæ, quarum media reliquis longior, una reliquis minor, versus latiorem partem una duplicata. Omnes hæ papillæ, ut & corporis ipsius tota superficies superior, quasi conglaciata est & splendentibus granulis Crystallinis aspera. Elegans certe est, à nemine, quod sciam, descripta.

CORNEOLUS vel potius Carneolus, quod carnis colorem imitetur sic dictus, aliis Sardus ab Insulâ Sardiniâ, unde olim optimus adferebatur, Germanis Corneol; primus lapis in Rationali Aaronis, sanguinis subcitrini aut biliosi, vel loturæ carnis, colore similis, semiperspicuâ & obscurâ quasi nubeculâ perfusus, magnitudine nunc majori, nunc minori.

Varia ejus genera sunt, colores si spectes, nam aut rubet obscure, aut dilute: aut melleus est, aut fæcibus sordidus, aut alieni quid permistum habens. Optimæ notæ censetur, qui multum rubet & perspicuus est; reliqui minoris pretii. Reperiuntur in Sardiniâ, Armeniâ, Persiâ, Germaniâ, Insulis nostris Feroënsibus.

Animum exhilarare, timorem pellere, audaciam præstare, fascinationes impedire, venenis ex putredine ortis resistere creduntur: sanguinem undequaque fluentem peculiari vi sistit; in quem finem etiam in pulverem redigitur & in vino austero ad menses & alios fluxus sanguinis sistendos exhibetur. Ventri alligatus partum conservare putatur; Ingenium acuere, somnia mala prohibere, & malignitati Onychis resistere dicitur. Ex eo pulvis conficitur ad dentes mundandos & à sordibus liberandos.

Qui ex Insulis Feroënsibus ad nos adfertur, dilutioris est coloris mellei, raro rubet.

AMETHYSTUS, Hebraice Achlamach, Chaldaice Enegle, Lapis est Violacei coloris, ex rubri & cœrulei misturâ orti, fulgore non omnino igneo, sed deficiente. Differentia tamen aliqua in colore observatur: aliqui flavedinem admistam habent, alii vini subpurpurei, alii exacte purpurei & violacei; alii leni violaceo, ut plane transpareant, visuntur: qui molliores & viliores. Reliquis præferuntur, quibus in purpurâ refulget roseus color, Carbunculi instar. Reperiuntur in variis locis Indiæ, Arabiæ, Armeniæ, Cypriæ, imo in Germaniâ, Bohemiâ, Misniâ; sed molliores sunt & viliores.

Ebrietatem arcere creditur, idque colorem vini indicare suâ signaturâ putant, unde & nomen accepit. Umbilico admotum, vini vaporem ad se trahere, eumque discutere, & crapulam præcavere volunt. Sunt qui malas cogitationes arcere, ingenium acuere, vigilantiam & industriam excitare autument, imo & Magnatum gratiam conciliare.

Duo ejus mihi sunt genera. Unum politum, variis angulis insignitum, figurâ ovali, dimidiam nucem avellanam magnitudine superans, eleganter coloris varietate fulgens, ex Indiâ Orientali ad nos delatum. Alterum ex Misniâ petitum, crudum adhuc, eâ formâ quâ è mineris erutum, colore dilutiore, longitudine ut plurimum pollicis, angulosum, pyramidalis figuræ: multas ejus generis possideo particulas, quas mihi attulit Clariss. Vir D. D. Casparus Bartholinus è Thermis Carolinis redux.

CRYSTALLUS nomen à glacie mutuavit, quod ei sit quoad perspicuitatem & colorem similis, à κρύος gelu, & στέλλω contraho, quasi quid gelu concretum. Glacies ita Græcis dicitur, Germanis & Danis Cristall. Gemma est mollis, transparens, aquam in glaciem congelatam referens; unde & quidam ex glacie natam volunt, quod tamen veritati minus consonum esse docet Experientia, cum igne non solvatur, nec aqueæ in eâ partes igne consumantur. Quandoque colores alios assumit, sed tum nomen mutat; si Saphirinum, Pseudosaphirus; Smaragdinum, Pseudosmaragdus appellatur, & solâ duritie à veris differt. Crystalli ut plurimum hexagonâ nascuntur figurâ, quandoque pentagonâ, imo globosâ & rotundâ, sed tum duriores sunt vulgaribus, ac pro Pseudoadamante habentur. Quæ causa sit figuræ hexagonæ in Crystallo, sollicite inquisiverunt multi. Cæsalpinus acute hac de re disputat de Metal. l. 2. c. 19. Succus lapidescens, inquit, cum totum spacium impleat loci in quo est, in coagulatione discedentibus in diversa partibus terrenis, & ad latera saxi continentis attractis, agglutinatisque, figuram quoque faciet in concretis lapillis, quæ apta nata sit spacium replere. Si igitur non uniformiter, sed vario modo divisiones contingant, etiam varietate figurarum implebitur spacium;

ſin autem uniformiter, quod ob puritatem & æqualitatem ſucci contingit, neceſſe eſt unum genus figuræ oriri in omnibus, quæ apta nata ſit ſpacium implere, &c. Poſt pauca. In omni coagulatione partes undique in idem punctum coeuntes, quam maxime ad circulum accedere exoptant. Hexagona igitur fit, quæ ſola perfecta, quia fit ex triplici diviſione ſuperficiei ad angulos acutos, ſex triangulis in unum veluti centrum coëuntibus, &c. Rationem redditurus, cur in cuſpidem terminentur, hæc addit: Flectuntur in Cryſtallo juxta cuſpidem latera, deficiente materiâ, quæ cum purior quoque ſit, & magis conſtringitur, & clarior apparet. Anshelmus Boëtius hæc habet: Naſcuntur plerumque Cryſtalli formâ hexagonâ, in mucronem deſinente, quia terreſtris ſubtilis materia, ſe ſeparans ab aquâ, nititur ſe unire, ac omnibus modis ſingulæ particulæ centrum corporis ſui ambiunt & appetunt, &c. Probabilem hanc cauſam ubi pluribus deduxiſſet, concludit: Abſque ratione manifeſtâ, figuram illi certam à Naturâ & Deo datam eſſe hexagonam ſtatuere oportet, ut in multis rebus contingit. Quod admirari hæc natura, non verò intelligi velit.

Quia nomine Cryſtalli omnes gemmæ perſpicuæ & molles, quæ nullum colorem manifeſtum in ſe habent, intelliguntur; quatuor primariæ ejus ſpecies conſtituuntur.

Prima, quæ glaciem refert, Cryſtallus montana dicta; ſecunda hexagona, quæ Iridem ad Solis radios exhibet, tertia Citrina, quarta Pſeudoadamas, quæ reliquis nobilior, naſcitur variis in locis Italiæ, Cypriæ, Luſitaniæ, Germaniæ, Bohemiæ, Norvegiæ.

Varia ornamenta ex Cryſtallo fabricantur, monilia, perſpicilla, ſpecula, pocula, ſcyphi, patinæ, quæ pro ratione magnitudinis & artificii care venduntur. In uſus Medicos etiam expetitur, ſub linguâ febricitantium poſita ſitim ſedat, manibus detenta ægros recreat & refrigerat, præſertim ſi major ſit, & ubi incaluerit aquâ Roſarum mergatur. In tenuiſſimum pulverem redacta, ac cum vino propinata, Dyſenteriam curat, albos uteri fluxus ſiſtit, lactis ubertatem & copiam à proprietate promovet, pondere Drachmæ unius exhibita, cum oleo Amygdalarum dulcium eos curat qui ſublimatum hauſerunt, fluxum Cholericum, ſeu Cæliacum, tanquam Alexipharmacum quoddam ſiſtit, calculum per urinam pellit, collo appenſa ſomnia terrifica prohibet & vertigini medetur. Chymici, ut felicius hæc præſtet, ex eo oleum & ſal conficiunt, quorum præparationes vide apud Anshelmum Boëthium.

Inſignis mihi maſſa eſt Cryſtalli montanæ politæ, ſex librarum pondo, figurâ quadrangulâ, longitudine pollicum ſeptem cum dimidio, latitudine ſeptem, craſſitie duorum, cui arte cavitas cruciformis eſt inſculpta, pollicis craſſitie, trium fermè latitudine, per gemmæ corpus decuſſatim in longitudine & latitudine tranſiens, variis ſanctorum reliquiis referta; opus viſu jucundum, & artificii non vulgaris.

Sunt & globuli hemiſphærici, oblongi & rotundi, politi, ex eodem Cryſtalli genere elaborati; ſunt etiam rudes & informes quædam maſſæ ejuſdem generis.

Ex Norvegiâ Cryſtalli Hexangulæ, columnari figurâ, magnitudinis diverſæ, allatæ ſunt, quædam digiti magnitudine, inter quas una radicem habet, variis impuritatibus nigris & flavis inquinatam. Sunt & minutæ craſſitie pennæ gallinaceæ, longitudine dimidii digiti, hexangulæ, oblongæ, acuminatæ. Sunt & figurâ Olivari, utrinque in apicem terminatæ, politæ, ſexangulæ, ſed ab uno latere rudes, utpote quo matrici ſuæ adhæſerunt; & nutrimentum attraxerunt. In fluminibus inveniri ajunt has, reliquas in montibus. Imperatus Cryſtallos in formâ Olivari vocat, & quia utrinque acuminantur, eòdem modo quo reliquas haud vegetari ſtatuit, per principium ſuæ longitudinis ſcilicet, ſed per latus quod matrici adhæret.

Mineræ crystalli variæ etiam ex Norvegiâ ad me ſunt delatæ, è rupibus in quibus creſcunt abruptæ, & Cryſtallos magnitudine diverſas de ſe fundentes, ex quibus earum generatio evidenter elucet. Cernere enim licet in iis tam initia, quam progreſſus & augmenta ſingularum.

Prima maſſa ab unâ parte plana & rudis eſt, quâ ſcilicet à cautibus abrupta lapidis adhuc adhærent veſtigia; ab alterâ infinitarum Cryſtallorum, Hexangulorum, quaſi politorum, majorum, minorum, complicatorum apices eam aſperam & horridam reddunt.

Secunda maſſa utrinque Cryſtallis perfectis, imperfectis, & ipſâ materiâ Cryſtallorum rudimenta quædam de ſe præbente conſtat, in cujus altero latere duæ quaſi bullæ aut foramina conſpiciuntur triangularia, quibus aut ſaxa, aut metalla fuere affixa, criſtam Cryſtallinam non inepte refert.

Impurior

Impurior tertia eſt, & Cryſtallorum quaſi matrix, pullos enim habet non perfectos, ſed ſplendentia quaſi ſemina quædam oculis objicit. Ei Galenæ plurimum admixtum eſt, & colore croceo aut rubiginoſo ubique tingitur, unâ parte, quâ cautibus adhæſit, plana aliquantulum, reliquis aſpera & inæqualis.

Aſpectu jucunda eſt quarta, ſed parva, in duo quaſi cornua formata, minutis Cryſtallis undique horrida, ſinu ſuo Pyritem aureum fovens, cujus Cryſtalli, columnari figurâ, minutiſſime concretæ, feſtucas magnitudine vix ſuperant, tota concretio unciam unam pendet.

Crystallus è monte S. Vincentii in Angliâ, impurior eſt & obtuſo prædita apice, ſexangula, unciam ſemis longitudine vix ſuperans.

Elegans & perſpicua eſt craſſa quædam, ſed non longa Cryſtallus, radice impuriore, ſexangula, uncias duas longitudine attingens, ſed in circumferentiâ craſſitiei tres. Apex angulos obtinet valde inæquales, unum enim latus ſuâ latitudine totos tres amplectitur, niſi, ubi jungitur cum vicinis, duo exigua triangula admittat, tria reliqua etiam inæqualia, ita ut, ſi minimum inter ea latus unitatis rationem & proportionem habere ſtatuamus, & dextrum dualitatis, ſiniſtrum ternarii obtineat. Licet igitur apex pulcher & perſpicuus ſit, ipſa tamen laterum ejus diſproportio deformitatem quaſi quandam largiatur.

Crystallum è Braſilia allatam miſit Vir Clariſſ. D. Johan. de Laet, columnulam referentem ſexangulam, unciæ unius cum dimidiâ longitudine, craſſitie pennæ olorinæ, apice in alteram partem inclinato, ſed tota impura eſt, minime perſpicua, purpureâ, croceâ & terreſtri quadam materiâ eam maculante, ut impurum Sal Cracovianum quodammodo colore æmuletur.

De politis Cryſtallis ſupra actum, mihi inter reliquas una eſt ovali & hemiſphæricâ figurâ, colore rubicundo aliqualiter tincta, ut aliud & peculiare genus gemmæ eſſe videatur. Mihi talem Nycopiæ oſtendit Illuſtriſſ. Princeps Chriſtianus V. P. M. cum ejus valetudini præeſſem Anno MDCXLVII. & dixit ſe eum lapidem auro incluſum, baculo ſeu arundini, quem ordinariè geſtabat, aptari curaſſe, ſed quoties nudâ manu aliquantulum eum amplectebatur, tantum excitaſſe in manu pruritum, ut eum amovere cogeretur, & amotum tum oſtendit.

Ex Inſulis Feroënſibus fragmentum lapilli accepi, lutei, figuræ ovalis, è meditullio enatos Cryſtallos oſtentans. Matrem crystalli vocare licet, magnitudine articuli pollicis, primo aſpectu ſuccinum flavum refert. Haud ſcio an commode referri poſſit ad ventrem Cryſtallinum Imperati, deſcriptum libro 20. inter Ætites, maximam ſane cum eo habet affinitatem.

Cryſtallum artificioſe imitari ſtudent vitris, ſcyphis, poculis, ſphœrulis, & aliis ex puriſſimo vitro elaboratis. Mihi globus quidam vitreus eſt, cui variorum colorum vitrea fragmenta incluſa, mirabilem de ſe fundunt elegantiam ac varietatem: perforatus eſt globus, ut trajecto fune inter alia ſuſpendi poſſit.

Huc referri poſſunt Fluores Agricolæ dicti, Germanis Flüſſe/ quia ignis calore ut glacies à ſole liqueſcunt & fluunt, variis coloribus præditi ſunt, & diverſis figuris concreſcunt, gemmaſque primo aſpectu æmulantur. Sunt rubri, qui Carbunculis ſimiles, ſed languidius fulgentes, ſunt purpureo colore diluti, ſunt ſubnigri. Ex iis quandoque colores confici poſſunt pictoribus utiles. Sed Metallurgi, dum metalla excoquuntur, eos adhibent, ut facilius fundantur.

Mihi una ſpecies eſt ex luteo purpuraſcens, figurâ Cylindricâ, longitudine quatuor digitorum, in Diametro trium, in quâ ex centro in circumferentiam ſtriæ ducuntur & fibræ paulatim dilatatæ, in ſuperficie angulis acutis terminatæ, totum corpus hiſpidum ac ſcabrum reddentes in ſuâ ſuperficie externâ. Interius ſaccharum Candum impurius ſubſtantiâ & colore fermè imitatur.

Alia eſt ſpecies, nivei coloris, exterius ſcabra & inæqualis, interius, ubi frangitur, ſaccharum Candum colore & ſubſtantiâ referens, micis Cryſtallinis inæqualiter emicantibus.

Amethiſtini coloris fluor ex laminis quaſi quibuſdam majoribus & craſſioribus conſtat, ſuperficie externâ inæquali & bullis quaſi quibuſdam protuberante, ad purpureum inclinante. Interior ſubſtantia atropurpurea, micas albas habet intermiſtas, & lineas quaſdam albicantes, quæ maſſam ſecant & laminam unam ab aliâ dividunt.

Ex Annæbergâ fluoris particulam accepi, cœruleam, perſpicuam, tribus ſui lateribus politam, reliquis inæqualem. Fruſtulum eſt Pyramidale, pondere Drachmæ unius.

Hyacinthini coloris is eſt quem ex Norvegiâ accepi, ſciſſilis, cruſtoſus, impurus, in quadratas fermè teſſellas formatus, ab alterâ parte Ochrâ luteâ tinctus. Splendet colore Hyacinthino, licet perſpicuus non ſit.

Ex Candiâ ſeu Cretâ varia fluorum genera, colores ſi ſpectes, adduxit Vir Clariſſ. D. Thomas Bartholinus, quorum ſubſtantiam delineaſſe mihi videtur Geſnerus libro de rerum foſſilium figuris, cum inquit: Figuram habent quâ pingi recte non poſſunt, ſed incertam planè, inæqualem. Hoc pleriſque commune, ut plures ſimul inæqualiter cohærentes & conglomerati proveniant, Chæradum ſeu Strumarum quadam ſimilitudine (Krops-weiß) ut noſtri loquuntur, quâ formâ tamen non ſoli fluores, ſed & lapides quidam naſcuntur. Multi invicem juncti, & qui ſeparari facile poſſe videantur, etſi, quà ſe tangunt, forte connati ſtrumoſam hanc ſuam impleant Maſſam.

Referendum hoc genus fluoris videtur ad tertium Agricolæ; nam ſilice minus durum eſt, unde ex eo ignis elici nequit, non tranſlucet, multi ipſi inſident colores, candidus, ſubluteus, cinereus, fuſcus, niger; ſæpenumero alterius coloris venæ interſecant. Sunt in iis, quos ex Candiâ teneo, omnis generis colores, ſeparatim & mixtim, non ſine delectatione.

Uſus horum fluorum varius: præterquam enim quod Metallurgis inſerviant, ut ſupra dictum, ex iis eleganter junctis Cryptæ in hortis & alibi conficiuntur, colorum varietate & pulchritudine oculos paſcentes. Cœruleos miſcent cineribus abiegnis, unde cinis infectoribus aptus. Candidus uritur, tunditur, cribro ſecernitur, atque ex eo conficiuntur arenæ, ex quibus vitra conflantur, quanto candidiores, tanto utiliores.

Huc referam lapidem, quem inter pretioſos quidam habent, licet non à Naturâ ſed Arte ſit elaboratus. BEZOAR MINERALE quidam vocant, alii PIETRAM D'AVENTURA vocabulo Italico, quod caſu ſit inventus, Venetiis ut ferunt à Chymico quodam. Subſtantia eſt vitrea quaſi, coloris luteo rubentis, micis aureis refertus, quæ oculos mire perſtringunt. Mihi fruſtulum eſt maſſæ, quod venas quaſdam nigras in ſe habet, & in ſummo miniata quædam ſubſtantia niveum quid in ſe continens. Ex quâ materiâ confletur me adhuc latet, metallicum quid ſapit. Conficiuntur ex hac materiâ, globuli, lapides politi, quorum mihi unus eſt, quadratus, unciæ ferme longitudine, latitudine dimidiæ, oblongus enim eſt, aptus ut auro includatur. Non admodum care venditur.

CAP. XVII.

De Adamante, Rubino, Granato, Hyacintho.

LAPIDES pretioſos majores coloribus & conſiſtentiâ diverſos hactenus vidimus, jam minores, ob nobilitatem gemmas ſic ſtrictè dictos, quos tenemus examinabimus: quibus ii junguntur qui ex Animalibus licet petantur, ob virium præſtantiam & raritatem ac pretium iis annumerantur.

Inter gemmas ADAMAS facile primatum obtinet, Græcis Ἀδάμας, Germanis & Danis Demant/ Gemma eſt duriſſima, ſine colore, aquæ inſtar Diaphana, quæ applicatam tincturam ad ſe rapit, ſibique ita jungit, ut micantes ſuos radios procul jaciat. Si alieno colore, albo, luteo, aut nigro infectus ſit, id illi vitio eſt, ejuſque pretium minuit. Licet Plinius plura Adamantum genera agnoſcat, nobis tamen non niſi unicum innotuit, quod verum & genuinum ſit; ſed Pſeudoadamantes varii, qui à ſolo natali nomen & differentias invenerunt: ſic ſunt Bohemici, Annæbergici, Anglici, Hungarici, &c. ſed hi molliores ſunt, nec ſplendorem verorum attingunt, quocirca ad Cryſtallos potius à multis referuntur.

Duo primaria Pſeudoadamantum genera ſunt obſervata: unum quod angulis excreſcit; hoc mollius & vix Cryſtallo melius; alterum globoſâ aut rotundâ figurâ ſilicum inſtar invenitur. Hoc durius & ſplendore veros æmulatur, ſed tincturam non admittit. Veri in Biſnager Provinciâ Indiæ Orientalis, & in Decan, item ad fretum Tanian in Maleccâ inveniuntur. Pſeudoadamantes in locis ſupra allegatis, imo in ipſâ Germaniâ.

Varia Adamanti ab Autoribus ſunt adſcripta, quæ tamen veritati non litare docuit expe-

experientia. Malleum & Incudem innoxie ferre vult Plinius; ſed hoc ſeculo nullus inventus eſt, qui in pulverem Malleo redigi non poſſit. Magneti vires adimere crediderunt; ſed & hoc falſum eſſe docuit experientia. Nec plumbum aciem Adamantis obtundit. Ridiculum quod ſcribunt Autores, Adamantem capiti mulieris ipſâ inſciâ ſuppoſitum, ſi marito fidelis ſit, efficere ut dormiat, & in amplexus ejus ruat, ſin adultera, eundem averſetur.

Quis enim diſcretionem, judicium & occulta dignoſcendi facultatem lapidi conceſſerit, præſertim in iis quæ non à Naturâ, ſed voluntario hominis dependent arbitrio, quale eſt adulterium? Venenatum eſſe Adamantem, vimque deleteriam obtinere quidam voluerunt; ſed falsò. Obſervavit Manardes, mancipia Adamantes deglutiviſſe, ſine omni noxâ: internè, contuſis crebro exhibitis Dyſenteriam curare aggreſſam eſſe mulierem, ſine omni moleſtiâ, idem teſtatur. Præterquam quod Adamantis uſus frequens ſit ad ornatum, etiam eo gaudent alii artifices. Ejus pulvere poliuntur alii Adamantes & lapides duriores. Quidam volunt Adamantem cuſpidi ſagittæ impoſitum, arma omnia penetrare. A Medicis appenditur tanquam Amuletum contra venena, peſtem, faſcinationes, incantamenta, terriculamenta, aliaſque Dæmonum præſtigias. Quibuſdam reconciliationis dicitur gemma, quod exiſtimetur iram exſtinguere, & conjugum amorem fovere: ſed à Naturali principio hæc peti nequeunt. Deus per varia media extraordinariè operatur quandoque, quæ ordinariis viribus rerum naturalium adſcribi nequeunt.

Mirum & rarum eſt quod ſcribit Ruëus: Dominam Heverenſem è Luxenburgorum familiâ duos habere hæreditarios Adamantes, qui alios crebro producant, ut eos qui ſtatis temporibus intuetur, congenerem ſibi prolem eniti palam judicet. Quod ſi verum, magnum argumentum præbet, ſeminarias facultates lapidibus ineſſe, quibus propagantur & ſibi ſimiles producunt. Sed hæc ſibi relata ait à Dominâ fide dignâ, non verò propriis oculis vidiſſe.

Pſeudoadamantum ex Bohemiâ & aliis locis, non politorum ſed crudorum, mihi aliquot ſunt ſpecimina, nucis juglandis magnitudine, ovalis ut plurimum figuræ, ſilices albos externe repræſentantes, ubi franguntur perſpicui & clari. Sunt & politorum quidam veri, colore magis aqueo & limpido.

PSEUDOADAMANTEM è fluvio Amazonum mecum communicavit Vir Clariſſ. Johan. de Laet. Lapillus eſt candidus, perſpicuus, rudis, durus, ſcrupuli pondere, quadratus, alterâ parte concavus aliquantum & inæqualis, de quo ipſe in libello de gemmis & lapidibus ita diſſerit: Ad Pſeudoadamantum claſſem etiam referenda eſt Adamantum illa ſpecies, quæ copioſe & variâ mole reperitur in quibuſdam regionibus ad flumen Amazonum ſitis, qui ferè globoſi ſunt, licet non exactè ſphærici, nunquam autem angulati, ut verus Adamas, ſunt autem teneriores ad inſtar Cryſtalli, & formati in tabulas aut alias formas, politique nitent quidem, ſed ſemper in ſe habent aliquid lactei, ita ut facile à cæteris dignoſci poſſint.

RUBINUS ab Indis Tokes & Manca, à Perſis & Arabibus Jacut dictus, eſt gemma Diaphana, rutilans, rubenſque, ad cœruleum parum inclinans, limam reſpuens, ad ſanguinis, Cocci, Laccæ Indicæ colorem potius accedit, quam Minii, ut Rubinus cœrulei quid admixtum habere videatur, ita Granati & Hyacinthi quid flavi, hiſque notis invicem diſtinguuntur.

Sunt qui Rubinum veterum Carbunculum eſſe exiſtiment, ſed deeſt una illa nota, quod in tenebris inſtar Anthracis non luceat: Aſt talem Carbunculum in rerum Naturâ non inveniri, major pars autorum exiſtimat. Licet unum aut alterum in Indiâ apud Magnates quoſdam reperiri ſcribant, cum tamen ex aliorum relatione id habeant ſaltem, & ipſi non viderint. Quocirca eorum mihi non diſplicet ſententia, qui omnes gemmas rubicundas Carbunculos vocant, ob colorem igneum, ita ut nomen ſit generale, quod ad Rubinos, Hyacinthos, Granatos extenditur; à quo nec abhorrere videtur Plinius, qui Carbunculum in tot ſpecies dividit.

Ratione rubedinis quatuor ejus conſtitui ſolent genera, quæ nomina etiam diverſa ſunt ſortita. Rubinus verus, de quo jam actum, Rubicellus, Balaſſius, & Spinellus. Balaſſius exiguam valde habet Rubedinem, Spinellus mollior aliquanto vero Rubino, rubicundior Balaſſio, ſed non adeo ſplendet ac verus Rubinus. Hic etiam ſuos habet gradus. Rubicellus ex Balaſſio & Spinello colorem mixtum habet, quaſi ſimilis Granatis

Bohe-

Bohemicis. Præstantissimi Rubini in Insulâ Zeilan reperiuntur. Nascitur in Roseâ quadam matrice, quam Balassium esse quidam putant; reperitur quandoque ovi gallinacei magnitudine.

Rubino vires multæ ab Autoribus tribuuntur. Gestatus & propinatus venenis resistere fertur, ac à peste præservare, tristitiam arcere, Melancholiam fugare, somnia jucunda præstare, animum exhilarare, libidinem coërcere, sanitatem incolumem tueri, somnia minuere, & gestantem ad iram proclivem reddere. Ajunt colorem mutare, si quid homini infortunatum incumbat, obscurum enim & luridum induit; quem tamen in pristinum mutat, ubi ex voto res succedit. Quod confirmat suo exemplo Wolfgangus Gabelkoverus, comment. in Andreæ Baccii historiam cap. 6.

GRANATUS inter Carbunculos etiam ob colorem recensetur, quod politus & luci expositus, igniti carbonis speciem præ se ferat. Gallis *Vermeille*, quod minii rubedine flagret, Danis & Germanis Granat. Est autem gemma dura & flavedine obscurè rubens, instar ignis aut minii nativi, tincturam suam in igne non remittens.

Ratione loci ubi invenitur, in Orientalem & Occidentalem dividitur. Orientalis ex Indiâ, Cambajâ, Æthiopiâ, & aliis locis allatus, in triplici observatur differentiâ. Quidam magis nigricat, atri sanguinis colorem referens; rutilans ac splendens, cui bractea alba supposta, facit ut carbonis igniti speciem præbeat, unde pro vero Carbunculo à multis habetur, quidam Hyacinthum plane æmulatur. Tertius Violæ Martiæ colorem habet, rubedini permistum. Occidentales etiam colorum gradibus differunt. Præferuntur reliquis Bohemici, ob tincturæ præstantiam.

Reperiuntur etiam in Norvegiâ dodecalaterum, impuriores, venâ Talci plerumque infecti, colore ad nigredinem tendentes, ut eo primum genus Orientalium æmulari videantur, naturâ quandoque politi. Tantæ magnitudinis mihi unus est inter reliquos, ut ovum columbinum superet. Crescunt in venâ Talci tantâ copiâ, ut ex iis, cum minerâ suâ junctis, lapides molares conficiant.

Sunt mihi & Bohemici minuti, qui cum politi sint & puriores, gratiam habent majorem.

Granati triti & in pollinem redacti, vi exsiccandi pollent, Gestati cor roborant, tristitiam pellunt, Melancholiæ resistunt, quocirca Electuariis Cordialibus quandoque permiscentur præparati. Optima præparatio hæc censetur: Primo igniantur & in oleo salis extinguantur, donec solvantur. Solutioni affunditur oleum Tartari; in lactis cremorem quasi coagulantur, qui aquâ calidâ aliquoties ablutus usui servatur.

HYACINTHUS ejusdem census est cum superioribus, colore rutilo & ex flavedine rubenti, unde etiam ad Carbunculum refertur. Cum varios etiam habeat coloris gradus, eorum respectu variæ etiam ejus constituuntur species. Sunt qui instar Minii nativi & sanguinis biliosi rutilent; sunt qui rubedine Croci flavescant; sunt qui succinum flavum æmulentur, qui viliores; sunt qui album succinum referant, qui vilissimi, cum nihil rubedinis fere habeant.

Dantur tam Orientales ex Indiâ allati, quam Occidentales ex Silesiâ, Bohemiâ, aliisque locis Germaniæ petiti.

Commendantur contra pestem, si collo appendantur, aut in annulo gestentur. Spiritus vitales roborare, animi alacritatem conciliare, somnum provocare, & à fulgure portantem defendere creditur.

Observandum, omnes has rubras gemmas sæpissimè à Gemmariis confundi, etiam accuratissimis, ut nesciant ad quam classem referri debeant, quod etiam à veteribus factum. Nam Plinii Hyacinthus, hodie inter Amethystos recensetur, & veterum Amethystus, Granatus jam putatur.

CAP. XVIII.

De Saphiro, Smaragdo, Chrysolito, Topazio, Turcoide, Bufonio.

SAPHIRUS vulgi, videtur Plinii Cyanus, Gemma est cœruleo colore pellucida, Diaphana, dura, omni carens rubedine Amethystinâ. Quidam albicat & à Plinio fœmina vocatur; quidam saturato colore cœruleo est, Mas ipsi dictus; sunt qui omni colore destituantur, qui pro Adamantibus quandoque substituuntur. Dividi solent Saphiri

phiri in Orientales, ex variis Indiæ regionibus allatos: & Occidentales, in confinio Silesiæ & Bohemiæ, in torrentibus & in prato minore Iseræ inventos. Tinctura & color Saphiri ab eo igne auferri potest, ut Adamantem mentiatur.

Frigiditate & siccitate in primis pollet, unde in pulverem redactus, oculorum humiditates exsiccat, inflammationesque eorum arcet; quod etiam præstat butyro mixtus & palpebris illitus superioribus. Commendatur etiam ad omnia alvi profluvia, Dysenteriam, fluxum Hepaticum, Hæmorrhoidum, cum aquâ plantaginis, tormentillæ, &c. propinatus, cum lacte exhibitus pulvis, ulcera & vulnera interna sanare, cor roborare, pesti & venenis resistere creditur, in quem usum Sal & Tinctura à Chymicis commendantur.

Integer Saphirus narium hæmorrhagiam sistit, fronti adhibitus; inflammationibus applicatus, eas curat. Ejus aspectus oculos juvare, & visus incommoda tollere dicitur.

Ab homine impuro & rebus Venereis dedito gestatus sordescit & nitorem amittit, Venerem namque inhibere, scabiem tollere, Venenis resistere, cor roborare, Carbunculorum Pestiferorum augmentum prohibere, & ne malignitatem ad cor transmittant, impedire creditur.

Inflammationes, si in principio adhibeatur, reprimit, contusionibus si paulo fortius premendo mox in principio applicetur, ne inflammentur instar miraculi impedit. Febrium ardorem mitigare, & omnibus cordis affectibus mederi existimatur.

Quidam pro Oleo Saphiri vendunt quippiam ex floribus Camomillæ cum Sale Ammoniaco destillatum, à quibus cavendum.

SMARAGDUS à nonnullis Prasinus, ab aliis Neronianus, & Domitianus, Arabibus Zamarut dictus; gemma est grato virore oculorum aciem ita demulcens, & animum recreans, ut omnium viridariorum amœnitatem superet, pellucida, Diaphana, planè viridis. Plinius ejus genera duodecim recenset. Hodie in Orientalem & Occidentalem dispescitur: ille præstantissimus, durissimus, viriditate oculos uberrime satians. Hic duplex quoque est: Europæus, qui in Cypro, Brittanniâ, aliisque locis invenitur, & Peruanus, qui licet viriditate excellat, tamen ut Orientalis non ita radiat, & nubeculis ut plurimum fœdatur. Scaliger Occidentalem ab ære originem trahere putat, tum quia ærugo viridis, tum quia affricatus Lapidi Lydio æris colorem reddat; hoc enim modo Mercatores Indi eum probant.

In Museo Calceolarii qui conspicitur, extat in lapide poroso satis, cujus ima pars quasi Marmorea, superior Marcasitam refert. Orientales raro majores visi nucis avellanæ magnitudine; Occidentales palmam manus quandoque æquant.

Interim inusitatæ magnitudinis quidam apud Autores leguntur. Theophrastus tradit à Rege Babyloniæ ad Regem Ægypti missum esse Smaragdum, quatuor cubitorum, & in delubro Jovis apud Ægyptios reperiri obeliscum ex quatuor Smaragdis, longitudine quadraginta cubitorum, latitudine ex unâ parte quatuor cubitorum, ex alterâ duorum.

Appianus Grammaticus memoriæ tradit, fuisse in Labyrintho Ægyptio Seraphim colossum, ex uno Smaragdo novem cubitorum. Crantzius lib. 7. Metrop. cap. 3. refert Sultanum misisse imperatori Friderico Cantharum ex Smaragdo, capientem Sextarium Balsami. Ipse Genuæ vidi Catinum ex Smaragdo, qui in Diametro pedem circiter habebat, qui æstimari ob magnitudinem pretii nequibat. De quo Jovius in Consalvo sic refert. Sanctus crater, in sacrario templi maximi, religiosissimè custoditur, refertque immensi pretii Smaragdum hexagonum, escariæ patinæ modo cavatum. Partum id fuit antiquitùs ex Syriacâ Victoriâ, & ad publicum civitatis decus D. Laurentio consecratum. Pragæ in sacello D. Venceslai etiam magnum inveniri scribit Agricola. Facile læditur à duriorum gemmarum contactu, æstu, chalybe, ære, ictibus.

Vires ei attribuuntur multæ & magnæ, alvi fluxus & Dysenteriam, à quacunque causâ ortam, exhibitum miraculose sistere ajunt. Exhibentur sex grana in pollinem redacta, in aquâ aliquâ appropriatâ, contra quævis venena, pestem, morsus venenatos, febres pestilentiales, sudorem provocat. Contra Epilepsiam puerorum collo suspensus, aut digito gestatus, eam impedit, ita ut aut morbum tollat, aut frangatur. Coxæ mulieris alligatus partum accelerat, ventri appositus eum retinet, Ori inditus hæmorrhagiam sistit. Terriculamenta fugare, hemitritæam febrem tollere, memoriam firmare, visum

confortare, è collo ſuſpenſum volunt. Caſtitatis cenſetur gemma: ferunt namque ſi cutim ejus tangat, qui actum Venereum illicitum exercet, diſrumpi. Parant Chymici ex eo tincturam, quam, ad prædictos affectus, pulvere efficaciorem eſſe volunt.

CHRYSOLITUS modernorum, non idem lapis eſt cum veterum Chryſolitho, qui Topazius eſt modernorum, ſed veterum Topaſius jam pro Chryſolito habetur: qui gemma eſt viridis, colore Smaragdo dilutior, utpote cui nonnihil flavedinis adjunctum eſt; Diaphanus, quandoque per viridem aureum fulgentem habens, ac tum Chryſopatius à quibuſdam vocatur. Quod ſi noctu igne admoto vehementer ſplendeat, Chryſolampis Plinii eſt, durus adeò non eſt, quin limam ſentiat; quandoque in tantam creſcit magnitudinem, ut inde ſtatuæ confici poſſint. Arſinoæ namque Ptolomæi Philadelphi uxori ſtatua quatuor Cubitorum, ex hoc lapide, qui veterum eſt Topaſius, in delubro ſacrata fuit.

Sanguinis eruptiones ſiſtere, admotum vulneri extemplo fluentem compeſcere, bilem, iram ac Phrenitidem mitigare, ſi pro Amuleto geſtetur, perhibetur. Nocturnos etiam timores & terriculamenta puerorum, ac Lunaticos paroxyſmos arcere creditur. In menſâ poſitus præſente veneno traditur colorem amittere, eoque ſemoto rurſum recipere. Aſt recte monet Boëthius hujuſmodi vanas, ac præter rationem omnem, de gemmarum viribus opiniones, experientiam rerum magiſtram refutare. Cardanus refert ſe expertum fuiſſe, quindecim illius grana auxilio præſenti Melancholicis eſſe; deſperatos ſe octo dierum ſpacio ejus pulvere liberaſſe refert libro de admirandis curationibus.

Ejus generis mihi unus eſt, aureo annulo incluſus, octangulus, quovis latere majore unciam fermè dimidiam æquante, & viridi aureo fulgore radiantem. In Indiâ Orientali anulo incluſus, ac multis politis ac minutis Hyacinthis cinctus, peculiari artificio ſpectandus.

TOPAZIUS Neotericorum, veterum Chryſolitus eſſe, docte demonſtratur, tum ab Anshelmo Boëtio, tum à D. Johan. de Laet. Nomen videtur ſortita hæc gemma à τοπάζειν, quod quærere, inveſtigare, & conjecturâ aliquid aſſequi notat. Hinc Plinius lib. 37. Hiſt. Nat. cap. 8. Juba Topazon Inſulam, in rubro mari è continente ſtadiis trecentis abeſſe tradit, nebuloſam & ideo ſæpe quæſitam, navigantibus ex eâ cauſâ nomen accepiſſe.

Duo ejus genera ſtatuunt; alterum Orientale, quod inſtar auri puriſſimi rutilat; alterum Europæum. Hoc Cryſtalli inſtar molle eſt, cum aureo colore, vel parum vel multum nigricante. Inter hos quoſdam eſſe ajunt, qui tam parum habent flavedinis, ut, niſi nigredine à Cryſtallis diſtinguerentur, diſcerni non poſſint, atque in Bohemiâ paſſim reperiri.

Hujus fruſtum Dreſdâ mihi attulit affinis Johan. Motzfeldius, pondere Drachmarum quinque, quod exacte, quoad colores, refert illum quem jam delineavimus.

Figurâ eſt pyramidali, inæquali, ſtriis quibuſdam dotatum, juxta baſin politum aliquantum, & obſcurius reliquo, quod perſpicuum eſt, multum nigredinis & parum in ſe continet flavedinis.

Quidam huic gemmæ eaſdem tribuunt vires cum præcedenti, utramque confundentes. In primis Melancholiæ prodeſſe, Aſthmati conferre, ſomnum provocare, ſitim febricitantium, ſub linguâ detentum, ſedare volunt.

TURCOIS, Turcoſa, Turchina vel Turcheſia, à Turcis, à quibus ad nos adfertur, ſic dicta. Eam quidam Jaſpidis ſpeciem eſſe putant, Boream dictam Plinio, alii Calaidem, quam Meſues Feruzegi, à corrupto Peruzáa Arabum, vocat. Gemma eſt opaca, ex viridi, albo, & cœruleo quaſi compoſita, viride æris exacte referens.

Sunt Orientales, vel Occidentales. Orientales in Perſiâ nigris lapidibus adnaſcuntur, & illorum quidam colorem ſemper ſervant, alii paulatim viride ſcunt. Occidentales in Germaniâ, Hiſpaniâ, Bohemiâ, Inſulis Feroënſibus colliguntur. Tantæ magnitudinis unam in Theſauris Magni Ducis Hetruriæ vidi, ut juglandem æquaret, cui Julii Cæſaris effigies inſculpta erat. Reliquis præferuntur quæ ſine venis ſunt & maculis.

Ad caſum mirabiles ejus vires experti ſunt. In primis memorandum exemplum quod Anshelmus Boëthius de ſe ipſo refert, tam mutati coloris quam à caſu præſervationis. Cui haud diſſimile & ipſe adferre poſſem, niſi ex Anshelmo petitum quis putaret. Pro conſti-

constitutione corporis colorem mutare observatum, quod ratione non caret, siquidem pravos & morbosos halitus è corpore exspirantes, ejus nitorem obscurare, ut sanos ac bonos emendare, verisimile est.

Sunt qui Turcoidem Horologii vices supplere, ac diei horas ostendere posse putent, si ex filo indice & pollice comprehenso, intra vitri concavum, palmaris vel minoris latitudinis suspendatur. Ad oculorum capitisque dolores leniendos, inimicitias exstinguendas, & amorem inter uxorem & maritum conciliandum, sunt qui commendent.

Oculos & spiritus visivos, ob coloris præstantiam, roborare vero non est absimile.

Bufonius Lapis, ab aliis Chelonitis, Batrachites & Crapaudina vocatur; Germanis Krotten-stein / quia fama fert ab antiquis bufonibus eructari, quod experientia falsum esse docuit Anshelmo Boëtio à Boot. Brontiam & Umbriam his nominibus dotari & ad hanc classem referri nullo jure posse, quivis collationem instituens facile videt. Hic enim verus Bufonius lapillus est, raro unguem digiti superans, coloris ut plurimum est grisei, ad rubedinem quandoque tendens, oculi modo convexus, quandoque oblongus, quandoque rotundus, alterâ parte planus aut concavus. Nascitur fungi instar in saxis & petris, non verò in capitibus bufonum, ut vulgo credunt.

Commendatur ad tumores & inflationes à venenatis animalibus illatas, quas contactu & adfrictu discutit, cujus exemplum in contubernali vidi, qui cum inter alias plantas Esulam majorem collegisset, ac inter eradicandum succus ejus digitis adhæsisset, quibus incaute faciem fricuit, subito intumuit ad miraculum usque, sed petito annulo ab astante qui lapidem hunc tenebat, & loco tumido aliquoties affricto, intra horam detumuit inflatio. Præsente veneno sudare & colorem mutare ferunt, quocirca contra venena ejus pulvis exhibetur. Contra calculos vim habere insignem existimant, adeo ut eum generari non permittat.

Cap. XIX.

De Opalo, Oculo Mundi, Oculo Catti, Margaritis, Lapide Bezoartico.

Opalus olim Pæderos, quasi puerorum amor, ob pulchritudinem vocatus. Italis *Girasole* vel *Scambio*, Germanis ein Weese. Gemma est elegantissima, omnes ferme colores exhibens. Est enim in eâ cœruleus, purpureus, viridis, flavus, ruber, lacteus, ac niger interdum, qui tamen colores ei realiter non insunt, sed ex reflexione eorum, qui insunt, generantur, ut in Iride. Quocirca reliquarum ferme omnium gemmarum colores in hac unâ conspicere licet. Inest ei, inquit Plinius, Carbunculi tenuior ignis, Amethysti fulgens purpura, Smaragdi virens mare, & cuncta pariter incredibili misturâ lucentia. Hinc fit quod à quibusdam inter omnes gemmas palma ei deferatur, tum etiam quod adulterari nullo modo possit.

Nascitur Opalus in lapide molli, venis nigris, flavis & fuscis distincto, ejusque quatuor constituuntur genera.

Primum absque aliquo Opaco corpore, Diaphanum est, omnes colores Iridis exhibens, hocque præstantissimum. Alterum ex nigredine igneum Carbunculi fulgorem mittit. Tertium in corpore flavescente varios habet colores, quietos tamen, fulgore suo non adeo oculos pascens, hoc genus etiam lacteo colore visitur. Quartum Diaphanum est, parum cœrulei, aut flavi coloris in se habens, luci oppositum, si vertatur, in extremo cardine lucere propter lucis reflexionem videtur.

Hoc omnium ignobilissimum, idcirco & Pseudoopalus dicitur. Hujus generis unum ex Indiis, nostris navibus advectum teneo; alioquin ex Insulis Feroënsibus (ubi frequens) complures. Præstantissimi Opali in Indiâ inveniuntur, viliores in Cypro, Ægypto, Hungariâ.

Vires ejus quod attinet, sunt qui omnium reliquarum gemmarum, quarum colores ostentat, in se virtutes continere existiment. Spiritus vitales recreat, venenis & contagio resistit, Melancholicos affectus pellit, syncopen tollit. In primis hoc peculiariter ei tribuitur, quod gestatus oculorum aciem roboret, & ei nitorem conferat. Duritie vero reliquis gemmis cedit, cum facile quovis metallo lædatur.

Huc forsan non incommode quis referat gemmam mihi nomine OCULI MUNDI à Clariss. Viro D. D. Otthone Sperlingio donatam, Onychen colore quodammodo referentem; Sed Opali modo quodammodo perspicua est, luci applicata in candore luteum quid continet, corpori opaco si applicetur. A nemine delineatum vidi, nisi à Musei Calceolarii autore Ceruto, sub titulo LAPIDIS MUTABILIS. Causa nominis hujus hæc est, quod aquæ frigidæ impositus colorem mutet & plane flavus & perspicuus reddatur, sed inde extractus in pristinum redeat statum. Lubet ejus verba addere: Extat lapis non multum grandis, coloris cinerei, qui parum lucet, apud D. Christophorum Furlegerum Noribergensem, quorum etiam uberrimam habet supellectilem, cui lapidis mutabilis nomen attribuit (opali speciem aliquam dixerim) Hic aquæ frigidæ & purissimæ impositus, parvo temporis spacio, proprio denudatus colore, alium induit, flavum nimirum, &, quod majorem facit admirationem, translucidum valde: ubi verò ex aquâ extrahitur, deposito colore illo, quem in aquâ contraxerat, proprium denuo intuentibus patefacit. Vide quæ nuper de hoc lapide commentatus est Clariss. Vir D. Johan. de Laet, occasione sumptâ ex eo quem ipsi transmisi.

Major eorum, quos teneo, unguem minimi digiti non superat, ovalis figuræ, utrinque politus. Sed de viribus hactenus nihil, præter jam dictum, rescifcere potui.

OCULUS CATTI lapis dicitur coloris cornei, venis quibusdam albicantibus, colorem fuscum inficientibus, ita ut ex coloribus hisce mistis, & invicem agentibus, fulgor quidam oriatur, qualem in tenebris ex oculis felium resultare videmus. Variæ ejus sunt species, de quibus mox dicendum. Hic, de quo loquor, avellanæ est magnitudine, parte alterâ compressâ, alterâ in rotunditatem ovalem protuberante. Astroites Plinii vel Pseudo-opalus esse non videtur, licet & eum Oculum Catti quidam vocent.

Majorem affinitatem cum Onyche aut Achate habet, quamvis diversam speciem esse arbitrer.

Indi persuasum sibi habent, quod, qui hanc gestant gemmam, divitiis non destituantur. Quidam ajunt lineum pannum ita compressum, ut ipsius gemmæ meditullium tangat, nullo igne uri posse.

Aliud genus Oculi Catti illud est, quod ab Illustriss. Principe Christiano V. P. M. annulo inclusum accepi, & à Clariss. Viro D. Johan. de Laet; qui cum omnium optimè eum l. 1. de Gem. & Lapid. c. 14 describat, ipsius verba recitabo. Gemma hæc, quæ Italis *Occhio di Gatta* appellatur, quia illius animalis oculum probè refert, & si invertatur in alterâ semper parte candidior & lucidior apparet. Constare enim duobus coloribus videtur, lacteo penè & fusco, in medio veluti divortio quodam separatis, qui utrinque obscurius transtlucent, ita tamen ut alteruter color magis lumen admittat. Inspicienti hanc gemmam desuper, dextra pars candida videtur, quomodocunque verteris. Imo si bene advertas, linea satis lata candida in medio videtur, & utraque latera fusca. Ita ut certo certius sit hanc coloris varietatem à lumine illi accidere. Habeo elegantissimam hujus generis gemmam aureo annulo inclusam, convexam & propè ovalem, in quâ sæpe observavi quomodo hæc varietas se haberet. Ubi enim latus alterutrum, quà longissima est gemma, mihi obvertebam, tunc latus, quod mihi proximum & obversum erat, candidius apparebat, aversum verò fuscum. Variat quidem nonnihil pro ratione cœli quam aspicis, sed semper remotior pars fusca est. Ubi autem obtusum angulum mihi obvertebam, latus, quod ad dextram spectabat, candidius erat, & oppositum ad sinistram fuscum; idque utrumlibet angulum capias, & tunc linea illa manifesto apparet, quasi bipartita esset gemma.

Hæc vera & genuina delineatio est ejus quem à Sereniss. Principe accepi, ut & eorum quos ab ipso D. de Laet habeo.

Franciscus Ximenes lib. 4. cap. 18. ab Indis vocari ait, Holtzitziltetl, ab aliis Ojo di Gatto, & communiter ab Hispanis Tornasole, ejusque magnam copiam reperiri in Tototepec Provinciâ: sed exiguos esse, & præ nimiâ abundantiâ viles.

Sed quia prima species, quam ante delineavimus, à Clariss. Viro D. Johan. de Laet etiam

etiam describitur, ad majorem lucem ejus verba apponam loco jam allegato. Sunt satis grandes, inquit, qui toto corpore Onychinum colorem habent, & lineam satis conspicuam in medio, plane candidam; in quibus tamen lumen non tam eleganter & clare mutatur, quam in jam dicto genere, licet omnino eadem natura videatur. Quanquam suspicor optimè hanc Cerauniam posse appellari. Hæc ille.

Est mihi alius lapillus, majori Oculo Catti haud dissimilis, figurâ convexus, & avellanæ dimidiæ magnitudine, sed colores ab Oculo Catti diversi, splendori enim Crystalli intermicant atomi quidam rubicundi, in altero extremitatum magis densi, ubi & albidum quid conspicitur. Convexa pars cum polita admodum sit & splendens, plana talcosum quid & rimosum ostendit; ut parum absit, quin existimem Crystallum esse tincturâ rubicundâ punctatim infectum.

Beli oculi speciem esse autumo, exiguum lapillum, dimidii pisi magnitudine, hemisphæricum, in cujus centro pupilla nigricat, quam ambit latus circulus, Margaritæ instar splendens, corneam referens; hinc sequitur alter circulus tenuis, atropurpureus, quem excipit ejusdem magnitudinis flavus, ex quibus duobus Iris quasi constituitur, reliquum corporis fulvo est colore, Chelidonios obscuriores referens. De hac gemmâ ita Plinius: Beli oculus albicans, pupillam tingit nigram, è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter suam speciem, sacratissimo Assyriorum Deo dicatur. Meus hic lapillus pupillam habet nigram, in albicante corpore, ut Plinius vult; sed Iridem præterea exhibet cum corpore fulvo, ut putem Gemmam hanc esse quam Gesnerus de figuris lapidum vocat Lycophthalmum, sic inquiens: Lycophthalmus quatuor est colorum, ex rutilo & sanguineo, in medio nigrum candido cingitur, ut luporum oculi, illis per omnia similis. Unde apparet eandem esse gemmam, & præcedenti quoque capite, ut Lycophthalmum, non Leucophthalmum legi oportere, deceptumque Agricolam, qui humani oculi similitudinem illi tribuit. Forsan ad Asterias referri potest.

Quamvis Margaritæ & Lapis Bezoar è terrâ, ut reliquæ jam enumeratæ gemmæ, non eruantur, sed in animalibus generentur, ut hac de causâ huc referri non debere quispiam existimare posset, attamen cum magno in pretio sint, & ad ornatum ac luxum ut reliquæ gemmæ adhibeantur, huc spectare existimavi, alium eis tribuat locum qui velit.

Margaritæ, Perlæ aliis dictæ, & cum majores sunt, Uniones, Arabibus Lulu, Lusitanis Aliofar, Gemmæ sunt notissimæ, opacæ, splendentes, in conchis genitæ, fulgore suo argenteo oculos mire recreantes. Plinius ex rore generari autumat, quando conchæ Margaritiferæ hiant & rorem matutinum (quem maris instar appetere volunt) captant, qui purus puras producit Margaritas, impurus impuras: sed cum non ipsis testis & Conchis adhæreant, verum in ipso corpore piscis, testis inclusi, reperiantur, tam in illis, quæ in maris profundo capiantur, quam in littoribus captentur, aliam earum esse originem necesse est. Quinimo si Margaritæ Concharum partus essent, aliæ Conchæ etiam suos partus eodem modo efformarent, quod non animadvertimus: nec globosis, sed oblongis constarent cuticulis, quæ aptæ fissioni essent, ut reliqua bivalvia, nec unquam molles inventæ sunt Margaritæ novellæ, ut partus exigui reliquarum concharum. Rectius igitur sentire mihi videntur, qui Margaritas non secus in conchiliis generari autumant, quam lapides in aliis animalibus, & ex eodem humore provenire, quo testæ ipsæ.

Naturæ congruè de iis disserit Anshelmus Boëtius. Humor ex terreo viscoso, ac exacte in minimâ, ab aqueo animalis humore resoluto constans, siccessit paulatim & induratur, ac certo tantum tempore ab animali, pro testæ fabricâ, eructatur. Hinc fit Conchas multiplici constare cute, dum posterior exsiccatur, priusquam nova adjiciatur. Dum humor ille ab animali morboso eructari & expelli non potest, ac in corpore hæret ac detinetur, si ibidem exsiccetur, rudimentum atque initium fit Margaritæ, quæ, adjecto sæpius novo humore eoque exsiccato, cute subinde novâ augetur, ac in unionem abit, non secus ac in fellis vesiculâ & urinæ vesicâ lapides generantur, quorum materia, quæ per urinam excernitur, dum in corpore vesicæ detinetur, ibidem exsiccatur & in lapidem abit. Conchæ, quæ Margaritas habent, facile ab aliis discernuntur, cum tuberosæ sint & deformes, non verò æquales & benè formatæ, ut reliquæ.

Persicæ Margaritæ omnibus præferuntur, Reperiuntur tamen etiam in multis aliis Indiæ locis, in primis ad promontorium Commorin & Insulam Zeilan: Orientales

Occidentalibus,quæ variis in locis Europæ,etiam Daniâ,Norvegiâ,& Scotiâ inveniuntur, præferuntur.

Plerumque hæc lactescunt & argenteum splendorem, & superficiei polituram tantam non habent, ut quis exacte, speculi instar, propriam faciei formam in eâ intueri possit. Quamvis ex Norvegiâ & Scaniâ allatas habeam, quæ Orientalibus non cedant. Apud nos in Ostreis maximâ ex parte, ut & Mytilis, (sed impuriores sunt) reperiuntur.

Apud Indos duo Concharum genera sunt, è quibus petuntur, sed alterum sterile est. Prius Indi vocant Cheripo, læve & candidum, ex quo cochlearia & alia ejus generis parantur præstantissima. Hinc petuntur Margaritæ. Alterum Chanquo dictum, nobis est mater perlarum, cum tamen perlas non ferat, sed, ob lævorem & splendorem internum, Margaritas æmulantem, hoc nominis obtinuit, & ad incrustationes variorum operum accommodatur. Invenitur quandoque Margarita, minoris piri magnitudine, qualis illa, quam in coronâ Imperatoris Rudolphi vidit Clariss. Vir D. Anshelmus Boëtius, triginta aureorum millibus empta. Sed major procul dubio fuit Cleopatræ, quæ æstimata centies Sestertium, seu ducentis quinquaginta millibus aureorum computante Budæo.

Margaritæ vitia contrahunt & senescunt quasi, cum flavedinem induunt, sed restituuntur detractâ superiore cuticulâ spiritu vitrioli: verùm quia aliquid earum detrahit magnitudini & pretio, alii pulvere Alabastri, coralli albi, vitrioli albi & tartari albi eas mundant & restituunt. Quidam columbis devorandas præbent, quidam Orizâ & Sale fricant. Maculas tollunt rore Majali, in foliis lactucæ collecto, si in eo per diem macerentur.

Præterquam quod ornatui inserviant Margaritæ, in Medicinâ usum habent insignem, cor & spiritus vitales roborant, venenis & putredini resistunt, animum exhilarant, Melancholiam & mœrorem pellunt, Syncopi medentur, phtisicis & tabescentibus conducunt, febrium ardorem & malignitatem compescunt, pestis contagio resistunt, ad sanguinis profluvia, Dysenteriam, Diarrhœam, magno cum emolumento exhibentur, facultati animali destinata, ejus organa conservant, cerebrum roborant, oculos tuentur, spiritus animales firmant, lac muliebre augent & emendant.

In hosce usus varia ex iis præparantur. Extant in officinis pulveres compositi, Diamargariti calidi & frigidi, Aquæ perlatæ, manus Christi, seu Rotulæ perlatæ. Chymici Magisteria, Salia, Tincturas, Olea, Arcana, Quintas essentias hinc præparant, & magnis extollunt præconiis. Quæcunque ex iis conficiuntur, inter cordialia laudem obtinent summam.

Hisce ob virium præstantiam & pretii magnitudinem annumeratur Lapis bezoar, à Persico Pazar, vel Pazan, quod hircum notat, secundum quosdam, sic dictus, vel potius ab Hebraico & Chaldaico Beluzaar, quod dominum veneni significat, Bel enim dominum Chaldæis notat, Zaar venenum, quod præstans sit in venenis domandis. Lapis est mollis ex variis crustis coagmentatus, in animali capream referente genitus, figurâ variâ, oblongâ, orbiculari, modo compressâ, modo renem referente, colore nunc nigricante, nunc subcinereo, nunc flavescente; ut plurimum est pullus, spadiceus, ex viridi nigricans, magnitudine diversâ, in superficie lenis & blandus, in meditullio concavus, vel festucam, vel radicem, vel aliud quid continens. Serenissimus Rex noster unum possidet magnitudine Ovum Struthiocameli æquantem.

Duo ejus genera constituunt, Orientalem & Occidentalem: ille ex Indiâ Orientali, Persiâ, Ægypto, Chinâ, Cathajo, & vicinis regionibus adfertur. Generatur verò in ventriculo animalis Pazan dicti Persis, quod Capræ Sylvestris cornutæ species quædam est, figurâ cervi, cornua duo gerit, ex fusco colore nigricantia, recta fermè, lata, nodosa, in extremo mucronata, qualia delineat Clusius ad librum 1. Garciæ cap. 45. pilo brevi, colore cinereo & rufo. Occidentalis ex Americâ & Peruviâ adfertur, sed in alio, quamvis non diverso, animali generatur, ruffi coloris magnâ ex parte, ita fugaci, ut solo tormentorum æneorum ictu id assequi detur, cornibus vero caret. Lapides reperiuntur in receptaculo seu marsupio quodam, fasciæ modo confecto, & villosâ carne constante, duorum palmorum longitudine, trium unciarum latitudine, parte anteriore adhærente. In hoc Marsupio herbæ salutiferæ quas vocant recipiuntur, donec ruminatæ in ventriculum trajiciantur. In eo verò generantur lapides Bezoardici, eo ordine & modo dispositi,

ſpoſiti, quo nodi in anteriore thoracis parte, ita ut ſemper alius alio major ſit. Materia unde generatur, eſt ſuccus ex herbis præſtantiſſimis elicitus, viſcoſus & terreſtris. Joh. Nirenbergius à Peruanis Vicanam vocari ſcribit, cornubus carere, ſimilem eſſe capræ ſilveſtri, gaudere montanis & rupibus, frigus & deſerta amare, gelu & nive recreari. Incolæ ea ad ſtragula tondent, lana vero eorum delicata eſt, & ſubtilis inſtar ſerici, nullâ opus habens tincturâ. Franciſcus Hernandus, citante eodem Nirenbergio, varia recenſet animalia, in quibus hi lapides in Americâ reperiuntur, quamvis ſolum efficaces eos ſtatuat, qui eruuntur ex animalibus quæ herbas ſalubres depaſcuntur. Sic namque concludit: Vix eſt cervorum caprarumve genus ullum, in cujus ventriculo, aliâve corporis parte internâ, ſuapte ſponte, ex ipſis alimoniæ excrementis lapis hic, qui etiam in tauris vacciſque ſolet offendi, non paulatim concreſcat & generetur, multis ſenſim additis & adhærentibus membranulis, quales ſunt cæparum; ideoque non niſi in vetuſtiſſimis, ac ſenio jam confectis reperiuntur, neque ubique, ſed certis ſtatiſque locis ea ſuppetit materia.

Lapis, qui in Canthis oculorum Cervi reperitur, etiam pro Bezoardico venditatur: ferunt ita generari ex Plinii ſententiâ lib. 29. cap. 9. Cervi ſpeluncas, in quibus colubri & ſerpentes verſantur, adire ſolent, quos ſuo anhelitu ubi elicuerint, vorant, vel ut ſe ab ægritudine quadam liberent, vel ut rejuveneſcant. Hiſce ſaturi, feſtinanter ad aquoſa loca contendunt, totoſque ſe in aquam mergunt, præter anteriorem capitis partem, ut calor, quem ex veneno contraxerunt, temperetur. Dum in aquâ hærent, in oculorum angulis generatur lapis, qui ex aquâ regreſſis decidens, in uſus medicos colligitur. Quidam hunc lapidem dari, & Bezoardicum eſſe negant. Mihi eo nomine fruſtum datum eſt ab amico, quod diverſum ab Orientali & Occidentali lapide Bezoardico apparet. Nec enim cruſtis conſtat aut tunicis ſe ſuccedentibus, medullam habens cineream, duram, cortice tectam albicante, exteriore ſuperficie ex fulvo nigricante, maculoſo.

Melioris lapidis Bezoardici notæ hæ ſtatuuntur: ſi ex capricervis Orientalibus, in montanis paſcua habentibus, ſit depromptus, unde Perſicus præfertur Malacenſi: qui ex nigro ſeu varo colore virideſcit, cujuſque pulvis ſubviridis eſt: qui, ablatâ cruſtâ ſuperiore, inferiorem ſplendentem habet, qui in meditullio concavus, aut arenam lapidis ſubſtantiæ ſimilem habet; qui in aquâ aut vino liqueſcit, nihil continens arenoſi: ſi calce vivâ, aquâ admiſtâ, ungatur lapis, ac illa paulo poſt flaveſcant. Quidam chartam cretâ fricant, deinde ſupra Cretam lapidem; ſi frictionis linea viridis appareat, legitimum cenſent. Quidam acu ignitâ lapidem perforant; ſi fumum de ſe ſpargat, adulteratum credunt. Certior tamen nota non datur, quam ſi venenum animali præbeatur, & oblato lapidis pulvere incolumis evadat.

Mire à multis ejus deprædicantur virtutes, adeò ut extiterint, Hernando teſte, qui nulli non morbo auxiliari crediderint; & ſolius hujus lapidis præſidio Medici, ſententiâ ſuâ, conſummati evaſerunt, pro talibuſque ſeſe impudenter venditarunt. Interim ejus vires in ſequentibus affectibus ſæpe ſunt exploratæ: Venenis peculiariter reſiſtit, ac cordi robur conciliat; ad Syncopen granorum quatuor pondere datur in aquâ aliquâ cordiali, felici ſucceſſu in ipſo paroxyſmo, vel paulo ante ad cordis Palpitationem, Melancholicos affectus, Quartanam, Lepram, Scabiem, valde commendatur. In Epilepſiâ cum aquâ liliorum convallium, Ad Lumbricos, cum aquâ graminis aut cardui benedicti, mira præſtat. Peſti, febribus peſtilentialibus, & contagioſis, variolis, morbillis, petechiis, papulis malignis, cum aquâ cardui benedicti adeò reſiſtit, ut non ſolum ab iis præſervet, ſi quotidie grana duo cum aquâ aliquâ cordiali exhibeantur, ſed etiam granorum octo vel decem pondere cum vino exhibitus, adverſus Napelli, Arſenici, animaliumque virus, præſentiſſimum eſt auxilium. Purgantium malignitatem retundit, Chronicis morbis ex humoribus aut flatibus ortis ſuccurrit. Imo ad juventutem conſervandam, vires reſtaurandas, membra roboranda, Indi ipſi eo utuntur, præmiſſâ purgatione, per quinque dies continuos ejus grana decem exhibendo.

Sed non intra modo ſumptus, ſed & extra adhibitus mira præſtat. Si alligetur lateris ſiniſtri brachio, ut cutim nudam tangat, venenis reſiſtit, & cor à malignitate tuetur. Ad morſus animalium venenatorum valet ſi ejus pulvis vulneri inſpergatur, item in vulneribus à telis intoxicatis inflictis, peſtilentibus Carbunculis apertis ſi inſpergatur, venenum omne exſugere creditur.

Mirum

Mirum quod oculis meis vidi: Lapidem Bezoardicum insignem, ovi Gallinacei magnitudine, manibus ab homine maligno gestatum, & leviter tactum saltem, ruptâ exteriore tunicâ in frusta dissiliisse, magnâ adstantium admiratione.

De modo exhibendi non omnium eadem est opinio: quidam aliis miscent Alexipharmacis, & mediis morbis appropriatis, ut efficacius vires suas exserat: alii solum & nullis nisi vehiculo suo mistum propinant, existimantes ejus vires ab aliis hebetari; nec sine ratione, quia rerum sæpe occultus & homini incognitus est dissensus, quo unum alterius vim refringere & impedire valet, quam exseruisset, si utrumque solum exhibitum fuisset. Quocirca recte suadent, qui vel ante, vel post ejus usum, ægris nihil præbendum censent, antequam vires suas exseruerit. Anshelmus Boëtius, tam nobile medicamentum, perpetuo solum exhibendum vult, si certum commodum inde sperandum. Quod & ipse experientiâ sæpe compertum habui.

De dosi legitimâ tenendum, Indos ad præservationem & puerulis sæpe duo saltem exhibere grana. Avenzoar tribus granis curasse quendam Icteritiâ ex veneno laborantem gloriatur. Serapio ad decem grana ascendit, Garcias ab Horto Indos ad vires conservandas decem grana sumere asserit. Sunt qui in parvâ dosi parum præstitisse ubi animadverterunt, eam auxerunt. Sed neminem vidi qui ad Drachmam unam ascenderit, exceptò Zacuto Lusitano, qui lib. 1. Hist. Med. Princip. in commentario ad Historiam 36. Leonoræ cuidam febri malignâ laboranti Drachmam unam exhibuit, magno cum successu. Adulteratum procul dubio, aut deterioris notæ fuisse oportet. Nam ipsos Indos hos lapides adulterare docet Manardus, tractatu de lapide Bezoardico. Cujus generis ille est, qui in Museo Calceolarii extat Ovi Anserini magnitudine, In Brasiliâ elaboratus ex Resinâ, fructu Crumacino, Radice Drakenæ, Contrajervâ Lusitanis dictâ, qui in superficie flavescit, intus cinerei est coloris.

LIBRI

LIBRI PRIMI SECTIO TERTIA, DE METALLICIS.

Cap. I.

Quid Metallum ?

Xpeditis Foſſilium duobus primis generibus, mediis nempe Mineralibus & Lapidibus, ut tertii genera, quæ in Muſeo noſtro ſervantur, pari brevitate expendamus reſtat. Hoc autem nomine Metallicorum, complexi ſumus, intelligentes tam ipſa Metalla proprie ſic dicta, quam Metallis affinia: ſive ea in fodinis prope Metalla, ſive in Metallorum ſeparationibus, fuſionibus & præparationibus ab iis ſegregentur.

De Metallis ἀπὸ τοῦ μεταλλᾶν, quod inquirere notat, dictis, (vel ut Plinius vult ab ἄλλα μετὰ ἄλλα, unum poſt aliud, quod poſt alia commoda quærantur) ut primo agamus, tenendum Metalli vocem variè ab Autoribus ſumi, vel pro fodinâ ipſâ ex quâ Metalla proprie dicta eruuntur; vel pro venâ ex quâ excoquuntur, vel pro fodinis aliarum rerum, quo pacto Oneſicratus Metallum Rubricæ in Carmaniâ eſſe ſcribit, Salis in Lybiâ. Proprie verò eſt genus quoddam foſſilium, quod Aurum, Argentum, & cætera ejus generis complectitur. Quod in hunc modum deſcribi poteſt. Metallum eſt corpus perfecte miſtum, non vivens, ſed viventi æmulum, à Deo in venis creatum, ex terrâ ſubtiliſſimâ & halitibus pinguibus ex terrâ & aquâ, per calorem miſtis, ut inde Sulphureum & Mercuriale ſemen fiat, ex quo Metalla generari poſſunt: quæ accedente ſalino principio concreſcunt & indies incrementa capiunt, donec pura & perfecta reddantur, igne fuſilia, ictuque in longum & latum ductilia.

De eorum generatione variè diſputant Philoſophi: rem breviter hiſce complexi ſumus. Exhalationes vaporoſæ ab Ariſtotelicis allegatæ, non niſi remotæ cauſæ cenſeri poſſunt Materiales, utpote ex quibus Mercurius & Sulphur generetur, quæ Seminale principium à Deo iis inditum continent. Quod evincunt Metallorum coctiones, probationes, reſolutiones, omneſque eorum proprietates. Locus eſt terra montana, lacuſtris, & aliud Metallum.

Metallorum proprietates & affectiones communes ſunt: 1. Fundi à calore, & à frigore concreſcere, quo plus continent Mercurii, eo facilius funduntur, quo plus Sulphuris, eo difficilius, quo plus Mercurii iis additur, eo molliora & ad fuſionem aptiora redduntur. 2. Duci & ad malleum extendi, eandem ob cauſam. In quibus exacta eſt miſtura humiditatis Mercurialis cum Sulphure analogo, facilius ducuntur & malleo extenduntur, quam in quibus eſt vitriolati Sulphuris & Salis, aut terræ Metallicæ. 3. Mercurium imbibere, ob principii affinitatem. 4. Addunt alii tranſmutationem, de quâ multi dubitant, attamen experientiæ & oculari demonſtrationi fides haud deroganda. Ferrum in cuprum multis in locis Natura ipſa mutare nititur, Mercurius in plumbum levi artificio redigitur; vide à Bartholino in hunc finem adducta libro de corporibus perfecte mixtis inanimatis cap. 2. quæ Florentiæ & Baſileæ obſervavit, nos ipſi oculis noſtris vidimus. Conſule tractatum Deinhemii de Medicinâ Univerſali.

Dividimus Metalla in vera, quæ notas & proprietates omnes à nobis enumeratas habent: & ſui generis, ſeu improprie dicta, quæ in aliquibus deficiunt. Vera ſunt perfecta vel imperfecta. Perfecta, quæ ſubſtantiâ & accidentibus ſunt abſoluta, & ita ſuis principiis temperata, ut ignis examina ſine ullo detrimento ſuſtinere poſſint, late diſtendi, ac dilatari, & facile Mercurio jungi, quod in auro & argento videre licet. Imperfecta haben-

tur, quorum principia non ita matura, bene excocta, fixa aut pura sunt: unde in ignis examine multum iis decedit, multum in scoreas, vitra, lapides aliaque impura corpora vertitur. Hæc rursum vel dura sunt, vel mollia. Illa prius igniuntur quàm funduntur, ut æs & ferrum; hæc funduntur antequam igniuntur, ut stannum & plumbum.

Cap. II.

De Auro.

AURUM Metallorum purissimum, quidam à veteri verbo aurâ, quod splendorem notat, derivant; unde illud Virgilii: —— *Auri per ramos aura refulsit.*
Est verò Metallorum purissimum, perfectissimum, è Mercurio purissimo, perfectissimè excocto, & Sulphure rubro, præstantissimo & fixissimo exacte mistis & unitis constans. Omnia ignis & aquarum fortium examina sustinens, ponderosissimum, maxime ductile, fulvo colore rutilans.

Quamvis aurum fundi & liquefieri possit, tamen dum funditur nihil plane de ejus substantiâ decedit: imò quo sæpius arserit, eo præstantius redditur, quo nomine etiam pretiosissimum censetur. Nullâ rubigine aut ærugine tentatur, etiamsi acribus rebus fricetur ac tractetur. Nullas ut reliqua Metalla lineas sui aut alterius coloris post se relinquit nisi coticulâ atteratur, & tunc sui simillimas ponit. Manibus tractatum non inficit, cum Mercurio facillime unitur, cui reliqua Metalla, etiam plumbum ipsum innatat, solum aurum mergitur, quod ponderosissimum illud esse arguit. Molle tamen est, ut facile à duriore corpore atteratur, adeò ductile & tenuium partium, ut, Cardano teste, tertia pars grani extendi possit in filum longitudine centum triginta quatuor pedum, & unica auri uncia in eam subtilitatem & tenuitatem duci possit, ut decem terræ jugera tegat. Ex singulis ejus denariis quinquaginta fiunt bracteæ senum utrinque digitorum, quibus aurifices utuntur, triplo plures quibus pharmacopolæ & pictores. Ego Casellis in Principis Mauritii thesauro rerum Naturalium, ex unicâ ejus Drachmâ equum fabricatum vidi, omnibus lineamentis vivum æmulantem, longitudine pedis Romani, altitudine ferme pari, qui præ tenuitate palpari manibus vix potuit.

Aurum aliud statim suum, quod Græci vocant ἄπυρον, quod ignem expertum non est, alii obryzum vocant: aliud igne ab aliis separatur. Illud aut è terrâ effoditur, aut lavatur in rivulis, aut in animalibus reperitur. Quod è terrâ effoditur, aut sincerum & solidum est, aut scintillis lucentibus tinctum; quale est quod lapidi Lazuli adhæret, aut lapidi fissili. In venis propriis, vel saxis splendore candidis inest, vel pyriti proprio, vel pyriti ferri, quandoque in glebis, quandoque in arenis reperitur & colligitur. Quod lavatur ex rivulis & aquis, quandoque formam granorum & massularum habet, quandoque ex nigris lapillis excoquitur, in quibus modò scintillarum, modò bractearum instar micat. In Animalibus, piscibus nempe, Trutis seu Forellis dictis, inveniri quoque volunt. Quod de aureo dente pueri Silesiaci à multis jactitatum, imposturam & fucum fuisse egregiè demonstrat Clariss. Sennertus lib. 2. Praxeos parte 1. cap. 13.

Aliud aurum ab Argento separatur, quod ἄπεφθον vocant, quidam volunt Obryzum dici, aliud Argentosum seu λευκὸν à colore candido appellatum, quod in Pannoniâ reperitur; quandoque in Pyrite ferri, quandoque in proprio saxo. Mirum quod refert Alexander Neapolitanus Genial. dierum lib. 4. se à fide dignis autoribus comperisse, in citeriore Germaniâ intra Danubium vites existere, quæ claviculos & plerumque candicantia folia ex puro auro germinent, quæ Regibus & summis ducibus dono datæ sunt.

Auri usus in Medicinâ magnus, Antidotum Arsenici statuitur, scobe vulgo utuntur ad variolarum & morbillorum eruptiones & expulsionem, cor & ventriculum roborat. Ad Lepram, Epilepsiam, Melancholiam, Syncopen commendatur, spiritus vitales roborat, mœrorem pellit, cardiacæ medetur. Hæc autem omnia efficacius præstat, si artificiosè modo Chymicis noto fuerit elaboratum & in liquorem redactum. Alii artifices ex eo varia elaborant, nummos, monilia, annulos, bracteas, catenas, aliaque infinita.

Auro neto utuntur Phrygiones, aliaque opera subtilia fabricantes. Quæ apud Historicos reperiuntur mira, ex auro fabricata, recensere non vacat: videatur Agricola & Georgius Fabricius.

Quia divina benignitas nobis etiam in hisce Septentrionalibus Auri venas indulserit,

ſerit, de iis pauca, quæ fide dignâ relatione & experientiâ comperta tenemus, addenda.

Anno MDCXLIV. Nobiliſſimus D. Joh. Sigfridus de Lutichaw, Rei Metallicæ in Norvegiâ Præfectus Generalis, mineram auri invenit in tractu Necneſenſi prope portum Arindalenſem & Curiam Barló, nigram, talcoſam, frequentibus ſplendentem micis, in cujus bonitatem cum inquiſiviſſet, invenit pondo centenarium ejus mineræ præbere auri puri marcas triginta octo, cujus ſpecimen ad Regiam tranſmiſit Majeſtatem, & inſuper centum quadraginta ſex marcas argenti, cujus etiam portio tranſmiſſa eſt. In cujus fidem manum ejus cum mineræ portiunculâ Drachmarum trium pondere teneo.

Aliam alterius venæ maſſam Anno MDCXLVI. accepi, quæ ignibus depurata, ex librâ unâ, auri puri dedit Drachmas ſex, præſente Majeſtate Regiâ. Fruſtum, quod teneo, minutioribus ſplendet micis, & priori magis ad rubedinem vergit, pendet unciam unam & Drachmas duas.

Adductæ ſunt ex eodem loco mineræ, talcoſæ itidem & frequentibus granatis prægnantes, quas auro ſcatere multi exiſtimant. Hanc mineram Anno MDCXLVI. Regi ipſi detexit ruſticus quidam Gammel Grodevin dictus. Sita fodina eſt ad portum Marrede dictum.

Ex tractu Nidroſienſi lapis quidam arenoſus, aureis ſcatens ſcintillis & granulis minutis, mihi allatus, ut & talci aurei nigreſcentis ſquammulæ, ex quibus aurum erui volunt, cujus quoque mihi tranſmiſſa eſt portio, granum unum aut alterum pondere æquans. Quod tamen nec colore, nec bonitate prioris attingere puritatem videtur.

In argentifodinis Norvegiæ prope Regiomontum puteus, Brunſvigum dictus, aurum præbet, refert namque D. Normand, quod Anno 1630. 30. April. 7. Marcæ & 6. Unciæ cum dimidiâ, unciam ſemis auri obtinuerit.

Auri minerâ Cremnicenſi me donavit Nobiliſſ. Roſtrupius Giedde, cujus centum pondo dant auri puri Marcam unam.

CAP. III.

De Argento.

LATINAM Argenti vocem à Græco Ἀργύριον factam volunt, quod ἀπὸ τῆς ἀργῆς derivant, color enim ejus excellentiſſimus eſt candidus. Metallum hoc perfectum, auro proximum eſt, ex Mercurio & Sulphure fermè fixis conſtans, inſtar auri ductile, pondere tamen eo, ut & plumbo, levius, ignis vim ſentiens. Magis de Mercurio, quam Sulphure participare, tum ex colore, tum liquefactione colligunt: Sulphuris verò indicium, odoris Sulphuris vehementia, quando funditur & depuratur, naribus percepta.

Ad auri verò fixitatem non accedere, patet ex eo quod in Cæmento Regali, & Antimonio & Sulphure, aliquid de eo pereat & comburatur, cum illi fuſo admiſcentur. Quin & aquis fortibus tactum, aut earum vaporibus infectum, rubiginem cœrulei coloris emittit, Pictoribus utilem.

Argentum dividi poteſt in illud quod purgatum & excoctum eſt arte, Martiali puſtulatum dictum, cum Phialam ex Argento fabrefactam felicem puſtulam vocat: & Naturale, ſine artis operâ à Naturâ repurgatum. Hoc vel effoditur ex terrâ, vel in fluminibus reperitur, per fodinas & montes decurrentibus, ex quibus aliquid abradunt, quod deinde colligitur: ſed hoc raro & paucis admodum in locis.

Quod effoditur Argentum, vel purum putum eſt & ſtatim ſuum, ſine fornacum ope factum, ita in venis repertum, ſui coloris, cui quandoque aliquid adhæret lapidis ex quo abreptum. Germani gediegen Silber vocant. Vel Rude Metallis & aliis rebus permiſtum. Quod purum putum & ſtatim ſuum eſt, variis figuris præditum apparet, cujus exempla, quæ in Muſeo tenemus, hic enumerabimus; ſi prius monuerimus non in omnibus argenti fodinis hoc inveniri, adeò ut an tale detur dubitaſſe videatur Plinius aliique veteres. Non occurrit in Rhetiâ, Norico, Daciâ; ſed in quibuſdam Miſenæ fodinis, licet non omnibus, & in Norvegiâ in Regiomonte frequentiſſimè & in magnâ copiâ, ut exinde maſſæ quandoque exſcindantur, pondere aliquot centenarum librarum.

Grandis cujuſdam maſſæ argenti puri mentionem facit Agricola, lib. 8. de foſſil. cap. 5. è fodinâ cui Georgio nomen, Snebergi eruti, cujus videndæ gratiâ cum Alber-

tus Saxoniæ Princeps in fodinam deſcendiſſet, eâ, cum ſtipatoribus corporis, pro menſâ uſus dicitur fuiſſe, ac dixiſſe: Fridericus Imperator potens ac dives eſt, hodie tamen ejuſmodi menſam non habet. Multorum talentûm hanc maſſam fuiſſe arbitratur. Non minor fuit illa, quam Sereniſſimus Rex noſter CHRISTIANUS IV. ex fodinis Norvegiæ erutam, tribus millibus Dalerorum, hoc eſt talentis quinque æſtimatam, ex quâ etiam tot Daleros confici curavit, quos Scholæ Fridericiburgenſi devotè legavit. In puteo BENEDICTIO DIVINA dicto inventa eſt maſſa argenti puri, Anno 1629. 7. Maj. pondere 130. Marcarum.

Mihi varia ſunt ſpecimina diverſarum figurarum ex iiſdem fodinis petita. Argenti ſtatim ſui elegans & præclara eſt maſſa pondere unciarum duodecim, dono Nobiliſſimi Viri D. Stenonis Beck Theſaurarii Regii; quæ vitem ramis ſuis variè diffuſam æmulatur. Ex radice enim latiuſculâ & fibratâ exſurgunt ramuli varii, qui juxta exortum craſſiores truncos exhibent, qui variè diſtorquentur & ſe invicem amplectuntur, donec in tenues deſinant ramos & fibras. Sed duos majores longius à ſe projectos truncos oſtendit, quorum alter ſtipitem aut caulem plantæ anguloſum refert, alter tenuior, ſed longior, priori ſe implicat & ad radicem rurſum deſcendit. Hinc inde, præſertim ubi ſpiſſius implicantur, argenti capillaris & lapidis Quartzi oſtentat fragmenta jucundo ſpectaculo. Videtur Natura luſu ſuo vegetabilem vim hic exſeruiſſe, quæ vitem ſarmentis ſuis variè intricatam effingeret. Colore plumbeo inficitur, qui tamen leni affrictu perit, & nitidum relinquit Metallum. Longitudine eſt pedis unius, latitudine unciarum quatuor.

ALIUD tres uncias pondere æquat, quod tamen majus longe fuiſſe patet ex eo, quod ex duobus lateribus partes ſatis magnas deceptas fuiſſe, veſtigia ſecuris latera hæcce plana & æqualia reddentia doceant. Cum alioquin reliquum maſſæ corpus, quod ad triquetrum accedit, figurâ inæquale & aſperum ſit.

RAMOSUM, inſtar virgultorum & ramorum ſeſe diffundens hiſce adjacet, vitem quodammodo referens, frondium & ſurculorum miris plexibus luxurians, ſecum particulas lapidis ſpecularis trahens, ex quibus emergit, ſuas radices mire implicatas oſtentans. Exterior ejus ſuperficies plumbei eſt coloris, qui levi affrictu perit & locum relinquit candido argentoſo, quibuſdam in locis ad aureum inclinanti; uncias ferme duas pondere æquat. Ex fodinis Norvagiæ attulit Vir Clariſſ. D. D. Nicolaus Foſſius, cujus dono poſſideo.

Ejuſdem rudimenta in alio lapide ſpeculari habeo, ex eâdem procul dubio venâ, ſed tantâ ubertate, ut prior maſſa, non luxuriat.

FURCATUM, cornu Cervini figuram æmulatur, purum putum, ſine omni lapidis aut Venæ permiſtione, eleganter divaricatum, ſuiſque ramulis & ſurculis juxta extremitates donatum. Drachmas ſex æquat.

ACUMINATUM, hamum referens incurvum, apicibus acuminatis utrinque dotatum, colore albo argenteo, fulvi nonnihil, ochræ inſtar, in ſtriis adhæret, planè alterâ ſui parte ſimile eſt Dentiſcalpro incurvo, quod arte ex auro aut argento fabricare ſolent aurifices; alterâ roſtro corvino.

CRISPATUM Abrotani fruticem fermè æmulatur, densè ſtipatis ramuſculis, ſibi invicem incumbentibus.

Huic affine ASPERUM, variis extuberantiis præditum, ab alterâ parte Ochrâ quaſi quadam infectum; alterâ ſinu ſuo elegantiſſimos quoſdam flores Amethyſtinos, inſtar gemmarum, fovens.

BRACTEATUM lapidi cui innaſcitur (marmori cinereo ſcilicet) inſtar laminæ aut bracteæ incumbit, eumque quandoque quaſi perforat.

CAPILLARE mihi eſt duûm generum, Criſpum & Contortum alterum; alterum ex ſpiſſioribus capillis, ſubtiliſſimis, planis, telis aranearum ſimillimis conſtans.

Præter enumeratas Argenti puri ſtatim ſui ſpecies, variæ particulæ elegantes, quas vulgo vocant Sand-ſtein / ab amicis accepi; in quibuſdam Amethyſti viſuntur, in quibuſdam Cryſtalli; quædam Draconem cum Leone pugnantem, quædam capillorum Cirrhos intricatos, quædam arbores, frutices, & infinitos Naturæ luſus exhibent, quas minutius deſcribere ac delineare nimis foret operoſum, ac cum oculari inſpectione melius dignoſcantur, demonſtratione reliqua ſupplebimus.

ARGENTUM RUDE non dicitur illud quod quidem purum eſt, ſed nondum flatum

flatum signatumque, in quâ significatione à Varrone sumptum videtur, sed quod terram vel lapides secum habet, qui ab eo separari debent, antequam Metallum purum reddatur. Seu, ut Agricola in Bermanno illud definit, quod quidem argentum est, sed colore distat, & ad hoc ut argenti colorem acquirat indiget excoctione. Ubi argentum in hisce visibile apparet, ein Gaud-stein vel Silberertz vocatur. Hoc autem argentum rude, quamvis externis coloribus differat, est enim plumbei coloris, cineraceum, nigrum, album, rubrum, purpureum, Jecoris colore, luteum, intus tamen suum genuinum habet colorem, qui, quando graviorem plagam lapis senserit, emicat atque apparet. In hoc genere optimum censetur, ex cujus centum libris nonaginta & amplius puri conficiuntur, quale crebro in Regio monte Norvegiæ reperitur. Sed ut coloribus, ita & figuris differt argentum rude. Sæpe agnatum saxis lapidibusque oculi figurâ extuberat. Sæpe uvæ speciem præ se fert, nonnunquam globosum & rotundum in lapide concluditur.

Aliquando in virgularum & rerum diversarum figuras formatum. Hic differentias quasdam ratione colorum exhibebimus, quas ex monte Regio Norvegiæ, dono Nobilissimorum virorum D. Christophori Urne de Asmark, tum Regni Daniæ Senatoris & Norvegiæ Pro-regis Prudentissimi, nunc Regni Daniæ Cancellarii Magnifici, ut & Nobilissimi Jani Bielkii, Cancellarii Regni Norvegiæ meritissimi, maximâ ex parte tenemus. Quorum præclarum studium literatorum conatus promovendi si plures imitarentur, rerum Naturalium thesaurum & Historiam, eorum summâ cum gloriâ, plurimum locupletatam haberemus.

Primas tribuimus ARGENTO RUDI FOSSILI SUI COLORIS, Gediegen Silbererts/ ex cujus libris centum, plus quam nonaginta conficiuntur puri argenti. Hujus licet aliquot mihi sint particulæ, propter terræ & Marmoris admistionem, coloribus aliquantulum variantes; attamen inter eas excellit una, libræ dimidiæ pondere, variis epiphysibus & extuberantiis prædita, colore argenteo splendido, cui ab unâ parte argenti rudis purpurei quippiam admistum. Quam manu suâ è fodinis extraxit Serenissimus & Potentissimus Rex noster CHRISTIANUS IV. cui Deus in æternum benedicat; mihi verò ab Experientissimo Viro D. D. Petro Paynk dono data, parum admodum Marmoris, seu Alabastri nivei admixtum habet, grumosa alioquin & pro ratione magnitudinis ponderosa satis.

Succedit ARGENTUM RUDE PLUMBEI COLORIS, Germanis Glas-ertz/ quam tamen appellationem non immerito carpit Agricola, cum nullam plane cum vitro habeat affinitatem, colore verò Plumbum vel Plumbaginem, quâ tamen obscurius paulo est, adeo æmulatur, ut oculorum acie ea discernere nemo rerum Metallicarum imperitus queat, licet multum inter se naturâ discrepent.

Plumbago enim seu Galena ex Plumbo & lapide conflata est, cui nonnihil quandoque adjungitur argenti: sed argentum rude Plumbei coloris ex paucâ terrâ & multo argento constat.

Plumbago in mortario pistillo in pulverem redigitur. Rude hoc dilatatur. Plumbago malleo percussa, morsu compressa, cultro vulnerata dissilit; argentum hoc dilatatur & diffinditur.

Quamvis quandoque & durum reperiatur, ejus generis quod solo cote probatur, & coloris dilutioris esse solet. Generatur variis figuris, quandoque Massæ satis grandes in canalibus occurrunt, quandoque instar arborum, virgarum, variorumque instrumentorum artificialium. Ligonem & malleum à Naturâ affabre elaboratum vidit Agricola: pisciculos, vestigia Leonina & Lupi Encelius. Veteribus prorsus incognitum fuisse hoc genus argenti existimat Agricola. Mihi duo ejus sunt genera, durius & mollius. Durum, inæquale, & asperum ad Galenæ naturam, vel potius colorem proxime accedit. Mollius plumbum æmulatur, & quibusdam in locis luteo colore quasi inductum: sed ubi gravior iis inflicta fuerit plaga, argenteus & verus emicat color.

ARGENTUM RUDE NIGRUM, Swartz Silbererts/ Lapis est nigricans, crebris scintillis argenti puri micans, ut griseum potius quam nigrum colorem sortitus esse videatur, hoc nomine mihi transmissus lapis. Encelius argentum nigrum describit, in cujus nigrore interdum luceat Galena plumbei coloris, interdum scintilla rubri argenti rudis, interdum candidi. Accepi ab amico pulverem quendam fuscum nigricantem, in quo micant scintillæ argenti candidi, qui an ad nigrum argentum rude sit referen-

 dus,

dus, dubito: hic ille pulvis eſt, qui à primis exploratoribus fodinæ primæ viſus eſt, & ignis beneficio probatus.

Eſt mihi & aliud Argentum nigrum, cui bracteatim purum argentum miſcetur, cum pyrite & argento rudi plumbei coloris conjunctum. Exterior ſuperficies potius ad griſeum, quam nigrum accedit Colorem, ob quatuor harum ſubſtantiarum permiſtionem; ſed, attentè ſi inſpiciantur ſingula, rite diſtingui poſſunt.

Magis nigricat alter lapis, argentum cum Galenâ permiſtum habens, ſed in eo minor argenti copia reperitur.

ARGENTUM RUDE CINEREUM, Graw-erz / hoc quandoque ſcatet multo argento puro, quandoque parum in ſe continet; minimorum granulorum inſtar ex lapide cinereo quandoque emicat, cujus generis duos teneo lapillos, qui igne admoto argentum deſudare videntur, quocirca à quibuſdam Luna vegetabilis vocatur. Mattheſius Sermone 3. Sareptæ Auß-geſproſſen Silber illud vocat, quod igni injectum argentum purum granulatum, inſtar ſeminum papaveris aut cannabis, de ſe fundit. Alter lapillorum meorum, argentum rubrum etiam continet, ad purpureum vergens. Eſt & qui Pyritem habet adjunctum.

ARGENTUM RUDE LUTEUM, terreæ & poroſæ eſt ſubſtantiæ, cui Galenæ aliquid admixtum, Ochram colore referens, reliquis ſpeciebus in lapidibus exiſtentibus mollius.

Mitto purpureum, rubrum, aliiſque præditum coloribus, quod etſi in aliis contineatur jam enumeratis, quia tamen ſeparata nondum poſſideam, pluribus de iis non agam.

Rudis Argenti coloribus diſtincti ſpecies excipit illud quod aliis rebus permiſcetur: quod quamvis etiam in iis reperiatur de quibus jam dictum, attamen cum in iis de quibus jam agendum plus contineatur rei alienæ, minus argenti, de iis ſeparatim agendum erat. Primo autem cum aliis Metallis junctum videbimus.

Primo occurrit vena Æris, ſeu ÆS RUDE ARGENTUM continens: hoc colore aureo eſt, purpureas hinc inde argenti rudis maculas rubras oſtentans, ſaxi quid admiſtum habens, figurâ maſſæ rudis Pyritis aurei. Vel colore dilutiore in ſaxo cinereo, nullas admiſtas habens maculas purpureas.

NIGRUM ÆS ARGENTUM IN SE CONTINENS, ponderoſum, politum eſt, & ad albedinem vergit, eo hoſpitem ſuum ſæpiſſime prodens.

FERRI MINERA ARGENTUM fovens, nigricat, quibuſdam in locis obducta ferrugine, dum frangitur pulchre nitet argenteo ferme colore; figurâ eſt inæquali, variis protuberantiis gaudens.

GALENA argentum continens plumbei coloris, eſt ſplendens, friabilis, ut ferro tacta facile diſſiliat. Quædam in ſe Argentum inviſibiliter continet, quædam verò laminas & bracteas ſatis craſſas obtinet.

MICÆ ſeu TALCO etiam jungitur Argentum, eſtque vel minutioribus granulis ei permiſtum, vel bractearum modo ei adhærens, ut patet in iis quæ ad manum ſunt.

Fuſiùs alias ſpecies cum variis lapidibus permiſtas perſequi non eſt operæ pretium, breviter eas quas teneo recenſebo.

1. Eſt Marmor album, cui argentum ſui coloris & rubrum inhæret. 2. Eſt Marmor album, cui ſolum argentum ſui coloris miſcetur. 3. Eſt Marmor album, Galenam argentiferam fovens. 4. Eſt marmor cinereum, argentum continens. 5. Eſt & aliud ejuſdem generis. 6. Eſt cœruleum, argentum tenens.

SILICIS quoque genus, quod Quartzum vocant, continet Argentum ſui coloris & Plumbum.

FERRUGINEUS PYRITES, undique ab argento perfoſſus; qui licet veri Pyritis argentei colorem maximâ ex parte habeat, quibuſdam tamen in locis ferrugine, aut Ochrâ quaſi quadam inductus conſpicitur, unde mihi ferrugineus.

Eſt MARMOR NIGRUM, quod politum coticulam aut Lapidem Lydium refert, cui etiam ferri quædam venæ innaſcuntur. Hoc Argento prægnans eſt, adeo ut, quando politur, ſtriæ & lineæ argenteæ frequentes in eo conſpiciantur.

Prope Aurifodinas Norvagiæ, MINERA quædam ARGENTI CINEREA reperitur, fertilis ſatis, quæ quadam ſui parte luteo tingitur colore, & fermè ferrugineo, ut ſuſpi-

ſuſpicio ſit de ferro aliquid participare. Alioquin argentum ipſum minutiſſimis granulis è minerâ emicat, & quandoque lamellis ubertatem ſuam prodit.

Oceanus Æthiopicus Regnum Congi in Indiâ Orientali alluit, ſecundo gradu ab Æquinoctiali diſtans. Hoc fertiliſſimum & montibus variis Metallis prægnantibus refertum eſt. Inter alios celebrantur montes Cabambe, argenti venis referti. Hinc allata eſt maſſa, quam dono Clariſſ. Viri D. Johan. de Laet teneo, mineram continens Argenti, Æris & Plumbi. Maſſa rudis eſt, inæqualis, ſtrumoſa, decem Drachmarum, colore Ochræ, cui viriditas ſplendens inſtar vitri aut fluoris alicujus eſt intermiſta, fragilis, utpote cui facile aliquid abradi poteſt.

Eſt mihi præterea minera Argenti ex Valliâ tranſlata, fertilis ſatis. Quod Germani vocant Rotgylden-ertz ex Snebergâ habeo, quamvis in fodinis Norvagiæ etiam reperiatur.

Argentum præterquam quod vires eximias in Medicinâ habeat, ad Epilepſiam & morbos capitis, affectus Melancholicos alioſque, etiam fabris argentariis, cælatoribus, ſtatuariis, bractearíis, netricibus, textoribus, phrygionibuſque inſervit. Præter numiſmata ex eo cuſa, annulos, armillas, torques, inaures, coronas, pocula, patinas, pelves, aliaque utenſilia ex eo elaborari poſſunt. Auguſto ſtatua argentea poſita. Argenteâ loricâ & ſpathis Argenteis uſus eſt Maximinus Junior. Turditani in Hiſpaniâ argentea præſepia & dolia habuerunt; Eſſedum Claudius Cæſar, ſoleas mularum Nero, menſas, capſas Heliogabalus. Sed quid juvat veterum luxum recenſere, cum non minor etiamnum vigeat.

Cap. IV.

De Argenti fodinis Norvagiæ.

QUAMVIS hactenus Germania divitibus Argenti fodinis, reliquis fermè Europæ plagis ſit prælata; attamen Arctois noſtris Regnis etiam hanc felicitatem haud invidit largiſſimus rerum bonarum diribitor Deus. Ante annos etenim haud multos, in Regno Norvagiæ, auſpiciis Laudatiſſ. Memoriæ Regis noſtri CHRISTIANI IV. fodinæ inventæ ſunt, quæ nullis totius Germaniæ fœcunditate cedunt, de quibus pauca hæc notanda duxi, tum quòd à nemine, quod quidem ſciam, ſint deſcriptæ, tum quòd maximam partem Mineralium & Metallorum, quâ gaudeo, iis acceptam feram.

Olim in Norvegiâ inter arcem Acherhuſanam & Aſlojam oppidum, argenti metalla effoſſa eſſe teſtatur Agricola de Veter. & Nov. Metallis lib. 2. cap. 8. ſed jam à multis annis deſertæ ſunt hæ fodinæ, quarum tamen rudera extare ferunt. De his autem nobis non erit ſermo; ſed de iis quæ jam florent, & magno dominorum commodo coluntur, de quibus hæc habeo.

In Norvegiâ Diœceſi Aſloënſi, Præfecturâ Tonsbergenſi, aſpera extant montium juga, quæ Telemarchiam à Numedaliâ & adjacentibus dirimunt regionibus. Huc tempore æſtivo, ii qui in Vicinâ Sadsver aliiſque pagis degunt, pecora pabulatum abigere ſolent, & tuguriolis erectis quandoque per integram æſtatem hic commorari, qui pecorum curam gerunt. Huc etiam Anno MDCXXIII. inter reliquos ſe contulerunt, quidam Chriſtophorus Loftſtueri, vel ut alii volunt Groſwald/ è Parochiâ Hejeſtat/ & Arnerus Werp/ eundem in finem, ſedeſque & tentoria fixerunt in Settermarken, loco Sölſbiergs aas dicto. Hoc in loco cum familiâ & armentis dum degunt per æſtatem, Chriſtophori filius & Arneri filia, quadam die curam pecorum agentes, in maſſas Metallicas, ſplendore micantes, inciderunt, quas cum ponderoſiores communi lapide & ſplendidiores animadvertiſſent, ſecum domum ferunt & matribus offerunt, illæ maritis ſuis. Inter quos Chriſtophorus, Metallum iis ineſſe agnoſcens, igni fuſionis eas commiſit, & purum elicuit argentum, quod deinde Aurifabro cuidam in Sacen vendidit pretio vili. Hinc aliquoties locum viſitarunt, jam argenti puri ſtatim ſui, jam rudis varia magmata invenientes. Quæ dum juſto minori pretio variis in locis diſtrahunt, illorum alter, Arnerus nempe, minus ſibi cavens, ob furti ſuſpicionem capitur, tandemque rem omnem Magiſtratui detegit, locumque monſtrat, venâ argenti tam divite prægnantem. Miſſi igitur à Magiſtratu ſunt, qui loci ſitum & circumſtantias diligentius explorarent & annotarent, ducibus Chriſtophoro & Arnero, qui reverſi hæc expoſuerunt.

A tem-

A templo Heerrestad tractus Sandsverensis, tribus circiter milliaris Norvagici quartis, distat montis cujusdam altissimi jugum, in cujus apice fermè, terræ quædam extat species, in quâ argenti micant scintillæ, modo majores, modo minores, tenuissimorum quoque capillorum formâ conspicuæ. Huic adjacet Argenti puri vena pedis latitudine, ex quâ securi frustum abscissum libræ pondere secum retulerunt. Demum re totâ ad Majestatem Regiam eodem Anno delatâ, ex Germaniâ aliisque locis, stipendiis amplis vocari jussit rerum Metallicarum peritos, qui, accuratius trutinatâ venæ bonitate, autores ipsi fuerunt, officinam Argentariam ibidem struendi, cuniculos & puteos fodiendi, reique Metallicæ hic operam dandi. Prosperè adeo in hunc usque diem res successit, ut non solum expensas solverit Metallum, sed & dominos quotannis lucro ditaverit eximio. Eò verò jam res deducta, ut nova ibi, auspicio Serenissimi Regis nostri, fundata sit colonia Kongsberg seu mons Regius dicta, templo, scholâ, & ædificiis privatis decora. Adeò fervet opus, ut ultra trecentos jam ibidem reperiri dicant operarios, partim Germanos, partim Norvagos, qui Metallis eruendis operam dent, præter pueros qui hisce à teneris assuescunt, septem aut octo annorum, venis purgandis, tundendis & cribrandis adhibiti, menstruo iis deputato salario duobus Daleris Imperialibus. Ubi adoleverint, ad majora promoventur, ac stipendii augmento, pro laboris proportione, gaudent, ut ita sensim à teneris assueti indigenæ, sine ope exterorum, suas venas excoquere valeant.

Christianæ pietatis strenue hic urgentur exercitia, tam linguâ vernaculâ, quam Teutonicâ. Dies Sabbathi publicis lithurgiis deputatus est; tum ab operibus Metallicis cessant omnes operarii, & in urbis templo sacris vacant, quæ linguâ Germanicâ peraguntur. Diei Dominicæ horæ antemeridianæ ordinariis sacris Teutonicis sunt destinatæ, pomeridianæ vernaculis: alioquin singulis diebus solemnes funduntur preces, tum summo mane, quando operarii diurni puteos ingrediuntur, metalla excisuri, tum vesperi, quando iidem exeunt, nocturnis locum concessuri, ita ut diu noctuque semper ferveat opus, exceptis diebus Sabbathi & Dominicis.

Putei seu specus, in quibus Anno MDCXXXVI. in Julio laborabatur, numero fuerunt quatuordecim, quorum nomina, ut accepi, addam. 1. Majestatis Regiæ. 2. Pauperum. 3. Trium fratrum. 4. Kelleri. 5. Principum. 6. Saxonum. 7. Samuelis. 8. Novus ductus sub domo Carbonum. 9. Novus ductus ad viam. 10. Commissariorum. 11. Principis Uldarici. 12. Benedictionis divinæ. 13. S. Jacobi. 14. Novus ductus prope montem. Plures indies inveniri & elaborari constat, cum locus sit argenti fertilissimus, adeò ut non tam metalla, quam operarios desiderari putent. Ultima quarta Anni MDCXXXVI. subtractis omnibus sumptibus, lucrum erat octo millium Dalerorum Imperialium, qui proportionaliter cesserunt Dominis, qui numero decem tum fuerunt. Inter quos Regia Majestas primus decimæ partis possessor.

Hæc Obiter de Argenti fodinis Montis Regii Norvegiæ ex communicatis amicorum relationibus & documentis fide dignis hic inserere placuit. Interim multis aliis in locis ejusdem Regni non minus divites extare Argenti & aliorum Metallorum venas, omnibus persuasissimum, quæ tamen nondum excoluntur, partim operariorum penuriâ, partim incolarum invidiâ, qui eas dominis detegere nolunt, veriti ne oneribus in iis graventur extraordinariis. Deus porrò benedictione suâ paternâ inventa fœcundet, omniaque dirigat in sui nominis gloriam, Regnorum horum commodum & utilitatem. Vide tractatum D. Normanni de hisce fodinis accuratius disserentem, linguâ Germanicâ.

CAP. V.

De Ære.

PERFECTA hactenus vidimus Metalla, imperfecta sequuntur; quæ in dura & mollia dispescimus. Dura sunt æs & Ferrum, de illo hoc capite.

Æs Græcis χαλκὸν, Latinis quibusdam Cuprum, à nobilibus ejus venis in Cypro olim inventis, Metallum est imperfectum, durum, ex plurimo Sulphure rubeo, impuro, & pauco Mercurio, nondum maturis & fixis genitum, colore rubicundo. Magnam cum Argento affinitatem habet, cui ut plurimum conjungitur, ut ab eo separari possit arte.

Dividi-

Dividitur Æs, in Nativum & Arte depuratum; illud in purum putum, Germanis Gediegen-kuffer/ & Rude, in Pyrite aut minerâ suâ existens. Prius sine excoctione purum est, & in Metallis ærariis & argentariis reperitur, quod tamen veteres, imo ipse Albertus Magnus ignorasse videtur, quod enim ipse Goslariæ reperiri ait cum totâ substantiâ lapidis permistum, non est purum putum & statim suum, sed excoctione indiget, ut à lapide liberetur. Invenitur verò quandoque bractearum modo lapidem amplectens. Effoditur etiam, Agricolâ teste, variâ figurâ; stiriarum scilicet, virgularum, globulorum, massulæ. Quod ego ex Osterdalensibus Norvegiæ fodinis teneo; massularum, seu laminarum planarum ex minutissimis quasi granulis conflatarum figuram obtinet: colore rubicundo & verè æroso, admodum fragile.

Huic valde affine quod Musei Calceolarii autor Andreas Chiocus Æris florem verum vocat, ac his describit: *Æris flos verus ac legitimus, gravis, friabilis & saporis adstringentis, colore modicè splendente ruffescens, ex propriâ æris minerâ, in minutissima granula, semina papaveris erratici magnitudine exprimentia, efflorescens.* Sed quod ego teneo, titulo Gediegen-kuffer/ laminæ figurâ mihi exhibitum, licet ex minutissimis granulis constare videatur, unde valde fragile & friabile, cohæret tamen & in minoribus frustis difficulter separabile est. Est & frustum cui Talci laminæ adhuc admistæ. Bracteatum ex Osterdalensium fodinis mihi dono dedit Magnif. D. Cancellarius Christianus Friis de Kragerup.

Æs RUDE, ratione coloris, consistentiæ, bonitatis & cocturæ, differentias varias sortitur. E Pyrite enim ut plurimum eruitur, aut lapide scissili. Quas teneo differentias breviter enumerabo.

Inter tredecim peculiares species ex Pyrite granulato ortas ratione bonitatis & fertilitatis discrimen maximum reperio. Unum enim genus hujus Pyritis aurei, plane sterile est, nihil æris suppeditans quando coquitur: duo sunt quorum centumpondo unam æris præbet libram, aliud libram unam semis; aliud libras quatuor cum dimidiâ, aliud libras quatuor cum tribus quartis, aliud sex cum dimidiâ, aliud novem semis, aliud novem cum tribus quartis, aliud decem, aliud quatuordecim cum dimidiâ, aliud quindecim; denique aliud sedecim libras, quod summum est.

Ratione cocturæ Æris sex mihi sunt differentiæ, quarum prima est ipse Pyrites aureus crudus, ut è mineris eruitur ære prægnans. Secunda est mineræ, per quatuordecim dies, aut tres septimanas ustæ. Tum enim massa redditur ærosa, nigricans, ex quâ viride æs efflorescit. Tertia ita cocta minera fusa & in crassas laminas reducta, quas Germani Kuffer-stein vocant. Quarta, laminæ hæ in alias fornaces transportatæ, sexies vel octies uruntur, & ex unâ fornace in aliam transferuntur, donec rubicundum acquirant colorem. Hoc Kobber-werck vocant. Quinta, rursum coquitur in spongiosam ac levem materiam, nigram, porosam, quod Æs crudum vocant Rae-kobber. Sexta, funditur denique rursum ac Æs purum evadit, usibus aptum. Tot mutationes oportet ut æris minera subeat, antequam in æs purum evadere possit.

Ratione ipsius Mineræ, primò occurrit flavescens, cui laminæ integræ insitæ, in saxo cinereo ad nigredinem tendente, fertilis admodum, silicis albicantis quibusdam in locis particulas adjunctas habens.

Minera Æris purpurea, seu violacea ad cœruleum tendens, Braun-ertz Metallicis dicta, micas aurei coloris Pyritis permistas habens, ab alterâ parte Æs purpureum splendidum, permisto saxo, grisei coloris refert, ab alterâ plus cœrulei habet, corpore intermedio albicantis æris scintillæ aureis permistæ micant.

Minera æris Anglica ex lapide constat nigro, & duro, cui hinc inde aureus intermicat color, quibusdam in locis variâ nigri, cœrulei, & aurei misturâ splendet. Massa parvula est, ℥vij. pondere non superans.

Pyrites aureus friabilis quibusdam in locis Tessellatus, purpureas & hyacinthinas quasdam maculas admistas habens. Ex Osterdaliâ Norvegiæ ad me delatus, cum aliis quibusdam sine tessulis, & variis coloribus radiantibus.

Vilioris Æris minera subnigricans, cui hinc inde venæ aureæ interspersæ, inæqualiter corpus lapidis pererrantes. Cinericius lapis sequitur, aureas micas alternatim inspersas habens, ære prægnans, in superficie unâ, ochrâ quâdam infectus.

Minera æris ferruginea, in quâ emicat vena Pyritis aurei tessellati, & hinc inde ferri rubiginosi portiones.

Plumbei coloris vena, cui permiſtus Pyrites aureus obſoleti magmatis.

Argento permiſtum eſt Æs in lapide quodam ex Pyrite aureo, & cinereâ minerâ mixto ac compoſito, qui coloris varietate mire ludit, nunc aureo, nunc cinereo, nunc luteo, intermicantibus utriuſque venæ granulis & teſſellis. Lapis eſt exiguus, unciæ unius cum dimidiâ longitudine, pondere Drachmarum ſex.

De lapide fiſſili Iſlebiano ſupra inter lapides diximus, hic etiam in ſe Æs fovet, & ille quem teneo aurei coloris Pyrites, exactè piſcem barbatum, cum ſquammis, capite, caudâ, pinnis & omnibus lineamentis refert.

Nomine mineræ Æris Japonici, maſſam à quopiam ex Indiâ Orientali reduce accepi, quæ tamen non tam minera eſt, quam Æs depuratum. Superficie exteriore Orichalcum refert, ſed ad colorem argenteum inclinans, interiori verò ſubſtantiâ rubicundum & æroſi coloris. Maſſula eſt quadrata, Drachmarum undecim.

Æs quod ARTE DEPURATUM & ex his mineris elicitum, eſt vel ſimplex, vel miſtum ſeu alteratum.

Simplex eſt æs depuratum ſui coloris, Garkuffer Metallicis dictum, hoc artis operâ ab argento, & ſcoriis omnibus liberatum, coloris eſt purpurei, & ſanguinei ad flavedinem tendentis, in laminas fuſum.

ÆS NIGRUM, Swartz-kuffer/ etiam arte depuratum, à priori non differt, niſi ſolo colore, quod in ſuperficie nigricet, nec ad alios uſus adhibetur.

Hæ ſunt ſpecies Æris arte depurati ſimplices, quas & Regulares vocare ſolent, & ſunt non fuſiles tantum, ſed & ductiles, à quibus differt aliud quod ÆS CALDARIUM vocant, Dani Gryde-kobber/ quod funditur tantum & malleis tractatum finditur vel frangitur; cui cum ſtannum miſcetur fragilius adhuc redditur. Sed ad ſtatuas, campanas & tormenta bellica conficienda aptius, eo quod facilius in igne fluat.

Compoſitum Æs duplex eſt, flavum & album. Flavum quod aurei etiam coloris Ὀρείχαλκον dictum, nobis Meſſing/ olim Plinio teſte effodiebatur, & præcipuam bonitatem & admirationem diu obtinuit. Jam verò nuſpiam naturale reperitur, ſed arte conficitur, additâ Cadmiâ, quam imbibit. Variis modis conficitur, quos vide apud Agricolam lib. 9. cap. 1. Hic vulgatior. Æris optimi, & Cadmiæ fragmenta alterna in oblongas ollas imponuntur, quæ ſic ære & cadmiâ repletæ, in fornaces ſubtus excavatas mittuntur, igniſque accenditur in quibuſdam quaſi cuniculis, cum ſimul liquefacta fuerint, æs auri colore tinctum mutatur in Orichalcum. Durum eſt, malleo tractabile, & in tenues laminas ductile, quæ fellæ tinctæ aurum referunt, & à Plinio Coronarium vocatur, quia hiſtriones in coronis eo utebantur.

ALBUM ÆS, quod argentum ita æmulatur, ut flavum aurum à Græcis ψευδάργυρον dictum, ſimili modo conficitur, niſi quod loco Cadmiæ ſumant Magnetem, ſeu Talcum, alii cum Arſenico & nitro hoc præſtant.

Ex Ære facta opera, vi frigoris quandoque rumpuntur, quod tamen pauci credunt, id tamen expertus Eratoſtenes & noſtras Johan. Munckius in difficillimo ſuo itinere, quo per fretum Chriſtianeum tranſitum in mare Auſtrale invenire moliebatur. In maſſâ mergitur, ſed dilatatum fluitat; aliquid argenti in ſe continere ſolet, vitio tentatur, quod æruginem vocant. Olim arma ex Ære fabricabant, jam ſtatuas & utenſilia. In Medicinâ uſum nullum habet niſi præparatum. Chymici vitriolum, crocum, aliaque ex ære conficiunt. Uſtum Emplaſtris & unguentis ingreditur, habet enim vim quandam adſtringentem, cum acrimoniâ conjunctam, unde ulcera eorum, quibus caro mollis eſt, ad cicatricem perducit, oculis conducit; hinc affirmat Macrobius oculorum ſanitate ſemper pollere eos, qui æraria metalla fodiunt. Ex ſcoriis balnea conficiuntur appetitum reſtaurantia, & articulos confortantia, ſcabiem & ulcera maligna curantia.

CAP. VI.

De Ferro.

ALTERUM imperfectum Metallum duritie inſigne FERRUM eſt, Græcis σίδηρος, ex pauco Mercurio & plurimo Sulphure conſtans fixo, diu ignitionem ſuſtinens & tardè fuſile, rubiginem contrahens facile, colore livido albicante. Chymici Marti tribuunt, & ferrum ipſum Martem vocant. A Græca appellatione eſt Syderites, quo nomine quidam Magnetem, quidam Adamantem, quidam ſcoriam ferri indigitant.

Ferrum

Ferrum duûm est generum, Nativum & excoctum; Nativum purum, Gediegen Eisen Germanis, in fodinis reperitur, vel granorum, vel massæ instar. Massæ instar in Norvegiâ multis in locis reperitur. Unum genus asperum, scabrum, porosum admodum, rubigine tinctum exterius, cum verò frangitur color genuinus ferri enitet, qui tamen etiam brevi rubigine obducitur. Tales glebas etiam nuper ex Islandiâ accepi.

Alia mihi est minera, cujus pars tertia optimum & purum est ferrum, ejus portionem exiguam quadratam, unciæ unius longitudine & pondere, teneo. Nigra est, porosa, ex minutis composita lamellis inæqualiter, talci instar dispositis, dum ad Solem rotatur, violaceum quid exhibet.

Plures aliæ ejus generis sunt mineræ ferrum optimum suppeditantes, colore ut plurimum nigræ, & ponderosæ, quæ longiore non indigent descriptione.

Huc enim etiam spectat illa minera, quam supra inter Argenti species produximus, quia argentum quoque in se continet.

Excoctum illud est quod in officinis ferrariis è minerâ conficitur, idque vario modo pro diversitate ipsius mineræ: vel enim è lapidibus ferreis elicitur, cujus generis ego aliquot teneo, inter reliqua unum levi rubigine tinctum & galenâ permistum, adeò ferro prægnans, ut ejus centum pondo sexaginta ferri puri libras in se contineat, è Norvegiæ fodinis depromptum, cujusmodi lapides sæpe Magnetem adjunctum habent.

Excoquitur etiam ferrum è terrâ rubrâ ferrugine quasi tinctâ, qualis illa quæ in Blekingiâ colligitur.

Tacitus refert Gotthones coluisse ferri fodinas, quod etiamnum verum, imo in Blekingiâ & Norvegiâ ejus fodinæ extant ditissimæ. Agricola eas celebrat quæ inter Sognedaliam & Osterdaliam sunt. Ut & in Telemarchiâ ad tertium à Seidâ oppido lapidem eruuntur, quibus in locis etiamnum vigent.

Venæ ferri cum excoquuntur, liquescunt ut fundi possint, detractis recrementis ubi refrixit, igni accenditur & mollescit adeo, ut malleo tractari & in bracteas extendi se patiatur. Sed ferrum ita confectum & depuratum, non omne ejusdem est generis. Quoddam enim est tenax & lentum, quod optimum habetur: aliud fragile & ærosum, ex quo globos tormentarios & fornaces fundunt, quod dilatari malleo commode nequit, sed rumpitur & ignobilius habetur. Aliud medio modo se habet, & ex parte malleo tractari in majoribus operibus potest, ex parte non nisi fusile est.

Ex ferro sæpius liquefacto & purgato fit στόμωμα Græcis, Latinis Acies, Staal / quod etiam quibusdam in locis à Naturâ procreatur. Alibi aquis certis crebro extinguitur ferrum, ut durum admodum reddatur, sed semper multum de pondere suo perdit.

Ferrum vitium contrahit, quod Ferruginem seu Rubiginem dicimus, præsertim si humectetur; si item ignibus accendatur & ictibus non duretur; humanus sanguis ei vim confert maximam. Ab hoc malo præservatur si obducatur minio, gypso, bitumine, pice liquidâ.

Utilissimum Metallum ferrum est, quo carere vita humana non potest. Conficiuntur enim ex eo varia instrumenta, quibus secamus, scindimus, aliaque artificialia conficimus, arma quoque, statuæ, aliaque innumera. Gronlandi certe auro & argento illud præferunt.

In Medicinâ etiam usus suos habet, nam candens ferrum lacte restinctum Diarrhæam sistit, vino aut cerevisiâ eandem concitat. Squamma ejus exsiccat, unde calceis imposita fœtorem eorundem abigit. Ex scoriis balnea conficiuntur, quæ vim habent adstringendi, incrassandi, menses superfluos sistendi, articulos roborandi, vomitum & Diarrhæam curandi, tumores Oedematosos resolvendi. Chymici in eosdem usus ex eo Crocum conficiunt & oleum. Sed hic in præparatione multum situm est. Crocus enim solâ calcinatione præparatus, adstringit valide & Hæmorrhagias sistit, sed cum Sulphure aperit obstructiones & vitiis Lienis medetur.

Ferri florem Elegantissimum, totum niveum, corallorum instar in ramulos ex massâ emergentem, obtulit D. D. Henricus Kusterus, cui adjuncta erat alia etiam nivea, in quâ ramuli lati instar foliorum quercus dispersi cernebantur. Hos flores ex Stiriâ adferri refert Ulysses Aldrovandus, Musei Metal. l. 1. p. 135. ubi de hisce ita differit: ex Stiriâ adfertur flos ferri candidissimus, & levis, cum ramulis corallo similibus, & interdum filo subtilioribus. Levitatem in iis tantam non deprehendo, quantam deprædicat ille.

Cap. VII.

De Plumbo.

METALLA imperfecta dura vidimus, molle est PLUMBUM, quod quidam in duas dividunt species, Candidum,& nigrum, quæ magnam in mollitie & duritie obtinent diversitatem: Sunt qui album Stannum vocent & specie à Plumbo differre existiment, in quâ opinione est Cæsalpinus & Bartholinus noster.

Sed veterum Stannum à Moderno, quod improprie Stannum dici volunt, multum differre ex eorum scriptis constat.

Serapio libro Agreg. Femezeg, Stannum effodi dicit ex mineris Terræ, & in frustis inveniri; Plumbum Candidum nunquam per se purum reperitur; sed fit ex Galenâ, Pyrite aut lapillis. Plinius lib. 35. cap. 16. ait Plumbum album conflari ex lapillis nigris candore variatis; Sed Stannum esse Plumbi nigri liquorem, qui primo fluit in fornacibus. Capite sequenti Stannum adulterari dicit Plumbo albo seu Cassitere. Aliud igitur veterum Stannum quam Plumbum candidum, & forsan illud quod nos Plumbum Cinereum seu Bismutum jam vocamus.

Nos de hisce distincte agemus ac primum de PLUMBO CANDIDO, quod & Stannum aliàs vocatur, licet ante ostensum, veteribus aliud fuisse Stannum, aliud Plumbum Candidum, usus tamen obtinuit ut hoc nomine vulgò donetur κασσίτερον. Est verò Metallum imperfectum, molle, album, ex Mercurio copioso, minus fixo, & Sulphure albo impuro constans, Plumbo difficilius fusionem admittens, rubiginem vix contrahens, tinniens. Cum primo efficitur, album aut candidum non est, sed postquam ignem experitur, & excoquitur.

Quanquam sui coloris in fodinis non reperiatur, purum tamen lapillis quibusdam, quos Germani Zwitter vocant, adhæret, hique lapilli, modo nigri, modo flavi, modo candidi sunt, quandoque pellucidi; sed raro admodum. Purum hoc quandoque angulos habet quatuor, quinque, sex, quandoque favaginem refert, quandoque botrum. Impurum & mixtum quandoque lapidi candidissimo adhæret, permistis fluoribus coloris argentei. Hic verò lapis vel durior est vel mollior & friabilior. Quandoque lapidi nigro adhæret, aut permistum est, quandoque durus adeò lapis cui adhæret, ut igne exscindendus sit, & sic non sine magno periculo magna montium frusta excutiuntur. Ex lapidibus nigris, ut & cinereis, in quibus plumbum album inveniri solet, quidam steriles sunt & nihil continent, quocirca quidam SPUMAM LUPI vocant.

Ex eo fiunt vasa domestica majora & minora, Lances, patinæ, Lagenæ, aliaque quibus in mensis utimur, ob puritatem & splendorem. Cum in laminas ducitur, ita tingi potest, ut colorem auri aut æris nativum referat, ex quo varia fiunt ornamenta. Ei Plumbum nigrum miscetur ut fiat tractabilius & ductilius, alioquin ob duritiem dissilit. Plumbum cinereum ei quandoque additur, quod splendorem & levitatem ei conciliat. Quarta pars Orichalci si addatur & simul fundantur, vasa quæ ex iis fiunt simillima sunt argenteis.

In Medicinâ usus ejus rarior est, quibusdam siccandi & refrigerandi vim ei tribuentibus, quibusdam calefaciendi & humectandi. Hepati dicatum quidam volunt. Sunt qui ejus pulverem in potu exhibeant, contra Ictus Scorpionum. Chymici Salem & alia ex eo conficiunt.

PLUMBUM NIGRUM simpliciter etiam plumbum vocatur, Græcis μόλιβδος. Est imperfectum Metallum, molle, lividum, ponderosum, ignem diu non sustinens, tractantium manus nigredine inficiens, ex multo Mercurio crudo & Sulphure impuro & fœtido genitum, pondere & gravitate proxime ad aurum accedens. Sunt qui velint in humidis locis sepultum crescere, & pondere augeri, ut & imbribus in tectis Plumbeis. Mirum quod in fornace ustum pulvis ejus pondere augeatur, sed rursum fusum & in Plumbum redactum minuatur.

Vel Nativum effoditur, vel ex lapide coquitur. Quod nativum, vel durius est, ut Polonicum, vel mollius, ut Germanicum. Colore etiam & hoc differt; est enim vel album, vel rubicundum, vel obscurum, vel ad cœruleum tendens. Quod excoquitur, vel ex propriâ venâ eruitur, vel ex lapide Plumbario, qui quandoque lapidi arenario similis est, quandoque fluoribus albis, flavis & ad viride tendentibus.

Mi-

Mineram in quâ Plumbum, argentum & Galena simul inveniuntur ex Friburgo Misniæ ab amico delatam habeo.

Ex Sclaccovaldiâ Bohemiæ mineram stanni mihi attulit Nobiliss. Rostrupius Giede.

Lapillos nigros splendentes vitri instar, ponderosos, Germanis Zwitter dictos, mihi dedit amicus, ex quo Plumbum candidum, seu Stannum coquere solent. Primo aspectu Succinum nigrum seu Gagatem refert politum, sed quibusdam in locis striis præditum, ac ubi maxime æqualis est, politura illa apparet, maculæ quædam rubicundæ intercursant. Lapis pondere est Drachmarum quinque.

Ex Biscajâ frustulum mineræ plumbi petitum transmisit Clariss. Vir D. Joh. de Laet, trium diversorum colorum lapillis constans, albo nempe, purpureo & cinereo, micis argenteis referto. Tota massa vix scrupulos æquat quatuor.

Aliam plumbi nigri mineram, in fluore subviridi eleganti, ex Angliâ mihi attulit D. Christianus Stougardius, friabilis est, Crocei quidpiam permistum habens.

Usum magnum habet Plumbum nigrum, ex eo tecta fiunt, tubi aquæductuum, Globi bombardici, Sarcophagi, Lebetes in quibus Sal excoquitur. Ad gemmas, item aurum & Argentum à scoriis liberandum etiam utuntur, colores quoque ex eo fiunt, qui Pictoribus inserviunt. Medici in quibusdam affectibus etiam ejus vires sunt experti præsertim externis, sistit fluxiones, cicatricem inducit, lotum Emplastris miscetur, Laminæ ejus lumbis alligantur ad renes calidiores & Venerem refrænandam. Quo fine ex eo Saccharum, quod Saturni Chymici vocant, præparant; Garigliis imposita lamina, ea dissipat. Intus vix admittitur.

Cap. VIII.

De sui generis, seu improprie dictis Metallis, Plumbo cinereo, Antimonio & Argento vivo.

Sui generis & impropriè dicta Metalla dicimus ea quæ magnam habent cum veris Metallis affinitatem, si ortum & generationis modum ac locum attendas: quibusdam tamen proprietatibus veri dicti Metalli competentibus differunt, non enim ductilia aut malleabilia, sed frangibilia, friabilia aut fluida sunt. Cujus generis sunt Plumbum cinereum, Stybium & Argentum vivum.

Plumbi cinerei nomenclatio Agricolæ tribuitur, Bismutum enim vocant Metallici, Marcasitam Argenteam Cæsalpinus, Germani Wismut / Mythin / & Conterfeit. Quidam veteribus ignotum fuisse putant, alii à Plinio sub nomine Plumbi Argentarii descriptum. Potius sui generis Metallum esse puto, quam ut ad Plumbum referatur. Differt namque ab utroque Plumbo colore & duritie. Nitet quandoque Argenti colore, interdum purpureo diluto, simile Stybio seu Antimonio, quoad figuram, sed colore præstantius, Stellatum Antimonii Regulum referens.

Metallum seu minera, unde conflatur, similis est Galenæ, sed manus inficit, quod Galena non facit; Reperitur & solidum, quod sectionem admittit, & non dissilit, ut Galena. Est etiam & nigrius, Plumbei coloris, quod quandoque Argentum in se continet, unde in locis, ubi effoditur, Argentum subesse colligunt. Massæ ejus lapidi adhærere solent, qui durissimus est, nisi fluores contineat, aut nitrum in se habeat, quod saxa friabilia reddere solet. In Angliâ & Misniâ invenitur in venis Argentariis.

Plumbo candido admiscere solent, ut splendorem & duritiem ei concilient, utque liquefactum facilius decurrat.

Conficiunt quoque ex eo varii generis vasa, quæ argentum colore æmulentur. In Medicinâ usum, quod sciam, habet nullum, nisi quod Beguinus in suo Tyrocinio, ex eo fucum elaboret, cuti dealbandæ destinatum.

Antimonium, quibusdam Stimmi, Stibium, Dioscoride teste etiam Platyophthalmon, & Larbasson juxta Plinium, Alabastrum etiam olim vocatum fuit, sui etiam generis videtur Metallum, quamvis Paracelsus in censum Marcasitarum reponat lib. 6. Archidox. ubi Plumbi Marcasitam vocat, constat substantiâ minerali combustibili, & Mercurio fuliginoso, ex terrestri quadam materiâ coagulato.

Ejus minera in montibus reperitur, ut aliorum Metallorum, ac inde variis operationibus extrahitur. In Italiâ in tractu Senensi fodinæ ejus sunt, in Ungariâ optimum eruitur,

tur, in Germaniâ quoque Hoensteni & in Bohemiâ. Olim fossile vendebatur, & à Dioscoride probatur, quod maxime radiat, & cum frangitur in crustas dividitur; friabile, terrâ & sordibus carens; quod Plinio fœmina dicitur. Jam à Mercatoribus in panes & metas quasi fusum venditur, exterius Crustosum & Plumbei coloris, digitos ut plurimum inficiens, interius refertum venis capillaceis, micantibus, splendentibus, ut ferrum politum, ruptu & fractu facile: pulverisatum ubi fuerit, splendorem amittit, & colorem plumbi usti assumit. Fusum in crucibulo in liquorem solvitur, odorem sulphureum emittens & fuliginem albam, Pompholygis instar, parietibus adhærentem spargens.

Plinius lib. 33. cap. 6. ejus genera duo constituit, marem & fœminam, marem esse horridiorem & scabriorem minus, ponderosum minus, radiantem & arenosiorem. Fœminam (quæ magis probatur) friabilem, nitentem, fissuris, non globis, dehiscentem.

Usus ejus magnus est apud stanni fusores, speculorum Chalybeorum confectores, campanarum, globorum bellicorum, nec non typorum Typographicorum fusores. Quin & Medici, præsertim Chymici, magnis laudibus ejus vires in corpore humano extollunt. Dioscorides lib. 5. cap. 59. ait vim habere adstringentem, meatus obstruentem, refrigerantem, excrescentias cohibentem, ulcera ad cicatricem perducentem, sordes & ulcera oculorum expurgantem, sanguinem sistentem, igni ambusta sanantem, ulcerationes ad cicatricem perducentem. Paracelsus mirifice ejus vires extollit, inter reliqua de vitâ longâ cap. 6. hoc habet: sicut Antimonium finit aurum, sic eâdem ratione & formâ corpus humanum purum reddit; in illo enim est essentia, quæ nihil impuri cum puro confundi sinit.

Alibi dicit Antimonium habere vim conservandi corpus à corruptione, & inter maximè efficacia remedia ad Elephantiasin commendat. Conficiunt ex eo varia Medicamenta: Vitrum, Regulum, Sulphur, Flores, Tincturam, Olea, pulveres & infinita de quibus alii.

Minera Antimonii Ungarici pulcherrima est, tota constans Cylindris, seu columnulis crassitie aciculæ, sed mire invicem nexis, conspiciuntur enim rectæ, parallelæ, obliquæ, transversæ, &c. quia porosa est hæc materia, & colore cœruleo splendido instar politi ferri. Hinc inde Sulphurea quædam & flava exsudat materia, massam variegatam reddens, donum D. Custeri.

ARGENTUM VIVUM etiam hujus classis est, à Chymicis Mercurius dictus, Græcis ὑδράργυρος, Theophrasto Ἄργυρον χυτὸν Aristoteli 4. Meteor. 8. Ἄργυρον κινητὸν; Metallum enim proprie loquendo dici nequit, cum ei definitio non competat, igni non fundatur, durum, solidum, ductile & malleabile non sit.

Est autem liquor mineralis, ex aquâ Metallicâ viscidâ & terrâ sulphureâ constans, spirituosus, volatilis, ad contactum frigidus, sed vi calidâ præditus, ponderosus, coloris argentei, instar aquæ fluidi, sed manus non madefaciens. Materiam ejus arguunt proprietates ei familiares. Viscidâ autem constare materiâ Metallicâ, vel inde constat, quod ignis vim eludat, licet enim igne in fumum redigatur, ille tamen collectus in pristinum redit statum. Ob Sulphur admixtum, subito in fumum resolvitur. Penetrat eximie ob spirituosam suam naturam, & Metalla ipsa corrodit, frangit & in minima redigit, corpus etiam humanum subito pervadit. Pondus quoque ingens habet, ei enim omnia reliqua Metalla innatant, Auro excepto; cui multis proprietatibus affine est. Difficulter enim exuritur & in partes minutissimas dividitur, adeò ut corium densum penetrare valeat, interim variis & contrariis præditum facultatibus.

Est vero Argentum vivum vel Nativum & fossile, quod in propriis venis ita reperitur, aut etiam in venâ Schisti, seu Hæmatitidis: vel Factitium.

Factitium ex minio seu cinnabari nativo præparari solet.

Hoc autem minium, vel lapidibus permistum est, vel purum.

Quod lapidibus permiscetur, quandoque in lapide fcissili cinereo, bractearum modo concretum invenitur, quandoque in lapide Metallico candidissimo, ut Hartensteini.

Puri minii, seu Cinnabaris nativi duæ mihi sunt species. Una Rubicunda instar Argenti rubri rudis, ponderosa, colore eleganter rubicundo tingens, in Hassiâ prope Marpurgum reperta.

Altera nigrior est jecoris colore, etiam ponderosa, Schistum aut Hæmatitidem referens,

ferens, cui argenti vivi micæ, aut guttulæ inclusæ quasi apparent, duriore affrictu rubicundo tingens colore, Commendatur à multis in Epilepticis insultibus.

Cæterum argenti vivi usus apud Artifices magnus est, eo aurifices ad vasa deauranda, & aurum ab argento separandum utuntur, ad speculorum confectionem, ad Aurum molendum, pisces capiendos & infinita alia.

Medici, præsertim Chymici, eo etiam carere nequeunt; in luis Gallicæ curatione crudo utuntur, tam internè quam externè.

In Peste Amuletum præbet, pediculos & vermes necat, partum difficilem promovet, tumores duros resolvit, scabiem & ulcera curat, inter fucos locum quoque invenit; sed Chymici, ut hos effectus felicius assequantur, variis modis eum præparant, præcipitando, calcinando, sublimando, in oleum, aquam, spiritum & nescio quid non eum redigendo.

Cap. IX.

De Metallis Affinibus.

VERA Metalla, & quæ naturâ proximè ad ea accedunt, vidimus: jam de iis quæ magnam affinitatem cum Metallis habent, vel quod in venis Metallicis inveniantur, & quandoque in se quidpiam veri Metalli contineant; vel quod ex Metallis impuris, dum purgantur, aut etiam puris ipsis, dum corrumpuntur, fiant.

Duûm igitur generum sunt: unum Naturale, quod in fodinis inveniatur, sine artis ope à Naturâ fabricatum: alterum quod arte perficitur. Ad Naturalia Metallis affinia, referimus Galenam, Cadmiam Nativam, Chrysocollam, Spodum subterraneam, Pyritem, Saxa metallaria, Micam, Talcum. Hæc enim in fodinis juxta metalla inveniuntur, & magnam cum iis habent affinitatem: definitio tamen metalli iis non competit, licet in iis & cum iis Metalla generentur.

Artificialia sunt, quæ artis operâ è Metallis egrediuntur, dum depurantur, aut aliis modis elaborantur. Atque horum quædam extra fornaces elaborantur, & Rubigines vocari possunt; Cujus generis sunt, ex argento cœruleum, ex ære Ærugo, ex ferro ferrugo, ex plumbo cerussa & minium, ex stanno Biacca Hispanica dicta. Vel formam squammarum obtinent: quo referimus squammam Æris, florem æris, & stomoma, seu squammam ferri.

In fornacibus quæ elaborantur, vel crassam, terrestrem & ponderosam habent substantiam; ut sunt Scoriæ, Diphriges, Lithargyros; vel levem & aëream, ut Cadmia fornacum, Tuthia Alexandrina, Pompholix, Spodos; de quibus jam ordine agendum.

Cap. X.

De Galenâ, Cadmiâ nativâ, Chrysocollâ, Spodo subterraneâ.

GALENA an idem sit cum Plumbagine & Molybdenâ veterum, dubitant quidam. Encelius de re Metallicâ lib. 1. cap. 34. rationibus haud levibus id adstruere allaborat, &, ut videtur, non sine causâ & successu. Plinius lib. 34. cap. 18. ex Molybdenâ & Galenâ Plumbum nigrum & Argentum coqui ait: quod etiam Friburgi & Misniæ & Goselariæ fit ex Plumbagine. Deinde nominis conformitas non abludit; quod enim Plinius Galenam vocat, Germani Glantz/ quod latine vertunt Plumbaginem. Adhæc colorem eundem habet Plumbago cum Galenâ, plumbeum scilicet. Plura vide apud dictum Encelium loco citato. Nec obstat quod Dioscorides Molybdenam suam flavam & splendentem statuat, quod à diversis vaporibus in terrâ eam inficientibus fieri potuit; cum & aliquando inveniatur apud nos variis, etiam flavo obducta colore. Si aliquod statuendum inter Galenam & Plumbaginem discrimen: Plumbago erit, cum solum continet Plumbum, Galena, cum & Plumbum & argentum.

Alii autumant Galenam, Plumbaginem & Molybdenam tria esse diversa corpora Metallica, attestante oculari demonstratione, variisque proprietatibus, quibus invicem differunt, ut de colore & consistentiâ nihil dicam.

Est autem Galena duplex: Nativa seu fossilis, & factitia.

Nativa

Nativa fossilis iterum dividitur, ut sit vel frugifera, ex quâ Metalla coquuntur, vel Plumbum solum, vel Plumbum & Argentum. Colore etiam differt, ut sit vel Plumbi resplendescentis, vel ad flavedinem tendens, quæ rarior est & in calidioribus regionibus invenitur; à Dioscoride inventa ad Sebastiam & Coricum.

Ex nostris officinis Norvagicis, frugiferæ Galenæ tria genera accepi, unum quod Plumbum refert, & manus plumbeo colore inficit, quo etiam ad lineas ducendas utimur, vulgo Plumbago Bley-ertz/ nobis Bleyas/ vulgaris pictoribus usus.

Secundum reperitur juxta argentum purum putum, quod statim suum est, magis splendet, friabile, in fibras scissile, quod etiam argentum continet, & quia purpureum obscure mixtum habet colorem, illud esse arbitror, quod Leberfarb glantz vocant, seu colore Jecinoris.

Tertium Cinereum, Graver-glantz / magis albicat & laminis seu fibris est minoribus, in se quoque Argentum & Plumbum fovens.

STERILIS, quæ nullius est momenti & Metalli nihil continet, ab igne consumitur, colore magis lurido est, cujus, quam ego teneo, massula Pyritem habet adjunctum, sub titulo Blende ad me missa.

Factitia Galena fit fornacum ope: nam Auri & Argenti fornacibus adhærere solet, à Germanis Test oder herdt kleyen dicta, & hoc differt à Nativâ, quod hæc in pulverem etiam comminuta, emplastris addita fundi & liquari nequeat; illa verò facile.

Usum habet in Metallis fundendis; Dioscorides Emplastris minime mordentibus miscet. Galenus dicit habere vim similem Lythargyro, ad frigidum paululum declinantem, non abstergit: quod liquari ait, de factitiâ intelligendum.

CADMIÆ tres sunt diversæ species, quarum duæ effodiuntur, tertia in fornacibus metallariis conficitur arte.

Ex prioribus duabus una metalli expers est, & lapidis aut terræ species solidior: altera metalli ferax. Hinc nominantur, Cadmia fossilis, metallaris & fornacum.

CADMIA FOSSILIS, aliàs lapis Calaminaris, Galmei/ Sublutei est coloris, lapidis mollioris, aut terræ durioris naturam referens; unde Festus Pompejus inter terras locat. Cremata fumum luteum præbet. Eo utuntur ad Æs colore Aureo tingendum, ut fiat Orichalcum. Reperitur in inferiori Germaniâ, inter Coloniam Agrippinam & Aquisgranum; item in ferrariis Saverlandiæ & alibi.

Mihi trium generum sunt Massulæ, una coloris cinerei, altera rubicundi, tertia sublutei.

CADMIA METALLICA, à Plinio etiam Lapis Ærosus dictus, quod ex eo fiat Æs, quamvis non solum Æs, sed & Argentum, imo utrumque quandoque in eo reperitur, Germanis Kobelt. Variis figuris concrescit, est enim alia uvæ similis, alia testæ, alia crustacea, colore nigro, fusco aut cinereo.

Vi erodendi tam validâ pollet, ut sæpe nudas fossorum manus & pedes erodat, omni animantium generi venenum est lethale, vulgo eâ glires, mures, & muscas interficiunt. Chymici ex eâ corpus nigrum, fuscum aut cinereum sublimant, quod sublimatam vocant Cadmiam. Cum Pyrite magnam habet affinitatem, sed differt colore & viribus. Pyrites enim aurei aut argentei est coloris, nisi sit atramentosus: sed Cadmia nigra, fusca, aut cinerea. Pyrites vi pollet digerendi & discutiendi: Cadmia erodendi. De Cadmiâ fornacum suo loco dicendum.

De CHRYSOCOLLA sectione primâ cap. 8. quædam diximus, sed de eâ saltem quæ ex Nitro conficitur, albidi coloris, quâ etiam Aurifices utuntur, hic de viridi tractandum. Dicitur verò Chrysocolla Græco nomine, quasi Auri gluten, quod ad Aurum glutinandum ejus sit usus. Germanis Stein-grün / Schiffer-grün / Berch-grün.

Estque duplex, Nativa & factitia. Nativam gignit Natura in fibris & cavernis, & reperitur quandoque arenæ similis, quandoque materia Metallica ei adhæret. Effoditur jam in Hungariâ, Bohemiâ, Goldbergæ in Silesiâ & alibi. Olim primas occupavit Armeniaca, secundas Macedonica, tertias Cypria.

Factitia duplex est: una fit ex durâ, Nativâ, tingiturque Luteâ herbâ, ob id Herbacea & ὀρoβῖτις dicta, quæ nativâ preciosior habetur, cujus præparationem vide apud Plinium lib. 33. cap. 5. In usum Pictorum potissimum cedit. Alterâ factitiâ utuntur Aurifices & aliis SANTERNA dicta, constans ex Cypriâ ærugine, urinâ pueri impubis, & nitro.

Nativa

Nativa tantum in ærariis Metallis invenitur & tantum ex Ære fit; si quandoque in Aurariis, Argentariis aut Plumbariis invenitur, venæ eorum cum ære miscentur. Bonitatem ejus ex colore & viribus æstimant. Nam nativa omnis viridis est; alia ad satietatem, &, quo magis ad Smaragdi accedit viriditatem, eo melior æstimatur: alia dilute viret, quæ vilissima; alia medio modo se habet.

Chrysocollâ potissimum utuntur pictores, aurifices eâ solâ quæ Aurum glutinat. Medicis etiam fossilis cedit. Digerit, exsiccat, & sine morsu carnem liquefacit. Ulceribus, quæ consolidationem respuunt cum fructu accommodatur, modice pota vomitus movet.

SPODOS, quam aliqui Spodium nominant, duplex est, fossilis & factitia. Hic de priori agendum, quæ Græcis ignota fuit, sed à Mauris, Serapione nempe descripta, dicitur ad differentiam alterius SPODOS SUBTERRANEA ab Agricolâ, qui eam fieri ait, cum ignis quo Metallici duritiem saxorum rumpunt in Cryptis, cuniculis, puteis, aut occulta terræ incendia urunt, vel Cadmiam, vel Pyritem, vel Plumbarium lapidem, vel aliud quid simile.

Sed ex Cadmiâ potissimum fit Spodos nigra, fusca, cinerea; ex Pyrite cinerea tantum, ex plumbario lapide, lutea vel cinerea, ex lapide æroso candida, quæ tandem virescit.

Serapio tres species proponit, albam, viridem, luteam rubore aspersam. In Indiâ in littoribus maris fodi ait (forsan ubi fodinæ metallicæ) albam præ cæteris commendat, post luteam, viridem asperiorem esse ait.

Lutea mihi transmissa è fodinis Norvagiæ, quæ prope Nidrosiam in Osterdaliâ extant, cupro prægnantes, levis est, tenuis, luteo colore manus inficiens. Cinerea quibusdam dicitur, à proprietate quam habet, cineribus affinem.

Exsiccat, abstergit quandoque sine morsu, quandoque verò adeo exedit, ut, si in cutem scabiosam, aut exulceratam incidat, ad ossa usque carnes erodat, sine aliquo insigni dolore, quod de Albergiâ refert Agricola. Alioquin viribus cum Pompholige convenit, nisi quod imbecillior aliquanto.

CAP. XI.

De Pyrite, Saxis Metallaribus, Micâ, Talco.

INTER Lapides de Pyrite supra à nobis actum est, ejusque species aliquot adductæ: quia verò species aliqua Metallis se jungit, eaque quandoque sinu suo fovet, huc ejus species aliquot adducendæ supra omissæ, ubi de sterilibus actum.

Quod Græci Pyritem vocant, id ita dictum, vel quod ex eo ignis excutiatur, vel quod ignei sit coloris, Arabes Marcasitam vocant & Zeg nigrum, à quibusdam lapis luminis & Marcasita cuperosa, item lapis ærarius, quod in æris fodinis copiose inveniatur. Germanis Fewer-stein/ Kyß/ Kupfer-stein/ Kupfer-ertz. Putant quidam esse Aristotelis & Theophrasti πυρίμαχον, quod igni repugnet, & in ardentibus fornacibus conjectus fluat, &, ubi defluxerit, rursum concrescat. Purus lapis non est, sed aut Metalli, aut alterius cujusdam materiæ quippiam in se continet. Nos hic species quasdam, supra non propositas, enumerabimus, ne actum agamus.

Pyrites ARGENTEI coloris. Ejus rudis quædam mihi massa est, quæ in nigricante lapide micas Argenti spissè junctas ostendit, quibusdam in locis aurei Pyritis venas intercursantes obtinens: quia ponderosior Argentum & Æs in se continet, ex Argentifodinis Norvegiæ ad me delatus.

Pyrites AUREI COLORIS, majoribus constans granis, Grobspiesiger-kieß dictus Metallariis, auri massam ferme refert, intermicantibus trigonis quibusdam granis politissimis, cœruleum quid intermistum habens, in ærariis fodinis frequens.

PYRITES AUREUS TESSELLATUS, ex variarum figurarum politis constat tessulis, nunc majoribus, nunc minoribus, maximâ ex parte quadratis.

PYRITES AUREUS GRANULATUS, constat granis inæqualibus, angularibus, aureis, quibus quiddam cœrulei & viriditatis est admixtum. Colorum enim varietate caudam Pavonis æmulatur, friabilis est, ut facili attritu in grana sua resolvatur.

EX AUREO ET ARGENTEO Mistus, granis majoribus, sub titulo Grobspiesiger-

kieß ad me transmissus, massa est magna, ponderosa satis, quâdam sui parte flavo prædita colore albicante, quo nomine & mistam voco.

Cinereus etiam misturam quandam sapit flavescentium & albicantium granorum, cum marmoris albi & grisei frustulis interspersis, quæ ad cinereum hunc colorem constituendum in primis faciunt.

Hujus census est alius ex granis minoribus constans, nomine Kleinspeissiger-kieß ex Norvegiâ allatus, sed granula minuta, ex quibus constat, magis ad flavedinem vergunt, licet ipsa lapidis substantia grisei sit coloris.

Pyrites varius solidiori constat materiâ, in corpore nigricante mineras Pyritis obtinens variorum colorum eleganti spectaculo, cernere hic licet flavedinem auri, candorem Argenti, rubedinem æris, nigredinem ferri, purpureum præterea, cœlestinum aliosque colores tantâ varietate inter se mistos, ut lusum Naturæ in coloribus miscendis mirari satis non queamus.

De viribus supra à nobis dictum, quocirca plura hic non addimus.

Saxa metallaria, sunt lapidum varia genera Metallis adnata, ex quibus etiam Metalla coquuntur, inter quæ primo occurrit saxum Fissile der Skiffer/ coloris cœrulei, quod aliquando nigrius, aliquando albidius esse solet, hoc quidam ad Pyritem, quidam ad Lithantraces referunt.

Secundum genus Quartzum vocant Germani, quod interdum candidissimum est, interdum subluteum, interdum subcæsium. Huic quandoque auri scintillæ adhærent. Sed de his supra.

Tertium Spatum politius & durius est cæteris, quibusdam Marmor metallare. Hujus varia mihi sunt genera ex fodinis Norvagiæ argentiferis allata. Est namque primo Sterile, nihil Metalli, aut alterius mineræ continens, album, in frustula concisum. Est cum Pyrite mixtum, est cum Galenâ sterili; est cum Galenâ, Pyrite & argento. Ex quibus cernere licet quam varias misturas in mineris exerceat Natura. Singula separanda sunt, ut Metallis puris potiamur.

Quartum saxum Corneum seu Silex Hornstein/ quod durissimum colorem cornu ostentat, cujus partes quandoque adeo sunt continuatæ, ut unam ab alterâ discernere quis nequeat, quandoque interfectione aliquâ conspicuæ.

Ultimum Arenosum, quasi ex arenis compositum, vulgo Sandt-stein/ ex quibus, ubi conspicuæ sunt magnitudinis, molæ fiunt, de quibus supra.

Mica corpus est metallicum, argento splendore simile, quod in Marmoribus & arenis lucet, ut & lapidibus, sed ex iis separari nequit, Germani argentum felium vocant, quod noctu luceat instar oculorum felium. Fixum non est, sed igne consumitur & nullius ferme est usus, Katzen-silber & Glimmer Germanis dicitur. Ejus mihi duæ sunt species, una solitaria, alia admista non habens, altera in lapide cum Pyrite, tertia in arenis.

Talcum Agricolæ Magnetis, de quo cum supra inter lapides actum sit, ut & de plerisque, hoc capite contentis, plura addere non licet. Hoc saltem monentes eorum hic fieri mentionem, quòd respectum ad Metalla habeant, juxta metalla inveniantur, iisque sint affinia.

Cap. XII.

De Arte elaboratis, cum Metallis, Rubiginibus.

Hactenus ea vidimus Metallica, quæ Natura ipsa in terræ visceribus elaboravit sine artis ope: Nunc ea pertractanda, quæ ex enumeratis Ars elicit, dum priora tractat & perficit. Hæc duûm cum sint generum, unum extra fornaces operariorum confectum, alterum in iis; de illo primo tractandum, quæ redigimus iterum in duas classes, unam Rubiginum, alteram Squammarum. Rubigines verò vocamus Metallorum quasi putredines & sordes, quæ illis adnasci solent cum in humido servantur, aut vaporibus liquorum acrium eroduntur. Sunt autem de quibus hoc in loco potissimum agendum: Cœruleum, ærugo, ferrugo, cerussa, minium, Biacca Hispanica.

Ex Argento conficitur Cœruleum duobus modis. Primo lamina Argenti in vase quodam, supra acetum acerrimum, sale Ammoniaco imprægnatum, suspenditur, & per viginti dies fimo obruendo, usque dum aceti Vapor ex argento cœruleum colorem eliciat,

eliciat, qui demum abraditur. Secundo, ex argenti vivi partibus tribus, Sulphuris partibus duabus, salis Ammoniaci parte unâ, de quibus uberius consulendus Agricola de Nat. Foss. lib. 9. cap. 17.

Ex Ære fit Ærugo, cujus licet variæ apud Autores fuerint species, tres tamen primariæ sunt; Rasilis scilicet, vermicularis, santerna.

Rasilis multis modis fit. Primo supra acetum, æreum vas ita locatur, ut nullum habeat spiraculum, post decem dies ablato operculo, ærugo collecta abraditur. Secundo Lamellæ super acetum totidem dies suspenduntur, ne tangant acetum. Tertio, vinaceis acescentibus, æris massa aut lamellæ obruuntur. Quarto delimatam æris scobem; aut lamellas aceto aspersas, versant Spathis, donec æruginem contraxerint. Quinto alii in mortariis æneis ex aceto terunt. Vocatur alias VIRIDE ÆRIS, Græcis ἰὸν ξυςὸν.

SOLECIA seu VERMICULARIS, quia ad similitudinem vermiculorum coacta est, vel fossilis, quæ sponte nascitur, ex lapide ærario ex quo Æs conficitur: vel Artificialis, quæ fit ex Ære, aceto acerrimo, alumine, & sale, additâ quandoque urinâ, modum pluribus declarat Agricola.

SANTERNA quibusdam Chrysocolla factitia, quod ad aurum glutinandum eâ olim usi sint. Fit cum in mortariis ex Ære Cyprio, infunditur urina pueri, & pistillo ex eodem ære facto circumagitur, quidam addunt nitrum & Cypriam æruginem. Ex his Æruginis speciebus, sola RASILIS jam in usu est, præter usum quem Pictoribus præbet, in arte Medicâ locum æris usti supplet, sed acrior & efficacior est, digerit, mordet, carnem liquat, cum cerato cicatricem inducit, ulceribus putridis & fistulis maximè accommodatum medicamentum.

FERRUGO est rubigo ferri russa & crocea ad fuscum vergens. Variis modis fit. Scobs Chalybis purissimi, aceto acerrimo mergitur, ut acetum supereemineat quatuor digitis, tum flos ejus ascendit & olei modo aceto innatat, hic per intervalla colligitur & exsiccatur.

Vim habet siccandi & adstringendi, sistit profluvia fœminarum & sanguinem undequaque fluentem, ad obstructiones viscerum tollendas & Ictericos curandos quidam ferri scobem irrorant aceto in vase mundo, operculo superimposito, & post dies septem invenitur colore rubiginis, quam siccant, terunt, abluunt, exhibent. Hujus census est CROCUS MARTIS Chymicis dictus, qui variis fit modis, vel per Reverberationem; vel per vaporum ex rebus & liquoribus erodentibus exhalationem, de quibus consule Institutiones Medicas Sennerti lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 15.

CERUSSA, Græcis ψιμμύθιον, nostratibus Bleghuit / est Plumbi rubigo, colore candido, paratur eodem modo fermè quo ærugo, laminis plumbi nigri super vaporem aceti appensis, donec plane fuerint corrosæ, tum liquore puro colato, quod in fundo residet, siccatur, teritur, cribratur & abluitur, quod primâ vice non resolvitur, iteratâ perficitur, primum quod exit, præstantius habetur, & pro medicamentis oculorum eligitur. Vim habet refrigerandi & illinendi, exterius usurpata, candorem etiam faciei conciliat: sed hausta lethalis est; nam occludendo & refrigerando vias spirituum intercludit & siccando exasperat. Hanc ob causam vituperantur aquæ per plumbeas fistulas currentes, cum aliquid Cerussæ à Plumbo abradant; unde per Organa plumbea minus commodè aquæ destillantur, præsertim quæ acrimoniam aliquam habent.

Est & CERUSSA CINEREA, quam quidam cinerem plumbarium vocant; quæ fit cum cerussa trita in ollam novam conjicitur, & rudiculis continenter movetur, donec cineris colorem acquisiverit, tum exempta refrigeratur.

MINIUM antiquorum hodie Cinabrium vocatur, & illud quod jam Minium vocamus, Græci σανδυκα, Plinius Sandicem, alii φῦκον quasi fucum; Vitruvius Sandaracham vocat. Ex cerussâ fit in patinâ super ignem locatâ & ustâ, quæ rudiculâ continue agitatur, donec colorem Minii acquisiverit. Pictores ad colorem rubrum inducendum eo utuntur. In Medicinâ quoque ejus usus est haud rarus.

Tenuior est cerussa, ad fluxiones reprimendas, ex ulceribus & partibus contusis, illitum ex Cerato, quod Unguentum album vocant, prodest. Est & peculiare unguentum de minio ad cicatricem in partibus mollibus inducendam utile.

BIACCA ALEXANDRINA seu ALBUM HISPANIÆ, ita ex Plumbo albo, seu Stanno conficitur, ut Cerussa ex Plumbo nigro. Vel in urinâ destillatâ laminas

Plumbi candidi ponunt, quæ ubi corrosæ, urina colatur, glutinosum, quod in fundo est, colligitur, siccatur, comminuitur, cribratur. Usus potissimum est ad fucos, cutim enim fœminarum dealbat, & candidam reddit.

Cap. XIII.

De Squammis Metallicis.

ALterum genus corporum Metallicorum, quæ extra fornaces conficiuntur, ad squammas referimus, quæ ex durioribus corporibus, cum aut ignita exstinguuntur, aut malleis percutiuntur, è superficie adustâ à corpore reliquo abscedere solent. Perfecta Metalla, ut Aurum & Argentum, hisce ob naturam incombustibilem destituuntur, ut & mollia, qualia Plumbum & Stannum: quia mollius est quod ab iis abscedit, idcirco ex Ære & ferro potissimum hæc eliciuntur: ex Ære flos & Squamma; ex Ferro Stomoma.

Flos Æris, Græcis ἄνθος χαλκȣ̃, sunt minuta æris granula, Milii specie, à reliquo ejus corpore resultantia, cum fervens Æs aquâ exstinguitur. Cum enim Æs, detractis recrementis, candens adhuc aquâ frigidâ perfunditur, repente densatur & concrescit, atque hunc florem exspuit quasi, & in labris, ubi æs refrigeratur, colligitur effusâ aquâ. Optimus censetur, qui facile teri potest, & cum in pulverem teritur rufescit, & modice splendet.

Cum adstrictione acrimoniam quandam habet, & tenuium est partium, unde collyriis mistus palpebrarum asperitates, & ficus abstergit.

Squamma æris, Græcis λεπὶς, malleorum Ictibus decutitur, ubi æs elaboratur, optima censetur crassa, æris modo rubens, quæ cum aceto aspergitur, æruginem ducit: deterioris notæ est tenuis, infirma, candida aut nigra.

Viribus cum flore convenit, facultatem enim habet adstringendi, attenuandi & erodendi, cum aquâ mulsâ pota, aquosos humores educit, carnes purgat & liquefacit. Hodie Medici ærugine sunt contenti, & reliqua raro in usum trahunt.

Squamma ferri & Chalybis, pari modo Ictibus excutitur, in officinis ubi hæc elaborantur. Plinius σόμωμα vocat lib. 34. cap. 11. ubi ait: Squammæ est alterum genus subtilius, ex summâ scilicet lanugine decussum, quod vocant Stomoma.

Sed ipsum Chalybem vocat Stomoma Dioscorides, contra quam sentit Cæsalpinus, ut & Galenus 9. simpl. & plerique alii veterum, unde hoc in loco hallucinatum esse Plinium putant.

Majorem obtinet adstrictionem quam Squamma æris, & ad contumacia ulcera vim habet insignem; præfertur illa quæ ex Chalybe provenit; æris plus habet acrimoniæ.

Cap. XIV.

De Scoriâ, Lapide, Diphryge, Vitro.

ALterum genus Metallicorum factorum illud est, quod in fornacibus conficitur, vel cum venæ Metallicæ excoquuntur, vel cum Metallum à Metallo secernitur, vel cum Æs liquefactum in fornacibus tingitur. Trium igitur generum sunt hæc corpora. Ad primum genus, cum Metallica coquuntur in primis fornacibus, referimus, Scoriam, Lapidem, Diphrygem, Vitrum, Cadmiam, Pompholigem, Spodum, de quibus hoc capite & sequenti. Ad secundum, ubi Metallum à Metallo secernitur in secundis fornacibus, Lythargyrum, Plumbaginem, Spodon. Ad tertium, cum Æs tingitur aut perficitur, Pompholigem aut Spodon.

Corpora, quæ in primis reperiuntur fornacibus, dividi possunt in Terrestria, quæ in fornacum fundo reperiuntur, qualia sunt Scoria, Lapis, Diphryges: & Aërea, quæ partem leviorem constituunt, quæ sublimatur & parietum partibus superioribus adhærent; ut Cadmia, Pompholix, Spodos.

Quod Græci σκωρίαν vocant, Latini Recrementum, Germani Schlacken/ purgamentum est venæ Metallicæ, excoctæ in fornace, quod, cum Metallum in Catinum defluxerit, de eo detrahitur. Unde Plinius, quæ è Catino jactatur spurcitia, in omni Metallo vocatur Scoria. Supernatat hæc Metallo olei modo, tenax & lenta quamdiu fusa est: frigefacta autem congelatur, fragilisque redditur ut vitrum. Dum aliquid retinet humoris

moris Metallici, gravis est, sed ab igne evacuato omni humore levis redditur, liquidior & pura, cujus humiditas ob viscositatem non evaporat, nec comburitur, licet ob humorem lentum fundatur.

Scoriæ fiunt ex venis, Auri, Argenti, æris, ferri, plumbi candidi, plumbi nigri: In officinis ubi Argentum ab ære separatur color plerumque varius, interdum niger. Plumbi nigri subluteus; magnâ ex parte nitere solent & plumbi nigri si tenues fuerint, interdum vitri luteo colore tincti modo pellucent.

Artifices quandoque iis utuntur ad venas agrestiores fundendas, admiscent ei tritas, ut cum iis citiùs fundantur.

Defendunt Metallum ab igne ne extenuetur in vapores, innatantes metallo fiunt quasi operculum, quod pro sui densitate nihil transmittit, ut vitrea vasa faciunt. In Medicinâ exsiccandi vi pollent, maxime ferri, quæ cum aceto exhibitæ, Aconito adversantur.

Lapidis orbes post scorias extrahuntur ex catino, sive sub ipsis sit Metallum, sive non, plerumque aliquid Metalli habent admixtum. Hujus variæ mihi ex Norvagiæ fodinis Argenteis transmissæ species, quarum nomina saltem recensebo.

Primum genus Gestein vocant, coloris atropurpurei, friabile est & æs redolens.

Secundum Rohen-stein vocant, cujus rursum quædam species. 1. Silberhaltig Rohenstein / seu Lapis argentum continens, atrocœruleus est, digitum crassus, porosus, interspersis cinereis massulis argenti. 2. Ungerosten Rehenstein coloris nigri, in frustula comminutus, porosus & friabilis. 3. Silberhaltig Bley-stein / Lapis plumbeus argentum fovens, lamellis duabus constat atropurpureis.

Tertium Spur-stein ex ærifodinis allatus lapis, cujus primum genus hoc titulo exhibitus: Spur-stein welcher albereit ein fewer bekommen / id est, Lapis qui unicum ignis impetum sustinuit, atrocœrulei est coloris, ex parte scabrosus, porosus, crassitie dorsi cultri duplicati. 2. Silber vnd Kupferhaltig Spur-stein / Argentum & Æs continens Lapis, tenuis valde est, sonorus, è cœruleo purpurascens, cultri dorsum crassitie non superans, quamvis & alius aliquanto crassior aliunde ad me sit delatus.

Lapidis præterea genus quoddam mihi transmissum titulo Silberhaltig Rohen-stein / Argentum continens lapis; qui tamen à secundo genere & aliis multum differt, colore partim est cinereo, partim flavescente, ex tribus quasi conflatus substantiis, unâ terreâ, friabili, cineritiâ, alterâ flavâ rufescente, tertiâ quasi ex Lythargyrio constaret, metallo permisto, gravis est, ponderosus, duorum pollicum Crassitie.

Lapidem excipit & quandoque ex eo fit Diphryges, quasi bis tostum corpus Metallicum. Germanis Vnter-ofenbruch / quoniam in fundo fornacum reperiri solet.

Quatuor ejus constituunt genera, quæ omnia constant lapide æroso torrefacto, cremato aut excocto.

Prima olim in solâ Cypro fiebat, teste Dioscoride, ex luto quod ex specu quodam Cypri sublatum, primo in sole siccabatur, mox sarmentis circumdatum urebatur, atque eo nomine Diphrygis, id est, bis Cremati, nempe solis calore & ignis ardore, apud Græcos innotuit.

Alterum est quasi sedimentum quoddam, & fæx æris excocti, quod, postquam æs effluxit in catinum, remanet in fornace in ejus fundum incumbens. Galenus in Cypro tanquam inutile projectum vidit. Hujus generis est illud quod nos ostendimus, nigrum, venis rubicundis præditum, porosum, inæquale, scoriis intermistis.

Tertium ex Pyrite æroso, in calcem redacto, donec rufescat.

Quartum fit ex lapidum orbibus, & Pyrite excocto, si bis aut ter torreantur; sed si ex lapide fissili conficiendum, etiamsi fuerit in areâ tostus, & mox in fornace excoctus quinquies aut sexies, demum cremandus ut Diphryges fiat; cujus generis præstantius habetur, quod ad purpureum inclinat.

Vim habet adstringendi, perpurgandi, abstergendi, siccandi, excrescentias consumendi, ulcera ad cicatrices perducendi, ulceribus rebellibus accommodatum medicamentum.

Ad Scorias quidam referunt Vitrum, tum quia substantiâ simile Scoriæ, fusione quoque, & cum fusum est & trahatur instar visci, refrigeratum autem fragile reddatur.

Quin & olim, ante Vitri inventionem, ex scoriis Metallorum vasa formabant, vitreis æmula, qualia fuerunt Obsidiana. Plinius vitri confectionem casu repertam ait: Nam

cum Mercatores nitri, nave appulsâ, in littore pararent escas in Syriæ Phœniciâ, & pro lapidibus, quorum non erat copia, glebas nitri foco subdidissent ad ignem parandum, liquato nitro & cum arenis commisto, visi sunt rivi fluxisse translucentes nobilis liquoris, & hanc fuisse tradunt originem vitri.

Ex lapidibus quibusdam arenis & cineribus, addito nitro, conficere solent vitra Indi, teste Plinio. Ex Crystallo vulgo & cinere salsæ cujusdam herbæ Kali dictæ Arabibus, additâ Magnesiâ ut clarius reddatur. Cum vitri materia jam liquescit, agit spumam; quæ de eo verriculo, tanquam recrementum de Argento detrahitur; mox verò concreta in panes cogitur candidos, quibus est sapor mistus, magis salsus quam amarus. Hanc materiam artifices ad Argenti scobem, cum ex eâ conflare volunt massam, addunt, ut citius igne liquescat, vulgo FEL VITRI, Glaß-galle vocant.

Plinius testatur, sub Principe Tiberio, excogitatum vitri temperamentum, ut flexibile esset, & totam ejus officinam abolitam, ne Auro, Argento, reliquisque metallis precia detraherentur. Sed eam famam diu crebriorem quam certiorem fuisse. Existimem haud possibilem esse hanc confectionem, nisi Metallica restituatur vitro humiditas, quæ flexibilitatem conciliat; quæ tamen jungi nequit.

Usus vitri in vasis est, & quidem commodissime, nullum enim odorem, nullum saporem liquoribus communicat, à nullo liquore vincitur, nihil transpirat, nihil eo aptius ad liquores continendos. Repentino frigore aut calore frangitur, & Ictu. Crystallini vitri usus ad vasa potoria pepulit auri & Argenti metalla. In Medicinâ etiam suos usus obtinuit. Temperamento esse volunt calido in primo, sicco in secundo gradu, excipi in multis collyriis, tollere porriginem & furfures, lenes capillos & barbam efficere. Assumptum cum vino tenui, calculos vesicæ valenter confringere, conferre Pulmoni & casui capillorum. Sed Avicenna ad hos usus comburi & præparari vult. Ustionis modus difficilis, cum facile fundatur.

Quidam hoc modo id præstant: Illinunt pice liquidâ, dein inter carbones urunt, donec ignitum appareat, postea exemptum exstinguunt in aquâ & abluunt, quod opus septies repetunt, sic in cineres facile comminuitur, ex quibus fit Electuarium de cineribus.

CAP. XV.

De Cadmiâ, Pompholige & Spodo factitiâ.

IAM de corporibus Metallicis in fornacibus elaboratis levioribus & aëreæ naturæ agendum, quæ parietibus & summitatibus adhærere solent, inter quæ primo occurrit CADMIA, quam duplicem esse supra innuimus, Fossilem, de quâ suo loco actum est, & fornacum, de quâ jam sermo erit.

CADMIA FORNACUM, Mittel vnd obenofen-bruch/ in primis oritur fornacibus, in quibus venæ Æris aut Argenti coquuntur, estque substantia lapidosa, agglutinata secundum crustas aut racematim, quæ, dum venæ coquuntur, flammarum ac flatuum vi ad parietes & tectum elevatur. Optima censetur, quæ in ærariis fit officinis, ex Pyrite & Cadmiâ Metallicâ fossili.

Ejus quatuor inveniuntur species; prima πλακίτες, quæ fit quando crassior materiæ pars egreditur, & post Diphrygen parietibus fornacum insidens, in corpus concrescit; pars egesta multa si fuerit, crusta fit Crassior, sin pauca, tenuior. Quot autem vicibus fit excoctio, tot oriuntur crustæ; illam esse puto quæ Germanis Mittel ofen-bruch dicitur. Secunda illa est in quibus Zonæ apparent, ζωνίτες: Tertia quibus venæ Onychis, ὀνυχίτες. Quarta ὀστρακίτες, quæ nomen à testâ mutuatur, è crassâ materiâ orta, tenuis plerumque est & nigra. Hanc esse puto quam titulo Vber ofen-bruch ex Norvegiâ accepi. Plerumque in iis fornacibus reperitur, in quibus Pyrites ærosus non excoquitur. Hæ species crassiori constant substantiâ.

Tenuior materiæ pars egesta, propter levitatem magis in sublime fertur, & altioribus fornacum locis insidet, ibique in corpus concrescit, cujus superficies, quoniam uvarum speciem gerit, βοτρυίτης vocatur, tenuis hæc materiæ pars ferreis hastis in summo fornacum adhærere solet, ibidemque hanc speciem Cadmiæ efficere, quam alii vocare solent Tuthiam ALEXANDRINAM, similis est corticibus arborum, intus lenis, sublutea, exterius granulosa instar racemi, admodum minutis granulis, Cinerei coloris, aliquantum

tum ad Cœruleum vergentis, gravis & ſonora, facile ex formâ dignoſcitur, ferreis haſtis adhæſiſſe.

Pompholyx differt à Cadmiâ, quòd non in ſolidum corpus condenſetur, ſed tenuis farinæ modo parietibus adhæreat. Fit ex eâdem materiâ, cum Æs ex lapidis partibus coquitur torrefactis, aut cum ſeparatum ab Argento in ſui generis formam perficitur, tum favilla ſurſum fertur & evolat in ſuperiorem domicilii ærarii partem, adhærens ejus parietibus & tecti laqueario, quæ primum in bullas ut aqua tumet, mox majore accedente incremento, lanarum penicillis aſſimilatur, quandoque ærei coloris, quandoque in candido cinerea, qualis noſtra. Germani Weiſſer Hutten-rauch vberm Smeltz-ofen vocant. Hoc pacto ſponte fit; ſed cum curâ quomodo præparetur fuſius vide apud Agricolam. Et hæc præſtantior habetur, utpote candidiſſima & leviſſima, à quibus oritur Nil album dictum; communior præparandi modus eſt hic. Æs & Cadmiam foſſilem alternis in ollas ponunt, ut ex iis fiat Orichalcum, favilla, quæ ex ære reſoluta, fertur ſurſum in operculi cavitatem, eamque implet Pompholige. Si operculo tecta non fuerit Olla, & favilla cum ligno aut cinere in ſublime ſublata, parietibus fornacum adhæreat, Spodon conſtituit.

Pompholyx tenuium eſt partium, quæ ſi lavetur, teſte Galeno, fit Medicina omnium præſtantiſſima, citrà morſum exſiccandi vim habens; quocirca in cancroſis & malignis ulceribus ejus uſus eſt. Additur Collyriis, quæ oculorum fluxionibus, puſtulis φλυκταίναι dictis adhibentur, ad ani & pudendorum ulcera etiam commendatur.

Spodon factitiam quidam Cinerulam vocant, Germani Hutten-rauch / genere non differt à Pompholige, quia æquè favilla eſt ex eâdem materiâ orta; ſed ſpecie. Pompholyx enim levis eſt & candida, præſertim ea quæ cum curâ præparatur. Spodos gravior, cinerea aut lutea, partim adhærens ad exteriora fornacum latera, partim decidens in ſolum; unde aut de lateribus abraditur, aut in terrâ converritur. Ea autem duplex eſt ratione coloris, cinerea & Lutea.

Spodos cinerea, Weiß grawer Hutten-rauch / fit in fornacibus, in quibus venæ auri, argenti, Plumbi nigri coquuntur.

Species Spodos, quæ Pompholigis locum occupare poteſt, ea ſolum eſt. Sed in quibus venæ æris, Æs, Cadmia, Pyrites elaboratur, cinerea Spodos vera colligitur.

Spodos lutea, Gelber Hutten-rauch / fit ſuper ſecundas fornaces, in quibus Argentum è Plumbo ſeparatur; Plumbi enim pars vi ignis exuſta in ſublime fertur, efficitque hanc ſpeciem.

Spodos omnis lota & à ſordibus, Carbonibus, terrâ, pilis purgata, eaſdem quas Pompholyx vires obtinet, ſed non adeò tenuium eſt partium.

Cap. XVI.

De Lithargyro & Molybdenâ.

Metallica factitia in primis fornacibus elaborari ſolita jam vidimus; ſequuntur quæ in ſecundis fiunt, & à quibuſdam etiam ad ſcorias referuntur. Ejus generis ſunt Lithargyrum & Molybdena.

Lithargyros lapis argenti, Latinis ſpuma Argenti, rectiùs, Agricolâ teſte, ſpuma aut Lapis Plumbi, quia ex eo, non verò Argento fit, Germanis Glett aut Silber-glett. Fit ex Plumbo diutius in fornacibus cocto, donec convertatur in ſubſtantiam quandam, olei modo liquidam, quæ frigefacta concreſcit in ſimilitudinem ſpumæ. Hoc autem contingit, cum Argentum, Plumbo miſtum, purgatur in ſecundis fornacibus. Hinc fit argenti appellationem quod contraxerit, quamvis ſine Argento ex ſolo Plumbo, aut venâ Plumbi fieri poſſit. Modi autem, quibus fiat, plurimi ſunt.

Primo ex arenâ Plumbariâ, ſecundo ex lapide Plumbario, tertio ex Plumbeis laminis, quæ in catino coquuntur, dum partim vertantur in Lithargyrium, partim in Plumbaginem. Quarto ex miſturâ Plumbi & Argenti. Quinto ex miſturâ Plumbi & Auri & Argenti, ubi Metalla illa nobilia pura redduntur & ſegregantur, Plumbum verò totum vertitur in Lithargyrum & Plumbaginem.

Duûm generum eſt, coloribus ſaltem differentiam conſtituentibus: una Chryſitis, quæ fulva eſt, aurei quaſi coloris: altera Argyritis, candida ad Argenti colorem accedens, ſed utraque in eâdem maſſâ & tabulato ſimul ſæpè invenitur; Argyrites Silber-glet præfer-

præfertur Chryſiti. In modo concretionis, etiam differentiæ quædam obſervatur, aut enim ſolida eſt, Græcis Stereotida, aut inflata, Pneomene dicta, atque illa plerumque in Maſſas cogitur, hæc in tubulos.

Inſigni pollet vi exſiccandi, quamvis Galenus, nec calefacere, nec refrigerare dicat; modice abſtergit & adſtringit, commendatur ſola ad intertrigines, exſiccando enim cuticulam reſtituit.

Plumbago, Græcis μολίβδαινα, Bley-ertz / à Plumbo appellatione ſumptâ; fit ex Plumbo, modo quo ſupra dictum: ſed non unius eſt coloris. Suprema enim ejus pars ad Lithargyrium accedit, infima cinerem, mediæ ex utriſque miſta. Suprema reliquis præfertur, ſplendet, ut & media, & cum in pulverem teritur rutila fit, in oleo cocta jecoris colorem contrahit.

Ea quæ Plumbei eſt coloris, cruda adhuc eſt, quocirca præfertur flavæ, argenteæ ſpumæ ſimilis, modice ſplendens.

Vim habet ſpumæ Argenti, aut recremento Plumbi ſimilem, uritur & lavatur eodem modo, miſcetur Emplaſtris quæ nullam corrodendi vim habent, ulcera ad cicatricem perducit. Si deficiat, Lithargyros ejus loco ſumi poteſt. E Plumbaginis parte cinereâ contuſâ faciunt pulverem, quem Cinereum plumbarium vocant. Vide quæ ſupra cap. II. de Galenâ factitiâ & Plumbagine diximus.

MUSEI

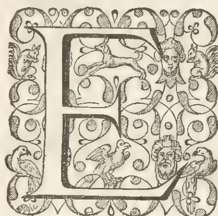

MUSEI WORMIANI HISTORIÆ DE VEGETABILIBUS RARIORIBUS

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Instituti rationem edocens.

XPEDITIS libro primo fossilibus, quibus jam gaudet Museum nostrum, ut pedem promoveamus ad ea quæ supra terram proveniunt, instituti nostri postulat ratio.

Inter ea verò VEGETABILIA nobis primo loco offert Natura, ab imperfectioribus ad perfectiora adscendens, quæ vivunt, augentur, & sibi similia procreare apta nata sunt.

Hic verò animus non est, ad ea nos diffundere, quæ de Vegetabilibus in genere dici possunt, aut integram eorum Historiam proponere, quod operis foret immensi, in quo etiam desudarunt cum laude alii Viri Clarissimi. Nec Plantas omnes, quas vel siccas in Museo tenemus, vel virides in Horto colimus, hic enumerare studebimus: sed rariores saltem quasdam, quas vel nostrum solum non gignit; vel si gignat, aut observationibus quibusdam necessariis earum historiæ sunt locupletandæ, aut raritatis nomine celebrandæ. De aliis, præsertim iis quibus in officinis Daniæ utimur, aliàs disseruimus. Ita verò Stylum temperabimus, ut primo Plantas rariores, quas vel integras, vel maximâ ex parte tenemus, proponamus; hinc aliarum partes, quibus maximè ob usum sunt nobilitatæ, exhibebimus. Radices, folia, ligna, cortices, fructus, Semina, Gummata, Succos, suâ raritate commendatos. Sed ab imperfectioribus, quæ non omnes partes, quibus planta perfecta gaudet, habent, ut sunt fungi & Musci, ad perfectiores paulatim progrediemur.

CAP. II.

De fungis, Agarico, fungo Sambucino, fungo Rosæ caninæ, Boleto cervino, Pilâ Stagnali.

PLANTÆ quas jam describemus, non tam Plantarum, quam excrementorum Vegetabilium nomine ab aliis insigniuntur, cum partibus Plantarum destituantur, & in aliis Vegetabilibus nascantur ac proveniant.

AGARICUS, vel AGARICUM, ut quidam volunt, fungus est, Abieti, Piceæ Silvestri, Tedæ & Larici adnascens, sed Lariceus reliquis præfertur, albus, levis, friabilis,

 pituitoso

pituitoſo in corpore humori expurgando deſtinatus. Dividunt veteres in Marem, & Fœminam. Mas dicitur qui longus, durus, denſus, gravis & in fragmentis ceu villos nervorum oſtendit. Sed hic ob ſuam malignitatem improbatur, tanquam inutilis. Fœminam vocant Rotundam, Poroſam, raram valde, fragilem, levem, primo guſtu dulcem, mox amaram & ſtypticam; hic ſolus in uſum venit.

Calidus ſtatuitur in gradu primo, ſiccus tertio; pituitam craſſam, lentam, putridam, bilem flavam & atram purgat, è cerebro, nervis, ſpinæ medullâ, thorace, ventriculo, Hepate, Liene, Renibus, utero, juncturis. Urinam & menſes quoque. Cutis colorem floridùm reddit, Lumbricos necat, articulorum doloribus confert, febribus diuturnis medetur. Doſis à ʒj. ad ʒij. In infuſione à ʒij. ad quinque corrigitur tertiâ parte Zinziberis aut ſalis Gemmæ.

Fungus Sambucinus, vulgo AURICULA JUDÆ, Cluſio primum genus fungorum pernitioſorum, membraneâ conſtat cute implicatâ & ſinuoſâ, coloris ex cineraceo nigricantis, breviſſimo aut nullo fermè pediculo Sambuci caudici adhæret aut ſingularis, aut geminus. Quia Cartilaginea aut Membranacea quâ conſtat ſubſtantia eſt inſtar auris, vulgo Auriculam Judæ vocant, cum primum folia protrudit Sambucus, ejus caudici adnaſci ſolet.

Ejus uſus in cibis quamvis pernitioſus ſit, nihilominus ſunt qui exſiccatum in aceto macerant, & in gutturis tumoribus exhibeant ad gargariſandum & guttur abluendum. Aquis merſus molleſcit, inquit Lobelius in Adverſariis, Spongiæque ritu tumet, Anginis certiſſimo experimento utiliſſimus, & tumoribus intus foriſque nunquam ſatis laudatus, guſtu plane inſipido, cutis elixæ, aut corii inſtar.

Roſæ caninæ adhærere ſolet excrementum quoddam, quod nos FUNGUM ROSÆ CANINÆ vocamus, quia ei non ſecus ac fungus aliis arboribus adhæret. Officinæ perperam BEDEGUAR. Lobelius Spongiam Bedeguaris, Dodoneus, Spongiolam Silveſtris Roſæ. Plinius de Cynoſbato agens pillulam Caſtaneæ ſimilem; alibi Spongiolam. Villoſus eſt, rubicundus, muſcidus, floccis velleris ſericei quaſi ornatus: qui tamen Muſcus, diutius ſi aſſervetur, decidit, & corpus tuberoſum relinquit, puniceum, fungoſum & durum. Calculoſis præcipuum remedium eſſe aſſerit Plinius libr. 14.

BOLETUS CERVI vel fungus cervinus Matthiolo, Tubera cervina Lobelio. Fungi cervini, Boleti officinarum Cordo. Sic dicti fungi hi, quod reperiantur iis in locis, ubi cervi libidinem ſuam exercent: quamvis Cordus invenerit etiam in præruptiſſimis montium Silvis, quò nec Damæ aut rupicapræ pervenire poſſint, ne dum cervi, teſtante Bauhino in Pinace.

Egregiè eum deſcribit Matthiolus lib. 3. Epiſt. in hunc modum: Fungus hic tuberum vulgarium modo ſub terrâ naſcitur, ubi Cervino ſemine inficitur ſolum. Id quod plerumque fieri ſolet exempto è vulvâ genitali, adhuc ſeminis aliquid continente, maris impetum fugiente fœminâ. Hunc fortaſſe invenire nemo poſſet, ni Cervi ipſi locum quodam ſtatuto anni tempore oſtenderent. Scalpunt enim, naturali quodam inſtinctu ducti, anterioribus pedibus locum, ubi globoſus fungus ſub terrâ deliteſcit, quod olfactu percipere eos affirmant. Spirat enim fungus gravi odore, præſertim recenter effoſſus.

Qui ſecreta hæc norunt Venatores & Ruſtici, qui Silvas frequentant, loca diligenter obſervant cervinis pedibus diducta, effoſſâque ſcrobe fungos eximunt, & Pharmacopœis vendunt, qui diſſectos in particulas & filo trajectos ſiccant poſtea in umbrâ, ſervantque in Medicum uſum. His eadem ferè facies ineſt, quam in cæteris ſpectamus tuberibus, globoſa tamen in omnibus & inæqualis. Extima cuticula ſubnigricat, carnoſa verò & ipſa fungoſa ſubſtantia albicat. Sunt etiam qui genus aliquod reperiri dicant, erectæ virilis mentulæ formâ, adeo ut in alterâ parte detecta glans, in alterâ globuli quidam teſticulos referentes conſpiciantur. Hic fungus in ciborum uſum hactenus non venit, nec eo veſcuntur; ſed iis in Medicamentis utuntur, quæ Venerem movent. Siquidem ad hoc plurimum valere putant, & præſertim qui humani genitalis faciem refert.

In quem uſum ſicci pulverem ex dulci vino propinant, Drachmæ vel Seſquidrachmæ pondere. Valerius Cordus Notis in Dioſcoridem cap. 83. id verum eſſe negat. Nec veriſimile eſt, ait, eos Venerem ſtimulare, cum frigidum, pituitoſum, crudum, & malignum ſuccum in humano corpore gignant. Quæ enim Venerem accendere debent, contrarias facultates & qualitates habere neceſſe eſt. Lactis ubertatem hunc etiam afferre

ferre ajunt ex Ptiſanâ, vel muliebri lacte potum; ſed valentius id agere, ſi longi piperis aliquid addatur. Suffitu occluſos fœminarum locos reſerare tradunt, & vulvæ ſtrangulatus avertere. Non deſunt ſuperſtitioſæ mulierculæ, quæ iis abutantur in amatoriis poculis, quibuſdam prius admurmuratis incantationibus. Affirmant præterea valere Cervinum fungum ad epota venena ex mero hauſtum, quin etiam ad venenoſorum omnium morſum, non modo potum, ſed etiam illitum. Excalfacere hunc, ex odoris graveolentiâ, quiſpiam facile judicabit, inquit Matthiolus. Cordus tamen in aliâ eſt opinione, ut ſupra innuimus.

PILA STAGNALIS à me vocatur, corpus Sphæricum, pilæ majoris palmariæ magnitudine & figurâ, in ſtagno prope Soram Sælandiæ inventum, ex minutiſſimis quaſi pilis aut villis, in exquiſitiſſimam rotunditatem redactis, conſtans. Dum recens erat, colore conſpiciebatur viridi, herbaceo; jam exſiccatæ exterior ſuperficies ad flavedinem inclinat, interius villi adhuc virides apparent. Corpus, magnitudinis habitâ ratione, leve valde eſt. Cum enim pugnum aut magnam pilam palmariam æquet magnitudine, pondere tamen non ſuperat Drachmam unam. Ex muſcoſis & herbidis plantarum aquaticarum villis, crebro aquæ jactu & rotatu ſic concreviſſe videtur. An CONFERVA Plinii de quâ libr. 27. ita differit. Peculiaris eſt Alpinis maxime fluminibus Conferva appellata à ferruminando; ſpongia aquarum dulcium verius quam Muſcus, aut herba villoſæ denſitatis & fiſtuloſæ.

Curatum eâ ſcio omnibus oſſibus confractis, prolapſum ex arbore altâ putatorem, circumdatâ univerſo corpori, aquam ſuam inſpergentibus quoties inareſceret, &c. Matthiolus viridi colore, & ſerici ſtaminis ferè modo villoſam dicit.

CAP. III.

De Byſſo arboreo, Telâ arboreâ, Muſco terreſtri, Coralloide, Pyxioide.

QUIA BYSSUM in arbore naſci ſcribat Philoſtratus, hic de eo agendum duxi, licet quibuſdam, potius fructus arboris, quam excrementum ſtatuatur. Marinus certe hujus cenſus videtur. Byſſus igitur, Græcis βύσσος à Buz Hebraico, jam etiam in ſacris ſæpe occurrit Bibliis. Terrenus eſt vel Marinus. De Terreno quid ſit, non conſentiunt autores.

Quidam Lini ſpeciem conſtituunt, ut Julius Pollux & Cardanus, Pauſanias & alii; quidam lanam eſſe dicunt; ſed prior ſententia veritati magis litat. In arbore naſci maxima pars ſtatuit: ſic enim Philoſtratus. Homines, qui ſecundum Indum flumen habitant, lineis amiciuntur veſtibus, etenim linum in agris plurimum naſcitur, calceamenta geſtant ex Papyro; nobiliores Byſſo induuntur. Byſſum verò ex arbore naſci ferunt, quæ baſi quidem populo ſit perſimilis, foliis verò ſalici. Plinius lib. 9. cap. 1. cum Goſſipio confundit. Julius Pollux de Byſſo ita differit: Byſſina & Byſſus, lini quædam ſpecies eſt apud Indos. Apud Ægyptios ex arbore quadam lana fit, ex quâ veſtem confectam lino maximè ſimilem eſſe quiſpiam dixerit, ſolâ denſitate exceptâ; denſior enim arbore fructus enaſcitur, duplici munitus cortice, quo dirempto, poſtquam inſtar nucis floruerit, interius hoc quod lanam refert, eximitur, unde ſubtegmen efficitur, ſtamen autem illi ſubtendunt lineum.

Byſſum igitur terreſtrem in arbore inſtar bombacis naſci, hinc colligere licet, unde à quibuſdam cum bombace confunditur. Colore quidam candido eſſe ferunt, quidam glauco, quidam flavo, ut Scaliger, & certè talis eſt noſter, ex flavo & glauco miſtus quaſi, filis conſtans tenuioribus, capillamentis ſimillimis, unciæ circiter longitudine, ſplendentibus, bombace horridioribus paulo.

MARINUS BYSSUS in conchiliis quibuſdam reperitur, præſertim in Pinnâ, delicatiſſimus enim & molliſſimus eſt, ſericæ lanæ comparandus, colore fuſco ſplendente, à ſimilitudine Byſſi Græci aut Judaici ſic nominatus. Prius enim, inquit Rondeletius, cognitæ ſunt divitiæ terrenæ, quam Marinæ: tunc pretioſarum veſtium textu additum terreno exiſtimat idem. Mytili quoque Byſſum gignunt, ſi modo ſeta illa, quæ ex iis dependere ſolet, byſſi nomen mereri dicatur.

Sed tam differt à Pinnarum byſſo, quantum ſtupa Cannabina, à tenuiſſimo & delicatiſ-

ſimo ſerico. Longitudo & magnitudo byſſi hujus, reſpondet pinnarum magnitudini. Mihi unus eſt trium unciarum longitudine; maximum pedem longitudine æquare volunt.

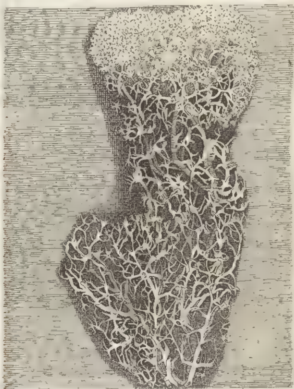
Ex Byſſo veſtes olim pretioſæ conficiebantur, potiſſimum arboreo. Philoſtratus moris apud Indos fuiſſe refert, ut nobiles tantùm induerentur byſſo; unde pro ſigno nobilitatis habebatur. Nominatim ex byſſo conficiebatur pileus rotundus, quo ſacerdotes capita tegebant, Græcis Tiara dictus.

Byſſinis telis ſubtilior eſt Arborea illa, quæ Anno 1639. reperta in arboribus Norvegiæ, ubi integræ Silvæ arbores hiſce ornatas oſtentabant. Quidam in iis natas putabant; at ego in campis ejuſmodi telas ſtipitibus ſegetum exciſarum adhærentes ſæpius vidi: eodemque Anno in Auguſto maximam copiam per aërem volitare conſpexi. Credo à vermibus, erucis, araneis, & aliis id genus inſectis elaborari, deinde circa Brumam ventorum vi abrumpi, per aërem ferri, atque ſi in ſilvam impegerint, arborum procerarum comis adglutinari, atque adhærere. Subtilitate plane aranearum telis reſpondent; ſed candorem niveum ab aëris per quem feruntur humiditate & ſolis calore acquirunt.

Ejuſmodi telas jam aliquot annis in horto meo conſpexi, ſed in unicâ ſaltem arbore Evonymi; verum vermibus ſcatebat, qui has telas elaborabant, tenuiſſimas, longiſſimas, candidiſſimas, cujus adhuc ſpecimina ſervo. Vermes hoſce è genere Bombycum eſſe exiſtimavi, ſed non eam habebant figuram, nec ad tantam magnitudinem perveniebant, ut ad Erucas citius referendos putem.

Sed hoc mirum quod nullam arborem totius horti præterquam unicam hanc, quam Been-ved noſtrâ linguâ dicimus, unquam tangerent.

Muscus pyxioides terreſtris Bauhini, à Lobelio nomine Muſci terreſtris Pyxidatos alabaſtriculos imitantis, propoſitus; à me inventus eſt Anno MDCXLVII. in arenoſis agris pagi Tyſewelde, cum fontes medicatos D. Helenæ in Selandiâ viſitarem. Elegans Muſcus ex compluribus conſtans Pyxidibus, inæqualis magnitudinis. Major vero granum hordei vix ſuperat; radices habet minutiſſimas, quæ terram iſtam arenoſam firmiter etiamnum exſiccatæ retinent; ex anguſto caule deſinit in calices, quorum oræ fimbriatæ & miniato colore pulchrè ſpectantur depictæ.

Muscus terrestris coralloides incanus à Bauhino in prodromo Theatri Botanici lib. 10. cap. 4. ita deſcribitur. Muſcus hic pedalis eſt, incanus, ramis pluri-

pluribus crassioribus erectis, usque compactis, qui in plurimos ramulos cornuum Cervinorum instar, eosque acutos dividuntur. Hic ad Wiesam in silvis occurrit. Sed meus, quem teneo, paulo minor est. Longitudine enim quatuor uncias vix superat, radice caret, utpote avulsâ, sed à quatuor oritur ramulis, cavis, incanis, varie se dispergentibus in minores cornubus cervinis similes, variè intricatos, ad summum fermè ubi pervenerunt, principales rami, majores scilicet crassiores evadunt, ut pennam columbinam majorem crassitie æquent, ac densiores magisque intricatos ramusculos de se fundant, spongiam fermè æmulantes & colore ad viridem aliquantum inclinantes. Ego ex Norvegiâ accepi; is qui obtulit, nuspiam nisi juxta fodinas argenteas reperiri affirmavit.

Cap. IV.

De Arundinibus.

AD perfectas plantas ut transeamus, quia paucæ sunt de quibus agere decrevimus, nullâ affinitatis habitâ ratione, Alphabeticum ordinem sequi constituimus, tam in plantis ipsis integris, quam in earum partibus, quas singulas ad suas classes referemus. Arundines igitur hoc jure primas hic obtineant.

Arundo indica maxima. Bauhinus in Pinace vocat Arundinem arborem, in quâ humor lacteus gignitur, qui Tabaxir Avicennæ & Arabibus dicitur. Mambu Indorum, in cujus Arundinibus Tabaxir seu Saccar Mambu, Garcias; Harundo Indica Clusii. In historiâ Indicâ quandoque Bambus, seu juncus Indicus dicitur, quandoque Bambu Manibu ex quâ Tabaxir.

Aspectu est gratissima, altissima, nigra, rotunda, crassa, ita ut utrâque manu quandoque vix includi possit, quandoque fœmoris crassitie. Internodia tanta habet, ut quodlibet ultra mensuram liquoris capere possit. Clusius bina describit fragmenta, quæ in Horti Leidensis asservantur porticu, quorum minus viginti sex pedes Romanos longum est, ac decem ac novem internodiis constat, crassitudo infimâ parte decem & septem uncias ambitu comprehendit, supernâ quatuordecim. Majus illud sesquipede superat, & tribus unciis crassitudine, singulorum internodiorum longitudo in utroque circumferentiæ partis inferioris ut plurimum respondet, nonnunquam longior aut brevior, materiæ spissitudo triens unciæ. Nascitur in toto Malabarensi marino tractu, præsertim circa Coromandel; ab incolis Mambu dicitur.

Cum adhuc tenella & viridis, inflecti solet, ut magis apta reddatur ad gestandum pendentes ex eâ lectulos, ipsis Pallekins dictos, quibus insident tum viri, tum mulieres, dum aliquo transferri cupiunt. Forsan eadem est cum eâ quæ in Indiâ Occidentali provenit crassitie cruris humani, quæ viridis adeo tenera est, ut stans uno Ictu gladii secetur: arida verò tantâ duritie, ut fissa & in modum Chirurgicorum scalpellorum formata, sagittas suas ita eâ acuant Barbari in Brasiliâ, ut uno Ictu feras humi sternant.

Ex eâ Saccharum de Mambu conficiunt, quod, propter insignem vim Medicamentosam, magni fit ab Arabibus & Persis, ab Æthiopibus Tabaxir vocatur. Est enim in internodiis liquor concretus, interdum nigricans & cinereus, præsertim si diutius ligno adhæserit; interdum albus, ex quo saccharum elaboratur. Indi ex eâ domos suas ædificant in Terenate; findunt enim & singulari industriâ intorquent. In Civitate Bantam cuncta ædium sublicia ex hisce arundinibus assulatim dissectis constant. Quibusdam in locis naviculas, duobus viris capiendis aptas, ex iis conficiunt.

Mihi duo ejus sunt frusta: alterum unico constans internodio eodemque non satis integro, cujus cortex exterior niger forsan abrasus, unde aliquid ejus decessit amplitudini. Hoc à nostris administratoribus societatis Indicæ accepi, qui plura ejusmodi habebant, ferri fragmentis referta, quibus tormenta bellica onerabant, ut plurimos uno Ictu læderent. Longitudine est pedis Romani circiter, in Diametro quatuor continens pollices.

Alterum ex duobus constat internodiis, trium pedum longitudine, quodvis enim pedem unum cum semisse obtinet; amplitudo pedem superat unciâ dimidiâ, Diameter unciarum quatuor, crassities materiæ trientem unciæ æquat.

In medio ubi junguntur interstitium est in cavitate ipsâ, durum & solidum, exterius internodii junctura circulariter protuberat atque uno in loco abscissi folii remanent in juncturâ vestigia porosa pollicis amplitudine, alioquin tota superficies externa lævis est,

& lubrica, colore flavo ab uno latere, ab altero obſcuriore & luteo, non nigro, ut ferunt autores. Interior vero ſuperficies ſtrigoſa ſtriis per longitudinem excurrentibus, coloris albicantis.

Arundo saccharina à Lobelio eleganter ita deſcribitur: Septenum octonumque pedum calamos, pollice craſſiores, denſis geniculis; fungoſa, perquam dulci, ſucculentâque medullâ obfarcta albida, promit. Folia binos cubitos æquant, anguſtiora Donaci, ſcabra & ſecundum longitudinem ſtriata, numeroſa, ſtolones arundinibus concolores complures amplectentia, comoſo flore, ut Sorgi, Radix ad cannæ radicem accedit, ſed dulciore, ſucculentiore, minuſque lignoſa, unde germinula erumpunt, ſationi idonea, reſecta. Panguntur etiam taleæ, imæ radici abſciſſæ. Ex eâ ſaccharum conficitur.

Olim pro Saccharo ſaltem agnoſcebant ſuccum illum, qui ſponte exſudabat ex hiſce arundinibus, & calore ſolis concreſcebat; ſed jam arte conficitur. Arundines enim haſce ſtato tempore, ubi ſucco hoc dulci maturo maximè prægnantes conſpiciuntur, legunt, in fruſta ſecant, contundunt & prælo ſuccum exprimunt, qui colligitur & ad Syrupi conſiſtentiam coquitur; hinc inſpiſſatur, ac rude Saccharum ex eo conficitur, quod deinde per varios gradus depuratur. Vel calamos incidunt, & coquunt eo uſque dum omnis ſuccus extrahatur, qui ulterius igne urgetur, donec in fundo condenſatus, in formam Sacchari concreſcat. Canarium & Madarenſe Saccharum omnibus reliquis præfertur, ſuavitate & candore. Quod lixivio ex calce vivâ depuratur, dulcedinis amittit gratiam & acrimoniam acquirit, unde bilis gignitur, ſanguis uritur, caput gravatur.

Contuſarum arundinum ſaccharinarum, & ex quibus expreſſus jam ſuccus eſt, mihi quædam ſunt fragmenta, ut & arundo trium pedum.

Arundo sativa, quæ Δόναξ Dioſcoridi & Theophraſto, Arundo magna Geſnero. In aquoſo & pingui ſolo provenit è radicibus geniculatis & obliquis craſſiſque, rectis, calamos geniculatos ferens, ſecundo anno è ſingulis geniculis novos calamos protrudens. Folia totos cingunt geniculos, nervoſa, longa; jubam in ſummo fert, villoſam, & mollem ſeminibus non conſpicuis. Calamus ipſe ad haſtæ militaris longitudinem excreſcit, decem cubitorum quandoque, robuſtâ ac firmâ materie, intus inanis, compactis per intervalla geniculis. Seritur ad vitium palos quotannis; humo tenus ſecari ſolet, ſectæque illico regerminant, creſcuntque anno toto ad priorem altitudinem craſſitiemque.

Radix arundinis pota, urinam movet & menſes, recens tuſa ſcorpionum Ictibus medetur. Vim trahendi ei quoque tribuunt aculeos, aliaque corpori infixa. Calami ipſi variis inſerviunt opificibus, Hortulanis, textoribus, aliiſque. Quos ego teneo calamos, longitudine pedes ſedecim æquant, internodiis inæqualibus, pollicum ut plurimum ſeptem vel octo, craſſitie communis haſtæ.

Arundo indica versicolor flexilis, Bauhino quarta eſt inter Arundines, eandemque prorſus eſſe autumo cum quintâ quam arundinem Indicam puniceam mollem, & cum ſextâ quam arundinem Indicam volubilem vocat, imo eâ quæ inter Juncos læves primo loco ponitur, titulo Junci ſeu ſcirpi Indici, & Juncus poroſus Cluſii. Notæ enim allatæ omnes uni huic competunt, & ſaltem ratione magnitudinis differunt, imò partes diverſæ ejuſdem plantæ eſſe videntur majores & minores. In Bengalâ Rotta vocari ait Bauhinus: Mercatores noſtri Rottings appellant, eſt enim gracilis & ſuccincta viminis inſtar, ac licet ſit punica, maculas tamen quaſdam obtinet, ob quas etiam verſicolor dici poſſit, mollis eſt, & ſe contorqueri patitur, imò in Inſulâ Sumatrâ, ut & alibi, varie ſe circa arbores vincit, centum, ducentarum, imo trecentarum orgiarum, ut vix ejus origo, finiſque inveniri poſſit. Quin, arbores ubi non ſunt, per montium cacumina repit per aliquot jugera, referentibus Mercatoribus noſtris, qui addunt poros ejus adhuc viridis, aquâ & liquore grato refertos, ut, ubi exſcinditur in aquæ defectu, ejus amphoras aliquot pro ſiti ſedandâ colligere ex eâ poſſint. Iis enim in locis, ubi creſcit, aquæ magna eſſe ſolet penuria, hiſce ad ſe aquam & humiditatem omnem trahentibus & exſugentibus, quâ gaudere ſi velint, hanc arundinem ſecare coguntur.

In Caroli Cluſii curis poſterioribus, hæc de eâ extant: Ex Orientali Indiâ, aut illis adjacentibus Inſulis, adferri in has regiones ſolet, mirum quoddam junci aut viminis genus, quod nondum deſcriptum, quia à nemine veram & accuratam ejus hiſtoriam nanciſci potuerunt, &c. videtur autem hic juncus, viminis uſum in locis ubi creſcit habere,

bere, adeo tenax, lentus & flexilis eſt. Color autem ejus pallidus aut ſubluteus eſt, longitudo trium, quatuor, aut plurium interdum pedum, (quod de fruſtulis, tenuioribus, adferri ſolitis intelligendum; alioquin integer juncus multarum orgiarum eſt longitudine.) Deſcribitur ſub nomine Arundinis Indicæ in excerptis ex Deſcriptione Navigationum Stephani vander Hagen, in hunc modum: In Inſulâ Sumatrâ inveniebatur Arundinis Indicæ admodum mirabile genus, varie ſe circum arbores vinciens, & contortiplicatim creſcens, centum, ducentarum, imò trecentarum & plurium orgiarum longitudine, ita ut ejus origo & finis deprehendi vix poſſit, quod valde accommodum erat circulis vaſariis conficiendis, quibus vaſa revinciebant ſocii navales. Craſſitudo qualis communis Aſparagi, ſine ullo nodo aut geniculo (& hoc ſaltem intelligendum eſt de minoribus fruſtis unius aut duorum pedum, nam quæ ego poſſideo, internodia habent poſt pedis unius cum dimidio intervalla, & quidem pro ratione longitudinis, frequentia, adeò ut juncum hac in parte magis referat quam arundinem) ſubſtantia interior adeo poroſa eſt, ut ſi quis ori admoveat unam extremitatem hujus viminis, eique vel leviter tantum inflet, flatus ex alterâ extremitate erumpat; quod facilius & melius patebit, ſi quis extremitati ulteriori ſalivæ aut liquoris quidpiam illinat, ſimul ac quis uni extremitati inſufflaturus eſt, dicto citius bullæ ex alterâ ſubſilient, pulcherrimo & propemodum ſtupendo ſpectaculo. Addere & hoc licet, quod quamvis ejus ſubſtantia interior poroſa ac mollis ſit, in quamcunque partem flexilis, exterior tamen ejus ſuperficies lævis & lubrica, imò dura adeò, ut ſi duæ ejus virgæ ſimul violenter invicem collidantur, ſcintillas cœruleas, vel flammulas excutiant, quales illæ quæ ex accenſo ſulphure emicant, odorem etiam ſulphureum ſimul exhalant.

Mihi ejus fruſta ſunt decem & duodecim pedum longa, internodiis pedis unius cum ſemiſſe circiter diſtincta, colore & craſſitie deſcriptioni reſpondentia. Culei ex ſtoreis foliorum arundinaceorum confecti, in quibus Gariophylli ex Indiâ ad nos advecti, hiſce viminibus erant cincti, & anſis ex iiſdem confectis dotati; quandoq; integris & teretibus uti ſolent ad majora vincienda, quandoque per medium diſſectis, ut minores plicaturas recipiant. Aves, quæ ex Inſulis Canariis ad nos adferuntur, in caveis aſſervantur ex hiſce confectis. Magnus earum ubivis ferme in Indiâ uſus, quocirca negotiationes quoque iiſdem exercent. Naſcitur in Regno Congiano, Bengalâ, ad Gangem fluvium, & Sumatra.

Ad hanc claſſem ſpectare arbitror genus illud Scipionis, quo ex Indiâ allato utuntur nobiles, colore luteo albicante, geniculis frequentibus conſtans, materiâ junceâ. Radicem arundinis cujuſdam Indicæ, & forſan hujus de quâ jam egimus, arbitror. Quod ut melius pateat, ejus, cujus mihi eſt copia, deſcriptionem apponam. Longitudine eſt pedum trium, figurâ penè tereti, colore buxeo, paulatim in acumen deſinens, intus materiâ poroſâ farctus, geniculis triginta duobus conſtans, ſingula internodia parte craſſiore pollicis longitudine, quo verò magis gracileſcit ſcipio, eo ſunt longiora. Geniculum quodvis ſinu ſeu acetabulo conſtat uno majore, & multis parvulis, quà gracilior eſt pluribus, quandoque duodecim: quà craſſior paucioribus, ſeptem vel octo. His verò acetabulis fibras tum majores, tum minores inſertas fuiſſe conſtat. Majora illa acetabula ita ſunt diſpoſita, ut alternatim in geniculis ſibi oppoſita appareant. Suſpicor, ut dixi, radicem eſſe jam deſcriptæ arundinis flexilis, quia ſubſtantia & materia plane cum eâ convenit.

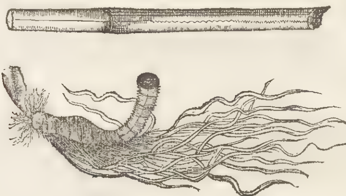
Cap. V.

De Arachidne, & Calamo Aromatico.

De Arachidne Theophraſti & Plinii multum inter Botanicos diſputatum, quod integrè Plantam hanc non deſcripſerint, ſed notis paucioribus eam delinearint. Plerique tamen pro Arachidne elegantem illam habent plantam, quam ex ſiccâ deſcripſit Cluſius Exot. lib. 4. cap. 16. ſub titulo; an Theophraſto Araco ὅμοιον. Bauhinus viciæ ſimilem vocat, ſupra infraque terram fructum edens. Arachidna Cretica Belli. Nos quia eam aliquot jam annis in horto aluimus, ad Cluſii deſcriptionem, noſtram accommodabimus.

Mox à radice in ramulos dividitur ſemipedales, aut dodrantales, tenues, triangulares, quos alternis ambiunt exigua folia ita diſpoſita, ut primo exiguæ à caule prodeant alæ,

alæ, quas inſequitur pediculus anguloſus, cui bina folia conjuncta inſident, oblonga, acuta, tribus nervulis dotata juxta petiolum ubi junguntur, calcaribus quaſi dotantur, quæ in foliis inferioribus minora, in ſuperioribus majora & longiora capreolorum more ſe quandoque contorquent. Nequaquam verò folia eam obtinent figuram, quam Cluſius pinxit, nec cordis figuram æmulantur. Flos illi purpureus Araci flori ſimilis, qui ſupra terram in petiolis extremitatum caulium emergit, ex calice in quinque lacinias acutas diviſo, quos ſequuntur ſiliquæ latiuſculæ, unciam longæ, aut paulo ampliores, compreſſæ, alatæ, mucrone hamato præditæ, bina aut terna ſemina, purpuraſcentia, rotunda continentes, quæ maturæ dehiſcunt. Radicem habet exilem, lenticulæ aut Araco ſimilem, è cujus capite juxta telluris ſuperficiem emergunt plures parvæ, tenues, albæ fibræ, hinc inde ſparſæ, è quarum ſingulis dependent ſiliquulæ breves & rotundæ, extimâ parte in mucronem deſinentes, tenellæ & candicantes, unicum aut duo continentes ſemina rotunda, illis quoad figuram ſimillima, quæ in ramis naſcuntur, ſed albicantis & ſubfuſci coloris. Tam ex ſemine infra terram nato, quam ſupra provenire ſolet, nullâ plane in plantâ obſervatâ differentiâ, niſi quod fertilior ſit & plures fructus producat illa quæ ex ſemine ſupra terram collecto creſcit, quam quæ in ſubterraneo. Quod jam aliquot annis in Horto meo expertus ſum. Obſervavi quoque quod cum ſemina in caulibus exiſtentia maturuerint in Auguſto aut Septembri, planta juxta radicem novos flores protrudat, mox ſupra terram, adeò ut bis floreat ac fructum producere tentet.

De vero & legitimo CALAMO AROMATICO diù multumque inter Botanicos diſputatum, ſiquidem radix illa, quam pro Calamo Aromatico oſtentant officinæ, non calami, ſed Acori eſt. At verum & legitimum calamum aromaticum refert Cluſius ſe habere ex D. Bernhardo Paludano ex Syriâ & Ægypto reduce, qui plane cum Dioſcoridis conveniat deſcriptione. Eum vero ita delineat, ut ſtatuat potius umbelliferam eſſe plantam, quam arundinaceam, rectum habere caulem, multis nodis, ſeu geniculis cinctum, lævem alioquin, concavum intus & membranulâ ut arundines præditum, qui aſſuloſe, ut Dioſcorides ſcribit, frangitur, eſtque ſatis odoratus gratique ſaporis, amari tamen, & nonnullæ adſtrictionis particeps, folia bina ex adverſo ſingulis geniculis ſita, caulem amplecti videntur.

Radix ſummo capite extuberans nonnihil, dein in fibras deſinit. Mihi olim Anno videlicet MDCX. Enchuſæ dum ejuſdem Clariſſ. D. D. Paludani luſtrarem Pinacothecam, plantulam veri calami Aromatici dedit, quam periiſſe doleo; ſed jam fruſtulo alio & radice, quam ex Horto Doncelli habuit Romæ Clariſſ. Vir D. Thomas Bartholinus, donatus, non potui non quædam hiſce addere, quibus noſtra radix differre videtur ab eâ quam Cluſius proponit. Geniculata enim vel nodoſa potius mea eſt, per ſummam tellurem repens, calami ſcriptorii craſſitie, colore puniceo, ſummâ parte, quâ caulem protrudit, purpureum & villoſum quid habens, per reliquum corporis fibras plurimas, longas, tenues, coloris cinerei, de ſe ſpargens parte inferiore, ut in radicibus Iridis fieri conſuevit; ſapore eſt acri aromatico.

Vires Calami Aromatici perſequitur Galenus lib. 8. ſimpl. Medic. Calamus odoratus, inquit, leviculam quandam adſtrictionem, ac minimam acrimoniam poſſidet, magnâ ex parte eſſentia ejus terrena eſt & aërea, in caliditatis & frigiditatis conjugatione tem-

temperata. Quamobrem moderate urinam movet, & iis, quæ jecori & ſtomacho imponuntur, miſceri poteſt, tum in fomenta quoque uteri, quæ Phlegmonis gratiâ, aut irritandis menſibus aſſumuntur, utiliter admiſcetur. Non eſt adeo tenuium partium ut cætera aromatica.

Cap. VI.

De Doronico.

PLANTAM vix eſſe arbitror, de quâ controverſia major & periculoſior mota ſit; quam de DORONICO vulgi, de viribus ejus magnopere diſſidentibus Botanicorum Principibus, quibuſdam venenum, quibuſdam alexipharmacum eſſe ſtatuentibus, quâ de cauſâ ejus hic etiam habenda ratio.

DORONICI vox ab Arabibus petita videtur, qui Doronigi ſeu Durungi hanc plantam vocant, Bauhino Doronicum radice Scorpii; Matthiolo Aconitum Pardalianches minus. Doronicum Romanum Geſnero. Doronicum latifolium Cluſio. Folia habet mollia, oblonga nonnihil, ex viridi flaveſcentia, conſpicue hirſuta piloſellæ modo, vel cucumeris agreſtis, ſed attrectanti lævia, ambitu rotunda, nonnihil laciniosa & ſuperne anguſta, terna vel quaterna pediculis cauli adhærent. Radicem exiguam, teretem, orbiculatam, inferne in anguſtum ſenſim adductam ſubtus, & tranſverſis quaſi ſquammularum torulis articulatam, apprime ſcorpionis cadaverulum & caudam exprimens, pluſculis donatam fibris, colore candido, ſapore dulci amaricante, lentorem multum pauxillâ comitante adſtrictione præfert, caulis ſeſquipalmum altus, floribus in ſummo luteolis aut pallidis radiatis, Buphtalmi aut conſolidæ mediæ inſtar. Naſcitur in altiſſimis montibus, ubi capreæ habitant, & in hortis paſſim jam colitur.

Ab omnibus pro Doronico habita hæc planta, & vim antidotalem habere creditum, unde etiam varias in officinis uſitatas compoſitiones, quæ vim cor corroborandi, & venenis reſiſtendi habent, ingreditur. Primus quod ſciam Marantha è numero Antidotorum expunxit, ac inter Aconita ac venena retulit, ut videre licet in Epiſtolis Matthioli, libr. 4. pag. mihi 171. Cui licet in eâdem Epiſtolâ acriter ſe oppoſuerit Matthiolus, attamen commentariis ſuis in librum quartum Dioſcoridis cap. 71. victas Maranthæ dat manus, in ejuſque deſcendit ſententiam, eo quod cani quatuor ejus exhibuerit Drachmas, quæ ipſi interitum attulerint. Hinc occaſionem ſumit acriter in hanc plantam invehendi, ejuſque uſum commendantes diris devovendi. Inter reliqua hæc habens: Erit ergo Doronicum poſthæc Dæmoniacum, non Doronicum appellandum, quod Diabolus in hujus locum Theliphori genus hoc intruſerit. Et paulo poſt: Expellant illud Pharmacopœi ſuis è Myropoliis, & interdicant pii & optimi Principes, qui Rempublicam gubernant, ne poſthac venenum hoc præſentiſſimum veneant.

Huic tamen refragatur tum Geſnerus, tum alii Medici præſtantiſſimi, quorum paucos adducemus, ut veritatis vis eo ſit manifeſtior. Geſnerus quidem peculiari tractatu de Aconito Matthioli, fuſe hac de re diſſeruit, quem conſulere poſſunt, qui hanc controverſiam planè diſcuſſam cupiunt. Sed ex libr. 2. Epiſt. 20. Adolpho Occoni inſcriptâ hæc excerpere juvat. Vult Matthiolus Doronicum noſtrum & Romanum omnino venenoſam eſſe herbam, & ex officinis ejiciendam hoc argumento, quod Canis, qui Drachmas ejus quatuor devoravit, brevi interierit. Quaſi non alia multa Canibus ſint venena, quæ homini ſalubria ſunt, ut de Aſparago fertur. Ego Doronici tamen herbam ſæpè in montibus copioſe edi magnâ cum voluptate (nam & aromatica & ſuaviter acris herba eſt & tenera, ſuccoque abundat) & ſine ullâ noxâ ſecutâ. Radices quoque recentes, ſiccas, integras, melle conditas, in pollinem tritas ſæpe ingeſſi, & hodie, ut maniſeſtiſſime Matthioli & aliorum ſententiam redarguerem, ex aquâ calidâ Drachmas duas radicum contritarum hauſi, nec inde ullam prorſus in me mutationem ſenſi. Ægrotis quidem ſæpè illam & per ſe & cum aliis mixtam utiliſſime conſului, in vertigine præſertim & Epilepſiâ.

Miſceo interdum Gentianam, viſci Scobem & Aſtrantiam, ſic mire prodeſt Epilepticis, ſi continuetur uſus remedii. Plura alia nunc omitto, quibus oſtendere liquido poſſem, nec Doronicum noſtrum, nec Aconitum ullo modo eſſe venenum homini, canibus autem lethiferum eſſe ſcio, non ſolum ſi Drachmarum quatuor, ſed etiam ſi unius pondere ſumant. Scribo hæc horâ octavâ poſt, quam Drachmas duas ejus ſumpſi, &

T optime

optime habeo Dei gratiâ. Hæc ibidem Gesnerus, experimentis liquidis ostendens homini venenum non esse Doronicum nostrum.

At objicit rursus Matthiolus, Gesnerum in aliâ quadam Epistolâ fateri, se ex ejus usu in magnum vitæ discrimen incidisse, nisi sudatoriis, Laconicis & Antidotis nonnullis sibi opem tulisset. Verba ipsa referam: qui aliter sibi persuadent, rem ipsam ita esse intelligent, ubi à nobilissimo Cortuso impetrare poterunt, ut is quasdam Gesneri literas sibi legendas concedat, siquidem iis apertissime fatetur, cum hæc fabulosa putaret, & Doronicum vorasset, in se ipso facto periculo, incidisse profecto in magnum vitæ discrimen; nisi sudatoriis, Laconicis & aliis antidotis nonnullis, sibi opem tulisset. Nam quæ Canes occidunt & Lupos, facile adducor ut credam eadem homines quoque necare, vel (si non necent) plurimum lædere.

Epistola, cujus hic à Matthiolo fit mentio, procul dubio illa est, quam scripsit Adolpho Occoni, quæ numero 24. est in eodem libr. 2. Epistolarum Gesneri. In eâ inter reliqua hæc leguntur: Doronici Drachmas quatuor Cani datas eum occidere scribit Matthiolus: ego Cani unicam dari jussi & periisse audivi; quia tamen memineram, me sæpe in montibus herbam illam aromaticam cum voluptate edisse, & inde recreatum esse, sæpe etiam radices aliquot, nulla molestiâ; volui nuper Drachmas duas radicum illarum aridarum ex aquâ calidâ sumere, unde nihil incommodi sensi horis aliquot, quo tempore hoc ipsum etiam ad te scripsi; horis verò octo elapsis ventrem & stomachum inflari sensi, & circa ventriculi os imbecillitatem quandam, ac corpus totum infirmius, ita ferè ut aliàs semel atque iterum ex nimio aquæ frigidæ potu perceperam (inde curatus sum vini alicujus generosi potu per accidens, nam commune fastidiebam) sic biduo duravit in me hic affectus, & cum non videretur sponte discessurus, ingressus in aquæ calidæ solium curatus sum. Hæc procul dubio illa sunt, quæ ex Epistolâ Gesneri allegat Matthiolus in suæ opinionis confirmationem. Sed si ea quæ sequuntur in eâdem Epistolâ quis perpenderit, videbit Gesneri mentem non esse, se ita affectum fuisse ob venenatam aliquam ejus qualitatem, sed ob humiditatem nimiam, quâ ita offendi solitus est ab aliis quoque. Hæc namque subnectit: Prius etiam aliquando, nescio quâ de causâ, similiter affectus, Antidoto Saxonica sumpta sudatorium ingressus, in lecto etiam sudavi, & melius habui. Hæc de Doronico te scire volui, cui vim nullam malignam, aut homini venenosam inesse puto, sed radices nimium humidas esse puto (ut quæ nunquam fere exsiccentur totæ, utcunque longissimo tempore servatæ) & flatibus excitatis ventriculum offendere, nec facile ex eo descendere. Superficiem verò omnino salubrem & utilem esse puto, cum odorata, imo aromatica, foliis, caule & floribus sit, & tenuiorum quam radix partium. Hæc partim sensu & experimentis, partim ratione motus affirmo.

Ex quibus liquet Gesnerum inflationem istam non malignitati, sed humiditati Doronici adscribere, simul etiam non recte Matthiolo affirmari, quod antidotis nonnullis se in hoc casu curaverit Gesnerus. Solo enim aquæ calidæ solio se restitutum ait; sed in alio casu antidotis & balneis usus restitutus est.

Tantæ inter tantos viros controversiæ arbitros si consuluerimus, videbimus plures magnæ autoritatis viros à partibus Gesneri, quam Matthioli stare. Quia res est magni momenti, aliquos adducere lubet.

Agmen ducant Petrus Pona & Matthias Lobelius, qui in stirpium adversariis capite de Doronico, inquirentes in decreta Matthioli, hæc habent. Historiæ fides. Temeratæ audaciæ est, ut qui nullo periculo facto (nec enim potuit) illico decreverit Pardalianchen. Quo fastu, æstu & palpo magni nominis eruditis inculcet illud: Palpate & videte, quoniam Matthiolus non scribit mendacia (dicent stirpium exploratores indefessi) videre & mirari, fore tamen jam ut senior eoque moderatior factus, fateatur se lapsum, lugeatque Doronici, sibi ignotum antea, quod scelestè nefas illi Æsculapio Cortuso primum innotuerit, & per illum mortalium generi sit retectum. Quod maleficium cum nostræ memoriæ plerisque notum esset, scivissemus, & Cortuso in hortulo suo Patavino inter colloquendum respondissemus, id verum quidem esse, cæterum minime mirum, ut qui experimento certum haberemus Aloë saluberrimâ interfici vulpes, easdemque enectas amygdalis amaris ex Plutarcho meminissemus, annuit ille Italice cuidam compatri suo Pharmacopœo, qui vulgatum exemplum de nuce vomicâ subdidit, eâ nempe feles, canes, avesque interimi, quæ tamen tuto, & magno commodo adversus letifera & Epidemicos

micos morbos in Electuario Liberantis datur homini. Immerito proinde Doronicum è republicâ Medicorum exigere nititur. Tantillam rem, tam valde vulgatam, captum ſuperaſſe tanti commentatoris, ſtupet vulgus, quæ Philomelis, Alaudis, Hirundinibus, aliiſque delicatioribus aviculis, non ſolum non noceat, ſed interdum cibus, ſæpiſſime remedium unicum & Panchreſtum ſit. Quam multis tu Principibus, nos pauperibus Doronici ignoratione exitio fuiſſemus, quantam ſtragem plus quingentis abhinc annis dediſſent Medici, freti Electuariis de Gemmis & aromatibus & aliis cordi amicis, quibus frequentiſſime uſi ſunt, teque monere poſſunt, Doronico ne tantopere convitieris, ſed potius deſine. Metiaris alioqui Croci, moſchi ſimiliumque dato quaternum Drachmarum demenſum homini & comperies Dæmonium tuum. Quin etiam thus multo quibuſdam minore mole meminimus perniciem attuliſſe, &c.

Nec ab hac ſententiâ abhorret ipſius Matthioli abbreviator Joachimus Camerarius, qui in Epitome Matthioli, capite de Aconito Pardalianchis minore, hanc ſubnectit cenſuram. Venenum eſſe illud & hominibus lethale, nondum comprobavit experientia, licet canes interimat. Venatores certe multis in locis apud nos, præſertim ubi ſunt venationes Rupicaprarum, comedunt contra vertiginem & vocant Schwindelkraut.

Ne nimius ſim, claudat agmen eruditiſſimus Ludovicus Septalius, qui libr. 9. cautionum Medicarum Aphoriſmo 54. de Doronico hæc profert. Hunc cum Aconitum Pardalianches cenſuiſſet Matthiolus, ineptè admodum (ut longâ oratione demonſtraverunt Doctiſſimi Petrus Pona & Matthias de Lobet, in ſtirpium accuratiſſimis adverſariis, & poſt eos Renodæus, Oviedus & plerique alii) ab omnibus iis cardiacis confectionibus excludendum cenſuit: quod ut malignitatis & venenoſæ ejus naturæ periculum facerent, radicibus iis pulveriſatis, cani cum carnibus exhibitis, miſere periiſſe obſervaverunt. At plerique alii contrariam adferunt experientiam, quod canes plures & in multâ quantitate exhibitas, innoxie eas eſitaſſe cognoverint. Tantum abeſt ut adeò noxium ſit venenum, ut quotidie, & ab antiquis datas radices haſce, & ab omnibus Medicis paſſim dari videamus, in Electuario de Gemmis, Diambrâ & Cardiacis aliis confectionibus non periculoſe, ſed feliciſſime. Quin clariſſimi viri editis ſcriptis retulerunt, ſe Doronici radices melle conditas ſæpe eſitaſſe, atque harum contritarum Drachmas duas ex aquâ bibiſſe, & ægrotis ſæpe radicem illam & per ſe, & aliis mixtam medicamentis utiliſſimè dediſſe, &c.

Et mox Aphoriſmo ſequenti 55. Sed demus Matthiolo Doronicum Canes & Lupos occidere, an inde colligendum erit, homini lethale venenum eſſe? Differt natura à naturâ, alimentum ab alimento, dicebat Hippocrates de flatibus. Aloë enecat Vulpem, non hominem. Nux vomica, feles, mures, & aves: nobis eſt ſalutaris Medicina; ſturnis cicuta eſt cibus, nobis venenum. Non igitur rejiciemus nos Doronicum, ſed utemur moderate, ſi non ut aromate, ſaltem liceat nobis ut Alexiterio, ut Antidoto & Theriacâ. Cum in eo etiam Avicenna Theriacalem agnoſcat facultatem; qualem cognoſcens Meſve, videmus eum Electuario de gemmis, Aromatico, Diambræ & aliis indidiſſe; ſicque non adeo facile celebres Medicos inſcitiæ & ſceleris reos facere oportebit.

Quod verò ſubdit Matthiolus, fortaſſe nec antiquos cognoviſſe nocumenta Doronici in Cardiacis Medicamentis, quod in modicâ admodum quantitate illis inderetur, & compluribus admixtum, quæ malitiam ejus infringere poſſent; non tollit uſum illius. Admittimus enim in mixtione antidotorum & medicamentorum haud pauca, quæ manifeſte habere ſcimus noxias qualitates, lapidem Armenum, Lazuli, Scammonium, Colocinthidem, Veratrum; ſed menſuram adhibemus convenientem, corrigimus, multa addimus malitiam infringentia, ut cæteroqui utilitatibus eorum frui poſſimus. Intrepide igitur communibus noſtris radicibus Doronici noſtrates utuntur, & illas cæteris miſceamus, ut ſecurius in uſum veniant, cum Serapio libro Simplicium cap. 335. Doronicum morſibus venenoſorum animalium maxime conferre fateatur. Et etiamſi Matthiolo & Maranthæ concedamus, Doronicum eſſe Aconitum Pardalianches, quod nunquam concedendum eſſe, ex comparatione eorum quæ de Doronico ſcripſerunt Arabes, & quæ de Aconito Pardalianche, Græci doctiſſimi viri collegerunt, nunquam colligent hominibus venenum eſſe; ſed Pantheris, Porcis, Lupis aliiſque feris animalibus. Quinimo Theophraſtus bibitum dicit conferre commorſis. Hæc aliaque ſupra adducta errorem

rem Matthioli abunde arguunt, & Doronicum noſtrum ad claſſem venenatorum nequaquam referendum eſſe evincunt.

Verum alia hinc oritur controverſia, an noſtrum hoc Doronicum Arabum ſit Durungi? Quod negare pleroſque video. Geſnerus, Epiſtolâ ſupra citatâ, mentem ſuam perſpicuis his explicat. Doronicum noſtrum vulgare, non eſſe Doronicum Arabum, ex meâ ad Guilandinum Epiſtolâ jam olim impreſſâ diſcere potuit. Ego Pharmacopolas noſtros juſſi Doronicum vulgare non quidem abjicere cum Matthiolo, ſed Pſeudodoronici titulum ei tribuere, pro Doronico autem in veterum compoſitionibus, Galangâ vel Zedoariâ uti, cum aliquotâ parte corticum citri. Durungi enim Arabum Doronicum eſt, & à citro nomen habet. In eâdem planè opinione eſt Camerarius in Epitome Matthioli. Arabum Doronicum non eſſe hoc noſtrarum officinarum Doronicum, facile aſſentior Autori, pro eâ radicem Galangæ vel Zedoariæ, cum pauco cortice citri ſubſtituendum eſſe cum aliis peritis Medicis cenſeo. Septalius etſi non dubitet pro vero agnoſcere, hanc tamen cautionem ſubnectit: ſi quis tamen in dubiis nolit ullo modo periclitari, neque eo uti, cum Avicennâ lib. 2. cap. 209. illius loco indere poterit duas tertias partes Gariophyllorum, aut ſecundum alios dimidium ſui ponderis Galangæ. Hæc fuſius, quam pro inſtituti noſtri ratione, de Doronici viribus ut diſſereremus, effecit rei gravitas, & controverſiæ tanti momenti neceſſitas; in reliquis breviores futuri.

Cap. VII.

De Ficu Indicâ, Hordeo fertiliſſimo, Hermaphroditico, Hypojaſmino, Monſtro Linariæ cæruleæ.

Ficus indica, Tunal quibuſdam, Opuntia Theophraſti quorundam, mirabilis planta eſt, nam ex uno folio, quod craſſum, pingue, & ſpinis horridum, humi ad medium uſque ſepulto, radices protrudit, quibus innixa planta paulo poſt folia plura edit. Adeo ut hac ſerie foliis è foliis prodeuntibus in arboris ſpeciem aſſurgat, ſine caudice, ſine ramis germinibuſque. Foliorum ſummitati fructus inhærent ficubus noſtratibus ſimillimi, ſed craſſiores, anteriore parte in coronæ ſpeciem deſinentes, colore ex viridi purpuraſcente. Interior pulpa ſimilis noſtratium, verum ſuccoſa valde & rubicunda, guſtu minus ſuavi.

Ejus uſu urinam cruentam reddi aſſerunt, uſum alioquin in Medicinâ habet nullum. Differt enim ab eâ arbor ferruminatrix dicta, ob vim eximiam quam habet artus fractos & luxatos reſtituendi, licet folia obtineat fermè eadem, ut ex Adverſariis Penæ & Lobelii pag. 454. conſtat.

Duûm generum obſervatur, major & minor, foliorum magnitudine differentiam conſtituente. Minor jam aliquot annis in horto meo crevit, ſed fructus non produxit.

Quoniam Vir Clariſſimus & Excellentiſſimus D. D. Aurelius Severinus, Anatomes & Chirurgiæ in Gymnaſio Neapolitano Profeſſor eximius, novam non ſolum Dendrotomen in parte primâ ſuæ Zootomiæ cap. 6. propoſuit, ſed & exempli loco folium Ficus Indicæ, è ſuâ carne nudatum & vaſorum quaſi Sceleton exhibuit, mihique ejuſdem Sceleti exemplum per Clariſſ. Virum D. Thomam Bartholinum tranſmiſit, non poſſum non illud hic inſerere, iiſdem quibus illud ipſe loco dicto deſcribit verbis.

Folium ficus Opuntiæ, ait, vaſa habet, quorum contextus & diſpoſitio ſic implicata eſt, ut cum aliorum foliorum omnium continuo ductu dirimantur in ulteriores ramos, qui ſemper anterius procedunt, & liberi ſunt à complexu: hi quos deſcribo, ſic ſunt innexi, ut cum ab exortu folii proceſſerint, relicto inani ſpacio, circumcurrant, flectanturque in ſe ipſos, extantibus in orbis ambitu exteriore aliquot quaſi radiis, qui ſurculi ſunt venarum. Dubius profecto ſis num hi de orbitâ ſurgant, vel ad hanc proxime veniant de vicinis ſurculis, qui cum primum viam in anteriora viſi fuerint tenuiſſe, mox apparent in poſteriora revehi, quanquam itu fibrarum acutius perſpecto decreverim.

Ad extremum, ſurculos venarum, quarum triple-- ordo eſt, & ea diſpoſitio, ut minimi omnium majoribus, & hi à maximis comprehendantur, aſſurgere binos, qui deinde deducti primum, mox relictâ plateâ rurſum coëant, & coaliti aliquantiſper procedant, ut rurſum divaricentur. Sic plateam ſimiliter procedentes relinquunt & coëunt, quemadmodum ante dictum eſt. Quam texturam etiam intus retinent minores ſurculi, & ſub his minimi. Illâ tamen unâ re peculiariter explicatâ, quod intra ſpacia majora illa adſcendit certis locis ramuſculus, qui facto circuitu, foruloque relicto, in ſeſe reflectitur, mittens ab extimo ſui clivo ramos, qui cum aliis ſecus diſcurrentibus coëunt, & ſe invicem amplectuntur.

Interim hiſce utriſque ſurculis, quos binos aſcendere depinxi, aſſurgentes inferius alii, æquâ magnitudine ſimiles, in viâ plateas tranſcurrendo conformant, atque inter hos alii minores, eum quem dixi contextum conficiunt. Talis univerſi folii ſuâ carne reſoluti textura eſt.

Hæc ille.

Mihi folii dimidii ſaltem obtigit ſceleton ſeptem uncias longum, unam cum dimidio latam, cujus vaſa dura ſunt & lignea, non teretia, ſed quadrangula, quorum majora ex fibris multis invicem junctis, & non tam continuis quam contiguis, conſtant; quæ ſe-

paratæ minores formant ſurculos, quod ab unâ parte melius, quam ab alterâ conſpicitur. Eadem enim hæc pars planior eſt alterâ, ſurculis eminentioribus, & majorum protuberantias ampliores oſtentans. Summa: in hujus folii Sceleto Naturæ artificium conſpicitur mirandum.

HORDEUM FERTILISSIMUM mihi dono dedit Socer Venerandus D. D. Matthias Jani, quondam Epiſcopus Scaniæ vigilantiſſimus, ex cujus grano unico ſeptem Culmi & Spicæ emerſerunt, longitudine virum, quantumvis proceræ ſtaturæ, excedentes, pedes enim Romanos ſeptem maximus ſuperabat, ſex conſtans internodiis, quorum infimum minimum, & tres ſaltem pollices longum, ſupremum duorum erat pedum. Culmus minimus ſex pedes longus, totidem conſtat internodiis, eâ proportione, ut ſummum maximum, infimum minimum ſit; ſpicis nudati erant hi Culmi, quocirca earum proportionem delineare haud licuit. Interim ſi ex grano uno ſeptem ſpicas enatas conſideraveris, & unamquamque ſpicam quatuor verſibus conſtantem, verſum vero quemvis duodecim ad minimum granis, non miraberis me hordeum hoc vocaſſe fertiliſſimum. Unicum enim granum de ſe ad minimum trecenta triginta ſex produxiſſe apparebit. Sed ſoli bonitati, non verò certæ hordei ſpeciei, hoc poſt divinam benedictionem adſcribendum puto.

HERMAPHRODITICUM voco HORDEUM, quod in unicâ ſpicâ & hordeum & ſecale continet. Talem ſpicam mihi obtulit Vir Reverendus, D. Michaël Butrup, Parochiæ Greffue & Kildebrŏnd Paſtor & Præpoſitus vigilantiſſimus, qui forte in agro ſuo inter ſegetes reliquas unicam hanc offendit. Spica eſt exigua pollicis longitudinem non ſuperans, primo aſpectu hordeum præ ſe ferens; quatuor conſtans verſibus, quorum ſinguli quinque granis. Ita verò diſpoſiti ſunt verſus, ut alternatim verſus unus ſit hordei, alter ſecalis. Grana præterea ipſa in glumis ita ſunt conſtituta, ut hordei ariſtis prædita firmis, longis, & acutis ſint: Secalis vero iis deſtituantur. Intercurrunt etiam glumi quidam ſteriles, granis deſtituti. Simile diverſorum frumentorum in unâ ſpicâ conjugium, ab aliis animadverſum non legi, quocirca hic minime prætereundum duxi.

Spicam ORIZÆ, quæ in Indiâ Orientali crevit, attulerunt naves Belgicæ inde ad nos venientes, coloris ſpicei, longitudine quinque unciarum, quæ mox aut culmo in ſeptem aut octo dividitur partes æquales, quarum quælibet jam plura, jam pauciora, pro ratione proportionis, continebant grana tenui cortice veſtita, eſui aptiſſima.

HYPOJASMINUM ſub plantâ aut frutice Jaſmini excrevit ut Hypociſtis ſub Ciſto plantâ, monſtroſum quid eſt, trium unciarum altitudine, latum duas, planum, inferiore ſui parte fibras quaſi radices de ſe ſpargit, licet ipſi ſtirpi adhæſerit, & in medio ejus corpore tales etiam apparent. Hinc paulatim magis magiſque dilatatur, ac in lobos divaricatur, ut figuram alæ tripartitæ non ineptè referat. Per totum verò corpus utrinque frequentia quaſi granula apparent, ex quibus etiam fibræ quædam ortum trahunt. Extre-

Extremæ corporis oræ asperæ sunt, & quasi squammosæ ac rugosæ. Crevit in Horto Experientissimi D. D. Christiani Fabricii, cujus dono habeo.

Tale monstrum LINARIÆ CÆRULEÆ meus quoque produxit hortus; cujus caulis cum duorum digitorum esset latitudine, planus, paulatim in tenuiores dirimebatur, qui floribus suis cœruleis eleganter vestiebantur.

CAP. VIII.

Moly Virginianum, Rhaponticum, Rhus Virginianum, Rosa Hierichuntica.

MOLY VIRGINIANUM, quibusdam Allium vel Phalangium Virginianum, in Horto tenemus, quod Casparus Bauhinus in appendice ad prodromum hisce descripsit. Foliis est angustis, gramineis, palmaribus, nervosis, acuminatis, per margines nonnihil asperis & cauliculos superantibus; cauliculis semipalmaribus, umbella ceu in Moly luteo insidet, quam flores plures purpureo cœrulei, oblongis pediculis donati, iique trifolii, insident. At umbellæ folia bina oblonga, ut in Allii seu Moly Montani speciebus, sed latiora subjiciuntur.

De RHAPONTICO variæ à Botanicis agitantur controversiæ, quibusdam radicem Centaurii majoris pro Rhapontico sumentibus, quibusdam Rhaponticum à Rhabarbaro diversum non esse statuentibus, donec nostro sæculo, quid verum esset Rhaponticum & qualis planta, edito de eo eleganti tractatu ostenderet Prosper Alpinus, verâ ejus plantâ ex Thraciæ monte Rhodope in Italiam allatâ, quâ etiam jam gaudet hortus noster.

Radicibus prædita est hæc planta multis, ab uno germine proficiscentibus, longis, rotundis, centaurii majoris similibus. Ut primum è terrâ eruuntur, ex rufo nigrescunt, substantiâ rarâ, laxâ, levi, quæ commanducata croci colore tingit, &, si pluſculum dentibus agitetur, glutinis modo lentescit, levi amaritudine prædita. Folia fert multa longis pediculis sursum acta, ampla, ad magnæ Lappæ figuram inclinantia, majora tamen & latiora in circumferentiâ, miris quibusdam circumvolutionibus agitata, colore viridi in nigrum inclinante, pediculis longis, crassis, latis, intus cavis, exterius convexis striatisque in orbem expanduntur, Inodora, sapore subacido, caulis è medio foliorum exsurgit unicus, cubitalis, ad rubrum inclinans, rotundus, cavus, crassus, striatus, geniculatus, ex cujus geniculis surculi rectè exeunt duo vel tres, utrinque ex opposito flosculis albis, muscosis, sambuci floribus simillimis, racematim undique congestis, benè olentibus, sapore subacido, quibus succedunt semina triangula, parvis folliculis membranaceis tecta, nigra, Hyppolapathi seminibus simillima.

Vires habet singulares, ratione terrestreitatis adstringit, cum modicâ caliditate, laxitas ejus & levitas aërei etiam multum participare ostendit. Hinc convulsis, ruptis & Orthopnoicis prodest, Liventia & Lichenas ex aceto sanat, ad sanguinem expuentes, Cæliacos & Dysentericos expetitur. Dolores & inflationes dissipat, Lienosis, Hepaticis, Febricitantibus, Singultientibus confert. Morsus venenatos sanat, facultate purgatoriâ levi prædita.

RHUS VIRGINIANUM etiam colit Hortus noster. Arbuscula est, vulgari Rhoë major, foliis majoribus, acutioribus, mollioribus & viridioribus, quorum quælibet pinna uncias quinque vel sex longa. Superiora folia, Jasmini foliis simillima sunt; Rami ex stipite pullulantes tenella cervorum cornua ex cranio modo erumpentia referunt, figurâ, hirsutie & colore. Spicam Rhoë vulgari multo majorem habet. Rhus dicitur Græcis, officinis Sumach. In obsoniis & condimentis pro sale utuntur quidam in Syriâ & Ægypto, unde à quibusdam vulgare Rhus obsoniorum vocatur, aliis Coriariorum, quia ad coria & pelles spissandas & crispandas adhiberi à coriariis solet. Quamvis sint qui Rhus obsoniorum à Rhoë coriariorum differre statuant, non sine errore. Insigni pollet vi adstringente, exsiccat & refrigerat.

ROSA HIERICHUNTINA nomen suum ab imperito quodam Monacho sortita est, teste Bellonio, siquidem circa Hiericho nunquam reperiatur, sed in Arabiâ desertâ ad littora maris in Sabulo. Quibusdam Amomis Dioscoridis & Plinii. In Italiâ Rosa Hierici vel Sanctæ Mariæ dicitur.

Fruticu-

Fruticulus eſt, cum ſuâ radice palmaris, lignoſus, ramulis frequentibus implicitus, figurâ rotundâ antequam dehiſcat. Dehiſcit autem cum in aquâ calidâ ponitur.

Fructus fert in mediis ramulis, rotundos, parvulos, duros, candicantes, in quibus in duplici cavitate ſunt ſemina pauca nigricantia, folia parva, oblonga, alata, criſpa, aliquantulum ſinuata.

De viribus & facultatibus hujus Plantæ mira fabulantur multi. Circa feſtum natalitiorum Domini dehiſcere ſponte volunt, exſiccata antea ſi fuerit: ſed id ab aëris hybernâ humiditate contingit, & quovis tempore id præſtat, aquæ calidæ ſi imponatur. In Italiâ mulieres tempore partus, ad inveſtigandam pariendi horam, eâ utuntur. Quandoquidem (ut ajunt) in aquam demiſſa, non prius fatiſcit, quam fœtus naſci incipiat. Cæſalpinus refert mulieres enixuras, in hoc frutice confidere, facilem ſibi fore partum, ſi is pandat ſe Roſæ modo. De eâ ſimilem tractatum conſcripſit Johannes Sturmius Lovanienſis Profeſſor, ſed ſuperſtitionibus plenum.

Cap. IX.

Scorzonera Hiſpanica, Virga Aurea Virginiana, Vitis Canadenſis.

SCORZONERA vox eſt Hiſpanica, à Scorzo Viperâ vel Serpente ita dicto derivata, quod contra Viperarum & Serpentium Ictus inſigni vi polleat; vel quod Eſcorzu, Catalaunico ſermone dicti ſerpentis, figuram hujus plantæ radix referat, ejuſque morſus curet.

Cubitorum duorum creſcit altitudine, cichorei foliis latioribus in terram ſparſis, extimâ parte mucronatis, ſecundum ejus longitudinem excurrente nervo, colore viridi latiori. In multos graciles ramos caulis finditur, duros, lignoſos, quorum ſummis faſtigiis inſident calices longi, nervoſi, rotundi, ſquammati, calicibus Gariophyllorum ſimiles, ex quibus flores ex multis foliolis confertim naſcentibus conſtantes emergunt; orbiculares, aurei inſtar radiorum Solis. Hos ſequuntur Calices, ſeu capitula continentia ſemina oblonga, ſtriata, alba, pappo inſigni tecta. Radicem habet carnoſam, firmam, in mucronem deſinentem parte inferiore, ſed paulatim craſſitudinem acquirentem, tenui cortice nigricante tectam, rugoſam aliquantum, quæ ſecta aut rupta, lentum ac lacteum ſuccum ſtillat, internè tota albicans, pinguis, dulcis.

Commendatur in primis ad Animalium venenatorum Morſus toſta, aut condita radix; foliorum ſuccus ſolus cum aliis cordialibus miſtus ad eadem commendatur. Aqua inde deſtillata in febribus malignis & contagioſis præſens eſt remedium, ſudorem provocat, & Naturæ Criſin molienti ſuccurrit. Radix condita valde ſapida eſt & delicatis grata. Tum aqua, tum radix condita, per multos dies datur, ad curandas Hepatis, Lienis & interiorum partium obſtructiones, ad menſes movendos & animi deliquia, puerorum Epilepſias, vertiginem, cerebri perturbationem; à veneno & toxico.

Ejus primam inventionem ita proponit Nicolaus Monardes peculiari de eâ tractatu. In comitatu Urgel, Catalauniæ Provinciæ, loco Momblanc dicto, primum inventa & obſervata eſt Scorzonèra. Totus ille tractus variis animalibus valde noxiis abundat, præſertim verò iis quæ Eſcuerſos nuncupant, & in agris inter arbores atque herbas latitantes plagam, cui remedium adferri nequeat, eſſe cenſebant.

Ruſtici enim neque arva colere, neque meſſes ſecare, neque alias operas in agro neceſſarias exercere quibant, quin crudeliter ab hiſce animalibus offenderentur, quia eorum venenum adeo noxium eſt, ut, quæcunque corporis pars morſu apprehenſa fuerit, illico intumeſcat, magniſque doloribus & venenoſis Symptomatis inficiatur, inflammatioque ad cor ſubeat, ut niſi ſubito ſuccurratur, facile demorſi exſtinguantur. Id autem ejus regionis Incolas maxime premebat quod nullum remedium adverſus illud malum reperirent, nam neque Theriaca, neque alia medicamenta uſurpata, quicquam auxilii præſtabant. Sub idem ferè tempus, quo adeo deplorata res erat, Mauritanus quidam captivus eo adductus eſt, qui præmorſos ab iſto virulento animali curabat datâ radice & ſucco herbæ ſibi cognitæ, quam ederent, tantæque fuit efficaciæ hoc medicamentum, ut facile morſus ſanaret & venenum tolleret. Quam ob rem adeò multi ad iſtum Mauritanum confluxerunt, ut ipſum non modo ſervitute liberarent, ſed & opulentum efficerent.

Nihilo-

Nihilominus toto illo tempore Mauritanus, nec pollicitationibus, nec donis pellici potuit, ut indicaret quænam radix & herba illa esset, quæ tam noxium malum curaret. Tandem duo ejus loci homines considerantes quantum omnium interesset, ut illam herbam cognoscerent, ipsum ad eruendam herbam proficiscentem clam subsecuti sunt, locumque observarunt, in quo herbamcum suâ radice eruebat. Post Mauritani discessum locum adeunt, lacunasque conspiciunt unde herbam illam eruerat & aliquas herbæ reliquias. Collectâ igitur herbæ copiâ (plurima enim ibidem nascebatur) in pagum redeunt, & ad Mauritani ædes profecti, illum reperiunt herbam è Canistro educentem, quam cum à sese collectâ conferentes, eandem esse comperiunt, nec Mauritanus negare potuit quin eadem esset. Unde in omnium notitiam pervenit, & quotquot illâ egebant, lectum ibant, atque ad animalis, quod dixi, morsus utebantur.

Virga aurea virginiana à Bauhino in appendice ad Pinacem Theatri Botanici describitur sub nomine Virgæ aureæ Mexicanæ; sed quia concisa ejus est descriptio & plantam ipsam jam aliquot annis in horto alui, ei quædam addenda esse necessarium duxi. Ex unâ radice tuberosâ & grandi, caules plures assurgunt, altissimi, septem vel octo pedum, rotundi, asperi, circa quos folia angusta, palmaria, sesquiunciam lata, acuminata, splendentia, utrinque aspera, pronâ parte dilutioris viriditatis, per quorum dorsum nervus durus ad apicem ascendit. In plantæ summitate multo sunt breviora. Circa summum ex foliorum alis ramuli prodeunt, caule purpureo, aspero, foliis minoribus, in quorum apice flos unicus aureus sursum spectans, flori Helenii similis, licet minor. Ramuli in summitate conjuncti, umbellam quasi constituunt auream, aspectu jucundissimo. Floret apud nos mense Septembri, semina ad maturitatem non perveniunt.

Vitis canadensis. Hedera quinque folia Canadensis Jacobo Cornuto, radice & Sarmento communi viti similis, geniculis articulato. Pediculi longiores ex alternis geniculis inæquali situ prodeunt rubri: quibus folia quinque singula per singulos petiolos inseruntur. Adnascuntur hinc inde ex alterâ foliorum parte Claviculi, qui in plures fibras crispas sparguntur, his veluti manibus proxima quæque comprehendit, & parietum asperitatibus se illaqueat, quos jucundo spectaculo obvestit. Folia hyemem non sustinent, flores aut baccas apud nos non habuit, in aliquot orgiarum altitudinem ad parietem ascendit.

Sapor ei acidus & parum acerbus, usum vero alium obtinere nondum animadversum, quam ad opus topiarium, imis partibus & malleolis facillime pangitur, circa Autumnum, & juxta parietes effossis scrobibus deprimitur, terrâque leviter obruitur. Iconem vide apud Cornutum cap. 41. Hist.

Plantæ aliæ quas tenemus longiore non indigent descriptione, cum earum Historiæ passim apud Botanicos inveniantur; ad Radices igitur transitum faciamus.

Cap. X.

De Radicibus Chinæ, Cyperi, Contrajervæ, Deriagon, Jalap, Labrandino, Liquiritiâ Brasiliensi.

Chinæ radix ita dicta quod ex regione Chinæ seu Sinæ adferatur, ubi Lampaton vocatur, sed non solum hinc, verum etiam ex Occidentali Indiâ depromitur: Orientalis verò præfertur.

Hæc exterius colore est rubente aut subnigro, interius candicante aut subrubente; occidentalis verò, colore interius magis ruffo.

Amatus Lusitanus inter Arundines recenset, ut & Manardus, Cæsalpinus inter Irides, Bauhinus inter Convolvulos. Acosta in hunc modum plantam ipsam delineat: Trium aut quatuor palmorum altitudine assurgit, cauliculis tenuibus, quos rara folia cingunt, mali Assyrii junioris similitudine. Radix palmi longitudine, interdum crassa, nonnunquam tenuis, quæ recens eruta admodum tenella est, & cruda aut elixa mandi potest. Monardes dicit Arundinis majoris radicem esse similem, nodosam, intus albam, interdum rubescentem, foris rubram. Optimam esse recentem, ponderosam, solidam, pinguem, non cariosam, insipidam. Nascitur in Chinæ locis maritimis, arundinis aut ulvæ palustris modo.

Solâ radice utuntur Indi ad morbos difficiles curandos, maximam vim in lue Venereâ profligandâ obtinet, valde extenuat, sudorem movet, exsiccat, putredini resistit, jecur confirmat, hydropi auxiliatur, ulcera maligna sanat, Lepram & Elephantiasin curat, corpus alimento destitutum reficit, Schyrris jecoris prodest: ligno Guajaco infirmior putatur.

CYPERUS Græcis κύπειρος vel κύπειρις ita dictus videtur, quod radix vasculum aut pyxidulam pusillam figurâ imitetur. In officinis duo ejus sunt genera in usu: Rotundum & longum. Est autem radix junci triangularis, aut quadrangularis, cubitalis, aut majoris quandoque, folia habentis porracea, longa, angusta, in summo caule minuta, semen complectentia. Radices inter se cohærent Oleis oblongis similes, quæ rotundæ sunt, nigræ, odore suavi, gustu amaro. Nascitur in palustribus & humecto solo, quin etiam in cultis locis. Optima ea censetur, quæ gravis, densa, plena, dura, aspera, odorata cum quadam acrimoniâ.

Calida est, venarum orificia aperit, urinam movet, ad calculos & Hydropem commendatur, contra Ictus Scorpionum utilis, menses movet, curat oris ulcera depascentia, in unguentis & cataplasmatis locum habens.

Ad Cyperos refert Bauhinus CONTRAYERVAM Hispanis dictam, quasi Alexipharmacam, ex Charcis Provinciâ Peruanâ allatam. Monardes radicibus Iridis similem esse ait, nisi quod minor sit. Et certè eo convenire videtur, quod grumosa existat, supra terram repens & fibras multas de se spargens, quæ à summo ad imum graciliores evadunt. Colore exterius purpureo, interius albicante, sapore subdulci, adstringente, cum acrimoniâ aromaticâ.

Pulvis ejus ex albo vino sumptus adversus omne venenum, cujuscunque sit generis, præsentissimum est remedium (uno sublimato excepto) vomitione illud rejicere faciens, aut per sudores evacuans. Philtra quoque eo pulvere educi hausto ferunt, Lumbricos etiam enecari.

Quamvis Casparus Bauhinus Pinacis lib. 1. sect. 2. diversas Radices constituat Contrayervam & Drakenam, dum illam ad Cyperos longos odoros referat, hanc ad Cyperos longos inodoros, attamen dum Drakenæ Iconem & descriptionem confero cum radice, quæ Contrayervæ nomine ad nos adfertur, non possum quin statuam eandem esse. Sic enim describit Clusius suam Drakenam (cui hoc nominis indidit, quia à Francisco Draco primùm advecta & Clusio dono data sit) Exotic. lib. 4. cap. x. semiunciali magnâ ex parte est crassitudine, prælonga, subinde in nodos & inæqualia capita extuberans, atque in summis capitibus veluti ex crassis squammis contexta, Dentariæ τριφύλλου ferè instar, interiore parte albâ, tenues fibras hinc inde adnascentes habens, quasdam crassiusculas & majusculas, duras & lentas, ex quibus alii nodi dependent, nullo manifesto odore, sapore nonnihil adstringente & linguam exsiccante initio, diutius verò manducata tenuem suavemque acrimoniam in ore relinquit.

Plantam ipsam qui descripserit nondum inventus est. Nardus Antonius Rechus l. 8. Hist. Nat. Mex. cap. 58. Plantam quandam depingit sub titulo COANENEPILLI, quam ejus commentator Terentius Contrayervam esse putat, sed dubitare me facit Radicis descriptio, quæ longa esse dicitur, prolixa & convoluta, minimum digitum crassa, fibrataque, qualis illa non est, quæ ad nos adfertur. Herba præterea ipsa depicta convolvulum refert, non Cyperum; sed penes alios esto judicium. Addit vero Clusius se ab Elioto accepisse, folia præsens esse venenum, ipsam vero radicem, non modo illius veneni, sed aliorum esse Antidotum, cor & vitales facultates roborare, si pollinis in modum trita, mane ex pauxillo vino sumeretur; ex aquâ verò febris ardores mitigare. Hæc omnia optimè quadrant cum iis, quæ Contrayervæ tribuuntur.

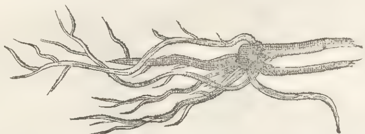
Inter alias peregrinas radices, quas ad me Lugduno Batavorum transmisit Vir Clariss. Joh. de Laet, fuit & frustulum cujusdam, quam DERIAGEN EX ORIENTE vocavit, longitudine articuli digiti, aut unciæ circiter. Cinerei erat coloris, inæquale & nodo-

nodoſum, minutiſſimis fibris prædituṃ, interius album & fungoſum, craſſitie pennæ olorinæ. Sapore Acorum plane refert, ut ejus ſpeciem eſſe autumem. Calida eſt, linguam mordicans; ſed non niſi prius bene maſticatum fuerit. De Plantæ ipſius conſtitutione & viribus nihil plane additum fuit.

Jalapa, Chelapa, Bryonia, Mechoacanna nigricans Bauhino, radix eſt Mechoacæ vulgari ſimilis, niſi quod nigricante Cortice ſit veſtita, interius paululum rufeſcens; vel teſſellatim vel in taleolas inciſa adfertur. Guſtu eſt non ingrato, ſed in pulverem redacta & exhibita, acrimoniâ quâdam fauces mordicat, gummoſitate copioſâ referta, quæ ſimul pinguis & oleoſa eſt, quod vel eo conſtat, quod igni ſi admoveatur, flammam concipiat, in reliquis Mechoacæ vulgari ſimilis.

Pituitam, Bilem & aquoſos humores potenter evacuat, viſcera infimi ventris, Hepar præcipue & ventriculum roborat, omniaque illa præſtat quæ Mechoaca, ſed in minore doſi.

Tantum enim efficit Drachma ſemis Jalapæ, quantum integra Mechoacæ. Gratum eſt Medicamentum & ſine faſtidio ſumitur. Exhibetur in aquâ Cichorei aut jure Carnis, tribus horis ante prandium. Chymici ex eâ Reſinam conficiunt, quæ aliquot granorum pondere munus ſuum exſequitur. Extat etiam in officinis noſtris pulvis Diajalapæ, qui in frequenti nobis eſt uſu. Vide quæ de hac Radice & ejus affinibus commentatus eſt Margravius lib. 1. Hiſt. Plant. Braſil. cap. 20.

Radix labrandino ex nodoſo corpore, ex quo ſimul tres aut quatuor mox emergunt caules, teretes, cavi, nodoſi, ferme inſtar Calami Aromatici veri à Cluſio deſcripti, deſcendunt quinque aut ſex inæqualis longitudinis radiculæ tenues, quæ etiam fibras longas de ſe protrudunt trium unciarum circiter longitudine; ſed tam caules quam radicum propagines tenues admodum ſunt, colore cinereo. Aromaticum habent ſaporem, ut calidæ in tertio gradu videantur. Nudum nomen accepi, de viribus & patriâ nil habeo quod dicam.

Liquiritia brasiliensis radix eſt ſeptem unciarum longitudine, colore flavo ad Cinereum tendente, parte ſuperiore, ex quâ caulem protrudit, digiti craſſitie, paulatim verò attenuatur in extremum uſque. Variis parvis tuberculis hinc inde ambitur, quæ de fibrarum abruptarum teſtantur multitudine & magnitudine. Sapore eſt dulci, ut noſtra Liquiritia Vulgaris, ſed caret ingrato illo, qui noſtram comitatur; an eoſdem habeat uſus ignoro. Nec quicquam de Plantâ ipſâ conſtat.

Cap. XI.

Matalista, Mechoaca, Ninsing, Rayz de nossa Signora, Papequanhe, Rhabarbarum.

IN Hispaniâ radice quâdam ex Americâ allatâ utuntur ad serosos humores expurgandos, MATALISTAM vocant, seu Matlalitztic. Crassa est instar Bryoniæ, ex cinereo nigricans, saporis ferme nullius, levis, crebris fibrarum crassarum texturis referta, odore nullo. Cujus segmentum pollicis unius Crassitie, trium per Diametrum, mihi dono dedit Clariss. D. D. Sperlingius ex Hispaniâ redux.

Retulit ejus usum esse ad serosos humores expurgandos Drachmarum duarum pondere. Bryoniæ aut Mechoacannæ quædam species esse videtur, sed non adeo gummosa, ut hæc, verum crebrioribus & crassioribus fibris dotata. Vide quid de eâ tradat Margravius lib. 1. Plant. Brasil. cap. 20.

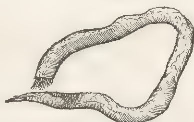
MECHOACA, Bauhino Bryonia Mechoacanna alba, quibusdam malè Rhabarbarum album, & Rhabarbarum Mechoacannum, cum nullam cum Rhabarbaro habeat affinitatem. Ratione soli duûm est generum; alterum in Mechacâ novæ Hispaniæ regione seu Insulâ provenit; alterum in continente circa Nicaragua nascitur, quod etiam præstantius est.

Ex radice crassâ, striatâ, cinericiâ, instar Brioniæ ramos multos emittit, supra terram luxuriantes, colore fusco, ad cinericiam tendente, qui vicinas perticas aut pergulas scandunt, & multiplici nexu amplectuntur, foliis circinatæ ferè rotunditatis, in mucronem tamen desinentibus, nonnunquam admodum amplis, atrovirentibus, fibrosis, perennibus, adeò verò delicatis, ut humiditate carere videantur, flore quasi mali aurei, quinque foliis constante, subfusci coloris, è cujus umbilico protuberat Calix, seu vesicula quædam Avellanæ magnitudine, membranâ constans tenui albicante, quæ in duas cellulas

cellulas tenuiſſimâ membranâ ſecretas dividitur, & in ſingulis bina grana, ciceris exigui magnitudine, colore per maturitatem nigro, guſtu inſipido, continentur. Quæ in Mechoacâ naſcitur fructum habere dicitur, coriandri ſicci magnitudine racematim cohærentem, qui Septembri matureſcit. Radix Octobri colligitur & ad nos defertur, in taleolas ſecta, intus multis circulis à centro ad ambitum parallelis diſtinctas, ſapore farinaceo ſine acredine, nullius ingrati odoris, cætera alba & friabilis, ut Bryoniæ, quam in omnibus acri ſapore æmulatur.

Quidam tres ejus conſtituunt ſpecies, ita ut una ſit hæc quam Mechoacam vocant, ſecunda quæ Matlaliztis dicitur, minor præcedenti, tertia Xalapa, quæ reliquis potentior.

Calida ſtatuitur primo gradu, ſicca ſecundo, cum partium tenuitate, craſſos, viſcidos, putridoſque humores, utramque bilem, & aquas educit. Jecoris, Ventriculi, Lienis morbos tollit, & eorundem obſtructiones aperit, hydropi, Ictero utilis. Inveteratos capitis dolores curat, cerebrum & nervos expurgat, veteres defluxiones ſiſtit, uteri morbis ex frigidis humoribus aut flatibus generatis medetur, pectoris vitiis, antiquis febribus, lue Venereâ vexatis competit, repetito, quoties convenit, ejus uſu. Doſis à Drachmâ unâ ad duas in vino aut liquore competenti.

Ex Coreâ Indiæ Orientalis Provinciâ allata eſt mihi radix Ninsing dicta, tenuis, flava exterius, interius verò alba, rugoſa, oblonga, calami ſcriptorii Craſſitie, externâ figurâ Curcumam referens, ſed colore flavo non tingit, inſipida penè eſt, ſed nonnihil amaritudinis habens diutius ſi maſticetur; Temperata eſſe videtur, aut calida in primo gradu. Commendabatur ab eo qui attulit ad Venerem excitandam. Neſcio an Eringii cujuſdam ſit, cum plantam non viderim, ſed figurâ & ſapore proxime ad eam accedit radix.

Raiz de nossa seinora, Braſilienſis eſt radix, quinque unciarum longitudine, digiti minoris Craſſitie, ſtrigoſa, ad nigredinem tendens, tam interius quàm exterius nonnihil amara; de cujus viribus hæc accepi à Piſone. In taleolas ſecta & per aliquot dies in convenienti liquore macerata, ordinarii potus loco ſumpta, renum & ureterum obſtructionibus medetur, & calculi materiam efficaciter expellit. Herba ipſa eximias contra venena habet facultates. Succus è recentibus foliis expreſſus, ſerpentum ſanat morſus, radix autem cum foliis contuſa è vino hauſta venenum penitus expellit.

Herba radicis de Nossa seinora, Brasilienſibus dicitur Caapeba, eſt Clemati non abſimilis, tenaci ac prolongo ſarmento nunc vicinas arbores ſcandit, nunc humi ſerpit inſtar colubris, à plebe Luſitanicâ Erva de Nossa seinora, ob ſimilitudinem cipo de copras. Folium quodvis ſeorſim poſitum in caule in ſuo pediculo rufeſcenti, duos digitos longo, & in exortu paululum incurvato, orbiculare, vel cordis latioris figurâ, ſuperius dilute virens, inferius albeſcens: pediculus cujuſque non inſeritur in extremitatem folii, ſed plus dimidio digito ab orâ, verſus medium folii, ut in Naſturtio Indico. Ad pediculos foliorum etiam alius provenit pediculus, ſeſquidigitum longus, floſculum ſuſtinens pallide flaveſcentem, octo foliis conſtantem, hoc modo: quatuor ſuperius appoſita parva & rotunda, his ſubſtat obrotundum amplum, adhuc magis inferius tria parva alternatim poſita. In ſummitate pediculi inter quatuor ſuperiora foliola granum provenit magnitudine parvi piſi, figuræ ovalis, interius viride, hinc rubrum, radix longa quaſi contorta planta nullum habet odorem præter herbaceum.

Papequanhe Radices quoque ſunt Braſilianæ, tenues, longæ, cortice nigro, interiori ſubſtantiâ albâ, per quam tranſit tenuiſſimum quaſi filamentum ligneum, fibræ inſtar, aſpera eſt radix, grumoſa, adſtringens cum quâdam acrimoniâ. Craſſitie calamum ſcriptorium non attingit.

De Rhabarbaro variæ ſunt Botanicorum opiniones. Meſves Rhei tria conſtituit genera: Turcicum, Barbarum & Indicum, quod & Sceniticum vel Siniticum vocant. Sed eadem videtur planta, à regionibus diverſis, unde adferri ſolet, ita nuncupata. Quamvis Radix Rhabarbari copioſe ſatis ad nos adferatur, plantam tamen ipſam qui viderit & deſcripſerit, rarus eſt. Matthiolus quidem in 3. lib. Dioſcorid. cap. 2. ejus hiſtoriam proponit, ſed talem qualem ex relatione negotiatorum Perſicorum habere potuit, quia ipſam plantam nunquam vidit. Nos radicem, qualis ad nos adfertur, delineabimus. Fruſta ejus variâ magnitudine ad nos adferuntur exſiccata. Majora melioris notæ habentur, quæ ſubſtantiâ rarâ, & cum franguntur rufo & glauco colore alternante ſpectantur, & manſa croceum de ſe fundunt colorem. Cum viridis adhuc eſt, quandoque bipalmarem magnitudinem ſuperare integram radicem volunt, & craſſitie crus humanum attingere. Pulpa ejus interior aureo colore nitet, rubris quamplurimis intercurſantibus venis; ſucco madet copioſo, tum croceo, tum purpureo, qui ſuo lentore facile manus implicat & colore inficit. Extractam è terrâ radicem mox mundant, in fruſta ſecant, ſeriatim ſuper aſſeribus locant, vertunt & invertunt pluries, ut ſuccus in eâ aſſervetur concretus. Quatriduo tranſacto particulas funiculo trajiciunt & ſuſpendunt in umbrâ, ut ventorum flatibus in aëre libero duorum menſium ſpacio exſiccentur.

Optimum

Optimum ex Sinarum regione adfertur, ex Americâ quod adferri docet Manardus, potius Rhaponticum est quam verum Rhabarbarum.

Christophorus Acosta tantum in interiore Sinarum regione provenire ait, unde in urbem Cantam exportatur, & inde navibus in Indiam reliquam. Illud quod terrestri itinere exportatur, præfertur ei quod navibus, non enim adeò cariosum est, & in mari facile corrumpitur. Quod experientiâ verum esse comperi. Illud enim quod naves nostræ ex Indiis apportarunt Anno MDCXXXVIII. deterioris erat notæ, adeoque corruptum ut in usus medicos trahi nequiverit. Garcias ab Horto lib. 2. cap. 37. refert, quoddam in certâ Tartariæ urbe Samarcandar dictâ nasci quod improbum sit, ac tale illud illud fuisse credo, quod ad nos ex Tartariâ attulerunt Legati Russici, cujus frustum, quod mihi amicus dono dedit, adhuc succo proprio madidum erat. Sed jam vix notas ullas probi Rhabarbari habet. In Psyllii, aut lini semine, milio quoque commode radicem servant Pharmacopolæ nostri, ut diutius incorrupta permaneat.

Nobile adeò medicamentum purgans est, ut cum omni securitate, omni tempore, & omni ætate exhiberi possit, bilem & pituitam purgat, jecur roborat, obstructiones reserat, Icterum solvit, sanguinem expurgat, simulque partes corporis nobiliores efficit. Securè in morbis cordis exhibetur, hydropicos & cachecticos juvat, bonumque colorem conciliat; sanguinem rejicientibus, ac ejus à quavis parte eruptionibus prodest. Dysenteriam cohibet, ex alto devolutis, ruptis, & tam externè, quam internè fractis, auxiliatur. Datur tam in substantiâ à ʒj. ad ʒij. in pulverem redactum, quàm in infuso & decocto à ʒij. ad ʒiij. pro ratione virium & constitutionis ægrorum.

CAP. XII.

Sarcaparilla, Tagion, Tausergint, Turpethum, Taca.

SARCAPARILLA, à similitudine quam cum Smilace asperâ habet, nomen accepit, Zarsa namque Hispanis Rubum, Irapecanga Brasiliensibus, Parta vitem, Parilla viticulam notat, quasi parva sit vitis; Unde quidam Smilacis asperæ Hispanicæ radicem existimarunt. Sed hanc Hispani primum ex Peru, & novi orbis seu Americæ Provinciis attulerunt, multoque efficaciorem deprehenderunt Hispanicâ.

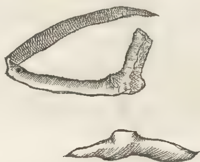

Trium generum constituit Monardes; una quæ ex Hispaniâ novâ adfertur, quæ candidior ad pallorem tendens & gracilior, Altera cinerea, nigrior & crassior, multoque melior ex Honduris. Tertia cinereo nigricante, majoribus & crassioribus constans radicibus ex Guajaquill. Radix est Sarmentitia, profunde per terram serpens, nodosa, lignosa,

gnosa, tenuis, longa, insipida, ad luis Venereæ curationem multum faciens, cum nostrâ Smilace asperâ magnam habens affinitatem.

Uncia ejus in libris duabus aquæ cocta, vini rubei turbidi colorem habet. Tenuis est essentiæ, & sudorem potenter provocat. Ad luem Veneream per dies triginta pota commendatur. Arthritidi, ulceribus malignis, capitis & cerebri vitiis medetur. Hepar roborat, Lienem extenuat.

TAGION GUINEÆ Radices sunt parvæ ovali figurâ, Cyperum rotundum externe referentes, nucis Avellanæ magnitudine, utrâque extremitate acutæ, rugosæ, coloris ad flavedinem tendentis, molles, porosæ, sapore dulci & grato; substantiâ atropurpureâ; quædam harum radicum oblongiores, quædam rotundiores sunt. Speciem Cyperi esse arbitror. Ex Guineâ allatas titulus arguit, qui cum Radice à Clariss. Viro D. Joh. de Laet transmissus.

TAUZARGHENT radix est tenuis, cinerea, ad luteum inclinans, quatuor unciarum longitudine, ex quâ surculi duo emergunt nodosi, caulis procul dubio ipsius plantæ rudimenta, intus candida, mollis, saporis adstringentis aliquantum & parum mordicantis. Calidum in primo gradu esse arbitror.

Hanc radicem in Orientali Mauritaniâ provenire ait Scaliger Ex. 142. & tanti tamque boni odoris esse, ut appensa laquearibus haud magna quantitas, suppleat vicem magni suffimenti. At nos eam odoris suavitatem non deprehendimus, credo quod radix jam obsoleverit, & vires amiserit.

TURPETUM seu Turbith vox est Arabica ab Avicennâ & aliis usurpata, licet ineptè quidam à turbando deducant.

De eo varia est inter recentiores controversia. Nonnulli existimant esse Tripolium Græcorum, nonnulli Pityusæ radicem, alii Alypi, Cæsalpinus Thapsiam Theophrasti. Garcias ab Horto libro 1. cap. 36. se veri Turbith virentem & florentem plantam vidisse asserit, ex ejus igitur delineatione hæc habemus. Turbith planta est radice mediocri, caule hederæ modo per solum extenso, digiti crassitie, duos palmos longa, foliis Altheæ, floribus ejusdem fermè, è candido rubentibus, nonnunquam omnino candidis. In usum tantum sumitur gummosa caulis pars inferior juxta radicem. Tota planta insipida est cum colligitur. Provenit in Cambajâ locis à mari aliquantum remotis, Surate, Dio Insulâ, & vicinis. Hæc ex Garciâ. Sed Arabes aliam plantam pro Turpetho exhibent. Mesve lib. 2. de simpl. Medic. cap. 2. Radicem esse ait herbæ folia Ferulæ minora ferentis, & ex earum genere, quæ lacteo succo turgent. Clusius asserit Hispanos radice Thapsiæ pro Turpetho in usum trahere; quidam radice Scammoniæ concisâ, pro Turpetho uti. Adeò de Turpetho res adhuc incerta. Nos ejus, quod in officinis est, ostendimus exemplum.

Calidum est ordine tertio, crassam & lentam pituitam evacuat è ventriculo, thorace, nervis & partibus remotioribus, sed tardioris est operationis, ventriculum turbat & subvertit, quocirca additur Zinziber, mastix, aliaque aromata.

Ex eâ debite præparatâ & corrigentibus mistâ constat Electuarium in officinis Diaphænicum dictum. Datur in substantiâ à ʒj. ad ʒij. sed in decocto vel diluto ad ʒiij. vel quatuor.

Yuca Monardo, Mandioca Latzio, Quacchamotl Nierenbergio, Radix est instar Pastinacæ, aut Caryottæ, verum longior & crassior, caules producit ad quindecim interdum palmarum altitudinem, tenerrimos, medullâ candidâ & internodiis in singulos palmos

palmos distinctos, è quibus abruptis & terræ insitis, sex aut novem mensium spacio, maximæ radices enascuntur. Variæ autem ejus reperiuntur species, omnes edules, atque hæ radices durant sub terrâ multos annos, sine ullâ culturâ, quo annosiores sunt, eo crassiores. Omnia animantia, hominibus solum exceptis, radicem hanc expetunt crudam, eâque pinguescere & commode nutriri ferunt, verum si contusa fuerit, & humorem illum solum hauriant, statim emori.

Manardus eam ita describit. Yuca herba est, quinque aut sex palmos alta, foliis latis & manus humanæ modo expansis, atque in septem aut octo lacinias divisis, perpetuo virentibus. Seritur in terrâ probè cultâ & in sulcos ductâ, fragmentis radicis; radix crassa est magnorum raporum modo, cortice exteriore fusco; parte vero interiore admodum candidâ, ex quâ cortice adempto panem conficiunt.

Radix, quæ mihi à Clariss. Viro D. Thomâ Bartholino ex Galliis transmissa est, cucumerem mediocrem figurâ & magnitudine fermè refert; nisi quod in apicem tenuiorem terminetur, & nodosa adeo non sit: fibris quibusdam tenuibus prædita, scabrosa & inæqualis, ob rugarum asperitates, præsertim juxta apicem, colore exterius luteo purpurascente.

Ex his radicibus defæcatis & contusis, primo farinam, deinde pollinem deducunt, ex quo candida & delicata coquunt liba. Brasilienses eandem farinam aquâ temperatam, ac coactam in Pastillos, supra craticulas fumo indurant, atque exsiccant, atque in penu quam diu libet recondunt. Inde ubi opus est repurgant, contunduntque in pollinem, ita candidum, ut cum tritico certet; ex quo, certâ quantitate recentioris farinæ admistâ, pinsunt panes bis coctos, quibus Barbari in bellicis, Lusitani in navalibus utuntur expeditionibus. Aliud quoque biscocti genus adornant, ex mero recentium radicum in pilâ contusarum succo, eoque aut ad Solem coacto & exsiccato, aut ad ignem tosto, quod candidissimum est, & delicatissimum, neque ad vulgi usum comparatum. Ex eâdem radice, fumo arefactâ, varias componunt potiones, quas Barbari vocant MINGRE, adeò salubres, ut restaurantium loco ægrotantibus propinentur. E polline verò varias cupedias, & admixto orizæ polline panes fermentatos, triticeis omnino pares. Eandem ad fumum ita siccatam, antidotum & antipharmacum autumant adversus venenatos anguium morsus.

Panis ex Yucâ CASAVI dicitur, cujus frustulum Daleri imperialis crassitie, duorum pollicum longitudine, sesqui latitudine, candidissimum, porosum, sapore haud ingrato, transmisit idem Clariss. Vir Thomas Bartholinus. Ejus vero conficiendi rationem, quia accuratius persequitur Manardes in Historiâ Simplicium cap. 53. (licet de eâ supra quoque aliquid dictum sit) hic repetam. Repurgatam, inquit, suo cortice radicem instrumentis quibusdam (iis quibus mulierculæ linum pectunt similibus) dente acuto & firmo præditis, in frustula secant & comminuunt, quod comminutum est in manticam ex palmæ foliis contextam injiciunt, & pondera quædam, veluti grandes lapides, super imponunt, ut suo pondere succum exprimant. Quo probè expresso, radicis crassior materies, amygdalis tusis & expressis similis, restat, quæ patinæ injecta, lento igne coquitur & densatur, subinde eam volvendo, uti ova frixa solent, ea bene densata placenta fit, nummi Hispanici octo Regalibus æstimati crassitudine, quam Soli siccandam exponunt. Hæc placenta illis panis vicem præbet, multum nutrit, potestque multo tempore incorrupta asservari. Nam navibus, quæ inde in Hispaniam appellunt, imponunt, panis bis cocti vice, pro alimento. Verum fauces exasperat ejus Casavi usus, nisi aquâ aut jusculo maceretur, aut aliis cibis commisceatur, eâ enim ratione edi potest, & qui sic eum comedere vellet, alterâ manu vasculum aquâ plenum perpetuo tenere necessum habet, alioquin minime deglutire posset.

Ferunt omnem Yucam in continente nascentem salutarem esse; sed quæ in Insulâ S. Dominici provenit, ejusque succum non coctum, interimere.

Quamvis in Museo multò plures teneam radices, attamen aut non adeò raræ, aut de iis in ipsis plantis actum, aut passim earum historiæ apud Botanicos extant, nolo hic actum agere, fusius de iis tractando. Hujus census sunt radices Altheæ, Aristolochiæ longæ, rotundæ, Angelicæ, Asphodeli, Asari, Alcannæ, Brusci, Been albi, rubri, Galangæ, Gentianæ, Curcumæ, Cyclaminis, Diptamni albi, Ellebori albi, nigri, Hermodactilorum, Iridis Florentini, Morsus Diaboli, Polypodii, Pyrethri, Scorzoneræ Hisp. Victorialis fœminæ, aliæque plurimæ.

CAP. XIII.

Folia Gariophyllorum Indicorum, Lauri Virgilianæ, Malabathri, Musæ.

RADICES hactenus vidimus peregrinas, jam folia oſtendenda, quæ raritatis nomine nobis ſunt commendatæ, inter quæ primum locum occupent

FOLIA GARIOPHYLLORUM INDICORUM. Quia mihi ramulus iis onuſtus à Clariſſ. D. D. Sperlingio oblatus, hic eum delineare lubuit. Pedis dimidii eſt longitudine, craſſitie culmi hordeacei, cortice coloris cinericei tectus, ſummâ parte quina folia ſuſtinens, ſingula ſuis pediculis oblongis, purpureis innitentia, binis æqualiter utrinque è ramulis emergentibus, quibus ſupereminent pediculi tres, quorum medius rurſum dividitur in quatuor, Gariophyllorum fructus ſuſtinentes. Folia ipſa Lauri foliis ſunt ſimillima, medio nervo, parte pronâ ſingula ſecante per longitudinem, multis venis tenuibus, utrinque ad latera excurrentibus, parte ſurſum ſpectante læviore, alterâ aſperiore aliquantum, petioli ſuſtinent alabaſtros (qui, Cluſio teſte, ipſi ſunt Gariophylli) ſummâ parte in quatuor denticulos decuſſatim diviſos, medio florem nondum apertum continentes. Folia & cortex licet non tantâ fragrantis odoris gratiâ, ut ipſi Gariophylli, non tamen prorſus odore deſtituuntur, ſed Gariophyllos nonnihil redolent, atque eorum ſaporem referunt, quemadmodum & ipſius rami lignum aliquantulum maſticatum. In Moluccis Inſulis copioſe proveniunt; foliorum uſus apud nos non eſt, eo quod non adferantur. Sed quia ipſi Gariophylli & odore, & ſapore præſtant, in foliorum locum merito cedunt.

Arborem Gariophylli ita deſcribit Acoſta lib. 1. cap. 21. Arbor eſt Lauri formâ & magnitudine, foliis laurinis, ſed anguſtioribus, multis prædita ramis, copioſo flore, primum candido, deinde vireſcente, poſtremum rufeſcente, qui induratus eſt ipſus Gariophyllus (at Cluſius Gariophyllum non eſſe florem, ſed fructus rudimentum, quod alabaſtrum vocant Botanici, recte exiſtimat) clavum vocant, quod capitatus ſit, in modum clavi, exertis in adverſum quatuor denticulis, ſeſe ſtellatim decuſſantibus. Provenit in extremis ramulis Myrti modo. Eſt verò flos (Gariophyllum ipſum intelligo) hic viridis adeò odoratus, ut reliquos flores odoris ſuavitate ſuperet. Cultores flagellant altiores arboris ramos, mundato prius circa arborem ſolo; ſiquidem nullum genus graminis ſub eâ naſcitur, omnem ſuccum ſeu humorem ad ſe attrahente arbore. Decuſſi Gariophylli biduum aut triduum ſiccantur, dein aſſervantur.

In agro Neapolitano mons celebris extat Pauſilippus, ad cujus ferme radicem, quà urbem ſpectat Neapolitanam, ſacellum viſitur D. Virgini ſacrum, juxta quod ſepulchrum Virgilii Maronis, poëtæ iſtius incomparabilis, hac inſcriptione inſigne:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini paſcua, rura, Duces.

Hunc ejus tumulum inumbrat annoſa Laurus, cujus cum tria teneam folia, hic prætereunda minime videntur: ita tamen, ut, cùm à vulgaribus Lauri foliis nil diſcrepent, de iis uberior non inſtituatur diſcurſus.

MALABATRUM, aliis folium Indum, Arabibus Cadegi Indi, Indis Tamalapatra. Quamvis ſint qui folium Indum à Malabathro differre putent. Garcias ab Horto folium hoc mali Medicæ ſimile eſſe affirmat, anguſtius tamen per extremum, colore viridi, tribus per longitudinem excurrentibus nervis aut coſtis, odoratum, Gariophylla quodammodo referens odore, non tam vehemente ut Nardus aut Macis, neque tam ſubtili aut acuto ut Canella. Naſcitur in procerâ arbore, procul ab aquis in Cambajâ. Præferuntur integra, quod virtus in iis diutius duret. Falluntur itaque qui Nardi Indici folium eſſe arbitrantur ob odoris affinitatem, item illi, qui cum Dioſcoride & Avicennâ folium hoc in paludibus gigni, & lentis paluſtris modo, aquis innatare ſine radice, ajunt.

Urinam movet, oris halitum commendat, veſtes ab eroſione tuetur, ſtomacho prodeſt, Lippitudinibus, inflammationibuſque tritum & in vino fervefactum commodè illinitur, ad ea omnia quæ Nardus commendatur etiam prodeſt, cujus vices ſupplet.

MUSA

Musa dicta arbor, Bauhino est palma longis latisque foliis, Plinio Pala, Acostæ Ficus Indica, Ludovico Romano Poma Paradisi, Oviedo Platanus, Guilandino Dudaim in Bibliis, Brasiliensibus Bacoba & Binana, teste Pisone, aliis multis à Botanicis insignitur nominibus, quæ recensere nimis foret longum.

Clusius l.2. c.10. in Notis ad Garciam, ex Oviedo eam his describit. Aliquando hæc arbor improprie dicta Platanus in arboris celsitudinem excrescit, & hominis crassitudinem acquirit, aliquando verò coxæ humanæ crassitie conspicitur, pro soli naturâ & ubertate augescens, ab imo ad summum folia fert amplissima, interdum duodecim palmos longa, ternos aut quaternos lata, plerumque minora, hæc ventorum flatibus facile multifariam dissecantur, & ex costâ illâ per folii longitudinem excurrente pendere spectantur, eum in modum disjecta. Tota planta veluti germen est, vel surculus, in cujus summo enascitur pediculus aut malleolus brachiali crassitudine, qui uvam producit, vicenos, tricenos, interdum centenos & plures fructus palmari longitudine brachialique crassitudine sustinentem, nonnunquam minores, quandoque etiam ampliores, pro plantæ ipsius & soli fertilitate. Cortex hujus satis crassus, sed qui facile eximatur, continens pulpam seu carnem bubulæ medullæ persimilem. Integra uva ante maturitatem colligenda est, cum videlicet aliquis fructus flavescere incipit, deinde in ædibus suspendenda, ut plenam maturitatem consequatur. Hic fructus in duas partes per longitudinem apertus, & utrinque incisus, deinde insolatus, gratissimi est saporis, & caricas succi bonitate superat. Aliis etiam modis in esum præparatur, quos vide dicto loco apud Clusium. Caudex annuus est, & semel duntaxat in vitâ fructus gerit. Verum ad radices consurgunt quinque, sex, aut plures surculi, qui parentem renovant, & subsequenti anno fructum perficiunt; exemptâ uvâ abjicitur planta, utpote inutilis. Adeo verò fœcunda est, ut nunquam intercidat, sed subinde novas proles gignat, ut fructus toto anno uberrime legere liceat.

Primum ex Guineâ advectam putat Petrus Martyr, ubi est familiaris & suâ sponte nascitur, satam in tantum augmentum protendi ait, ut multos pœniteat in suis prædiis eam plantasse aut fovisse. Ubicunque semel seritur, inutilem ad reliquos proventus terram reddit, ac montano filice fœcundius nutrit, distenditque radices, ita ut neque vomere ullo aut ligone purgari ulterius ager ejus receptor queat, quin perpetuo exortu à quâcunque tenui vel capillari radiculâ inter glebas latente repullulent nati novelli.

Est fragilis adeo, ut quamvis ad humani fœmoris intumescat proceritatem, & ad Lauri altitudinem emicet, facile tamen gladii aut baculi percussu, uti ferulæ, vel cardui planta sternatur.

Mihi frustum est ex folio, pedis unius cum dimidio longitudine, latitudine unius, quod per dorsum nervum grandem & latum excurrentem habet, à quo utrinque lineæ infinitæ fermè ad ambitum transversim excurrunt, colore subluteo, eâ parte quæ sursum spectat, alterâ verò pallidiore, & ex apice & ex basi quidpiam sublatum esse apparet.

CAP. XIV.

Folia Nucis Moschatæ, Palmarum, Theæ.

NUCIS MOSCHATÆ folia reperta inter Nuces Moschatas in Indiâ conditas, integras, cum omnibus suis operimentis, ut ad nos adferuntur, mihi aliquot sunt, pyri folia figurâ æmulantia, parte, quâ sursum spectat, glabrâ, saturatè viridi, inferiori asperiusculâ ad cinereum tendente, nervo uno eximio per longitudinem excurrente, de se varios minores surculos ad ambitum oblique spargente. Oblonga & rotunda cum sint, in apicem tamen valde acutum terminantur, odore nullo, sapore adstringente. Quædam quatuor pollices longæ sunt, duos latæ; quædam minores. Ferunt arborem, quæ hæc fert, pyri esse magnitudine, sed magis ad figuram Persici mali accedere. De fructu plura suo loco.

PALMARUM varia sunt genera, adeò ut Plinius lib. 13. cap. 4. undequinquaginta statuat. Ferunt quædam nuces majores & minores. Sepositis Dactyliferis, hic de foliis ejus, quæ Nuces fert, agendum, Bauhino palma Indica coccifera, angulosa dicta, Jausial Indi Avicennæ, Nux Indica Matthiolo, Coccus Indica aliis. Hujus arboris integram descriptionem reservabimus usque dum de ejus fructibus agemus, jam folia saltem quæ tenemus proponenda.

Ferdinandus Lopez lib. 1. Histor. Indicæ cap. 23. folia palmæ, in quibus Indi res memorabiles notant, OLLA vocat; sed Garcias ab Horto apud Clusium lib. 1. cap. 26. RAMOS in Malavar appellari dicit, ex quibus fiunt ædium tecta & navium tabulata & opercula.

Mihi aliquot ejus sunt folia Malacensibus characteribus insignita: unum duorum cubitorum longitudine, latitudine unciarum duarum, divisum cum sit, utraque pars unciam lata, colore luteo, crassitie chartam Pergamenam superans, sed quâ arbori adhæsit, multo crassius & spongiosius. Pars ejus interna ferme ad extremitatem usque literis exarata conspicitur, in utroque latere, secundum longitudinem, ita tamen, ut alterum latus quatuor, alterum tres occupet versus. Exterior folii pars, non nisi in uno latere, externo nempe, characteres obtinet paucos quatuor versuum, tres uncias secundum longitudinem saltem occupantes, ut existimem interiorem folii partem Epistolam, exteriorem inscriptionem & titulos continere.

Clusius loco supra notato narrat se librum vidisse, sex & septuaginta foliis constantem, non integris quidem, sed quæ extremitatibus recisis, per medium secundum longitudinem nervi secta, utrinque quatuor versibus stylo ferreo exarata, ut apud illos moris est, tribus locis pertusa, in medio videlicet, & duabus extremitatibus funiculo trajecta, aptatis utrinque binis asserculis, quibus contracto funiculo tegerentur. Scribunt vero Malacenses nostro more, à sinistrâ in dextram ducto stylo, non Hebræorum aut Arabum, qui à dextrâ in sinistram scribendo calamum ducunt. Literæ verò ipsæ ex continuatis constant punctis, stylo ferreo ductis.

Hujus styli mihi sunt exempla, de quibus inter Artificiosa sermo erit.

Sunt mihi præterea aliarum Epistolarum Malabaricarum in foliis palmæ exaratarum exempla, in quibus diversitas quædam characterum, quoad magnitudinem, extat, cæteroquin figuris conveniunt.

PALMÆ MINORIS sive Chamæriphes folia, palmæ majoris æmulantur figurâ, licet minora sint, unde & à Theophrasto ad palmas referuntur. Frutex est humilis, nam ex radice caulem emittit trium pedum longitudine, juxta terram crassum & nodosum, paulatim attenuatum, interiori substantiâ album & dulcem, ubi folia adoleverint, folia

palmæ

palmæ referunt, ſed eorum magnitudinem non acquirunt, ab alterâ parte caulis flores & fructus erumpunt uvarum inſtar.

Rudimenta horum fructuum & florum Muſcoſa ſunt & ab Italis Cephaglione vocantur, uſumque in bellariis habent. Cæterum ex foliis, quæ ad latera ramuſculi triquetri ortum trahunt & oblonga ſunt, tenuia & plana in acutum deſinentia, coloris ex albo, lutea, ſcopas, ſtoreas, corbes & alia in Italiâ conficiunt, ubi in maritimis creſcit, ſicut & in Hiſpaniâ.

THEE ſeu THEA Indorum & Chinenſium deſcribitur à Bontio in Hiſtoriâ Fructuum Indicorum Dialogo VI. in hunc modum. Herba eſt Bellidis ſeu conſolidæ minoris folia habens, cum parvis in ambitu inciſuris. Hujus foliorum exſiccatorum manipulum in ferventem lebetem ad hoc paratum conjiciunt, & ad ſufficiens tempus ebullire ſinunt, & hunc liquorem, qui ſapore ſubamarus eſt, calidum ſorbent. Hunc vero potum tanquam ſacrum Chinæ obſervant, & hoc venientes, hoc abeuntes hoſpites excipiunt, & non creduntur jus hoſpitalitatis impleviſſe, niſi hunc potum tibi propinaverint.

Exſiccantis eſt qualitatis ac ſomnum prohibet, dum vapores à ventriculo in cerebrum aſcendentes abſumit, præterea aſthmaticis & ſuſpirioſis prodeſt.

Chinenſes hanc potionem CIAM vocant, ipſamque plantam CHA, & non adeo apud eos antiquam ſuſpicatur Trigautius, quod in eorum literaturâ nullus ad eam ſignificandam reperiatur hieroglyphicus character. Cæterum Fruticem vocat hanc plantam, ac Japonibus æquè ac Chinenſibus familiarem ait. Folia verno tempore legunt, eaque in umbrâ exſiccant & ad quotidianam decoctionem aſſervant, quam prope continuo in potum adhibent, non in menſâ ſolum, ſed quoties in ædes hoſpes amicum viſurus ingreditur, hac enim potione invitatur, eâque ſecundo & tertio, ſi moram aliquam fecerit colloquendo. Calida ſemper bibitur, aut potius ſorbetur, & palato non eſt temperata quadam amaritudine inſuavis; ſed re verâ ſalutaris & ad multa frequentior ejus uſus. Nec una eſt hujus frondis præſtantia, alia aliam ſolet ſuperare, atque ita libram uno aureo, aut ſæpe duobus aut tribus, ſi præſtantior habita fuerit, comparabis. Apud Japones præſtantiſſima decem aut ſæpe duodecim aureis venit, apud quos etiam ejus uſus aliquanto differt à Sinenſi. Nam Japones folia hæc, in pulverem redacta, ferventis aquæ ciatho miſcent, quantum duobus aut tribus cochlearibus continetur, eamque potionem ita permixtam epotant. Sinæ verò in aquæ ferventis vaſculum aliquot ejuſmodi folia injiciunt, inde calida poſtquam horum vim imbibit epotatur, ipſa verò folia relinquuntur.

Folia ut ad nos adferuntur exſiccata ſunt, contorta & parva; & quidem duûm generum accepi; unum nigricat, quod amariuſculum eſt & adſtringens; alterum ſubviride eſt, non adeo adſtringens, à calculo præſervat, nam Chinenſes eo morbo non laborant, vigilias excitat, ſtudioſos juvat. Vera earum figura deſcribi nequit, cum exſiccando genuinam amittant, ac ſicca adeo ſint, ut ſi digitis parum terantur in pulverem facile redigantur. Cum diverſitas tanta in iis appareat, ſuſpicor fraudem ſubeſſe, ut multa hic apud nos pro foliis Theæ vendantur, quæ alterius ſunt plantæ.

Ego folia aliquot calidâ aquâ aliquantiſper maceravi, ut ductilia redderentur, unum eorum explicui, redditum eſt colore viridi opaco, figurâ referens folium fruticis Roſarum, crenatum enim erat, oblongum, per longitudinem nervulum extenſum habens, unciæ ferme longitudine, figurâ plane eâ & magnitudine, quam hic exhibeo.

Cap. XV.

De Ligno Aloës, Aspalatho, Bdellii, Caoba, Cinamomi, Cocogolæ, Colubrino.

FOliis Ligna subjungimus, inter quæ ut nobilitate ita raritate primas obtinet Aloes, aliis Agallochus Xyloaloë. Cujus duo genera tenemus; alterum quod Bauhinus vocat Agallochum præstantissimum, alterum Agallochum officinarum.

Agallochum præstantissimum, Indis Calampart, Linscotano Lignum Calamba vel Calambes, in magno in ipsâ Indiâ est pretio, adeò ut, cùm sincerum sit, cum auro & argento sæpe deponderetur. Arbor esse dicitur Oleæ instar, fructu piperis modo rotundo & rubente, ligno Thuiæ simile maculato, odorato, quod cortice crasso, aliquantulum versicolore, vestitur. A Cæsalpino lib. 2. de Plantis cap. 27. id quod sincerum est, ita describitur: Ramenta ligni adferuntur, nodosa, densa, subcinericia, maculis nigris, quæ si fricentur odorem suavem spirant, si admoveantur igni pinguedinem exsudant, sapore amaro.

Hujus mihi sunt scindulæ quædam ex Hispaniâ à Nobiliss. D. Eilardo Ulfeldt allatæ, quæ notis superioribus respondent, alioquin rarissimum.

Iconem præterea teneo unius frusti, Serenissimo Regi Nostro Christiano IV. Gloriosæ memoriæ oblatam. Ipsum lignum, quod ex Indiis in Hollandiam Anno MDCXLII. allatum erat, ut emeret, pondere centum & quatuor unciarum, longitudine pedum duorum, latitudine unius, minus unciis duabus. Frustula alia mihi sunt, quæ tamen pro veris non agnosco.

Agallochum officinarum, Aloë & Aloa, Vartomanno Tarum, id est, Xyloaloë fissile leve & aromaticum Cordo, Palo d'Aquila vel Agula Linscottano. Lignum est leve, fibrosum, coloris cinerei flavescentis, aromatici, saporis subdulcis, odoris grati. Ex eo quadratum teneo asserculum, duarum circiter unciarum longitudine & latitudine, parte eâ, quæ cortice tegebatur, nigricans.

Omne genus Agallochi calefacit & siccat ordine secundo, cordi robur conciliat, unde inter cordialia locum habet. Dioscorides mandi & ejus decocto os ablui ait, commendandi halitus gratiâ: ad suffimenta valet, stomachi fervori medetur, ad Dysenteriam & tormina commendatur, in omnibus corporis affectibus frigidis locum habet.

Aspalathi genera septem recenset Bauhinus in Pinace lib. 11. sect. 1. sed ad nullum illorum referre valeo lignum illud quod Aspalathi nomine ex Belgio ad me transmissum est, colore enim est ex luteo nigricante, Gummosum, fibris rectis constans, odoratum, levi acrimoniâ præditum, adeò ut Agallochi speciem potius esse arbitrer. Duæ mihi sunt scindulæ, digiti longitudine, Drachmas duas ponderantes, quas si quis huc referendas putet, aliam ab iis, quas produxit Bauhinus, speciem ut constituant, necessum, cùm colore discrepent.

Bdellii arboris seu ligni mihi obtigit ramulus duarum unciarum circiter longitudine, crassitie minimi digiti, qui aliorum ramusculorum sibi obversorum fragmenta in medio obtinet. Inferiori parte cortice nudatus est, alterâ tenui, cinereo dotatur, quem stipant Bdellii pellucidi & sinceri fragmenta, iis præsertim in locis, ubi ramuli è stipite emergunt. Substantia ligni mollis est, sapore amariusculo. Integræ hujus arboris descriptionem exactam apud neminem adhuc videre licuit. Dioscorides arborem Saracenicam vocat, Plinius lib. 12. cap. 9. arborem nigram esse dicit, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici, ceraso simili cortice vestiri, nostrum docet fragmentum, lignum in majori stipite (forsan) albicat, sed in ramulis minoribus ad purpureum accedit. De Lachrymâ ipsâ & ejus viribus suo loco agendum.

Caoba dictum Indis lignum, quibusdam Saccharinum, scriniarii nostrates Sucker-kisten-holtz vocant, quod cistæ, in quibus impurum Saccharum ad nos vehunt, ex hoc genere ligni ut plurimum sint confectæ. Odoratum est, colore ad purpureum vergens, porosum, grave tamen, fibris variè discurrentibus, Quercinum referens. In magnâ copiâ in Indiis extare, vel ex eo constat, quod navis nostra Christianshafn dicta, ex Orientali Indiâ redux, hoc ligni genere fuerit refecta, trabes enim maximas & malum ex eo confectum habebat: mihi frusta aliquot ex eo obtigerunt, pedis circiter longitudine, crassitie duorum pollicum.

Ad

Ad colorem purpureum quamvis vergat, aëris tamen & pluviarum expositum injuriis, superficiem acquirit cineream. Ad opera tessellata nostrates utuntur.

Cinamomi arboris lignum ex Insulâ Ceilon Indiæ Orientalis habeo. Est verò frustulum unciæ longitudine, pollicis crassitie, leve, albicans, exiguâ nigricante medullâ, sapore & odore fermè nullo, ligno salicis fermè simile, cortice subrubente ex parte tectum, sapore cinamomi, crassitie eâ quâ cinamomum vulgò spectamus, externâ superficie membranâ tenui cinereâ operto. Est mihi præterea cinamonum, à ligno avulsum, tali membranulâ cinereâ tectum, dimidii digiti longitudine, sapore acri aromatico. Scipionem præterea teneo cinamomi cortice obductum.

Arborem ipsam quod concernit, provenit in Insulâ Ceilon, ut & Malavar & Java, sed minor est & ignobilior; & à Garciâ ab Horto lib. 1. cap. 5. hunc in modum describitur: Magnitudine est oleæ, interdum minor, multis ramis prædita, non iis quidem contortis, sed rectis fermè, foliis lauri quidem colore, sed formâ ad citri folia accedente, floribus candidis, fructu nigro & rotundo, avellanæ ferme magnitudine; aut exiguis olivis simili. Est autem Canella nihil aliud, nisi secunda & interior arboris cortex. Nam duplici cortice munita est, velut suber, non tamen adeò crasso & distincto.

Exemptus ergo cortex, exteriore libro repurgatus, deinde in laminulas quadrangulas sectus, humi abjicitur, atque ita per se convolvitur, ut trunci unius rami, integer cortex videatur, cum tamen partes sint duntaxat corticis in tubulos digiti crassitie convolutos; truncus verò interdum femoris crassitudine reperiatur. Roseum autem illum, sive ex citreo vinosum colorem Solis calore contrahit, non probe exsiccatus candicat, sive cinerei sit coloris, nimio calore solis adustus, nigri. Adempto cortice tribus postea annis ab eâ arbore abstinetur, ut renascatur interea temporis.

De Cinamomo & Cassiâ multa apud veteres extant, quæ observationibus modernis repugnant. Quorum errorum fundamenta videre qui gêstit, legat Garciam loco supra citato. In primis quod multis & operosis contendunt Cassiam à Cinamomo seu Canellâ diversum esse, id rei veritati repugnare ibidem docet.

Arabibus enim, Persis & Indis Salibagha vocatur Cassia lignea, à vulgo autem Indorum eodem nomine appellatur, quo Canella seu Cinamomum. Nullum enim inter Canellam & Cassiam faciunt discrimen: nec quemquam Canellam à Cassiâ differentem vidisse putat Garcias. Crassiores enim & nigriores Cassiæ ligneæ tubuli, sunt canellæ seu cinamomi sole magis exusti aut in navibus corrupti, vel non benè parati, aut minus tempestive cæsi, fragmenta debiliora. Minores verò cannulæ, quæ pingue quid aut mucilaginosum sapiunt, canella est Lavanica, aut Malavarica ignobilioris notæ.

Cocogola dictum lignum, coloris est purpurei obscuri, ad Santalum rubrum quam proxime accedens, fragile admodum. Ejus scindulam ex Hispaniâ secum tulit D. Sperlingius, sed ubi crescat, aut cujus sit Naturæ aut proprietatis, non addidit. Masticatum rubro colore sputum tingit. Ad tincturas & opera Scriniaria expeti existimo.

Colubrini Ligni tria mihi sunt frusta, unum tenuius, quod radicem magis quam ramum refert; alterum digiti crassitie, unciæ longitudine: tertium crassius ex majori ramo abscissum, sed figurâ externâ, cortice & ligni substantiâ, cum præcedentibus conveniens. Videntur esse primi generis illorum, quæ describit Garcias ab Horto, Historiæ Aromatum libro 1. cap. 44.

Lignum Colubrinum ita dicitur, quod contra colubrorum & animalium virus ejaculantium Morsus aut Ictus efficax sit. Ab incolis Insulæ Ceilon, ubi provenit, Rametul vocatur, à Lusitanis Pao di cobra, id est Lignum colubrinum. Duorum aut trium Palmorum magnitudine assurgit, paucis virgulis, quatuor aut quinque duntaxat tenuibus, inquit Garcias. Radix, quæ maxime in usum venit, veluti tenuiorum nostratium vitium radices, multis capitibus aut nodis se propagans, ita ut semper radix aliqua extra solum se exserat, & radice unâ exemptâ, aliæ in ejus locum succedant. Radix hæc ex candido cinerea est, solida admodum, amaro gustu, folia Persicæ mali, magis tamen virentia, flos longe à foliis racematim cohæret pulcherrimo colore rubens, fructus sambuci, sed rubens & durus, etiam racematim cohærens ut in Periclymeno.

Teritur primum hæc radix, & ex vino aut aquâ cordiali propinatur à serpente percussis; teritur etiam ad cotem Santali modo & vulneribus inspergitur.

Pulvis etiam Lumbricos necare dicitur, papulas, exanthemata, & impetigines tollere creditur, & colicam passionem sanare. Similiter utile esse Medicamentum adversus febrium

brium circuitus, unciæ pondere propinatum, prius tamen tritum & aquâ maceratum, per vomitus expurgatâ multâ bile.

Hæc Garcias: quæ dum confero cum fragmentis ex Insulâ Ceilon mihi allatis, dubia suggerunt haud pauca. Primo, quod plantam duorum saltem aut trium palmorum altitudine assurgere ait; vix videtur probabile. Cum mihi radicis frustum sit, quod in Diametro unciam superat, tam grandem radicem, tam exilem præbere plantam vix vero simile. Nisi Garcias plantam saltem viderit primo emergentem, quæ ad justam magnitudinem nondum pervenerit. Nec solum tenues, ut asserit, radices habet, sed & crassas adeò, ut brachium pueruli crassitie æquet, quod docet fragmentum alterum quod possideo. Quod unciæ pondere in febribus exhiberi ait, tritum & aquâ maceratum, vix consonum rationi videtur, cum vix eâ dosi unâ vice assumi pulvis possit, pro unciâ unâ forsan Drachma ponenda, aut vicibus non unis tantum exhibendum, aut infusum in aquâ appropriatâ tantum dandum.

Ex mihi communicatis fragmentis, duo digiti sunt longitudine, distorta, inæqualia, nodosa, cortice tenui flavescente prædita, gustu amara, paulo crassiora minimo digito. Unum grandius & crassius, longitudine unciæ unius, tereti figurâ, sed oblongâ, nodo unico, seu erumpentis fibræ basi præditum, crassitie unciæ per Diametrum, sed in circumferentiâ unciarum duarum cum dimidiâ fermè, alioquin colore corticis & ligni, sapore item plane prioribus respondens. Demum accessit aliud digiti crassitie, unciæ longitudine.

Cap. XVI.

Cupressus, Ebenum verum, Fossile lignum Umbriæ & Islandiæ, è fluvio Januarii, fœtidum.

Cupressinum lignum ex arbore ejusdem nominis petitur, quam in marem & fœminam dispescunt Botanici. Fœminam eam vocant, quæ in fastigium Metæ modo attollitur & acuminatur; Marem, qui in ramos latè dispergitur. Planta est procera, recta, caudice glabro, ramos in summitate tantum habens, foliis perpetuò virentibus Sabinæ instar, conos ter in anno edens, lariceis similes, crassiores tamen, duriores, compactiores & speciosiores, in quibus minutum concluditur semen. Caudex quandoque resinam de se fundit liquidam instar Therebinthinæ. Ligni materies solida, compacta, suaviter odorata, gravis. In Cretâ copiosissimè provenit, quocunque enim in loco ibi terra moveatur, subactaque sit, nisi feratur alia, hæc suâ sponte gignitur: sed alibi non nisi magnâ & diligenti curâ provenit. Fimum aversatur. Semen habet adeo minutum, ut atomis comparari possit, quod à formicis valde expetitur; Lignum ejus nec cariem, nec vetustatem sentit, nec unquam suaveolentiam exuit.

Conorum decoctum ex aceto dentium dolores mulcet, si eo os colluatur, defluxiones tollit, quod & foliorum præstat decoctum. Commendatur etiam ad Capillorum defluvium. Recentes coni Herniosos juvant, si decoctum eorum quotidie bibant, interim folia trita testiculis admovenda. Ex ligno cistæ & capsæ parantur magni æstimii, tam propter odoris suavitatem, quam quod vestes & alia in iis asservata à blattis, tineis, & corruptione immunia conserventur.

Ebenus seu Hebenum, quibusdam Xiloaloë officinarum, aliis Guajaci species; lignum est nigerrimum, durissimum, si fricetur aut carbonibus imponatur odoratum, densum, unde nitorem pulchrum recipit lævigatum. Dioscorides ex Æthiopiâ adferri scribit nigrum, nullo venarum discursu, lævore cornus elaborati, densum cum frangitur, gustu mordaci & adstringente. Ex Indiâ ignobilius peti vult: sed Tevetus in Indiæ Insulâ Palmobobere, præstantissimum & nigerrimum inveniri refert, ut & in Hispaniolâ. Clusius in Insulâ Mauritii extare optimæ notæ cognovit, ut refert lib. 5. Exot. cap. 4. Plinius lib. 12. cap. 4. Hebenum raram arborem Neroni Principi allatam, quam nullam aliam quam palmaris generis esse docuerunt.

Nec radices, nec folia, nec fructus ad nos adferuntur, sed caudices & trunci excorticati & omni partium ornamento nudati. Speciem quandam Palmæ esse arbitror cum Plinio.

Dioscorides & Plinius Ebenum commendant ad oculorum caligines abstergendas, destillationes veteres pustulasque, si ad cotem lævigetur. Miscent alii Medicamentis oculis

oculis deputatis; si scobs ejus ramentaque vino Chio per 24. horas macerata in collyrium redigatur. Uritur in novo fictili, donec in carbones vertatur, lavatur plumbi usti modo, ita siccis, scabrisque lippitudinibus conducit. Tophis cum melle & radice Dracunculi medetur. Vim habet excalefaciendi, abstergendi, & tenuium est partium.

Ex Ebeno Indi Deorum simulachra fingunt, Regesque ex eo sceptra sumunt; pocula craterasque ex Ebeno factitant, quod credant contra maleficia efficacissimum esse, & quicquid veneficii fuerit averti ejus tactu. Fabri lignarii ex eo polita præclara opera fabricant, splendore & pulchritudine eximiâ.

Est & aliud Ebeni Fossilis genus, cujus mentionem fecit Pausanias lib.1. cum inquit: Audivi Cyprium hominem oppido quam peritum in herbarum generibus, ad medendi usus notandis, qui diceret Ebenum nulla folia, nullumque omnino fructum ferre, quin & stirpis nullam esse Soli expositam, radices tantum terrâ occultari, quas eruant Æthiopes, atque ii in primis, qui, quo maxime loco reperiatur, norunt.

Sed Agricola lib.7. Fossilium cap.22. Hildesheinii etiam ejusmodi Ebeni fossilis speciem inveniri refert, quam hisce describit. Hildesheinii intra terram aluminosam est lignum in lapidem mutatum, & in commissuris reperitur Ebenum fossile, quod etiam sparsum in aliorum lapidum cavernis tanquam in alvo latere Theophrastus non ignoravit. Stirps est nigra, foliis & fructu carens, cornu politi modo splendida, solida, sed lævis, omninoque aspectu similis Gagati lapidi, sed naturâ admodum diversâ. Nam Ebenum ignem non sentit, Gagates accensus ardet & igne perit.

Ab hoc Ebeno fossili diversum est, quod in Islandia reperitur, & laminatim eruitur, colore nigerrimo, quandoque subfusco, ponderosum, fragile, exsiccatum ubi fuerit. Quanquam Mercator, qui ejus mihi copiam fecit, lentum adeò & flexile esse, cum primum è terrâ eruitur, retulerit, ut viminis instar in quamvis partem trahi possit ac flecti. Fibris constat obliquis & nodis hinc inde, plane instar radicis majoris cujusdam arboris. Fabro cuidam lignario, in lignis dijudicandis perito, tradidi, qui juglandis arboris radicem longâ annorum serie nigredine tantâ infectam esse putabat. Sed iis locis nunquam hæ arbores conspectæ sunt. Polituram non facile admittit, nec operi scriniario ob fragilitatem adhiberi potest. Iis in locis Islandiæ, ubi magna copia eruitur, terrâ ad duas ulnas effossâ, nullæ planè sunt arbores, aut fuisse unquam animadverti potest. Quocirca nescio an probari eorum possit opinio, qui existimant hic olim silvas fuisse, quæ relictis radicibus incendio conflagraverint, Radicum verò truncos à succo subterraneo vitriolato colorem nigrum contraxisse vero similius est. Laminæ quas teneo longitudine sunt pedis unius cum dimidio, latitudine æquant dimidium, crassitie pollicari, inæquales, asperæ, rimis multis dehiscentes.

Hoc lignum vulgo Sorturbrandur vocant & latere ajunt in monte adeo prærupto & alto, ut eò nullus nisi audacissimus penetrare valeat, qui à juventute præcipitiis fuit assuetus, effodienda quoque terra est, aliquot ulnis antequam se prodat hoc lignum.

Illud exploratum habent Islandi, pulverem hujus ligni vestibus inspersum, in quâcunque serventur cistâ, à tineis & vermibus non erodi. Si contingat membrum aliquod morbo iis Kueisa dicto infestari (spasmum esse puto) applicato hoc ligno calefacto, tolli & profligari.

Huc referendum puto Lignum fossile umbriæ, quod invenitur in Umbriâ Italiæ Provinciâ, in territorio Todi, variis in locis, prope Castellum Collesecco & Rosarum, sed juxta viam Romanam majori in copiâ effoditur. Ortum trahit è terrâ cretosâ, quæ paulatim in lignum vertitur beneficio ignis subterranei in istis locis, qui tempore pluvioso fumum crassum exhalat, accedente sulphure quodam minerali.

Inveniuntur particulæ ex parte cretosæ, ex parte ligneæ, ex parte carbonis instar adustæ. Siquidem de minerali & vegetabili participare videatur, Metallophitum seu Minerephiton appellari posse videtur, simile Cedro montis Atlantis in Mauritaniâ. Colore est Leonino obscuro, venis inordinatis, obscurioribus aliquanto reliquâ substantiâ.

Ex semine ut reliquæ arbores non generari ex eo patet, quod nunquam inveniantur particulæ cum radicibus, ramis, aut nervis; sed trunci solum erecti lateraliter dispositi, unde striarum inordinatio. Qui ex arboribus sub terrâ olim reconditis provenire putant, eo turbantur, quod truncorum ambitus non rotundâ sed ovali figurâ conspiciatur;

tum quod lignum hoc grave admodum ſit, ut aquæ injectum fundum petat, & minerale quid ſapiat. Inveniuntur præterea particulæ in lapidem converſæ, quadam parte lapideæ, quadam lignum æmulantes, ſed tamen ſubſtantiæ lapideæ. Quædam fragmenta exterius lapidea, interius lignea, & vice verſâ ſe offerunt, cortex partim cretaceus, partim ligneus. Dum recens è terrâ eruitur, facile flectitur, ſed poſt annum, ubi exſiccatum fuerit, nequaquam. Si igni, mox ubi erutum fuerit, committatur, lente valde conſumitur, cum fumo magno & odore ingrato. Sicci odor gratus eſt, & calorem intenſum præbet, nec cito conſumitur, ignem diu conſervans. Trunci variam habent figuram, ejuſque varietatis ſpecimina quædam edidit Franciſcus Stellatus Lynceus in peculiari de hoc ligno tractatu Romæ edito.

Non ita multi elapſi ſunt anni, ex quo hoc lignum primum innotuit. Elegantes ex eo capſulas & opera fabricare norunt Itali, uſum præterea ullum an habeat ignoro. Præter capſulam perſpicillis recipiendis aptam, quatuor unciarum longitudine, duarum cum dimidiâ latitudine, aliis quoque particulis eleganter politis me donavit Vir Clariſſ. D. D. Thomas Bartholinus, qui ex Italiâ ſecum attulit.

Eſt in Braſiliâ fluvius Januarii dictus, quod eo menſe primum à Joanne Diazio, die Solis, Anno MDXV. primo ei ſit aditum, ad altitudinem duorum & viginti graduum, ſcrupulorum viginti verſus polum Antarcticum. Juxta hunc fluvium lignum reperitur quod Dominus de Laet, qui illud mihi tranſmiſit, vocat Lignum è FLUVIO JANUARII. Fruſtum quod teneo uncias quinque longitudine æquat, latitudine dimidiam, colore obſcurè purpureo, fiſſile, quod rubro colore tingit & inficit. Ex quali arbore petitum me adhuc latet.

LIGNUM FOETIDUM ad nos ex Indiæ Orientalis Inſulâ Timor dictâ Anno MDCXXXIX. attulit Societatis Indicæ Præfectus Rulandus Krappè, ſed de ejus uſu nihil ipſi conſtabat. Mihi fruſtulum ejus obtulit quadratum fermè duorum pollicum longitudine & latitudine, leve, coloris citrini, ſed fœtore inſigni, præſertim ſi radatur aut ſecetur. Suffocationibus uterinis forſan non incommodè adhibebitur, ſed ego ejus nondum feci periculum.

An ex eâ ſit arbore fœtidâ, quam Indi Quauhyyac vocant, ignoro. Deſcribitur ea à Nierenbergio lib. 14. Hiſtor. Natur. cap. 74. hunc in modum. Arbor eſt magna ferens mali medici folia, ſed tamen acuminata, cortex adſtringit, gravem odorem ſpirat; calidâque & ſiccâ conſtat temperie; fluxum alvi coërcet, ſudorem elicit. Naribus inſtillatus ſuccus ſternutamentum excitat, caput purgat, atque ita febres tollit, capitis præterea arcet dolorem. Similem fœtorem ſpirat Aovay Teveti, de quo inter fructus actum.

CAP. XVIII.

De Guajaco, ligno Hederæ, Literato, Montis ardentis Puteolani.

GUAJACAN Indicum nomen eſt ligni, quod jam Guajacum, ſeu Gajacum vocamus, quibuſdam Palus Indica & Lignum Sanctum. Sunt qui Ebeni, ſunt qui Buxi ſpeciem faciant, ſed melius illi qui novum arboris genus ſtatuunt, ex Americâ & Indiâ Orientali ad nos delatum, cujus quinque ſpecies à Bauhino in Pinace recenſentur.

Matthiolus lib. I. in Dioſcoridem cap. III. ex relatione eorum, qui in ſilvis Indiæ arborem hanc viderunt, ad Fraxini proceritatem accedere refert, & ad hominis mediocris habitus craſſitiem, folia ferre quadantenus Plantaginis æmula, dura ac brevia, flores luteos, fructus juglandis magnitudine, qui eſu alvum ſubducunt, cortice nigro in annoſis, juvenibus ſubrutilo. Nicolaus Monardes in Hiſtoriâ ſimpl. cap. XX. Ilicis magnitudine ſtatuit, ramoſum, magnâ matrice nigricante, materie quam Ebenum duriore, cortice craſſo, gummoſo ſeu pingui, &, cum ſiccum eſt lignum, facile decidente, foliis exiguis & duris, flore luteo, quem ſubſequitur fructus rotundus, ſolidus, ſemina in ſe continens Meſpili modo. Ramulum fructu & flore onuſtum deſcribit Cluſius in Notis ad eundem locum, qui in quibuſdam diſcrepat à ſuperioribus. Manardus tria ejus conſtituit genera; primum craſſiore & vegetiore mole, interiore parte nigrâ, exteriore pallidâ, perplexis lineis ad fuſcum tendentibus per longum interſectâ. Alterum caudice minore, cujus extimæ partes majori ſe diffundunt ambitu, intimæ nigricantes minori. Tertium

Tertium exiliore caudice, extrinſecus & intrinſecus albicante, quod reliquis præferunt, & lignum ſanctum vocant. Sed rectè Matthiolus hæc non eſſe diverſa lignorum genera ſtatuit, quin potius, ratione ætatis & ſenii, arboris colores illos diverſos provenire. Quo enim maturius lignum, eo nigrius, quod in moro, nuce, & aliis apparet.

Vires ei inſunt inſignes, præſertim contra luem Veneream, cui medendæ potiſſimum dicatur. Conſtat partibus calidis & tenuibus, ſiccis quoque: unde efficaciter exſiccat, attenuat, liquefacit, expurgat, ſudores movet.

Cum reſinæ multum in ſe contineat, putredini & corruptioni balſamicâ virtute reſiſtit. Modus decoctum ex eo parandi, paſſim apud autores extat. Nec ſolum in lue Venereâ locum obtinet; ſed & Hydropicis, Aſthmaticis, Epilepticis, juncturarum doloribus laborantibus, omnibuſque morbis à frigidis & lentis humoribus ac flatibus ortum trahentibus, convenit.

Ex hoc ligno torno elaboratæ mihi ſunt Pyxides, Rotulæ, & alia ejus generis.

Hedera arborea quamvis vulgata ſit planta, ut inter rara hæc locum mereri haud videatur, cum tamen vulgo jactitetur, & Vecherus ex Evonymo & aliis referat, vinum ab aquâ ſeparari, ſi vas ex hederâ conficiatur, eique vinum infundatur, cui aqua permiſta, brevi permanente vino aquam exſtillare; in hujus experimenti veritatem ut inquirerem, ex ligno Hederæ (cum mihi fruſtum obtigerit brachii craſſitie) pocula confici curabam, quorum maximum liquoris libram ſemis capiebat, cui vini duas partes, aquæ unam infundebam; quæ per tres dies mixta ubi ſtetiſſent, paulatim ſimul tranſudabant. Ex quo de experimenti veritate judicium ferre quivis poterit. Lignum videtur poroſum, leve, & tenuibus liquoribus ſervandis minus aptum. Et certè ſi aqua tranſudat, quidni & vinum, quod tenuius eſt & magis ſpirituoſum? Niſi ad occultas qualitates confugere velimus, quas ego hic non deprehendi.

Lignum literatum, Belgis Letter-hout/ ex continente Americæ prope fluvium Cajamum adfertur. Barbaris Pira Timinere, quibuſdam Moſchaten-holß/ eo quod varietate colorum purpurei & nigricantis ludat, ut interior ſubſtantia nucis Moſchatæ. Solidum eſt, durum, grave, colore roſſo, elegantibus notis ſubnigris, gratâ varietate diſtinctum, inſignis ad opera fabrilia uſus. Arbor ipſa procera eſt, recta, glabro cortice, frondes tantummodo ferens in faſtigio trunci, folia ad pyri figuram quam proxime accedunt. Bauhinus ad Aſphalata rubra referre videtur. Forſan illud eſt quod à Lerio vocatur Lignum Americanum rubrum, diverſi à Braſilio generis, è quibus clavas ſuas Barbari conficiunt. In Medicinâ nullum adhuc invenit uſum, ſed ſcriniarii in teſſellatis & variegatis operibus ſibi illud familiare reddiderunt, ſcipiones præterea & baculos ex iis conficiunt ſplendidos & pulchros.

Frustulo ligni me donavit Vir Clariſſ. D.D. Thomas Bartholinus, quod ex monte Veſuvio, prope Puteolos ardente, extraxit. Ramulus eſt teres, digiti craſſitie, quinque unciarum longitudine, in carbonem fermè converſus, unde mollis, niger, nodoſus, hinc inde exeſis fruſtulis, inæqualis, odore ſulphureo & ejus colore quibuſdam in locis infectus. Ex quo ligni genere conſtet, haud facile dijudicare quis jam valet.

Cap. XVIII.

Lignum Nephriticum, Panava, Rhodium, Santalum, Saſſafras, è Siam.

Lignum nephriticum, Bauhino lignum peregrinum, aquam cœruleo colore tingens, quod ad Fraxinum refert. Ex Novâ Hiſpaniâ & Mexico ad nos defertur, ubi Coatl & Tlapalczpatli vocatur. Frutex eſt grandis, quandoque in molem arboris excreſcens, trunco craſſo, enodi inſtar Pyri arboris, foliis ciceris, ſed minoribus, non plane diſſimilibus Rutæ, floribus exiguis oblongis, luteis, ſpicatim digeſtis.

De ejus temperamento non conveniunt autores, quidam frigidum & humidum eſſe putant ad temperatum accedens, Manardus calidum & ſiccum in primo gradu putat.

Ligni materia licet albicet, aquæ tamen immiſſa eam cœruleo tingit colore, Athanaſius Kirckerus obſervavit, id aquam in omne genus colorum transformare, ut docet Artis Magnæ Lucis lib. 1. p. 3. pag. 77. quæ pota renes & veſicam mundat & refrigerat, urinæ acrimoniam temperat, & calculos pellit. Ad jecoris & Lienis obſtructiones etiam

commendatur. Lignum aſſulatim & minutim conciſum, in optimâ & limpidiſſimâ aquâ fontanâ maceratur atque in eâ relinquitur, donec aqua à bibentibus abſumpta ſit. Dimidiâ poſt injectum lignum horâ, aqua cœruleum contrahit colorem. Hac aquâ aſſidue utuntur, eâ vinum diluunt, & mirabiles experiuntur effectus, ſine ullâ humorum commotione, neque aliâ eſt opus victus ratione, quam temperatâ. Saporem nullum aquæ communicat. Franciſc. Ximenes obſervavit, lignum, poſt quindecim dies continuos aquâ maceratum, virtute omnimodâ exui, nec aquam ulterius tingere.

Libavius Epiſtolâ 38. in ciſtâ Medicâ, cum 18. Auguſti mane bibiſſet vinum dilutum aquâ infuſionis ligni Nephritici, quamvis vix ſemiſcrupulus ligni fuerit, tamen poſt nonam, turbavit ventrem, & per Renes alvumque purgavit. Unde colligit infuſum in vino purgare electivè, in aquâ tantum Renes permeare.

Aliud Lignum nephriticum ex Braſiliâ adfertur, quod externâ figurâ & colore diverſiſſimum eſt à præcedente, licet viribus conveniat. Mihi à Domino de Laet ejus nuper facta eſt copia, tranſmiſſo fruſto trium unciarum longitudine, unius latitudine. Oblongum enim eſt & quadratum, colore non albo, ut illud quod ex Novâ Hiſpaniâ adfertur, ſed ex fuſco nigricante, ſaporis fermè nullius, niſi quod ad dulcem parum inclinet.

Lignum panava ſeu Moluccenſe, quod in Inſulis Moluccis reperitur, colitur in hortis ac magno eſt in precio, nec facile peregrinis illud communicant.

Arbor eſt mali Cotonei magnitudine, cujus folia Malvæ vulgaris foliis ſunt ſimillima, fructus avellanæ, ſed minor, molliore cortice & nigricante. Ejus lignum leve admodum eſt, album, cortice tenui cinereo, quod ex fruſto mihi dato obſervo, quatuor Drachmarum.

Intus ſumptum, aut foris admotum, venenis omnibus reſiſtit. Intus exhibetur adverſus venena, paucorum granorum quantitate, ita ut decem non excedantur, in juſculo aliquo, & animalium venenatorum morſibus pulvis inſpergitur. Summa doſis eſt ℈ß. in aquâ Roſaceâ aut juſculo, evacuat omnes humores, in primis craſſos, lentos & Melancholicos; convenit Quartanis, diuturnis febribus, colicis & Iliacis doloribus, articulorum quoque; Lumbricos necat, appetentiam dejectam excitat. Si nimia fuerit dejectio, ſedatur ſubito ſi detur decoctum Orizæ, poteſt etiam ſine dictâ obſervatione propinari. Bilioſis & calidis naturis minus appropriatum, cibus & potus non aſſumendus, antequam quod ſufficit evacuaverit.

Semine utuntur Indi in aucupiis. Ejus enim pauxillum, cum Orizâ coctâ miſtum, avibus objiciunt, quæ illico ſtupidæ decidunt, &, niſi maturè capita eorum aquâ frigidâ perfundantur, moriuntur. Medicamentum hoc à Chriſtophoro Acoſtâ valde commendatur.

Rhodium lignum quidam ab Inſulâ Rhodo dictum putant, quod ibidem copioſe proveniat, vel quod odorem Roſæ ſpiret; Bauhinus illud ad Aſpalathos refert, illudque Aſpalathum albicans torulo citreo vocat, Agallochum quidam putarunt. Pona & Lobelius in Adverſariis tertiam ſpeciem Aſpalathi conſtituunt, & ad Rhodienſes olivaſtros, aut Santala ſpectare putant. Sed falli omnes docet Honorius Belli, in Epiſtolâ ad Cluſium, verum Cytiſum Marantha eſſe docens.

Provenit in Inſulâ Rhodo & propinquis, præſertim Aſtachidâ, ubi ſingulis annis trunci cæduntur. Nam Turcæ pro manubriis enſium conficiendis uſurpant, & Caloeri Pathmi in ſphærularum precariarum uſum convertunt. Flores croceos fert in extremis ramulis, quibus ſuccedunt falcatæ ſiliquæ, ſemen Cythiſi Maranthæ terna folia ſimul conjuncta habet. Frutex ipſe humanam altitudinem ſuperat, brachialique aut majori eſt craſſitudine, cum floret aliquantulum acris eſt, medullam ſpiſſam & nigram habet. Lignum foris albidum eſt, intus torulo ſubflavo aut citreo, ſantalo albo aut citrino ſimillimum, odore Roſæ albæ, guſtu ferme nullo, parum ad caliditatem inclinante.

Uſum hactenus obtinuit in ſphærulis precatoriis, dentiſcalpiis, aliiſque ad ornatum ſpectantibus, propter gratum odorem. Santali citrini vices ſuſtinere poſſe ſunt qui velint.

Santalum lignum eſt veteribus Græcis incognitum, ab Arabibus primum in uſum traductum. Avicennæ, Serapioni & Mauritanis Sandal; in Inſulâ Timor & Malaccâ Indiæ Chanduna, in Canarâ & Decan Sercandam vocant.

Arbor ipſa in Nucis Juglandis magnitudinem exſurgit, foliis virentibus, Lentiſci æmulis,

æmulis, flore ex cœruleo nigricante, fructu cerasi magnitudine, primum viridi, deinde nigro, insipido, & admodum caduco. Viridis inodora adhuc est arbor, sed exsiccata detracto cortice suaviter olet.

Trium generum est; rubrum, album, pallidum seu citrinum, quæ non in unâ, sed diversis nascuntur provinciis, multum inter se distantibus. Rubrum in Coromandel & maritimis crescit, atque ex eo Idola sua fabricare & adversus febres medicamenta præparare solent. Album & citrinum in Insulâ Timor. Cæsalpinus, flavum seu citrinum, medullam albi esse existimat.

Refrigerat gradu tertio & exsiccat secundo. Rubrum defluxiones prohibet, inflammationibus & doloribus podagricis ex succo Sedi & Portulacæ illinitur. Ex candido & citrino fiunt Epithemata ad capitis dolores & ventriculi æstus in febribus. Cordialibus medicamentis etiam permiscetur, lætitiam ac robur adfert. Indi in mortariis lapideis contuso & aquâ macerato sibi universum corpus inungunt, dein siccari sinunt, ad æstus corporis tollendos, & odoris conciliandi gratiâ.

SANTALI RUBRI silvestris speciem ex Africâ allatam transmisit Clariss. Vir D. Johan. de Laet, colore est pulchrè rubicundo, odoratum, læve, unciarum quatuor longitudine, pondere Drachmarum quinque.

An illud sit quod Garcias ab Horto in Insulâ S. Laurentii inveniri accepit ab Æthiopibus, quod non pro Santalo, sed ligno aliquo alio odorato habet? In Cretâ etiam Pseudosantalum provenire docet Dodoneus, quod quidam existimant esse Ulmum Montanam Theophrasti.

SASSAFRAS lignum Gallis in Floridâ degentibus ita vocatum, Pavame Indis dicitur, in Virginiâ Vinauck. Bauhino arbor ex Floridâ ficulneo folio. A Manardo describitur, quod sit arbor magna, Pini mediocris magnitudine & formâ, unico trunco nudo, ramis in Cacumine expansis ut pinus repurgata, cortice, quem integit tenuis cineracea quædam pellis, ex gilvo nigricante, aromatico & aliquanto acri sapore, ad fœniculi odorem accedente. Materiâ trunci & ramorum albâ, ad cinereum colorem tendente, folio ficulneo in angulos desinente, colore viridi obscuriore; an florem aut fructum ferat ignoravit Monardes. Sed Bauhinus in Pinace fructum vidit oblongum, rugosum, longissimis

gissimis pediculis donatum. Radicibus nunc crassis, nunc tenuibus, pro arborum magnitudine, per summos terræ cespites expansis, ut facile evelli possint. Nascitur in Floridâ locis maritimis & temperatis, ut in portubus S. Helenæ & S. Matthei.

Calidum & siccum est gradu tertio ferè, subtilium partium, medetur colicis & Nephriticis doloribus. Est validum remedium adversus Urinæ difficultates & affectus frigidos renum, discutit flatus, aperit obstructa, corroborat partes internas, sanat Asthma, aliosque pectoris affectus, à causâ frigidâ ortos, juvat digestionem, laxat alvum, tollit uteri infœcunditatem, promovet menses, & est validissimum remedium contra luem Veneream, mitigat dolores dentium, catharros curat.

Purgato corpore ejus exhibetur decoctum, sed cortex viribus præstat, eâ tamen non utendum in debilibus & emaciatis. Aquam marinam dulcem reddere observavit Franciscus Ximenes. Assulas ex hac arbore per octiduum macerarunt in aquâ salsâ, tum dulcem & potui aptam obtinuerunt.

Lignum è Siam Orientalis Indiæ Provinciâ ad Santala etiam forsan referri posset. Rubicundum est & flavedine eleganti mistum, odoratum. Clariss. Vir D. Joh. de Laet, à quo habeo, proximè ad Pernabucense accedere ait. Leve est, adeo ut frustum, mihi communicatum, pondere sit unciarum trium cum semisse, longitudine pollicum quinque, crassitie trium cum dimidio. De viribus nihil constat.

Cap. XIX.

De Lignis Monstrosis.

Ligna, quæ à communi figurâ ac formâ exorbitant, Monstrosa vocare lubet; quia à Naturâ in hoc genere ludente, & casu aliquo ortum trahere videntur. Non minus enim in arboribus ac vegetabilibus eam quandoque lusus suos observare animadvertimus, quam in Lapidibus & Animalibus; cui quandoque Ars aut casus aliquis obstetricatur. Nos, quæ jam tenemus ejus generis, producemus.

Abietis rami monstrosi mihi tres sunt. Primus ex basi tereti paulatim in latitudinem palmarem se diffundit, hinc in octo quasi digitos divaricatur, quorum primus pollicari latitudine, dimidium pedem altitudinis ubi nactus est, rursus in minores digitos dispescitur, qui carie ferme jam sunt consumpti. Secundus digitus minor est & rotundus, tertius & reliqui in latitudinem exporrecti & in summo divaricati, ad ultimum usque, qui teres.

Secundus Ramus tereti formâ per pedis unius longitudinem ascendit: hinc in latitudinem diffunditur, unico ramulo tereti ad latus exporrecto, qui, dimidii pedis longitudine ubi excrevit, in tres ramos planos divaricatur, quorum primus in latum ventilabrum cum appendice terminatur, reliqui, minori latitudine contenti, excrescentiis destituuntur.

Tertius minor, totus planus, in septem ramusculos maximâ ex parte planos, scabros & inæquales, ut reliqui in extremitatibus extensos, terminatur.

Aceris lignum bifurcatum, quod duo capreoli quasi repræsentat cornua, lapidem durum, nigro purpureum, inæqualem, suis amplexibus ita tenet, ut ex iis sine fracturâ expediri nequeat. Videntur ramuli duo ex ampliore caudice enati, rectâ sursum tendentes lapidem sibi (quâ ratione aut occasione, fulmine aut casu alio, nescio) impactum, longo temporis tractu crescentes in molem ampliorem, ita amplexos esse ut jam sine rupturâ expediri nequeant. Ramulorum cum suo trunco longitudo est decem unciarum, colore flavescente, miris fibrarum circumgyrationibus, decori aspectus.

Ex Acere aliud est figurâ suâ Canem villosum pulchre referens, ita à Naturâ elaboratum ut admiratione dignum sit. Longitudine est pedis unius cum semisse, altitudine pedis unius. Collum habet, pedes quatuor, quibus insistit, caudam sed ex parte amputatam, totum corpus villosis quasi obsitum pilis, ex fibris ligni variè tortilatis, imo nihil in eo desideratur, quod lineamenta canis hispidi referat, præter capitis anteriorem partem. Coloris est subflavi, ut lignum aceris exsiccatum & cortice suo nudatum esse solet.

Ex acere Lignum videtur Crispatum, quo me donavit Nobiliss. D. Olaus Brochenhus, quod, dum crassiorem finderent fagum, in ejus Meditullio inventum fuit. Longitudine unciarum octo, latitudine quinque, planum, alterâ parte inæquale; sinubus

&

& protuberantiis quibuſdam dotatum, alterâ infinitis Mæandris profunde ſatis exſculptum, inſigne figurâ quadratâ, paululum inclinatâ, colore fuſco. Mirum quomodo hæc Aceris portio intruſa ſit fago, ut veſtigia apparuerint nulla, nec inveniri potuerit, aut videri antequam finderetur arbor. Cirrhi, qui criſpatum illud reddunt, mire ſunt intortilati, & profundi ſatis.

CAPUT CERVINUM cum cornubus ramoſis quodammodo referens lignum, ſui etiam eſt æſtimii, ac licet Ars aliquid de ſuo largita ſit, potiores tamen partes Natura obtinuit, in genere vegetabili Animalis ideam utcunque exprimens.

CERCOPITECI facie lignum duorum fermè pedum eſt longitudine. Craſſior ejus pars, meris tuberibus inæqualiter diſpoſitis conſtans, corpus pedibus truncum, cum capitis lineamentis, exprimit, & eo magis quod coloribus conatum Naturæ aliquantulum juverit pictor. Tenuior ejus portio, pedis longitudine, caudæ lineamenta utcunque exhibet, niſi quod craſſior aliquanto ſit, quam reliqui corporis exigat proportio.

CIRCULARE annulum majorem cujus Diameter ſex pollices æquat, circumferentia duos pedes, minus unâ tertiâ, refert. Sed cum ita concretum ſit, ut nec principium nec finem coagmentationis partium oſtentet, mirandum hoc cenſeo naturæ opificium. Inæquale eſt, nodoſum, rimis & hiatibus quibuſdam deforme, dignum tamen ſuo loco.

GALLUM GALLINACEUM utcunque exprimit ramus ceraſi racemoſæ, qui minimi digiti craſſitie, ſemipedis altitudine ubi excrevit, in duo brachia divaricatur pollicari latitudine; quorum alterum figuram S exprimit, & caput, collum, ac pectus galli, toroſitatem ſi excipias; alterum incurvatur ut O literam & caudæ gallinaceæ pennas præbeat, ſuis etiam diviſionibus. Colore eſt purpureo, variis nodulis & ſtriis inſignitus.

HAMATUM voco lignum, ramum duorum circiter pedum longum, digiti craſſitie, qui ex craſſiori ubi emergit ſecum ramos ſeptem craſſitie inæquales vehit. Hi verò amputati cum ſint, hamulos totidem conſtituunt ex uno iſto trunco ortos, unde nomen ei indidimus.

Ex duplicato grandi tubere, ramus emergit, qui mentulam inter duos monſtroſos teſticulos ſitam figurâ refert, unde INVERECUNDUM hoc lignum diximus. Tuber ipſe in Diametro pedem ferme occupat, in circumferentiâ duos, ſed inæqualiter & nodosè coagmentatus eſt. Rami vero in directum protruſi & amputati, longitudo eſt pedis ſemiſſis menſurâ. Ex alno decerptum videtur hoc lignum.

STRUMOSA ligna vocamus, quæ variis nodis & ſtrumis referta, ſeriem illam bulborum porraceorum referunt, quam ad nos adferre & vendere ſolent Nautæ Belgæ. Unum mihi eſt grandius, ſed carie & vetuſtate ita exeſum ut vix cohæreat. Dum integrum erat, pedes quinque cum dimidio longitudine ſuperabat, octodecim ſtrumis grandioribus hinc inde inæqualibus intervallis onuſtum. Ipſæ quoque ſtrumæ figurâ & magnitudine valde inæquales, quandoque invicem ita complicatæ, ut ex tribus minoribus una grandior conflata videatur. Lignum ipſum craſſitie inæquale; quà craſſius, brachium fermè æquat; Corilinum fuiſſe videtur.

Alterum MINUS ejuſdem materiei, tenuius pro corporis proportione, minoribus tuberibus exornatum, pedum trium eſt longitudine, cum unâ quartâ. Exacte ſupputationem ſi inſtituas, nodos magnos & parvos, diſtinctos & contiguos numerabis in eo triginta. Cortice nudatum eſt, coloris buxei, hinc inde eminentibus veſtigiis ramulorum ex meditullio ſtrumarum emergentium. Figuræ non eſt adeo in rectum protenſæ, quin juxta extremitates incurvetur aliquantum. Baculum nodoſum Hippocratis, parum abeſt quin vocem.

TORTILATUM trium pedum eſt longitudine, variis gyris & anfractibus conſtans, in quo efformando tantum ferme Ars, quantum Natura præſtitiſſe videtur. Alteri enim vicino aut agnato ramo implicatum arte fuiſſe videtur, ad cujus circumvolutiones ſe componere coactum fuit; hinc gyros & anfractus contraxit, quos jam oſtentat.

TUBULATUM lignum voco truncum tiliaceum, teretem, duos pedes cum dimidio longum (majorem enim ejus partem ſerrâ ablatam fuiſſe, antequam ad manus meas perveniret, docent manifeſta ejus rei relicta veſtigia) craſſitie eſt quatuor pollicum, exterius coloris cinerei, ſcabrum & aſpredine horridum, à vermiculis ambeſum. Per totum corpus tubulis conchiliatis majoribus perforatur & excavatur, qui inæqualiter

ejus corpus perreptant & quandoque in ſuperficie terminantur, ſubſtantiâ cruſtaceâ, durâ, albicante, ab ipſo ligno ſeparabili, quibuſdam in locis digiti amplitudine.

Inventum hoc lignum in fundo maris propè Bergas Norvegiæ, ubi à marinis vermibus perforatum, ex limo & adhæreſcente viſciditate teſtaceos hoſce tubulos acquiſivit, conchiliorum teſtis analogos. Vermium quoddam genus in hiſce delituiſſe ſatis patet; ſed quales fuerint dicere nequeo. Magnam affinitatem habuiſſe videntur cum iis quos ex Rondeletio deſcribit Aldrovandus de Inſectis lib. 7. cap. 7. hoc pacto. Naſcuntur in ſaxis marinis & ſuper concharum vetuſtarum teſtas, tubuli vel ſiphunculi teſtacei, rotundi, áſperi, candidi, intus læviſſimi, quorum alii recti ſunt, alii contorti & replicati. In his procreantur & vivunt Vermes, qui foras ſe exſerunt hauriendæ aquæ gratiâ. Hi colore & ſubſtantiâ ſcolopendræ rubræ ſimiles ſunt, ſed figurâ & magnitudine nonnihil differunt; longiſſimi enim digiti magnitudinem non excedunt. Pars poſterior folii Myrtei modo in acutum deſinit, priore parte utrinque pedes habent, veluti ſcolopendræ, unde fiſtula prominet in extremo obtuſa, & tubæ modo perforata. Noſtri hi tubi plane ſubſtantiâ conveniunt cum iis quos Rondeletius depingit, ſed eo differunt, quod majores ſint, quodque non ſaxis aut conchis adhæreant, ſed ligni ſubſtantiam penetrent. Habent & hoc peculiare, quod, licet majores ſuperficiem internam habeant læviſſimam, minores tamen áſperi ſint & inæquales, quibuſdam quaſi interſtitiis diſtincti.

Uſum habere poſſunt noſtri tubuli eum, quem ſuis tribuit Rondeletius, ut ſcilicet in Unguento Citrino vires ſuppleant Dentalium. Sed de hiſce inter Teſtacea etiam agendum.

Cap. XX.
De Corticibus.

Canella alba, quam alii Coſtum Arabicum vocant, multis pro vero Coſto eſt in uſu. Matthiolus ſe Coſtum legitimum non vidiſſe ingenue fatetur. Veteres Coſtum radicem eſſe pronunciant, ſed eæ, quæ in officinis pro Coſto venduntur, nullas penè habent legitimi Coſti notas. Ante annos non ita multos ad nos adferri cortex cœpit aromaticus, qui notis & facultatibus proxime ad Coſtum veterum accedit, quem quidam Canellam albam, quidam Coſtum Arabicum vocant. Ille eſſe videtur quem Monardes cap. 26. Ligni aromatici vocat, ex Inſulâ D. Johannis de Portu divite allati, cujus odor & ſapor adeò aromaticus & excellens eſt, ut Macin aut Nucem Myriſticam longè ſuperet, imo Canellam odoris ſuavitate, Piper acrimoniâ. Quocirca rectè in Notis monet Cluſius, corticem potius Aromaticum quam lignum dici debere, atque ab eo, lib. 4. Exotic. cap. 3. ſub nomine Canellæ albæ, accuratius deſcribitur. Adfertur quandoque tubis longioribus & craſſioribus, quandoque tenuioribus & minoribus; quandoque ei extimus cortex ſcaber ablatus eſt, quandoque ejus particulæ adhuc cohærent. Exterior cortex tenuior eſt altero, poroſior, ſed valde rugoſus, aſper, ac multis rimis hians, multiſque ſinubus, ſecundum longitudinem corporis, obliquè & inæqualiter diſpoſitis, plane cortici exteriori Sambuci colore & figurâ ſimilis. Sub eo interior, craſſior, ſolidior latet, coloris cinerei albicantis, in quo acrimonia major.

Interior hic præ exteriore commendatur & plane eſt aromaticus, ſuavitatem Cinamomi, acrimoniam Piperis, Gariophyllorum ex parte ſaporem obtinens, adeò ut ex omnibus fermè Aromatibus aliquid participare videatur.

Exiguum quid ex eo maſticatum, oris halitum commendat, acrimoniâ inſigni linguam vellicat, & pituitam è capite educit. Nos in confectione Theriaces, pro Coſto vero, eo uſi ſumus. Adfertur ex Virginiâ, Mollucis, Javâ, Inſulâ Barbados, &c.

Sed ex quâ arbore hic cortex petatur, non conſentiunt omnes. Cluſius erui putat ex ligno non plane diſſimili Guajaco, gravi, ſolidâ ac durâ materia conſtante, aliquot nigricantibus venis diſtincto, corde etiam ipſo nigro, ut in Guajaco. At Nierenbergius Hiſtor. Nat. lib. 14. cap. 48. Coſti arborem Sambuci facie eſſe ait, Arbuti, ſeu Unedonis magnitudine, flores odoratos ferentem, intus candidam, extra cineream, & buxi modo palleſcentem, quæ in Caguzarate naſcitur. Clariſſ. Vir D. Johan. de Laet lib. 1. deſcript. Indiæ Occidentalis cap. 17. in Inſulâ Barbados corticem hunc copioſe provenire ait, cujus arborem his deſcribit: Folia obſcure virent, anteriore parte rotunda, flores fert minutos, Sambuci inſtar in Umbellam collectos, qui foliolis conſtant quinis, exteriore

parte

parte purpureis, intus aureis; cortex lævis & materia dura, intus ſubnigra; amat ripas & uliginoſa loca.

Aliud genus nuper adferri cœpit NIGRICANS, non in tubulis, ſed minoribus fragmentis, tam exteriore, quam interiore ſuperficie; tenuior quoque eſt priore, & diviſus cultro, interius ad cinericium accedit colorem. Acrimonia in eo inſignis quoque eſt, ſed nec odoris ſuavitate, nec ſapore aut viribus reſpondet priori. Unde advehatur, aut ex quâ arbore petatur, incertum adhuc.

Corticem ex Hiſpaniâ ſecum attulit D. D. Ottho Sperlingius, cujus nomen nondum innotuit, inſtar Caſſiæ ligneæ craſſus eſt, eodem modo convolutus, eundem quoque colorem obtinet, ut, niſi guſtes, pro Caſſiâ ligneâ ſumeres; ſed parte & ſuperficie interiore ad cinereum aliquantum vergit. Sapore eſt acri & aromatico, magis ad Piper & Gariophyllos accedente, quam Cinamomum aut Caſſiam. Ni color obſtaret, ad Coſtum referrem.

De CINAMOMO & CASSIA ligneâ ſupra à nobis actum, ubi de Ligno Cinamomi diſſeruimus, ac oſtenſum Caſſiam ligneam à Cinamomo non differre, ſed ejuſdem arboris corticem eſſe, vel ignobilioris ſortis, qualis in Javâ & Malaccâ provenit, tubulis minoribus & mucilaginoſum quid guſtu exhibens, vel exuſtum & ex parte corruptum Cinamomum. De eo igitur plura non ſunt quæ hic addam: Hoc ſaltem notandum, Caſſiam duplicem eſſe, ſolutivam nempe, de quâ inter fructus, & Aromaticam ſeu ligneam, quæ huc ſpectat.

CORTEX ODORATUS INDICUS, ex Indiâ Orientali à Clariſſ. Viro D. Joh. de Laet tranſmiſſus, fiſtulari formâ, quatuor unciarum longitudine, tenuis eſt, colore ex albo flaveſcente, fragilis, inter contorquendum, juxta longitudinem valde fiſſus eſt, fibroſus, interiore ſuperficie obſcuriore aliquantò, guſtu acri, odore grato. Hujus pulverem veſtimentis inſpergere ſolent lineis aut laneis, ad gratiorem odorem iis conciliandum.

CAPPARORUM CORTEX ex radicibus delibratur, & cinamomi modo in tubulos exſiccatus contorquetur, ſed minores ſunt longitudine, colore cinereo, lineis quibuſdam & rugis tranſverſis dotati, ipſe amarus, acer & acerbus.

Vim habet abſtergendi, purgandi, incidendi, digerendi, adſtringendi. Hinc lienem induratum, coxarumque affectus juvat, tam intus aſſumptus, quam extra cum aliis admotus.

GRANATORUM Cortices noti ſunt, ab ipſis fructibus petiti, vocantur à quibuſdam Malicorium, ab aliis Sidion, nil vero aliud ſunt quam putamina malorum granatorum. Vim habent inſpiſſandi ſanguinem, conglutinandi, adſtringendi; hinc in decoctis humidas gingivas exſiccant, & dentes mobiles firmant; in Cataplaſmatis quoque Hernioſis adhibentur.

GUAJACI Ligni Cortex craſſus eſt, & amplus, pro ratione Caudicis ligni ex quo decerpitur, exterius cinereo ad ruffum tendente colore, interius albicante, ex pluribus quaſi lamellis coagmentatus; ſapore amariuſculo & acriore quam lignum ipſum. Ad luem Veneream & alios affectus, ad quos lignum ipſum commendatur, valet; imò efficaciorem eſſe, uſus docuit: permiſcetur decoctis ſcobi ligni, ſed doſi minori.

MANDRAGORÆ CORTEX ex radice depromitur, & trajecto lino ad exſiccandum exponitur. Exterius ſcaber eſt, inæqualis, coloris cinerei, interius albicat, craſſitie cortices capparorum ſuperat duplo, ſapore penè nullo. Vinum, cui cortex infunditur, valet in doloribus & vigiliis; exhiberi etiam quandoque ſolet ante ſectiones & uſtiones, ne ſentiantur.

Corticis MONSI SEDAN dicti, ex Oriente allati, mihi copiam fecit Clariſſ. Vir D. Joh. de Laet. Caſſiam Ligneam ferme refert figurâ externâ, tenui libro ad nigredinem tendente veſtitur; interius colore rufo obſcuro Caſſiam ligneam æmulatur. Inſipidus fermè eſt, nullâ præditus acrimoniâ. Cujus ſit uſus, aut unde advectus, me latet.

CORTEX LIGNI SASSAFRAS odoratior, fragrantior eſt, majoremque efficaciam habet ipſo ligno, quia duplex eſt, exterior aſper & cinerei coloris, interior craſſior, atropurpureus, mollis, ſapore acri aromatico, ſtriis quibuſdam oblongis præditus. De viribus in ligno dictum; hoc tamen obſervandum, efficaciorem longe eſſe corticem ligno ipſo, viribuſque præſtantiorem, quocirca & in minori doſi exhibetur.

THYMIAMATIS nomine maſſa quædam ad nos adfertur ex variis conſtans corticum fragmentis, friabilis, atropurpurea, odoris grati; quam Narcaphton dici volunt alii. Eâ ad ſuffimenta utuntur. Alioquin apud Æginetam lib. 7. cap. 22. deſcriptio extat compoſiti Thymiamatis, quod ſuffimentum vocat roſatum ex variis compoſitum. Conſule Dendrologiæ Johan. Bauhin. lib. 4. cap. 30. ubi fuſe de hoc Cortice agit.

CAP. XXI.

DE

FRUCTIBUS,

Abda, Abrus, Acaciæ, Achiotl, Amygdala Novi Regni, Almendras de Peru, Amomum.

CORTICES in Muſeo meo excipiunt fructus exotici, quorum præcipuos breviter delineabimus.

ABDA ARABUM ex Coreâ & Guineâ adfertur, fructus eſt exiguus, coloris cinerei, piſi magnitudine, duobus globulis, invicem cohærentibus, aſperis conſtans, & quâ ſtipiti adhæret ſinu exiguo præditus, ſapore adſtringente. Hoc Indi Coria & Crines nigro colore tingunt.

ABRUS Proſpero Alpino de Plantis Ægypti cap. 21. dictus fructus, Bauhino eſt Piſum Indicum Coccineum minus, Cluſio Vicia Africana, Camerario Phaſeolus Indicus; vulgo falſo Pœonia Indica nomine Ginge & Abrus; Honorio Belli, Phaſeolus ex Jemen. Fructus eſt Piſo minori ſimilis, duriſſimus, orbicularis ferè vel ovalis figuræ, prorſus rubeo & nitente, inſtar Coralli expoliti. Summâ autem parte, quâ ſiliquæ adhæſit, omnino atro colore ſplendens & lævore, difficile dentibus cedit. Sapore legumina imitatur & inſuavis eſt.

Plantam quis integram deſcripſerit neſcio: Cluſius lib. 4. Exot. cap. 15. Ramulum hiſce delineat: Pediculo longo inhærebant, alternis deni, duodeni aut plures pediculi breviſſimi, ſatis craſſi & rugoſi, è quorum ſingulis, graciliore brevioreque adhuc petiolo, dependebat ſiliqua rugoſa, ſpadicei foris coloris, unciam, aut paulo amplius longa, ſemunciam lata illaque aliquantulum plana, mucrone inſtar hamuli curvo, internâ parte albi coloris, quâ continebantur quaterna aut quina ſemina duriſſima, ſupra deſcripta.

Honorio Belli ex ſemine enatæ ſunt plantulæ, ſed folia ſaltem produxerunt, quæ ad Solem mirum in modum convertebantur, pinnata erant, longo pediculo, hærentia contrariis petiolis, ſemper numero paria.

ACACIÆ fructus ſiliquoſus eſt, unico petiolo tres aut quatuor adhærent ſiliquæ, atropurpureæ, rotundæ, duarum unciarum longitudine, per quas, parte deorſum propendente, nervus, ſeu linea rubicunda excurrit. Intus ſemina ſex vel ſeptem tenent, compreſſa, colore ſubluteo, magnitudine Piſi, loculis & ſepimentis quibuſdam tomentoſis invicem diſtincta. Quam tenemus ſiliqua, ex Americâ ad nos delata eſt, & ab Ægyptiâ parum diſcrepare animadvertimus. Theophraſtus lib. 4. Hiſt. Plant. cap. 3. arborem & albam & nigram eſſe docet, ut & Plinius lib. 24. cap. 12. Noſtra ſiliqua ex nigrâ deprompta videtur. Plantam accurate delineavit Fabius Columna in Notis ad Hiſtoriam Mexicanam fol. 867.

ACHIOTL,

ACHIOTL, ab aliis Pamaqua, Changuarica est Urucu Margravii lib. 2. Plant. c. 5. & Bixa Oviedi, part. 1. Hist. & Natural. lib. 8. cap. 6. Arbor est magnitudine & trunco, formâque, malo Aurantiæ similis, foliis ulmi figurâ, colore & asperitate similibus, cortex, truncus & rami sunt ruffi, vergentes ad viridem colorem; flores grandes habet in modum stellarum, quinque foliis distinctos, coloris è candido rubicundi, fructus calicibus similes castaneis, formâ & magnitudine parvarum amygdalarum viridium, quadrangularis, qui ubi maturuerit dehiscit, certa grana rubentia, similia granis uvarum, sed magis rotunda, continens.

Cum verò ramulum hisce fructibus onustum mihi Lugduno Batavorum sub nomine Bixæ transmiserit amicus meus Clariss. Vir D. Joh. de Laet, ejus delineationem uberiorem hic proponam.

Est vero ramulus hic quatuor circiter unciarum longitudine, tres continens pediculos, quibus totidem insident fructus seu folliculi cordis figuram eleganter exprimentes, hirsuti, sescunciam longi, unciam lati, externâ parte fusci coloris, spinosi.

Quidam verò illorum dehiscens, superficiem internam lævem ostentat ejusdem coloris, in cujus medio aliquantulum cavo, utraque pars quindecim aut sedecim grana saturè rubra, exiguum pyrum figurâ referentia, brevissimò tenuissimoque petiolo suspensa habet; sed jam exsiccata, marcida aliquantulum conspiciuntur. In medio utriusque partis folliculi, nervus quasi quidam est, aut potius folliculi prominentia, ex quâ emergunt petioli grana seriatim disposita. Grana ipsa salivâ madefacta, eleganti colore miniato tingunt.

Barbari hanc arborem magni faciunt, coluntque circa tuguriola sua, viret toto anno, fertque fructum verno tempore, quo & materies illius cædi solet, quæ utilis est ad ignem eliciendum instar silicis. Ex cortice conficiunt funes & rudentes, qui robustiores sunt cannabinis. E semine fit tinctura Coccinea, quâ pictores utuntur. Eadem & in Medicinâ usurpatur, cum frigidâ sit qualitate; si cum aquâ hauriatur aut foris applicetur, mitigat æstus febriles, fluxum Dysentericum sistit, & potionibus refrigerantibus

admiſcetur. Hinc potioni ex Cacao confectæ additur ad refrigerandum & bonum ſaporem ei conciliandum.

Maſſã ex ſucco ſeminum hujus Achiotl ex Hiſpanis redux me donavit Clariſſ. D. Sperlingius, quæ coloris eſt ruffi, digitalis craſſitiei, unciam longa, friabilis, primo guſtu inſipida, ſed mox amaritudinem levem & aromaticam maſticata præbet, Madefacta coccineo tingit colore. Quidam hanc maſſam Orellanam vocant.

AMYGDALI NOVI REGNI nomine tranſmiſſus eſt fructus ille, qui à Cluſio lib. 2. Exotic. cap. 6. ſub nomine Guianenſis amygdali deſcribitur, Craſſo & duro eſt putamine, ut hoc nomine inter nuces referri poſſit. Orbiculari ferme figurâ, niſi quod alterâ parte in rectam lineam terminetur ac dehiſcat, depreſſior aliquantò, multis tuberculis per univerſum corpus ſparſis, coloris ex rubicundo ſpadicei, ambitu ſuo uncias ſeptem ſuperat, latitudine duas. Qui fregerant magnum nucleum continere ferunt, ejuſdem cum nuce figuræ, membranâ ruſâ opertum, ſed parte interiore candidiſſimum, atque in binas partes ſeparatum inſtar Amygdali, quod ſapore refert. Fructus accurate deſcribitur à Clariſſ. Viro D. Johan. de Laet lib. 9. deſcript. Ind. Occident. cap. 4. Arbor, quæ eam fert, tereti trunco eſt, ut pinus. Mihi communicata nux, magnitudine eſt pilæ palmariæ, figurâ Renis, coloris cinerei ad nigrum inclinantis, crebris tuberculis obſita, quæ prolongantur ad latus depreſſius cum tendunt, ubi rimâ tota nux dehiſcit. Pondere eſt unciarum duarum cum tribus Drachmis, ſex unciarum ambitu.

ALMEN-

Almendras de Peru, ſeu Amygdala Peruana, forſan ſic dicta, quod operimentum, quo nux hæc tegitur, ſimile ſit ei quod habent Amygdala, & nucleus etiam ſapore & colore Amygdala referat. Cluſio Fructus exoticus Hiſpanienſis dicitur. Fructus eſt triangularis, dorſo lato in bina latera anguloſa deſinente, valde rugoſo, & inæquali, ut & utrumque latus, ſupina pars etiam rugoſa, ſed anguſta & cuneiformis, dorſum incurvatur, tota nux unciarum duarum eſt longitudine, latitudine unius fermè. In hunc ſenſum Cluſius, ſed Clariſſ. Vir D. Johan. de Laet lib. 17. deſcriptionis Ind. Occident. cap. 4. accuratius hunc fructum deſcribit. Reperitur, inquit, in ſilvis juxta flumen Amazonum, arbor Barbaris Ademonie Totake dicta, cujus fructus Totoke. Illa procera eſt, ramoſa, foliis grandibus, ulmi ſimilibus, obſcurè virentibus, niſi quod poſticâ parte nonnihil videantur candidiora. Nullos fert flores, ſed certas gemmas, quæ colore non differunt à foliis, quæ ſenſim craſſeſcunt, & protrudunt fructum grandem, mole interdum capitis humani, penè rotundum, anticâ parte nonnihil compreſſum, cortice duro, ligneo, admodum compreſſo, exterius ſtriato & tuberoſo, coloris fuſci & penè nigri. Dividitur interius certis ſeptis in ſex veluti nuces, arcte inter ſe conjunctas, quæ ſingulæ iterum ligneo, duro, & ſatis craſſo cortice tectæ ſunt, & variæ formæ, plerumque tamen triangulares, unâ parte convexiore, cum tribus veluti ſuturis, valde rugoſæ & aſperæ, minus tamen quam exterior cortex, tres uncias longæ & ſeſcunciam latæ, coloris roſei & interdum cinerei aut fuſci. His continetur oblongus nucleus, totas implens, inſtar Amygdali, rubicundâ membranâ tectus, carne candidiſſimâ & ſolidâ & nonnihil oleoſâ. Sapore magis videtur accedere ad Avellanas, quam Amygdala, quorum uſum ſupplere poteſt. Vim Venerem excitandi illis tribuunt incolæ.

De Amomo variæ autorum ſunt ſententiæ, & quidnam verè ſit dubitant quam plurimi. Hinc quidam pro Amomo Acorum ſubſtituunt, quidam Roſam Hierachontinam, alii Pedem Columbinum. Tandem verum Amomum, quod Dioſcoridis & Plinii notis reſpondet, inveniſſe videtur Cechinus Martinellus Pharmacopœus Venetus, quod nobis deſcripſit Nicolaus Maroneus in hunc modum.

Amomum Indicum parvus eſt racemus, abſque pediculis ex unico Sarmento enatus, ſibi ipſi arcte cohærens & convolutus in uvæ modum, conſtat denis aut duodenis ad ſummum acinis ſeu folliculis fibroſis ſe mutuo comprimentibus, tanquam de communi loco inter ſe decertantibus, adeo ut ſibi invicem parvas cavitates imprimant. Racemum ſuſtinet lignum teres, pollicari longitudine, fibroſum, odoratum, acre, foliis confertim exornatum, puſillis ſquammarum ſerie diſtributis, quâ parte folliculorum

est expers, tum longioribus foliis senis, singulos folliculos ambientibus, quæ vicem quandam præstant calicis illius, quem in nuce avellanâ conspicimus: folia hæc tenuia sunt, fibrosa, acria, odorata, sed quæ privatim folliculos complectuntur, æmula sunt foliorum mali punici, suis cacuminibus sæpe compacta, raro integra, ut vix extra Amomi acinos emineant, quod evenire credendum est, quia mutuo attritu foliorum summitates confringuntur in longissimo itinere. Acinorum crassitudo & figura orbicularis existit, qualis mediocris uvæ acini. Ornantur folliculi Amomi exterius tenuissimis filamentis seu nervis, quasi lineis per longitudinem ductis, præditi etiam sunt parvis sulcis ternis, totidemque interpositis exiguis eminentiis, quæ triplicem internorum seminum seriem circumscribunt. Singulos folliculos replent tres seminum Phalanges, tenui membranâ ab invicem sejunctæ. Unaquæque verò Phalanx pluribus constat seminibus angulosis, eâdem tenui membranâ involutis, adeoque strictim sibi cohærentibus, ut trium duntaxat seminum longiusculorum effigiem præbeant. Racemi & totius ligni color idem spectatur, in aliquo pallidus, in alio candidus, in alio verò ex pallido ad subruffum vergens. Sed in candido folliculo semina plerumque insunt evanida, in subruffo semina solidiora & perfectiora frequentissimè observantur. Seminibus angulosis color externus ex rufo nigricans adest, internus albus. Semina interna eadem solida quidem sunt, sed frangibilia, non fractu contumacia, ut semina Cardamomi. Racemo odor inest validus, sed εὐώδης, ingenitus verò, non ascititius, qui vulgarem lavendulam quodammodo redolet, suavior tamen, exemptis à folliculo seminibus, major odoris acrimonia inest, minor autem odoris fragrantia. Eâdem ratione & racemus & nuda semina acri sapore sunt prædita; sed racemo hebetatur acrimonia, in nudis seminibus vehementer percipitur, quo vulgarem Caphuram quodammodo sapit. Hæc Maroneus exacte singula complectens, quæ ad Amomi delineationem spectant.

Galenus 6. simpl. Amomo Acoro similem facultatem ascribit, nisi quod Acorum siccius sit, majore autem facultate concoquendi Amomum. Ingreditur præstantissima Alexipharmaca, in primis Theriacam & Mithridatium. Delineatum jam ubi haberi potuit, in eorum confectione, nos usi sumus feliciter, quod & Ponam Veronensem Pharmacopœum fecisse vidimus, cum approbatione totius Collegii Medicorum Veronensium.

Amomi aliam quandam speciem ex Hispaniâ secum attulit D. Sperlingius, cujus me donavit fructibus. Grana quædam erant Cubebarum instar, rotunda, aspera, ex cinereo purpurei coloris, punctula duo albicantia in utrâque extremitate habentia, quorum unum vestigium habet pediculi, quo ramulo adhærebat. Alterum protuberans aliquantum, in centro foramen habens, quod floris ostentare videtur vestigia. Tenui constat cortice aromatico, intus granum nigrum rugosum tenens, compressum & rotundum. Fructus ipse magnitudine inæqualis. Maximum Pisum mediocre æquat, minus granum piperis. Sapore acri aromatico.

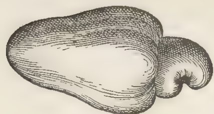
Cap. XXII.

Anacardus, Ananas, Antophylli, Anda, Anakok, Aovay, Araticum Ape, Avellana Purgatrix.

Anacardium fructus est veteribus Græcis incognitus, sed recentiores hoc nominis ei indiderunt, quod similitudinem habeat cordis exsiccati. Arabibus Balader vel Balado, Lusitanis Faba Malaccana. Duûm est generum: unum quod in Malavar nascitur, oblongiore & porrecto collo, alterum quod in Brasiliâ, incurvo & Cajous appellatur.

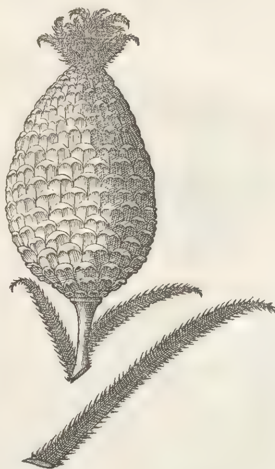
Fructus exsiccati, ut ad nos deferuntur, colore sunt nigro, purpurascente, figurâ turbinatâ, cordis parum depressi figurâ, læves, politi, appendice seu collo quandoque præditi, rugoso, striato & inæquali. Liquor iis inest mellis crassitie, sub cortice residens, sanguinis modo rubicundus, qui Medicis Mel Anacardinum vocatur, sub quo est nucleus parvæ Amygdalæ similitudine. Christophorus Acosta cap. 23. hunc succum oleum vocat, & valde urens esse dicit. Magna ejus copia est in Canonor, Cambajâ, Decan & Calecut.

Calidum

Calidum & ſiccum conſtituunt in tertio aut quarto gradu. Sed Garcias ab Horto lib. 1. cap. 3. in virente deeſſe hunc calefaciendi & ſiccandi exceſſum experientiâ cognovit, quamvis exſiccatum cauſticam vim, non verò venenoſam habere concedat. In Medicinâ liquorem præſtare ait Matthiolus, labentes revocare volunt ſenſus, memoriæ jacturam reſarcire, nervorum & cerebri affectibus à cauſâ frigidâ auxiliari; ſed ſanguinem exurere & cutim exulcerare, juvenibus idcirco calidioribus noxius. Malignitati ejus reſiſtit lac affatim potum, & oleum ex nucleis ejus expreſſum. Aſthmaticis exhibent & contra Lumbricos. Viridem Sale condiunt & comedunt, olivarum inſtar, ſiccatum ſtrumis applicant cauſtici loco, & calce additâ ad Bombicinos Pannos ſignandos utuntur, notam enim tam firmiter imprimit, ut nullâ lotione eximi poſſit. Nonnulli, teſte Acoſtâ, in exſiccatis extimum corticem demunt, eamque membranam quâ medulla tegitur, deinde medullam edunt, ad bibendi appetitum irritandum. In Malavar illius uſus eſt cauſtici vice. Si quis inſtillet in putridum & cavum dentem, ipſum urit frangitque & rumpit facile. Ad præſtigias quomodo utantur Indi, apud Acoſtam vide.

De Alkero genere Anacardi agemus in hiſtoriâ Caji.

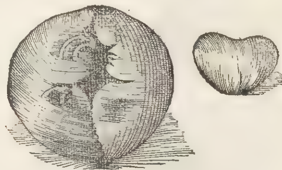
ANANAS, aliis NANA, Pinas Manardo, ſpecies cardui altilis eſſe videtur, in modum Cynaræ naſcitur, ſpicis compactilibus inſtar criſtarum in ſummitatibus emergentibus.

gentibus. Ex radice proveniunt quindecim aut plura folia, Aloë foliis æmula, duobus aut tribus digitis longa, sesquidigitum lata, versus extremitates angustiora, acuminata, crassa, saturatè viridia, in ambitu denticulis prædita.

In medio horum fructus cinabrii coloris, dum augetur inter folia prodeunt flosculi cœrulei coloris, tribus foliolis singuli constantes; quando maturuit fructus est instar majoris Melonis, odoris suavissimi, saporis ferè instar fragorum gratissimi, apprimè succulentus. Fructus maturus superius plantam juniorem habet, quæ decerpitur, & ita sine radice terræ imponitur, quæ anno sequenti fructum fert. Unaquæque planta semel & unicum fert fructum annuo spacio. Mensibus æstivis, Sole existente in Capricorno, maxime viget. Exigua semina seu grana subrufa in superficie pulpæ latitant; extuberantibus bullis ex flavo albicantibus exterius passim distinguitur, & quasi vermiculis aut tesserulis variatur.

Hic fructus quia succo corrosivo immodice sumpto linguam vellicat, ac gutturis ardores infert, discisso cortice in taleolas secatur, inque vino Hispanico maceratur, tantisper donec qualitatem noxiam deponat, qui gratum saporem & odorem vino communicat, linguæ tamen morsus & gutturis inflammationem, si potetur vinum, inducit. Ipse autem succus, quo turget fructus, mirificè animum languidum recreat & spiritus sopitos suscitat, in primis stomachum nauseabundum restituit. Addo quod recens ejus liquor, tum vinum inde expressum urinæ suppressioni & doloribus Nephriticis succurrat. Venenis Mandiochæ adversatur, quod & radix præstat. Omnia efficacius operatur stillaticius liquor, si modice bibatur. Febricitantibus, vulneribus & ulceribus infestatis ab hoc fructu abstinendum: humores enim accendit, & in pejus omnia disponit. Calidus est & humidus fructus ipse.

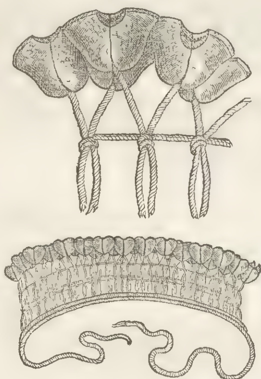
ANTOPHYLLI ab ipsis Gariophyllis communibus non differunt, nisi quòd grandiores, pinguiores, & torosiores sint. Cultores enim hujus arboris, teste Garciâ ab Horto, flagellant altiores ejus ramos, emundato prius circa arborem solo, siquidem nullum genus graminis sub eâ nascitur, omnem succum seu humorem ad se attrahente arbore. Decussa Gariophylla biduum aut triduum siccantur, deinde asservantur & Malaccam & alias Provincias mittuntur. Quæ in arbore hærent crassiora fiunt, nec ab aliis nisi vetustate differunt, & sunt illa quæ Anthophylli dicuntur. Quocirca in errore versantur, qui cum Avicennâ lib. 11. cap. 311. Crassiorem hunc fructum marem, vulgares fœminas putant.

Arbor, quæ fructum ANDA Brasiliensibus dictum fert, vasta est & elegans, in locis arenosis proveniens, ligno levi, raro, spongioso, floribus insigniter luteis, magnis, oblongis, fimbriatis, foliis cordis figurâ, ex tenuibus pediculis dependentibus. Fructum gignit seu nucem cortice duplici, exteriore cineritio ligneo, præduro & perforato putamine vestitum, quo duo glandes continentur jecori leporino non valde dissimiles, nuces castaneas sapore referentes; una atque altera alvum ducit, sed & vomitum movet; vehemens est, corrigentibus indiget. Oleum ex nuce exprimunt quidam. Ex cortice ustulato medicamentum conficiunt ad alvum sistendam. Lignum hujus arboris usus est plurimi. Barbari corticibus ejus utuntur ad pisces capiendos: aquâ enim, in quâ maceratus fuerit, omnes animantes soporantur. Descripta est hæc arbor cum fructu, qui figurâ aliquomodo differt à meo, à Clariss. Viro D. Johan. de Laet lib. 15. descript. Ind. Occid. cap. 8. & lib. 16. cap. 11. à Margravio Histor. Plantar. lib. 3.

Separatim & fructum integrum & ejus nucleum unum teneo. Integer fructus figurâ cor æmulatur, cortice ſcabro cinereo luteo, tribus foraminibus pervio. Quorum primum parte ejus ſeſſili oblongum eſt & ovale ferme, ſemiunciæ longitudine; duo ad latera magis hiantia, inæqualia, per quæ venarum ramuli quidam, ab ejus cavitate provenientes, erumpunt, ac ſe per ejus diſpergunt ſuperficiem. Per longitudinem coſta quædam excurrit, ſed per latitudinem ſinus quidam fructum in duas æquales partes dividunt cum ſuis foraminibus, de quibus dictum. Demum in apicem terminatur, qui quaſi centrum eſt lineæ & ſinuum deſcriptorum, exterius durior eſt cortex, ſinu ſuo duos fovens fructus ſeu nucleos purpureos loculis diſcretos, cordis figurâ. Longitudine æquat uncias ferme quatuor, latitudine duas.

Anacok genus quoddam Phaſeoli Indici eſt, deſcriptum à Carolo Cluſio lib. 6. rarior. Plant. & Exotic. lib. 3. cap. 13. Fructus autem eſt Ponticâ nuce paulo minor, in medio tumidior & pulvinatus, lævis, ſplendens, durus, ſolidus, in aquâ ſubſidens, extimâ parte (quæ lobo ſuo adhæſit) veluti diducto & hianti oſculo, ſuperne paulo elatiore & aquilino præditus, duobus coloribus conſtans, ſuperior enim pars ab elatiore roſtelli parte, quaſi lineâ ad alterius extremitatis infimam in fructu partem oblique ductâ, tota utrinque atra eſt, Ebeni nigredine, & nitore, inferior verò omnino Corallina, & ut altera nitet. Pulpam habet candidam. Tribus aut quatuor majoribus in pollinem tritis utuntur Indi ad vomitum provocandum.

Aovai vel Ahovay fructus eſt caſtaneæ inſtar, figurâ proxime accedens ad literam Δ Græcorum, nucleum habens venenatum, putamen duriſſimum & tinnulum; unde à Barbaris tintinnabulorum loco uſurpatur, & brachiis crurib uſque circumdatur ornatus gratiâ: eoſdem fructus & clavis ſuis & ſecuribus aliiſque inſtrumentis alligant. Creſcit verò hic fructus in arbore quadam, quæ teterrimum ſpargit odorem cum ſecatur, & qui vix ferri poteſt, propterea à Barbaris ne quidem ad Pyras uſurpatur. Cæterum arbor eſt Pyri magnitudine, foliis ſemper virentibus & mali noſtratis non abſimilibus.

ARATICUM APE. Araticu triplex eſt arbor apud Braſilienſes, nempe Araticu Ponhe, Araticu Pana, Araticu Ape, addunt etiam Araticu do Mato ſeu ſilveſtris. Quia verò ſemen Araticu Ape mihi tranſmiſit Clariſſ. Vir D. Johan. de Laet, ac Georgius Margravius in ſuâ Hiſtoriâ rerum Natur. Braſil. referat ſemen hujus Araticu Ape figurâ & magnitudine convenire cum Ponhe, colore tantum differre, cum ſit coloris obſcure brunni, juxta mentem Margravii, ipſius Aratici arboris delineationem proponemus ex lib. 3. Hiſt. Plant. cap. 2. Araticu Ponhe arbor eſt caudicis & ramorum figurâ, ac colore corticis, ut malus Aurantia, ſed foliis, flore ac fructu differens. Folia habet circiter ſemipedem longa, alternatim oppoſita, elegantia, ſuperius ſaturate viridia, craſſa, & ad tactum ſolida, penè duos digitos lata, linguæ humanæ figurâ, & in extremitate acuminata. Hinc inde flos provenit magnus, egregius, magnitudine ſuperans florem Frittillariæ, totus flavus, exterius compoſitus ex tribus foliis cordiformibus, ſeſquidigitum longis, & craſſis inſtar corticis aurantii mali, erectis, quæ in ſui medio continent alia tria minora & dimidiæ craſſitiei, quorum quodlibet ſemiglobum excavatum refert. Tria autem hæc ita compoſita, & extremitatibus ſuis impoſita ſunt, ut globum integrum, interius cavum, magnitudine juglandis, referant. Globus hic in cavitate ſuâ ſtamen habet globoſum, magnitudine avellanæ, luteum, & in ſtamine apicem parvum rotundum. Sunt autem & ſtamen & apex tuberculis exiguis luteis prædita, quæ videntur ut pori in cute hominis algentis.

Flos totus flavus, odoris ſuavis, ſed nauſeabundi. Floret potiſſimum menſibus Septembri, Octobri, Novembri. Flos deciduus, ſingulis enim diebus multi ſe aperiunt, & poſt aliquot horas ſponte decidunt, ſtrepitum excitantes inter cadendum, quaſi aliquis baculo feriret arborem, gravis enim eſt flos & grandis. Florem ſequitur fructus, qui maturatur præſertim Decembri & Januario.

Non

Non est autem edulis nisi sponte decidat, tunc enim instar pultis est mollis, figuræ turbinatæ, quatuor aut quinque digitos longus, ubi pediculo adhæsit 7. aut 8. digitos crassus in ambitu. Externè coloris est ex albo & viridi mixti, vel planè pallidi virentis, & videtur quasi cutis ex squammis composita esset, ita enim lineis viridibus pallidæ virentes squammæ delineatæ sunt, & quælibet harum squammarum habet tuberculum in medio exiguum, fuscum, ita ut nucem pineam ferme repræsentet. Mollis est dum sponte decidit, ita ut instar Casei veteris putridi digitis decorticari possit, continet carnem seu pulpam subflavam, quæ quasi ex pyramidibus videtur composita, filamentis quasi quibusdam intermixta, & multis nucleis seu seminibus. Pulpa odore non male refert massam panis fermentatam, cui aliquid mellis admixtum, saporis ex dulci subacidi & subacris est, nihil ingrati, odor enim gratus. Eo loco ubi pediculo insedit fructus, durioris carnis corpus, suppositorii figurâ, in se continet, quod seorsim extrahi potest, comeditur, ac pro lautissimâ buccellâ offertur principaliori in mensâ. Semina fructus sunt ovalis figuræ, alterâ tamen parte angustiore, quâ pulpæ adhæsit, compressa, magnitudine fabæ, glabra ac dura, coloris flavescentis, splendentis, quodlibet pelliculâ albâ obductum, intus est nucleus albus, duræ substantiæ, sapore non male referens radicem Helenii, ita enim in dulci amarescit.

Folia Araticu communis igne adusta, & cum oleo apostemati imposita, maturare faciunt, aperiunt & optimè sanant. Guilhelmus Piso lib. 3. de facult. simpl. asserit Araticu Pana (licet à multis comedatur) copiâ tamen lædere, dum frigore nimio calorem naturalem opprimat, eadem ventris Symptomata excitet, quæ venena frigida solent movere.

Aloes americani fructum vide in Careguatâ.

Avellana Indica peculiaris Camerarii, delineata à Johan. Bauh. Hist. Plant. lib. 3. c. 39. sed non descripta. Parvus fructus est coloris spadicei, figuræ conicæ, in apicem acutum desinens, fibris præditus rectis à basi in apicem excurrentibus, angulosus. In parte obtusâ eleganter oculis, naso, & ore refert faciem Cercopitheci. Concussus strepit ob inclusum nucleum. De viribus nihil percepi.

Fructum globuli Saponarii magnitudine emi, exactè sphæricum, sed in superficie foraminibus parvulis dotatum, inter quæ unum majusculum, cui insertum fuisse petiolum arbitror, Colore castaneo. Nescio an sit fructus 4. à Clusio delineatus lib. 3. Exot. cap. 29. & Joh. Bauhin. inter alios lib. 3. Hist. Plant. cap. 39. p. 308. Fructus sphæricus punctatus vocari non incommode potest.

Avellana purgatrix Monardi, Ben magnum Medicorum vulgo, figurâ est oblongâ, triquetrâ, parvæ avellanæ magnitudine, lento & molli cortice, partim ex cinereo candicante, partim puniceo, quem sequitur putamen minus solidum quàm in avellanis, acuminatum, albicans, parte inferiore aliquanto obtusius, nucleum fovens avellanæ magnitudine, candidum, solidum, tenui membranâ obductum, sapore haud ingratum. Ex Insulâ D. Dominici adferri solet.

Indi se familiariter hac purgant, validissime bilem & pituitam superne & inferne evacuat, sed vehementiam ejus assatione infringi ajunt, coli doloribus medetur, flatus discutit, clysteribus injecta evacuat, calida in tertio gradu habetur, sicca in secundo. Ex eâ oleum conficiunt odoratum, de Ben dictum, quo barbam & cæsariem inungunt, deliciarum gratiâ. Interius datur fructus à Drachmâ semis ad Drachmam unam, prius assatâ.

Cap. XXIII.

Baccæ Lauri longæ, Bixa, Bombicinus fructus, Bon, Bonduc, Boramez.

Laurus arbor est notissima ac varias habet ratione foliorum & fructuum differentias, de quibus prolixè Botanici. Nos de fructu saltem hic agimus, qui rarior est, cum enim vulgaris magis ad rotunditatem inclinet, hic oblongior, figuræ ovalis & acuminatus utrinque. Quia ejus generis fructus, quos teneo, pediculos adhuc adjunctos tenent, putavi figuram hanc oblongam cum gracilitate conjunctam ex immaturitate provenire; sed cum in magnâ copiâ adferantur, peculiarem speciem constituere

animadverti, cujus mentionem facit Bauhinus Pinac. libr. 12. ſect. 1. ubi inter Lauros, quæ fructum ferunt, quandam eſſe ait, quæ fructum habet in rotundo modice oblongum, quandam verò quæ habet oblongum, gracilem, & utrinque ovato mucrone turbinatum. Atque hic ipſus eſt de quo nobis ſermo.

Anno MDCLII. crevit in Horto Conſulis noſtri Hafnienſis Johan. Nikelſon, planta quædam Ægyptiaca, Proſpero Alpino Beid el Oſſar dicta, cujus fructus cum mirus mihi videbatur, Chameleontem fere referens, eo me donavit, & ab artifice exacte delineari curavi eâ formâ quam hic vides. Deſcribitur verò planta ab Alpino libro de Plantis Ægypti in hunc modum. cap. XXV.

BEID EL OSSAR naſcitur in humidis locis prope Alexandriam in ramo Nili Calig vocato, & Cayri in loco prope el Mattharia, ferè perpetuo humido, ac fere paluſtri ex aquâ Nili ibi diu manente. Eſt planta herbacea, fruticoſa, multis ſtolonibus ab radice rectis ſurſum ad duorum fere cubitorum altitudinem ſe extollens, foliis latis, oblongis, rotundis, ut Aloës folia, craſſis & candidis, ex quibus diſſectis lac album manat, totaque planta lacte abundat; flores fert croceos, Ranunculi floribus proximos, à quibus loco fructuum duo teſtes invicem alligati pendent, ſatis hominis teſtibus perſimiles (ſed in noſtrâ plantâ figura fructus multum diſcrepat) in quibus alba lanugo & ſemina parva lata, lactucæ ſeminum æmula (in noſtrâ plantâ rotunda erant, flava, compreſſa) continentur.

Foliis contuſis, tum crudis, tum in aquâ coctis, utuntur Emplaſtri modo in frigidis tumoribus & doloribus. Ex lanugine parant cubilia quibus utuntur. Utuntur etiam eâ ad excipiendum ignem ex ſilice excuſſum tanquam eſcâ & pabulo. Tota planta lacte calidiſſimo ac exurente ſcatet, quod plures in quibuſdam vaſis colligunt ad expilanda coria, ea ſiquidem in eo lacte ſi aliquo tempore maneant, pilis nudantur. Lac quoque ſiccatum præſtantius corpora ſolvit, atque Dyſentericos fluxus etiam lethales facit.

Eſt etiam præſtantiſſimum remedium ad impetiginem curandam, & ad plures alias cutis infectiones ſanandas, eo ſi inungantur partes. Hæc Alpinus.

Baccas haſce oblongas eaſdem obtinere credo virtutes, quas rotundiores habent, ſiquidem pro iis vendantur. Ventriculi igitur cruditatibus proſunt, Hepatis, Lienis & Veſicæ vitiis à frigiditate ortis medentur, concoctionem crudorum humorum promovent, appetitum excitant, vomitum ſedant, Hepatis & Lienis obſtructiones tollunt, urinam, menſes & ſecundinas expellunt. Oleum quoque ex iis exprimitur ad multa utile.

BIXAM vide in Hiſtoriâ Achiotl.

BOMBYCINUS fructus quandoque ad magnitudinem mediocris juglandis aſſurgit, cortice tegitur cineteo purpureo, ſcabro, inæquali, duro, qui, ubi ad maturitatem pervenit, in quibuſdam in tres æquales partes dehiſcit, quarum quælibet figurâ eſt triquetrâ, & cor quaſi repræſentat; in quibuſdam verò in quatuor partes ſcinditur, ac cum fructus hic tam in plantâ quam arbore reperiatur, arbitror alterum arboris, alterum plantæ eſſe. Pediculus fructui annectitur, duplicato calice membraneo purpureo. Sub involucro hoc tomentum ſeu lana eſt, quæ in ſe ſemina fovet rotunda, Orobi inſtar, quandoque alba, quandoque nigra, medullâ albâ & pingui. Lanugo ipſa candidiſſima, maturo fructu (quod in autumno fieri ſolet) eximitur & netur.

Planta ipſa officinis Bombax, aliis Goſſypium & Xylon vocatur. Cubito altior eſſe ſolet, caule ſimili malvæ, folia habet anguloſa vitis modo, ſed minora, flores luteos, in medio purpuraſcentes, figurâ floris malvæ.

Foliorum ſuccus ad alvi profluvia commendatur in pueris. Semen ad tuſſim & genituram augendam. Oleum ex ſeminibus extractum lentigines & faciei puſtulas aridas tollit. Lanuginem ad fila unde veſtes texuntur calorem naturalem foventes. Sanguinis fluxum quidam ſupprimunt lanugine ſemiuſtâ ſuperimpoſitâ.

BON vel BAN, BUNCHO Avicennæ, BUNCA Rhaſi, Elkario nonnullis, Bauhino, Evonymo ſimilis Ægyptiaca Planta, fructu Baccis lauri ſimili, Buna Cluſio. Bacca eſt lauri magnitudine & figurâ, colore ex cineteo nigricante, cortice tenui & veluti ſulcum quendam per longitudinem utrinque habente, per quem facile in duas partes æquales dividitur, quæ ſingula grana continent, oblonga, alterâ parte plana, fulveſcentia, guſtu acido, inciſuram ſeu rimam per longitudinem habentia. Hoc fructu me donavit Vir Clariſſ. D. D. Bernhardus Paludanus, anno MDCX. cum Enchuſæ Muſeum ejus variis exoticis inſtructiſſimum perluſtrarem.

In Alexandriâ potionem quandam ex hoc fructu conficiunt, vim refrigerandi non modicam obtinentem. Alpinus hanc potionem CAOVA dictam vult, ſed Turcas CHAUCE vocare ait Rauwolfius.

BONDUCH Indorum Ponæ; fructus peregrinus Cluſii primus lib. 2. Exot. cap. 30. & Lobus Echinoides Exot. lib. 3. cap. 15. quibuſdam MATES Indorum, cineritii coloris. Fructus arboris ſpinoſæ, foliis Lentiſci, Bauhino. Magnitudine eſt nucis ponticæ, lævis, ſplendens, ciner acei coloris, ſaxeâ duritie prædi tus, in aquam conjectus ſupernatans, aliquantulum inæqualis & compreſſus, ut piſa in lobo nata ſeſe mutuo compreſſerunt: parvo hilo fuſco, ubi loco ſuo adhæſit. Confractus (difficulter autem ob ſaxeam duritiem confringitur) album in ſe continet nucleum, impenſè amari ſaporis, ut Lupini. Creſcit verò in lobo membraneo, fuſco, ſubrubente, frequentibus ſpinulis hirſuto, quandoque trium, quandoque duarum unciarum longo. Ex uno verò pediculo plures ejuſmodi lobos dependere docet Cluſius Exot. lib. 3. cap. 15. Ex Braſiliâ, Javâ, Virgineâ, Piſorum nudorum nomine adferuntur.

BORAMEZ, ſeu agnus Schyticus, admirabilis planta eſt, pro fructu agnum ferens, de quo licet multi dubitent, ejus tamen Hiſtoriam perſequuntur viri fide digni, Sigiſmundus Herberſteinius in ſuâ Moſchoviâ; Haython Armenus de Tartariâ; Surius in commentario anni MDCIV. Jul. Cæſar Scaliger, Licetus, Nierenbergius & Athanaſius Kirckerus, de Magnetiſmo plantarum, qui & ejus dat Iconem. Quia verò Clariſſ. Vir D. D. Chriſtianus Stougardius P. M. particulam pellis ex Moſchoviâ ſecum attulit, quâ me donavit, quam nomine pellis Agni Schytici ibidem accepit; de mirabili hac plantâ, etiam hic agendum mihi putavi. Hiſtoriam ejus mutuaturus à Jul. Cæſar. Scaliger. Exerc. 181. ſect. 29. contra Cardanum, ubi hæc refert.

Tartarorum horda Zavolha eſt, vetuſtiſſimæ nobilitatis commendatione. In eo agro

ferunt femen, feminis Melonum fimillimum, fed minùs oblongum. Ex eo fatu plantam exire, quam Boramez, id eft, agnum vocant; crefcit enim agni figurâ, ad pedum fermè ternum altitudinem, quem pedibus, ungulis, auribus, toto corpore, præterquam cornibus, refert. Pro cornibus pilos gerit fingularis cornu fpecie, obducitur corio tenuiffimo, cujus detracti ufus ad capitum tegmina incolis. Ferunt internam pulpam Gammari referre carnes, cæterum è vulnere quoque fanguinem manare, dulcore effe admirabili. Radicem humo exfertam furrigere ad umbilicum ufque. Illud miraculi fovet magnitudinem: quamdiu vicinis obfidetur herbis, tamdiu vivere quafi agnum in læto pafcuo; abfumptis illis tabefcere atque interire. Idque non folum vel cafu, vel tractu temporis, fed etiam experiundi gratiâ, fubtractis atque ablatis evenire. Quin illud auget admirationem, appeti à Lupis eam, non item ab aliis beftiis, quæ carne vefcuntur.

Adamus Olearius in fuo Itinerario Orientem verfus pag. 117. de hoc fructu, fic differit. Referunt prope Samaram, inter fluvios Volga & Don, fructum crefcere magnitudine & formâ Melonis, externâ verò figurâ Agnum referentem, cujus membra fatis affabrè exprimit. Caulis umbilico inferitur, & quocunque in terrâ prorepit (crefcendo namque locum mutat) arefcunt gramina, quod abfumere vocant. Ubi ad maturitatem pervenit, arefcit caulis fructufque corticem pilofum nancifcitur agni inftar. Qui cortex pellis inftar præparatur, & contra frigoris injuriam utuntur. Mofchoviæ hujus pellis frufta ex lectifternio decerpta nobis monftrarunt & dederunt, hujus fructus effe afferverantes. Sed an credere licet ignoro. Subtilis quidem erat, villofa, inftar agni immaturi aut recens nati. Hæc ille.

Hinc tot de hoc fructu Philofophorum ortæ funt fententiæ & difquifitiones. Fortunius Licetus, poftquam varias opiniones & dubia propofuiffet, ad fingula refpondere conatur, oftendens hunc fructum purum vegetans dici poffe, & verum animal de ftirpe nafcens, & fimul novum genus Zoophyti, medium inter animalia & plantas.

Verum effe Vegetantis plantæ fructum oftendit eo, quod aliæ dentur plantæ, quarum fructus & flores, homines, mufcas, ferpentes, fcorpiones, tefticulos & manus fuâ figurâ exhibent, quæ tamen è numero verarum plantarum non excluduntur. Tum quod in lapidum genere idem obfervetur, quod varias res, animalia, homines, partes animalium, referant, ac nihilominus è numero lapidum non excludantur. Hanc etiam opinionem firmat, & pro veriffimâ habet Athanafius Kircherus de Plantarum Magnetifmo lib. 3. omniaque illa fufe diluit, quæ contrarium probare videntur. Quod pelle lanigerâ fanguineo fucco refertâ turgeat, novum non eft, cum plures dentur plantæ, quæ fanguineo fucco fcateant, ut Lapathum fanguineum, mala Punica, fanguis Draconis; Lanam fert genus quoddam graminis, Bombax, Perfici fructus, mala Cydonia, quæ, fupra pelliculam, albam inducunt lanuginem. Quod herbas circumfitas depafcatur, fit, quod fuâ radice eorum fubtrahat nutrimenta, vel (fi verum quod Olearius refert) fi Melonis fit fpecies, quia repens planta eft, tam foliis fuis latis, quam fructu, crefcendo ferpente, vicinas ac fubjacentes fuffocet. Minus officit pulpa Cancrorum carni fimilis, quia uvæ nigræ talis eft, ex quâ vinum fanguini fimile provenit.

Si quis ftatuat agnum hunc verum effe animal, tum non ex femine, fed fponte ut proveniat neceffum eft, quia anima Vegetans fentientem producere nequit. Talem igitur habebit ortum, qualem in lapidibus Ranæ, bufones, ferpentes, & ex arbore aves.

Qui novum quoddam Zoophytum ftatuunt: fponte produci eft ut fateantur, quemadmodum è faxis fpongiæ, urticæ Marinæ, & alia Plantanimalia. Sed quia fructum hunc femina habere Melonum fimilia fcribunt Autores, Vegetabile fui generis effe, omnino ftatuendum videtur.

Pelliculæ iftius, quam teneo, fruftum longitudine eft pedis dimidii, latitudine unciarum trium, leniffimâ & crifpatâ lânâ obductâ, partim nigri, partim albi, partim rubicundi coloris; fed arte in Varios Mæandros, folia & flores referentes, more Phrygionum diffectum, & alternatim rurfus confutum, ut holofericum Variegatum & Villofum quodammodo referat.

Mihi Anno 1649. menfe Martio retulit Nobiliff. D. Eovaldus de Kleifs, Electoris Brandeburgici apud nos Legatus, vir ut litteratiffimus ita fide digniffimus, fibi in confinio Tartariæ degenti oblatam fuiffe ejufmodi plantam exficcatam, foliis Tabaci, cujus cauli adhæ-

adhærebat fructus agnellum figurâ plane referens, magnitudine pedali, vellere crispo tectus, sed circa caudam aliquid ei defuisse videbat, quo minus agnum plane referret, quod an casu ablatum fuisset ignorabat. Tartarus qui exhibebat, singula quæ supra allegati autores retulerunt, diffuse confirmabat.

Cap. XXIV.

Cacao, Cajous, Capsicum majus; Caraguata, Carpobalsamus, Cassia fistula Orientalis & Occidentalis, Castanea equina Indica.

CACAO fructus est per Americam celebris, multique usus. In Nicaraguâ, Novi Orbis Provinciâ, quam Mahumedis vocarunt Paradisum, proveniens.

Minor est Amygdalo, compactior, non ingrati saporis, tanti æstimatus, ut commerciorum magnam constituat partem in Novâ Hispaniâ. Tenui tegitur membranâ nigricante, nucleum continente, qui in binas aut ternas partes oblique dividitur, subfuscum, & cineraceis venis distinctum, adstringentis saporis.

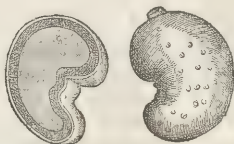
Fructu hoc utuntur Incolæ nummorum vice, eundem pauperibus erogant. Sed usum potissimum in potu habet, quem ex illo conficiunt Chocolate dicto, qui ab incolis insanum in modum diligitur & summo in pretio habetur: sed illis, qui non assueverunt, nauseam movet.

Hunc potum varie miscent in varios usus aromata aliaque addendo. Pastam quoque ex hoc fructu conficiunt, pectoris & stomachi vitiis utilem.

Arbor ipsa, in quâ provenit Cacao, Cacahuaquahuitl vocatur, magnitudine & foliis Aurantiæ, sed majoribus, fructus illius est longus & similis Peponi, verùm striatus & rufus, qui dicitur Cacahuacintli. Plenus hic est Cacao nucibus. Seritur in silvis loco umbroso & humido; juxta eam aliam collocare solent arborem, quam vocant Atlynam, ut illas inumbret, & à ferventibus Solis radiis defendat.

Quatuor hujus arboris statuuntur species, prima vocatur Cacahuaquahuitl, quæ omnium maxima: secunda ejusdem nominis. Tertia Xuchicacahuaquahuitl. Quarta minima Tlalcacahuaquahuitl, quorum fructus ejusdem censentur qualitatis; quatuor etiam genera potionum ex his conficiuntur, inter quæ Chocolata dicta maximè celebris

bris eſt, quæ tamen variis etiam componitur modis, pro cujuſvis appetitu. Miſcetur ei quandoque Achiotl, ut magis refrigeret & grato ſapore dotetur. Vide Clariſſ. Virum D. Joh. de Laet deſcript. Ind. Occident. lib. 6. cap. 2.

Fructus qui ACAIOU Thèveto, CAIOUS Acoſtæ, CAJOS Linſcottano dicitur, ad Anacardos à quibuſdam refertur, & quamvis à Chriſtophoro Acoſtâ aliiſque deſcribatur, ac noviſſime accurate à Guilhelmo Piſone, & Georgio Margravio, ſummam tamen eorum, quæ ipſi proponunt, brevibus expediemus.

Arbor, in quâ fructus hic creſcit, Acajaiba Braſilienſibus dicitur, patula eſt, umbroſa, ſinuoſis flexibus ſe incurvans, duriſſimum præbens lignum, & Gummi optimo turget, Arabico non cedente, fragrante, in arenoſis & ſitientibus reperitur, foliis juglandi ſimilibus, ſed fragrantioribus. Commendantur quæ verno tempore prodeunt, ſaturate rubentia, flos pulcherrimus variegatus roſaceo colore, valde odoriferus. Circa Decembrem defloreſcere incipit, caſtaneam Phaſeoli formâ, & cineritii coloris, è ſummitate pomi producit, oleum mordax & cauſticum inter duos cortices continens, contrectanti noxium, Cancroſis & malignis ulceribus utile. Matureſcens caſtanea ſenſim miteſcit, cum ſuo oleo eſt in delitiis. Braſilienſes quandoque pro hac arbore bella gerunt, atque ſuas ætates metiuntur hoc fructu, quia ſemel tantum in anno creſcit pomum figurâ oblongâ & turbinatâ inſtar Pyri, odore grato & fragrante, colore Croceo ad aureum vergente. Modice refrigerat & fauces conſtringit, ventriculo gratus, ſi maturus: ſin minor eſt inſtar ſucci Limoniorum corroſivus, ſubſtantiâ ſpongioſâ, liquore multo turgens. Vinum ex eo exprimitur, quod vetus inebriat, & urinam movet. Acetum quoque inde præparatur. Caſtaneæ renes Leporinos figurâ æmulantur, pingues ſunt, grati ſaporis, præſertim ſi aſſentur. Gummi arboris, in pulverem redactum, in liquore appropriato propinant mulieribus obſtructione menſium laborantibus. Vide Anacardum.

CAPSICUM, à Braſilienſibus QUINA, Luſitanis Pimenta, Mexicanis CHILLI, multas habet ſpecies figurâ fructus ut plurimum differentes, adeo ut ſeptem enumeret Fr. Ximenes, Margravius quinque, Piſo decem. Nos de majori potiſſimum hic agemus, cujus ſiliquæ illuſtriores & pulchriores. Planta ipſa folia habet Ocymi latifolii, aut Solani, flores candidos, ex quibus fructus pullulat oblongus pyramidalis, pollicis craſſitie, qui immaturus viridis, paulatim rufeſcit & tandem in nigredinem vergit. Cute tegitur tenui, intus ſemina habet minuta candida, aut ad flavedinem vergentia, umbonata, compreſſa, ſapore acri & cauſtico, adeo ut calida ſentiantur in quarto, ſicca in tertio gradu.

Monardes hoc piper particulatim conciſum, & juſculo maceratum, meliorem ſaporem eduliis conciliare ait, quam piper vulgare, ejuſque uſum eſſe in omnibus, in quibus aromata ex Maluccis Inſulis & Calecutio delata commendantur. Flatus diſcutere, pectori utile cenſetur, partes quoque internas calefacere & roborare. Orientali piperi præferunt Luſitani, utunturque tum recentibus, tum exſiccatis conciſis. Piſcibus in primis optimum ſaporem conciliant. Retunditur & præparatur in obſoniis, ſi integrum in aceto maceretur, & in pulverem redigatur cum modico ſalis.

Varia Capſici genera in Braſiliâ condita, ſed viridia & immatura, mihi dono dedit Nobiliſſ. D. Chriſtophorus Lindenow, Admiralius Regius, qui ex Braſiliâ ſecum ea detulit.

CARA-

CARAGUATA Brasiliensibus, Erva barbosa Lusitanis, Allaguay Indis, Fil i agula, Valentinis, Aloë Americana Dodonæo, nobis hic propter fructum describenda venit, quæ ratione soli, multùm, quoad magnitudinem & figuram foliorum, variare solet.

Ex radice crassâ, brevi, assurgunt folia viginti aut plura, crassa, succulenta, acuminata, utroque latere dentata seu spinosa, unum vel duos pedes longa (quidam humanam longitudinem attingere ajunt) pallidè viridia, atque hinc inde gryseo colore maculata. Quæ lævia sunt circa infimam partem, trium aut quatuor digitorum transversorum crassitie, quodammodo carinata, valde lata, mutuo se amplectentia, instar foliorum vulgaris Aloës, sensim in mucronem desinentia, qui nihil aliud est quam spina fusca, crassa, unciam cum semisse interdum longa, & adeo firma, ut Americani pro subulâ uti soleant, & cuspidis ferreæ loco ad sua tela adaptent. Foliorum latera tenuiora sunt, & spinis ejusdem coloris aspera, sed brevioribus, latâ basi præditis & deorsum incurvis. Interiore parte fibrosa sunt, & succi plena, sed non amara. Ex illorum medio caulis enascitur, brachiali crassitie, & brevioris lanceæ altitudine, (sed quibusdam in locis, ut in Brasiliâ, minor multò, quatuor pedes altus) in duos ramos divisus, quorum quilibet fert spicam florum flavorum. Est autem quilibet flos cavus, digitum longus, ad oram sextupliciter divisus, continens totidem staminula flava, apicibus flavis. Insidet quilibet flos suo petiolo brevi, & apertus propendet deorsum, adhuc autem clausus directe ad latera, est inodorus.

Quos sequitur fructus oblongus, duorum circiter pollicum, figuræ oblongæ, utrinque in apicem obtusum terminatæ, colore purpurascente, tribus sulcis per longitudinem dotatus, levis admodum; interius in tres quasi cellulas oblongas divisus, quæ subluteo vestiuntur colore, splendente, membranulâ invicem discretas, medullâ levi & fungosâ refertas, instar Sambuci, quæ tamen in multas laminulas sponte fatiscit, sapore dulci. Ferunt caulem quandoque unius noctis spatio in prodigiosam excrescere magnitudinem.

Americani, qui quibusdam in locis MAGUEY & METL appellant, circa agros conserere consueverunt, ad eos communiendum & fures arcendum, ut apud nos sepibus spinosarum stirpium fieri solet; folia tegularum vice funguntur ad pluvias excludendas, caules tignorum, foliorum nervuli & fibræ, eundem usum habent, quem nostrum linum & cannabis, aut gossypium, ex iis enim fila, panni, aliæque telæ fiunt; è spinis autem clavi, acus, aciculæ, styli, terebræ ad auriculas perforandas, ad bellica instrumenta ido-

neæ, iis corpora in cultu Deorum affligunt Barbari Stolones novaculâ petrosâ radunt, emanat è cavitate liquor quidam tantâ copiâ, ut ex unâ plantâ interdum quinquaginta Arobæ effluant. E quo liquore fit vinum, acetum, mel & saccharum. Succus menses movet mulierum, lenit ventrem, urinam pellit, renes mundat & vesicam, Calculos frangit, ureteres purgat. Folium assum & expressum in scutellâ, addito pauxillo nitri bene triti, si inungatur cicatricibus recentibus, brevi tempore illas tollit, ut vestigium nullum sequatur. Folia & caules in furno percocta sunt edulia & sapiunt Diacitrum. Tosta & applicata medentur spasmo & mitigant dolores etiam è lue Venereâ, quia sensum tactus obstupefaciunt. Ex foliis etiam charta paratur, funiculi, ex quibus calcei Alpergates Hispanis dicti, storeæ, chlamides, cingula, capistra & funes.

Cuspidem ego unam cum filis ex foliorum fibris confectis teneo, quæ mihi ex Italiâ transmisit Eruditissimus Vir D. Joh. Rhodius, anno MDCXXV. Ex plantâ verò petita hæc erant, quæ Romæ crevit in Horto Corvini.

CARPOBALSAMUM fructus est baccæ instar, figurâ olivari, valde tenuis, subruffus, striatus, osseo cortice constans, molliori tamen, ut dentibus mandi possit, primo gustu suavi, cum quodam odore Balsami, hinc linguam mordicans. Minutiora grana odoratiora sunt & acriora, quæ crassiora imbecilliora reperiuntur, omnia intus inania. Honorius Belli Medicus Cretensis in Epistolâ 5. ad Carolum Clusium, se recentissimum habuisse refert, unde plantulæ ipsi sint enatæ Opobalsami odore, maxime fragrantes, ejusdemque odoris Resina sicca multis seminibus inhærebat, sed brevi tempore odor fermè evanuit. Semina in ore retenta, leviterque mansa, suavem odorem therebintho similem relinquebant. Vide Dialogum Prosperi Alpini de Balsamo.

CASSIÆ FISTULÆ duo sunt genera, unum Orientale, quod minus; alterum Occidentale seu Americanum, quod majus.

ORIENTALIS CASSIA siliquosa est, cubitalis, figurâ tereti, nigra aut flavescens; cum immatura viridis, intra corticem lignosum semina fovens siliquis similia, intervallis septo membraneo distinctis, & modicâ quâdam medullâ succosâ, nigrâ, dulci, sed nauseosâ prædita. Per siliquæ corpus, linea duplicata nigra, in longitudinem excurrit, quæ in duas partes æqualiter divisa est, magisque acuminatur parte eâ, quâ petiolo adhæret. Ex Alexandriâ Ægypti adferri solet. Arborem, in quâ crescit, tradunt crassissimam esse, foliis Mori aut Nucis juglandis, flores latos candidos ferre, fructum copiosum; Acosta Amygdalæ magnitudinem æquare statuit, foliis mali Persici similibus, floribus luteolis, aut flavis, non ingrati odoris, quibus deciduis succedunt siliquæ oblongæ, eleganti viriditate præditæ dum recentes sunt, sed maturitate nigredinem brevi consequuntur. Sed quia hæc descriptio à priori aliquo modo discrepat, existimo Acostam eam delineasse quæ in Cambajâ provenit; quæ in quibusdam distat ab Ægyptiacâ.

Medulla hujus fructus exhibetur delicatulis, unciæ pondere, ad alvum movendam, foris etiam illinitur Erysipelate & inflammationibus laborantibus, dolores enim sedat. Sed monet Manardus lib.45. pulpam Cassiæ sumendam dimidiâ horâ ante cibum, ut felicius operetur, quod experientiâ se didicisse affirmat.

Altera CASSIA AMERICANA dicitur, quod inde ad nos vehatur, priori multo major. Est mihi duorum pedum cum semisse longitudine, unciarum ferme trium latitudine; nigrâ exterius vestita tunicâ, quæ exsiccata paulatim dehiscit & squammatim decidit, sub quâ purpurea membrana, crebris fibris intertexta, quæ à nervo grandiore, inferiorem siliquæ partem perreptante, ortum trahentes, paulatim in ramulos & fibras exiliores dispescuntur, & intertextum corpus constituunt. Ut partem inferiorem nervus unus grandior, minimi ferme digiti crassitie, perreptat ejus longitudinem; ita superiorem ejus partem duo, paulo minores, à pediculo in extremitatem excurrunt. Non omni ex parte teretes sunt hæ fistulæ, sed paululum compressæ. Interius cellis divisas ajunt (meas nondum aperui) sed pulpam continere amariorem & majori adstringendi vi præditam; licet alii vehementius & minori dosi purgare statuant, quam Orientalis. Crescit in Hispaniolâ, Cubâ, & Jamaicâ, non sine incommodo aliarum frugum, ad harum namque arborum olfactum, formicarum tanta accurrit copia, ut quicquid apud illas arbores, aut in earum viciniâ feratur, à formicis exedatur, gravemque inferant incolis molestiam.

De siliquis referunt, quod, quando iis maturescentibus venti flant, tantus ad invicem earum sit conflictus, ut obstrepere inter eas, mille anserum & annatum agmina,

na, videantur. Ab earum enim collisu, pro succi acerbi aut maturi qualitate, proveniunt vocum moduli non insuaves, eos moderante animularum seu membranarum in siliquis & medullæ pondere.

Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo fructum elegantem à quodam Capitaneo nostrate accepi, quem CASTANEAM EQUINAM INDICAM vocare licet, quia exacte convenit descriptioni datæ à Carolo Clusio Exot. lib. 6. cap. 16. n. 9. Ejus igitur delineationem apponam. Prorsus ater, inquit, erat Nonus fructus, lævisque & splendens, quatuor sulcis supernè distinctus (tanquam in quatuor partes divisus esset) quorum bini ad partis adversa umbilicum usque ducti: planus alioqui, & orbicularis pænè formæ, unciâ paulo minor, supernâ parte aliquantulum intumescens, & quasi pulvinatus, nisi quâ parte sulci deprimebant, adversa pars vestigium retinebat fuscum (in meo ejusdem erat nigredinis cum supremâ) quo fructui seu cortici, qui tegebat, firmiter inhæsisse videbatur, quale in castaneâ equinâ conspicere est, verum non adeo amplo. (In meo fructu soleæ equinæ eleganter ei impressa erat imago) durum autem & solidum deprehendebam, adeo ut etiam limam quodammodo respueret: eam ob causam, quem nucleum contineat, mihi incompertum. Hæc Clusius.

CAP. XXV.

Cedrus de Monte Libani, Ciriboa, Cocculi de Levante, Coni Abietis, Cubebæ, Cuci, Cucurbitæ variæ.

FRUCTUS seu coni, CEDRI DE LIBANO, figuram habent oblongam, ut abietis, ex squammis verò tenuibus componuntur, lenibus & non duris; coni hi semper in arbore sursum spectant, & extremitati ramusculorum ita adhærent, ut decerpi nequeant, nisi particula rami unà auferatur. Meus conus, quem dono Clariss. Viri D. D. Thomæ Bartholini teneo, coloris est fusci, ex tenuibus & quasi membranaceis foliolis coagmentatus, pyriformis ferè, tenuiori parte, pediculi reliquias adhuc retinens, longitudine unciarum quinque, in ambitu novem.

Calidam obtinet facultatem, ventriculo inimicus, contra Tussim, spasmum, nervorumque affectus & Apoplexiam commendatur cum Pipere, menses movet, & iisdem fermè pollet viribus quibus pix Cedria.

Arbor, ex quâ fructus hic petitur, à Botanicis Cedrus magna de Monte Libano vocatur, quia in altissimis & nivosis jugis Montis Libani provenit, Cedrelate ab aliis. Arbor magna est, altissima, ramos latissime spargens, ita ut ejus caudex quandoque à quatuor hominibus vix expansis brachiis ambiri possit, Theophrasto teste. Cortice est scabro, interiori suâ parte: rami pyramidali formâ caulem ambiunt, paulatim decrescentes, foliis tenuibus, sed brevioribus abietinis, non tamen acutis. Lignum ejus durum est, & carie aut senio vix consumitur, odoratum. Hinc Salomon hoc ligno in fabricâ templi Hierosolymitani usus est. Resinam fundit odoratam, quæ recens alba, paulatim rufescit & crassescit; cocta picem præbet ad multa utilem, cujus sæpe apud Medicos & alios fit mentio.

Ciriboæ titulo fructum accepi à Clariss. Viro D. Joh. de Laet, oblongi Piperis ſpecie, quem hoc titulo donari in Indiâ Orientali ait, ſed in Braſiliâ Nhamdi ſeu Piperis caudati, in Inſulis Philippinis Buyo, Mexicani Tlatlanquaye & Acapatli. Duobus ligneis verubus affixi erant octo caudatorum horum fructuum, longitudine ut plurimum unciarum duarum, craſſitie calami ſcriptorii, aſperi, multis conſtantes granulis.

Plantam ipſam Margravius lib. 2. Hiſt. Plant. cap. 13. his deſcribit. Piper caudatum, Betre quibuſdam, Luſitanis, Nhamdu Braſilienſibus generali nomine, ſubfrutex eſt inſtar arbuſculæ excreſcens, ad trium, quatuor, quinque & interdum ſex pedum altitudinem, caulis illius lignoſus, teres, viridis, nodoſus, ferè ut caulis Solani, folia ſingulatim ſunt poſita, quorum quodlibet ſuum habet pediculum, qui ad nodos oritur. Sunt autem lata, figurâ cordis, multis venis arcuatim ſecundum longitudinem elegantiſſime notata. Ad nodos proveniunt multi Juli, quatuor, quinque, aut ſex digitos longi, incurvati, figurâ ferme caudæ muris, virides, qui menſe Octobri aut Novembri decerpuntur. In Sole ſiccati nigreſcunt, continentque granula, rotunda, nigra, ſeminis Papaveris magnitudine, arcte juxta ſe in uvam compoſita, acris ſaporis inſtar Piperis optimi, quod ex Indiâ Orientali adfertur; ſed is ſapor in meo non obſervatur. Radix in alias plures tenues dividitur, fuſcas, inſignis odoris inſtar Thymi, & ſaporis qui linguam vellicet.

Folia hujus plantæ medentur ulceribus tibiarum. Radix mirabiliter valet adverſus Apoſtemata. Hoc Piper non admodum expetitur ob copiam Capſicorum. Radices & folia cum ſint ſummè calida, etiam exſiccata & diu reſervata contra morbos frigidos in Balneis locum inveniunt. Hunc etiam addunt uſum, quod Pinan miſceant cum calce vivâ, & in calcem ita mixtam intingunt Ciriboa, quam maſticando os purgant.

Coccu-

Cocculæ, quibusdam Cotulæ Elephantinæ, aliis Cocculæ de Levante, seu Baccæ Orientales. Ex Alexandriâ Ægypti adferuntur, racematim cohærentes suis pediculis, hederæ Corymborum modo. Baccæ sunt Pisorum majorum magnitudine, rotundæ, nisi quod parte eâ, quâ pediculis adhærent, sinuatæ aliquantum, asperæ, colore cinereo nigricante: ubi per medium secueris, Renis figuram æmulatur utraque cavitas, quæ nucleum fovet luteum, amarum, ex partibus & laminis quasi inæqualibus coagmentatum. Cujus stirpis aut plantæ sit fructus, nondum certò constat. Quidam Solani Manici, quidam Tithymali, quidam Clematidis esse existimarunt.

Commendantur ad necandos pediculos contusæ & cum oleo aut pinguedine mistæ. Ad pisces capiendos etiam in usum sunt traductæ, unde piscatoriæ baccæ à quibusdam dicuntur. Ex iis hoc paratur pharmacum, quod in tali casu valde commendatur. ℞. coccularum, adipis agni an ℥ß. casei antiqui ℥iß. sem. cannabin. ℥j. Aneth. Hyosciam. an. ʒiij. farinæ tritici ʒij. mellis ʒvj. Caphuræ ʒj. omnia in mortario in massam redigantur & f. pillulæ Pisi magnitudine, quæ flumini placido injectæ, & à piscibus devoratæ, paucâ interjectâ morâ eos infatuant, donec in summo semianimes natantes reticulo extrahantur. Ejectâ ex eorum ore pillulâ, in recentem aquam si conjiciantur, reviviscunt.

Conos abietis huc referre licet, quos Matthiolus Spithamæ longitudine esse refert, cum tamen ii, quos ego ex Norvegiâ teneo, juglandem non superent. Quo nomine potissimum hic eorum mentionem facio. Immaturiores adhuc meos esse existimarem, nisi ex illis quidam dehiscentes, semina matura & resinam gummosam de se præbuissent.

Cubebæ grana sunt Piperi nigro similia, ex Javâ & aliis locis Orientis advecta, tenui pediculo adnexa, intus inania, sapore amaro, acri, odorata, colore cinereo, cortice scabro in apicem terminato. Proveniunt in frutice sylvestri hederæ modo arbores scandente, foliis Piperis angustioribus, flore odorato, fructu racemoso, non uvæ modo in communi racemo, sed singulis granis singuli dati pediculi. Ferunt incolas, ubi nascitur, Javæ scilicet & Cundæ Insularum Orientalis Indiæ fructum decoquere antequam efferatur, metuentes ne alibi satus enascatur.

Commendatur ad ventriculi vitia, detentus in ore fructus, claram vocem facit concionatoribus. Ferunt & Veneris voluptatem augere, si in coitu ore detineatur. Tusus atque è vino bibitus, ventriculum calefacit, corroborat, flatus discutit, utero confert. Calidus & siccus est ordine tertio, odorus & subtilium partium.

Cuci, Bdellii fructus Cortusi à Clusio notis in Aromatum Histor. lib. 1. cap. 8. describitur, quod sit juglandis magnitudine, aut amplior, triangulari ferme figurâ, oblongiore tamen, & ad ficum quodammodo accedente, odoratus, colore subcinereo, durissimo putamine, quod prægnans esse & nucleum continere videtur.

Arborem, in quâ crescit, ad palmas refert Bauhinus, lib. enim 12. sect. 6. palmam vocat cujus fructus Cuci, κυκιοφόρον Theophrasti 4. Hist. Plant. cap. 2. ubi ait similem esse palmæ, similitudinem in caule & foliis repræsentare: quæ cum aliquantum increverit bifida fit, iterumque horum utrumque pari modo dividitur: virgas breves nec multas profert: fructum fert magnitudine, quâ manum impleat, rotundum & oblongum, colore flavicante, succo dulcem & gratissimum, non congestum ut palmæ, sed per singula discretum, nucleo magno vehementerque duro.

Fructum unum hujus generis dono D. D. Simonis Pauli teneo, magnitudine majoris juglandis, figurâ ferme triangulari obtusâ, in circumferentiâ uncias ferme octo habentem. Exterius tegumento operitur fibroso, hispido, duriusculo, crassitie calamum aut pennam anserinam æquante, sed inæqualiter, ad latera tenuius, in apice crassius, huic nux includitur dura, coloris punicei, figurâ castaneæ, cortice fibroso & durissimo, quem qui frangere tentarunt, cultri mutilati partem in ligno relinquere sunt coacti. De nucleo non habeo quod dicam, cum corticem teneat nondum fractum.

Cucurbitarum lagenariarum mihi variæ sunt species. Una ex Indiâ Orientali navibus nostris primâ navigatione allata, ventricosa valde, sex mensurarum nostrarum capax, collo non admodum longo, quod funibus ex Junco Indico cinctum, ansam etiam ex fune crassiore factam firmantibus. Interiori superficie resinosâ obducitur materiâ, ne infusus humor perfluat. Calabassum vocari ajunt.

Est alia ejusdem ferme capacitatis, externâ superficie ad flavedinem tendens, collo lon-

longiore & anguſtiore, altitudine pedis unius fermè, quod juxta pediculum in globum rotundum, ſed minorem, terminatur. Hæc nullâ interius obducta eſt incruſtatione, ſed albicat inſtar pulpæ exſiccatæ. Ex Hiſpaniâ ad me delata.

Sunt & duæ ad PURPUREUM tendentes, ſed minores, dimidiam liquoris menſuram capientes, ex duobus quaſi æqualibus globis coagmentatæ ſingulæ, niſi quod inferior ſuperiorem paulum amplitudine ſuperet.

Sunt quoque PYRIFORMES duæ, altera major ad purpureum vergens, pyrum majus figurâ omnimodè referens. Altera minor lutea, mediocris Pyri magnitudine & figurâ.

Joſephus Acoſta lib. 4. cap. 9. refert in Indiâ monſtroſas eſſe, immenſâ mole, quæ diſſectæ & reſiccatæ excavantur, & ex iis varia vaſa effinguntur, ex minoribus pocula aut pateras ingenioſe cælatas formant. Majores quas poſſidemus, ut & mediocres, lagenis deſtinatas eſſe ex figurâ patet.

CAP. XXVI.

Fabæ variæ, Ægyptiaca, Fauſel, Fructus varii non deſcripti.

FABÆ INDICÆ variæ, apud me conſpiciuntur. Primum locum tribuimus majoribus, inter quas eminet FABA PURGATRIX latiſſima, ex Inſulâ D. Thomæ, Bauhino, quibuſdam cor D. Thomæ, quod in Inſulâ D. Thomæ naſcatur, & figurâ Cor referat. Cluſio dicitur lobus craſſus ex Inſulâ D. Thomæ. Phaſeolus purgans Tabernæmontano. A Cluſio in notis ad Manardem deſcribitur cap. 49. in hunc modum. Orbiculari ferme eſt figurâ; ſed planus utrinque & quodammodo pulvinatus, digiti unius craſſitudinem æquans, duorum verò latitudinem, aut amplior, ex uno latere aliquantulum cavo, quâ videlicet hilus eſſe ſolet, & ſiliquæ, in quâ continetur, adhæret. Cortex durus & lignoſus, lævis, ex rubro nigricans; quod intus continetur album; firmum, & in duas partes, naturâ ſectile, ſapore primum, qualia ſunt omnia Legumina, ſed illico linguam mordicante & acri, quo fit ut purgandi facultate polleat.

Mihi quatuor ſunt, quæ plane deſcriptioni conveniunt, niſi quod maximâ ex parte majores ſint. Eſt enim quæ duas uncias, tam longitudine, quam latitudine, æquet. Quidam hanc Fabam Ætitis conſtituunt ſpeciem, quod medulla in exſiccatis ſonum excitet ſi concutiatur ut Calimus in vero Ætite, & parturientibus opitulari volunt. Quidam in marem & fœminam diſtribuunt, majorem marem & minorem fœminam appellantes; imò, ſi ſimul conſerventur, parturire fœminam credunt. Sed magnam vim in Idiotis habet perſuaſio.

Lobus ipſe, in quo hæc Faba naſcitur, deſcribitur ab eodem Cluſio Exot. lib. 3. cap. 8. ſed quia mihi una contigit lobo incluſa, eum hic delineabo. Exactæ rotunditatis eſt, niſi quod unâ parte, quâ abſciſſus erat à reliquo, pollicis craſſitie latior, per ambitum nervo duro ac ſolido cingitur, latitudine trium pollicum cum ſemiſſe, longitudine quatuor, appendici enim aliquid adhæret, quo nectebatur reliquæ parti. Duabus conſtat tunicis membraneis, exterior craſſior eſt, ex purpureo fuſca, crebris fibris undatim diſcurrentibus intertexta. Interior tenuior glabra, quâ fabam tangit lutei coloris; quâ cum exteriori nectitur, nigrior, ex nervo qui ambitum cingit, ramuli multi diſperguntur inter utramque tunicam, nutritioni procul dubio inſervientes.

FABÆ LOBI CARTILAGINEI Cluſii Exot. lib. 3. cap. 9. mihi ſunt quatuor, orbicularis figuræ, utrinque aliquanto in medio protuberantes, unciam circiter latæ; quædam tamen majores, quædam minores, in ambitu ferè undiquaque tanquam annulo nigro cinctæ, quem utrinque linea flava ſtipat, duræ ſunt, ex puniceo nigræ, aſperæ aliquantum. Lobus ipſe, in quo continentur, ibidem à Cluſio deſcribitur, quod quatuor uncias cum ſemiſſe ſit longus, binas, aut paulo amplius latus, cartilagineo potius quam duro aut lignoſo cortice conſtans, dorſo duplici veluti criſtâ inſignito, cartilagineâ & ſinuoſâ, ad extremum uſque lobum protenſâ, cujuſmodi alios etiam habet. Rugoſus autem erat cortex & coloris nigri, tres tantum Phaſeolos in ſe continens.

Eſt & alia HISCE AFFINIS, tam quoad colorem, quam quoad formam, ſed minor aliquanto, & eo diſcrepans, quod annulus ille tantum partem fabæ cingat (quarta enim pars eo caret) quodque non niger ſit, ſed in medio albus, utrinque tenuem & exilem

exilem lineam nigram habens, quam ſtipat rubicunda, ita ut circa fines recurrant, non ſine levi prominentiâ.

Figuræ ejuſdem, ſed paulo major eſt alia LUTEI COLORIS, nigris maculis conſperſa, cujus cingulum nigricans, nudam relinquit quartam partem compreſſiorem, utrinque lineis ambitur luteis, longitudine eſt unciæ unius, ſed paulo latior.

Ad fabas Lobi Cartilaginei referrem illam, quæ colore, aſperitate, eam planè repræſentat, niſi figura differret, quæ non orbicularis, ſed alterâ parte ſinuoſa aliquantum eſſet, cor quodammodo referens; cinguli quoque longius à ſe invicem diſtant fines.

CORDIS FIGURAM habet purpurea, lævis, toroſa & minus compreſſa, unciæ unius circiter longitudine & latitudine, cingulo luteo, hoc habens peculiare, quod, ubi ſinuatur, foramen habeat quadratum, pulpâ albicante, ſed durâ refertum, cui procul dubio adhæſit petiolus, quo lobo ſuo nectebatur.

ALIA eſt MAJOR coloris obſcurioris, ſeſcunciam ferme in Diametro habens, variis ſinubus & prominentiis, tam in extremitatibus, quam in corporis medio, dotata, tuberum inſtar, quocirca TUBEROSAM vocare libet; alioquin lævis, ſaturatâ purpurâ, nullo hilo aut cingulo diverſi coloris dotata.

MINIMA reſtat Faba, quam potius ad Phaſeolos referrem, purpurei etiam coloris, dimidiam unciam longa, lata quartam, utrinque ad latera compreſſa. Oblonga enim eſt & toroſa, hilo nigro, alteram ſaltem partem ſed latus perreptante, lævis & lubrica, per utrunque ſinum perforata, non Naturâ, ſed arte.

FABA ÆGYPTIACA quid ſit multum diſputatur. Proſper Alpinus de Plantis Ægypt. cap. 33. Culcas ſeu Colocaſiam eſſe putat, at Cluſius Exot. lib. 2. cap. 13. fructum quendam peregrinum proponit ac deſcribit, quem Dioſcoridis Fabæ Ægyptiacæ reſpondere autumat; cujus cum mihi nucleus ſit, eum primo Palmæ facciferæ fructum eſſe arbitrabar, ob magnam quam cum eo obtinet affinitatem; ſed re melius ponderatâ, cum fructu primo peregrino à Cluſio, loco adducto, deſcripto magis convenire exiſtimabam. Eſt enim iis prorſus ſimilis, quos in lacunis ſeu cellulis, inſtar favi Veſparum diſpoſitos narrat ibidem autor. Faba aut nux eſt parva inſtar glandis pumilæ, unciam penè longa, & in ambitu craſſa, coloris fuſci, ad luteum tendentis, lævis, in mucronem definens. In infimâ aut obtuſiore parte, rimula quaſi quædam eſt, ex quâ inæqualis eminet ſubſtantia, undique dentato cincta ambitu, ut haud inconcinnè rictui anguino aſſimilaveris. Cortice tegitur duro, quem frangere mihi fas non erat, ut de interiori ſubſtantiâ conſtaret, ſiquidem unicus ſaltem mihi ſit hujus generis fructus.

FAUFEL, Malabaribus Pac vulgo, nobilioribus Areca dicitur, ad nuces à quibuſdam refertur, fructus eſt duûm generum, quidam enim nucem Moſchatam magnitudine refert, quidam oblongior eſt & major; quamvis poſteriorem hanc ad Faufel an referre debeat dubitet Cluſius lib. 1. Hiſt. Arom. cap. 25. ac exotic. lib. 2. cap. 3. nucleum palmæ Pinus arbitretur. Nos hic de vero Faufel. Fructus hi deni aut duodeni, ſuis involucris villoſis tecti, dependent ex arbore Areccâ, craſſis & oblongis pediculis, qui in inferiorum ramorum alis naſcuntur. Cum ſuo involucro longitudine eſt unciarum duarum cum ſemiſſe, foris colore flavo, ſub tenui cortice villos & filamenta aurea continens, quæ ipſam nucem exterius densè ſtipant. Nux vero ipſa dura eſt, alterâ parte ſeſſilis, coloris exterius cinerei, rugoſa, interiore ſubſtantiâ variegatâ ex purpureo & albicante undatim permiſtâ medullâ, quæ mollior eſt dum externo involucro detinetur, durior quando aliquamdiu exempta aſſervatur. Pars ſeſſilis, quæ ad pediculum vergit, albicante membranulâ ambitur, totus fructus primo aſpectu nucem Moſchatam refert, niſi quod alterâ parte ſeſſilis ſit, alterâ magis acuminetur.

Arbor in quâ creſcit in magnam altitudinem aſcendit, trunco æquali propemodum ubique craſſitie, cortice tecto adeò lævi, ut nulli aſcenſum præbeat, niſi aptatis ad pedes laqueis aut vinculis, vel cincto per intervalla caudice, fune ex ſparto aut aliâ materiâ confecto. Rami ſurſum vergunt & inflectuntur, ut procul intuentibus orbem quodammodo conficere videantur. Folia pectinatim ramos veſtiunt, alioqui palmæ foliis ſimilia, ſubſtantia arboris fungoſa eſt, teſte Garciâ, maritima amat.

Mauritani ſingulis diebus Areccam ſeu Faufel maſticant cum Cardamomo, purgandi ventriculi & cerebri cauſâ. Miſcent ſiccatam & contuſam, cum Betre, Calce & Lycio, & maſticant, ut gingivas firmet, dentes ſtabiliat, ſtomachum roboret, ſanguinis rejectiones, vomitus, & alvi profluvia ſiſtat. Inſipida ferme eſt & adſtringentis facultatis,

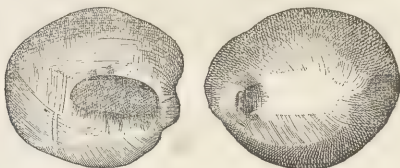
imma-

immatura ſtupefacit & inebriat, unde à quibuſdam uſurpatur, ut temulenti dolores & cruciatus non ſentiant.

Hunc Fauſel trium generum eſſe obſervavit Bauhinus Pinac. lib. 12. ſect. 6. 1. latere uno preſſius, altero latius & majus. 2. minus nigricans, durius, Checanyn dictum. 3. à cujus maſticatione homo ut vino inebriatur.

Oblongior iſte fructus, qui Fauſel ſubſtantiâ & colore plane refert, quemque ſupra dixi Cluſium exiſtimare eſſe nucleum ex fructu Palmæ Pini, Bauhino eſt fructus Palmæ cujus fructus oblongus Fauſel ſimilis, Avellanæ Indicæ genus oblongum quibuſdam. Sine involucro tres ſuperat uncias longitudine, & quatuor ambitu ſuo, inciſuris & ſulcis craſſioribus & profundioribus in ſuperficie dotatur quam Fauſel, ſed colore, ſubſtantiâ variegatâ plane cum Fauſel convenit, duritie quoque, unde politus hic fructus & lævigatus, raros quoſdam refert lapides. Conficiunt enim ex eo, Scyphos parvulos, thecas ovales, aliaque opera pulcherrima.

Inter FRUCTUS PEREGRINOS mihi non ſatis perſpectos, nec, quod ſciam, ab aliis deſcriptos, primo occurrit SESSILIS quidam, excavatus, pulpam quandam

tenuem exſiccatam continens, pari modo cavam, ut nucleum alium ambiviſſe ſuſpicio ſit. Parte inferiore & ſeſſili foramen habet, quod tamen cultro majus redditum videtur, tantæ magnitudinis, ut nucem avellanam capere poſſit, per quod interiorem ſuperficiem luſtrare licet. Cinereus, aſper, inæqualis, ad rotunditatem accedens, figurâ fermè lapidis Brontii, in circumferentiâ pollices ſex cum dimidio obtinens.

Eſt alius OVALIS CINEREUS aſper, ovum parvum Gallinaceum figurâ referens, paululum Acuminatum, ſed parte craſſiore pediculi ſervans veſtigia. Ab hoc pediculi puncto ad ſummum apicem pollices duos cum ſemiſſe habens, in ambitu quatuor, concuſſu ſonitum ab incluſi nuclei attactu edens, ſed nullis prominentiis aut tuberculis inæqualis. Affinitatem quandam habere videtur cum fructu 2. Garetti, à Cluſio lib. 2. Exot. cap. 16. deſcripto.

Tertius quodammodo figurâ refert fructum quem Cluſius lib. 2. Exot. cap. 16. vocat Coxco Cypote, colore fuſco, præ lævore ſplendens, in utroque apice, cineream & falcatam

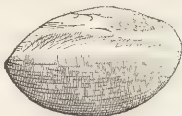
catam quandam habens prominentiam. Nec fructus mihi videtur, nec alterius fructus ossiculum, quia cavus, mollis, levissimus, nullum in se nucleum habet, nec in aquâ subsidet. Si acu aut cultello pupugeris, facile ad interiora penetraveris; potius fungi genus quoddam dixero. Ovum columbinum majus figurâ refert.

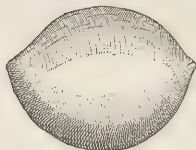
Quartus elegans est, alterâ parte sessilis, nucis Moschatæ magnitudine, cortice constat tenui, cujus pars tertia scabra est, inæqualis, coloris cinerei, ferme instar Cupularum glandium. Reliquum læve, splendens, politum, coloris spadicei, lapidem Bufonium, quem Crapaudinam vocant, colore & lævore ferme refert. Parte sessili foramen est, non naturâ, sed casu proculdubio impressum, per quod & corticis tenuitas, & nuclei, ei innatantis ferme, constitutio videri potest. Est autem nucleus, cortice paulò minor, unde concussus fructus allisu sonum excitat & strepitum, cæterum ipse nucleus exterius coloris est purpurei, sed interius albi. Sunt qui Fructum Balsami Americani esse putent.

Quintus ejusdem ferme cum priori est magnitudinis, parte alterâ lævis & lubricus, cum exiguâ prominentiâ in medio, colore luteo, figurâ ovali, aliquantulum ad angulos obtusos protuberante. Parte alterâ inæqualis & scabra, septem sinubus seu foraminibus in medullam perviis præditus, coloris cinerei, nucleum nucis juglandis quodammodo referens, sed lignosus & durus etiam hac parte est. Ego arbitror affinitatem magnam habere cum 6. fructu descripto à Carolo Clusio lib. 2. Exot. cap. 30. Quidam veram nucem Metel esse arbitrantur.

Alius Dactylum ferme figurâ æmulatur, oblongus, compressus aliquantum, duas uncias longitudine superans, utrinque acuminatus, unam latitudine, colore purpureo, striatus & rugis inæqualibus dotatus. Aut è genere Nucum esse videtur, aut os majoris alicujus fructus. Lignosus namque est, durus, an vero in se nucleum contineat non liquet, quia concussus non resonat, nec frangere licet, cum unicus tantum mihi sit. Nescio an ad Zabucayo referri debeat, de quo post sumus acturi.

Ovalis denique figuræ os mihi eſt, ovum gallinaceum parvum magnitudine æquans, ſed utrinque acuminatum, lignoſum, flavum, nucleum continens, qui moto & concuſſo fructu reſonat. Tectum verò fuiſſe videtur pulpâ quâdam candidâ, cujus reliquiæ tenaciter adhuc ei adhærentes conſpiciuntur.

Cum navibus Belgarum, quæ hoc Anno MDCLIII. in Norvegiam appulerunt, fructum quendam gemellum accepi, duorum prunorum majuſculorum invicem cohærentium magnitudine. Alter verò illorum appendicem habebat roſtratum, nucis Avellanæ minoris magnitudine. Nec genuinum ejus colorem, nec pulpam, aut nucleum delineare poſſum, quia interiore nucleo aut ſubſtantiâ ſpoliatus erat, & exterior ſuperficies vernice obſcurè flavâ obducta. In extremitate appendicis colore nigro ſplendente præditus, ex eo namque, retentâ naturali figurâ, pixidem fecerunt Tabaco ſternutatorio deſtinatam. Alioquin figurâ non plane diſſimilis ei quem deſcribit Carolus Cluſius Exot. lib. 2. cap. 16. inter eos, quos à Jacobo Garetto accepit. n. 16. ſed differt magnitudine, cohærentiâ & appendicis ſitu.

CAP. XXVII.

Galla non perforata, Gariophyllus Regius, Gelum, Gemma Nucis Maldivenſis, Globuli ſaponarii, Guanabanus, Guatapana, Homoucul.

GALLA fructus eſt variarum arborum accidentarius, præcipue vero Quercus & earum quæ glandes ferunt, nucis juglandis minoris magnitudine, globoſus, colore luteo. Provenit Sole è Geminis exeunte, &, ſi æſtu nimio excipitur, areſcit protinus, nec amplius adoleſcit. Quædam rugoſa eſt & Græcis Omphacitides vocatur, Coriariis expetita, quædam lævis. Quædam etiam perforata eſt, quædam non. Mihi una eſt exactè Sphæricæ figuræ, imperforata, quo nomine hæc addo. Illud Gallis peculiare eſſe ſolet, quod quotannis, aut annonæ fertilitatem, aut ſterilitatem, aut aërem peſtilentem præſagiant. Si enim rumpantur integræ quæ perforatæ non ſunt, muſcam, aut araneum aut vermiculum exponit. Si muſca volat, futuri belli, ſi repit vermiculus, annonæ penuria, ſi currat araneus, peſtilentium morborum præſagium eſt. Ex iis quæ perforatæ ſunt, hæc animalcula exierunt: in non perforatis ſemper reperiuntur. Unde ſtatuunt quidam, Quercum & animal & fructum gignere.

Vim habet adſtringendi validam, trita excreſcentias omnes, fluxiones gingivarum, & uvæ, oris exulcerationes cohibet. Nucleus dentium cavernis inditus, dolorem ſedat. Cremata carbonibus donec flagret, & vino, aceto, aut acidâ muriâ exſtincta ſanguinem ſupprimit, capillos denigrat aceto aut aquâ macerata. Ubi adſtringendum, ſiſtendum aut ſiccandum, locum habet. Conficitur quoque ex eâ Atramentum ſcriptorium, cujus formula hæc præ reliquis commendatur. ℞. Gallar. Craſſiuſcule confract. ℥v. Vitriol. Roman. ℥iij. Gum. Arabic. ℥ij. Salis ʒj. In vaſe fictili Vitreato, ſuperfunde vini albi ferventis ℔. v. ℥iiij. Occluſo Vaſe ſeptendecim diebus inſolato, vel poſt fornacem relinquito, quotidie rudiculâ miſceto.

GARIO-

Gariophyllus regius fructus est, à nemine, quod sciam, hactenus descriptus, florem potius quam fructum figurâ referens, longitudine est grani hordei, ejusdemque ferme latitudinis, oblongus, angulosus, sex vel octo cuspidibus alternatim è lateribus erumpentibus, & in summitate quasi coronulam constituentibus, colore ferrugineo, odore Gariophyllorum aromaticorum, sapore acri & plane Garyophyllaceo. Provenit in Insulâ Macciam Indiæ Orientalis, ab incolis vocatur Thinca radoi, quod exponunt Gariophyllus Regius.

Magno in pretio apud Indos sunt hi Gariophylli, & ad nos raro deferuntur. Unicam saltem ferunt esse hujus fructus arborem in totâ Indiâ, in medio dictæ Insulæ sitam. Flores ubi producit hæc arbor, decidunt flores reliquarum arborum, quæ communes ferunt Gariophyllos. Arbores etiam reliquæ versus hanc se incurvant, honorem quasi deferentes, ut ajunt qui viderunt. Rex Insulæ Satellitibus hanc arborem stipat, quamdiu fructum fert, ne quis præter ipsum eo gaudere possit. Hæc ex ore ejus qui in Insulâ fuit, & arborem se vidisse testatur; quæ si vera, mira. Fructus filo per longitudinem trajicere solent, ut armillarum loco, ob odoris gratiam, in brachiis gestentur.

Gelum ex Oriente vocat Clariss. Vir D. Johan. de Laet, fructum seu baccas quasdam exiguas, purpureo cinereas, rotundas, coriandrorum magnitudine, quæ alterâ parte apertæ & tribus quasi loculamentis distinctæ, adeo ut trifolii figuram minutam ea foramina eleganter exprimant. Fructus hic pelliculâ saltem constat, nec aut succi aut nuclei quicquam in eo inveni, sapore adstringente. Baccis aderant petioli quidam, aut foliorum quasi fragmenta, quæ ad figuram foliorum Rorismarini accedere mihi videbantur, sed non adeo longa erant. Forsan Negunda est & Gariophyllus Plinii.

Gemma nucis maldivensis, figurâ est sphæricâ, pusillum ovum columbinum magnitudine referens, lævis, dura, nitens, colore maximâ ex parte luteo, nisi quod alterâ parte candicet aliquantum. In extremitatum altero, vestigium quoddam apparet inæquale, ubi matrici suæ adhæsisse videtur, in aquis subsidet; Pondere est Drachmæ unius semis. Cocci Maldivensis dicitur Gemma, seu Germin, quod in ejus nascatur Meditullio & in germen quasi concrescat, margaritarum nitore æmulum.

Magni in ipsâ fit Indiâ, commendatur enim non secus ac medulla ipsius Cocci, ad omne genus Veneni pellendum, & febres malignas fugandas. Antidotum enim est præsentissimum, & quasi Panacea quædam. Indi annulis aureis & argenteis hunc lapidem includunt, ita ut foramen relinquant per quod cutim tangat, ita se à Venenis & incantamentis liberos futuros sperant, quamdiu hoc gestaverint amuletum.

Globulorum saponariorum historiam describit Nic. Monardes simpl. Med. cap. 65. & Oviedus lib. 9. Fructum hunc crescere ait in pumilâ arbore, magis contortâ quam rectâ, veluti Ruscus, cujus folia filici sunt similia.

Oviedus quoque folia filicis utcunque referre ait, nisi quod minora sint, sed arbores ipsas celsas & formosas esse ait. Fructus magnitudine cerasi, rotundus, colore fuscus (corollâ insignitum vult Oviedus, quam tamen in meis non invenio) colore exterius subruffo (subflavum vocat Oviedus) lentâ quadam pulpâ tectus, quâ sublatâ relinquitur sphæra quædam maximè rotunda, coloris nigri, adeo dura, ut non nisi malleo, aut aliâ re quapiam confringi possit. Hoc semen amarum exiguum in se habet.

Pulpa exterior saponis vices subit: si enim binis aut ternis cum calidâ aquâ vestes abluantur, multò nitidiores redduntur, quam si saponis librali pondere elotæ forent. Plurimam enim spumam excitant, eosdemque effectus præbent, quos sapo, paulatim liquescentes, donec solæ spherulæ nigræ supersint, quæ officulum sunt hujus fructus. Sed notat Oviedus, si quis frequentius eo utatur, pannos urere & corrumpere, quocirca semel tantum eluisse suffecerit. Sphærulæ nigræ perforantur ut ex iis fiant coronæ ad preces Catholicorum numerandas idoneæ, adeo elegantes ac si ex Ebeno essent confectæ,

fectæ, tum diutini usus, quoniam difficulter confringuntur. Fructus ipse adeo amarus est, ut nullum quadrupes aut avis eum deguster.

Guanabanus Scaligero, Abavo aliis, Baobab Alpino; cujus semina & fructus particulas tenemus, in Insulâ Zeilan provenit. Fructus est magnitudine mali citrei mediocris, denso duroque cortice ut cucurbita vestitus, nullis excurrentibus sulcis, extremâ ejus parte mucronatâ, quâ arbori adhæsit, pediculo crasso & firmo, sulcorum rudimenta cernuntur, in quibus lanugo quædam est, quemadmodum in malis Cidoniis, reliquo corpore lævis. Altera extremitas, non in mucronem, sed in obtusam rotunditatem desinit, ut primo aspectu Cucurbita sicca appareat, colore fusco. Pulpam continet, subrubram, friabilem, quæ facile in pollinem resolvitur, acidam, ori gratam, adstrictionis expertem, per quam sparsa sunt semina renibus Animalium similia, seminum Anagyridis æmula, duro cortice, qui rubente quâdam membranâ tegitur, quâ demptâ semina fusca ad nigrum inclinantia & splendentia cernuntur, intus medullam albam continentia, edulem, avellanæ nucleum sapore æmulantes.

Pulpâ candicante utuntur Æthiopes in febrium ardoribus, sitis sedandæ gratiâ, jucundâ aciditate præditâ, unde & quidam Gossypium in aceto vocant. Siccata friabilis est, sic ut digitis trita in pollinem redigatur, permanente perpetuò aciditate.

Guatapanæ arboris fructus, mihi maximè convenire videtur cum eo quem describit Clusius Exot. lib. 2. cap. 21. inter eos quos à Walichio accepit, sub nomine Ururoria. Arbor verò, in quâ nascitur, ipsi non Guatapana, sed Juruura est in Wiapok Americæ nascentis. Planus est, unciam ferme latus, binas longus, contortus instar siliquæ Cytisi legitimi, major tamen, coloris flavescentis, semen continens planum.

Ad vulnera curanda utuntur eo incolæ, hostium telis in bello inflicta; succum enim contusi hujus fructus in vulnera instillant, quo consolidantur.

Fructus, qui sub nomine Homoucul à Clariss. Viro D. Joh. de Laet ad me transmissus est, magnam affinitatem habet cum fructu ab Imperato lib. 28. Hist. Natur. delineato, sub nomine Garophali Pliniani tabula secunda. Ejus autem mentionem facit Plinius lib. 12. cap. 7. Est, inquit, etiamnum in Indiâ Piperis grani simile, quod vocatur Gariophyllon, grandius fragiliusque. Tradunt in Indico luco id gigni. Advehitur odoris gratiâ. Garcias ab Horto lib. 2. cap. 3. Negundo id vocare videtur, in Balagate Sambali, in Malavar Noche. Arborem verò ita describit: Provenit in Balaquate & Malavar, arbuscula quædam Persicæ magnitudine, frequentibus ramis, qui recisi frequentiores, lætioresque renascuntur, foliis Sambuci, simili modo per ambitum serratis & aliquantulum hispidis: flos ex cinereo candidus, fructus niger, Piperis magnitudine aut paulò major. Fructus autem hic, quem sub nomine Homoucul accepi, magnitudine est Piperis, aut paulò minor, rugosus, aromaticus, caudatus, jam nigro, jam luteo, jam griseo colore, quod ratione maturitatis contingere puto. Gustu acri, amaro aliquantum, gratum ori halitum præbens.

Cap. XXVIII.

Yecotl, Ig, Kapock, Karovata, Leguminis genus, Leplap, Limonium prægnans.

Yecotl fructus longus est unius unciæ cum semisse, ejusdemque ambitus, multis veluti squammis, imbricum modo dispositis, constans, in medio nonnihil compressis, oris tenuioribus & nigricantibus. Levis est, nucleo vacuus, quales omnes fuisse, qui ex Novâ Hispaniâ sunt allati, testatur Clariss. Vir D. Johan. de Laet lib. 5. Ind. Occident. cap. 3.

Arborem

Arborem, in quâ crescit, vocant Hispani Palmam montensem, sed Indi nonnulli Quaichtlepopotli. Ex unâ radice duos aut tres profert truncos, qui flores ferunt candidos & odoriferos, racematim pendulos, & in sex foliola distinctos, ex quibus nascuntur fructus jam delineati, quos quidam similes esse ajunt pineis nucibus, colore castaneæ.

IG, seu grana Terebinthi, magnitudine Pisa æmulantur, crassiori innixa petiolo, ex flavo purpurascentia, inæqualibus quibusdam tuberculis prædita sunt. Ab Avicennâ fructus hic Ceranum viride vocatum videtur.

Quidam statuunt fructum hunc esui aptum, sed stomacho adversari, calefacere, urinam movere, Venerem stimulare, contra Phalangiorum morsus valere ex vino bibitum. Rawolphius Hædoporici lib. 2. cap. 8. plura observavit genera, & quidem in majorem & minorem distinguit. Minoris grana magnitudine Pisa æquare ait, qualia sunt ea quæ nos tenemus. Fructus non minus jucundi saporis esse asserit Pistaciis, eamque ob causam inquilinos abunde iis vesci, perinde ut nos Pineis & Avellanis. Nasci magnâ copiâ in Persiâ, Mesopotamiâ, Armeniâ, racematim cohærente fructu, ut Pistaceæ.

Tomento quodam subtilissimo, bombacem referente, me donavit Clariss. D. D. Nicolaus Wichman, quod in Indiis KAPOC vocari affirmabat, & ex fructu arboris laniferæ depromptum arbitror. Molle est instar serici, candidum, in glomulos contortum, qui tamen ubi expanduntur subtilissimæ lanæ aut serici potius naturam exprimunt. Ejus usum in Indiâ Orientali esse ajunt ad farctus, eo enim instar tomenti utuntur ad lectos & culcitra farcienda.

Lana mihi videtur arboris laniferæ, descriptæ à Clusio Exot. lib. 1. cap. 14. in hunc modum. Arbor est procera, multis ramis prædita, quos sepiunt numerosa folia, ut conspicere est in salice. Fructus fert siliquarum penè instar, sex uncias longos, quinque in ambitu crassos, à pediculo sensim augescentes, cute verius quam cortice tectos, cinericei coloris, rugosos, extimâ parte mucronatos, in quinque partes dehiscentes, plenos, tenuissimo, mollissimo, & candidissimo tomento, in quo latebant multa semina nigra, legitimi Xyli semine minora, tomento seu lanæ non adhærentia, ut in Xylo, sed libera & circum quinque veluti assulas longas, mediam siliquam occupantes, nascentia. Eâ lanâ non utuntur ad stamina ducenda, quemadmodum alii Xylo: nimis enim brevis est, sed pulvinaria eâ implentur. Ad quam rem commodissima mihi esse videtur, ut quæ vulgari tomento, imo vel ipsâ plumâ mollior sit. Paulò post ait se ab aliis accepisse etiam à Mollucensibus in stamina torqueri (aliâ tamen ratione, quàm vulgo linum, lana aut Xylum) iisque staminibus suas vestes sarcire. Bauhinus vocat Gossypium Javanense salicis foliis.

Inter Insulæ Maragnanæ Brasiliæ Septentrionalis fructus est KAROVATA, Gallis *Cypreceville*, **Slyp-tongen** aliis dictus. Hic in plantâ provenit, quæ folia producit ulnam fermè longa, & duos pollices transversos lata, crassa, utrinque aculeata valde, è quorum medio erumpit scapus, cui duos circiter palmos supra solum confertim annascuntur quinquaginta & interdum longè plures fructus, digitalis longitudinis, pyramidis triangularis in modum, intus & extus flavescentes, optimi saporis & palato pergrati. Plenus est fructus spongiosâ quadam materiâ & pluribus ossiculis, seu seminibus minutis. Succus illius ex acri dulcis est, gratus palato, sed si quis vescatur, sanguinem è linguâ

atque gingivis elicit. Is ipsús fructus est, quem capite 23. sub titulo CARAGUATÆ descripsimus, hic aliquanto fusius quædam erant repetenda.

LEGUMINIS peregrini genus ab amico accepi, sed quod ejus nomen, aut unde advectum, ignoro. Figurâ est lenticulari, magnitudine Pisi majoris, cortice lævi, duro, ex albo splendente ac flavescente, maculis nigricantibus parte alterâ pictum. Quandoque colore albo Opali modo resplendente, & nigrâ Zonâ ab alterâ parte cinctum reperiri, ex quibusdam granis, quæ possideo, colligo.

LEBLAP seu LABLAB lobus est brevis & latus, quaterna grana, oblongiuscula, nigra, hilo albo, valde longo, prædita, continens. Ex Prosperi Alpini sententiâ, provenit in arbore Sarmentosâ, quæ ad vitis magnitudinem crescit, figura similis vulgari Phaseolo, flores fert bis in anno, vere & Autumno, Phaseolorum floribus aliquatenus similes, à quibus siliquæ longæ, instarque fabarum latissimæ, dependent, quæ semina nigra Phaseolis plane similia continent. Ægyptii Phaseolis illis in cibo frequenter utuntur, suaves namque sunt gustui. Mulieres decoctum cum croco ad menses ciendos propinant. Commendantur præterea ad Tussim, dispneam & urinam movendam.

LIMONIA MALA omnibus sunt notissima, sed nescio quî factum quod nostrates Limoniis Citriorum dent titulum, multum enim inter se distant, tam magnitudine, quam succi & pulpæ quantitate ac sapore, Corticum quoque crassitie & viribus. Limoniorum horum genus rarum videre mihi contigit non semel, eorumque etiamnum teneo exemplum, quod PRÆGNANS non immerito dici meretur. In se enim, parte eâ quæ petiolo dotatur & ramo nectitur, aliud continet pomum exiguum, avellanæ magnitudine, exteriore cortice flavo, medullâ albicante, & succo suis distincto loculis, omni ex parte majori respondens. Duos ejusmodi fructus minutos, quos ex alvo maternâ extraxi, adhuc inter loculamenta asservo. Putabam à nemine hoc animadversum prius; sed, post aliquod tempus, inveni in Cistâ Medicâ Hornungi Epistolam 245. Doldii, hæc verba. Nuper contigit, ut Pharmacopola quidam Citrium magnum aperiret, & in medio reperit aliud pomum, suo cortice eleganter obductum, semina verò nulla erant in parvo. Novum prægnans est pomum, Pomo, in sua matrice propriâ extra terram. Hæc ille: sed in eo discrepantiam invenio, quod mea poma non Citrea, sed Limonia fuerint, & meum fœtum non in medio, sed in altero extremitatum, quod petiolum tenet, gestaverint, ut verisimile sit, tam matrem quam fœtum, per eundem petiolum nutritum fuisse.

Lenticula rubicunda ab aliis minoribus lenticulis figurâ non differt, sed solo colore rubicundo. Hic verò locum obtinet, quia quidam existimant eum esse lenticulæ speciem, ex quâ rubrum coctum pulmentum, quo Esau primogenituram suam fratri vendidit, Gen. XXV. 30. & seqq.

CAP. XXIX.

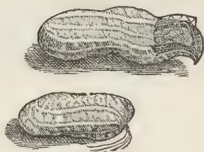
Mani ac cachem, Manobi, Mecaxuchitl, Myrobalani.

FRUCTUM mihi à Clariss. Viro D. Johan. de Laet transmissum sub titulo MANI AC CACHEM existimo esse Herbæ à Brasiliensibus dictæ MUNDUBI, quam describit Margravius Hist. Plant. lib. I. cap. 17. addit enim ad hunc locum, Clariss. Vir D. Joh. de Laet, ab Hispanis in Americâ vocari MANI, à Peruanis ANCHN. Historia ejus hæc est.

Mundubi Brasilienſibus herba, in pedalem aſſurgit altitudinem, caule quadrato aut ſtriato, ex viridi rufeſcente & piloſo. Hinc inde enaſcuntur ramuli, primo quaſi caulem amplectentes, & foliolis anguſtis acuminatis ſtipati, mox habent nodum, ac trium vel quatuor digitorum longitudine extenduntur, continetque quilibet nodus quatuor folia, duo ſemper ſibi oppoſita, paulo plus quam duos digitos longa, ſeſquidigitum lata, ſuperne læte viridia inſtar Vitrioli, inferne paululum caneſcentia, nervo conſpicuo & ſubtilibus venulis quaſi paralelis dotata, raris quoque pilis veſtita. Ad exortum ramulorum, qui folia gerunt, prodit pediculus, ſeſquidigitum circiter longus, tenuis, floſculum gerens flavum & per oras rubentem, duobus foliolis conſtantem, more viciorum aut trifolii. Radix illius haut longa, tenuis, contorta, filamentoſa, cui adnaſcuntur folliculi ex albicante colore gryſei, figurâ minimæ cucurbitæ, oblongæ, magnitudine Myrobalani (talis eſt fructus meus) fragiles. Quilibet autem continet in ſe duos nucleos, pelliculâ ſaturatè purpureâ veſtitos, carne intus albâ, Oleaginoſâ, ſapore Piſtaceorum, qui comeduntur cocti & inter bellaria apponuntur. Multum tamen comeſti capitis dolores cauſare ajunt, fructu integro quaſſato, nuclei intus ſtrepunt.

Clariſſ. Vir D. Johan. de Laet lib. 10. Hiſt. Ind. Occident. cap. 2. ait toſtum non modo palato gratum, ſed & corpori ſalubrem, ex eo etiam oleum exprimi ad multa utile.

Manobi fructus est Brasiliensis, sub terrâ nascens, modo tuberum. Devinciuntur inter se tenuibus filamentis, continentque nucleum Avellanæ magnitudine & sapore, putamen haud firmius est siliquâ Pisi siccâ, colore leucophæo. Oblongi sunt, nervulis multis ab unâ extremitate in aliam incerto ordine tendentibus, an verò folia semenque ferant se ignorare ait Lerius, qui Hist. Americ. cap. 13. eos describit. Monardes in Hist. Simplicium cap. 60. eos delineare quoque videtur. Iconem exhibuit Clariss. Vir D. Johan. de Laet. Nusquam per Americam inveniri dicitur præterquam apud flumen Marannon. Recens & exsiccatus editur, torreri autem præstat, adponitur secundis mensis bellariorum loco, quoniam ventriculum valde exsiccat & roborat, sed, si liberalius edatur, gravedinem capitis generat. Temperatus videtur.

Mecaxuchitl fructus est similis Piperi oblongo, qui miscetur potui Cacao, eique addit gratum saporem, corroborat cor & ventriculum, attenuat crassos & lentos humores, & insigne est Alexipharmacum contra venena. Colliguntur fructus in fasciculos tres simul & cortice quodam obvoluti decussatim ad nos adferuntur, longitudine unciarum septem, tenues instar funiculi, non multum à Pipere longo differentes. Herba ipsa, in quâ crescit, humi repit, caules habet teretes, contortos & læves, præterquam ubi pediculi foliorum enascuntur, quæ fert grandia, crassa & quasi rotunda, odorata, acris saporis. Vide Clariss. Virum D. Joh. de Laet lib. 5. Indiæ Occid. cap. 4.

Myrobalanorum vox aliter à Græcis, aliter ab Arabum interpretibus capitur: Græci enim, ut Dioscorides & Galenus, per μυροβαλάνυ vocem, glandem unguentariam intellexerunt; nec in usu habebant fructus eos, quos Avicennæ & Serapionis interpres vocat Myrobalanos, utpote qui rectius ad pruna referuntur. Arabibus Delegi.

Quinque ejus genera figurâ & viribus discrepantia in usu sunt, quæ etiam in diversis arboribus proveniunt. Flava seu citrina, Arabibus Azfar: Indica seu nigra, Asuati, Chebula, Quebulgi, Bellerica, Beleregi: Emblica, Embelgi.

Nascuntur in arboribus, magnitudine prunis similibus, sed, ut fructu, ita foliorum diversitate discrepantibus. Flava Sorbi profert folia: Nigra seu Indica foliis est Salicis; Bellerica foliis Lauri, sed pallidioribus, & subcinericiis; Chebula folia habet Persicis similia.

Gustu sunt adstringente & acido, Sorborum immaturorum modo, refrigerant igitur & siccant, unde & succo eorum immaturo in alvi profluviis utuntur Indi. Exsiccatis nos utimur, & quandoque in Indiâ conditis. Ventriculum bile liberant, in infusione, decocto, febribus biliosis, Dysenteriæ & calidis constitutionibus appropriati, iis obsunt qui viscerum laborant obstructionibus. In substantiâ exhibiti, magis adstringunt quam laxant, dantur à Drachmâ unâ ad quinque in infusione, ad uncias duas.

Cap. XXX.

Cap. XXX.

Nabuch, Nux Indica, Myristica, Pinea, Pistacea, Vomica, Phaseoli varii.

NABUCH Arabum, Nabca Ægyptiorum. Arboris fructus est Loti magnitudine, spinosæ instar Acaciæ, folia habentis Jujubæ similia, sed latiora, flores albos, parvos instar Jujubarum, à quibus pomula erumpunt, rotunda, odorata, dulcia, gustui suavia, cerasorum æmula, quæ apud Primates Turcas & Ægyptios sunt in magno precio.

Arbor bis in anno, Vere scilicet & Autumno, flores fructusque maturat, fœcundissimaque existit, sed Vere ad maturitatem fructus non producit, ut Autumno. Fructus hujus usus est recentis & viridis pro cibo; perinde enim atque cerasa nostra comedere solent. Frigidus & siccus est in primo gradu; immaturus adstringit, unde in ventriculi relaxatione, tam fructu ipso, quam ejus expresso succo, per os, aut in Clysteribus utuntur. Maturi fructus decoctum aut infusum, in febribus pestilentibus frequens, resistit malignitati, cor roborat, bilem purgat, sitim sedat. Maturus esui jucundus, sed parùm nutrit, ac nimio esu stomachus offenditur.

NUX INDICA fructus est arboris quam Lusitani COQUO vocant, ob tria illa foraminum vestigia, quæ in fructus cortice ligneo apparent, ac cercopitheci caput illum repræsentare faciunt, vel, ut quidam volunt, quod in hisce arboribus libenter hæc animalia stabulentur. Avicenna Giausi Alhend, quod nucem Indicam sonat, vulgò MARO vocant.

Arbor est magna, foliis Palmæ aut Arundini similibus, latioribus tamen aliquanto, cortice lævi, materia ligni solida, ad fabricas idonea, nec minus elegans & splendens, quam juglandis, flore castaneæ, solo arenoso & vicino mari gaudens. Ejus rami, ut in Palmâ, deorsum arcus instar flectuntur, dorsoque sunt eminentiori, unde folia nascuntur palmæ dactiliferæ similia.

Ex inferiorum ramorum, quà caudici adhærent, alis rami alii nudi enascuntur, qui quinas aut senas proferunt crassas nuces, quandoque multo plures. Nux ipsa magnitudine æquat caput infantis, triquetra aliquantum est & figuræ ovalis. Exterius crasso & villoso tegitur munimine, sub quo cortex ligneus durus niger, qui exactè poliri potest. In altero extremitatum tria habens foramina, oculos duos & os referentia, in altero verò acuminatur. Sub hoc cortice nucleus est, albus, dulcis, ut nucleus Avellanæ, in quo liquor est suavis & gratus, potui aptus.

Vix arborem esse existimo, quæ majorem in vitâ communi habeat usum, hac ipsâ. Ex ligni materiâ naves fabricantur; ex ramis, qui in Malavar OLLA vocantur, ædium fiunt tecta, navium tabulata & opercula, stragula, culei, aliaque ejus generis utensilia. Has arbores in duas distinguunt classes, alteram fructibus ferendis asservant, alteram vino coquendo deputant. Præcisis enim ramis vascula apponunt, ad liquorem quem SURAM vocant excipiendum. Hic est instar musti, & decoquitur, ut diutius asservari possit, atque tum ORAQUA vocant. Destillatur quoque ex eâ spiritus, quem FULA dicunt, spiritui vini plane similis facultatibus & viribus. Si Soli exponatur antequam destilletur, in acetum degenerat. Solis æstu exsiccata & coagulata in saccharum cogitur, quod JAGRA dicitur.

Nucis extimum villosum involucrum inservit nautis, nam ex eo rudentes & funes navibus necessarios conficiunt, qui in aquâ marinâ incorrupti manent. Illo quoque tanquam stupâ naves obturantur ac stipantur. Ex cortice ligneo vasa & scyphi tornantur, ac carbones fiunt aurifabris utiles. Medulla ipsa tenera & delicata, instar Amygdalarum est, bene nutrit, cum saccharo aut sagrâ editur. Ex eo trito, ut ex Amygdalis, lac exprimitur, cum quo coquitur oriza aliaque edulia. Exsiccata hæc medulla COPRA dicitur, quæ alio defertur ac venditur, eâque utuntur ut castaneis, neque minus grata palato est. Ex eâdem ita exsiccatâ torculari exprimitur oleum dulce, non modo utile ad lucernas, sed & ad orizam condiendam. Nervis etiam conducit, in contractionibus & doloribus. In ipsâ medullâ contentus liquor, suavis est & dulcis, nullum parit fastidium, ac longo tempore durat.

Quanto autem recentior est nux, tanto liquor suavior. Mihi nucum harum aliquot sunt exempla, tam involucro exteriore villoso tecta, quam iis privata, polita

& impolita, tum artificiose cælata & excisa, tum in vasa redactum lignosum putamen.

Nux MYRISTICA seu Moschata, fructus vel Aroma est omnibus notissimum, utpote cujus usus est in eduliis. Trium generum accepi, Marem, fœminam & Regiam. Mas rarus est & fœminâ pretiosior, oblongus, duarum circiter unciarum. Fœmina vero illa est, quâ vulgo utimur, figuræ ovalis ut plurimum. Utriusque arborem accurate descripsit Clusius Exot. lib. 1. cap. 15. & 16. Tertium genus, quod Regium vocant, minutum est & rarum.

Arbor, quæ fœminam fert, procera est, Pyro haud minor, perpetuo virens, frequentibus ramis prædita, quos alternatim inæquali serie ambiunt, folia mali aurantii foliis similia, si appendicem cordatam exceperis, brevi pediculo nitentia, in ambitu non serrata, sed venis quibusdam, à medio nervo in latera excurrentibus, insignita. Fructus mali Persici magnitudine, orbicularis, supremo pediculo vicina aliquantulum, turbinatus, ex tenuioribus extremis ramulis, oblongiusculo, crassiusculoque pediculo subnixus, singularis. Operimentum exterius, quod fructum tegit, densum est, ut in juglande, sulcum habens per longitudinem fructus excurrentem, eumque in duas partes secantem. Sub ipso Macis est, nucis corticem ligneum retis instar ambiens, qui rubicundus est, sed aëri expositus flavescit. Sub ipso cortex ligneus durus, sed tenuis, quo discisso in conspectum prodit nux ipsa, qualis vulgo in officinis venditur.

Maris vero arbor folia habet majora & crassiori pediculo prædita, interdum pedis Romani longitudine, trium unciarum latitudine, color parte pronâ canescens, supinâ viridis & splendens, nervosa. Summo rami fastigio adhærent fructus, crasso brevique pediculo nexi, qui quandoque bini, terni, quaterni & plures simul conspiciuntur, ut in nuce juglande, similes superioribus quoad integumenta, nisi quod majores & longiores sint, obtusiores quoque.

Nux Moschata calefacit ordine secundo, adstringit, oris suavitatem commendat, fœtorem mansa tollit, visum acuit, ventriculum & Jecur roborat, Lienem tumidum absumit, urinam movet, fluidam alvum sistit, flatus discutit, frigidis uteri affectibus confert, maximè recens, saccharo condita, lentigines faciei emendat. Oleum, quod per expressionem ex eâ paratur, fragrantissimum, nervorum & articulorum diuturnis doloribus à frigore ortis confert & ventriculum roborat.

Nucis Moschatæ minutum genus mihi obtulit juvenis quidam nostras, qui illud secum nupere ex Indiis attulit, vocarique ait linguâ gentis Nucem Moschatam Regiam. Ego cum primum viderem, nucem Moschatam immaturam, vel ejus rudimentum esse putavi. Sed ille, ut maturam & perfectam esse ostenderet, per medium dissecuit, ac ostendit non modo colore, sed & succulentiâ & odoris fragrantiâ, majores maturas superare. Ovalis est figuræ & reliquis similis, nisi quod magnitudine vix grandius superet Pisum.

PINUS, Græcis πίτυς, Germanis Fichtenbaum / vulgo à Botanicis in tria genera dispescitur, domesticum, montanum & maritimum; sed Bauhinus quindecim ejus enumerat species. Nos, quia trium specierum, ex iis, quas Bauhinus recenset, tenemus fructus, de iis saltem agemus.

DOMESTICA, arbor est procera, erecta, cortice scabro & subrubente, materiâ robustâ, subflavâ, odoratâ, pingui. Rami ordine prodeunt, ternis per intervalla germinibus, ut ejus summum in amplam latitudinem, ad rotæ similitudinem, spargatur. Foliis longis, angustis, numerosis, in modum setæ productis, totos ramos vestientibus. Nuces & fructus in rotunditate, modicè oblongas, turbinatâ figurâ, implentes utramque manum, ex lignosis squammis compactas. Sub singulis squammis bini ut plurimum continentur nuclei, oblongi, ossei, subnigro quodam pulvisculo obsiti; seminis medulla intus pinguis, gustu dulcis & odorata, non bipartita. Fructus integer uvam repræsentat, at ubi dehiscit, quod calore Solis contingit, Rosam centifoliam imitatur. In multis Italiæ locis provenit, præsertim in agro Ravennate.

Cortex exsiccat, folia refrigerant, resina calefacit, discutit, purgat, emollit. Folia tusa & illita inflammationes impediunt. Cortex suffitus partus & secundinas ejicit, potus alvum sistit & urinam movet; Decoctum foliorum, corticis nucis & ligni, ex aceto dentium dolores collutione mitigat. Nuclei boni & crassi sunt succi, multum nutriunt, sed non facile concoquuntur.

Im-

Impinguant, Venerem ſtimulant, tabidos, reſolutos & ſtupidos juvant, renum & veſicæ ulcera ſanant.

Alterum genus montanum eſt, comam habens breviorem, folia rudiora & acutiora. Nuces & fructus minores, ferè inſtar Cupreſſinarum, longiores, in acutum deſinentes, reſinoſas, autumno dehiſcentes.

Iiſdem ferme pollent viribus, quibus prima dotatur, adſtringunt valide, tum folia, tum nuces, tum cortex & Reſina. Succus nucum recentium in primis commendatur ad mammas extuberantes in virginibus comprimendas, & alia ubi opus adſtrictione validiore.

Fructus ille qui à Luſitanis dicitur PINHAS DE BRASIL, Braſilienſibus MUNDUY-GUACU, Margravio Nux Cathartica, Arboris eſt ad ficus magnitudinem & figuram excreſcens, ligno molli & fragili, folia habet circa ramos inordinate poſita, quodlibet ſuo pediculo ſemipedem longo inſiſtens, ſuntque viridia, ad tactum mollia, foliis ficus aliquomodo ſimilia, ſed non ita profunde ſecta, verum ſubrotunda, & anterius quaſi in tres angulos deſinentia. Lignum & folia fundunt è lacteo aquoſum ſuccum, floſculos fert copioſos racematim, parvos, quinque foliis conſtantes, viridibus anterius, deorſum incurvatis, in medio flavis ſtaminibus, quæ decangularem ſtellam referunt, ſuavis odoris. Sequitur hos fructus turbinatæ figuræ, ſeu inſtar juglandis mediocris, & ejuſdem magnitudinis, primo viridis, mox flavus, ubi plane maturuit fuſcus; finditur ſponte in tres partes. In quolibet fructu ſunt tres nuclei, magnitudine nucleorum dactylorum, in tribus concamerationibus diſtincti, cortice nigro, corticis caſtaneæ craſſitie, in extremitate ſunt maculæ albæ. Ipſe nucleus Amygdalæ figurâ & magnitudine, albus inſtar cuticulæ ovi, exterius etiam pelliculâ albâ obductus, ſaporis inſtar Amygdalæ.

Valide purgant tres aut quatuor nuclei comeſti, & quidem nimis ſi pellicula interior non ſeparetur. Arbor facile tranſplantatur, nam ramus deciſus & terræ infixus, aliam arborem progenerat; ideo ad ſepes vivas faciendas, circum hortos uſurpatur, nam cito creſcit & fructus fert. Nuclei ab omnibus pelliculis liberandi, & leviter torrendi, additis correctoriis in vino macerandi, ſic exhibendi tres vel quatuor. Ricinum Americanum ab hoc diverſum vide apud Piſonem lib. 4. cap. 51. Braſilienſes vocant Nhambu-Guacu, Luſitani Figuero de Inferno.

NUX PISTACEA, quibuſdam Therebinthus Indica Theophraſti, arbor eſt Therebintho ſimilis, foliis colore ex viridi in luteum inclinantibus, Therebinthi modo è ramuſculis utrinque emergentibus. Floret in cacuminibus racematim ut Rhus, exiguo rubro flore. Nuces avellanam oblongam referunt, cortice albo cruſtoſo, magis quam oſſeo. Externâ tunicâ aridâ cinericeâ, deciduâ, medullâ internâ viridi, dulci, ſubacri. Ex Perſiâ, Arabiâ & Syriâ importari ſolet, quamvis in Italiâ quoque in hortis ex nucleo proveniſſe afferat Cæſalpinus.

Calefacit nux, humectat, impinguat, roborat, aperit, ſed non multum nutrit, obſtructiones Hepatis reſerat, ventriculum roborat ex ſententiâ Arabum. Ad Venerem excitandam

citandam quidam magnopere commendant, macie & marasmo affectis prodest. Contra serpentum morsus valere existimant quidam.

Nux vomica officinarum, Nuces vomicæ Seplasiis, quas Metellas genuinas crediderunt Matthiolo. Fungus Orientalis Cæsalpino; quid re verâ sit, aut ex quâ arbore proveniat, nondum certo constat. Corpus est compressum, circulare, instar fungi, abjecto pediculo, in centro apex quidam est, superficies exterior tenuis, lanugine obducta candicante & ad viriditatem inclinante.

Ad Canes & Aves interficiendas iis utuntur; homini etiam noxias existimat Matthiolus; sed Millichius & Renodæus innoxias. Brasavola se ex iis potiones somniferas parasse refert. Imo sunt qui Antidotis permisceant. Compertum quoque est, non omnia, quæ Brutis animalibus Venena sunt, homini nocere.

Phaseolorum peregrinorum varia mihi sunt genera, coloribus & magnitudine discrepantia. E Maraghon allatos mihi transmisit Clariss. Vir D. Joh. de Laet, qui figurâ & colore maximâ ex parte conveniunt cum iis, quos describit Carolus Clusius Exot. lib.2. cap.13. Sunt enim magni, compressi, hilo exiguo albo, renali figurâ, quidam prorsus candidi, quidam prorsus nigri, quidam variegati, colore albo & nigro, albo & purpureo, albo & flavo, albo & rubicundo.

Est & mihi Phaseoli Indici genus quod colore cum Leblab convenit, sed in reliquis discrepat. Rotunditate ad Pisi majoris figuram accedit, colore atro purpureo, hilo albo, sed exiguo, medullâ albâ, ut in reliquis Phaseolis. Tegitur lobo membranaceo, cinerei coloris, rotundo apice incurvato. Quilibet verò lobus non nisi unicum obtinet fructum. Ex Indiâ Orientali, cum nostris navibus advectus est à Chirurgo quodam, & mihi dono datus. Sed in Lobo suo adhuc reclinantem fructum ex Hispaniâ mihi attulit Amicus optimus D.D. Ottho Sperling.

Cap. XXXI.

Palmæ saccifera, Pinan, Pindoba, Piper Benin, longum, album, nigrum, Tamarindorum fructus, Taniock, Tlilxochitl, Tribulus aquaticus, Vasthema, Zapucanus interior, alia.

In Americæ Insulâ quâdam desertâ, Coronopez dictâ, genus quoddam palmæ extat, quod fructus suos in involucro quodam pyramidali condit, sacco ei simili, per quem vinum Hippocraticum colant Pharmacopœi, ab ipsis Manica Hippocratis dicto, quo nomine & à Carolo Clusio dicta est Saccifera, Saccus creberrimis quibusdam fibris, spadicei coloris, transversim & oblique, ab infimo ad supremum excurrentibus, contextus est, viginti duas uncias longus, eâ parte, quâ patet, septem latus. In sacco hoc fructus continentur, cum externo & viridi suo involucro, juglandis magnitudine, in quibus orbiculares aliæ nuces continentur, adeo duræ, ut cum difficultate ferreo malleo confringantur, etsi putamen non adeo crassum existat. Fructus, quos ego teneo, omni ex parte orbiculares non sunt, sed sessiles & compressi quibusdam in locis, colore griseo ad cœruleum vergente. Nucleus figurâ respondet cortici, sapore leguminoso, aliquantulum amaro, lupinorum instar. De usu eorum adhuc nihil constat.

Pinan Indiæ Orientalis fructus est, vel potius, ut mihi videtur, fructus cortex, tenuis nucis Moschatæ amplitudine, superficie externâ rugosâ, purpureo nigricante, internâ & convexâ flavescente ex nigro mixto, ut in nuce Moschatâ. Charta, cui hic fructus inerat, etiam frustulum continebat, nuclei, ut arbitror, omni ex parte quoad externam figuram & colorem, fragmentum nucis Moschatæ referens; sed sapor diversus, adstringens nempe & parum aromaticus. Hic ille fructus est, quem suprà Indos cum calce vivâ miscere diximus, cui Ciriboam intingunt, ut eo os purgent.

Pindova

Pindova fructus eſt palmæ nuciferæ Braſilienſis, caudice quinque aut ſex pedes craſſæ, cortice cinereo glabro. Folia fert alata, maximâ ex parte ſurrecta, prope foliorum exortum, rami ſunt propendentes, qui proferunt racemos quatuor aut quinque pedes longos, floſculis plenos, poſt quos etiam racematim proveniunt fructus, vel centum in uno racemo, qui maturi decidunt. Eſt autem fructus ovi magnitudine & figurâ, vel paulò minor, faſtigium in ſummitate habens acuminatum, alterâ extremitate inſidet calici ſeu capulæ, ut nux Pinea, ex foliis triangularibus conſtans. Maturus exterius è viridi flaveſcit. Cortex exterior filamentoſus, ut in Cocco, ſed non admodum craſſus; illo detracto apparet pauca caro Crocei coloris (ſed in meo fructu, utpote vetuſto, nigri) nullo manifeſto ſapore; quæ ab Æthiopibus comeditur. Hæc ambit nucem duriſſimam, ovalem, ejuſdem craſſitiei cum Cocco. Hac diſcuſſâ, apparet intus in cavo, per interſtitium, more juglandis diſtincto, nucleus, magnitudine juglandis, candidus, duriuſculus, ſaporis ſuavis & dulcis.

Ex carne Croceâ fit oleum Croceum, quod in lucernis uſurpatur. Ex nucleo limpidiſſimum per expreſſionem, ad condiendos cibos, quam diu recens eſt. Quod etiam loco olei Roſacei uſurpatur; ſed vetus lucernis ſaltem inſervit. Ex foliis fiunt tecta domorum, ſtoreæ, corbes & alia. Majo menſe matureſcit fructus.

Piper, Græcis πέπερι, duûm eſt generum, longum & Rotundum. Rotundum vel nigrum vel album: Longum pariter vel album, vel nigrum.

Nigrum Piper Rotundum, planta eſt ſarmentoſa, imbecillis & caduca inſtar lupi ſalictarii, quæ ut fulciatur, pedamentis indiget; quocirca Indi ad arborem Faufel ſerere ſolent, quam circumvolvendo ſcandit, ſarmenta habet frequentibus nodis & geniculis

diſtincta, quæ humi ſparſa radices agunt. Ad ſingulos nodos ſingulare protrudit folium, alternatim, nunc in hac, nunc in illâ parte, hederaceum fermè, tenue, latum, quatuor quandoque Unciarum latitudine, in mucronem deſinens, non ſerratum, quinque nervis præditum.

Ad ramorum internodia uvæ naſcuntur, teretes & oblongæ, multis granis orbicularibus, nunc majoribus, nunc minoribus, ſcopo adhærentibus. Grana perpetuo virent, præterquam Decembri aut Januario, ut maturari incipiunt, ita ſenſim nigreſcunt.

Piper album rotundum in aliâ creſcit plantâ, attamen priori ſarmentis & foliis adeo ſimili, ut non major inter eas ſit differentia, quam inter vites quæ uvam albam & nigram proferunt.

Quamvis Ludovicus Romanus arborem, quæ album Piper profert, craſſiorem & proceriorem, foliiſque majoribus eſſe referat. Rariores ſunt plantæ Piperis albi, nec niſi certis Malavar & Malaccæ locis creſcit, atque in uſûs magnatum tantum cedit.

Piper longum Orientale album, in plantâ diverſiſſimâ à rotundo provenire vult Linſcotanus & Garcias ab Horto: ſed Cluſius, qui ramulum ejus ex Javâ nactus erat, non multum differre docet. Folia tenuiora dilutiorique viriditate, tum breviore pediculo, pluribus nervis prædita. Fructus Julorum inſtar, ad ſingula internodia oriuntur, ex ipſius folii oppoſitâ parte. Cætera non addit, quia integram plantam ipſi videre non contigit.

Piper longum nigrum, Piper Æthiopicum Matthioli, Piper nigrorum Serapionis. Provenit in ſiliquis nigris racematim, Piſorum aut Phaſeolorum modo, granis Pipere nigro minoribus, & pertinaciter ſiliquis inhærentibus. Naſcitur in Æthiopiâ apud Arabes.

Omne Piper calefacit gradu tertio & exſiccat. Integra grana nigri, rotundi, quotidie devorata iis auxiliantur, qui ventriculi dolore, tum ex flatu, tum cruditatibus exorto, laborant. Aceto & ſale virentis & immaturi Piperis nigri racemos condiunt Indi & aſſervant. Piper candidum nigro calidius, longum verò calidius adhuc, rotundum utrumque majorem invicem habent affinitatem, quocirca monet Garcias, ne temerè unum pro altero ſubſtituatur.

Piper longum Braſiliæ, idem eſſe putabam cum eo quod ſupra Ciriboa diximus, licet ſeparatim mihi ſint, diverſis titulis tranſmiſſa: ſed re bene ponderatâ, & collatis invicem fructibus, differre animadverti tam magnitudine quàm ſapore & aliis circumſtantiis, adeoque longè majorem convenientiam habere cum Mecaxuchitl, de quo ſupra à nobis actum.

Piper benin illud eſſe ſuſpicor, quod Cluſius Arom. lib. 1. cap. 2. vocat uvam caudati Piperis, & Luſitani Pimenta del Rabo, Garetti Piper ex Guineâ. Cubebis ferè ſimile, pediculo ſubnixum exiguo, rotundum, plenum, aliquantulum rugoſum, ſubnigricans, eâdem acrimoniâ quâ Piper præditum, aromaticum, racematim cohærens. Uva mea uncialis eſt & grana aliquo modo colore ad purpureum tendunt, ac quaſi pulvere conſperſa viſuntur. Granis viginti quinque tota conſtat uva, inhærentibus longiuſculo petiolo & incurvato ſuis ſingula pedicellis; communis Piperis granis minora ſunt aliquanto.

Tamarindorum fructus, manipulatim algâ quâdam compactos, & pulpâ ſuâ conditos ad nos attulerunt naves Belgicæ, quæ anno MDCLIII. ex Indiâ Orientali huc venerunt. Fructus eſt ſiliquoſus, oblongus, quatuor aut quinque unciarum longitudine, colore fuſco, pulpâ molli & acidâ, fibras ad latera duras, longas, tranſverſas quoque habens, in petiolum durum uncialis longitudinis terminantes. Semina ſeu nucleos craſſos, inæquales, duros in ſe continebant, qui tamen ex hiſce noſtris ſiliquis, maximâ ex parte, exempti erant. Arborem in quâ creſcunt ita deſcribit Proſper Alpinus de plantis Ægypt. c. 10. Tamarindus, quem Develſide appellant, arbor eſt pruni magnitudine, ramis denſis, myrthi foliis, flores fert albos, mali Aurantii floribus perquam ſimiles, ex quorum medio exeunt quatuor fila alba & tenuiſſima, ex quibus ſiliquæ craſſæ producuntur, primo virides, tandem cinericiæ, & tales quales jam deſcripſimus. In Indiâ, felici Arabiâ, & Æthiopiâ proveniunt. In hac arbore mirum, quod ejus folia Solem ſemper ſequantur; nam ipſo Occidente omnia in ſe clauduntur, eodem Oriente aperiuntur, ac ſiliquas quas noctu ambiebant nudas relinquunt.

Foliorum infuſo vel decocto, ad vermes puerorum necandos, utuntur, alvum enim ſolvunt,

ſolvunt, acida ſunt & guſtui non ingrata, in hunc modum & fructu utuntur. Arabes ſiliquas immaturas ſaccharo condiunt, ut & pulpam ipſam, ut ſecum per longa itinera deferant, iiſque ſitim exſtinguant. Decoctum Tamarindorum ex aquâ, in febribus malignis valde utile, ſitim enim & calorem extinguit, acres & bilioſos humores per alvum ejicit, in renum inflammationibus & gonorrhœâ ejus uſus frequens commendatur.

TANIOCK ex Oriente, potius calicem floris alicujus, quam fructum refert; Pediculo tenui inſidet corpuſculum cinereum ſemunciæ longitudine, quod mox ab ortu in quatuor dehiſcit partes, quæ contortæ in acutum deſinunt. In medio parva quædam ſtamina ſeu filamenta viſuntur. Cujus arboris aut plantæ ſit fructus ignoro, nudum enim nomen accepi.

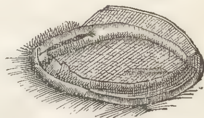
TLILXOCHITL herba eſt volubilis, foliis plantaginis ſed longioribus & craſſioribus, ſcandit arbores, eaſque complectitur, fert ſiliquas oblongas anguſtas & quaſi rotundas, quæ Balſamum redolent novæ Hiſpaniæ. Fructus, quem teneo, longitudine eſt unciarum octo, latitudine dimidii digiti, exterius ex viridi luteus, interius pulpâ nigrâ odoratiſſimâ præditus, minutiſſimis granulis nigris refertus. Ferunt duas ſiliquas aquâ maceratas, mirifice urinam movere. Miſcetur alioqui celebri potioni ex Cacao confectæ, fructus certè odore gratiſſimo.

TRIBULUS AQUATICUS, Butomos Damocratis Anguillar. Licet in Italiæ fluminibus ac lacubus, alibique in Germaniâ ſit frequens, apud nos tamen exoticus eſt.

Folia habet lata, ſubrotunda, craſſa, parte averſâ maculatâ, nervoſâ, per ambitum ſerratâ, craſſis pediculis, caulem craſſum, pinguem. Radicem longam, fibroſam, capillaceam. Fructus quadruplici armatus eſt ſpinâ ſeu mucrone, duabus aliis protuberantiis obtuſis, in medio eorum extantibus, cortice membranoſo, albâ intus medullâ, guſtu caſtaneis haud abſimili, unde & vulgus caſtaneas vocat aquaticas. Bellariorum loco menſis apponuntur. In annonæ defectu, quandoque ex nucleo farinam conficiunt, ex quâ panes ſub cineribus aſſant, ut guſtui ſint gratiores.

Vastchima fructus eſt unciarum duarum longitudine, craſſitie minimi digiti, contortus, & in ſpiras à Baſi in ſummitatem circumvolutus, exteriore ſuperficie tomentoſus, & quaſi vellere quodam obductus, quod ubi abraditur, nigra apparet ſtriarum ſuperficies. Pediculo adhæret tenui, fuſco, quinque unciarum longitudine. Duo ejus generis mihi fructus ſunt, quorum alter rectus, alter contortus & in ſe convolutus pari modo tomento obductus. Neſcio an Abaremo ſit Piſonis lib. 4. cap. 29.

Alium fructum tomentoſum mihi exhibuit Clariſſ. Vir D. Henricus Fuirenius. In eo tomentum lene, & breviculis conſtans fibris albo purpureis, nucem ambit nigram ſplendidam, oblongam, majoris avellanæ magnitudine, cujus cortex ater, lævis, durus, ligneus, in quo nucleus eſt, quem deſcribere non licet, quia, unicus ſaltem cum mihi ſit ejus generis fructus, frangere nolo. Sed puto eſſe fructum arboris Jetaibæ, ex quâ Balſamum Canimæ depromitur.

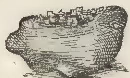

ZABUCAIO arbor est Brasiliæ altissima, cortice cinereo, duro & inæquali, instar Quercus veteris. Folia ejus juniora rufa sunt, vetustiora viridia, similia foliis Mori, in ambitu serrata & quodammodo intorta. Calices producit capacissimos & summæ duritiei, ore in terram obverso, & operculo instar pyxidis opertos.

In iis continentur nuces jucundi saporis, quæ, ubi maturitatem fuerint consecutæ, excusso tegumento è calicibus decidunt, & gratum Incolis suppeditant alimentum, sapore Pistaceis simili.

Calidi sunt in secundo gradu & sicci in primo, Venerem excitare dicuntur, potiones & pultes ex iis conficiunt; oleum quoque exprimitur, Amygdalino simile: præstat assatis quam crudis vesci, quod caput tentent.

Nuces plusquam triginta uni calici inhærent, mediante viscosâ materiâ, figurâ ferme triangulari, Myrobalanis Chebulis similes. Mihi duo sunt, quorum major longitudine est unciarum duarum, utrinque acuminatus, & Zonis quasi quibusdam per longitudinem excurrentibus cinctus, colore gilvo. Pixides, quibus fructus continetur, tantæ sunt duritiei, ut Zapuyeris non solum vasa potoria, sed & discos & ollas sufficiant; fructusque fert tam copiosos quandoque, ut integro exercitui alendo sufficiat. Lignum putredini mire resistit, & ob duritiem molendinorum saccharinorum axes ex eo fabricantur. Cortices contusi & præparati, naupegis loco stupæ sunt.

Sub nomine PALMÆ INDICÆ fructus, lapide durioris, mihi oblatum est corpus quoddam, juglandis magnitudine, colore luteo, cujus pars altera lævis est, sed inæqualis, monstrosam faciem quodammodo referens: altera verò pars corpora quædam angulosa, terrenâ substantiâ unita & coagulata, ostendit. Ætitem adeo repræsentat, ut fuerint qui non fructum aut vegetabile corpus, sed lapidem esse existimaverint.

SEMINA.

CAP. XXXII.

De Seminibus.

QUAMVIS variorum seminum mihi sit haud contemnenda copia, quæ ætate corruptionem subeunt & sationi inepta redduntur: paucorum saltem & rariorum ex Indiâ, Ægypto & Cretâ, &c. advectorum hic fiet mentio, ne hanc plantarum partem taciti præteriisse videamur. Majoris igitur momenti breviter saltem enumerabimus, additis eorum nominibus, qui plantas ipsas descripserunt. Amanati plantam non invenio à quoquam delineatam, Asphalati Cretici herba describitur à Prospero Alpino de plantis Exot. lib. 1. cap. 7. Bamiam Honorius Belli Epist. 5. ad Clusium, Bauhino Alcea Indica parvo flore, quibusdam exotica Malvacea Bammia. Lobel. in Adversariis, Clusius in Hist. Plant. sub nomine Alceæ Ægyptiacæ delineat. Ceris Cretica à Lobel. in Advers. Cupressus passim à multis, Matth. Lobel. Dodon. Cordo, Gossipium Matthiolo, Guiland. Fuchs. Dodon. Leontopodium Creticum Prosp. Alp. Plant. Exot. lib. 1. cap. 51. Lesban qui descripserit nondum à me visus, Lotus Cretica siliquosa quæ Clusio dicitur Planta in Hist. Bauhino est Lotus Pentaphyllus, siliquosus, villosus, Lobelio in Adversariis Oxytriphyllum alterum Scribonii. Melochia Alpini Bauhino est Corcoris Plinii, in quâ opinione etiam est Lobelius & Lugdunensis. Olus Indicum Avicennæ Rawolfio. Petroselinum Macedonicum Matthiolus describit, Lobelius in adversariis & alii, Apium Macedonicum Bauhino, Nabka est Alpino Paliurus Athenei. Oenoplia spinosa Honorii Belli. Epist. 5. ad Clusium. Sesamum delineat Matthiolus Lobelius, Dodoneus, Tabernamontanus, alii, Sophera Galegæ proxima Alpino, Hoxoquamoclit Camerario, Sophera Lentisci foliis Honorio Belli Epistol. 4. ad Clusium. Vide quæ in ejus descriptione ab Alpino prolatâ desiderat Caspar Bauhinus Pinac. lib. 9. sect. 6. In costæ, inquit, extremitate malè posuit folium, dein siliquas dependentes facit, cum sursum spectent. Styracis Historiam persequitur Plinius lib. 12. cap. 25. Matthiolus quoque Lobelius, Tabernemont. Gesnerus. Sumach mihi in horto crescit & fructus ac semina profert. Describitur à Matthiolo, Lobelio, Camerario, & aliis.

Vulgarium seminum, quæ in loculis servo, addam syllogen, quæ passim reperiuntur apud authores, qui de plantis scripserunt, ut Myagri Monospermi, Myrrhidis, Scorzoneræ Hispanicæ, Sisari, Cepæ, Cucumerum, Trifolii odorati, Plantaginis Roseæ, Phaseoli purpurei, albi, nigri, Calendulæ proliferæ, Violæ marianæ albæ, Cœruleæ, Christophorianæ, Perfoliatæ, Raparum, Loti odoratæ, Hesperis, Hyospiami Hispanic. Galegæ, Acetosæ Americanæ, Cardui mariæ, Angelicæ, Amaranthi majoris, Graminis Mannæ, Tordilii, Alysmatis, Cyani variis floribus, Arachidnes, Ricini vulgaris, Americani, Stramonei, Lathyridis flore eleganti, Milii solis, Cardui sphærocephali, Cardui Lactei, Chamepyteos, Monspeliaci, Evonymi, Gentianellæ, Helleborastri, Parietariæ, Nucis Vesicariæ, Aquilegiæ flore pleno, Periclymeni, Alkakengi, Laurozini, Ari, Chondrillæ elegantis, Cicutæ, Indis, Boni Henrici, Dulcamaræ, Sigilli Salomonis, Amaranthi medii, Been

Albi,

Albi, Syringæ, Piſa Æthiopica, Scorpioidis majoris, Panacis peregrini, Lupini cœrulei majoris, Rhapontici veri, Loti Tetragonolobi, Phalaris, Crupinæ, Thlaſpios, Bliti albi, Milii Hiſpanici, Sonchi Africani, Sorbi torminalis, Meliloti Italicæ, Lactucæ, Nigellæ, Lathyridis, Scabioſæ Centauroidis, Valerianæ Græcæ, Atriplicis Americanæ, Lentis majoris & minoris, Othonnæ flore pleno, floris Solis, Cochleariæ Chryſantemi, Viburni, Meleagridis flore albo, Panacis Aſclepias, Liguſtri Hiſpanici, Cnici, Abel Moſch, Magabæ, Tebeſchi ex Oriente, &c.

Semen MAX ceu MUNGO, quale deſcribit Garcias ab Horto l. 2. c. 21. mecum communicavit Vir Clariſſ. Eraſmus Brochmand, non quidem nigrum, ſed viride adhuc. Figurâ mihi magis convenire videtur cum ſemine lithoſpermi, quam coriandri, ablatâ exteriore tunicâ, ſubſtantiâ eſt albicante, ſapore leguminoſo. Pabulum equorum eſſe in Indiâ ſcribit Garcias, & ab hominibus quoque comedi; Incolas autem in Guzavate & Decan, in febribus uti hoc modo: Febricitans cibis abſtinet per decem, vel quindecim dies, (quod durum) poſt quos hujus ſeminis decoctum illi propinant, in quo nonnihil pulpæ remanſerit, deinde cortice delibratum, & inſtar Orizæ coctum, febricitanti exhibent, Panem vero triticeum non niſi poſt multos dies.

CAP. XXXIII.

Gummata.

AMMONIACUM gummi ſic dictum, quod in Africâ juxta Cyrenen, & Ammonis Oraculum gignatur, arbore quadam aut frutice ferulaceo ſuccum hunc ſtillante. Vocant autem hunc fruticem cum radice Agaſyllim: Colligitur menſe Junio. Probatur bene coloratum, ligni & calculorum expers, thuris ſimilitudine, minutis glebis, denſum, ſincerum, nullâ ſorde ſpurcatum, guſtu amarum, odore caſtorei.

Mollit, extrahit, calefacit, tubercula duritieſque diſcutit, alvum ſolvit aſſumptum, partus extrahit, lienem conſumit pondere ℥j. Articulorum & Coxendicum doloribus prodeſt, Aſthmaticis, Orthopnoicis, quibus pectus lento ſcatet humore, cum melle aut ſucco ptiſanæ, auxilio eſt: duritiem enim & tophos diſcutit.

GUMMI ARABICUM verum ex Acaciâ Ægypti ſpinâ deſtillat, laudatur vermiculorum in ſpeciem contractum, vitri modo pellucidum, purum. Proximum eſt candidum; ſordidum & reſinoſum inutile. Illud, quod in officinis vendunt pro Gummi Arabico, eſt miſcella gummi variarum arborum.

Vim habet inſpiſſandi, refrigerandi, cutis meatus obſtruendi, medicamentorum acrimoniam hebetandi. Ambuſtis ex ovo illitum, puſtulas non patitur erumpere.

BDELLIUM lachryma eſt arboris Saracenicæ, guſtu amara, tranſlucida, taurini glutinis modo intus pinguis, ſi tactu ſubigatur molleſcens, ligni ac ſordium expers, incenſa odorem unguis marini præbens. Ejus lignum ſupra delineavimus.

Calefacit & emollit duritics, Hernias aquoſas cum ſalivâ jejuni diſcutit, partus extrahit, ſuffitu vulvam laxat, Calculos comminuit, urinam movet. Valet ad vulſa, rupta, laterum dolores & flatus diſcurſantes. Emplaſtris miſcetur, quæ contra nervorum durities ac nodos fiunt, contuſa reſolvitur affuſo vino aut aquâ calidâ.

Ex arbuſculâ CAA-OPIA tractus Braſilienſis Gummi quoddam elicitur magnarum virium. Si enim cortex hujus arboris medius incidatur, præſertim quando incipit florere, & linquatur per unum aut alterum diem, exſudat lachrymam Croceo rubeam, quæ coagulatur, initio mollis, ſed ſenſim indureſcit. Magnam affinitatem habet cum Gutta Gemu, nam purgat eodem modo & diſſolvitur; ſed eſt rufi magis & nigrioris paulò coloris, tingitque colore aureo paulò ſaturatiore. Diſſolvitur in ſpiritu vini: Luſitani vocant COMA LACRA.

Mihi à Clariſſ. Viro D. Joh. de Laet tranſmiſſa maſſa purpureo colore nigricat, & impurior, feſtucis & ligni particulis adhærentibus; ſed diſſolutum flavo tingit colore.

Gummi aut lachrymam hanc ex arbore eliciendi hunc modum invenit Guilhelmus Piſo. Ignes luculenti ſtruuntur juxta arborem, quorum poteſtate cortex dehiſcit, majoremque fundit lachrymæ copiam, quæ in maſſam coagulata ſervatur. Hujus Gummi in aquâ diſſoluti affrictu impetigo tollitur. Licet tantæ efficaciæ non ſit, ac Gutta Gamba, tamen à Drachmâ ſemis ad Drachmam unam, per integram noctem in aceto ſcyllitico, aut ſpiritu vini maceratum, ex vino propinatum, ventrem ſolvit, fortiterque per inferiora evacuat: ſed Pillulas accedente ſtimulo, ſi ex eo fiant, melius officium ſuum facturas putat Piſo; quod ob tenacitatem difficilius diſſolvatur in potionibus.

Arborem, ex quâ hoc Gummi petitur, deſcribit idem Piſo de facultatibus ſimpl. l. 4. c. 9 in hunc modum. CAA-OPIA humilis ac tenera eſt arbuſcula guttifera, à Luſitanis PAO DE LACRA dicta, quod Gummi, ſeu gutta quædam viſcoſa ex ejus cortice defluat, paſſim & è quovis terræ genere progerminat. Ligno eſt lento, cortice è cinereo ruſeſcente, diſpeſcitur in multos ramos, folia habet ſolida, inferiore parte ex viridi ruſeſcente aſpera, ſuperne dilute viridia & ſplendentia. Florum in Umbellas congeſtorum rudimenta ſunt globuli bruni, magnitudine lentis, qui ſucceſſu temporis protrudunt

dunt flores quinque foliolis constantes, exterius ex viridi flavescentis coloris, interius tomento albo vestitos, & staminibus luteis subtilibus repletos. Post flores proveniunt Baccæ, primo virides, magnitudine Cerasi, rotundæ, quæ dissectæ, ex molli quo teguntur cortice, succi multum eleganter flavi exsudant. Intra corticem verò continetur pulpa alba, constans meris Cylindris, juxta se positis, qui sibi invicem cohærent. In extremitatibus ramorum, qui florum rudimenta, aut flores sustinent, semper duo folia acuminata, brunni coloris, compacta sunt invicem, & hastam seu venabulum referunt; Hæc decerpta ex pediculo Croceum humorem emittunt. Florent hæ arbores potissimum mense Novembri & Decembri: Januario & Februario baccæ sunt maturæ.

ELEMI Gummi, cujus sit arboris lachryma, nondum adhuc certo constat. Quidam Cedri esse putant, quidam oleæ Æthiopicæ, quidam ignotæ arboris. Rarò verum ad nos adfertur. Quod probum, Scammonio simile esse debet, resinosum, fulvum, stillis exilibus constans, mordax.

Commendatur in primis ad vulnera sananda Emplastris aut unguentis additum. In calvariæ fracturis summe conducit, medicamentum præclarè suis fungens partibus, genuinum haberi ubi potest.

GALBANUM liquor est ferulæ Syriacæ, optimum habetur quod constat granulis multis, merum, thuris effigiem præbens, pingue, non lignosum, nonnihil seminis è suâ ferulâ habens, odore grave, neque humidum, neque aridum.

Calefacit, extrahit, discutit, menses ac partum trahit, appositu, vel suffitu, lentigines tollit aceto aut nitro perunctas, ad tussim veterem & Dyspneam exhibetur. Cum vino & Myrrhâ toxicis adversatur, & mortuos extrahit partus. Hystericos, Epilepticos, vertiginosos, suffitu suscitat.

GUMMI HEDERÆ ex Hederâ colligitur arboreâ, mense Majo, vulneratâ juxta majorem truncum arboris. Usque adeo magnum non habet usum, nisi quòd pediculos necare & pilos evellere soleat.

OPOPANAX succus est plantæ ferulaceæ, Panax dictæ Heracleum, vel, ut quidam volunt, Chironium. Colligitur concisâ radice & caulibus, tribus digitis supra terram. Probatur amarissimum, intus candidum aut subflavum, foris ad auri colorem inclinans, læve, pingue, Galbani instar lentescens, friabile, grave olens, &, dum resolvitur, propius ad lacteum liquorem accedens.

Purgat pituitam lentam, crassam, è remotis partibus, cerebro, nervis, juncturis, thorace. Frigidis competit affectibus, tussi antiquæ, visus imbecillitati, spirandi difficultati, podagræ, gonagræ; lienis tumorem levat, hydropi, stranguriæ conducit, menses movet, uteri affectibus auxiliatur. Solutum in aceto dentium dolori & erosioni confert. Potum cum aceto ante accessionem, rigores febriles tollit.

SAGAPENUM succus est plantæ cujusdam, quæ Sagapenum dicitur, ferulaceæ, Panaci affinis, quæ in Mediâ nascitur. Optimum habetur, quod sincerum, pellucidum, foris ruffum, intus cum frangitur flavis aut candicantibus guttis compactum, inter digitos lentescens, medio inter Silphium & Galbanum odore, acri gustu.

Purgat pituitam crassam, humores lentos & aquas è ventriculo, intestinis, cerebro, nervis, thorace, pulmone, juncturis. Morbis frigidis cerebri & nervorum, Epilepsiæ, Paralysi, tremori, colicæ & ventriculi dolori succurrit; lenta ex pulmonibus & thorace educit, tussi antiquæ confert; splenis duritiem & inflationem curat cum aceto illitum, menses movet, fœtum evocat, uterinis affectibus succurrit, attenuat, dissipat & resolvit.

SARCOCOLLA lachryma est arboris in Perside nascentis, thuri similis, fructicosæ, spinosæ, ramis nodosis. Gummi ipsum album est thuris modo, cum acrimoniâ & amarore quodam.

Pituitam & crudos humores expurgat, à nervis, juncturis, & partibus remotioribus. Senibus, Pituitosis, Asthmaticis, tussientibus commoda, sed calvitiem accersere, corpus impinguare, & sperma augere creditur. Aurium ulceribus putridis & saniosis imponitur, vulneribus cavis inspergitur, ad novæ carnis regenerationem.

TACAMAHACA ex novâ Hispaniâ adfertur, colligitur ex arbore Populo magnitudine respondente, odoratâ, fructum ferente rubrum, semina papaveris modo, colore est Galbani, unguibus albis, odore gravi.

Calidum est Gummi, resolvit, maturat, dissipat dolores & tumores. Uterinis affecti-

bus in primis conducit, emplastri modo umbilico impositum, & suffitu naribus admotum; dolores, ab humoribus frigidis & flatulentis ortos, Emplastri modo dissipat. Defluxiones reprimit linteo exceptum, ad utramque aurem, temporibus admotum ad oculos defluentes detinet, inditum dentibus corruptis dolorem mitigat, & corruptionem prohibet. Ventriculo conducit, juncturarum & nervorum vulneribus impositum, spasmum impedit & curationem accelerat.

TRAGACANTUM succus est aut lachryma Tragacanthæ plantæ spinosæ, ex cujus radice exstillat. Probatur album, pellucidum, gracile, leve, sincerum, subdulce, salivâ lentescens. Viribus parum differt à gummi Arabico, aut vulgari, cutis poros obstruit, fauces exasperatas lenit, tussim mitigat, catharros curat in Linctibus. Contra dolores Renum & Vesicæ cum cornu Cervi usto, Drachmæ pondere bibitur in passo liquefactum.

CAP. XXXIV.

Succi varii inspissati.

ALOE tam de plantâ ipsâ, quam de succo ex eâ expresso capitur, ex Indiâ allato. De plantâ aliàs egimus, hic succus venit expendendus, cujus duo præcipua genera in officinis extant. Alterum arenosum, quod fæx & crassamentum quasi est alterius, Caballinum dictum quibusdam, quia illo utantur Veterinarii in equorum curatione. Alterum HEPATICUM, quod Hepatis modo coactum & condensatum fit. SUCCOTERINUM alii vocant à nativo solo, Insulâ scilicet Succoterâ, in quâ copiosè provenit optimæ notæ.

Eligenda pinguis, nitida, calculorum expers, subflava, hyeme friabilis, æstate molliuscula, Hepatis modo coacta, facile humescens, eximieque amara. Lavatur quandoque ut quod arenosum est subsidat & abjiciatur, & quod pingue ac leve est retineatur.

Bilem & pituitam purgat, affectibus ventriculi & cerebri appropriata. Ferunt crebrum ejus usum, sensuum instrumenta & corpus reliquum ita præservare, ut nullo insanabili affectu tentari possint. Sensus acuit, Hepati confert, Ictero medetur; iis verò noxia quibus Hæmorrhoides dolent. Foris admota adstringit, & ora venarum agglutinat; intus aperit.

ASA à quibusdam duplex constituitur, dulcis seu odorata, quam officinæ BELZOINUM vocant, & fœtida, quæ est Avicennæ ALTIT.

ASA DULCIS, BELZOINUM officinarum, BENZOINUM & Ben Judæum quibusdam, Laser non esse, firmis satis argumentis ostendit Garcias ab Horto lib. 1. Arom. cap. 5. Arbor in quâ provenit procera est, vasta, pulchra, umbram late diffundens ob ramorum frequentiam, quos pulcherrimo ordine digestos, & in altum sublatos habet, caudice est crasso, materiâ prædurâ & firmâ, folia minora aliquanto Citri seu Limonii foliis, non tamen adeò virentia; sed parte aversâ candicantia, quæ in minoribus ramis enascuntur, ad salicis folia magis accedere videntur, latiora tamen sunt, sed minus longa. Quidam Agallochum, seu lignum Aloës hanc arborem esse arbitrantur. Nascitur in silvis Malaccæ loco humidiore. Vulnerantur arbores ut majori copiâ effluat. Novellæ Benjuvi de Boninas, quod odoratius, proferunt. Præfertur reliquis Amygdaloides, quod ungues seu maculas candidas Amygdalarum instar admixtas habet, ac in Insulâ Zeilon provenit. Quidam tria constituunt genera. 1. Amygdaloides. 2. Nigrius. 3. Nigrum odoratius, cui tamen Asæ nomen proprie competere non existimant quidam.

In pectoris & pulmonum vitiis locum habet, Chymici flores ex eo præparant, quibus multum tribuunt in hisce affectibus. Odoratum cum sit, in suffimentis & odoramentis locum obtinuit haud infimum. Ex eo quoque fucum eximium faciem & manus dealbantem hoc modo præparant. ℞. Assæ dulcis ℥j. spiritus vini ℔j. stent in infusione per biduum in B. tepido & quotidie aliquoties agitentur, destilla igne mediocri in B. ad siccitatem. Liquor servetur, cujus si guttas aliquot in aquam communem aut Rosaceam infuderis, lacteam totam reddet, quâ lavanda facies, &c.

ASA FOETIDA, Altit Avicennæ, Anjuden Indorum, Succus Lybicus, Medicus, Syriacus, Cyrenaicus, duûm est generum: alterum quod ex caule provenit, καυλιὸν seu scapa-

ſcaparium; alterum quod ex radice ῥίζιαν Radicaceum vocabant. In officinis duplex invenitur Aſa Fœtida. Una pura & tranſlucens, altera impura & turbida, quam Germani ſtercus Diaboli & Teufels-dreck vocant. Quibuſdam Laſer eſſe putatur. Acoſta refert ſe à quodam accepiſſe, ſuccum hunc ex Plantâ quâdam foliis Coryli extrahi, conciſo caule, deinde in bubula coria conjici, prius illita ſanguine, cum tritici farinâ permiſta conſervationis gratiâ, eamque ob cauſam, ſi quid in Laſere furfuribus ſimile conſpiciatur, non adulterationis, ſed puritatis potius eſſe indicium.

In Indiâ frequens ejus uſus eſt, tam in Medicamentis, quam cibis condiendis. Juſculis & oleribus commiſcent, confricato ex eâ lebete; ad dejectum appetitum commendatur, faſtidia tollit, flatus diſcutit. In dolore dentium eorum cavernis inditur, in Venere proritandâ etiam eâ utuntur Indi, magnique apud eos eſt pretii. Apud nos odorandam eam præbent mulieribus hyſtericis, magno commodo: dolores ſedat, & commotiones tollit.

BALSAMORUM tres mihi ſunt ſpecies ordine explicandæ. Nobilitate merito primum locum occupat ORIENTALE, cujus ſpecimine donatus ſum à D. D. Henrico Fuirenio. Quia accurate ſatis ejus hiſtoriam perſecutus eſt Proſper Alpinus, qui in Ægypto ejus notitiam ſibi comparavit priſcorum autoritatibus conformem; ex eo pauca hic ſunt repetenda.

Planta Balſami Orientalis ab antiquis Arabiæ Medicis Baleſſan, à Græcis Balſamum vocata, Arbuſcula eſt ad magnitudinem Cytiſi creſcens, folia gerens pauciſſima, inſtar Rutæ, iis tamen candidiora, ſeu colore viridi ſubalbido, perpetuoque virentia. Ejus lignum gummoſum ac lene apparet, colore exterius ſubrubro, ramulis longis, rectis, gracilibus, paucis foliis inordinatim dotatis. Folia ſimul terna, quina, aut ſeptena, alæ adnata. Ramuli ipſi odorati, gummoſi, digitis tenaciter adhærentes.

Flores fert parvos, albos, Acaciæ proximos, ternos in ſingulis alis, in umbellæ formam, ſumme odoratos, à quibus ſemina promanant flava, folliculis nigris, ſubrubentibus, contenta, valde odorata, intus humorem flavum melli ſimilem habentia, ſapore ſubamaro, parumque acri, linguam ferientia, opobalſamum redolentia, Therebinthi fructuum figuræ & magnitudinis æmula, extrema aculeata, & medium craſſum obtinentia. Ex fiſſuris ramorum hujus fruticis egreditur quidam liquor in canicularibus diebus, ſicut lac ex Tithimallo.

Opobalſamum menſe Junio, Julio, Auguſto, partim ſponte, partim ſtipite ferro ſcarificato deſtillat, in vitreaque vaſcula recipitur. Quod ſtatim eductum colore eſt albo, qui paulo poſt in viridem, tertio in aureum, & demum in melleum mutatur. Ejus ſucci ſubſtantia primo turbida eſt, craſſaque ut oleum ſtatim ab olivis expreſſum, poſtea tenuiſſima & clariſſima, demum Therebinthi modo craſſeſcit, odore eximio in primis atque acutiſſimo, Therebinthum redolens, cum ſuaviori odoris fragrantiâ, ſapore amaro, acri, adſtringente. Primis diebus leviſſimum eſt, adeo acuti & validi odoris, ut aliquibus inter odorandum ſanguinem è naribus elicuerit: in aquam ſtillatum, præ levitate non deſidet, ſed ex alto in eâ projectum, parumper in ipſâ mergitur, fereque continuo aſſurgens, ſupra totam aquæ ſuperficiem totum expanditur, eique miſcetur, & citiſſime ita in eâ diſſolvitur, ut ab aquâ maximâ difficultate ſeparatum ſecernatur; in quâ paulo poſt concreſcit atque coagulatur, coagulatumque totum ſtylo ab aquâ eximitur, quod tunc colore lacteſcit, ſive album ut lac viſitur. Quanto hic ſuccus annoſior, eo fit inodoratior, atque ad motum ſegnior. Liquor hic primo albo colore conſpicitur, mox paucis diebus in viridem mutatur, Olei craſſitie, dein attenuatur, & poſt aliquot annos aureus redditur. Demum ſenectute craſſeſcit inſtar Therebinthinæ, ut ſupra innuimus, ac in aquâ ſubſidet, & lente ſupra aquam fertur, ac tardiſſime in eâ diſſolvitur. Quocirca Opobalſamo quatuor juxta hanc varietatem tribui poſſunt ætates, adeò ut in ultimâ ſenectâ, neque ſupra aquam natet, neque multum ſuaviter oleat.

Vires Balſami pro ratione ætatis differunt: cum recens eſt, igneis & aëreis abundat partibus & ſuaviſſimo halitu. Per os exhibitum viſcerum putredinem & corruptiones tollit, abſceſſibus Hepatis & renum conducit, pulmonis ulceribus prodeſt, in bolo aut linctu. Vulnera citiſſime conſolidat; condiendis & à putredine ſervandis corporibus etiam olim quandoque inſerviebat. Theriacæ compoſitionem ingreditur.

BAL-

BALSAMUM ANIMÆ, vulgo Canimæ dictum, ex arbore districtus Paraybe provenit, quæ Jetaiba dicitur. Ligno est duro, albo, cortice lento, punctulis ex albo flavescentibus. In ramis continet folia directe opposita, figurâ parvâ, sed oblongâ, viridia, ad tactum lævia, nervo secundum longitudinem & venulis transversis, eleganter inferius conspicuis, prædita. Fractæ siliquæ seu malleo contusæ continent in se substantiam farinaceam filamentosam, pallide subincarnatam, tactu mollissimam, referentem farinam siligineam leviter humectatam, quæ pultescere incipit, saporis alioqui farinacei & subdulcis. Huic autem substantiæ tres aut quatuor lapides, magnitudine dactylorum, sunt involuti, figuræ ovalis, sed in duobus lateribus compressi, duri, glabri, coloris castanei. Pulpa comeditur cruda, estque saporis haud contemnendi, quâ animalia & homines in peregrinatione sæpe se sustentant.

Ex ipsâ arbore Balsamus seu lachryma destillat, pellucida, & nunc albicans, nunc flavens, quæ tandem succino fit maximè similis colore & duritie: JETAICICA Brasilianis, ANIME Lusitanis dicta. Hæc prunis imposita suavissimum reddit odorem. Hic Balsamus quia per meatus corticis inferioris decidere solet, effossâ tellure, sub arboris trunco & radice extrahitur, sub finem æstatis, mense Februario. Monardes ex vulneratâ arbore in Novâ Hispaniâ colligi testatur, haud aliter quam Mastiche aut Thus. Eo utuntur in Cephaleâ & Hemicraniâ. Solus suffitus ad roborandum caput & reliquas partes sufficit, frigore affectas. Calidus & siccus est in secundo gradu, nervosis partibus in primis, vi suâ aromaticâ, & peculiari calore prodest illitus, aut Emplastri formâ applicatus. Vulnera mire & cito glutinat.

Folia arboris contusa lumbricos expellere, si exhibeantur, afferunt, interior corticis

cis ſubſtantia raſa, & aquæ impoſita contra ventriculi ventoſitates, in potiunculæ formam præparatur, & alvum movet.

Balsamum indicum, ex Hiſpaniâ novâ & Peru adfertur, ex arbore mali Medicæ magnitudine, foliis Amygdali majoribus, obrotundioribus & magis acuminatis, floribus, in extremis ramorum flagellis, luteis, initio loculorum oblongorum ſpecie, ſed procedente tempore, quorundam veluti foliorum, cæteris longiorum & latiorum, in quorum extremitatis cavitate ſemina incluſa continentur candentia, & in quendam pallorem inclinantia, oblonga & pauliſper contorta, ſeminibus mali Medicæ ſimilia.

Inciſo, quovis anni tempore, hujus arboris cortice aut ſtipite, ſed præcipuè exactis jam atque deſinentibus imbribus, liquor ille nobilis ſtillat è fulvo in nigrum inclinans colorem, ſapore acri & pauliſper amaro, odore vehementi, ſed tamen gratiſſimo.

Quarto ferme ordine ſiccum & calidum eſt, ſubtilium partium, non ſine quadam adſtrictione & roboratione. Extrahitur idem decoctis ſurculis minutim inciſis ex aquâ, & vitro excepto innatante liquore, ſed viribus inferius eſt hoc Balſamum.

Tres quatuorve guttæ horis matutinis ante cibos linctæ, ventriculum frigidum roborant, urinam & renum veſicæque excrementa evocant, obſtructa aperiunt, reſpirationis difficultati medentur; ventriculi & alvi dolores ſedant, calorem augent, juventutem conſervant; peſſis inditum fœtus mortuos extrahunt, partum accelerant, ſterilitati medentur, dolores externos mitigant, flatus diſſipant & tumores. Cerebrum & Nervos roborant, Paralyſi auxiliantur; Nervorum origini impoſitum frigidis morbis prodeſt, Colicis Iliaciſque & articulorum doloribus utile. Vulnera recentia glutinat, inveterata ſanat, febrium rigores tollit, cervici dorſoque illitum.

Bezetta rubra, ſeu Torna Solis Bezedini, Pannus ſubtilis eſt lineus, tincturâ rubicundiſſimâ & eleganti imprægnatus, mihi à Sereniſſ. Principis Chriſtiani V. Pharmacopœo induſtrio, Chriſtophoro Herfurt, dono data; ſed quomodo præparetur, quæque ejus ſit conficiendi ratio, ignorabat ipſe. Santali rubri tinctura videtur, quâ pannus eſt infectus.

Ad rubram tincturam corpori & eſculentis inducendam utuntur, ut Tornâ Solis vulgari; ſed hæc longe elegantior, Coſmeticis apta, hoc habens peculiare, quod aquæ colorem ſuum immerſa communicet, ægre vino, neutiquam ſpiritui vini.

De Cancamo diſputant, quid ſit. Quidam Laccam eſſe putant, quos redarguit Garcias ab Horto, eo quod Cancamo, tanquam odorato, uſi ſint in ſuffitibus veteres: Lacca autem odorata non ſit. Quidam Benzoi Cancamum eſſe volunt, quos etiam in errore verſari docet, quod Cancamum in Arabiâ proveniat, Benzoi non item. Cancamum igitur illud eſſe exiſtimat, quod Animæ vocant in officinis. Lachryma verò eſt arboris Arabicæ, myrrham quodammodo referens viroſi guſtus, quâ tanquam thymiamate utuntur. Triplex eſſe volunt. Unum quod fulveſcit & pellucidum eſt, alterum quod nigricat & Taurino glutini, ſeu Colophoniæ ſimile eſt, tertium quod pellucidum & reſinaceum.

Cate, quod Manardus veterum Lycium eſſe exiſtimat, mihi titulo Gummi Categu ab Herfurto donatum, naſcitur in Cambajâ, Bacaim, Manorâ, & in continente Goæ. Succus eſt coloris ruffi, arboris magnitudine Fraxini, folio minuto Ericæ vel Tamariſci ſimillimo, perpetuò virente. Florere ajunt, non fructum ferre, multis ſpinis horret, materies ligni robuſta, dura, denſa, ponderoſa, putredini non obnoxia, ex quâ Piſtilla fiunt ob pondus, ad Orizam deglumandam. Incolæ arborem Hacchic vocant.

Succum hoc modo extrahunt: Ramos hujus arboris, minutim conciſos, in aquâ coquunt, dein contundunt, cum farinâ Nachavi (ſemen id eſt nigrum & minutum, conficiendis panibus aptum) & cujuſdam ligni nigri, quod ibi naſcitur, ſcobe, paſtilli aut Tabellæ formantur, quas in umbrâ ſiccant, ne Solis ardore vires pereant.

Ad confirmandas gingivas, deſiccandum & conſtringendum, optimum eſt medicamentum, ut & ad alvi profluvia curanda, oculorum dolores tollendos: in ſummâ, ubi adſtrictione & roboratione opus eſt, utiliter adhibetur.

Cate, quod ego teneo, non in paſtillos eſt redactum, ſed maſſa quædam eſt purpurea, ad nigrum inclinans, laminatim quaſi cohærens, fiſſilis & friabilis, dura, ſed fragilis, adſtringens cum levi acrimoniâ, pondere unciarum fermè duarum.

Colophonia duplex eſt: veterum & recentiorum. Veterum ex Colophone olim advehebatur, & reſina erat liquida, quam Cordus ejuſdem arboris eſſe cenſet,

 ex

ex quâ Elemnia Resina profluit, Cedri videlicet. Recentiorum Pix est, quæ confusa quasi est, & ex multis congesta, ac in massam indurata, quæ igni liquata & depurata, durior & siccior evadit, quibusdam Pix Græca; quibusdam Pix Burgundica, de quâ postea.

Emplastris permisceri solet, quæ vim habent emolliendi, quâ potissimum pollet.

EUPHORBIUM succus est acerrimus, herbæ ejusdem nominis, quæ progressu temporis in arborem degenerat ferulæ speciem gerentem, hujus folia incisa liquorem dictum destillant, qui facile concrescit. Duo ejus sunt genera: unum Sarcocollæ modo pellucidum, flavum, Pisi magnitudine, in guttas æquales densatum, modice cavernosum: alterum in utriculis, quibus excipitur, in massam densatur, candicans aut vitri colore. Eligendum est purum, translucens, candidum aut flavum, acre, quod levi linguæ contactu os accensum diu tenet. Non sine molestiâ tunditur, nec nisi diligenter obturatis & munitis naribus.

Calidum & acre est in quarto gradu, suffusiones illitu discutit, cum melle coxarum doloribus prodest. Cariosis ossibus in primis conducit, squammas eodem die eximit, contra serpentum morsus commendatur. Humores ossi impactos occultâ qualitate exsiccat, sine noxâ partium adjacentium, ut observavit Fabricius Hildanus cent. 2. obs. 92.

GLYCIRRIZÆ succus olim ex Cretâ optimus adferebatur, jam Bambergensis ex Germaniâ commendatur, unde copiose adfertur: commendatur dulcissimus, mollis, recens, purus, tenax, & qui confractus splendescit, nigerrimus, qui linguæ subditus totus liquescit.

In scabritie asperæ arteriæ efficax est, Tussim sedat, æstuanti stomacho, thoraci, & jecinori conducit, vesicæ scabiem, renum dolores curat, sitim sedat, vulnera glutinat.

GUTTA GAMBODIA, Gutta Gamba, quibusdam succus laxativus & flave rufescens Bauhini, succus undecimus Clusii, qui Gitta Jamau dicitur, Gutta Gamandræ, gummi gutta, &c. Succus est purus, nullis sordibus infectus, fulvi coloris, liquore aut salivâ madefactus, flavo colore inficiens. Diu multumque de eo, cujus plantæ esset succus, disputatum est, donec Jacobus Bontius in Methodo Medendi Indicâ cap. 9. ejus historiam nobis dedisset in hunc sensum. Planta, quæ guttam Gambodiam fert, similis est Esulæ maximæ Javanicæ, & in tantam crescit altitudinem, ut arbores mediocres attingat, quas hederæ modo in silvis amplectitur, crassitie brachii humani. Ex hujus caule vulneratâ succus hic effluit, colligitur & inspissatur. Crescit copiose in Cambodiâ regione Chinæ vicinâ, unde etiam nomen sortitus est succus.

Evacuat sine molestiâ ac torminibus, serosos humores, biliosos item & tenues, sine morâ, tam per vomitum, quam per secessum suo fungitur munere, potest aliis permisceri Syrupis, Pulveribus, Conservis, sed in pillulis minus operatur. Vis vomitiva infringitur, additis guttulis aliquot spiritus vitrioli; item si per dies aliquot in aceto aut spiritu vini maceretur, ac sic blande purgat. Datur à granis quatuor ad octo. Grana tria pueris etiam exhiberi possunt, cum aliis, ratione affectus & dispositionis ægri. In hydropicis, quibus singulariter prodest, grana novem aut undecim præberi possunt. De hoc succo acriter disputarunt Reudenius & Hogsteterus peculiari tractatu, quem consule.

HYPOCISTIDIS succus sub finem Veris ex plantâ exprimitur, & in umbrâ siccatur. Aut sicca planta & trita maceratur per biduum aut triduum in aquâ, deinde parum ebullit, colatur & fortiter exprimitur, quod residet, rursus coquitur ad mellis crassitiem. Insigni pollet vi adstringente, refrigerat, repellit.

LACCA officinarum, Myrrhæ similis Avicennæ, Chermes Arabum quorundam, Formicarum alatarum stercus Amato. Formicæ enim magnæ in Pegu hanc materiam elaborant, ex arbore succum exsugentes (unde plerumque formicarum alæ ei permistæ occurrunt) & ramulis agglutinantes, quos ramulos deinde exsiccant in umbrâ.

Alii verò statuunt instar Gummi aut Resinæ ex arboribus sponte exsudare & concrescere. Quidam legitimum Cancamum esse putant. Duplex habetur, cum bacillis, quam Laccam Sumetri vocant, eo quod ex Sumatrâ, seu Trapobanâ Insulâ adferatur: altera in glebis, sine surculis, Lacca Comberti dicta. Est & alia Lacca factitia, quâ pictores & infectores utuntur, quæ huc non spectat. Mihi est tam in bacillis, quam massâ.

Præmansa lacca pulcherrimo colore rubro inficit. Eâ utuntur qui Laccam seu Ceram Hispanicam conficiunt, ad litteras obsignandas. Fabri lignarii & torneatores eâ etiam utuntur, ut & aurifabri. Extat in officinis ex eâ compositum Dialacca, quâ ad obstru-

obstructiones aperiendas utimur. Exsiccat & calefacit ordine secundo, ventriculum & Jecur roborat, eorumque infarctus expedit, Ictericos curat, aquas pellit. Eluitur eo modo quo docet Matthiolus lib. 1. in Diosc. cap. 23. nempe trita aquâ fontanâ cui Aristolochia & Schenanthos ad æquas partes incoxerit, lavatur pistillo semper agitando, quoad clarescat, quod resedit coletur & siccetur.

LADANUM succus est ex foliis Cysti Ledum dicti exsudans. Optimum & minime adulteratum, odoratum esse debet, subviride, facile mollescens, pingue, resinosum, arenularum aliarumque sordium expers, quale ex Cypro adferri solet.

Vim habet Calefaciendi, molliendi, spissandi, ora venarum aperiendi: capillum fluentem continet, addito vino, myrrhâ & myrti oleo, cicatricem decoram reddit, aurium doloribus cum hydromelle succurrit, Pessis junctum, secundinas elicit & vulvæ duritiem sanat. Dolores, tussim & alvum sistit, cum vino veteri.

MANNA, quâ in officinis utuntur ad alvum lubricandam, quid sit, disputatur. Matthiolus in cap. 73. lib. 1. Dioscoridis, rorem esse vult, seu liquorem suavem, qui ex aëre veniens, sublucanis temporibus, arborum ramis & frondibus, herbis, lapidibus, & solo interdum invenitur hærere, qui brevi temporis curriculo coalescens, grumosus in gummi morem efficitur. Ejus duo genera in Italiâ observavit, alterum ab Orientali plagâ, alterum à Calabriâ. Orientalis rursum duas agnovit species. Una quæ Mastichina dicitur, à granorum Mastichis similitudine, & est præstantissima; altera vilior & minùs efficax Bombycinâ, quæ exhausta est Mastichina, saccharo adulterata. Sed Donatus ab Altomari existimat Mannam, quæ in Apuliâ & Calabriâ è fraxineis legitur foliis, è cœlo haudquaquam decidere, sed ex ipsâ plantâ desudare. Idque argumento esse, quod inciso arboris Fraxini cortice, ardente Syrio, absque aliquo cœli rore exsudet & in lachrymas concrescat. Cujusmodi Mannæ primum exsudantem succum & liquorem, in granula ac squammas concretum, unà cum corticis Fraxini frustulo, ex Apuliâ & Calabriâ mihi attulit Clariss. Vir D. D. Thomas Bartholinus. Communi candidius est, & inter dentes masticatum strepitum edit. Sed non adeò dulce ut vulgare. Autores dictos ut conciliemus, statuere licet Mannam & roris modo è cœlo delabi, & concretam in herbis reperiri, & haustam ac attractam à Fraxino subtiliorem ejus partem rursus effundi cortice sauciato.

Manna ad calidum parum inclinat temperamentum, alvum clementer movet, quocirca pueris & prægnantibus præberi potest, bilem educit, sitim exstinguit, aperit, emollit, lævigatque gulæ corporisque partes, medicamentum plane innoxium.

MASLACH Turcis familiare, succus est papaveris albi, qui ex capitibus incisis elicitur. Unde totos agros papavere albo, ut nos tritico, serunt, ut inde succum hunc eliciant, qui apud eos & Persas in quotidiano est usu, ad pondus Drachmæ unius. Ajunt quotidie Pisi magnitudine ab iis devorari, ut animosiores fiant, & pericula spernant. Is qui semel & sensim ei assuevit, nisi indies iteret, brevi tabidus moritur, & si per dies quatuor aut quinque intermittat, in idem incidit periculum.

De MECHOACÆ radice supra à nobis actum, sed quia ejus succus mihi à Clariss. Viro D. Joh. de Laet transmissus, de eo hoc in loco etiam agendum. Fit autem hoc modo. Recentes radices, corticibus benè mundatis, exprimuntur per pannum, expressum relinquitur per aliquot horas, ut subsideat, quod subsedit siccatur in umbrâ, vocant TAPIORA. Hoc succo expresso quidam utuntur loco Scamoneæ, ad cujus species pertinere arbitrantur, & conficiunt ex eo tabellas cum saccharo, quas mirifice ajunt operari. Dosis succi expressi est à Drachmâ unâ ad Drachmas duas. Humores serosos & Phlegmaticos, bilem item evacuat, affectibus ventriculi, intestinorum, capitis doloribus inveteratis, Hydropi & prostrato appetitui conducit.

MYRRHA, Bola Indis, lachryma seu concretus succus est arboris nascentis in Arabiâ, Ægyptiacæ spinæ similis, quæ incisa in substratas tegetes destillat, pars verò circa caudicem concrescit. Theophrastus 9. Hist. Plant. cap. 4. Arborem dicit minorem esse, & fruticosiorem arbore Thuris, caudice duro, contorto, cortice lævi, folio aculeato, crispo, spinâ horridulo.

Myrrha alia πεδιάσιμος, seu campestris, quæ expressa destillat & excipitur STACTE. Quamvis quidam Stactem putant esse rorem, qui ante corticem ferro solutum, spontè & sine plagâ, quasi saliva quædam exsudat: alia χαβιρέα. Inter ejus verò species, primas tenet τρωγλοδιτικὴ, à loco natali denominata, quæ subviridis, pellucida & mordax.

2. tenuis Bdellii modo lentescens. 3. καυκαλὶς nigra & retorrida. 4. ἐργαστίμη, quæ aspectu gummi refert. Eligenda est myrrha friabilis, lævis, undiquaque concolor, quæ confracta intrinsecus lineas candidas intercurrentes habet, unguium speciem præ se ferentes: minutis glebis, amara, odorata, acris; ponderosa, & picei coloris, inutilis. Non hic prætereunda utilissima Galeni observatio lib. 1. de Antid. cap. 11. ubi ait Myrrham transmutari in Opocarpatum, suscipiendo non solum ejus figuram, sed venenatam quoque qualitatem: si igitur in Myrrhâ animadverterimus multas esse glebas diversas, admodum quoad odorem & saporem differentes à verâ, non absque ratione, judicabimus eam mutatam in Opocalpatum. Ita quoque observatum Galbanum mutari in Sagapenum, & Cassiam in Cinamomum.

Myrrha calefacit & exsiccat ordine secundo, capitis vulnera glutinat, fœtum, menses, & Lumbricos ejicit, vi abstergendi oculis medetur, ulceribus conducit, crassas cicatrices planat; Tussi veteri & Asthmati conducit, calefaciendo, desiccando & abstergendo prodest.

Myrrhæ Drachma una ex vino Cretico calido pota, horâ unâ ante paroxysmum, datur utiliter quartanariis, sed sudare in lecto oportet, atque ter id repetere, vel in formâ pillulari exhiberi potest. Ad Cicatrices tollendas & faciem erugandam, valet oleum myrrhæ.

Ova ad duritiem cocta, secantur per medium exemptis Vitellis, replentur pulvere myrrhæ, & in cellâ humidâ liquescit in oleum, quod crebro illinitur. Fucum ex eo ad mulieres, quæ faciem perpetuo conservare volunt in juvenili candore absque rugis, vide apud Matthiolum lib. cap. 67.

Olibanum seu Thus liquor est arboris thuriferæ in Arabiâ; quidam plures ejus constituunt species, colore & magnitudine granorum differentes tantum. Primum est Indicum, quod maximis & inæqualibus glebis constat, lividum, nigricansque, candicantibus aut flavis maculis varium. 2. Mammosum, oblongis grumis mammarum formâ compositum. 3. Masculum, parvis, rotundis, candicantibus aut flavis granis, interdum singulis, interdum geminis quasi testiculis constans. 4. Orobæum, minimis granulis, Ervo æqualibus, odore masculo simile. 5. Manna thuris, quæ nil aliud est quam pollen & farina, ex crebrâ concussione in sacculis abrasa.

Vi pollet calefaciendi & adstringendi, oculorum caliginem discutit, cava ulcera complet & ad Cicatricem perducit, vulnera glutinat, sanguinem sistit, impetigines, ambusta, perniones, ulcera manantia, paronychias, mammarum inflammationes, sanguinis excreationes sanat, consolidat, suffitibus utile, sed assumptum à sanis, insaniam causare volunt.

Opium est liquor lacteus qui ex Papaveris nigri scapo leviter inciso colligitur. Probatur candidum, vel Leoninorum pilorum modo flavescens, in massam veluti ex granulis diversi coloris coactum, grave, densum, solidum, sine sordibus existens, amarum, gustu calidum, odore gravi & viroso, somnum inducens, & in aquâ promptè liquescens, quod in Asiâ minore in placentulas unciarum quatuor, vel Selibræ pondo cogitur. Quidam tria genera constituunt: Album, quod ex Cairo adfertur, forte Thebaicum; Nigrum & durum ex Aden: Flavescens magis & mollius ex Cambajâ.

De ejus qualitatibus primis disputant, veteres frigidum in quarto, at moderni calorem cum amaritudine, & vim sudores movendi in eo animadverterunt, facultate tamen narcoticâ conjunctâ in magnis doloribus colicis & aliis aliquot granorum pondere exhibent.

Opium, quod apud nos in usu est, potius Meconium quam opium esse multi putant: extractum nempe & torculari expressum ex capitibus, & frondibus Papaveris; quod evincunt festucæ & folia, quæ in ejus massâ quandoque reperiuntur.

Pix burgundica à quibusdam Resina Pini esse putatur, alba, ad flavedinem tendens. Sponte quandoque ex arbore profluit, odore non ingrato: quandoque vulneratur cortex arboris, copiosius ut emanet, præsertim cum jam succo abundet.

Calefacit & humectat, consumit & separat, articulos roborat, tumores duros resolvit, dolores sedat, Emplastris juncta pus promovet. Ad tussim inveteratam etiam commendant cum Becchicis aliis. In primis certo experimento comperi, emplastri modo clavis pedum aut manuum applicatam dolores lenire, & paulatim ejusmodi tumores eradicare.

San-

Sanguis draconis, Cynabarum verum Dioſcoridis. Succus eſt ex arbore quæ Draco dicitur, & in Chartagine Peruanâ provenit, teſte Manardo cap. 38. Arbor magna eſt, cortice tenui, qui facile incidi poteſt, unde effluit liquor ille, qui ſanguis Draconis dicitur. Duplex habetur, nativus, & factitius in panes coactus, ex rubricâ, pice Colophoniâ. Utriuſque mihi copia. Verus ſanguis Draconis colligitur & in maſſulas oblongas, pyramidales, foliis arboris involutas, cogitur, colore exterius prorſus inſtar ſanguinis coagulati, aut lapidis Hæmatitis, unciarum duarum longitudine, unius circa baſin latitudine, ab eâ enim paulatim acuminatur. Puriſſima eſt ſubſtantia, multum differens ab eo, qui in panes eſt coactus. Quælibet maſſa pendet Drachmam unam cum ſemiſſe: cum frangitur coloris eſt rubicundiſſimi & Cynabrii. Vide Cluſium rarior. Plantar. lib. 1. cap. 1.

Refrigerat & adſtringit, unde profluvia alvi ſiſtit, ſanguinem undiquaque fluentem reprimit, capitis defluxiones in partes inferiores delabentes prohibet, ſi ejus pulvis capiti inſpergatur. Vulnera recentia glutinat, gingivas à putrefactione liberat, dentes ſtabilit. Pictoribus etiam quandoque inſervit, ad colorem rubicundum inducendum.

Scamonium vocatur tum planta ipſa, tum ſuccus qui ex ejus colligitur radice, & in uſus Medicos aſſervatur ac inſpiſſatur. Planta ipſa ex radice unâ longos tenues & viticuloſos protrudit Cauliculos, quibus vicinos frutices & pedamenta amplectitur, folia habet lata acuminata, lævis Smilacis inſtar, flores candicantes, radicem longam, craſſam, candidam interius. Succus laudatur nitidus, rarus, levis, colore ſimilis glutini taurino, fungoſus, tenuibus fiſtulis, guſtu linguam non urens, colligitur menſe Junio. Datur à granis 5. ad 12.

Sandaracha arabum, ſeu Vernix, eſt gummi reſinoſum ex junipero, quod inter Succos & Gummata ambigit. Vernix verò dicitur, quod verno tempore colligatur, exſudet & concreſcat. Dicitur verò Sandaracha Arabum, ad diſtinctionem Sandarachæ Græcorum, quæ metallicum eſt, Auripigmento affine & venenum exitioſum.

Eligitur recens, pellucida, pallida; vetus flaveſcit, friabilis eſt, Maſtiches modo.

Vim habet adſtringendi & in uſu frequenti eſt ſcriptoribus & Pictoribus, qui ex eâ conficiunt vernicem liquidam, addito oleo lini, ad picturas & tabulata illuſtranda. In ſuffitibus etiam locum obtinet.

Styrax calamita ſic dicta, quod olim in cannarum calamis ex Pamphyliâ aſportaretur; Styrax vero quia ſtriatim ex arbore deſtillat. Lachryma eſt ſeu concretus ſuccus arboris cujuſdam malo Cotoneo ſimilis. Præfertur flavus, craſſus, reſinoſus, albicantibus grumis præditus, in ſuâ odoris gratiâ permanens, qui dum mollitur melleum liquorem fundit.

Calefacit, emollit, concoquit, tuſſi medetur, deſtillationibus, raucedini, gravedini & interceptæ voci, menſes ciet, alvum mollit cum therebinthinâ in pillulis. Diſcutientibus & acopis miſcetur, cataplaſmatis & emplaſtris. Ad ſuffitus & odoramenta adhibetur thuris modo.

Ex eâ in Syriâ oleum conficitur Styracinum, quod calefacit & emollit, ſed caput tentat & ſomnum conciliat.

Succus pomorum russicus calore ignis ita inſpiſſatus eſt, ut in placentas redactus circumferatur, quas ſpiratim convolutas in uſum aſſervant. Lentus eſt, viſcidus, niger, ſapore acido non ingrato. Ejus ſpecimen ex Ruſſiâ mihi attulit Vir Clariſſ. D. D. Chriſtianus Stougardius P. M.

Sitim ſedare, refrigerare, eduliis miſtum, gratum iis conciliare ſaporem ajunt, nec credo ventriculo inimicum.

Succi ægyptiaci titulo granula quædam minuta, compreſſa, purpureo nigricantia, mihi dedit amicus: ſed ex quâ planta, aut unde petitus, quaſque vires habuit, non addidit; mihi plane eſt incognitus.

Cap. XXXV.

Plantæ Marinæ & Zoophyta.

VEGETABILIA rariora, quæ radices in terrâ agunt, quæque ex eâ petuntur, hactenus persecuti sumus, partim integra, partim quoad principaliores eorum partes, quantum quidem instituti postulabat ratio, & eorum in Museo nostro requirebant exempla. Nunc Marina contemplanda veniunt, quæ ortus sui primordia Mari & aquis debent.

ANDROSACE seu Cotyledon Marinus, illud ipsum esse arbitror, quod à Celeberrimo Viro D. D. Aurelio Severino, Anatomico & Chirurgo Neapolitano clarissimo, FUNGI MAPPAM vocari intellexi. Describitur verò eruditè à Lobelio in adversariis pag. 165. in hunc modum. Perelegans est, sed perpusilla planta hæc umbilicata, & videtur à genere earum quas Parasiticas festivè quis dixerit, propterea quia non nisi alienâ quadrâ vescitur cibo ac disco. Innascitur fermè super dorsis striatis Chamæ Conchæ (etiam lapillis, cujus mihi exemplum) quæ humi obvoluta sit, vacua hospite suo vesco, apud Italos Cape Tondo vocato. Pedicellis Cirrhisve glabris, nitidis, exilibus, uncias binas altis, crebribus, surrectis, singulis singulum Clipeolum, medio centro fulcientibus, Circinatum umbilici cum ouracis appensis in memoriam revocantibus, unde Monspelienses umbilicum marinum vocarunt, notissima ibi piscatoribus stagni Magalonensis & Literæ accolis. Frontignanæ etiam refluæ stagnantisque aquæ salsæ innumeras plantas obruunt. In fundo quippe, inque aquâ, non in aëre crescunt & vivunt. Virent primo ex squallido cinereoque colore. Postea egesti undis exceptique littore albescunt uti Conchilia & Corallinæ vocatæ, quas gustu subsalso & amaro æmulantur. Semen nullum habent. Urinas movent, materiam articulis impactam digerunt, ventrem sistunt. Sicca est planta potius quam calida, multum diuretica.

ARBUSCULAM MARINAM CORALLOIDEM, quam à magnitudine ita vocat Clusius Exot. lib. 6. cap 1. forsan ad Alcionia retulerit quispiam. Inter reliquas, duas ejusmodi possideo, quæ fermè notis omnibus respondent iis, quæ à Clusio sunt delineatæ. Quia verò quædam in iis observaverim, à Clusio non animadversa, eas delineabo. Ex Norvegiâ ad me delata est utraque colore albicante ad flavedinem tendente, qualis in Zinzibere observatur. Major longitudine est pedum quatuor, in multos ramos laterales, in alteram partem nutantes, divisa. Caudex infimâ parte dilatatur, ut manifeste appareat, scopulo eam inhæsisse, non quidem in fibras radicum divaricatur, sed in amplitudinem paulatim extenuatam extenditur, in ambitu pedem ferme æquantem, crassitie brachiali. Et quamvis crassus videatur, materiâ tamen constat friabili, fungosâ, quæ ob salsedinem facile resolvitur in aëre humidiore, unde fit, ut hujus rami mihi hiberno tempore multi deciderint, & in arenaceam resoluti substantiam perierint. Quamvis semel atque iterum in hypocausto exsiccaverim, ut primum tamen aëri humidiori exponitur, eum attrahit & mollescit. Rami innumeris tuberculis sunt obsiti, qui, dum recens adhuc erat planta, capita simiarum haud ineptè referebant, oculis, naso & ore. Quod Clusius quodammodo animadvertisse videtur, dum externè orbicularibus notulis distinctos refert. Planta tota tenui & gummoso cortice tecta apparet, ubi bene exsiccata est; alioquin quod corticosum est, pulverulentum apparet. Color rubicundus, qui in Clusii plantâ visebatur, non fuit naturalis, sed ascititius, ut recte suspicatur. Saporis certe salsi admodum, sed non adeo ut merum referat Sal, sed potius arenosum quid, cum Sale permistum.

Altera quam possideo arbuscula, minor est, trium scilicet pedum, figurâ plane priori respondens, sed basis ejus abrupta, & quia melius exsiccata, non ita in aëre humido resolvitur ut prior. Nutat etiam in alteram partem, ut solent vegetabilia marina pleraque. Plures deinceps ejus generis nactus sum plantas ejusdem naturæ & proprietatis.

CORALLIA, quamvis à quibusdam ad lapides referantur, tamen à non paucis ad plantas marinas lapidescentes trahi solent, tum quod eorum sub aquis mollitiem præsuppofuerint, tum quod consistentiam duriorem tum primò ea acquirere putarint, ubi extracta & aëri exposita fuerint. Vocatur ergo Lithodendra quibusdam, Dentritis Plinio, Gorgonium aliorum. Corallia tamen sub aquis mollia non esse experimentis probare

bare conatur ultima Tyrocinii Chymici editio à Pelshowero procurata Wittebergæ Anno 1650. ſic enim lib. 2. cap. 10. p. 153. diſſerit: Generoſus Dominus Johannes Baptiſta de Nicolo, Eques Maſſilienſis, & Regius Piſcationis Corallorum in Regno Thunetano præfectus, certò mihi confirmavit, quod cum Anno 1585. menſe Julio in mari Bizertino regni illius Thunetani Piſcationem inſtituiſſet, cupiditate naturæ Corallorum inveſtigandæ adductus, juvenem funibus ſufficienter longis alligatum, & pondere viginti quinque librarum in utrâque manu, ad deſcenſum liberiorem, in mare iſtud centum perticas profundum demiſerit, ipſique in mandatis dederit Corallium ut evelleret, & inter evellendum curioſè attenteque obſervaret, an molle, durumve eſſet. Qui, ubi rurſus aſcendiſſet, utrâque manu Corallum attulerit, conſtanterque aſſeruerit, illud non minus in ſuo mari, quam ſupra illud, durum eſſe; & ſe, cum ad octo perticas aut circiter prope fundum maris appuliſſet, magnam ibi frigoris vim ſenſiſſe. Imo quod ipſemet etiam, cum relationi ejus fidem adeo non haberet, in mare, cum retia, quibus corallia piſcari ſolent, contrahenda eſſent, antequam in ipſum aërem efferrentur, ad profunditatem unius perticæ ſe immerſerit, & Corallium reti adhærens manu prehenderit, idque tum æque durum, ac cum aëri externo eſſet expoſitum, obſervaſſe. Idem etiam confirmavit Ong de la Poitier, Nobilis Lugdunenſis, qui Anno 1613. ab ejuſmodi piſcatione reverſus eſt. Quod ſi ita ſit, magno certè in errore hactenus verſati ſunt Præceptores noſtri contrarium docentes, pergit idem Author. Retulit quoque Dominus de Nicolai, quod Vere, quando Corallium evellitur, liquor quidam lacteus ex eo inter frangendum emanet, qui decidens ſuper lapidem, lignum, ferrum, aut aliam materiam, Corallium producit.

Eſt autem Corallium frutex marinus ramoſus, ſub aquis viridis, qui extractus lapideam acquirit ſoliditatem. Quando ſuccus lapideſcens, ob peculiarem ejus diſpoſitionem ſe poris inſinuat, atque in ſuam convertit ſubſtantiam, lapideſcere incipit, ſed ſoliditatem debitam demum ab aëre ambiente acquirit. Colorem vero ex ſeminio habet. Immaturos Corallos vidit Anshelmus Boëtius, fuſco, viridi, alioque colore tinctos, qui per maturitatem rubedinem acquirebant, ut fructus alii rubicundi. Corallis, dum eximuntur, multa extrinſecus adhærent, quibus depoſitis, nativus color ſe prodit. Coralliorum variæ ſunt differentiæ, tam ratione colorum quàm conformationis. Sunt enim rubicunda, alba, nigra, ſtriata, ſtellata, articulata, ſolida, fiſtuloſa, ſcabra, poroſa, racemoſa, &c. Ea quæ tenemus nos breviter delineabimus.

Corallium rubrum eſt vegetabile marinum, cujus truncus paulatim ſe in varios ramos diſpeſcit, inſtar arboris foliis & fructibus deſtitutæ, colore eleganter rubicundo. Falſum enim eſt, quod Plinius lib. 32. Natur. Hiſt. cap. 2. aſſerit, Corallia rubra baccas habere ſimiles cornis, ſpecie & magnitudine. Subſtantiam habet lapideam, quæ poliri exacte poteſt. Naſcitur & per ſe, & ex aliis quibus adhæret. Vidi Piſis in Italiâ fruticem elegantem Cranio humano innatum. Quin etiam alias plantas lignoſas quandoque inveſtit, & ad modum earum divaricatur, ut, dum integræ ſunt, nemo à veris Corallis eas diſtinguere poſſit. Ipſum verò Corallium rubrum inveſtitur tunicâ quâdam albâ, quam politurâ demere oportet, ut ſe prodat rubedo. Si igni applicetur, in cruſtas ſeparatur ejus ſubſtantia, quarum una alteram veſtit, ut tunicæ in cæpis, quamvis id alioquin non appareat. In mari Tyrrheno circa Maſſiliam, & adjacentia loca, copioſè invenitur. Quo pacto Corallia rubra amiſſum colorem recuperent, vide apud Anshelmum Boëthium de Gem. lib. 2. cap. 154.

Vim habet exſiccandi, adſtringendi, & refrigerandi. Cor, Ventriculum, & Hepar roborat, ſanguinem purificat. Si à viro geſtetur, coloratius redditur, & elegantius rubet, quam ſi à muliere; ſi à morte proximo, aut periculosè ægrotante geſtetur, palleſcit & colorem mutat, imò futuros morbos, coloris mutatione, denotare volunt. Amuletum habetur puerorum contra terriculamenta, faſcinationes, incantationes, venena, Epilepſiam, &c. collo appenſum, aut brachiis geſtatum. Venenatis & contagioſis morbis reſiſtit, ſi pondere Drachmæ ſemis exhibeatur. Si infanti primum nato, grana x. ex materno lacte, ante alium cibum exhibueris, ab Epilepſiâ tuetur, menſtrua cohibet, gonorrhœam ſiſtit, ſanguinis rejectiones & fluxus Dyſentericos ſanat, Renum & Veſicæ Calculos expellit, cicatrices extenuat, ulcera carne explet, lachrymas ſiſtit, dentitionem puerorum promovet, ſi id crebro mordeant. Quæ omnia efficacius præſtant illa quæ Chymici ex eo præparant, Tincturæ, Sales, & olea, de quibus multi multa ſcripſerunt.

Imma-

Immaturi corallii plantam elegantem mihi dedit Sereniſſimus Rex Noſter Fredericus III. Anno 1649. 6. Febr. Radicis loco erat Maſſa, gypſea quaſi, Corallium album referens, ex quâ ab uno latere varii rami obtuſi, nodoſi, & ſcabri emergunt, ad ſemipedis altitudinem, ab alterâ verò parte Coralli immaturi planta, pedes duos cum dimidio alta, juxta radicem varii & tenues ſtolonum ſurculi emergunt inordinati & incurvi. Planta ipſa juxta radicem craſſitie eſt minimi digiti, ubi ad pedis circiter longitudinem excrevit, caulis cortortus aliquantulum, & nodis tribus ex ramuſculorum abruptorum reliquiis dotatus divaricari incipit & attenuari, uſque dum in ſummitate in 22. tenuiſſimos filamentorum inſtar extenuetur ramuſculos: plana eſt planta, ut omnes marinæ, interiore ſubſtantiâ conſtans ligneâ, quæ Corallinâ cruſtâ quaſi obducitur, & incruſtatur. Hunc fruticem eundem eſſe arbitror, cum eo quem poſtea ſub titulo plantæ Marinæ Reſedæ facie delineabo. Sed quia ab hac omnia vaſcula ablata ſunt, peculiaris jam videtur.

Eodem tempore addidit Fruticis coralloidei ramum, qui omni ex parte refert hirſutum cornu cervinum, quod lanugine obducitur adhuc novellum, adeò ut tale cornu in lapideam ſubſtantiam converſum quis juraret. Ramus primarius dimidii pedis longitudine, craſſitie pollicis grandioris, ad latera in duos alios divaricatur ejus craſſitie, quorum inferior, ubi unciæ unius longitudine emerſit, rurſum in duos alios diſpeſcitur. Horum inferior, ubi per tres uncias emerſit, alium protrudit minorem, aliquanto tenuiorem, qui in duplicem definit apicem, eodem pacto ramus ille, qui hunc ſequitur, niſi quod brevior ſit ob apices abruptos. Alter proximus trunco ad ſeptem ſe extendit uncias & prope apicem etiam divaricatur in duos ramos extenuatos. Superior ramus in quatuor ſcinditur brachia, quorum longius pedem ferme æquat, duo ad latera poſita divaricantur bifariam. Ei etiam nodi quidam adhærent, rudimenta quaſi novellorum brachiorum exhibentia. Mirum in hac ſpecie, quod ſi ſuſpendatur ut libere in aëre pendeat, ac digitis pulſetur, ſonum edit metallicum, perinde ac ſi ex ære eſſet conflatum, cum tamen nullum ullius metalli veſtigium in eo viſatur, ſalſâ & lapideâ conſtat ſubſtantiâ.

Corallium album, quoad lævitatem & ſplendorem ac denſitatem ſimile eſt rubro, ſed colore differt, qui hic albus eſt & lacteus. Mihi, præter alia fruſtula, maſſa quædam eſt, trium unciarum latitudine, quatuor longitudine, variis fiſtulis & foraminibus prædita, tantæ amplitudinis, ut pennam anſerinam ejus cavitatibus inſerere liceat. Pendet verò uncias quinque. Ferrandus Imperatus Corallium album fiſtuloſum vocat.

Coralli Albi, in ventriculo Hirci reperti, tres particulæ ex tractu Nidroſienſi mihi ſunt tranſmiſſæ. Harum una longitudine eſt unciarum duarum, craſſitie pennæ anſerinæ, præter extremitates dilatatas, duas habens hiſpidas, poroſas extuberantias, Cotyledones rectiùs dixeris, ipſa verò ſubſtantia potius os quàm Corallium refert. Reliquæ duæ particulæ unciales ſunt, ejuſdem ſubſtantiæ, earumque major unum habet Cotyledonem.

Alcis Cornu refert fruſtum Corallii albi, ſed diverſæ prorſus ſubſtantiæ à prioribus, nec enim cavitates ſeu Cotyledones habet, ſed ſolidius eſt, trium unciarum longitudine. Ex trunco ubi aſcendit, unciam circiter unam dilatatur, ac rami plani & obtuſi alium protrudunt ramuſculum, cujus pars abrupta. Hinc altius ubi procedit amplius dilatatur, ac mox in quinque ramos diſpeſcitur, quorum duo, latus ſiniſtrum occupantia, ſibi ex adverſo ſunt poſita, reliqua ordine, ut digiti in manibus, locantur, ſed ab invicem longiuſcule divaricantur. Aſperiuſculum eſt, & poris quibuſdam ſuperficiariis præditum.

Corallium album ramosum fossile, truncus eſt quinque unciarum, rudis, aſper, ad cinereum tendens, inæqualis, poroſus aut exeſus quaſi, craſſitie brachii infantilis, variis protuberantiis, & abruptorum ramorum reliquiis deformis, quibuſdam in locis ſtriatus, foraminibus hinc inde ſcatens, multis inæqualitatibus in ramorum fracturis: ſub terrâ defoſſus hic truncus fuiſſe videtur.

Corallium album geniculatum e mineris erutum, longitudine eſt unciarum duarum, craſſitie pollicari, colore ad luteum inclinante, ſuperficie lævi & politâ, niſi ubi ramuſculi decerpti, quorum veſtigia ſuperſunt poroſa, inæqualia & aſperá. Fuerunt autem ſeptem numero ramuli, ex quibus quinque minores, duo

verò

verò majores & craſſiores. Quamvis ſuperficies ipſa, ut dixi, polita ſit, per longitudinem tamen excurrunt lineæ, non rectæ, ſed hinc inde, pro ratione corporis, quandoque obliquæ & contortæ.

GENICULATI truncus cum radice, corpus eſt quinque circiter unciarum longum, eâ parte, quâ radicem conſtituimus, amplum, nodoſum, ex albo flaveſcente cum nigris quibuſdam maculis, læve; ſed ex adverſo in alas quaſi divaricatum & aliquantulum cavum, in ſe lutum, cui immerſum fuit, continens. Genu grande ubi conſtituit, de ſe fundit ramum tenùem, trium unciarum longitudine, pennæ olorinæ craſſitie, cui circa baſin annatus fuit alius minor, ſed jam abruptus. Corpus hoc exterius læve & glabrum eſt, totum ſolidum & non poroſum, in quadam exterioris ſuperficiei parte, ubi non candicat, ſed ad luteum ac nigrum inclinat, lineis quibuſdam tenuibus per longitudinem excurrentibus præditum.

CORALLIUM NIVEUM; ejus mihi exiguum eſt fruſtulum, duarum circiter unciarum, in quamplurimos ramuſculos divaricatum, ſed tenues admodum, ut craſſitie culmum hordeaceum non ſuperent, ſed omnes eleganter nivei, & nullâ maculâ infecti. Totum corpus vix ſcrupulum pendet.

Quod nomine CORALLII PURIORIS in dentes efformati accepi, nihil aliud mihi eſſe videtur, quam particulæ quædam à Corallo albo abruptæ, figurâ triangulari acutâ, quâ dentes canis Carcharias quodam modo æmulantur.

CORALLIUM MINERALE RUDIUS, in varias fictum eſt formas, vel potius informe eſt corpus, poroſum, cinereum, variis abruptorum ramorum prominentiis deformatum, baſi inæquali, nodoſâ, quatuor unciarum, ex quâ emergit ſtipes ejuſdem longitudinis, etiam nodoſus, inæqualis, cinereus, poroſus, vermicularis, cinereus. Sed omnium pulcherrimum & maxime admiratione dignum eſt in hoc corpore, quod ex nodis circa baſin, Corallium rubrum, elegans, variis in locis enaſcatur, ut non immerito hoc corpus matrem Corallorum nuncupare valeam, ob frequentia Corallii rubri rudimenta in eo exiſtentia.

CORALLII ALBI genus quod Imperato dicitur, MADREPORA RAMOSA, maſſa grandis eſt, novem librarum, ramis quamplurimis invicem involutis, nunc minoribus, nunc majoribus, in quorum extremitatibus foramina ſunt criſpa internâ ſuperficie, ſex quaſi membranaceis ſepimentis prominentibus. In his foraminibus animalcula nidulari veriſimile eſt, ſiquidem conchas minutas in iis deprehendi, de quibus ſuo loco. Superficies exterior, quibuſdam in locis candida eſt, quibuſdam luto quaſi quodam obducta, variorum colorum: ubi frangitur, interius candicat. Exterius adhæſere tubuli quidam marini, & alia excrementa.

Saxo parvo, magnitudine ovi gallinacei, ſed anguloſo, inæquali, coloris nigricantis, griſeo quodam ſucco lapideſcente conſperſo, adnatum eſt CORALLIUM GRISEUM, trium unciarum longitudine, totidem latitudine, in varios ramos diviſum, qui in alios rurſum divaricantur, inæqualiter diſperſis ramulis, quorum quidam vix dimidiam ſuperant unciam.

CORALLIUM TUBEROSUM PUNCTATUM illud eſſe videtur, quod Bauhinus vocat Corallium album verrucoſum, punctatum. Cluſius verò Exoticorum lib. 6. cap. 7. Plantam Saxeam Abrotanoides, deſcriptio enim plane convenit, ſi magnitudinem exceperis, quæ diverſa eſt à meâ. Planta eſt ſaxea, quodammodo ad naturam Coralli accedens, poroſa, quinque unciarum, in multos ramos diviſa, qui deinde in alios minores ſeſe ſpargunt, quodammodo Abrotani fœminæ, ſeu Chamecypariſſi Plinii foliorum formam referentes. Nam brevibus tubulis, inſtar minutiſſimorum foliorum, conſtant, ſerie quadam diſpoſitis, ſed magis multiplici in trunco, in craſſioribus ramis fere attriti ſunt, ut foramina duntaxat relicta ſint, tanquam foliorum tubulatorum veſtigia. Sed extremi ramuli in mucronem obtuſum definentes integri ſunt. Subſtantiâ eſt durâ, albâ, ſalſum ſaporem retinens, marina enim eſt & è ſaxis procul dubio in mari abrupta.

CORALLI NIGRI mihi ramus eſt, ſex unciarum longitudine, quà craſſior pennam anſerinam non ſuperat, paulatim verò attenuatur, & non rectà, ſed per anfractus aſcendit, ramuſculi abrupti veſtigia circa ſummitatem oſtendens. Totus ater eſt, nec admodum poroſus aut ponderoſus.

Planta marina resedæ facie, cujus ramusculum describit Clusius Exot. lib. 6. cap. 6. in maximam quandoque excrescit magnitudinem. Mihi enim ramus est quatuor ferme pedum in multos ramulos divisus. Planta plana est, ut Marinæ pleræque, nullos ramos, nisi ad duo latera, transmittens, interior substantia lignosa, albicans, obducitur cortice duro, nigro, splendente & ad naturam Corallii nigri accedente, qui rursum salsâ & albâ materiâ obducitur, efformatâ in modum vasculorum rugosorum, quæ semina matura plantæ Resedæ continent, ex albo cinerea, minora paulo & infimâ parte ut plurimum ipsis ramulis connexa, vacua, fragilia & quæ digitis attrita facile in pulverem solvuntur, saporis salsi.

Aliam parvam ejusdem generis teneo, pedis circiter longitudine, quæ integra est, & adhæret Corallio albo, supra quod crevit, cuique stricte adhæret. Extremitates ramulorum nudatæ vasculis suis, Cartilagineæ sunt, duræ, flexiles, unde arbitror Coralli genus quoddam esse, nondum maturum. Ignoravit Clusius ex quo mari petatur hic frutex; nostri ex mari Norvegico, Nidrosiam spectante, eruti sunt. Radicem nullam habent, sed è Coralliis nascuntur, quasi eorum essent rami. Ramulum exacte delineavit Clusius loco citato.

Frutex marinus elegantissimus Clusii, Corallium nigrum colore æmulatur. Describitur Exot. lib. 6. cap. 2. Meus duos fermè pedes altitudine attingit, amplitudine uncias octo, quâ latissimus, durus, lignosus, flexilis, planus flabelli instar, basi latâ inæquali, quâ rupi aut lapidi adhæsit, ex quâ emergit substantia solida, lata, unciæ unius cum semisse altitudine, quæ in ramos duos latos mox dispescitur, ex quibus minores producuntur, qui deinde in innumeros alios minusculos dirimuntur, in longum & latum se dispergentes, tam miro ordine, ut simul quodammodo coalescant, vacuaque tantum quædam spatia relinquant, Cribri, aut Reticuli foramina imitantes. Integer frutex nigri purpurascentis colore nitente est obductus. Sed Salsuginosæ materiæ, cujus meminit Clusius, nulla apparent vestigia. Meus enim hic frutex nudus plane est, & Corallium nigrum splendore imitatur. Potius ad Palmas marinas Theophrasti, quam ad Corallia, referendum putat Clusius. Mihi præter hunc integrum & alia ejus generis sunt frusta, ejusdem naturæ & consistentiæ.

Fucus verrucarius seu vermicularis, Frondipora & Eschara marina Imperati; planta est marina, trium aut quatuor pedum altitudine, totidem ferme latitudine, ex basi latâ quâ lapidibus adhæret, ex quibus etiam nutrimentum trahere videtur, in ramulos multos, tenues, spisse divaricatur, qui in latitudinem, ut omnes plantæ marinæ, diffunduntur, substantiâ coriaceâ vestitæ, tunicâ quâdam ex polline & tomento quasi confectâ, multis nodis foraminosis præditâ, verrucis quasi plane obsita esset. Hæc verò tunica facile abradi potest, cum mollis sit & nitrosa, ac pro ratione divaricationis ramorum eos vestit. Quando adhuc sub aquis crescit, colore est viridi obscuro, sed exsiccatus albedinem contrahit, ut alii fuci, unde ramuli vermiculis fermè sunt similes repentibus & varie implicatis. Planta ipsa plana est, & non nisi raro ramos ad latera transmittit. Ejus mihi quinque sunt exempla, quædam vasta, quædam mediocria, quædam parva. Unus horum fruticum mihi allatus est, qui adhuc lapidi trium pugnorum magnitudine inhærebat, subviridi, & sulphureum ac nitrosum quid præ se ferenti; ex quo non parum nutrimenti traxisse probabile est.

Fucus corallinus niger, Corallina officinarum, Fuci aut Musci marini species est, quæ, quia Corallis quandoque adhæret, Corallina dicitur, quamvis etiam in scopulis, testis, & aliis fructibus marinis reperiatur. Mollis est quamdiu sub aquis hæret, extracta & siccata riget ob salsedinem. Quædam erecta est, quædam humi sparsa, color nunc albus, nunc rubeus, nunc flavescens, nunc cinereus, nunc niger, nunc herbaceus. Dioscorides Bryon Thalassion vocat; Theophrastus ad fucos refert & Trychophyllon vocare videtur.

Medici utuntur Corallinæ pulvere, pondere Drachmæ unius, in vino, ad Lumbricos necandos & pellendos, nam amaritudine quadam cum adstrictione prædita est. Mihi est ejus generis quoddam nigrum, non articulatum, aliud candidum, quod ex Ostrearum Norvegicarum excrevit conchis, eis adhuc adhærens. Est & aliud lapidi ovali, avellanæ magnitudine, ita connatum, ut hystricem fermè referat.

Ad

Ad hos fucos QUERCUS MARINA Theophrasti referenda, cujus Iconem dedit Clusius Exot. lib. 6. cap. 4. Tomentosâ investitur tunicâ, sed verrucis caret, & ad eam altitudinem, aut magnitudinem non assurgit, quam ostendit Fucus Verrucarius. Ea, quam ego possideo, pedalis ferme est altitudinis, latitudinis paulo minoris, in multos eosque planos ramos expansa, qui deinde in minores dividuntur, tenella cornua cervina lanugine tecta æmulantes, substantiâ molli, flexili, tomentosâ, quæ quo magis ad basin vergit, eo durior. Radicem habet nullam, sed in basin latam desinit, quæ Saxis aut Conchyliis adhæret. Rami variè implicantur & cohærent, corpus planum constituentes. Rubicundo colore prædita non est hæc planta, sed cinereo & albicante. Ex Norvegiâ ad me delata.

MILLEPORA Imperati, marinum est germen, substantiâ ad Corallium accedente, sed magis molli & arenosâ, quæ ramos infinitos junctim ex se fundit, obtusos, æquales, in extremitate porosos. Sed rami hi non ultra unciam longi, æquales, haud acuminati; coloris cinerei. Pedem dimidium altitudine superat frutex meus.

RETEPORA ejusdem Imperati est instar folioli Chartæ Pergamenæ crispæ, confusè aliquomodo complicatæ, infinitis foraminibus perviæ, ut exiguum rete aliquo modo referat, colore ex albo in luteum tendit. Frustum, quod ego teneo, longitudine & latitudine vix unciam superat, ut jam est contortum, sed, si explicari in planum posset, longè foret amplius.

PENNÆ MARINÆ nomine ad me transmissum ex Norvegiâ corpus gracile, oblongum, cartilagineum, quadrangulum, interiore substantiâ albicante, quodammodo extremitatem pennæ anserinæ plumis denudatæ referens, exterius membranâ subluteâ tectum. Tenuis licet sit hæc penna, crassitie extremitatem pennæ anserinæ non superans,

rans, longitudine tamen æquat tres pedes Romanos. Nullam video habere affinitatem cum Pennâ marinâ à Gesnero, Rondeletio, Aldrovando & aliis descriptâ, ut quo referam vix habeam; hic interim locum obtineat, donec commodior detur.

FAVAGO Alcionium secundum Dioscoridis esse putatur, quo nomine & hic de eâ agendum. Est autem massa quædam, ex innumeris constans pelliculis seu vesicis, iis similibus, quæ ex Pisis excorticantur dum coquuntur, invicem unitis, & spongiæ instar concretis, vacuis, colore ex albo flavescente, pugni quandoque magnitudine, quandoque major, quandoque minor.

Generatur juxta Aristotelem hunc in modum. Purpura, Mytili, Buccinæ, aliaque ejus generis ostracoderma, emittunt lentorem quendam, seu humorem mucosum, velut à seminis naturâ, semen verò eorum nullum est. Ex illo, purpuris verno tempore congregatis, veluti favus ex putaminibus cicerum alborum, inter se cohærentibus, coagmentatur, quem, pro maris spumâ, Pharmacopolæ quidam falso ostentant. Nullus autem huic meatus est apertus. Neque fiunt, neque nascuntur ex eo purpuræ. Sed est veluti expurgamentum quoddam. Ipsum Aristotelem de Hist. Animal. lib. 5. cap. 15. differentem audiamus. Purpuræ verno tempore eundem in locum sese colligentes, condunt quam favaginem nominant, quæ velut favus est apum, verùm non ita elegans, sed quasi è putaminibus Cicerum alborum, multa inter se composita, struem unam, suâ cohæsione coagmentarint. Nullum iis patet foramen, neque ex iis purpuræ enascuntur, sed cum purpuræ, tum etiam reliqua testis inclusa, è limo ferè & materiâ putrescente oriuntur. Illa verò coagmentatio, favo similis, tanquam purgamentum, tam iis quam Buccinis evenit. Nam Buccinis quoque favificare in more est. Itaque ne ea quidem, quæ ex testaceis favos salivant, alio modo quam cætera testis inclusa generantur. Verum melius atque uberius, quoties præsunt, quæ ejusdem sunt generis. Emittunt enim, cum suos ordiuntur favos, mucorem quendam, ex quo putamineæ cellulæ illæ constant. Hæc ergò rupta, diffusaque omnia, humorem, quem continebant, in terram demittunt. Mox, eo quo effuderint loco, reperiuntur Purpurulæ, exordio admodum exiguo consistentes, quas sibi annexas gerunt, quæ grandes capiuntur.

Inter eos quos ego teneo Favos unus est, qui pertinaciter Algæ marinæ adhæret frustulo, ex quo pusillæ & subtiles enatæ sunt plantulæ, Fuci Marini Ericæ similes.

SPONGIAS MARINAS quidam ad Zoophyta referunt, quidam ad Fungos. Sunt autem corpora quædam fistulosa, ex lanâ quasi stipata, & mucagine membranosâ compacta. Supra lapides & testacea in mari crescentes, ex radice, seu basi latiori. Vim in se habent motivam, quâ se constringere & dilatare valent. Si enim aut procellis concutiantur, aut ab aliis petantur, se versus radices constringunt, & firmiter locum in quo sunt amplectuntur. Si vero quidpiam earum abrumpatur, regeneratur, ut aliæ vegetabilium partes. Purgant se ipsas in arenis à mucosâ substantiâ. Proprium earum est, humorem copiose imbibere, seque constringere & dilatare. In mucagine quâ scatent, quicquid in iis est vitale, consistere videtur, quo se movent, sed dilatatio & constrictio à pilosâ dependet materiâ. Variæ earum sunt differentiæ, ratione duritiei & mollitiei, densitatis & raritatis, præsertim verò ratione figuræ externæ. Sunt enim globosæ, latæ, digitatæ, ramosæ, aliarumque figurarum.

Ramosæ seu digitatæ mihi unum est exemplum præ reliquis decorum, longum pedem circiter unum, latitudine pari, in quatuordecim digitos seu ramos divisum. Ex radice planâ & angustâ ubi emersit, mox in massam crassam & latam se extendit, quæ in digitos dictos divaricatur, quorum apices tenuiores & subtiliores multo sunt reliquis partibus, forsan quod nondum soliditatem & perfectionem suam acquisiverint. Est una quæ palmam manus cum quinque digitis exactè satis refert. Sunt præterea aliæ minores, paucioribus constantes digitis, & figuræ variæ, planæ quoque, & inter eas una, quæ PISCEM GALEUM pulchre refert. Longitudine est pedis Romani, cum unciis quatuor, capite destituitur, sed quà latior est circa collum, uncias obtinet duas, Pinnâ quoque dotatur unâ, dein paulatim attenuatur in caudam usque, quæ in acutum definit & incurvatur. Præterquam quod tota substantia verè sit spongiosa, superius & inferius crebris dotatur foraminibus grandioribus, profundis satis, per quæ nutrimentum attrahere & vivere existimo. Ex Insulis Feroënsibus advectæ sunt omnes.

Anno

Anno MDCL. menſe Octobri ad me SPONGIAM ELEGANTEM à Cluſio dictam tranſmiſit Vir Reverendus & Clariſſ. D. M. Janus Schelderupius, Epiſcopus Bergenſis meritiſſimus, gener meus dilectus. Quam è mari vicino eruerunt, & plane notis omnibus reſpondet ei quam Exoticorum lib. 6. cap. 11. deſcribit idem Cluſius, niſi quod magnitudine paululum diſcrepet. Mea hæc non inhærebat ſaxo, cum eam acciperem, ſed ab eo avulſam docet pediculus planus, qualis eſſe ſolet vegetabilium marinorum. Forma ſpongiæ tota eſt infundibuli, aut floris, tota cava & infimâ parte quâ ſaxo adhærebat valde anguſta, deinde ſenſim ſe attollens expandebatur, inæqualiter tamen, cum uno latere ad decem unciarum altitudinem aſſurgeret, adverſo ad ſeptem, oræ inæquales & ſinuoſæ, foliorum formam quodammodo exprimentes. Amplitudinis Diameter supernâ parte ſedecim erat unciarum, exteriore parte lobos quoſdam quaſi foliola quædam adnata tenebat, interiore ſinus quoſdam & prominentias. Tota autem materia vulgares ſpongias referebat. Sed plana, tenuis erat, adhærente pediculo unciam unam longo, in extremitate plano.

Aliam eodem tempore addidit idem gener meus, quam ad ſpongias aut plantas marinas an referenda ſit dubitare licet. Ex pediculo ſemiunciali, craſſitie calami ſcriptorii, in extremitate plano, multi ramuli, varie diſperſi & intricati, aſſurgunt in altitudinem pedis fermè & ſe dilatant in latitudinem ſemipedis, ac plantam conſtituunt planam, & obductam adeo tenui materiâ ſpongioſâ, ut pervia poris tota ſit, quibus ſubtilis & ſplendens materia ſalſuginoſa inhæret. Tenuis eſt chartæ modo, figura plantam refert in ambitu ſinuatam, & ſpongiæ modo mollem. Integra non eſt, ſed ex parte mutilata, tenera admodum & delicatula.

Spongia uſta acris eſt, digerentis facultatis, exſiccat potenter, præſertim nova, & vulnerum glutinationem promovet, ſanguinemque erumpentem cohibet. Communis alioquin ejus uſus ad mundandum & lavandum corpus, abſtergit enim valide & mundat.

TUBULARAM non voco, poroſum illud corpus purpureum, quod Imperatus eo donat nomine, & quibuſdam Alcionium Mileſium dicitur, ſed maſſam quandam ex cruſtoſis vermiculorum tubulis conglobatam & varie contortam. Implicantur enim & intricantur diverſi tubuli, craſſitie pennæ Gallinaceæ, miris adeò modis, ut explicari & extricari nullo modo poſſint, & maſſam conſtituunt inæqualem, tuberoſam, ad rotunditatem aliquo modo inclinantem.

Sunt mihi præterea variæ PLANTÆ MARINÆ in aquis creſcentes, & in noſtro mari frequentes, quæ cum apud nos minus ſint raræ, de iis hoc loco pluribus agere non ſtatui.

Cujus generis ſunt: Muſcus Marinus Capillaceus, multifidus niger. Muſcus Marinus Goſſipio ſimilis, Alga vulgaris, ſeu gramen marinum latum, radice in fibras diſperſâ. Filum, ſeu Cuſcuta marina, Capillara Imperati, quam Epithymo aſſimilat. Quercus marina veſiculis prædita. Quercus marina cochleis minutiſſimis undique Margaritarum inſtar obſita. Fucus marinus caule Muſco ſpongioſo obducto. Fucus marinus caule & ramis fœniculaceis, foliis in ſummo latis & Quercinis. Quorum omnium pars major ſaxis & lapidibus adhuc adhæret, iis baſi latiori impacta.

Hæ marinæ plantæ quare vocentur Fuci egregie docet Ferrandus Imperatus Hiſtor. Nat. lib. 28. cap. 9. his verbis. Eſt quædam Fuci ſpecies, ſimilis radici plantæ terreſtris, ex quâ nobiliſſimus color purpureus extrahitur, quo genas olim pingebant mulieres. Hinc fucus dictus eſt à colore fucato, quem eo ſibi inducebant. Color verò hic exterius obſcurus, ſi planta in aceto maceretur, paulatim in purpureum & rubicundum degenerat. Vide autorem ipſum linguâ Italicâ Neapoli editum.

QUERCUM vero MARINAM hanc, quæ diverſa eſt ab eâ quam ſuperius deſcripſimus, eleganter delineat Cluſius lib. 1. Hiſt. Plant. Rarior. in hunc modum. Naſcitur hæc planta in ſcopulis, qui mari alluuntur, aut marinâ aquâ operiuntur, ſine ramis, ſed oblongis latiſque foliis, adeò mollibus, ut cum æſtus receſſit nullo modo ſuſtinere ſe queant, ſed in ſaxis ſtrata aut diffuſa reperiantur. Multifida verò ſunt hæc folia, & ſecundùm alarum exortus, atque cavitates, bullas quaſdam, aquâ plenas, eminentes habent, eorum verò extrema in quoddam velut rudimentum exigui Cucumeris deſinunt, ſubflaveſcens, aquâ plenum. Atrâ viriditate prædita ſunt, quamdiu ſub aquis latent, aut recenter à marinis aquis ejecta, ſiccata autem nigreſcunt, & glutinis inſtar ſplendent.

Nullis radicibus firmantur, ſed Lepadum modo ſaxis, aut Oſtreorum teſtis adhærent.

Mirum profectò, quomodo non hæc ſolum, ſed & reliqua ejus generis Vegetabilia ſaxis tam pertinaciter adhærere, & ex iis nutrimentum trahere valeant. Siquidem plantæ, quas ego poſſideo, licet magnæ ſint, tam exiguis inhæreant lapidibus, ut vix ramulo nutriendo ſufficere poſſe quis exiſtimaverit, etiamſi pleni eſſent ſucco, quo tamen plane deſtitutos credo, cum non magis ex hiſce, quam ex pumice, aquam aut ſuccum expreſſeris. Modum igitur Vegetandi & nutriendi peculiarem habere Marina, neceſſum eſt.

MUSEI

MUSEI WORMIANI HISTORIÆ DE ANIMALIBVS LIBER TERTIUS.

CAP. I.

Animalium differentiæ.

EXPEDITIS fossilibus & vegetabilibus potioribus & rarioribus, quæ in Museo tenemus, ad Animalia, quorum aut integra corpora, aut partes in nostrâ sunt potestate, ut transitum faciamus, ordinis suadet ratio.

Ne autem in tantâ copiâ indiscretè vagemur, pauca de Animalium divisione & in classes distributione sunt præmittenda, ut, quò quodvis sit referendum, melius constet.

Animal ab animâ sic dictum volunt, Græcis ζῶον, à quibusdam substantia animata sentiens describitur. Nam, ut rectè Aristoteles lib. 2. de Animâ cap. 2. Animal est ob sensum primo, nam & ea quæ non cientur motu, nec mutant locum, sensum autem habent, non solum vivere dicimus, sed etiam animalia nuncupare solemus. Sed, ex sensibus, Tactus animalibus cunctis primo inest, atque ut vegetativum à tactu sensuque omni, sic à cæteris Tactus separari sensibus potest. Quocirca, animalia cuncta ipsam vim habere sentiendi, tactu constat.

Quanquam variæ Animalium divisiones extent apud Philosophum 1. de Hist. Animal. quarum ratione animalia in certas distribuuntur classes, nostro tamen instituto maximè quadrare illam judicamus, quâ omnia animalia cap. 4. ejusdem libri dispescuntur in sanguinem habentia; quo refert hominem, equum, & omnia quæ aut perfectа pedibus carent, aut binis quaternisve constant pedibus: & Exsanguia, quo spectant Apes, vespæ, atque inter marina, sepiæ, Locustæ, & denique omnia quæ pedibus plus quam quatuor innituntur.

Ut verò nos semitæ, quam ingressi sumus, insistamus, ab imperfectioribus ad perfectiora ascendendum putamus, primoque exsanguia, quæ tenemus, tractabimus, dein progressum ad sanguinea faciemus.

Inter EXSANGUIA primas obtinebunt INSECTA, quæ incisura parte sui vel supinâ, vel pronâ, vel etiam utraque possidentia, nec osseum quippiam discretum aut carneum, sed quiddam inter hæcce medium continent, quippe corpore pariter intus forisque duro constans, Aristoteli ἔντομα, Alberto Annulosa dicta.

Ejus species cum plurimæ sint, ad certas tamen & ordinatas classes eas redegit Aldrovandus hunc in modum. Insecta sunt vel Terrestria in terrâ degentia, vel Aquatica: illorum

illorum quædam pedes habent, quædam pedibus carent. Pedes habentia, alia ſunt alata, alas habentia, vel detectas, ANELITRA dicta, vel opertas, ut COLEOPTERA ſeu Vaginipennia, ut Locuſta, Gryllus, &c. Anelitra vel quatuor habent alas membranaceas, & ſunt vel favifica, ut apes, vel non favifica, ut cicadæ: vel alas habent farinaceas, ut Papiliones. Duas alas tantum habent Muſcæ, culices, & ejus cenſus. Aptera, ſeu alis carentia, vel paucos habent pedes, ſex, octo, duodecim, quatuordecim; vel multos & plures, ut Oniſci, millepedes. Pedibus deſtituta inſecta terreſtria, ſunt vermes varii, tam in hominibus, quam aliis animalibus, Plantis, Lapidibus, & extra ea exiſtentibus.

AQUATICA inſecta in aquis tam dulcibus quam marinis degentia, item ſunt vel pedibus prædita paucis, ut Muſcæ fluviatiles, vel multis, ut pulex marinus, &c. Vel Apoda, ſeu ſine pedibus, ut Hippocampus, Stellæ marinæ, aliæque. Conſulto alias omittimus diviſiones, quæ vel à corporis qualitate, colore, quantitate, partibus, victu, generatione, motu & coitu deſumi ſolent, cum unica illa nobis ſufficiat, ut ſecundùm eam in claſſes dirigamus, quæ poſſidemus.

CAP. II.

De Inſectis in ſpecie.

INSECTORUM primatum nobis obtinet APIS, non quod rarum & exoticum ſit animal; ſed eo potiſſimum nomine quod animal ſit utiliſſimum, exigui impendii, & favus ejus, quem tenemus, & artificii & elegantiæ obtineat quam plurimum.

APIS, Græcis μέλιζα, inſectum eſt terreſtre, alis membraneis præditum, anelitron & favificum, unius coloris, aculeatum, mella conficiens, & ceram elaborans. De hujus animalis naturâ & conſtitutione conſulatur Ariſtoteles, Plinius, Aldrovandus, & alii: noſtri inſtituti non eſt minutias perſequi vulgares.

Cum in omnibus ſuis operibus induſtriam præ ſe ferant mirabilem apes, tùm maximè in favis conſtruendis. Quando alveum nactæ ſunt mundum, ex arborum lachrymis & gummis ſuccos comportant glutinoſos, hiſce rimas & pavimentum oblinunt, ne quid incidat, aut intret quod nocumentum adferre poſſit. Hinc Regum ſuorum cellas eminentiori loco ſtatuunt, amplas & cæteris majores, eaſque ſepimento vallant. Vicinæ Cellis Regiis habitant ſeniores, hinc natu minores, dein adoleſcentulæ. Favos verò æquabiles ſtruunt, eorumque partem aliquam ad mel aſſervandum, aliam ad apes, aliam ad fucos. Nec eâdem ſemper viſuntur figurâ. Mihi favus unus eſt figurâ ovali, pineam nucem fermè referens, longitudine unciarum trium, latitudine duarum, cellulis ſuis hexangulis affabre decorus. Planus cum ſit ab utrâque parte interſtitio diſtinctas obtinet cellulas, profundiores in medio, ad latera paulatim profunditate decreſcentes. In longitudinem ſeptendecim excurrunt cellulæ, ſeptem in latitudinem. Cellulas tot habere angulos, quot apes pedes, obſervarunt Zoographi, & æqualibus ita conſtare lateribus, ut una alteram fulciat ordine in obliquum quaſi diſpoſito.

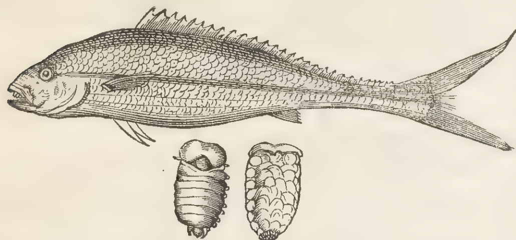
Uſum favi obtinent eundem quem cera, de quo fuſe differentem vide Aldrovandum.

BOMPYLIO Papilio eſt qui ex Bombyce ſeu Erucâ ſerici ſtaminis textrice generatur hoc pacto. Ex ovis fit Eruca, quæ ubi penſum abſolvit, fit Chryſalis, ex quâ papilio, qui folliculum Bombycinum cui includitur terebrat, & haud ita multo poſt Venerem tribus diebus exercet, quo peracto Maſculus moritur, fœmina verò ova parit innumera, rotunda, minuta, ſemini Hyoſciami non diſſimilia, ſubſtrato panniculo albo, dein moritur. Ova verò in Ver inſtans aſſervantur.

Ab aliis vermis Indus, vermis lanificus & Ser vocatur. In Europâ Bombyces pennæ olorinæ craſſitiem rarò ſuperant, cum in Indiâ pollicis humani magnitudinem longè excedant. Domus ſeu folliculus, cui includitur, apud nos rarò ſuperat ovi Columbini majoris magnitudinem, in Indiâ caput humanum æquat, teſte Majolo. Colore differunt, aliæ albæ, aliæ cinereæ, aliæ flavæ viſuntur vermes. Pedes habent quatuordecim, anteriores ſex minores, poſteriores octo mediocres, poſtremi duo maximi, ſupra quos cauda acuta & ſurrecta. Rictus omnibus porcorum ſimilis, oculi magni, nigri, à capite ad caudam uſque linea per dorſum medium fuſca fertur. Ova commodè incubantur à virgine ſanâ, ubi eruperint foliis mori paſcuntur, lactucis etiam quandoque. Cum aliquot diebus oblatas frondes voraverint, ſomno corripiuntur

tur triduano, dein rurſus vorant & ſenectam exuunt, idque quartâ vice. Demum cum à cibo abſtinent, ſcopis imponuntur in quibus texunt folliculos, quibus ſe ipſos includunt. Biduo totum folliculum abſolvunt, tanto textus artificio, ut ad finem uſque filum ſervetur integrum, cum alioquin fragillimum ſit & tenuiſſimum, humanum prope viſum fugiens, longum verò adeo, ut multas orgias compleat. Collectis folliculis prima & externa detrahitur lanugo, reliquum aſſervatur in uſus.

Vermes ipſi non tantum obtinent uſum, quantum ſeta & filum, ex quo veſtes precioſæ fiunt. In Medicinâ cordialibus permiſcetur, ingreditur enim Diamoſchum, confectionem Alkermes, ſpecies cordiales, ſyrupum de Pomis, de corticibus citri. Quidam conciſum præferunt uſto. Combuſtum putrida ulcera mundat, cum ſale dentium rubiginem tollit, cerebrum roborat.

Inſectum quoddam in mari Iſlandico reperitur, quod OSCABIÓRN vocant, & ad Pediculos aut Cimices majores, quos figurâ refert, ſpectare videtur. Hoc enim non ſecus Piſces quoſdam infeſtare ſolet, ac pediculi alia animalia. Cruſtaceum eſt animal, ſeſquidigitum longum, digitum craſſum, figuræ oblongæ, ut cauda Gammari formatum & cruſtatum, ſeptem conſtans juncturis, quatuordecim brevibus pedibus, unguiculis acutis præditis, in quolibet latere ſeptem, anterius ampliatur. Corpus habet molle ſub cruſtâ, inſtar maſſæ æqualis & perſpicuæ, ſuccinum fermè referens, quod in lapidem induratur, nulla inteſtinorum aut viſcerum relinquens veſtigia. Oſcabiorn vero vocant, quaſi ſit optationis urſus. Putat enim vulgus, ſi quis, deglutiendo hunc lapidem, quid optet, voti futurum compotem, & ſi Piſci qui primum capitur adhæreat, boni eſſe ominis, & felicem Piſcaturam portendere.

Hiſtoria pediculi marini, quam ponit Geſnerus lib. 4. Aquatil. pag. 816. non multum ab hac abludit. Piſcibus hoc inſectum ita adhæret, ut eripi non poſſit, fugit ut hirudo, nec prius abſcedit, quam tabidum & exſuccum piſcem reddiderit. Reperitur cervici Mugilum, Luporum, & ſaxatilium piſcium affixus. In Braſiliâ etiam inveniri & piſcem ACARAMBITAMBA potiſſimum infeſtare docet Georg. Margr. Hiſt. Piſcium lib. 4. cap. 8. Mihi lapis ex hoc inſecto eſt, cujus originem variis fabellis involutam docent Iſlandi. Inſectum ipſum demum etiam accepi integrum adhuc & nullâ ſui parte mutilum.

Ad inſecta volucria Coleoptera, ſeu vaginipennia, SCARABÆUS refertur, Græcis κάνθαρος. Quo nomine inſigniuntur omnia illa, quorum alæ cruſtâ teguntur, hoc peculiare habentia, quod careant aculeo & proboſcide, denteſque habeant, quibus edendi munus perficiant, & pinnas valde fragiles, quo nomine cruſtis indigent ad earum tutelam.

Varia eorum ſunt genera, differunt enim colore, magnitudine, ſono, generandi modo, capitis conſtitutione, dum alii cornuti, alii ſine cornibus.

Ex Indiâ Orientali mihi allatus SCARABÆUS pulcherrimus, unciarum duarum longitudine, latitudine unius fermè, capite canino, nigro purpureo; ſupra oculos ad latera, duæ prominentiæ, luteæ, glabræ, inſtar auricularum in canibus propendent quaſi.

Collum ſcuto tegitur nigro, ſplendente, cujus ambitus viridi cingitur lineâ, quæ etiam per ejus medium tranſcurrit. Alæ in acutum deſinentes ex viridi ac purpureo micant, ut colla Anatum. In acutum deſinit Uropygium. Pectus, ut & venter, quatuor conſtans interſectionibus, atropurpureo ſplendet lævore, pulchrè admodum. An ad Melolontham Ariſtotelis referendus, diſpiciendum.

Sunt mihi & cornua SCARABÆI CORNUTI, quem Nigidius Lucanum vocat, Leonicerus cervum volantem, Cardanus Scarabelaphum, Scaliger Taurum, alii Scarabæum bicornem. Cornua hæc ramoſa ſunt, dentata, colore purpureo nigreſcente, quibus obvia valide conſtringendo apprehendere valet. Hi Scarabæi corpore nigricante eſſe ſolent, oculos juxta cornua habentes, intra cornua antennas quibus obvia pertentant, capite ſunt latiore, ſed pectore minus longo.

In Italiâ ad dolores ſedandos & nervorum contractiones feliciter hæc cornua adhibent & contra hoſce affectus auro incluſa geſtant, pueris quoque contra terriculamenta, faſcinationes, alioſque eorum morbos collo ſuſpendunt. Contra Quartanam valere putant. Cardanus refert Febres accendi, ſi in oleo coquantur, eoque pulſus inungantur.

Hiſce affines ſunt MONOCEROTES dicti Scarabæi, unico cornu ſpectabiles in vertice capitis, quos Ægyptii Mercurio dedicarunt, corpore nigro purpuraſcente, craſſo, capite magno, pronâ parte hirſuti. Ferrandes Imperatus, ob ſimilitudinem quam ratione cornu in naribus gerit Rhinoceros quadrupes, Rhinocerotes vocat. Tarde admodum volant, unde & manibus facile capiuntur. Anni MDCXLI. æſtate crebri viſi ſunt in hortis noſtris, unde petiti illi quos habeo, unicum cornu aduncum & acutum habentes. Pro ratione corporis, robore præditi incredibili: unus capſulæ ſatis magnæ ligneæ incluſus, cum operculum elevare haud potuit, rodendo latera perrupit & avolavit.

SCARABÆUS χλωρόχρυσος, colore ex viridi aureo, ſupinâ parte quâ Soli & luci exponitur aureum edit fulgorem, ut inter Scarabæos & Cantharides medius videatur. Quibuſdam Scarabæus viridis Plinii, quem jucundo ſuo aſpectu contuentium viſum acuere ait. Repertus æſtate ſuperiore in horto meo.

CANTHARIDES duas ex Indiâ Orientali poſſideo pulcherrimas, colore viridi ſuperlucente auro ſed diverſimode. Major longitudine unciam ſuperat, licet capite ſit ſpoliata, latitudine pollicis dimidii, collum frequentibus punctulis ſcabrum eſt, alæ oblongæ, in acutum deſinentes, læves, niſi quod utraque juxta collum uno lenticulari notetur punctulo.

Altera minor paulo, oblonga quoque, ejuſdem figuræ, ſed in colore hoc eſt diſcriminis, quod plus habeat auri rubentis quam prior, alæ præterea frequentioribus niteant ſtellatis punctulis. Utraque quatuor ſaltem pedum oſtentat reliquias, ſed ob coloris pulchritudinem ſe ipſas commendant.

Venenatæ licet ſint cantharides omnes, eas tamen in uſum ſuum traduxerunt Medici. In Hydropicis uſus eſt Hippocrates, abſciſſis alis, capitibus & pedibus. Ad urinam provocandam quidam, ſed benè præparatis, utuntur.

Ad Lichenas, alopeciam, verrucas & aliena extrahenda, faciei puſtulas, ſcabiem, pſoram, nomas, carcinomata applicant alii. Contra varios morbos mulierum, Icterum, quartanam ſunt qui utuntur. Sed, cum ſuppetant tutiora, non temerè ad hæc progrediendum. Ad puſtulas & veſicas in cute excitandas earum uſus frequens eſt & tutus: Qui pro Philtro exhibent, videant ne pro Pharmaco venenum præbeant, Veſicam imprimis vehementer exulcerant.

INSECTUM quoddam APTERON frequens viſum eſt in navi noſtrâ, quæ ex Ind. Orient. Anno MDCXXXVIII. huc appulit, pollicis longitudine, latitudine dimidii, corpore quà caput ſpectabat arctiore, quà caudam latiore, colore puniceo. Pedibus ſex (quorum poſteriores longiores, hirſuti & acuti) præditum, antennis duabus juxta os dotatum.

Inter Gariophyllos aromaticos nidulabatur, & homines in navi exiſtentes mire infeſtabat. Fuit qui Cicadam Indicam exiſtimaverit; Sed, cum alis deſtitueretur, eo referri non debere arbitror. CIMICEM aut PULICEM Indicum magnum eſſe exiſtimo. Pulex enim per Microſcopium conſpectus figuram exhibet huic ſimilem, homines etiam eodem modo quo pulices infeſtat.

LOCUSTA HISPANICA, mihi à D. D. Wichmanno allata, corpore eſt cinereo maculato, & quibuſdam in locis ad flavedinem inclinante. Caput habet cucullatum, cine-

cinereum, ſquammatum, os triquetrum, myſtace ſeu quatuor piloſis ornatum corporibus, in fronte tenues quaſdam antennas oſtentat, oculos prominulos nigricantes, alas quatuor variegatas, membranaceas, nervis quibuſdam per longitudinem excurrentibus, crura quatuor, anteriora minora in ſe reflexa, ſed duo poſteriora, trium unciarum longitudine, ad ſaltandum apta, quà corpus tangunt craſſa, alioquin tenuia & cornea, in extremo articulo ſerrata. Venter octo ſectionibus diſtinctus in acutam deſinit ſpinam, in extremitate nigricantem. Totum corpus longitudine eſt unciarum trium.

Locuſtarum tanta eſt varietas, explicari commode ut nequeant; mediam naturam habere videntur inter volatilia & reptilia, nam cum paululum à terrâ elevantur, ſaltant, iterumque pennis deficientibus in terram cadunt, ſed altius evectæ volant aliquantiſper, nocturno frigore torpent, nec matutinis horis ſe à terrâ elevant, antequam æſtus meridianus ingruat. Frugibus infeſtum animal, adeò ut integras regiones quandoque devaſtaverint, cujus rei teſtis eſt Gallia anno 852.

Sunt populi qui Locuſtis veſcantur, ut Æthiopes, Tagetenſes, Parthi, Arabes, qui in loco ubi ſunt fumum excitantes, eas decidere cogunt, & captas ſale, ſole, & furno exſiccant, ac in maſſulas formatas pro annuo nutrimento ſervant. D. Joh. Baptiſtam iis ſilveſtri melle mixtis vitam in deſerto ſuſtentaſſe docet D. Mattheus Euangeliſta cap. 3. Quatuor earum genera munda eſſe voluit Deus, Levit. XI. 22.

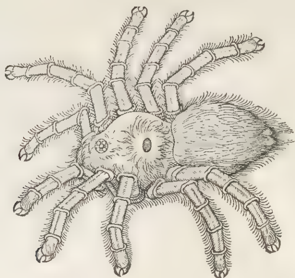
In Medicinâ etiam uſus ſuos habent, nam ſuffitu Stranguriæ mulierum medentur: panis cum Locuſtarum carne comeſtus, calculoſos juvat. Unguium ſcabritiem tollunt frixæ. Crura Locuſtarum cum ſevo hircino trita, Lepras ſanare inquit Plinius. Ad oculorum albuginem, caliginem & nebulam, ex iis Medicamentum præparat Arnold. Villanov. Brev. lib. 1. cap. 16.

LOCUSTÆ aliud mihi eſt genus hic in Daniâ repertum, parvum, nigrum, unciæ unius longitudine, tenuibus & brevibus antennis præditum, oculis candidis, minutis, nullâ in caudâ ſpinâ aut aculeo, cætera locuſtis aliis ſimile.

GRYLLOTALPA, Sphondylis Cordi, Bupeſtris Dodonæi, cum quibus tamen nequaquam convenit. Aldrovandus vermem Cucurbitarum vocat, quia Cucurbitas in hortis valde infeſtat. Gryllotalpa verò vocatur, quia cum Gryllo ſtridorem habet communem, & inſtar Talpæ terram fodit.

Ejus hiſtoriam accuratè perſecutus eſt Moufettus in Hiſt. Inſect. cap. 24. hoc modo. Inſectum viſu horridum & monſtroſum, quadruplo maximam ſuperans Cantharidem (vel quatuor circiter digitos longum) præcipuè ætate ubi fuerit provectiore. Fœmina levius, mas ſaturatè fuſcus. Illi, præter duas longas antennas, fibulæ quatuor quaſi è naribus labiiſque propendent, oculos habet majores, & alarum radix miniatâ maculâ ornatur. Mas verò fibulis illis nudus, illarum loco, ſetas duas fibulis duplo longiores obtinuit. Concolor ſibi undique videtur & ſine maculâ, utriuſque ungues coracini ſunt. Anterioribus pedibus robuſtis admodum & varis tumulos perfodit uterque & cuniculos agit, mediis inſiſtit, ultimis, quando opus eſt, ſaltat. Cauda illi bifurca, alæ corpore longiores, membraneæ, corpus inciſuris variis inſignitum. Juniores ferè toti nigricant, adultiores implumati videntur. Sub terrâ paluſtri & humidâ maximam ætatis partem vivit, noctu tamen egreditur. Tardigradum valde eſt animal, volatuſque ejus ſaltum refert: unde in locuſtarum numerum à nonnullis ponitur. Sole occiduo primum prodit, Gryllorum more, ſuâque cantilenâ ſonorâ quidem ſatis & ſupra mille paſſus ſtridente ſibi applaudit, quam ubi audiunt Agricolæ oppido exhilarantur, ac ſi ejus adventu terram humore gravidam & calore Solis maturatam ſcirent. Grana tritici, hordei, & Avenæ colligit, ac in cavernam aſportat, inde fortè hyeme victurum. Quidam ſtercoribus equinis eam veſci affirmant. Nudis manibus tractata beſtia, nullum mordendi aut offendendi indicium præbet.

Mihi tres ejus generis vivas, venum in ſcatulâ aſportavit Ruſticus quidam, terrâ madidâ opertas, quas prope Fridericiburgum captas affirmavit. Sed capſulam perforarunt & abierunt. Alias poſtmodum aliunde accepi, quas mortuas ſervo.

PHALANGII AMERICANI dentes mihi à Clariff. Viro D. Joh. de Laet transmiffi, parvuli funt, adunci, acuti, colore purpureo nigricante, ungulas potius quam dentes referentes. Animal ipfum defcribitur ab eodem autore lib. 15. Ind. Occident. cap. 15. Carolo Clufio in Exoticis, Margravio de infectis lib. 7. cap. 3. Brafilienfibus Nhamdu Guacu dicitur, aliis Araneus maximus & Phalangium. Totum corpus digitos tres & femis longum, bifectum. Anterior pars major & penè duos digitos longa, fefquidigitum lata, fubrotunda & compreffa, pofterior magis orbicularis, nucis Mofchatæ majoris magnitudine & figurâ, fefquidigitum longa. In dorfo medio verfus pofteriora foramen habet umbilicale, capite caret fpeciali; fed fupra os in anteriore parte corporis ocellos habet minimos, fplendentes inftar punctulorum, & ad utrumque oris latus prominentiam unguiformem femilunarem, femidigitum longam, in extremitate dentatam, dente femilunari, fplendente, coloris nigro purpurei. Crura habet decem, utrinque quinque, priora duo juxta dentes duos digitos longa, quatuor internodiis conftantia; omnia in extremitate habent duo cornicula curva, nigra, fplendida, biffecta, ut cancri. Prope anum duos proceffus, femidigitum longos, juxta fe pofitos, fili craffioris craffitie, quibus nere folet Totus araneus veftitur cute pilofâ, brevibus pilis nigris ad vifum, ad tactum inftar Holoferici. Per totam autem fuperficiem crurum partis pofterioris, laterum & proceffuum, qui dentes continent, pili copiofi funt infperfi ex albo & gryfeo rubei coloris. Pofterior fectio corporis in adultioribus plerumque nuda eft pilis, & cutis ex albo incarnata. Vefcuntur Mufcis & aliis infectis. Margravius idem refert fe unum in fcatulâ per biennium aluiffe, qui certo tempore cutem exfuit, dentibus etiam adhærentibus, novâ fubtus generatâ. Frequentiffimum eft infectum in Infulâ S. Alexii.

Ad infecta aquatica apoda refertur Hippocampus, quæ vox variè ab auctoribus fumitur, pro fcuticâ à quibufdam ufurpatur, ab aliis pro Hippopotamo, ab aliis denique pro hoc infecti genere, de quo nobis hic fermo. Dicitur vero ab ἵππ@ quod equum notat & κάμπη flexura, quod hoc infectum ex Equo & Erucâ compofitum videatur. Magnitudine eft dodrantali, quandoque minor, pollicis craffitie, roftro oblongo, tubuli modo cavo fine fciffurâ. Ab inferiore ejus parte operculum foramini opponitur. Oculos rotundos habet prominentes, in recentibus in vertice pili confpiciuntur, qui in exficcatis & demortuis decidunt, collo & ventre Equi collum refert. Poft oculos pinnulæ duæ auricularum inftar. Sub ventre duas habet rimulas, ex quarum unâ excrementa dejicit, ex alterâ ova. Cauda reliquo corpore tenuior eft, quadrata, aculeata, veluti ex cartilagineis circulis compacta, ex quibus extant aculei intermediis membranis, colore fufco, punctis albis notato, afpectu pulcherrimum & jucundiffimum animal.

Ælianus lib. 14. de Hift. Animal. cap. 20. ventrem Hippocampi venenum effe, variaque quæ ibidem enumerat fymptomata producere afferit. Contra morfum Canis rabidi, foris ulceri applicatum, valere vult idem: etiam toftus ad comedendum exhibetur. Alligatum Venerem provocare dicit Plinius. Ad Lepram, Alopecias, Ifchiadicos dolores

res sunt qui commendent cum aquâ Absinthii tostum. Contra Lumbricos & vermes exhibent quidam.

Stella marina à quibusdam ad Zoophyta refertur, sed arborescenti stellæ, de quâ postea, potissimum id competere videtur, quæ ex Pisce & Plantâ constat. Quidam Ostrocodermis annumerant, quia radii tam duro constant cortice & callo, ut gladii mucrone vix possit penetrari. Aldrovandus & alii ad insecta referunt aquatica apoda, quod incisuras multas in radiis habeat. Græcis ἀστὴρ, à Sylvatico Sydus marinum vocatur.

Insectum est marinum, in radios quinque, octo, & duodecim quandoque divisum, magnitudinis diversæ, sunt enim majores & minores, parte supinâ radiorum spiculis crebris dotatum, septem eorum ordines esse in latitudine vult Cardanus, in longitudine viginti duos, cumque animal sit non usque adeo magnum, supra tamen quinque millia promuscidum cum suis acetabulis exserere. Radii ipsi, in multis particulis, tanquam ex vertebris componuntur, ut in aquâ sint mobiles. In medio oris situs est, quinque dentibus dotati, ut in Echino, excrementorum nullus apparet exitus, ut ore quæ supervacua sunt excernere videatur. Differunt primò ratione magnitudinis, quod quædam magnæ sint, quædam parvæ: secundò colore, quod aliæ flavescant, aliæ cinereæ sint, aliæ nigricent. Denique aliæ aculeatæ, aliæ minus, & aliæ plures habeant radios, aliæ pauciores. Ad duodecimum usque numerum accrevisse radios animadversum est. Ejusque mihi sunt exempla.

Illæ, quas ego possideo, quinque radiorum, majores & minores, duro & spinoso vestitæ corio, quod in humido facile mollescit & dissolvitur. Radii ipsi excavati sunt, ac in meditullio os constituunt, quo alimentum attractum conficitur & per omnes dispergitur partes. Colore ad cinereum vergunt.

Majorem duodecim radiorum ex Islandiâ accepi, quæ, cum nihil habeat peculiare à reliquis, descriptione non indiget, sed Anno MDCL. elegantissimam nactus sum Stellulam duodecim radiorum, in dorso coloris purpurei, cui cinerei quidpiam permistum, alterâ parte plane cinerei, ambitus ejus vix superat Dalerum imperialem, Diameter uncias tres.

Stellæ arborescentes mihi duæ sunt, major altera, altera minor. Radices habent quinque minores, in quarum medio os cum quinque appendicibus, quæ parvis dentibus seu spinis horrent: pars ea depressa est, ambitus vero tumet, & in quolibet radio rima. Dispescitur verò primo quivis radius in binos, horum quilibet rursus in alios binos, atque ita consequenter, totum corpus per Dichotomias ordinatur, quousque ad tenuissimum ramum deventum fuerit. Hi verò rami simillimi substantiâ sunt Astacorum antennis, & ejusdem fermè texturæ, nisi quod molliores sint, incisuris infinitis præditi, ac crispati, colore cinereo ad rubicundum inclinante.

Sunt qui quasdam ex stellis edules esse arbitrentur, sed cibum minus gratum esse oportet. Ad uteri strangulatum alii commendant. Kiranides suffitum ex stellâ marinâ excitatum omne malum avertere ait, artesque magicas impedire. Contra omnia venena, vel potu, vel Ictu, vel morsu illata, succus earum ex jure decoctarum efficacissimus habetur Plinio. Ad Epilepticos suffimentum ex iis præparari docet Myrepsius. Ad Pilos evellendos alii commendant. Qui superstitiosa cupit, legat Kiranidem.

Ex Norvegiâ Vermium marinorum nomine ad me delata sunt insecta quædam, quæ ferme radios stellarum figurâ & substantiâ referunt, aculeati sunt, hirsuti, carinati, longitudine pedali ferme. Dorsum tribus constat aculeatis prominentiis per longitudinem excurrentibus. Venter profundâ & latâ incisurâ, undique aculeis hispidâ, usque ad caudam hiat, crassitie pollicis: corpus frequentibus cartilagineis constat incisuris, sed pelle tegitur crassâ, hispidâ. Intestinorum, aliorumque viscerum vestigia nulla, plane ut in radiis stellæ marinæ. Capitis obscura valde sunt lineamenta; in foramen tamen desinit parvum, quod oris vices procul dubio supplet. A nemine, quod sciam, descriptos hos vidi vermes. Ego quidem, antequam diligentius lustrassem, binos illos quos teneo vermes hujus generis radios majoris cujusdam stellæ marinæ esse putabam.

Cap. III.

De Mollibus.

INsecta sequuntur animalia Mollia seu μαλάκια ab Aristotele dicta, 4. de Hist. Animal. cap. 1. sed à Plinio lib. 9. cap. 28. ad Pisces referuntur, quod in mari & aquis potissimum reperiantur. Sunt verò, Philosopho teste, mollia sanguine carentia Animalia, foris carne obducta, solidum quid intus continentia. Galenus lib. 3. de Aliment. facultat. μαλάκια vocat, quæ neque squammam, neque asperam, neque testaceam cutem habent, sed mollem, perinde ut in hominibus, & duræ sunt carnis. Differunt verò à Zoophytis, quæ à quibusdam inter Mollia referuntur, quod Zoophyta solidam intus non habeant substantiam ossi proportionatam, nec pedes octo, nec atramentum, nec caput intra alveum, nec alia quibus verè & strictè Mollia prædita sunt.

Huc spectat Polypus, qui nomine gaudet Græco, cum Latino destituatur, à multitudine pedum & flagellorum sic dictus. Albertus Magnus Multipedem vocat.

Polypus, ut cætera ejus generis, octo habet pedes seu flagella vel brachia, iisque continuum caput (quamvis dicat Arist. omnia animalia caput habere, excepto Polypo, qui loco capitis gerit alveum) tum alveum seu sinum continentem interiora. Brachia duobus acetabulorum ordinibus dotantur, excepto uno genere Elidonum. His, quoties tempestates urgent, ad saxa aliqua adhærent, & se velut anchoris jactis stabiliunt, quin & tanquam manibus & pedibus hisce brachiis utitur polypus. Quippe qui duobus supra os positis cibum admoveat, ultimo verò, quod acutius, in coitu utatur. Fistulam ante alveum habet cavam, supra brachia, quâ marinam cum esculentis haustam transmittit aquam, modo in dextram, modo sinistram partem transfert. Hac etiam suum atramentum fundere solet. Natat obliquus, pedes in eam porrigens partem, quam caput vocant, atque ita efficit ut cum natat prospiciat in adversum (nam oculi supra sunt constituti) & os habet ex adverso. Caput illud Polypis, dum vivunt, prædurum & quasi inflatum est. Tangunt & tenent brachiis supinis, membranamque interjectam totam extendunt. In arenam tamen elapsis, facultas apprehendendi retinendique nulla est. Alveus Polyporum, respectu reliquorum mollium, parvus est, crura prælonga, caput inter crura, quæ & brachia & barbæ & cirrhi appellantur. Viscera nulla habent, sed eorum loco Mutim sub ore, in quâ humor ille qui atramentum vocatur. Polypus nihil solidi in se habet, ut alia mollia, Sepiæ & Loligines. In varios colores quod se mutet, id à molli ejus pelle provenire multi putant, quæ facile glubi potest, cujus colorem mox album, mox rufum, pòstea lividum, mox variis coloribus distinctum videre licet. Voracissimum est animal & quodvis obvium consumit, Conchularum tamen carnem præ cæteris ambit, flagellis testas frangit, quibus cubile suum stipat, & sic carnem absumit. Cibi si arctetur penuriâ, propria devorare brachia volunt, quæ deinde renascantur.

Quidam ex Polypis edules sunt, sed caro prius bene contundi debet & elixari. Apud Medicos etiam suum obtinuit usum; tusus & illitus sanguinem sistit, in cibo torminibus medetur Nephriticis, è vino veteri succum ejus exhibent. Ad narium Polypos etiam conferre volunt. Ad Hydropes & affectus muliebres, sunt qui commendant. Ejus usum Venerem promovere & libidinem excitare ratio & experientia docent.

Meus Polypus longitudine pedem unum cum unâ quartâ obtinet, cœrulei, purpurei & cinerei coloris confuse misti. In summitate ejus alveus est seu vesica quædam Coriacea vacua, quæ in vivo inflatur aut aquâ marinâ vel atramento repletur, sub hac caput & oculi, quorum tamen non extant in meo vestigia. Hinc sequitur fistula, per quam exonerat haustam aquam & atramentum suum effundit. Mox corpus in brachia seu cirrhos dispescitur octo, qui paulatim attenuantur in apicem, & ab alterâ parte unicâ acetabulorum serie dotatur, quâ obvia apprehendit & retinet. Viscerum interiorum nulla vestigia. Totum corpus Coriaceâ constat substantiâ & molli pulpâ carneâ. Ad classem Elidonum, ut supra monui, referendus videtur.

Loligo ab Italis & maris Adriatici accolis Calamarium vocatur, Ligures Totanum, Oceani accolæ Casserum, Græci τεῦθον nominant. Latini verò Loliginem, quasi Voliginem à Volatu, ut Varro putat, teste Scaligero in Histor. Animal. Arist. lib. 1. cap. 44. Motum ei tribuit peculiarem. Efferre sese ab aquis intervallaque haud parva transmittere volatu. Meus piscis in Islandiâ captus est Anno MDCXLVII. ab extremitate alterâ

ad

ad ultimum Cyrrhi majoris duos pedes longus. E mollium genere, ad piſces gregales à quibuſdam relatus, colore purpuraſcente cinereo & vario. Duabus quaſi partibus conſtat, una inſtar thecæ eſt in quam ſe recipit, in extremitate plana triquetra, duabus quaſi alis prædita, reliquâ parte concavâ, in quam reliquum corporis recondit, quod nervis quaſi duobus & corpore anguſto propendet, mox ab egreſſu tubam oſtendit amplam, cui digitus inſeri poteſt.

Hanc tubam, intervallo unius pollicis, mox excipit caput oblongum, cui utrinque oculi clari & Cryſtallini inſident; roſtrum vero durum & nigrum habet, ſimile Pſittaci, quod Cirrhi ſeu flagella ambiunt octo, utrinque quatuor; quorum tria minora, octo uncias longa, in acutum deſinentia, longitudine ſenſim aucta, ita ut ſuperiora duo minima, reliqua longiora, duobus ordinibus acetabulorum, alternatim diſpoſitorum, prædita. Hæc autem acetabula rotunda ſunt, oſſea & dentata: Inferiora verò duo flagella longiſſima ſunt, pedali longitudine, etiam in acutum deſinentia, majoribus etiam acetabulis prædita, præcipuè circa extremitatem, ſed roſtrum verſùs paulatim diminuuntur. Hiſce Cancros, Urſos, Paguros venari & apprehendere volunt. Præter atramentum & alium quendam ſuccum purpureum habet.

In cibis in Italiâ locum habent, & variis modis præparantur. Stomacho conferre auctor eſt Archigenes apud Galenum. Aſſatas torminoſis prodeſſe vult Marcellus.

Cap. IV.

De Cruſtatis longis.

SUCCEDUNT in ordine exſanguium Cruſtata, ſeu cruſtacea, Ariſtoteli μαλακόστρακα, cruſtis tenuibus contecta, quæ oſſibus carent, & communes habent cum reliquis exſanguibus partes, ut caput, alveum, gulam, ventrem & inteſtinum. Os in capite eſt, quod protinus venter excipit, dentes quoque habent & oculos duros ſine palpebris, diverſimode locatos, cornua quoque & Chelas. Scaliger Cruſtata dividit in rotunda & caudata. Illorum cauda quaſi operculum alvi exitum obtegit, & ventris infimæ parti ita applicatur, ut caudæ ſpeciem præ ſe ferat: illorum verò cauda expreſſa & extenta eſt. Rotunda Græci καρκίνα, Latini Cancros vocant, caudata Gammaros. Ariſtoteles eorum quatuor enumerat genera, Locuſtas nempe, Gammaros, Squillas & Cancros, quæ rurſum in varias ſpecies dividuntur. Nos quæ tenemus hujus generis, breviter, more noſtro, delineabimus.

ASTACUS à quibuſdam Gammarus marinus, in noſtro mari frequens, Hummer Vernaculè dicitur, magnamque habet ratione magnitudinis differentiam. Major ulnam quandoque ſuperat Selandicam. Cruſtaceum eſt animal, colore, dum vivit, nigricante & ad cœruleum tendente, dum coquitur in rubicundiſſimum tranſit, ſed paulatim ubi exſiccatur ad albedinem vergit, pedibus præditum octo, quos excipiunt Chelæ ſeu forcipes majores, utrinque unus dentatus. Pedum autem quidam bifurcantur in extremitatibus, quatuor nempe ſuperiores caput verſùs, reliqui in acutum deſinunt. Cornua ſeu flagella ante oculos duo tenuia, longa, ſectionibus multis diſtincta, quibus viam pertentat, ſuper quæ alia minora, oculos quaſi incumbentes & defendentes, parvos, duriuſculos, frons acuta & aſpera. Totum corpus læve, niſi ubi à Balanis obſidetur, ex cruſtis variis articulatim conſtructum, inter forcipes, altera grandior eſſe ſolet alterâ.

Uſus Aſtaci in cibis eſt, ſed carnem habet duram, difficilem concoctu, aſt nutrimentum præbet laudabile. Tympanicis & Podagricis minus convenit, commendantur in Cardialgiâ, & Colicâ. Chelæ funibus, quibus campanulæ ædium pulſantur, appendi ſolent, tum ornatus, tum commoditatis gratiâ. Clavibus quoque nectunt noſtratium quidam, ut ſepoſitæ facilius inveniantur.

Quem Geſnerus, Aldrovandus, & alii ASTACUM MEDIUM, ſeu mediæ magnitudinis, Norvegi Hummer Konge ſeu Regem Aſtacorum vocant; Nos non inepte Aſtacum literatum, quod in cruſtis caudam tegentibus literarum quarundam grandium & quaſi Hieroglyphicarum notas oſtentet. Ante annos non ita multos talis Aſtacus prope Bergas Norvegorum cum captus eſſet, loci Epiſcopus exacte ſuis coloribus & lineamentis depingi eum curavit, atque huc tranſmiſit, ut literas, quas cruſta oſtentabat Runicis ſimiles, legeremus, procul dubio aliquid ominoſum indicantes: Sed ejus ignorantiam

non

non potuimus non ridere, qui nesciebat peculiarem esse Astaci speciem, talibus maculis à Naturâ insignitam. Commodum verò accidit, quod duos ejus generis in Museo tenerem, quos cum picturâ dum conferrem, ostendi collegis nihil hic esse præter Naturam, sed de Naturâ ejus esse ut talibus insigniatur maculis nihil denotantibus. Sic sæpe contingit, ut quæ rara sunt, quia paucis cognita aut visa, pro monstris aut portentis habeantur à multis, cum tamen, in suo genere, Naturæ non exorbitantis sint fœtus ordinarii. Hinc patet, quantum conducat in exoticorum ac rariorum Historiâ versatum esse, ac supra vulgus in hoc etiam genere aliquid sapere.

Meus Astacus Literatus, longitudine est pedis unius. Chelæ seu forcipes, ubi extensi rectâ lineâ sunt, crassitie paulò majore pollice, totius corporis lineamentis majori Astaco similis, nisi quod Chelæ in longum protendantur & minores sint. Dimidium enim pedem æquant, &, antequam findantur, quatuor in longum exporrectis dotantur prominentiis, alternatim duplici & simplici dentium ordine conspicuis, inter quos sinus ad summum excurrunt quatuor, eleganti spectaculo, quo factum arbitror ut nomen Reguli Astacorum apud Norvegos obtinuerit. Antennas præterea, habitâ corporis ratione, minores habet vulgatis; oculos non adeo protuberantes, sed majores & crassiores. In dorsi crustis notæ conspiciuntur nigricantes, quæ priscas Monachorum literas quodammodo referunt, utrinque sex, quarum prima à caudâ numeranda T. secunda & tertia E. quarta & quinta L. sexta I. utcunque exprimunt, eâ figurâ quâ in vetustis manuscriptis codicibus visuntur. Hunc Astacum illum esse crederem, quem Rondeletius Astacum parvum vocat, nisi pedes forficibus carere diceret. Noster enim quatuor primos forficibus dotatos obtinet pedes, ut Astacus major.

Gammarus seu Astacus fluviatilis, nobis frequens, à quibusdam putatur esse Cancer fluviatilis. Sed errant, siquidem Aristoteles Canceros fluviatiles rotundos esse, corpore & caudâ non extensâ, sed corpori applicatâ, esse statuit. Nostratibus vocatur Krebs. Corporis lineamentis prorsus Astacum refert, atque in hunc modum à Rondeletio describitur. Corpore est tereti, capite in cornu latiusculum breve & acutum desinente, sub quo latent oculi, capiti præsupposita cornua quatuor, duo breviora, alia longiora, articulata, flexibilia, in tenuitatem pili desinentia, utrinque Chela est unica, aspera, denticulata, articulis quaternis connexa. Pedes utrinque quaterni, binis Chelis, priores bifidi sunt & hirsuti, bini posteriores in calcar desinunt. Posterior corporis pars, quæ collum appellatur, sex tabellis constat, cauda pinnulis quinque, media scuti formam refert & articulata est, utrinque duæ communi articulo, postremæ proprio colligantur, os dentibus munitum. Sub caudâ appendices sunt, in quibus ova reperiuntur. In capitibus bini lapilli, globi dimidiati figurâ, summo ventriculo adjuncti, qui majores & perfectiores sunt ubi crustam deponunt. De his autem in Historiâ Lapidum à nobis actum est. Mares, eâ parte quâ corpus ad caudam continuatur, subtus quatuor longas habent virgulas prominentes, quibus fœminæ carent.

Temperamento sunt frigidi & humidi, soporem inducere creduntur, cibum gratum & suavem præbent, sed difficulter concoquuntur. In Martio & Aprili commendantur, crescente Lunâ, quando scatent venis albis intricatis tanquam vermibus, improbantur. In Medicinâ maxime ad canis rabidi morsum, Phtisin, Hecticam, Icterum, Urinæ retentiones & calculum commendantur. Ad clavos extrahendos ex iis unguentum conficiunt, ad capitis dolores, linguæ inflammationem, Paralysin, Cancrum in mamillis, suo modo præparati adhibentur. Albertus ad venenatos Serpentum morsus commendat.

Squillæ apud nos frequentes sunt, utpote quæ magnâ copiâ in nostri maris capiantur littoribus, à mulierculis, reticulis perticæ alligatis, & in modum semicirculi extensis, illas piscantibus, præsertim genus illud quod quidam squillas gibbas vocant, Græci καρίδες. Crustatum est parvulum, uncias duas longum circiter, latum vix unciam dimidiam, Chelis carens, alioquin Gammaro similis, colore nigricante & cæsio dum crudæ sunt, coctæ rufescunt, aculeos in fronte gerunt, crustâ fragili, oculis eminentibus, intestinum rectum in caudam desinit, quâ excrementum emittit.

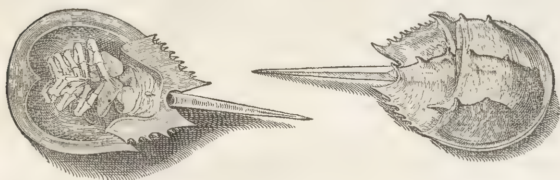
Usus apud nos frequens est in cibis, cum Sale elixantur & cum Pipere & aceto esitantur; excorticatæ quoque cum butyro & aceto mensis apponuntur. Venerem excitare credunt, & ad conceptum promovendum laudat Simeon Sethi. Hecticis & à morbo extenuatis eximiè prodesse volunt, si aquâ hordei ablutæ in carnium jusculo coquantur.

quantur. Tritas & vulneribus impositas spicula ac spinas evellere tradit Galenus. Cum oxymellite potas tineas & lumbricos expellere docent. Piscatores quandoque pro escis iis utuntur hamo alligatis, ut majores alliciant Pisces.

Cap. V.

De Crustatis Rotundis.

QUAMVIS inter Crustata oblonga & rotunda ambigere videatur, quem primo loco hic proponimus, Cancer, quia tamen, caudam ejus acutam si exceperis, totum ejus corpus ad rotunditatem accedit, locum ei hic tribuere placuit.

Dicitur verò à Carolo Clusio Exot. lib. 6. cap. 14. CANCER MOLUCANUS, eò quod circa Insulas Molucas copiose capiatur, & ad naturam Cancri accedere videatur. Clariss. Vir D. Joh. de Laet in descriptione Indiæ Occidentalis lib. 2. cap. 19. Araneum Marinum vocat; Americani Signoc vel Siguenoc.

Animal est crustatum, duabus crustis duris desuper tectum, quarum anterior patellæ instar, convexa, admodum crassa, duplicata, circa frontem orbicularis, & elegantissimè conformata, quâ alteri conjungitur, semilunæ in modum excisa, anteriore latere tuberculis quibusdam, & alicubi brevibus & obtusis aculeis, distinctis ordinibus asperatur. Posterior crusta priori minor est, Rombiformis & utrinque dentata, foraminulis quibusdam pulchro ordine variegata. Cauda item Crustacea oblonga, tertiam fermè longitudinis partem constituens, in cuspidem terminata. In quibusdam caudam longitudine corpus totum excedere, trigonam esse & à sui medio ad cuspidem usque aculeis veluti serratam & asperam esse docet D. de Laet. Sed in nostro res ita se non habet. In convexâ prioris patellæ parte, fere circa medium, duo illi sunt oculi, satis conspicui dum vitâ fungitur, ubi exspiravit contractiores & corneâ membranâ obducti. Concavâ parte plura crura habet instar Cancri, & quidem primò octo breviora, dein bina oblongiora, & alia rursum bina, breviuscula, repanda, neque Chelis armata, sed officulo obtuso veluti remigio instructa, quibus natare creditur. Duas præterea circa os exiguas admodum Chelas, quibus mandit. Sub posteriore Crustâ vesiculæ aliquot sibi invicem superpositæ, quæ haud secus inflantur ac Ranarum buccæ solent. Littora & vada amant hi Cancri, & in æstuariis potissimum capiuntur variâ mole; sunt enim non pauci quorum cauda palmum excedit. Clusius exactè adeò omnia describere non potuit, siquidem exsiccatum & penè corruptum saltem vidit Sceleton. In eo errasse videtur, quod partem anteriorem cum longo aculeo esse dicat, cum sit posterior, quod ex pedum constitutione liquido patet.

Quanquam Molucanus dicatur eo quod circa Insulas Molucas capiatur, attamen Anno 1653. die Augusti 4. ejus generis vivus apud nos Helsingoræ captus est, & ad virum Nobiliss. D. Georgium Rosencrantz, supremum Thesaurarium Regium, delatus. Qui mihi nupere extinctum monstrabat. Siquidem eodem tempore huc appulerunt quinque naves Belgicæ ex Indiâ Orientali reduces, suspicio erat, cum quisquiliis navibus adhærentibus implicitum, huc delatum fuisse.

CANCER totus spinis horridus è genere Majorum est, Græci enim μαῖας vocant, figurâ cor fermè æmulatur, anteriore parte in acutum desinens, duplicatis aculeis latè prominentibus horridus. Caudam ex multis constantem laminis sub ventre recondi-

tam habet, in ambitu ſpinis refertam, circa medium variis & inæqualibus protuberantiis dotatam. Pedes octo longos ſpinoſiſſimos, ſex articulis conſtantes, in extremitate acutos, non verò bifurcatos, anteriores vero forcipibus dotantur, quorum dexter major ſiniſtro.

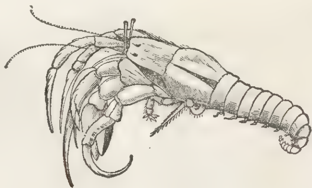
Minores ſunt qui apud nos capiuntur, quia, quos teneo hic captos, digitorum quinque longitudinem ſaltem æquant, latitudinem quatuor; cum tamen autores inter Cancros Majas cæteros magnitudine ſuperare dicant. Cæterum notandum, nos cum Ariſtotele & Aldrovando Majas vocare hiſpidos & aculeatos iſtos Cancros, quos Rondeletius Paguros indigitat. Quidam Araneas marinas eſſe volunt.

Inter cibos locum habent: ſed mares fœminis præferuntur. Commendantur Autumno & hyeme, menſe Aprili quoque in plenilunio. Dum coquuntur obturanda ſunt foramina oris ac ventris goſſypio, ne dum bulliunt aquâ impleantur, ſaporemque ſuum perdant. Cæteroquin viribus cum reliquis conveniunt Cancris.

Pagurus ad magnos etiam refertur Cancros, noſtratibus Taiſe-krabbe/ Italis quibuſdam *Granciporro*. Cruſta ejus in gyrum novem crenis, imbricis modo, inciſa eſt, adoleſcit quandoque in calvæ humanæ magnitudinem, ſed non ita orbiculatus evadit, Cancris reliquis proportione reſpondens. Cruſtâ validâ & lævi tegitur, crura utrinque quatuor habet, villis hirta, ternis articulationibus geniculata, in quibus ungues acuti & obliqui, non bifidi. Brachia biſulca, parte anteriore binis articulis intercepta, forcipibus in extremo nigris, quibus conſtringunt quæ edunt, & dura quoque confringunt. Oſſeâ enim ſunt duritie, caudam ſub corpore reflexam habent, Branchias utrinque in lateribus diſpoſitas oſtendunt, ſub tergoris cruſtâ ſenis ordinibus ad tibiarum radices inſertas. In pedalem latitudinem apud nos creſcit. In Angliâ viſus, qui decem libras penderet. Ferunt Muſicâ è cavernis evocari, eâ enim valde delectari ajunt.

Inter lautiſſimos cibos quibuſdam in locis recenſentur, ſed carnes eorum difficilioris ſunt digeſtionis. Varia ex iis fercula præparare norunt artis culinariæ Profeſſores: Ventrem ſiſtunt, cum aquæ incocti ſuccum ſalſum depoſuerint.

Cancer latipes è minorum Cancrorum genere, inter Cancros equites, aut Dromones relatus, parvus eſt, unciarum duarum circiter longitudine & latitudine, Chelas habet denticulatas, pedes utrinque quatuor; poſtremus & minimus, à quo latipes vocatur, præter aliorum Cancrorum naturam in latitudinem deſinit oſſeam, ſex articulationibus conſtantem. E fronte extant cornicula quatuor: Teſtâ eſt lævi, parte ſuperiore albeſcente, anteriore quodammodo nigricante in vivis. Quare verò poſteriores pedes latos habeat, docuiſſe videtur Ariſtoteles lib. 4. de part. Anim. cap. 8. cum inquit: Parvi Cancri, qui capiuntur inter parvos piſciculos, poſtremos pedes habent latos, ut ad natandum ſint utiles, ut pinnarum ac palmularum vice ſint illi pedes: Quemadmodum enim Ranæ poſterioribus pedibus, & Anates, cæteræque aves aquis gaudentes, ſuis pedibus latis, celeriter impelluntur dum natant, ita & Cancri.

Cancellus, quibuſdam Bernhardus Eremita, mirabile eſt animal, utpote quod ambigere videtur inter Cruſtata & Teſtacea; per ſe namque ſolus inter Cancros & Cruſtacea locum habet; quia verò teſtaceam ſibi deligit habitationem, in quâ moretur & vivat, ad Teſtacea referendus videtur. Parte ſuperiore, quâ extra teſtam prominet, Aſtaco vel Gammaro parvo ſimilis eſt. Pedibus utrinque ternis brachiatur, villoſis, quorum duo anteriores ſeu priores forcipibus dotantur, quibus cibum ori admovet. Cruſtâ durâ

durâ pro cute veſtitur, nunc Cyaneo, nunc cœruleo, nunc fulvo colore. Duo illi pedes utrinque, qui brachia ſubſequuntur, unguibus in extremo oblongis & aduncis vallati ſunt; Chelarum altera craſſior, altera tenuior. Pedes verò duos iſtos exſerit cum ingredi & piſces capere vult. Duo alii pedes utrinque hirſuti, molles, intus latent, quibus innixus corpus intro trahit. Pars poſterior nullis tabellis conſtat, ſed cute duntaxat, ob id Ariſtoteli mollis dicitur; ſed, ad eam firmandam, certis intervallis diſſitas lineas tres habet, latas, durioris ſubſtantiæ, corporis extremũ, tres pinnas tenues, molles, in lateribus ſitas gerit. Dentes oſſeos ut carabus habet, quibus eſcas comminuit: cum prædam venatur, totam anteriorem partem ſuo domicilio exſerit: ab ore Oeſophagus tenuis ut filum ad ſtomachum tenditur. Inteſtina ejus bis tantum revolvuntur, ac qui in ſtomacho viridis humor ſpectabatur, is in inteſtinis apparet candidus. Polypos Venere exhauſtos devorat. A Conchis nudi naſcuntur, ſed Purpuras & Turbines è ſuis pellunt Conchis, iiſque veſcuntur, ut eorum occupent domicilia. Cum in amplitudinem majorem excreverunt, quam ut primis teſtis capi queant, in teſtam ampliorem, tanquam domum novam, migrant.

Rarò in cibos ſumuntur, ſed ab aliis piſcibus vehementer expetuntur; unde piſcatores cochleis nudatos hamis ſuis appendere ſolent, ut iis alios piſces ſaxatiles alliciant.

CAP. VI.

De Teſtaceis Univalvibus.

INTER Exſanguia tertium locum ſibi vendicant TESTACEA, quibuſdam Teſtata dicta, Græcis ὀστρακόδερμα, quaſi Teſtaceæ cutis animal dicas, conchilia, cochleæ, oſtrea aliis. Referri autem omnia hujus generis poſſunt, vel ad univalvia, vel bivalvia, vel Turbinata.

Inter UNIVALVIA primum locum damus PATELLIS marinis, Græcis λεπάδες, Tethea quibuſdam. Sunt verò Teſtacea parva ſaxis firmiter adhærentia, alteram partem detectam habentia, quâ carnem oſtendunt colore livido aut cineritio. Teſta eſt aliquantulum ſtriata, quæ poſteriorem tegit piſcis partem, nam anterior ſaxo occultatur. Teſta exquiſite rotunda non eſt, ſed inæqualis, intus lævis, foris parum aſpera, gibba, in ambitu liveſcens, intus cava & lævis. Carnoſam fimbriam habet in corporis ambitu, quam expandit cum hæret, ſoluta contrahit: ſi ſe tangi ſenſerit Lepas, ita fortiter ſaxo adhæret, divelli ut nequeat, ſine cultri ope aut ferri acuti. Crudæ Lepades à piſcatoribus edi ſolent, earumque jus alvum ſolvit; coctæ ſalubriores evadunt crudis.

LEPAS ſeu patella verſicolor ſtriata elegans eſt, coloribus variis diſtincta, Roſam referens, figurâ non plane rotundâ, ſed parte alterâ acuminatâ aliquantum; ſtriis per ambitum à centro ductis ita dotatur, ut eminentioribus & craſſioribus radiis alternatim interpoſiti ſint minores & ſtrictiores. Centrum eminens purpureum eſt, quod ambit circulus albus, hinc luteus, mox purpureus, & ſic alternatim in ambitum uſque. Interior ſuperficies etiam coloribus diſtinguitur, ita ut centrum occupet macula magna nigro purpurea. Elegantiſſima & roſea verè eſt patella, quam dono Clariſſ. Viri D. Joh. de Laet obtineo.

AURIS MARINA, ab Ariſtotele λεπὰς ἀγρία dicta, patella major Bellonii, hoc habet commune cum patellâ Lepade, quod unicâ conſtet teſtâ, carnoſâ parte ſaxis affixâ: ſed figura plurimum differt; aurem enim exactè repræſentat. Teſta cava eſt, argenti aut unionum colore, foris gibba, lineis multis depicta, parte unâ Cochlearum modo clavellatim contorta, è quâ foramina incipiunt, initio parva, deinde magis magiſque aucta, ut plurimum ſeptem, per quæ aquam admittit & rejicit; exterius cruſtâ obducitur calcareâ, cinerei coloris.

Hujus mihi duo ſunt genera, non niſi magnitudine differentia. Major dimidium pedem longitudine æquat, latitudine pollices quatuor: minor pollices tres cum dimidio longus, duos cum dimidio latus.

CONCHA VENEREA, vel à pulchritudine ſic dicta, vel quod pudendum muliebre figurâ exprimat, aliis Concha porcellanica & lævigatoria, quia ad Chartas & alia lævigande iis utantur Itali, Belliculi marini quibuſdam Medicorum. Teſtam habet duram, quæ non facile arroditur, tota intus candida, foris varietate colorum inſignis, figurâ ovali, politiſſima & æquabilis ſuperficie externâ, ore oblongo, parte pronâ patulo, in

ambitu denticulato, in cujus lateribus breves canales, per quos linguam exserit, vel ut alii volunt, per unum alimentum attrahat, per alterum excrementa ejiciat.

Hisce Conchis utuntur Medici, ad alvi fluxus stringendos & intestinorum ulcera. Optima ex iis pulverisatis fiunt dentifricia. Ad ulcera Canthi oculorum & Ægilopas commendantur, ob præclaram vim exsiccandi sine caliditate. Ægyptii lintea sua, glutine imbuta, hisce lævigare solent; in chartis etiam expoliendis utuntur. Huic Conchæ perforatæ quidam claves appendunt. Cochlearia etiam ex eâ conficiunt, quæ apud virum nobilem vehementer commendari audivi ad feras puerorum tusses, quas vulgo Kinck-hoste vocant, iis si juscula & liquida sorbeant ægri.

Mihi varia ejus sunt genera, colore & magnitudine differentia. Major ovum anserinum fermè æquat, dorso variegato adeo splendente, ut imagines referat, punctis nigris, in ambitu flavescentibus, inæqualibus, conspersa, lineâ flavâ per ejus longitudinem excurrente, parte planâ candidâ, interiore livescente. Ejus coloris etiam minores quædam sunt, minoribus aspersæ maculis.

Secundum genus rotundius est, maculis magis flavescentibus & obscurioribus, superficie non adeò politâ, cingulo cæsio per ambitum partis sessilis dotato; infernè non albicat, sed ex nigro purpurascit, superficie interiore candicante.

Tertium genus convexâ parte maxime nitet, sed, punctorum & macularum loco, lineolas habet varie dispositas, coloris fusci; per dorsum linea est latior, albicans, ab unâ extremitate in aliam. Ambitus protuberans maculis cœruleis notatur, & parte sessili crenis seu dentibus nitet purpureis, superficie eâdem, ad eundem fermè colorem accedente. Nucem juglandem minorem magnitudine æquat.

Quartum genus parvum est, cujus superficies extima, quæ punctata fuit, ex parte ablata est, succedente aliâ ex albo livescente, acuminatur aliquantum, figurâ Amygdalinâ.

Adhuc minor ejus generis est Concha, oblonga, coloris cinerei, Crenis purpurascentibus, lævore omni destituta, exesa enim aliquantulum est, & ad cæterarum duritiem nequaquam accedit.

Minima tota alba & lævis, nucleum avellanæ non superans magnitudine, dorso gibboso. Hoc genus vulgus pro Craniis anguium & serpentum venditat, quo etiam habenas & stragula equorum exornare solent. Est mihi ejus generis una, tuberculis quibusdam insignita, quam, pro Cranio Serpentis Reguli, mihi dono dedit quidam.

Tubulos vermium & penicillos huc refert Aldrovandus, ex testaceâ namque constant materiâ, & inter Turbinata vel Bivalvia locum commode invenire nequeunt. Sunt mihi ejus generis elegantes, partim seorsim existentes, contorti, ex albo flavescentes, partim in Ostreæ vulgaris & Gæderopodis testis, varietate insigni conspicui.

Dentalia Tubuli quidam sunt, candidi, teretes, striati, in acutum desinentes, unâ aut alterâ lineâ transversâ inæquali cincti, præsertim minores. Longitudo non omnino recta, sed modice inflexa & incurvata est, dentis canini instar, substantia prædura, non ossea sed testacea. Tellinis adnasci solent quandoque, ut balani aliis crustaceis.

Entalia, quibusdam Antalia, Conchulæ parvulæ sunt, ejusdem substantiæ cum Venereis, aut potius Cylindricis, niveæ, læves, rimulam habentes. Errant igitur Brasavolus & alii, qui Buccinum, aut Purpuram esse existimant.

Ingrediuntur compositionem unguenti Citrini, quod vi abstergendi sine acrimoniâ & caliditate polleant præclarâ.

Hisce affines sunt Conchulæ aliæ parvæ Striatæ, cum Venereis, quoad figuram, affinitatem quandam habentes, ex quibus monilia conficere solent, quæ in Galliis quondam matronis nobilibus in usu erant frequenti.

Balani huc spectant, Latinis Glandes, ad similitudinem glandium arborearum: nam ut glandis pars quædam lævis est in acutum tendens, quædam aspera; sic hæc quæ saxis aut aliis adhæret, partim lævis, partim aspera est.

Testaceum est corpus, magnitudine quandoque juglandis, ex crustis multis unguiformibus concretum, parte sessili navibus, crustaceis, saxis & aliis adhærens, in apicem obtusum perforatum desinens, plures sæpe cohærentes, uvæ instar; unde Polycipites à multis dicuntur, quia juncti corpus constituunt ex multis capitibus & nodis quasi concretum. Sunt mihi majores ex navibus petiti, & minores ex crustaceis deprompti.

Pulpa

Pulpa eorum esui apta est, & palato grata, quod etiam veteres agnoverunt. Venerem excitare creduntur. Galenus stomachicis convenire ait. In Normanniâ & Brittaniâ in cibos expetuntur; sed apud nos in nullo precio.

CAP. VII.

De Conchiliis Bivalvibus.

BIVALVIA, Græcis δίθυρα, Conchæ sunt duabus præditæ testis. Inter eas primas tribuunt MARGARITIFERIS, quas quidam Conchas Indicas, quidam MATREM PERLARUM vocant. Hujus Conchæ licet multa sint genera, eam tamen potissimum intelligimus, quæ grandis est, modice cava, spissa, figurâ pectinibus æmulâ, unâ saltem parte aurem habens & parva foramina, quæ non penetrant, interius Margaritæ aut unionis instar splendens. Hæc interdum tam grandis in Indiâ invenitur, ut ferant in mari Borneo inventam, pondo septem & quadraginta librarum.

Harum caro ab Indis, quandoque cruda, quandoque assa comeditur, ut ostreæ apud nos, gustu suavem & palato gratam ferunt. Testa ad varia utensilia accommodatur; nam capsas, pocula, cochlearia, mensas, scipiones hisce exornant, imo cochlearia integra, manubria, statuas inde conficiunt, quorum exempla quædam apud me sunt. Mihi hujus generis Concha una est, cujus licet abscissæ sint extremitates & auriculæ, circumferentiam tamen habet pedum duorum, in Diametro pollices septem. E plurimis lamellis conflata videtur, quæ sine difficultate separari possunt; splendore est eximio in interiore superficie. Exterius crustâ obducitur fuscâ, quæ tamen quibusdam in locis ablata est ab eo, qui usibus suis aptavit.

CONCHA STRIATA, Italis Cappa tonda à rotunditate, duabus constat testis, multum cavis & in dorsum elatis, ut ad figuram rotundam proximè accedant, intus læves sunt, foris striatæ, pectinum modo in ambitu serratæ. Harum aliæ sunt albæ, aliæ nigricantes, aliæ flavescentes, aliæ ad cœruleum vergunt, per Ginglimum conjunctæ.

Caro dura est, difficilis concoctionis, jus ex eâ alvum solvit. Usta & in pulverem redacta dentifricium præbet bonum.

Est mihi parvula hujus generis, exterius ad flavedinem tendens, interius lævis & candida, fasciâ ferrugineâ, latâ, lineis quibusdam distinctâ, prædita, quam eâ de causâ CONCHAM STRIATAM FASCIATAM vocare licet.

CONCHA LENITER STRIATA, MINIATA, ambitum habet decem pollicum, striis lenibus & zonis convexâ parte eleganter miniatis, & in extremitatibus aliquantum purpurascentibus, intermistis candidis. Interior superficies glabra, ad oras aliquantulum rugata & tota minio quasi infecta.

Ex Hispaniâ etiam Conchas quasdam tenues, distortas, tuberosas, ad rotundum inclinantes, attulit D. D. Wichmannus, variorum colorum. Sunt enim flavæ, purpureæ, albicantes superficie exteriore. Cavitas verò ipsa lævis, splendens instar matris perlarum, sed tenues adeo sunt, ut superficiei exterioris color pelluceat. Magnitudine vix superant dimidium juglandis putamen.

CONCHA ECHINATA vel aculeata, ab aculeis quibus horret ita dicta, colore est albo, quandoque subluteo, testis cavis striatis in ambitu incisis. In striis eminentibus seu exochis eminent aculei frequentes, incurvi, certis intervallis à se dissiti, qui, si violentiâ quadam abrupti fuerint, vestigia quædam post se relinquunt. Interna substantia priori plane est similis, Cretacea nempe. Observandum in his venit, quod aculei sint in exochis & striis tantum, non verò in canaliculis (quas striges quoque & strigiles quidam vocant) siti præterea sunt in ambitu, non verò superiore parte testarum, quâ invicem connectuntur, ne apertioni forent impedimento. Tribus in summitate nectuntur articulis per Ginglimum; infimâ parte strigilis, oppositis nectuntur striis, his prominentibus, illis subeuntibus.

Elegans est & altera hujus generis, superficie convexâ striatâ, echinatâ & plane CORALLINA, ejusdem ferme magnitudinis. Concavitas verò tota candida, lævis, marmorea, nisi quod zonâ quasi cingatur Corallinâ per ambitum, eâ parte exceptâ ubi juncturarum conspiciuntur acetabula. Ambitu suo pedem ferme attingit; ex Hispaniâ mihi attulit Nobiliss. Hilarius Ulfeldt.

CONCHÆ LONGÆ species ex Feroënsibus Insulis ad me delata, unciarum dua-

rum longitudine, latitudine unius, figurâ ferme ovali compressâ, interius lævis ex purpureo albicans, exterius lineis subtilibus in orbem ductis, adduntur transversæ rubicundæ; ab alterâ parte, à juncturâ in apicem prominentia quædam extat, eminentioribus striis obliquis prædita.

CONCHA RUGATA, non ab imo ad summum, sed transversim multas rugas ductas habens, mihi unica est, cineritia, non adeo tumida, atque striata, ac illa quæ rugas à summo ad imum habet. Hujus Conchæ striæ minores sunt in summo, majores & magis extuberantes circa ambitum. Intus lævis, maculis & lineis inordinatis candidis per superficiem discurrentibus per Ginglimum articulatur simplicem. Veneti Biverones vocant.

CONCHA RHOMBOIDES (Rondeletio Musculus striatus) elegans est, oblonga, quà testæ cohæret recta ferme, alterâ parte sinuata. Caput verò testæ in angulum prominet, ut tota Rhombum haud ineleganter referat. Ab angulo capitis ducuntur parvæ striæ, per totum corpus, coloribus quoque variegatur, ita ut, licet albicet, tamen pectinatim hinc inde transcurrant lineæ purpureæ transversim strias secantes, uno vero in sinu nigricat aliquantum. Qui colores ab alterâ parte etiam conspiciuntur, cum testa ferme perspicua sit: parva est, duarum saltem unciarum longitudine.

RHOMBOIDEM MINIMAM in porosi coralli albi inveni foraminibus, magnitudine non superantem glandem fagineam, colore cinereo.

CHAMÆ è Concharum sunt genere, quæ hoc à reliquis differre videntur, quod semper in littore hiantes reperiantur, testâ lævi: harum aliquot mihi sunt species.

Prima est CHAMA LEVIS, Chameleja quibusdam, constat duplici testâ, Conchis lævibus, fragilibus, quæ digitorum compressu facile franguntur, intus & foris candidissimis, figurâ oblongâ, arcuatâ, Italis Cappa rozola. Caro intus candida, in quâ duo foramina conspiciuntur, quorum alterum os est, alterum excrementi meatus, hoc ad excernendum, illud ad attrahendam aquam; latere protuberante semper hiat, hinc arenas facile recipit.

Alvum & urinam ciere in cibo animadversum est. Sed jus, in quo decoctæ sunt, id potissimum præstat.

CHAMA PIPERATA major est & in cænosis colligitur locis, atque hic Hafniæ in fossis magnâ copiâ æstate, aquâ decrescente, invenitur. Biveroni Italis dicitur. Supra modum fragiles habent testas, læves ac compressas, tenues adeo ut transpareant, colore subluteo; cardinibus non junguntur farctis invicem, sed nervo, ut ostrea; labra non habent crenata, sed lævia magisque in rotunditatis ambitum circinantur Tellinis.

CHAMÆ præterea mihi genus est rarum, quod nisi ad Peloridas referendum sit, nescio ubinam locorum locum inveniet. Duabus constat Conchis, quæ in altero extremitatum ita hiant, ac si pars sat magna iis esset ablata, nec claudi eâ parte unquam possunt, sed liber exitus & transitus pisci hic semper patet. Oblongæ & parte internâ læves sunt testæ, duas quasi in partes sectæ, & per lineam simplicem dentatam instar suturæ junctæ, quæ tamen sutura parte exteriore non apparet. Superficies externa, non prorsus lævis est, sed lineis per ambitum reptantibus quasi media inter lævem & asperam; colore est flavescente. Ambæ conchæ per validam Gomphosin nectuntur in medio. Carnem videre non licuit, quia nudæ conchæ ex Insulis Feroënsibus ad me sunt delatæ.

OSTREI nomen quandoque tam latè ab Autoribus capitur, ut universum testaceorum comprehendat genus; hic verò strictius sumitur, pro peculiari concharum genere, ex duabus testis constante, modice concavis, parum in dorsum elatis, foris inæqualibus & asperis, & in tenues laminas facile sectilibus, intus lævibus, candidis, carne molli & palato gratâ. Variant verò magnitudine & operculi scabritie. Præstantiores habentur, quas fibræ multæ ambiunt, purpureo crine. Brittannicæ omnibus præferri solent, quamvis Norvagicæ eas magnitudine superent; & jam non procul Roschildiâ, in sinu quodam, minores capiuntur, bonitate commendabiles. Interiorem ejus carnem veteres Sphondylum vocarunt, quamvis alii peculiarem conchæ speciem constituant, de quâ mox agendum. Quibusdam in locis saxis adhærent, quibusdam in luto & cæno proveniunt. Mirum est quod refert Petrus Gyllius, se à viris non paucis spectatæ fidei accepisse, Bizantinos Ostrea serere, & eorum quasi lac seminare, id ipsum enim in

aquam

aquam injectum, ad saxa ima adhærescere, & ostrea fieri. A cancris & stellis marinis valde expetuntur.

Ostreorum caro humida & tenax à Galeno dicitur, crassi succi, difficilis concoctionis, crassos & crudos humores generans, ob salsedinem Venerem stimulans, cruda alvum movens. Cocta concoctu facilior, sed pituitam procreat. In conchis decoctam destillationibus prodesse vult Plinius, narium gravedini, tenesmo & hydropi. Testæ ustæ, & subtiliter tritæ, ulceribus commodè insperguntur, valde enim exsiccant. Aëtius ad procidentem anum usus est. Ad Perniones & vulnera jumentorum, sunt qui commendent. Cinis ex iis præparatus ad dentes mundandos ac dealbandos, parotides & eruptiones in corporibus infantum valet. Marcellus Empyricus cinerem horum, si in modum salis edatur, gravedinem narium tollere, & cum melle uvæ prodesse scribit.

Ostreum gaideropodes, seu pedis Asini; ita dictum videtur, quia ungulam Asini & rotunditate seu figurâ, & nigricante exterius colore, referat. Testa est rotunda, nigricans, sed non adeo aspera aut laminata, ut vulgaris Ostrei. Eximio Naturæ artificio, una testa alteri articulatur firmissime. Carnem habet ingrati saporis, quocirca inter cibos locum non invenit, dura enim, ingrata, & nauseabunda percipitur.

Spondylus cum Gaideropode à multis confunditur: sed re verâ distinguuntur figurâ, nexu & proprietatibus. Gaideropodes namque conchile est rotundum; Spondylus oblongum & pyriforme ferè, testâ duriore & crassiore, ad lapidis naturam fermè accedens, præsertim parte superiore saxis firmiter adeò adnascitur, ut non nisi malleo, aut fractâ saxi parte, decutiatur. In eo quoque firmior est articulatio testarum, quam in aliis Ostracodermis, à quâ etiam nomen Spondyli accepit, vertebris enim spinæ animalium connexione respondet. Mihi una ejus testa est, intus candida, extra purpurascens, parum aurita; alia quoque est, in quâ thorus quasi perlarum visitur, vel ipsa caro Spondyli in lapideam seu testaceam substantiam concreta.

Pecten, Græcis κτεὶς, genus conchæ est, striatim & pectinatim divisum, à rugis istis & imbricaturis sic dictum. Quidam Conchas D. Jacobi vocant, Itali Cape Sante. Quamvis varia sint ejus genera, magnitudine, colore & aurium dispositione, inter se differentia, majorem tamen hic delineabimus. Testa utraque, quâ parte aurita est, strictior apparet, paulatim dilatatur in orbem. Altera modice cava & in orbem elata, altera plana est & quasi prioris operculum, vinculo nigro & nervoso colligata. Utraque striata, striis à strictiori parte in ampliorem descendentibus. Testæ præterea majoris seu cavæ striæ exterius colore sunt cinereo, interius candido; alterius superficies exterior purpurascit, interior candida.

Carnis multum habet, in quâ corpus quoddam luteum conspicitur instar lutei, quod in ovis conspicitur, intestinum quoque humore tenui luteo plenum. In ambitu membranam habet veluti fimbriam versicolorem, ex quâ fila multa & tenuia dependent.

Inter cibos apud veteres locum obtinuit, sed succum præbet non multo meliorem reliquis conchiliis. In colico affectu exhibet Trallianus, cardialgia, vomitu, & Empyomate: urinam movet, deterget modice, ad Venerem excitandam non minus valet Ostreis.

Mihi sunt variæ magnitudinis. Minores, quos pectunculos vocant, ex Insulis Feroënsibus delatos habeo.

Musculos & Mytulos non nisi magnitudine & rotunditate differre recte statuit Rondeletius, Aldrovandus & alii, ut hi sint majores, illi minores, vulgo Muschler Skelfisck / tenui & duplici constant testâ, circa saxa aut ligna Pilis vel lanâ alligatâ. Testa foris nigra, quandoque musco vel lanugine obducta, intus lævis, splendens, ex albo cœrulea, parte acutiore crassior & spissior, reliquo ambitu rotundo tenuior. Caro intus pallida cum cruda est, cocta vitellis ovorum similis, in ambitu fimbriata. In mediâ carne particula est membranosa, nigra, linguæ similis, callo quodam albo testæ adhærens.

Ubique ferè in cibum veniunt hi Musculi, nam gustu suaves sunt, elixantur in aquâ & comeduntur addito butyro, aceto, & salis ac piperis momento. Alvum & urinas ciere vult Atheneus. Cinis concharum vim habet causticam, ad Lepras, Lentigines & maculas commendatur, ubi prius lavatur calcis modo, capitis ulceribus & pupulis commodat, in Belgio ad fluxum hæmorrhoidum anitergia constituunt eædem hæ testæ.

Ex

Ex Norvegiâ magnitudinis ſtupendæ adferuntur Mytuli, ſed eorum caro palato minus grata & delicata, ſunt mihi qui pedem dimidium longitudine æquent. Circa Roeſchildiam qui capiuntur, margaritis ſcatent, ſed impuris, immaturis, nulliuſque pretii, iis quandoque adhærent oſtrea minora. Ibidem genus quoddam minutum palis adhæret, carne delicatâ & boni ſaporis, teſtis tenuibus.

TELLINÆ, à creſcendi celeritate ſic dictæ, ὅτι τάχιστα γίνονται τελέιαι, quod cito perficiantur, annuo enim ſpacio ſuam implent magnitudinem. Venetis piſcatoribus Capparozoli dicuntur.

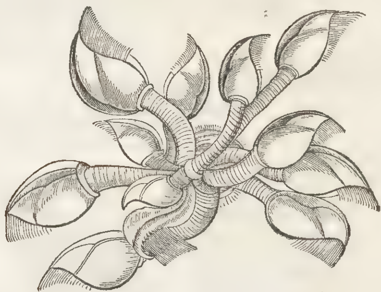
Teſtis conſtant lævibus, candidis, nequaquam ſtriatis, quandoque crenulis & denticulis, in longitudine diffuſis, mediocriter fortibus, intus cavis, exterius ex albo & flavo purpuraſcentibus. Exiguo ſunt corpore, nec facile aperiuntur.

Edulium præbent ori gratum, unde Romæ & alibi Bellariorum vices ſubeunt, alvum ſolvunt, in cinerem redactæ & palpebris affrictæ illarum pilos renaſci non patiuntur.

SOLEN, Græcis σωλὴ, à canalis ſimilitudine, quam repræſentat, ſic dicta: quibuſdam juxta Plinium Aulos, Donax, Dactylus, Onyx, quod cum his figura conveniat. A quibuſdam in marem & fœminam dividitur. Venetis Cappæ longæ.

Eſt vero Solen ex Concharum longarum genere, duplici conſtans teſtâ, lævi, tenui, alterâ tantum nigro vinculo membraneo colligatâ, alterâ ſolutâ, Dodrantali longitudine, pollicis craſſitie, arundinis modo cavâ, extremis duobus ſemper apertis. Interiore caput exſerit & retrahit, ſecundum teſtæ longitudinem carnem protenſam habet. Teſta quandoque colore cœruleo, quandoque cinereo, lineas ſemicirculares, purpuraſcentes, per tranſverſum ductas oſtendens, quâ parte colligatur craſſior. Ex Norvegiâ allati quos poſſideo.

Commendantur Calculoſis & urinæ difficultate laborantibus. Torrentur in prunis & elixantur quoque; verum cum difficilioris ſint concoctionis, & lentum ac crudum generent ſuccum, de teſtis uſtis & in calcem redactis intelligendum eſt, quod tradit Atheneus urinam movere & calculos pellere. Mirum quod de iis refert Plinius lib. 9. cap. 61. His Natura in tenebris, remoto lumine, alio fulgore clarere dedit, & quanto magis humorem habeant, lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque in ſolo, atque veſte, decidentibus guttis, &c.

CONCHA ANATIFERA triquetra eſt, parva, foris ex albo cœrulea, lucida, lævis, compreſſa, unciali longitudine & latitudine ad perfectionem ubi devenit, quatuor conſtans valvis, interdum pluribus, quarum priores duæ, triplo majores poſterioribus, quæ iis tanquam appendices adhærent, tenues valde, circa partem craſſiorem, quâ algæ adhærent, apertæ, dum aperiuntur oſtentant aviculæ rudimenta & pennas ſatis diſcretas. Similes ſunt iis quas Lobelius ad Tameſin, quâ Londinum præterfluit, à navis annoſæ Carinâ avulſit. Muſco & limo innati erant, inquit ille, quaſi fungi pedicelli, quos fere uracum Umbilici dixiſſes, cujus extremum, fructuum ritu, inſerebatur latiuſculæ Con-

chæ

chæ basi, quasi vitam alimoniamque inde sugerent aviculæ quarum rudimenta à summâ parte Conchæ hiulcæ conspiciebantur. Has aves Bernacles vocant Angli & Britanni, Clakis Scoti, ubi abundant & capiuntur per Brumam. Galli Marguerolles & Macreuses appellant. Tempore quadragesimali ex Normanniâ Parisios magnâ copiâ adferuntur ac venduntur loco piscium. Nam in aliquibus locis pro piscibus comeduntur, utpote carnem non habentes, nec ex carnibus productæ. Imò à fide digno Gallo accepi, publicâ Theologorum Sorbonistarum sententiâ in piscium, non autem avium classem relatas esse has aves.

Inter alios de Conchâ hac Anatiferâ ita disserit Autor, qui Anglicè Edinburgi edidit Epitomen Chronicorum Scoticorum. Ad Septentrionalem Scotiæ plagam, in mari magna reperitur lignorum copia, quibus adnascitur mirum Anseris genus, quod rostro ligno adhæret, donec ad perfectionem devenerit, Clayck Geest vocant, quod, ob mirum generationis modum, omnes in stuporem convertit. Propè Castellum Dumbarton, ad ostium fluvii Clyde, in magnâ reperiuntur copiâ, nigri sunt, noctu catervatim terram petunt & graminis, quod in littore crescit, magnam colligunt copiam & ad mare secum deferunt, ibique in orbem dispositi, suam cuique distribuunt portionem, quam asservant, usque dum maris affluxu purificetur, & salsedinem aliquam acquirat antequam escâ hac vescantur. Et ne quicquam dilabatur rostris comprehensa firmant, usque dum sufficiente salsedine sint imbuta, tum comedunt & iis vescuntur, atque hoc perpetuo observant. Hi anseres saporis sunt gratissimi.

De his ita Philosophatur Jul. Cæs. Scaliger Exerc. 59. sect. 2. In Oceano Brittanico, ignotam vobis avem Anatis facie rostro pendere de reliquiis putridis naufragiorum, quoad absolvatur & abeat quæsitum sibi pisces, unde alatur. Hanc quoque vidimus nos. Vascones Oceani accolæ Crabans vocant, illas à Brittonibus Bernachiæ appellantur: receptò etiam in proverbium vocabulo, cum ignaviam cuipiam exprobare volunt; quasi neque caro sit, neque piscis. Singularis nunc miraculi subtexenda historia est. Allata est Francisco Regi Opt. Max. Concha non admodum magna cum aviculâ, intus fere perfectâ, alarum fastigiis, rostro, pedibus hærente extremis oris. Viri docti, quorum ille parens pius fuit simul & munificentissimus observator, atque etiam conservator, mutatum in aviculam ostreum ipsum existimarunt.

Reperiuntur etiam hæ Conchæ in Numedaliâ Norvegiæ in Parochiâ Neròe, ubi jam degit D. Michaël Magni, locus est à Nidrosiâ Septentrionem versus spectans. Mihi inde ligni abietini frustum obtigit, cui variæ minutæ & nondum perfectæ adhærent, dependentes ex oblongâ & tenui substantiâ algam referente; sed Conchæ ipsæ, quia minutæ & imperfectæ adhuc sunt, bivalves conspiciuntur, non ut majores & perfectiores, quatuor aut sex valvis constantes, ut rudimenta saltèm Concharum anatiferarum esse videantur.

De harum avium generatione variant autores. Quidam more aliarum avium per coitum propagari putant, quidam ex ligno putri nasci volunt; alii ex corruptis arboris cujusdam pomis, alii ex Conchis. Quorum sententias & rationes expendere hoc loco, nostri non est instituti. Ut nihil de iis dicam, qui statuunt diversas esse aves, quæ ex Conchis proveniunt, ab iis quæ ex putridis lignis aut pomis ortum trahunt. Immo non desunt, qui ex quovis ligno nasci posse adstruant, dummodo in mari & undis juxta Hebrides putredinem concipiant.

Cap. VIII.

De Turbinatis.

INTER Turbinata primas damus COCHLEÆ MARGARITIS ÆMULÆ, ita dictæ, quod unionum sit colore & splendore; ex Indiâ & sinu Persico adferri solet & à quibusdam Nautili secunda species constituitur.

Glabra omnino est & lævis, partè internâ infinitis præditâ interstitiis; superficies externa mira colorum varietate splendens, subinde circumagentibus se in purpuram candoremque maculis. Qui exterior cortex ubi detractus fuerit, plane substantiâ Margaritas refert.

Ex eâ in frusta dissectâ, imagunculæ, globuli ad numerandas preces, monilia & ejus generis alia conficiuntur. Vasa quoque potatoria eleganti artificio.

PURPURA è genere turbinatorum Concha eſt, parte turbinatâ pluribus mucronibus ſeu extuberantiis horrida, ſuperficie exteriore modo candicans, modo flaveſcens, interiore modo violacei, modo rubicundi coloris, modo albicantis, in anfractus in mucronem deſinentes contorta. Roſtro longo tubuli modo excavato, per quod linguam exſerit. Caro interior talis qualis reliquorum turbinatorum. Animal cornua limacum modo attollit, atque eodem modo ſerpit, iiſdemque cornubus iter pertentat. Aquam marinam hauſtam aſſervat, quâ pluribus diebus fovetur & ſuſtentatur. Caput illi cartilagineum & durum, os in eâ parte quâ ſcopulis hæret rotundo foramine pervium, quo lapides arrodit; paulo inferius ſtomachum habet, & cor Ervi ferme magnitudine ſubrotundum, Hepar viſcidum tenaci lentore præditum, quod Ariſtoteles Papaver vocat, alii cor, ad cujus latus mucus purpureus, in recentibus purpuris illico extorquendus, cum totus in demortuis pereat. Hoc ſucco olim tingebantur lanæ. In mediocribus purpuris ovi Gallinacei magnitudine frequentius conſpicitur. Degit in aquis marinis, in dulcibus necatur.

Cibum præbent ventriculo minus convenientem, ſalſum enim caro continet ſuccum, qui alvum ſubducit. Caro ipſa dura, difficilis concoctu. Papaver, ſeu cor gratius palato reliquis partibus. Si quis copioſius eo utatur, bilem, nauſeamque procreat, & atri humoris copiam gignit. In Medicinâ commendatur ad venena, vulnera glutinanda, ſi ſuccus glutinoſus cum ſanguine Draconis miſtus adhibeatur; caro cruda capiti applicata, hemicraniam ſanat. Teſta uſta dentes abſtergit, ſiccat ſine roſione, lienes tumidos ſanat, ad ulcera maligna uſurpatur. Funiculus ſucco purpuræ tinctus, quo vipera ſtrangulata, ad colli affectus valet, ſed maximus olim uſus fuit cruoris, ſeu rubicundi liquoris ad lanas tingendas.

Differunt Purpuræ magnitudine, aliiſque circumſtantiis. Mihi magnæ quædam ſunt, coloris exterius flaveſcentis, interius purpurei & violacei, quæ duos caperent liquoris ſextarios, ore valde patulo, Tuberibus magnis horridæ.

Inter majores haſce una eſt ore Trigono, tuberoſa, Geſnero Murex triangularis dicta, parte convexâ cinereâ, inæqualis, variis protuberantiis & ſtriis prædita, limbo eminente per ambitum. Interiore parte ſubſtantiâ lævi, ſplendente, albâ, & circa rimam ad purpureum inclinante, parte anguſtiore dentes undecim oſtentans. Altera rugas plurimas eminentes & inæquales, in primis oſculum verſus. Quodlibet trigoni latus ſeptem circiter eſt pollicum. Conchile grave & ponderoſum.

Minores quædam adſunt ovi magnitudine, extus flavæ, intus candidæ, purpurei quid admixtum habentes quibuſdam in locis.

Hiſce adhuc minores, intus extraque candidæ, quas, ad marmoreas ab Autoribus dictas, referendas arbitror.

Una inter reliquas elegans eſt, teſta maculis & lineis purpuraſcentibus picta & eleganter variegata, clavis poſtremis magnis & prætumidis.

Sunt quædam ſpinis acutis horridæ, lineis tranſverſis quamvis circumvolutionem ſecantibus, in oblongum canalem quinque ſpinis horridum deſinentes; Ad Murices potius, quam Purpuras referendæ videntur.

BUCCINA è genere turbinatorum eſt Ariſtotele teſte; variat magnitudine. Major in tantam quandoque excreſcit vaſtitatem, ut ad Cartejam, teſte Bellonio, decem capiat Cotylos. Minoris Concha, ut plurimum ovi magnitudinem non ſuperat. Strias in tergore quinas aut plures quandoque habet, plerumque in gyrum tuberculis obtuſis & brevibus obſeptus, frequentioribus quam in purpurâ; ſed ubi in claviculam deſinit, unica eum comitatur. Internâ parte inciſam habet oris rotunditatem & canalem ad latus, per quem linguam exſerit, operculo ſe ab injuriis defendit, figurâ ovali, quo arctiſſime clauditur.

In cibis locum invenerunt hi turbines, & à quibuſdam magni fiunt, ſed difficulter concoquuntur ut reliqua turbinata, caro alvum ſiſtit, ſed aqua quæ ex iis defluit ventrem ſubducit. In colicis affectibus, cardialgiâ, oculorum doloribus earum uſus commendatur, contra Venenum Dorycnii & Cicutæ valere volunt quidam, ad tetros oris odores ex iis collutiones præparant, ad Alopeciam, aurium dolores, & ambuſta inde unguenta conficiunt. Tuſſi ferâ ubi laborant pueri ex ejus teſtâ potum iis præbent, quod conducere animadverſum eſt.

Eſt

Est mihi magna, pedis ferme longitudine, colore vario, maximâ ex parte nigricante, albicantibus & purpureis quandoque interstincta maculis ac protuberantiis, figura cæteroquin similis jam descriptæ.

Minores quoque vix ovi magnitudine, variorum colorum, cinereæ, candidæ, nigricantes, tuberibus refertæ, datæ descriptioni respondentes.

TURBO etiam testacei generis, in longiorem & acutiorem cæteris desinens verticem, multis voluminibus constans pro corporis proportione; variorum colorum, foramen rotundum habens & rimam per quam excrementa excernuntur.

Turbinum longorum mihi quatuor sunt species, una candida est & lævis, exiguis striis, volumina protuberantia perreptantibus, prædita: in apicem usque magnitudine longissimo respondet digito, ejusdem tenuitatis.

Alter ejusdem generis Turbo, ejusdem ferme magnitudinis, voluminibus constat magis in dorso acutis, & duplici colore dotatur, superior enim pars in singulis voluminibus ad album inclinat, inferior lutea est.

Tertius ejusdem magnitudinis, voluminibus constat compressis in corpore albo, macularum nigrarum quadratarum duplicem ordinem ostentans, summitate exceptâ, quæ triplicatur jucundo spectaculo.

Quartus nigricat muricatis voluminibus & punctulis, alternatim majoribus & minoribus utrinque stipatis exornatur. Longitudinem verò superioris non attingit, duas uncias saltem æquans.

Est & minutulus, unius unciæ longitudine, spinis horridus, coloris partim nigricantis, partim cinerei.

AURITI TURBINES mihi parvi sunt, tuberculis præditi, qui partem, turbini obversam, in latam quasi aurem dilatatam obtinent, tribus angulis prominentem.

Succedunt TURBINES VENTRICOSI, quorum etiam varietas mihi est insignis, sive colores, sive constitutionem corporis spectes. Sunt candidi, sunt cinerei, sunt ad purpureum inclinantes, læves, asperi, circulis & zonis cincti, omnes ore crenato, & fistulâ ut conchæ Venereæ dotati.

Huc referendi videntur, NOTIS MUSICALIBUS INSIGNITI à Naturâ, quorum mihi duo genera. Unum Majusculum, uncias quinque longitudine superans, circumferentiam obtinens octo unciarum, per quam lineæ quinque attoluteæ discurrunt, hinc inde notis quibusdam ejusdem coloris per lineas & earum intermedia spacia dotatæ, non absimilibus iis quibus soni musicales olim exprimebantur. Turbinata verò hujus Conchæ pars non ineptè refert tiaram seu Papalem coronam triplicem, prominentes gemmarum apices in ordinem dispositos continentem. Tota Concha pugni fere est magnitudine.

Minor longè elegantius à Naturâ est depicta, juglandem magnitudine æquans. Triplex zona corpus ejus albicans cingit, quarum quævis ex quinque lineolis æquè distantibus & flavescentibus constat, notulis & lineolis transversis, partim coloris ejusdem, partim punctulis cœruleis dotatis. Sub zonis inordinate varia & infinita prope disposita sunt punctula, quæ textus aut vocum ordinationes referre aliquo modo videntur.

APORRHAIS à quibusdam ad Lepades, ab aliis ad Murices refertur, & quidem rectius. Turbinatum enim est Conchile, aculeatum, marmoreâ duritie. Mihi ejus generis unum est Conchile, longitudine unciarum trium, totidem latitudine, intrinsecus albicans, forinsecus album quoque, sed maculis purpureis ad luteum inclinantibus præditum, septem habens aculeos, non in dorso aut Turbine, sed in alâ, ab uno latere canaliculatos, in quorum medio fovea conspicitur. In dorso tres habet extuberantes processus majores, sed in turbine ipso minores, per ejus ambitum ordine dispositos. Exteriorem superficiem striæ exornant, nunc majores, nunc minores.

TROCHUS ita dictus, quod similis sit instrumento ligneo, quod pueri scuticâ in orbem agitant, unde merito in Turbinorum classem refertur. Unus mihi est duarum unciarum longitudine, maculis insignitus, quà circumvolutionibus dotatur, compressus & planus ferme, reliquo corpore in acutum desinens.

Alius est minor aliquanto, ex albedine in purpureum vergens, figurâ plane similis priori, nisi quod spiras habeat magis compressas. Trochi Nilotici figuram ab Aldrovando positam exactè exprimens.

Ex Indiâ Orientali alium nactus sum minimum, colore purpureo flavescente, diversâ à

ſuperioribus conſtitutione, ſpiræ enim ſeu circumvolutiones in apicem acutum terminantur; cum contrario modo ſe habeant priores, ſpiras nempe obtinentes ſeſſiles & compreſſas, ſed corpus reliquum acuminatum. Baſis hujus plana ferme eſt & interruptis quibuſdam lineolis in orbem ductis variegata.

NERITES mihi eſt ovi anſerini magnitudine, concha rotunda in ſpiram deſinens exiguam, lineis frequentibus per univerſum corpus perreptantibus, quarum veſtigia etiam in ore apparent, quod alterâ parte ſtriatum, alterâ exiguis punctis horridum conſpicitur. Parte exteriore labium habet craſſum & protuberans, quod in obliquum deſinit canalem, colore albicante. Videtur ad Cochleam rugoſam & umbilicatam referri poſſe, ab Aldrovando deſcriptam.

COCHLEARUM tanta mihi varietas, ut ſingulas explicare & exprimere operoſum foret. Sunt enim depreſſæ, variis coloribus inſignitæ, punctatæ, Zonis diſtinctæ, aliiſque modis variegatæ, ut Naturæ in his luſum exprimere difficile, imo impoſſibile ſit. Paucas enumerabo, ob elegantiam commendabiles.

Una mihi eſt INDICA magna, undulata, turbinata, ſextarii ferme capax, tenuis valde, candida, purpureis maculis undatim corpus ejus perreptantibus ſpectanda. Ex eâ ſcyphos conficiunt, ex quibus puerulis tuſſi ferâ laborantibus potum præbent. Ejuſmodi Cochleas vulgo Kinck-horn vocare ſolent, ut & alia Conchilia peregrina, quibus peculiarem ineſſe vim, ejuſmodi tuſſes curandi, ſibi perſuaſum habent.

COCHLEA RUGOSA non immerito ea vocatur, quæ colore eſt cinereo, magnitudine ovi anſerini, craſſa, dura, lapidea fermè, magnis & grandibus ſtriis ſeu inciſuris, corpus ejus Cochleatim ambientibus, dotata, ore rotundo, ſuturâ quâdam tranſverſali in ambitu capaciore ſpectabili, compreſſiore quam prior formâ.

COCHLEA PERLATA magnitudine variat, una mihi eſt pugni magnitudine, compreſſa aliquantum, colore exterius ex cinereo purpuraſcente, qui cum in ſuperficiariâ ſaltem conſiſtat calce, ea ubi abraditur, quod facile fieri poteſt, margaritarum modo ſplendet, elegantibus quibuſdam protuberantiis cælatur. Intus lævis eſt & ſplendet, niſi quod punctulis aut puſtulis quibuſdam minutis ſit conſperſa, ore rotundo, prope quod foramen parvum orbiculatum concham perforat, per quod aut reſpirat, aut excrementa deponit animal. Sunt mihi & minutæ aliæ ejus generis, umbilicos figurâ & magnitudine referentes; Mediocres quoque figurâ & conſtitutione his pares, ſed magnitudine ſuperantes.

UMBILICATA COCHLEA umbilicum figurâ refert, parva eſt, magnitudine Lupini, compreſſa aliquantum, tenuis, lævis, ſplendens, parte turbinatâ obliquis ſtriis purpureis & obſcurè luteis variegatâ, compreſſam partem circulus ambit niveus, quem inſequitur purpureus, reliquum candicat, ut & interior ejus ſuperficies. Rondeletius umbilicum vocat varium. Coloribus differunt quandoque, alioquin figura eadem.

COCHLEARUM Turbinatarum ſpecies quaſdam elegantes, ſub titulo Cochlearum ad Aſthma, à D. Henrico Cuſtero juniore accepi, quæ longitudine vix æquant unciam dimidiam, quâ craſſiores, paulo ſuperant pennam anſerinam, paulatim extenuatæ, uſque dum in apicem circumvolutæ deſinant, ſingulæ vero circumvolutiones Zonis ſeu lineis quibuſdam tenuibus per tranſverſum cinguntur, ita ordinatis, ut invicem cohæreant, ab imo ad ſummum uſque elegantes ſtrias conſtituentes Cochleatas. Maximâ ex parte coloris ſunt candidi, quamvis inter meas una cœrulea ſit, & alia alba, lineis purpureis.

COCHLEA MINUTA MURICATA, ſtriata obliquè, oblonga eſt, turbinata, quam punctula quædam ordine circa eam diſpoſita cælatam quaſi reddunt.

COCHLEA CILINDROIDES, à figurâ, quâ Cilindrum imitatur, ita dicta, Rondeletio dicitur pyri modo turbinata, ovali eſt figurâ, turbine exiguo, punctulis quandoque notata, pollicis craſſitiem æquans, quamvis & major & minor reperiatur, quæ apud Indos quoſdam ob pulchritudinem, item in Loande & Regno Congi, Tombuti, alibique, teſtante Linſcottano, monetæ vices ſuplet.

Alia etiam ejus generis, magnitudine nuclei Ceraſi, oblongior tamen, nullum turbinis oſtentat veſtigium, lævis ac ſplendens, coloris albicantis, decem lineis æquè diſtantibus per ambitum cingitur, & ut Concha Venerea rimulâ hiat, ſplendore ei non cedens.

Eſt

Eſt ejus generis minima, magnum Tritici granum vix ſuperans, lævis, ſplendens, variis coloribus inſignita, obſervare enim in eâ licet punctula purpurea, flava, cœrulea, hyacinthina, eorumque miſturam gratiſſimam. Ex Orientali Indiâ hæc delata.

COCHLEÆ DEPRESSÆ apud nos in ſtagnis reperiuntur non ſine varietate. Sunt enim quæ alterâ parte planæ ſunt, alterâ excavatæ & protuberantia oſtendunt volumina, ab exiguo initio paulatim amplitudine creſcentes ad foramen uſque. Sunt quæ utrinque protuberant rotunditate & circumvolutionibus ac ſpiris à minori in majorem paulatim ſe diffundentes amplitudinem.

Veteribus Romanis olim in cibum ceſſere Cochleæ, & etiamnum iis delectantur multi, Itali in primis, ſed peculiare genus eſt quod ſapit, in vineis potiſſimum tempore vernali degens. Crebro ablui, purgari, & bene coqui neceſſe eſt. Parum præbent alimenti, difficulter concoquuntur, & carnis ſunt durioris. Obſervandum quod ex Gal. lib. 2. ad Glauconem monet Cæl. Rodiginus; in Alexandriâ Ægypti ſalſamenta & Limaces, quoſdam etiam Aſininas carnes edere, unde Elephantiaſin illis frequentem eſſe contingit.

Medicis multis modis inſerviunt Cochleæ. Teſtæ contuſæ minutim & dentibus affricatæ dolores tollunt, oleum quoque ex iis ad eoſdem commendatur.

Pinguedo, quæ innatat dum coquuntur, capillos auget. Salis beneficio in liquorem ſi reſolvantur, flavam reddunt cæſariem. Plura qui volet, conſulat Aldrovandum de Teſtaceis.

Huc forſan referre licet ſquammoſa quædam corpora, quadrata, tenuia, lævia, cornu politum referentia quovis latere tres ferè digitos longa, lapidem ſchiſtum aut matrem perlarum referentia, fibras quaſdam obtinentia à centro ad circumferentiam ductas, ac ſinus quaſi quoſdam orbiculares. Squammas piſcium ſubſtantiâ referentia. Neſcio an illa ſint corpora, de quibus agit Linſcotanus in deſcriptione Mozambique cap. 4. p. 8. ubi ait: Ad terram Bardes in extremitate oſtii fluminis Goæ, diſtans ab urbe 3. milliaribus eſſe quædam corpora ſquammarum piſcium formâ à Luſitanis VINTINS dicta, quod ſimilitudinem quandam habeant cum medii Realis Luſitaniæ Monetâ, ac horum numerum ingentem, certum oræ Indiæ argumentum præbere.

ECHINUS MARINUS, quibuſdam Aurantium marinum, quod ſpinis ablatis pomum Aurantii quodammodo referat, formâ eſt in rotunditatem conglobatâ, demptâ unâ parte parum compreſſâ, in quâ os eſt rotundum, quinque dentibus incurvis, intus cavis, & in idem punctum coëuntibus, munitum, ii quinque maxillis internis connexi ſunt, quæ ab ore intus erectæ, ex acuto in latum tendentes & ambienti calici non continuæ, mirabili artificio ſunt conſtructæ & celatæ. Inter dentes interna caruncula quædam eſt, quæ linguæ vices gerit, mox gulæ jungitur, quæ in inteſtinum deſinit longum, per teſtam ſtellatim diſpoſitum, quod in parvum foramen deſinit, ad excrementa egerenda deputatum, ex adverſo oris ſitum. Tota teſta intrinſecus foraminibus parvis plena eſt, per quæ movendi facultas aculeis communicatur, extrinſecus in exigua tubercula eriguntur, aculeorum Cotylem excipientia, membranulâ junguntur, ut in orbem moveri poſſint. Aculeorum caput craſſius eſt & cavum, ſed in acutum terminatur.

Tota exterior teſta à ſpinis denudata purpureo & flavo, alternatim quaſi diſpoſitis coloribus radiat, & creberrimis punctulis aſperatur. Magnitudo diverſa eſt, quandoque ſemipedem in Diametro habet, quandoque minus.

In Echinis nihil eſt quod cibum præbeat, præterquam ova quæ in iis inveniuntur quinquepartita, ſubruffa, ad ſtellæ imaginem formata, quæ quandoque eduntur, ſapore non injucundo, licet ad amaritiem accedant. Quandoque coquuntur, ex intervallo manducata Phreniticis, Epilepticis & Melancholicis conducere volunt. Contra Venenum Doricnii & Carpaſi commendantur comeſti.

Teſtæ crematæ ſordida ulcera purgant, carnem luxuriantem reprimunt, ſtrumas diſcutiunt. Ad Dyſuriam & Calculum teruntur cum aculeis, & ex Mulſâ frequenter exhibentur. Ad Alopecias ſumit Myrepſius teſtam Echini marini uſtam, mucidam Iridis radicem, ſingulorum unciam, quæ benè contuſa oleo irrigat & adhibet. Ad expellendas ſecundas ſumit Hippocrates Echinos marinos tres tenuiter tritos & in vino odorato exhibet. Morſis à cane rabido in cibo Echini proſunt recentes, cum vino aut mulſo. In dolore colico commendat Trallianus & Aëtius; ad ſtomachum hebeſcentem, Echinum marinum haud parum proficere, & veſicam vacuam facere, affirmat Ælianus.

Cap. IX.

De Animalibus sanguineis Reptilibus.

EXSANGUIA hactenus vidimus animalia, ad SANGUINEA & perfectiora transitum ut faciamus, ordinis ratio postulat. Sanguinea verò ea dicimus, quæ vero sanguine, non humore aliquo analogo nutriuntur. Unde in venis omnium sanorum invenitur, & effluit, quamcunque partem carnis vivæ incideris, testante Aristotele lib. 3. de Hist. Animal. cap. 19. Hæc autem vel sunt Reptilia seu Serpentia, vel Natatilia, vel Volatilia, vel Gressilia. Reptilia pedibus carent, ut serpentes, qui ita vulgo vocantur à serpendo, quamvis hæc vox quandoque tam latè sumatur, ut ad insecta, Scorpiones & araneas extendatur. Serpentum alii terrestres sunt, alii aquatici. Nos hic de iis saltem agemus, quorum aut exsuvias, aut cadavera tenemus. Quamvis Servius in 2. lib. Æneid. Virgilii, inter Serpentes hoc ponat discriminis, quod Anguis sit aquarum, Serpens terrarum, Draco templorum, hoc tamen non semper observari, norunt ii qui cum curâ classicos autores legerunt.

ANGUIS vocabulum nos hic strictius sumimus, pro eo Serpentis genere, quod apud nos frequens in dumetis & locis uliginosis, ac tam aquis quam terrâ gaudet, colore nigricante vel ferreo, magnitudine inæquali, quandoque ulnas duas attingens, dorso squammis tenuibus & parvis maculato, ventre ex albo & nigro variegatis majoribus, capite oblongo, oculis parvis, paulatim in caudam angustam desinens, vulgo ein Snog.

Inter Cutim & Carnem pinguiusculam habet membranam, quæ cum ipsâ cute discedit ubi excoriatur. Aspera arteria, longitudine quatuor circiter digitorum, pro corporis proportione parvis circulis tornata, ad pulmones defertur, cui cor & vesicula fellis adhæret. Hepar oblongum instar Lucii piscis, cui & intestinis pinguedo adhæret. Intestina à faucibus ad excretionis locum sub alvo descendunt. Infra Hepar utrinque juxta intestina, nervosa vena, longo ductu descendit, cui insunt ova, ita pelliculis albis tecta, ut in Gallinis videmus, sed longo ordine ducto, in quolibet latere triginta duo. Lingua bifida & acuta. Vix veneni aliquid habere deprehenditur, siquidem manibus tractant & in sinu gestant multi sine incommodo. Vescuntur graminibus, insectis & obviis quibusvis, hyeme latent, coitum mutuo complexu supinarum partium perficiunt, ova pariunt, quæ instar monilis cohærent, incubant quæ pepererunt in terrâ & sequenti anno excludunt.

Serpentes & angues Trogloditis olim cibum suppeditarunt, & etiamnum in quibusdam Indiæ locis in delitiis sunt. Contra omnium serpentium Ictus commendantur ipsa exta vulneribus imposita. Strumis & Elephantiasi laborantibus carnes conducunt. Anguinum cor, si mordeatur aut alligetur, efficax habetur ad dentium dolores. Ad strumas adipem anguium & carnem in pulverem redactam valere credunt. Anguis inveterati suffitus, menstrua juvare vult Plinius. Germani pulverem ex iis conficiunt, quo qui utuntur, ab omnibus venenis tuti redduntur, & à malignis corporis affectibus. Variæ reperiuntur hujus pulveris descriptiones; sed, quo simpliciores, eo meliores.

Verno & Autumnali tempore, juxta quosdam, excutiunt illud, quod Senectam Anguium vocant, vernantium spolium & exsuvias. Inter duos lapides aut aliud simile exsuere incipiunt, ab oculis primum detrahendo, ita ut occæcari videantur iis qui rem non intelligunt, tum caput, atque 24. horis tota exsuitur à capite ad caudam, cute novâ subtus renascente. Eo enim id contingere volunt, quod quasi Elephantiasi laborantibus cutis à corrupti humoris vaporibus siccetur & elevetur.

Hæc VERNATIO ad multa commendatur. Si oculis affricetur, claritatem iis conciliat. Cocta in vino aurium doloribus auxiliatur, in aceto fervefacta dentium doloribus medetur, cum cerâ mista celerrime dentes evellere scribunt, Pthiriasin prohibet, ad Colicam, Dysenteriam, tenesmum decoquunt & applicant, ad internas & externas eminentias, senectam anguium scinde figurâ Numismatis magni, absconde in caricis & æger clam comedat. Canis rabidi morsum imposita curat; alligata lumbis faciles partus reddit. Sed mox à partu removenda, ex eo fumus fœtum mortuum educit. Multo plura ei tribuuntur, quæ apud Gesnerum & Aldrovandum legere licet.

VIPERA quasi Vivipara, quod, cum reliqui serpentes ova pariant, hæc sola vivos fœtus. Græcis ἔχιδνα, Arabibus Tyrus, à Græco θηρίον, hinc celeberrima toto orbe Antidotus

tidotus Theriaca, quod ejus basin constituant trochisci ex ejus carne confecti, quamvis sint qui Avicennam alios serpentes & non viperas Tyros vocare existiment.

Magnitudine ut plurimum est cubitali, quandoque major. Masculum à fœminâ differre vult Nicander, quod caninos dentes duobus plures habeat, colore est subflavo, collum porrigens, oculis subrubentibus, intuitus feri, capite latiore, corpore & ventre tumido, caudâ curtâ, dorso variegato; herbis vescitur, segni tractu serpit, tam Vere quam Autumno exsuvias deponit. Vulgo putarunt Viperam per os concipere, & ejus viscera à catulis in partu corrodi; sed vehementer hallucinantur.

Fuerunt enim nostrâ ætate, qui Viperas utriusque sexus electas vivariis inclusere, easque instar aliorum animalium conjungi, concipere, parere educareque fœtus suos experimento compererint, nullo parentum desiderato: coëunt masculus & fœmina, caudis ad medium usque corpus optimè convolutis, complexisve, alterâ verò superiori corporis parte elevatâ, multis cum ore osculis datis. Inest masculo membrum genitale, eâ in parte ubi amplexantur, quod intus occultum habet, fœminis verò vulva ex directo inest, ut docuit expertus Amatus Lusitanus.

Quidam populi, Ægyptii præsertim, earum carne in cibis usi sunt, teste Galeno. In Medicinâ valde commendantur ad Elephantiasin, earum carnes, rite præparatæ & mundatæ. Matthæus Gradi pullos & capos jure & carne Viperarum cum pane subactis nutrit, usque ad deplumationem, curaturus horum esu Elephantiacos. In variis morbis insanabilibus commendantur. Quidam asserunt eos, qui Viperinis vescuntur carnibus, vitam degere longiorem, caput contusum & Ictui Viperino impositum venenum extrahere & à noxâ vindicare. Contra omnium serpentum Ictus virulentos, Viperarum exta foris imposita auxiliari ait Plinius. Contra oculorum hebetudines, doloresque Podagricos commendatur adeps. Impetigines, Alopecias curant exsuviæ combustæ & illitæ. Quidam pulverem ex carne confectum contra Arthritidem & strumas propinant. Sed earum usus maximus est in Theriacâ, cujus basin constituunt, Pastilli ex iis confecti, salem quoque Theriacalem præparat Galenus in multis morbis utilissimum.

Ex morsu Viperæ dira ac lethalia Symptomata proveniunt, pars læsa primum, mox totum corpus intumescit, sequitur faucium siccitas, capitis dolor. Ex vulnere cruenta manat sanies, circa vulnus tumens, pustulæ adustæ & nigricantes. Intra corpus Hepar inflammatur, biliosæ subsequuntur vomitiones, in quibusdam sopor & sudor frigidus cumurinâ cruentâ: intra septem horas alii, alii tertio aut septimo die occumbunt.

Curatio quam celerimè instituenda, & vis veneni infringenda. Juvat mox vulneri amputatum caput & contusum applicare haberi si potest, vel scarificatur vulnus & cucurbitæ applicantur, virusque eliciatur, supra partem affectam ligaturæ fiant fortes. Exhibeatur Theriaca Andromachi cum vino, ut sudor eliciatur, vomitus procuretur. Commendatur Allium, succus foliorum fraxini, melissa cum baccis Lauri, Juniperi. Vulnus foveatur diu multumque cum decocto Scordii, & corticum fraxini cum vino, Theriaca applicetur.

Ingentis SERPENTIS AMERICANI pellem ex Brasiliâ mihi attulit Nobiliss. Christophorus Lindenaw, longitudine pedum novem, latitudine unius, elegantissime variegatam & squammis quasi pictam, respondentem planè ei quam delineat Clusius lib. 5 Exot. cap. 18. Collum angustius est, & caudam versus paulatim etiam in angustum contrahitur. Tota pellis squammis tecta serie pulchrè dispositis, pronâ parte minoribus, supinâ majoribus, colorum varietate eleganti. Nam dorsum à capite ad extremam caudam, continuo ordine, secundum longitudinem nigricantibus quasi Clypeiformibus maculis ornatur, extrema verò cauda ovalis formæ maculis nigricantibus distincta, latera alterius formæ maculis, instar foliorum mali, depicta sunt, specie venusta, colore subfusco. Elegans, sive colorem, sive macularum dispositionem consideres.

BRACHIANI SERPENTIS exsuvias à Clariss. Viro D. Thomâ Bartholino habeo elegantes, longitudine pedum quatuor cum semisse, crassitie pollicis in medio, colore cinereo, in dorso squammis subnigricantibus parvulis, minoribus in collo, majoribus in dorso, sub ventre longis & magnis. Exuti capitis & oculorum in iis cospiciuntur vestigia, cauda in apicem acutissimum terminatur.

Hi serpentes Brachiani vocantur à loco ubi inveniuntur, nam octo milliaribus Italicis ab urbe Brachianâ est Styglianum seu aqua Stygia, unde non procul prope villam Sasso dictam mons est, in cujus vertice domus Fumarola, à cujus montis spiraculis deorsum

ſum verſus quindecim ferè paſſuum ſpacio deſcendentibus occurret ulmus, arbor conſpicua, ſub quâ ſpecus,in quâ ſerpentes hi viſuntur. Cujus ſpecus hiſtoria, cum rara ſit & ab Athanaſio Kirchero lib. 3. catenæ Magneticæ cap. 4. §. 2. deſcripta, ex eo non gravabor eam referre.

Specus ſeu caverna, vulgo la grotta delli ſerpi, duorum hominum capax,fiſtuloſis quibuſdam foraminibus in formam cribri perforata cernitur, ex quibus ingens quædam principio Veris diverſi colorum ſerpentum, nullâ tamen,ut dicitur,ſingulari veneni qualitate imbutorum progenies quotannis pullulare ſolet.

In hac ſpeluncâ Elephantiacos, Leproſos, Paralyticos, Arthriticos, Podagricos, ſimilibuſque deſperatis membrorum affectionibus laborantes,nudos exponere ſolent, qui mox halituum ſubterraneorum calore in ſudorem reſoluti, ſerpentum propullulantium, totum corpus infirmi implicantium,ſuctu linctuque ita omni vitioſo virulentoque humore privari dicuntur, ut,repetito hoc per aliquod tempus medicamento,tandem perfectæ ſanitati reſtituantur. Et paulo poſt: Speluncam per avia & devia non ſine periculo adii, & quæ de ſitu montis, de ſpiraculis ſeu evaporatione, de cavernâ & ſerpentibus inaudieram, omnia vera eſſe cognovi; ſpeluncam ingreſſus, eam utcunque calidam inveni, at ſerpentes non vidi, utpote eo tempore latitantes, ſpoliis tamen & exſuviis eorum ulmus paulo ante memorata ita onerabatur, ut Staphilodendrum, coluteam ſeu veſicariam folliculis refertam dixiſſes, quæ ſerpentium quorum mons ſcatet geniminis luculentum præbebant teſtimonium. Imo auribus ad meatuum orificia applicatis, neſcio quod obtuſum murmur aut quis ſibiloſus ſtrepitus, ſi non aëris cum halitibus incluſis luctæ, certe latentium anguium manifeſtum ſignum percipiebatur, &c. Poſt aliquot lineas hæc ſequuntur. Cura ita peragitur: Æger præviis purgationibus primo diſpoſitus in ſpeluncâ ſupra ſtratum exponitur totus nudus, qui vix ingreſſus ſtatim ex evaporatione halituum calidorum in ſudorem reſolvitur, ſudorem ſomnus ſequitur, & dum ita ſomno ſopitus immotuſque jacet æger, ſerpentes è cavernis ſuis ſudore allecti egredientes, totum dormientis corpus ſpiris ſuis implicant, illud innoxie lingendo ſtringendoque, qui tamen ad minimum motum aufugientes latibula repetunt. Ubi duabus, tribus aut quatuor horis ita jacuerint, ii qui curam ægri habent,è ſpeluncâ erutum,veſtimentiſque indutum, in vicinam Fumarolæ domum introducunt, ubi poſtea requie captâ variis confortativis reficitur, duratque hæc cura donec intentus ſanationis effectus conſecutus fuerit.

Hanc ſpeluncam non aliam originem habuiſſe niſi à Leproſo, indigenæ norunt. Hic Româ ad huic loco vicina balnea iturus, dum in hoc monte errabundus nocte unâ, cum pluvia ingruiſſet, diverticulum quæreret, caſu in hanc ſpeluncam incidiſſe dicitur, quam cum calidiſſimam reperiſſet, ſepoſitis veſtibus ingreſſus, moxque ſudore ſomnoque vehementi correptus, in eâ magnam noctis partem tranſegit. Evigilans verò cum ſerpentibus ſe involutum reperiſſet, horrore immenſo correptus, foras prorupit, & qui ſe à ſerpentibus paulo ante devoratum credebat, eorum beneficio integram ſanitatem ſe reperiſſe comperit. Quo exemplo ducti multi alii Pſorâ laborantes, poſtmodum ſerpentibus ſe lambendos, in dictâ ſpeluncâ, non ſine deſiderato effectu expoſuerunt.

Scorpio animal eſt quod noſtra non fert terra, ad inſecta potius quam huc referendus, mole corporis exiguâ, articulum digiti vix ſuperans, caudam ſi exceperis articulatam ejuſdem longitudinis, dorſo depreſſo & latiuſculo, internodiis cancrorum more diſtincto, cruſtâ duriuſculâ, colore fuſco, capite exſerto & prominente, brachia ſeu forfices habet quibus obvia detinet dum pungit; pedes utrinque quatuor, biſulcis etiam dotati forficibus, caudam oblongam tenuem, articulatam, aculeo præditam, quo pungit & venenum ejaculatur. In hoc aculeo Plinius meatum quendam ſinuoſum eſſe ait, adeò anguſtum ut viſu non percipiatur. In eo venenum gigni, continerique, quod cum ille ferit, mox per foramen, quod minus cerni poteſt, emanat. Generari volunt partim per putrefactionem, partim ex ovis propriis, & terrâ vivere ſtatuunt.

Quamvis Scorpiones animalia ſint venenata valde, ſuos tamen in Medicinâ habent uſus; paratur enim ex iis, in novâ ollâ obturatâ uſtis, pulvis, quo quidam ad calculum comminuendum utuntur. Oleum quoque ex vivis iis in oleum commune immerſis & ſuffocatis, cujus uſus eſt contra Ictus ſcorpii, venena alia & morbos venenatos. Aliquando crudi in uſum veniunt, ſi contuſi adhuc vivi ſuis Ictibus imponuntur, venenum enim inflictum extrahunt.

Rubetæ

RUBETÆ seu Bufonis (ad quadrupedia digitata ab Aldrovando refertur) mentionem quod hoc loco faciam, in causâ est ejus corium, quod mihi Clariss. Vir M. Aurelius Severinus, in Academiâ Neapolitanâ Anatomes & Chirurgiæ Professor eximius, transmisit, longitudine est unciarum quinque, totidem latum, fermè quadratum, nisi quod eminentiæ capitis, pedum, &c. inæquale illud reddant.

Animal hoc omnibus notum, ab autoribus ad Ranas exitiosas refertur, quod quandoque in ipso saxorum meditullio natum esse animadversum est, alioquin ruderibus & terrenis gaudet scrobibus. Corio adeo crasso & tenaci tegitur, ut ligno acuto vix perforari possit, adeoque decolorato, ut, si quis optimè coloratus diutius intueatur, pallidus & quasi Ictericus reddatur. Ventre est turgido, noctu quam interdiu melius videt, tardo incedit gradu, hieme latitat. Si sæpius verberetur, primo ex clunibus venenum exprimit, dein guttas quasdam male olentes effundit. Herbas, fraga, fungos & alia ejus generis inficit, obscurum edit sonum & terrâ vescitur.

Venenatum admodum cum sit animal, ejus veneno medentur Cancri fluviatiles, triti & poti, cervi cornu, Poterion, terra sigillata, Smaragdus, &c. Si cuspide acuti baculi caput transfigatur & exsiccetur in sole Bufo, integer, bubonibus pestilentibus impositus venenum extrahit.

CAP. X.

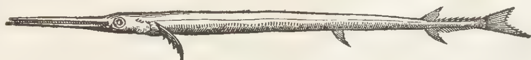
Pisces Saxatiles & Littorales.

A Reptilibus, tanquam ignobilioribus animalibus sanguineis, ad Aquatilia sanguinea progredimur, quæ nostrum tenet Museum, quippe quæ nullibi sine humore degere possunt, vel exiguas saltem in sicco moras trahere. Horum duo sunt genera, unum quod Branchiis præditum, ob sanguinis paucitatem frigidiusculum, solâ aquâ ad refrigerationem indigens. Alterum pulmonibus dotatum, quod quia calidius & sanguinis copiâ præditum, respiratione indiget, nec semper sub aquis degit. Hæc Cetacea, illa Pisces vocantur.

Piscium verò multæ sunt differentiæ, illustres tamen eæ quæ desumuntur vel à corporis tegumento, vel à locis in quibus degunt. Tegumentorum ratione, quidam squammosi sunt, quidam cute tecti, eâque vel asperâ vel lævi. Locum in quo pisces degunt, Aquam esse constat, eaque vel marina, seu salsa, vel dulcis. Quæ vel fluviatilis vel lacustris, quâ ratione quidam pisces dicuntur θαλάττιοι seu marini, quidam ποτάμιοι fluviatiles, quidam λιμναῖοι lacustres. Hujus divisionis habitâ ratione, pisces quos tenemus, in suas distributos classes considerabimus.

A MARINIS ut initium capiamus, ii sunt vel πετραῖοι saxatiles, vel αἰγιαλώδεις littorales, vel πελάγιοι, in alto mari degentes. Saxatiles, qui inter saxa & promontoria vivunt, vel semper ibidem stabulantur, vel maximâ ex parte, quandoque nempe excurrentes in alia loca ut alimenta quærant. Saxatiles autem hosce pisces in squammosos & non squammosos distribuimus.

Inter squammosos pisces refert Aldrovandus ACUM utramque; sed reverâ, qui diligentius hos pisces intuentur, non tam inter squammosos, quam læves locum tribuent. Nos nihilominus ejus secuti vestigia, hic de iis breviter agemus.

ACUS vulgaris Plinio, Aculeatus Bellonio, Græcis βελόνη & ῥαφὶς, nobis Horn-fisch/ in nostro mari, mense Julio & Augusto, copiose capitur. Tenuis & longus est Piscis, rostrum habens acutum, tenue, longum, durum, caput triangulare, ferme ad viriditatem inclinans, inferior maxilla superiori longior, in mollem quandam substantiam degenerans, dentes utrinque parvi & frequentes, oculi magni, rotundi, lutei, Branchiæ quaternæ, duplices, pinnæ duæ parvæ ad branchias, duæ aliæ sub ventre, quas rursum alia sequitur longa, ad caudam se extendens, è cujus regione in dorso alia, cauda in duas pinnulas

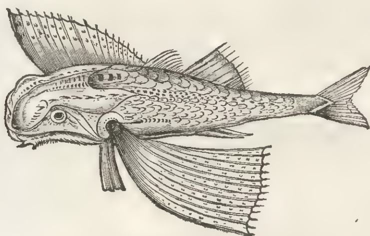
terminatur. Dorſum ejus cœruleum eſt, ad viride inclinans, venter candidus, argenteuſve. Spina dorſi viridis, partes interiores longæ ad corporis proportionem.

In cibos apud nos venit, caro ejus non adeò inſuavis, ſed dura & ſicca, idcirco difficilioris concoctionis. Elixatur recens; ſed copioſe ſumentibus noxam inferre, febreſque accendere credunt.

Acus aristotelis, Typhline Bellonii, Blennus aliquibus, piſcis eſt tenuis & longus, cortice pulchrè cælato tectus, caput exiguum habens, roſtrum oblongum, durum, in extremitate latiuſculum, rictu in altitudinem dehiſcente, figurâ tubæ, adeo tenui, ut, propter roſtri longitudinem & anguſtiam, ne minimus quidem piſciculus ingeri poſſit, Gallis Trompette dicitur. Branchias utrinque quaternas habet, pinnam in dorſo unicam, caudam in tenuem & ſimplicem pennam terminatam, oculos exiguos, corpus oblongum anguloſum, quod à capite ad meatum excrementorum ſemper craſſeſcit, dein paulatim extenuatur.

Ejus cinis exhibitus urinæ ſtillicidium curat, ut tradit Galenus. Totus cum irino unguento inſpiſſatus, & cinis ulceribus inſperſus, eorum putredines ſanat.

Ad Piſces littorales ſquammoſos Hirundo plinii refertur, quem Rondeletius Mugilem alatum, alii Falconem marinum & piſcem volucrem vocant. Caput habet oblongum, ſuperiore parte planum aliquantum, roſtrum acutum, os parvum, edentulum. Inferior maxilla ſuperiori paulo prominentior, oculi rotundi & maximi, Branchiæ utrinque quaternæ, juxta quas binæ ſunt illæ pinnæ, quarum operâ volatum exercet, latiſſimæ longiſſimæque, ventris pinnæ inferiori loco, quam in aliis ſitæ ſunt, magnæ ad caudam extenſæ, alia à podice parva, in dorſo unica; caudæ pinna lata & lunata, quaſi in duas diviſa, quarum inferior major eſt. Squammis magnis & latis, ſed tenuibus tegitur, venter albicat, dorſum ex cœruleo nigricat, cubiti longitudinem attingit.

Algâ & aliis quiſquiliis marinis vivit, volatu ſe extra aquam per aëra effert. Juxta promontorium bonæ ſpei navigantibus in Indiam Orientalem, magnâ copiâ ſe offerunt hi piſces, & quandoque in naves ſponte decidunt, noctu præſertim. Ad centum vel amplius paſſuum intervallum aquas ſupervolant, ut alios piſces inſequentes effugiant, ubi periculum eſt, ne in avium marinarum rapacium ungues incidant, cito merguntur; undique tam in aquis quam in aëre hoſtibus cinguntur.

Carnem habent non inſuavem, qui guſtarunt ſapore cum ſcombro, quem etiam colore refert, convenire ajunt. Caro licet duriuſcula videatur, plurimum tamen ſuppeditat nutrimenti; Elixum præferunt aſſo.

Cuculus marinus, Græcis Κόκκυξ, Gallis Morrude, Anglis Gornart, noſtratibus Kur / à ſono quem pinnis edit dum capitur aut læditur, quibuſdam Coccygium, Sophroni Trigola vel Trigla, Germanis quibuſdam See-hane / Chilonii Smide-knecht.

Tota

Toto corpore glaber apparet, quamvis quidam minutiſſimis ſquammis ad latera præditum putent. Capite eſt magno, oſſeo, cælato, anguloſo, quibuſdam in locis aculeis munito. Nam præter id quod roſtrum in duos arcus ſemicirculum conſtituentes terminetur, ſuper utrumque oculum, ſupercilii loco, duo acutiſſimi extant aculei, poſterior capitis pars duobus conſimilibus horret, utrumque branchiarum operculum item, ſed longiori armatur, ſtatimque à branchiis aliis omnium longiſſimus, utrinque prominet, aliquibus alioquin capitis partibus argentum æmulatur. Oculi nigri, os latiuſculum, edentulum.

In utroque latere à Branchiis, ſub majore illo aculeo pinna eſt ſubrubra magna, ex cujus regione in ventre altera minor utrinque & minus rubra exoritur. Ante has utrinque terni cartilaginei Cyrrhi dependent. A capite per dorſum, ferè ad caudam uſque, duo acutiſſimorum aculeorum ordines deducuntur, in quorum medio duæ pinnæ conſpiciuntur, una capiti proxima, brevior, ſed latior, novemque aculeis horrida, altera longior, ſed ſtrictior, nulliſque armata acûleis. Ventre eſt plano & candido, orificium excrementorum in medio ventre eſt, à quo alia exorta pinna fere uſque ad caudam extenditur.

Capite, dorſo, lateribus & pinnis rubet dum recens eſt. Totus piſcis rotundus carnoſus, Branchias habet utrimque quaternas & duplices. Sonus, quem edit, pinnarum concuſſu perficitur, vocalis alioquin nullus eſt Piſcis.

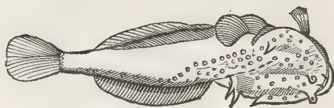
Guſtui haud inſuavis ejus caro, quæ alba, dura & ſicca eſt, ſed tamen friabilis, unde inter ſalubres piſces à multis recenſetur. In aquâ & vino elixatur apud Monſpelienſes, ex aceto & ſucco oxalidis comeditur.

Scorpio marinus, Σκόρπιος & Σκόρπις Græcis, Gallis Raſcaſſe, Italis Peſce ſpinoſo, Germanis Wael-fuſe / Danis Wecke.

Piſcis eſt magno capite, anguloſo, duro, oſſeo, plurimis iiſdemque acutiſſimis & robuſtiſſimis aculeis munito, os ipſi magnum & in eo exigui dentes confuſi denſique, oculi magni, rotundi, exerti, in ſummo temporum collocati, ſuperciliorum loco aculeos habet, branchias quaternas utrinque oſſeo aculeatoque operculo tectas, juxta eas binas latas pinnas totidemque ex harum regione in ventre, ſed minores, in dorſo unicam, ſed latam longamque à cervice ad caudam excurrentem, anteriore ſui parte undecim aut duodecim duris firmiſque aculeis horridam, cætera obtuſam & innoxiam, aliam à podice ad caudam excurrentem habet, brevem ac latiuſculam, tribus hiſpidam aculeis, cauda unicâ alatâ pinnâ conſtat. Totum corpus rotundum eſt, anteriore parte craſſiſſimum, poſteriore tenue. Squammæ, quibus tegitur, adeo ſunt exiles tenueſque, ut, niſi advertas, iis carere videatur. Venter albicat, cætera rubet.

Algâ paſci, & Carnivorum eſſe volunt, aculeis tum ad ſui tutelam, tum ad nocendum & veneno inficiendum utitur. Sed in hiſce locis minus venenatus eſt, nullus enim noſtris piſcatoribus ex illo vel metus, vel ſuſpicio: vulgus caudam, ſues totum piſcem impune vorant. Ejus Ictus, Hepate ejuſdem piſcis & carne impoſitâ ſanantur, aliis etiam curantur antidotis, de quibus alii.

Carnes duræ ſunt & coctu difficiles, ingratæ, ob id negliguntur, pauperiores tamen apud nos detractâ pelle recentes & exſiccatos comedunt. Jus ad alvum molliendam commendatur. Fel ad menſes & ſecundas ex utero educendas, lanâ exceptum & exſiccatum, adhibetur. Ad viſum acuendum, verrucas tollendas, & cutis ſcabritiem commendat Plinius. In capite lapillum inveniri ajunt, ad ſtranguriam & calculum utilem. Scorpium marinum necatum in vino veſicæ calculos & vitia ſanare, jecinoris etiam doloribus mederi, ſi bibatur, autor eſt Plinius lib. 2. cap. 35. Ad exterendos calculos Scorpios tres parvos integros comburito & cinerem propinato, ait liber Euporiſtorum Galeni. Aſſatum Scorpium marinum Calculoſis prodeſſe tradit Marcellus Donatus.

Draco marinus, Græcis δράκαινα, aliis Araneus. Sconveldius piscem hunc à Græcis aut Latinis descriptum non esse putat & Cataphractum vocat, Gallis *Vive*, Hollandis **Pieterman** / Norvagis Kiersing / Norstrandensibus Steen-bicker & Muller.

Est qvandoque palmorum duorum longitudine, quamvis meus sesquipalmum non superet, capite est triangulari, depresso, anguloso, duos circiter digitos lato, cujus latera in ambitu tuberculis aculeatis horrent. Rostrum habet resimum, quatuor apiculis munitum, quorum duo anteriores instar Lunæ cornutæ vel semicirculi se rotundant, reliqui post hos suis aculeis retro conversis conspicui sunt, os in supinâ parte semicirculare habet, parvum, sed incisuram ejus utrinque binis Cirrhis barbatam. Truncus proximè capite depressior octagonus est, prope caudam hexagonus, pronâ parte fuscus, nigris lituris interspersis, circa ventrem planus, in cujus medio podex est, albicans, totus osseis squammis contectus, in quarum medio tumor durus reduncus erigitur, qui in omnibus continuatus corpus angulosum efficit, quod versus caudam gracilescit. Pinnas circa Branchias habet latiusculas duas, sub ventre totidem, sed longe minores, binis fibris constantes. In dorso inter squammarum extantias concavo, duas contiguas parvas, omnes nigris lituris pictas, Cauda in pinnam subnigram exiguam & rotundam definit. Dentes nullos habet, sed horum loco labia aspera. Squillis aliisque minutis piscibus vescitur.

Piscem hunc omnium marinorum, Pastinacâ exceptâ, venenatissimum statuunt, aculeis suis Ictum periculosum inferentem, inflammationes & febres excitantem cum dolore immenso, unde gangræna. Antidotum est piscis ipse, aut ejus Hepar, si plagæ mox applicetur; dolorem enim cessare facit & venenum extrahit.

Resecto capite coquunt ex aquâ, & abrasis crustis cum butyro comedunt, ob carnis dulcedinem in deliciis habetur. Recentis hujus piscis capitis cinis, omnibus venenis resistere vult Rondeletius. Plinius dolores dentium sedari ait, si gingivæ ossibus Draconis marini scarificentur.

Dracunculus, quem Rondeletius à solo Plinio nominatum putat, à Gallis Lacert vocatur, quod Lacertis terrenis quodammodo similis.

Dodrantali est magnitudine, rostro acutiore, capite latiore, ore parvo sine dentibus, oculos magnos supra caput habens, os in aculeum definit ad caudam spectantem, pinnas longissimas pro corporis magnitudine obtinet, partim aureas, partim argentei coloris, quæ ad branchias sitæ aureæ sunt, in radice argenteæ. Quæ à supinâ parte, à cæterorum marinorum piscium pinnis situ & magnitudine dissident. Nam & ori propiores sunt, & longiores iis quæ ad branchias. In dorso duæ eriguntur, prior parva est, aurea & argenteis lineis distincta, posterior magna admodum in medio dorso, Papilionum alis, radiis quinque hordei aristis similibus, membranâque constans. Radii priores longiores sunt, posteriores breves. Hæc in medio dorsi cavo quasi vaginâ clauditur, alia à podice ad caudam transcurrit, etiam aurea, demptis fimbriis nigricantibus. Corpus totum sensim gracilius fit & in pinnam longam terminatur, cujus fimbriæ nigricant. Est & picto corpore, nam ab hujus medio argenteæ lineæ ad ventrem ductæ sunt. In maxillis partibusque anterioribus, veluti punctis argenteis notatur, ventre est lato, plano, candido, & cuticulâ tantum tegitur, capitur maxime diebus canicularibus.

Rarum piscem esse refert Rondeletius, & tum ob raritatem, tum venustatem, summumque rerum omnium opificis Dei in hoc pisce artificium eum piscatores admirantur, & amicis, qui naturæ rerum contemplatione delectantur, dono dant. Quem ego possideo captus est circa promontorium Scavenianum in Cimbriâ, mihique à parente

P.M.Wil-

P. M. Wilhelmo Wormio, tunc temporis Regio ibidem Telonii præfecto, transmissus cum aliis rarioribus piscibus, qui ibidem capiuntur; sed temporis injuriâ à colorum varietate multum remisit.

MINUTUM quendam PISCICULUM, vix unciæ longitudine, ex Indiâ Orientali allatum, cum aliis quibusdam mihi obtulit Vir Clariss. D. M. Laurentius Bordingius, quem titulo Indiansche-söhane se accepisse refert, eo quod vivus sonum Galli imitetur. Ore & rostro est acuto, corpore toto muricato, colore cinereo, pinnas duas alarum instar ad pectus extensas & capillaceas habens, capite triangulari, quinque spinis horrido. Dorsum quatuor ordinibus tuberosis præditum, radios de se stellares ejaculantibus, ratione reliqui corporis amplum; quod mox cauda excipit sexangularis, spinosa quoque; sed ex eâ aliquid est amputatum. Sonum si quem edit, pinnis, ut cuculus, excitat, cum nullus piscis detur verè vocalis, ut supra dictum.

Hunc Piscem demum ex effectis comperi esse Physam seu ORBEM ÆGYPTIACUM quamvis minimum, de quo Rondeletius lib. 10. Hist. Pisc. cap. 11. Hic orbis Piscis, Nili & maris rubri accola, exsiccatus & tomento vel algâ oppletus, inter templorum anathemata, vel cubiculorum ornamenta suspenditur, eam cœli partem, à quâ ventus flat, rostro ad eam converso, indicare solet.

Sic Aldrovandus. Est Orbis hic non nostri maris, sed Ægyptii accola, ex quo Nilum quoque subit, & ad illud ostium maximè adnatat, quod Salticum appellatur, in eoque potissimum capi solet. Accepimus præterea in cibos non admitti; sed non aliam ob causam ab Ægyptiis capi, quam ob insolentem corporis figuram, detractum corium tomento implentes externis vendunt.

Habet tamen ita suspensus hunc usum, ut cœli partem, à qua flat ventus, rostro ad eam converso, indicet. Unde à quibusdam Germanis non sine causâ Sehe-hane/ hoc est, Gallus marinus vocatur, ideo forsan, quod, sicuti Gallus templorum turriumque fastigiis impositus ventos demonstrat, ita & hic piscis. Quod verum esse experimento comperi in parvulo meo.

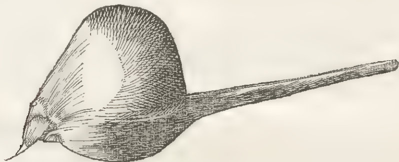
ORBIS OCEANI, ob corporis formam contractam sic dictus, aliquibus Lepus marinus, in nostro mari frequens, ut & in foro piscatorio vernali tempore, Zee-haes Hollandis, Snottolck/ Gaf-podde aliis, nobis Steenbid/ à Stephano Schonvelde ita delineatur. Rostrum habet obtusum, os non amplum, inter hoc & oculos foraminula duo, fistulis exiguis conspicua. Branchias parum incisas. Dorsum à capite in gibbum semicircularem fastigiatur. Latera binis veluti carinis, quæ multis obtusis clavis horrent, protuberant, venter planus, in ambitu decem clavis exasperatur. In cujus medio podex est raræ magnitudinis, ita ut totius corporis figura fere heptagona sit. Corio tegitur denso, ad tactum aspero, quod nullo detrahitur negotio, cuique dorsi gibbus & clavi facile adhærent, relicto pauxillo carnis mollis & excrementitiæ circa spinas, ingrati & ferini saporis in iis quibus pallidæ pinnæ sunt, paulo gratioris quibus rubentes. Pinnæ ad branchias duæ sunt, tertia pronâ parte, supinâ quarta, quarum altera superior inferiori ex adverso respondet fere, & striatæ fermè omnes, prope caudam gracilescentes, quæ in pinnam continuam rotundam exit. Sub sterno quiddam circulare habet, instar scuti carinatum, quo lapidibus, ligno, solo arctissime hærere potest, adeò ut ægrè inde avellatur. Dentibus caret, quorum loco in anteriore oris parte gingivas habet asperas, in faucibus superioribus duo ossa, in inferioribus unicum, omnia aspera. Venter prominet, ovis præsertim gravidus. Oesophagus laxus est, ventriculus amplus, oblongus, multis appendicibus vallatus, cui Epar incumbit, pallidum ex rubro. Intestina porci instar varia, multis gyris huc illuc recurrentia. Cor inter branchias triangulare, rubellum. Squillis & pisciculis minutis vescitur. Duûm generum est, unum minus, purpurascentis in dorso coloris, saporis gratioris, hoc nostri Steen-bid vocant. Alterum majus, crassius, nigri & luridi coloris, carnis insuavis, nostris Quapsow. Parum externâ differunt figurâ: adeo ut existimem alterum marem, alterum fœminam esse.

ORBIS ACULEATUS, Æliani πεξότης lib. 12. de Hist. Animal. cap. 25. quem redemi à milite quodam Gallo, qui cum navibus Belgarum Indicis huc appulit Anno MDCLIII. mense Augusto, ab eo quem describit Clusius lib. 6. exot. cap. 21. non nisi magnitudine & paucis aliis differt.

Meus enim ab extremo oris ad caudæ initium decem saltem continet uncias, adeò ut duplo minor sit eo, quem Clusius delineat. Medio corporis ambitu pedem unum

cum quatuor unciis obtinet, corio circa ventrem albescente, in dorso violaceo, maculis nigris magnis conspersо: Undiquaque firmis & acutis spinis horridus, quarum bases in binas alias breves & sub cute latentes desinunt. Os exiguum triangulare, acutum, rictu vix unciam amplitudine æquante; bina ossa dentium loco habente, superius unum, inferius alterum. Oculorum vestigia magna. Pone oculos utrinque in lateribus pinna, unciam unam longa, binis item aliis ejusdem penè longitudinis, quarum una in extremo dorso, supra caudam, altera sub podice. Caudæ pinna uncias duas æquat. Spinæ longiores semiunciales. Ælianus non ineptè cum Erinacio comparat.

Aliud ORBIS genus eodem tempore ab eodem accepi, quod nescio an ab alio sit descriptum: hirsutus enim est, non armatus aculeis aut spinis, sed brevissimis setis densè stipatus, unde ORBEM HIRSUTUM ego voco. Magnitudine ferme par priori, colore fusco. Caput prominulum acutum, os quatuor constituunt ossa lata, in extremitate in acutum contracta, & simplici lineâ juncta, quorum duo superiorem constituunt maxillam, inferiorem duo, sine dentibus. Venter albicat aliquantum, sed dorsum fuscum, oculorum orbitæ corruptæ erant & exesæ, pone quas ad latera pinnæ duæ, unciam fermè æquantes, una sub caudâ ad Uropygium. Cauda, quæ non hispida sed lenis est, pinnam obtinet longitudine & latitudine unciam paulo superans. Totius piscis longitudo unciarum est octo, ambitus duabus unciis pedem superat, figurâ orbiculari.

Mirum quoddam os mihi exhibitum est, quod suâ figurâ quasi murem repræsentat, rostra duo habet mobilia, acuta, quorum minus majori incumbit æquè mobile, ventrem crassum, sphæricum, ovi ferme gallinacei magnitudine, caudam longam, angustam, crassitie pennæ anserinæ, sub ventre est sinus profundus, in extremitatem caudæ excurrens, paulatim ad finem gracilescens, colore & duritie est osseo, longitudine pari, superat uncias quatuor, quarum, duas cum dimidiâ ferme cauda tenet, pondere unciæ unius circiter; ex quo animali, & ex quâ corporis parte, ignorare me fateor: fuere quidem qui ex pisce remorâ illud esse dixerunt, (quem rite depinxit Ferrandes Imperatus l. 28. circa finem, male, Aldrovandus, de piscibus, & Jonstonius) sed mihi non videtur verisimile, siquidem figuram Remoræ, quam dat Imperatus, profitetur ejusdem esse magnitudinis, cujus est piscis ipse parte maximè crassâ, circa collum unciam unam crassitie vix superat, os vero nostrum duas, adeò ut tantillum corpus tantum os capere non possit, in primis si cute & carne tegi debeat. Nisi majores dari eo, quem delineavit Imperatus, asserere quis velit. In Gazophylacio Illustrissimi Archiducis Ferrandi Caroli, quod est in arce Amris, capsâ octavâ simile os asservari accepi, titulo ossis Remoræ, quod Triremibus quibusdam adhæsisse referunt.

CAP. XI.

De Piscibus Pelagiis.

PELAGII Pisces, qui ut plurimum in alto degunt Pelago, varie dividi possunt. Quidam eorum semper in alto visuntur Pelago, quidam flumina quandoque petunt. Qui semper in alto, sunt squammosi vel læves; atque hi vel ossei, vel cartilaginei, loco ossium cartilagines habentes.

Inter osseos ponimus nos XIPHIAM seu gladium, qui à rostri mucrone nomen sortitus est; Galeotta Straboni, Italis Pesce Spada, Germanis Swerdt-fisch.

Piscis

Piſcis eſt magnus, ad Delphini magnitudinem accedens, pelle capitis glabrâ & ſplendidâ, reliqui corporis ſuperioris aſperâ, nigricans, venter colore argenteo, oculi ampli emiſſititii, ovi gallinacei magnitudinem æquantes, ante hos foramina duo, branchiæ utrinque octonæ duplices. Caput in acutum deſinit, ac tandem in roſtrum latum juxta caput digitos quatuor, longum pedes duos cum dimidio, oſſeum, ſolidum, poroſum, cinereum, paulatim in acutum terminatum. Maxilla inferior non roſtrata, formâ triangulari, pedem longa, ſine dentibus, (quorum vice oſſa quatuor oblonga & aſpera in palato funguntur) cujus medium oculorum regioni reſpondet, extremum ſuperioris roſtri, pedum trium longitudine ſuperat. Mucro figurâ gladio exactè reſpondet, unde etiam piſci nomen. Pinnas habet ad branchias duas, in medio ventre unicam, ſupra dorſum majorem aliam, aliam minorem non procul à caudâ. Corpore eſt tereti, à capite ſtatim valde craſſo, deinde ad caudam uſque tenuiore ſenſim facto. Præpinguis eſt, adipemque in dorſo habet plurimum. Roſtrum adeo durum, ut eo naves perforari conſtet.

Carnis durioris & concoctu difficilioris eſſe plerique autumant, quocirca ab eâ abſtinendum ſuadent, juniores tenuiores & palato gratiores autumant.

Mihi hujus piſcis duo ſunt roſtra ſeu gladii, alter aptato manubrio ligneo verè gladium refert, ac licet amputatus ſit apex, duorum tamen pedum longitudinem ſuperat, latitudo, juxta capulum, quatuor ferme eſt digitorum, in medio aliquantulum protuberat, ex duabus quaſi laminis oſſeis ac duris conflatum, quarum medium poroſum ac ſpongioſum quid occupat, colore nigricante.

Roſtrum alterum, priori aliquanto tenuius, coloris eſt cinerei ad flavedinem tendentis, pedum duorum cum ſemiſſe longitudine, quà capiti jungitur, pollicum trium latitudine; figurâ alioquin & ſubſtantiâ priori reſpondens, utrinque acutum, inferiori parte eminentia quædam in medio exſtat, vaginæ cultrorum figurâ reſpondens

THUNNUS etiam piſcis Pelagius oſſeus, non ſquammoſus, veteribus olim magno erat in precio, variaque apud eos invenit nomina, præſertim ratione ætatis. Ad triginta duos pedes magnitudine excreſcit, capitur quandoque in mari Mediterraneo, atque ex Oceano eo defertur. Piſcis eſt gregalis, de quo variæ opiniones.

Salſamenta olim ex Thunnis parabantur præſtantiſſima, inter quæ præferebantur ὡραῖα, ex pulpâ caudæ proximâ confecta.

Mihi ex hoc piſce oſſa ſunt quædam, quæ ob articulationem quam habent miram, præſertim circa caudam, digna etiam ſunt viſu.

URANOSCOPI piſcis humor Cryſtallinus magnitudine piſum æmulatur, ſed adeo perſpicuus & clarus, ac ſi ex vitro factus eſſet. Ejus mihi aliquot ſunt exempla, propter perſpicuitatem & pulchritudinem commendanda. De piſce ipſo videatur Rondeletius, Geſnerus, Aldrovandus.

Inter Pelagios piſces Cartilagineos primum locum ſibi vendicat CANIS CARCHARIAS dictus, quod voraciſſimus ſit, & dentibus valeat plurimis ac robuſtiſſimis. Κάρχαρος acutum aſperumque notat. In ſpeculo Regali Norvagico Vagn-gualer / vel Gual-hundt vocatur. Vulgo ein Haf-kal.

Piſcis eſt magnus Cetaceus, non tamen Cete, quia vivos non excludit fœtus, quandoque mille librarum, imò ad quatuor millia accedens, teſte Gillio: Niceníes quendam cepiſſe refert, in cujus ventre integer homo repertus, & Maſſilienſes alterum, in quo homo loricatus latitabat, unde Rondeletius ſuſpicatur hunc fuiſſe piſcem, qui Jonam Prophetam devoravit. Os non in roſtro eſt, ſed parte ſupinâ, in quo dentes duriſſimi, acutiſſimi, trianguli figurâ, ordine triplici, utrinque ſerrati. Qui in priore ordine ſunt, extra prominent & in anteriorem partem vergunt. Secundi ordinis rari ſunt & cum reliquis in os recurvi, maximâ ex parte in utrâque maxillâ, carne molli fungoſâque tecti. Quælibet vero maxilla duos & ſeptuaginta comprehendit, quæ ſumma eſt in utrâque centum quadraginta quatuor dentium. Dorſum breve & latiuſculum, Laterum & tergoris pinnæ magnæ, binæ haud procul à caudâ, una ſuperior, altera inferior, ad branchias & podicem binæ aliæ, una in dorſo medio, cauda minus craſſa ſpiſſaque in lateribus compreſſa, duabus conſtans pinnis. Oculi magni rotundi, ventriculus vaſtiſſimus. Corio tegitur ſpinis hiſpido. Voraciſſimus piſcis, carnis humanæ avidus, Thunnorum hoſtis infenſiſſimus.

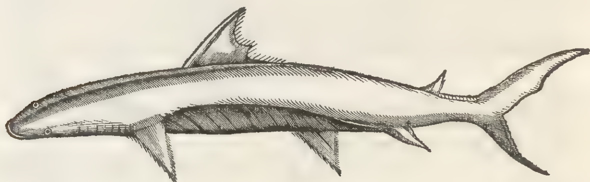
Carne

Carne eſt candidâ, quæ à quibuſdam in cibos expetitur, ſed præduram & excrementitiam eſſe neceſſe eſt, idcirco nutrimenti minus probi; oleum ex iis coquunt Iſlandi lucernis aptum. Dentes argento includuntur & collo puerorum ſuſpenduntur, quia dentitionem juvare credunt, & pavores arcere. Ex iiſdem dentifricia parat Rondeletius, ad dentes firmandos & dealbandos.

Mihi exſuviæ ſunt fœtus hujus piſcis, longitudine pedum duodecim, humor Cryſtallinus, Dens major, cerebellum.

Præterquam quod exſuviæ, quas teneo,os dentibus repletum habeant,etiam ſingularis mihi eſt dens magnus, trigonus, ſerratus, qui exacte refert lapides, quos in Inſulâ Melitâ inveniunt & Gloſſopetras vocant, de quibus inter lapides egimus. Varias de iis eſſe opiniones tum innuimus, ſiquidem ſint qui linguas ſerpentum petrefactas eſſe putent; item qui dentem Carcharias in lapidem converſum, item qui ſui generis lapidem exiſtiment, de quibus tum noſtram protulimus ſententiam.

Cerebellum Canis Carcharii mire à quibuſdam ad calculos pellendos commendatur, & à quibuſdam male lapis vocatur, cum inſtar pollinis ſit friabilis. De eo ita ad me ſcripſit Clariſſ. Vir D. Johan. de Laet, qui ejus mihi tranſmiſit particulam. Habui aliquando magnam ejus copiam, cum conjunx viveret, quæ iſti morbo erat obnoxia, illâ defunctâ neglexi. Veruntamen in ipſâ nunquam auſus fui experiri, quia ureteres habebat anguſtiores, & hoc medicamentum valide admodum dejicit, & cum ſummâ cautione eſt uſurpandum. Habuerunt tamen à me multi, qui ſingulare levamen ſunt experti.

☞ Canis galeus quibuſdam, Glavius Æliani, Gaelar Danis, corpore eſt oblongo tereti, à podice ad extremam caudam ſenſim gracileſcens, corio tectus lævi,roſtro acuto & rotundo, oculis magnis rotundis, ex quorum inferiore parte enaſcitur membrana candida, quæ ad oculos ſurſum attollitur, eiſque tanquam nubes caliginem offundit. Os ſupinâ parte duobus dentium ordinibus denticulatum, primis tribus ad latera ſpectantibus, ante ipſum duo foramina olfactui dicata, branchias utrinque quinque, juxta eas, pinnas duas, utrinque unam, aliæque duæ rurſum ſupinâ parte, in utroque podicis latere una enaſcitur, præter quas duæ appendices, utrinque una ex podice pendens. In dorſo binæ ſingulares eriguntur pinnæ, prior & major in medio, poſterior & minor caudæ proxima, è cujus regione etiam altera ſingularis, imo ventri hæret. Dorſum cœrulei coloris exſaturati, unde illi cognomen, venter candidi. Cauda in geminam & inæqualem pinnam degenerat, ſuperior namque pars major, inferior minor. Quandoque ad centenas libras excreſcit. Ova gignit Vitellis ovorum gallinarum ſimilia, ex quibus fœtus nutriuntur, donec perfecti foras excludantur. Non ſolum majores piſces natantes, ſed & homines adoritur.

Inſuavem duramque carnem habet, unde ægrè concoquitur, ſordidæ plebi relinquitur, quæ ſale condire ſolet & in cibos transferre.

Galeus asterias, Muſtelus lævis, Danis Gaelege / quaſi Canem Medicum diceres, roſtro, branchiis, pinnis, totiuſque corporis habitu parum differt à præcedenti. Minor tamen eſt, os habens ſub roſtro edentulum, dentiumque loco maxillas aſperas, foramina item duo odoratui deputata, oculos parvos oblongos, juxta quos duo foramina tergum verſus, auditus organa, branchias quinque, pinnas duas latas ſub ventre ad caput ſitas, alias duas juxta podicem, in dorſo duas, cauda ex duabus quoque conſtat.

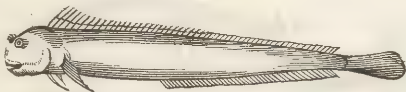
Meus

Meus longitudine cubitos fermè duos attingit, dorso & pinnis puniceis, variis maculis stellatis per totum corpus insignitus, unde & nomen Asteriæ obtinuit, cute asperâ & durâ, præsertim si à caudâ sursum versus manus duxeris, sin à capite ad caudam minimè. Inter cibos vix locum obtinebit, quamvis Norvegi eum magni faciant, ac carnes ejus salubres judicent, morsibus à canibus marinis inflictis mederi arbitrantes, stomacho debili conducere putant, si excoriatus & in craticulâ tostus exhibeatur. Corio ligna poliunt & ebur, eoque quandoque ensium manubria muniunt.

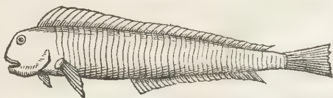
CENTRINE, Græcis κεντρίνης, seu Piscis Aculeatus, Italis Pesce Porco, quod in cœno volutetur, Gallis Bernader. Nostrates Scavenii, à quibus ad me devenit, Gaffmus / quod caudam oblongam attenuatam instar muris habeat. Clusius Acanthiæ speciem constituit.

Respectu Galearum brevis est & crassus, caudam ejus tenuem si exceperis, Rostrum habet non admodum extensum aut acutum, sed aduncum, caput exiguum, os mediocre, edentulum, Branchias utrinque à lateribus quinque. Mas in vertice os quoddam semicirculare gestat Lunæ figurâ, quo destituitur fœmina, quod forsan illud est de quo disputat Aldrovandus, & ab Athenæo πρώτην λόφιαν vocari putat. Pinnæ ad Branchias, utrinque una longa & lata, totidem minores ad podicem, juxta quas in Mare corpora duo oblonga cartilaginea bifurcata conspiciuntur, quà divaricantur hispida & parvulis prædita aculeis, exterius lævia, quæ membra genitalia esse puto, iis enim in fœminâ eodem in loco duo respondent foramina, ut uterque duplici præditus videatur genitali. In dorso duæ sunt pinnæ, quarum prior mox à capite statim enascitur, ac cristæ instar surrigitur, aculeo armata corneo, longo, & ad caput se inclinante, altera mox in dorso emergit, minor, sed longissima, ad caudæ nempe extremitatem excurrens. Juxta finem longioris partis caudæ, alia tenuis oritur, quæ in extremitatem, quæ tenuissima est, excurrit. Cute est lævi, colore cinereo. Mas ut plurimum minor fœminâ. Meus, si à capite ad caudæ extremitatem metiaris, pedes habet duos cum semisse, sed apex caudæ, seu extremitas attenuata pedem superat.

Ingratam & concoctu difficilem habet carnem. Hepar ejus, ad duritiem Hepatis emolliendam, cum appropriatis commendant. Cinis ad Psoras capitis & ulcera commendatur. Fel suffusiones delere volunt palpebris illitum.

STURIO nomen Gothicum esse afferit Jul. Cæs. Scaliger, & ab eâ gente in reliquam Europam translatum. Quod facile mihi persuasero: Stur vel Stoer magnum notat in nostrâ linguâ, quocirca probabile est ob magnitudinem suam hoc generali nomine appellatum quoque fuisse hunc piscem. Accipenser veterum esse videtur & Galeus Rhodius Athenæi, Ausonio Silurus, Nobis Stöer.

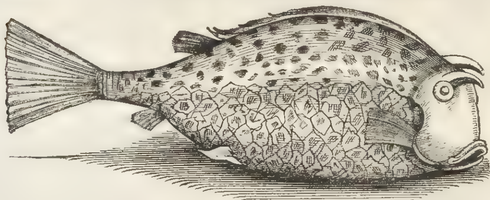

Oblongo teretique est corpore ac fermè triangulari, exili, subtus quodammodo planus, dorso verò semirotundo; caput quadratum & ad effigiem parvæ pyramidis protensum. Os illi sine maxillis, sine dentibus, diversum penitus à reliquorum piscium formâ, idque sub mento in ipsâ prope jugulum parte, ad similitudinem fistulæ arundinaceæ rotundum, semperque patens, cartilagineum, summè candidum. Totum caput durâ potius & callosâ cartilagine, quam certis ossibus constat. Naribus prætenuibus supra rostrum refrigeratur.

Branchias habet quaternas, osseo operimento, oculos parvos; ex rostro gemina barba. Toto dorso crassiores quædam squammæ osseæ,certo numero ordineque distinctæ, intercurrente spinæ acie ad elegantiam eminent. Cæteræ corporis partes cuticulari & scabro admodum operimento seu cute teguntur, ad subviridis atrique coloris speciem. Venter cute lævi & argenteâ tegitur. Linguam habet crassam & duram, gulam undequaque rugosam. Pinnæ sunt ad Branchias duæ; totidem in ventre ad podicem, præter quas in dorso prope caudam alia unica erigitur, ventri alia subnectitur. Cauda in duas pinnas degenerat; quarum superior crassior atque duplo longior exstat.

In Albi crebrò capiuntur Sturiones, adeo ut inventus sit qui ducentas sexaginta æquaret libras, circa Vernum tempus ex mari in Albim ascendit & parit. Et salsâ & dulci gaudet aquâ, nisi utrisque libere fruatur, ægrè incrementum capit, ut in junioribus ex mari in vivaria & lacus translatis constat. Muco, sordibus, minutissimisque quisquiliis vivit, quas sugendo ingerit; cum edentulus sit. Dum escam quærit, suis more terram sub aquis fodit. Robustus alioquin piscis, qui caudâ magnas moles impellere novit. Cautè à piscatoribus tractatur, ne noceat. In aquâ captum reti ad littus impellunt, ita ut rete non adversum sed ad latus ei sit, secus rete laniat; cum ripam attingit, caput ejus in altum levant, & piscem totum in latus inclinant, sic robore suo uti nequit.

Nobilissimus semper à veteribus habitus piscis, carnem habet duriusculam,præpinguem & glutinosam, non solum recens in cibum admittitur, sed & sale conditus, omnium Cartilagineorum piscium delicatissimus. Ova sale condita & in massam coacta CAVEARE vocant Itali, Saponem nostrum viridem planè colore & substantiâ referentia. A quibusdam in delitiis habentur, sed in iis nihil ego quod sapiat deprehendi. Carnem salsam, vocem juvare scribit Plinius & infixa corpori tela extrahere. Muria in fotibus Dysentericos juvat, & dolores Arthriticorum sopit. Adeps perniones emendat. Ex ejus folliculo secundùm longitudinem extenso Collam præparant quidam.

Piscis quem Clusius lib. 6. Exot. cap. 27. TRIANGULAREM vocat, quemque Lusitanos in Indiâ habitantes Capinos nominare ait, ex Indiâ Orientali ad me delatus, benè respondet Clusianæ descriptioni, magnitudinem & figuram si exceperis. Non enim triangularis, sed quadrangularis est. Ab ore ad caudæ pinnam pedem unum longus. Quod figurâ discrepent, ex eo provenire arbitror, quod, qui pisces hosce exenteratos exsiccant, pro lubitu quandoque diversam eis imprimunt figuram.

Dorsum mei piscis, quod fornicatum, latitudine est trium unciarum cum semisse. Venter, qui candicat, trium quoque est unciarum,à ventre in dorsi eminentiam totidem. Cauda unciam cum semisse longa; pinna, illam finiens, trium. Os parvum, multis exilibus & oblongis dentibus stipatum, non vero serratis ut vult Clusius. Caput ad supercilia prominulum,dorsum testudinatum, unicâ versus caudam præditum pinnâ unciali. Sub oculis circa ventris partem anteriorem utrinque unam habet uncialis longitudinis sursum spectantem, cui adjuncta rimula pro branchiis: quartam pinnam in extremo ventre inter podicem & caudæ initium. Ante oculos singulos parvum foramen. Totus piscis non squammis sed corio tegitur duro tessellato, scutato, certo puncto-

punctorum numero affabre exornato. Dorsi & ventris latera paulo supra podicem in spinas osseas, obtusas, firmas tamen, desinunt. Gibbus, quo præditus fuit ille qui à Clusio describitur, arte fictus videtur; dum enim per eum locum funiculum trajecerunt, atque, ut exsiccaretur, suspenderunt, depresso à pondere reliquo corpore, hanc figuram acquisivit. Meus enim gibbo caret & pari modo levis, quia inanis.

Idem hic piscis describitur à Margravio, in Histor. Brasil. lib. 4. cap. 1. qui Grama Jupum Ape, in Brasiliâ vocari ait, triangularis quoque ipsi vocatur, licet meus sit quadrangularis, recte quoque animadvertit figuras, quibus exornatur, esse trigonas, tetragonas, pentagonas, & sexagonas, ut cutis sit instar tessellati pavimenti. Carne ferme carere asserit idem Margravius, ac cavum esse, solam spinam secundùm longitudinem habens, cui per membranas intestina adhærent, in Ventriculo multum arenæ inventum.

Alius minor mihi obtigit pari modo corio duro tessellis ejusdem generis exornatus, qui à fronte in caudam uncias septem habet, quadrangularis, cornutus: duo enim cornua uncialia, albicantia, acuta in fronte gerit, ac totidem juxta caudam, posteriora spectantia. Unde PISCEM QUADRANGULAREM CORNUTUM voco. Pinnas totidem habet quot prior: sed illa, quæ caudæ adhæret, longissima, unciarum nempe quinque. Cæteroquin prorsus convenit cum priori, magnitudinem si exceperis. Accuratè describitur à Clusio citato loco, Tertius enim est, quem ibi delineat, sed magnitudine meus longe illum superat.

LUPUS MARINUS, Gesnero Anarinchos, vel Scopelos, sed falso, Balthicis Klipfisch / quibusdam in locis Wolf dicitur.

Caput magnum & orbiculare habet, coloris in dorso & pinnis nigri splendentis ad cinereum vergentis, circa ventrem albescit. Pellis tota lævis & glabra est, os latum ac grande, in mandibulâ inferiore dentes acutos & rotundos, gemino ordine dispositos, habet, in acie decem, sed molares utrinque duodecim, duplicatâ itidem serie superior mandibula quatuor anteriores longos & exsertos ostentat, & duodecim aliis acutis munita est, in medio palato, molarium ordines tres, duplicati tamen, ex quibus medius reliquos numero dentium non superat, sed paulo profundius ad fauces descendit. In ipsis faucibus ossa duo aspera sunt, quibus linguæ circa radicem asperitas occurrit, brevibus & acutis dentibus constans. Pinnam post branchias utrinque habet, alarum parvarum in modum, duabus palmis non minorem: in dorso pinna una à cervicis origine ad caudam usque quinque digitorum latitudine extenditur; quarta à podice incipit in caudam, quæ quadrata quodammodo, terminatur.

Mire vorax mordaxque animal est & dentibus suis terribile, Anchoram enim si prehendat mordicus, sonum edit & strepitum, ac vestigia conspicua relinquit. Carnes alioquin habet esui non ingratas.

RANA PISCATRIX, sic dicta quod figurâ parvulam Ranam, recens natam, cum caudâ (Gyrinum vocant) repræsentet. Capite enim & caudâ tantum constare videtur. Piscatricem verò vocant, ob peculiarem astum, quo alios pisces venari solet. Græcis βάτραχος ἁλιεύς. Romæ Martino Piscatore vocatur, quibusdam Diabolus marinus. Holsatis Sehe-gans / Anser marinus, Danis Hafftasche / quasi peram dicas marinam.

Caput habet toto corpore grandius, aculeatum, asperum, orbiculatum & depressum. Os anteriore parte vastum, pro corporis proportione grandissimum & maxime hians, dentibus multis, magnis, acutissimis, in os recurvis, non solum in utrâque maxillâ, verùm etiam in duobus palati ossibus & in linguæ radice. Maxillæ retusæ & semicirculares, inferior longior & prominens, quo fit ut semper os hiet. Lingua magna, oculi ampli in capitis vertice aculeis septi, ante quos propendent duæ appendices tenues, cornicula Plinio, Aristoteli fila, Bellonio cornua.

Branchias habet non detectas. A capite illico cauda sequitur brevis & carnosa, quæ definit in pinnam rotundam, crassiusculam & latam. In medio corporis duas præterea habet pinnas ubi caput caudæ jungitur, membranaceas, crassiusculas; est & alia in superiore caudæ parte, longa potius quam lata, duæ præterea sub ventre parvæ & una caudam versus. Cute est lubricâ & molli, infernâ parte subalbidâ, supernâ ex nigro flavescente. Magnitudo quandoque est tricubitalis. Cartilagineus licet sit piscis, tamen contra morem Cartilagineorum, ova, non animal parit, solitarius est, non gregalis, carnivorus, piger, astu reliquos pisces decipiens. In lutum enim abjectus, cornua ante ora

prætendit, eademque, cum piſces capere vult, ſenſim ad os adducit, atque ita eos capit. Rondeletius extra aquam aliquamdiu vivere ait, ſeque aliquando vidiſſe in littore inter herbas dies duos vixiſſe, vulpeculæque terrenæ noctu paſtum quæritantis pedem dentibus arripuiſſe & ad auroram uſque detinuiſſe.

Vix edendo eſt ejus caro, utpote mollis, inſuavis, ferinæ ſaporis, mucoſa, excrementitia, inſulſa, virus reſipiens. Fel ejus in aquâ marinâ ſolutum pilos exſtirpat, ſuccum ex vino decoctarum carnium, contra venena commendat Rondeletius. De eâ ità differit Athanaſius Kircherus de Magnete lib. 3. part. 6. pag. 672. Mirum & fortaſſe huc uſque, inquit, ignotum in hujuſmodi piſce, me obſervaſſe memini. Eſt enim caro ejus ad lucem quaſi pellucida & inſtar carbunculi fulgens. Unde, ſi, extractis per os inteſtinis partibus, piſcis quantum fieri poteſt extendatur, mirum dictu, extenſus ita ad lucem totus pellucidus & tranſluſtris apparebit, ſi verò in tenebris ventri candelam aut lampadem impoſueris, totus piſcis ſpeciem carbunculi, aut carbonis accenſi, non ſine intuentium horrore præbebit, ut proinde non immerito ab Italis Diabolo marino, ab horrifico forſan & flammigero aſpectu, dicatur.

Sceleton MANUS & COSTAM SYRENES tranſmiſit Clariſſ. Vir D. Johan. de Laet, quæ occaſionem de iis inter Pelagios piſces agendi nobis ſuppeditavit.

Manus quatuor conſtat partibus, cubito, carpo, metacarpo, digitis. Cubitus parvus admodum eſt, trium ſaltem unciarum longitudine, conſtans ulnâ & radio, utrumque os craſſis ſatis fibris cutis & ligamentis firmatum, carpi oſſa adjuncta tenet. Quæ numerari exacte nequeunt, ſiquidem ligamentis & tendinibus adhuc obducta ſunt. Metacarpi quinque diſcreta, ſed vicinis ligamentis juncta, quoad figuram ſimillima oſſibus humani Metacarpi, nectuntur verò reliquis per ligamenta. Quatuor ex iis longitudinem obtinent unciæ unius cum dimidiâ; ſed illud, quod in pollice eſt, minus. Digitorum ſequuntur, inter quæ unum pollici tributum, Indici duo, medio & annulari tria, auriculari duo, quæ minora, compreſſiora ac planiora ſunt quam in homine, & figuram tenent longe aliam, ovalem tendentem. Seſamoideorum ad primum articulum in quatuor digitis adſunt quoque corpora ſatis magna. Atque hiſce manus hæc conſtat, ſuis ligamentis & tendinibus obducta, quæ in univerſum cum ſuâ ulnâ longitudinem obtinet unciarum fermè decem.

Coſta multo ſpiſſior & latior eſt humanâ, ad arcus ſimilitudinem incurvata, longitudine pedis unius cum unciis tribus, in medio latitudinem habens unciarum duarum.

Hanc Syrenen ante aliquot annos in Theatro Anatomico Leidenſi diſſectam fuiſſe à Clariſſ. D. D. Petro Pavio intellexi & ex Braſiliâ advectam. Procul dubio ex illarum fuit claſſe, quas in Braſiliano mari inveniri refert Barlæus, de rebus geſtis Mauritii in Braſiliâ pag. 134. his verbis. Maximè admirationi ſunt Tritones, UPUPIAPRÆ indigenis dictæ, cum humanos vultus aliquà referant, & fœmellæ cæſariem oſtentent fluidam & faciem elegantiorem. Septem octove à ſinu Omnium Sanctorum leucis viſuntur, & juxta portus Securi provinciam. Homines amplexu compreſſos necare opinio eſt. Non conſilio, ſed proniore affectu. Cadavera in littus ejecta, cum oculis, naribus, digitorum extremis, mutilata ſint, vero perſimile eſt, ab iſtiuſmodi monſtrorum ſuctu, vel morſibus iſta eſſe. Hæc ille.

Sed quia de ejuſmodi Syrenibus dubitari ſolet, an dentur in rerum Naturâ, referam quæ fide digna de iis accepi. Athanaſius Kircherus lib. 3. de Magnete part. 6. cap. 1. §. 6. pag. mihi 675. de Syrenibus hæc habet. Capitur certis temporibus anni in mari Orientali Indiæ, ad Inſulas Viſſayas, quas Inſulas Pictorum vocant, ſub Hiſpanorum Dominio, Piſcis quidam ἀνθρωπόμορφος, id eſt, humanâ prorſus figurâ, quem ideo Peſce Muger vocant, ab Indigenis Duyon: caput habet rotundum, nullâ colli intercapedine trunco compactum, extremæ aurium fibræ, quæ & auriculæ nominantur, ex Cartilagineâ carne eleganter veſtitæ, quarum interior pars, ampliſſimis formata anfractibus, veram hominis refert aurem, oculos ſuis ornatos palpebris, ſituque & colore non piſcis, ſed hominis judicares. Naſo nonnihil aberrat, malam inter utramque non uſquequaque eminet, ſed levi tramite bipartitur, ſub eo verò labra magnitudine ſpecieque noſtris ſimillima; dentium, non quales inſunt piſcium generi ſerratilium, ſed planorum & candidiſſimorum, continua ſeries. Pectus albâ cute contectum, hinc atque hinc paulo latius quam pro corpore, in mammas extuberans, neque eas, ut fœminis, pendulas, ſed quales virgi-

nibus

nibus globosas, plenas lactis candidissimi. Brachia non longa, sed lata, ad natandum apta, nullis tamen ipsa cubitis, ulnis, manibus, articulisve distincta. (forsan in viro, corpore cute tecto, non apparent, secus enim docent ossa quæ ostendo) In administris sobolis propagandæ membris, in utroque sexu, nulla ab humanis distinctio; post hæc in piscem cauda desinit.

Ossa hujus piscis habent mirabilem vim atque potentiam sistendi & attrahendi sanguinem. Didacus Bobadilla vidit ossa hujusmodi scissâ venâ, fluenteque sanguine cum vulneri applicarentur, sanguinis cursum ita stringere, quasi vena ligaretur, etsi non omnia ossa tam sint efficacia, fœminarum marium ossibus multo esse efficaciora, unde in hæmorrhagiâ pulvis inspersus alia omnia restrictiva superat.

Mira ab Erasmo Læto in Historiâ nati & renati Christiani IV. narrantur, de Nymphâ seu Syrene conspectâ prope Samum Danicam, quæ varia mandata ad Regem Fridericum II. deferenda dedit Rustico, & de fœtu, quem in utero gestabat Regina, prædicebat futurum masculum Imperio Danico præficiendum, quod eventus comprobabat. Fuit enim Christianus IV. P. M. Rex Daniæ, &c. Formam hujus Nymphæ quod concernit, retulit Rusticus, eam habitu membrisque virginem plane retulisse, sed obsitum pilis corpus, iisque candidis & densissimis, quales esse Phocarum solent. Præter ubera quæ leniter habebat intumentia, papillas etiam nudas & nonnihil prominentes habuit. Oculos humanis majores, faciem honestam lenemque, os, nasum, mentumque & aures nihil dissimiles à nostris, brachia pilis vestita, ut cæteros artus corporis, sed manus glabras, latas plurimum, reliqua celabat, eâque in re curiosa erat. Toga ex corio Delphinorum, sed plicata, striisque concinnata, totum corpus ad pedes ambiebat. Nomen sibi IBRANT dicebat, retulitque se, matrem & Aviam, Abaviamque sub istis Samsonici maris fluctibus jam aliquot seculis habitasse, Aviamque fuisse quæ Voldemaro Regi denunciasset, de sobole futurâ anxio, natum iri filium, quæ patrem Imperii amplitudine esset superatura; Quæ cum hæc retulisset Regi, paucis post annis desiisse vivere, inque domicilii possessionem successisse matrem, quæ cum aliquot multos supra centum vixisset annos & fatis illam cessisse. Ipsam verò jam penè octuaginta annos natam loci fluctuumque usum obtinuisse.

Relatione Nobilissimi D. Christophori Ulfeldii, Regni Daniæ Senatoris prudentissimi, habeo, quod cum anno 1620. Gotlandiam versus navigaret, obortâ maris tranquillitate & vento existente contrario, vir quidam marinus, paulo minor homine justæ staturæ, se ante navem conspiciendum præbuit aliquoties, barbâ exiguâ, capillis nigris & tonsis, intentis oculis navem contemplatus.

Quod mali ominis esse cum interpretarentur Nautæ, quidam, ex famulis Ulfeldii, Camisiam lineam ad ipsum projecit, unde apparere desiit.

Omnes, qui in navi erant, accurate ipsum contemplabantur, excepto ipso Ulfeldio, qui se tunc temporis somno composuerat. Hæc mihi in prandio præsentibus aliis narrabat vir ille nobilissimus, Anno MDCXLVII. die 29. Octobris.

Varia igitur genera Syrenarum inveniri probabile est, licet haud sciam an illæ, quæ locutæ sunt, ad Naturales referri debeant, cum, humanâ & articulatâ voce loqui, sit supra naturam Piscis. Vide quæ de Tritonibus narrat Damianus Goes in descriptione urbis Ulyssiponensis p. B.

CAP. XII.

De Piscibus aquæ dulcis.

QUIA animus non est omnes, qui apud nos in aquis dulcibus capiuntur, Pisces enumerare: varios, qui aliis forsan rari habentur, prætermittimus, eosque saltem, qui eximii quid habent, delineabimus.

SILURUS, Græcis σιλȣ́ρος, Germanis Wels/ unde nonnullis Velsus dicitur, quibusdam Scheid-waller/ quod, ut Cetus in mari, ita hic in aquis dulcibus excellat magnitudine, reliquisque piscibus sit formidolosus & noxius. Danis Malle.

Figura corporis cum Mustela adeò convenit, ut, si quis eum Mustelam maximam dixerit, non errabit. In tantam excrescit magnitudinem, ut plaustro vix vehi possit. Corpus fuscum est, nigrum, maculis conspersum, squammæ nullæ, sed corium satis crassum & lubricum, caput grande, depressum, os obtusum, oculi parvi, rictus amplus,

ad capitis latitudinem patulus, labia superiora gemino, inferiora unico denticulorum ordine, confusaneorum, introrsum inclinantium aspera, quibus prædam retinet; fauces binis utrinque ossiculis limæ instar asperæ sunt. A labro inferiore dependent barbulæ quatuor, tenues, oblongæ, pallidæ, à superiore duæ ejusdem coloris, duræ, longissimæ, prætenturarum instar, quas ante se modò exserit, modò ad latus componit. Spina illi pro ossibus, non Cartilagines. Pinna in dorso post cervicem unica, quinque fibris elata, post branchias duæ, quarum prima, fauces proxime spectans, aculeo constat osseo, duro, quo infestos sibi arcet pisces, supra podicem totidem, sed paulo minores, ab illo pinna unica lata, coloris subnigri ex fusco maculosi, in caudam usque tenuem & quadratam extenditur, venter magnus & deformis, subalbidus, obscurus, fuscis lituris conspersus, ab illo quod caudam versus reliquum est comprimitur & gracilescit. Cor inter branchias utrinque quaternas situm est, à reliquo abdomine membranoso Diaphragmate separatum, quod gula ampla perforat, à quâ ventriculus dependet & intestina, quæ unicâ revolutione in anum desinunt, ventriculo incumbit: Hepar, ex rubro pallens, duobus lobis distinctum, cui vesicula fellis diluti, aquei, pro modo corporis satis ampla adhæret. Dorso adjacet vesica simplex; Peritoneum candidum est.

Apud nos in lacu Sorensi capitur variâ magnitudine, adeò rapax est, ut in proverbium abierit, piscem pisci prædam esse, at siluro omnes. In fluviis etiam reperitur, ut Danubio & Albi. In Albi quidem ubi conspicitur, præsertim circa Hamburgum, mox Albis ex aquis pluviis aut nivalibus exæstuantis metus est, ut refert Sconvelderus. Nam eas ex locis montosis, stagnis seu lacubus collectis ceu amaras fugit, & partes fluvii spaciosiores, & recessus ac sinus gratiores sequitur. Cirrhos, quos supra & infra os habet, singulis annis decidere & renasci putant. In ejus ventre homines repertos docent Historiæ.

Caro illi pinguis & boni saporis est. Laudatur in cibo, tum recens, tum sale condita; solet namque muriâ condiri & per annum servari. Per spinam dorsi venam candidam transire ajunt, tenuissimo involucro tectam, ut in Anguillis, quam ut venenatam & noxiam eximendam suadent.

Circa festum Johannis Silurum optimum esse volunt. Sed post occultare se inter saxa; nec prodire nisi ab hirundinibus infestetur.

Aculeatus minor seu Pungitivus, ab aculeis quibus horret Germanis Stafelfisch / Nostratibus Gund-sticfel dicitur. Ejus duo genera ponit Gesnerus, sed tertium etiam extat, structurâ corporis & cutis in primis diversum à reliquis, quod hic delineandum.

Piscis parvulus est digiti longitudine, senos aculeos in dorso habens rigidos, in lateribus singulis pinnas duas, mox à branchiis, unam sub caudâ oblongam, ad ipsum caudæ extremum vergentem. Cute constat nec glabrâ, nec squammatâ, asperâ tamen, ex laminis quasi quibusdam coagmentatâ, ut in Hippocampo, colore albo, alioquin cum reliquis pungitivis, seu Aculeatis convenit.

Fluvii & lacus horum pisciculorum copiâ abundant. Piscatores hos pisciculos sponte generari ajunt, & ex ipsis alios omnes, hac inducti observatione, quod in lacunis novis, primo statim anno, inveniantur, & postea sequentibus annis diversi pisces, quanquam nulli fuerint immisti. Sed probabile mihi videtur, quod verno tempore, ubi ab aquis pluviis & nivibus liquefactis stagna & fluvii exundant, pisciculos hosce, ut & aliorum fœtus, per rivulos unà cum aquis in ejusmodi alveos derivari, atque hoc pacto in novis lacunis propagari.

A pauperioribus coqui, & manducari constat, & alimentum suppeditant, nec improbum, nec insuave.

Cap. XIII.

De Cetis.

AQUATILIA sanguinea ab Aristotele in Pisces & Cetos dividuntur, cumque de illis jam dictum, hosce ut contemplemur necesse est. Differunt verò Pisces à Cetis, non tam magnitudine, quam aliis notis, siquidem in genere Piscium adeò magni quandoque reperiantur, ut quosdam Cetos magnitudine superent. Organa respirationi dicata habent Cete, quibus carent Pisces, pulmones nempe, arteriam asperam, collum, aliasque partes cum Quadrupedibus communes, ut renes, vesicam, testes, penem, mammas. Vulgo Balenas vocant. Nostrates Sual-fische.

Cetorum quam plurima sunt genera, &, ut ego existimo, omnia nobis nondum satis sunt explorata. Extat liber Manuscriptus, priscâ nostrâ linguâ exaratus, quem SPECULUM REGALE vocant, cujus autorem fuisse Regem Suerronem multi putant, in eo supra viginti species Cetorum enumerantur, in mari Norvegico observatorum, quorum catalogum, juxta ejus ductum, perstringere lubet, licet proprie dictos pisces quosdam in hanc classem etiam referat.

I. Genus NYDING vocat, quod ad longitudinem viginti ulnarum excrescit; quamvis quidam vix decem attingant, caret dentibus & barbâ (per barbam intelligimus tabellas corneas ad latera pilosas, in ore Balenarum quarundam existentes, vulgo Suals-finder / Norvegis Talfen) nec hominibus infestum, captatores fugiens, licet sæpè magno agmine, ad centum usque, in littora propellantur.

II. Genus NISEN vocat, Delphinos puto, quod ad quinque ulnas pervenit.

III. LEIPTER, septem ulnarum.

IV. WAGNHYALUR vel HUALHUND, duodecim ulnarum, dentibus præditum magnis & acutis, quibus alias insequitur Balenas, non secus ac canis feram. Agminatim aggrediuntur bullam, eamque discerpunt frustulatim, donec exspiret. Sæpe à piscatoribus auditus Balenæ fremitus, à canibus hisce laceratæ, interim & ipsa multos ex hisce lædit & conficit canibus, antequam capiatur. Puto esse Canem Carcharium, de quo supra actum.

V. & VI. Genus vocant ANDHYAL & SUINHUAL, viginti ulnarum, cujus caro & pinguedo esui apta non est, quia in nullius ventriculo concoqui potest, sed inconcocta ejicitur, nec ullo vase, vitreo excepto, servari potest, quin propter tenuitatem exsudet, si diutius custodiatur.

VII. RARNHUALLER vel RAFNHUALER.

VIII. HUITING, cujus tota cutis instar nivis candicat.

IX. SKIDLDHUAL. X. GEIRHUAL. XI. GARDHUAL, in nigrâ cute, candidas gestant maculas, carnes eorum sunt edendo.

XII. FISKREKAR: hoc genus pisces ex mari in sinus adigit. De eo hæc narrantur: quod si piscatores pie & pacate piscationi incumbant, nec lites ac jurgia invicem moveant, pisces copiose iis suppeditet; sin rixas excitaverint & sanguinem profuderint, omnes pisces à sinubus in altum mare abigit, quasi ad hoc conductum esset. Triginta aut quadraginta ulnarum statuitur, carne non ingrati saporis, sed quia hominibus sua opera multum commodat, lege prohibitum est, ne capiatur aut lædatur, eo præsertim tempore, quo reliquos piscantur pisces.

XIII. HURHUAL, supra LXX. præditum dentibus, sed vix majoribus, quam ut ex singulis cultellorum fabricari possint manubria, & ludi Scacchici icunculæ. Vix quempiam lædit, crebro capitur, longitudine triginta ulnarum.

XIV. SLETTEBAK, pinnâ in dorso carens, ejusdem cum priori magnitudinis. Naves & cimbas petere solet, ut cum iis ludat, interim sæpè evertit.

XV. HAFKETTE vel HAFKAT, intestina similia habet quadrupedibus, longitudine triginta ulnarum.

XVI. & XVII. ROSHYAL & RAUDKIERBINGE, cetorum pernitiosissima, unde & TROLDHYALE, quasi cetum Diabolicum diceres, vocatur. Voracissimum animal, naves & homines subvertens, ut iis potiatur. Carnes esui sunt ineptæ, quandoque XL. ulnarum attingit longitudinem.

XVIII. Nahual. Hujus caro homini venenata. Viginti eſt ulnarum beſtia, dentata, in ſuperiori enim mandibulâ unus eſt octo quandoque ulnarum, longus, acutus, ſtriatus, pulcher, rectà exſertus.

Sunt qui putant, nec ad injurias propulſandas, nec ad inferendas ei uſui eſſe, ſed diligenter cavere ne lædatur.

Hæc quidem Author citatus; ſed ego hunc Cetum eum eſſe arbitror, cujus dentem pro cornu Monocerotis venditant.

Quod Author Speculi Regalis ait minoribus etiam dentibus præditum, experientiæ reclamat. Ipſe enim cranium & maxillam ſuperiorem ſæpe manibus tractavi, & etiamnum poſſideo, ſed nullum inveni dentem, præter magnum iſtum, de quo mox plura. Nec veritati litare credo, quod eo ad ſui defenſionem non utatur.

Docent enim navigationes verſus Septentrionem inſtitutæ, navem à tali beſtiâ impetitam dente, adeo ut fracti fruſtum navi impactum domum retulerint nautæ.

XIX. Skelving immanis eſt Balena, LXXX. ulnarum, impetuoſa valde, naves crebro ſubmergens corporis ſui objectu. Carnes tamen ejus comedunt piſcatores.

XX. Nordhual, omnium maxima bellua, XC. quandoque ulnarum, cujus amplitudo reſpondet longitudini, caput tertiam belluæ conſtituit partem, aquâ & nebulis veſci creditur; nam in exenterati ventriculo nihil tale repertum, quale in aliis. Os præterea in amplitudinem ſufficientem aperire nequit, quia cirrhi barbæ rectà aſcendentes obſtaculo ſunt, quo minus rite claudi ſemel apertum queat, hinc quandoque ſuffocatur. Dentibus caret, carne & lardo ſapido conſtat; pinguedine præ reliquis inſignis.

XXI. Reider. Eſui aptus eſt Cetus, nequaquam noxius, ſed homines fugiens. Omnium maximus hujus generis, qui in Oceano captus eſt, ad ulnas CXXX. acceſſit, pinguis, ſapidus, dentibus deſtitutus. Hujus ſemen ſeu ſperma commendatur ad Lepram, Phtiſin, alioſque deſperatos morbos.

XXII. Reſtat una ſpecies, quam Hafgufe vocant, cujus magnitudo latet, cum raro conſpiciatur. Illi qui ſe ejus corpus vidiſſe narrant, ſimiliorem Inſulæ, quam Beſtiæ volunt; nec unquam ejus inventum cadaver. Quocirca ſunt qui exiſtiment, non niſi duo ejus generis in Naturâ eſſe. Hactenus Speculum Regale; Nos de iis ſaltem agemus, quorum particulas tenemus.

Cap. XIV.

De Ceto dentato, Balenâ, Monocerote.

Cetum dentatum verbis Clariſſimi Caroli Cluſii delineabimus, qui Exot. lib. 6. cap. 17. eum deſcribit qui Anno MDXCVIII. in littus Hollandicum, inter Scevelingam & Catvicum, magnâ tempeſtate appulit. Ejus longitudo quinquaginta duorum aut trium erat pedum, craſſitudinis ambitus ſupra triginta. Superior roſtri pars, ab extimo ad oculos uſque, quindecim pedum reperta eſt, ipſum in eâ parte palatum, quadraginta duobus foraminibus ſive alveolis præditum erat, in utroque latere viginti & uno, ad excipiendos totidem dentes inferiori mandibulæ inhærentes, qui magnitudinem pollicis alicujus viri grandis & robuſti habebant. In capite verſus dorſum erat etiam foramen, circiter tres pedes amplum, per quod aquam in altum ejaculabatur. Inferior mandibula, in quâ illi dentium bini ordines, ſeptem pedum longitudinem non excedebat, & fragmento craſſi & ingentis mali navis conferri poterat. Linguæ extima pars tam magna & craſſa erat, ac dolium cereviſiarium.

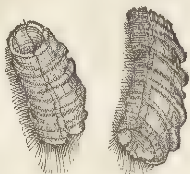
Oculorum magnitudo pro tam vaſto corpore non erat major, quam ſpacium quod pollex & digitus index extenſi comprehendere poterant. Diſtabant oculi, quatuor pedibus à pinnis, pinnæ verò quatuor pedes & totidem pollices erant longæ, ac pedem ferè denſæ.

Umbilicus à mandibulis, ſexdecim pedum ſpacio diſtabat, ab umbilico ad penem, interſtitium erat trium pedum. Penis verò jam mortuæ, ſex pedum longitudinem habebat, à pene autem ad podicem, trium pedum cum ſemiſſe erat diſtantia, & à podice ad caudam tredecim cum ſemiſſe. Ipſa verò cauda valde craſſa, tredecim pedes

alta

alta seu lata erat. In capite belluæ reperisse dicebantur plus quam quartam partem dolii in quo asservantur saliti Haleces, plenam liquoris istius, quem vulgo SPERMA CETI, Hollandi **Walschot** appellant. E totâ autem corporis mole in partes sectâ & deinde ustulatâ, circiter quadraginta dolia, prædicto similia, plena pinguedine excepisse, præter magnam quantitatem sponte fluentem, ab aliis collectam, & ad eam quæ in undas marinas effluxerat. Dorsi corium nigrum erat. Ex his tanquam certis, Ceti dentati constitutionem & magnitudinem metiri licet.

Dentes, quos teneo, crassiores & majores aliquanto sunt iis quos Clusius describit, obtusi tamen & colore albissimi. Ex Islandiâ etiam magnam copiam minorum accepi, qui figurâ variant, ratione situs, ut credo, quem in ore obtinuerunt.

Anno MDCL. ad oras Syderoë, quæ una est ex Insulis Feroënsibus, appulit Balena quædam mortua, semiputrida, in cujus cranio inventum est corpus quoddam osseum, corollæ instar, interiorem ejus substantiam cingens, cavum, circulis parvis per ambitum dotatum, album, pollicis crassitie, lineis etiam quibusdam per longitudinem excurrentibus. Hujus circuli duas particulas, unciali circiter longitudine, ad me transmisit Reverendus Vir Dominus Joh. Erasmi, istarum Insularum Præpositus honoratissimus; quas, quia res à nemine, quod sciam, antea animadversa, hic delineari curavi, ut ex iis totius structura melius assequi detur.

BALENA VULGI, sic dicta quod fistulâ careat, quâ aquam projiciat, ut vera Balena μυστίκητος Aristot. Bellua hæc ut plurimum triginta sex cubitos longa, octo alta, cujus oris scissura ad duo de viginti pedes porrigitur, dentes in eo nulli, sed horum loco in utrâque maxillâ corneæ sunt laminæ, nigræ, sensim in pilos suillis similes desinentes, quæ in anteriore & posteriore, sive interiore oris parte breviores sunt, in mediâ longiores, lingua laxa & lata, quæ sale condita multis est in delitiis; tanta, ut viginti tres tonnas implere possit. Oculi quatuor ulnarum spacio à se invicem distant, foris parvi apparent, intus capitis humani magnitudinem superant. Pinnas duas maximas in lateribus habet, quibus natat & catulos in metu occultat; in dorso nullam: cauda situ similis Delphinorum, quam cum movet, ita mare agitat, ut naviculas submergat. Rostro est brevi, fistulâ caret, corio duro, nigro, integitur, sine pilis: pulmones habet, Renes, vesicam, testes, pudendum. In hujus ventriculo, mucus, spuma, aqua, alga fœtida inveniuntur, sine ullis piscium frustis. In quorundam ventriculo Ambra visa est. Vivos parit catulos, foramina duo in vertice habet, per quæ aquam haustam ejicit & respirat.

Mihi ex verâ Balenâ est Homoplata, septem pedes longa, duos lata, & plane figurâ respondens ei quam Aldrovandus lib. I. de Cetis delineavit.

Ejus quoque mihi sunt Genitalia, quorum unum flavum & perspicuum ferè, reliqua nigra, pedum octo longitudine, in acutum desinentia.

Sunt quoque alia, inter quæ Vertebræ, Spinæ, Medulla quoque, quæ sevo quamplurimis fibris referto respondet. Fuere qui ex eâ sperma, quod vocant Ceti, confici posse putarunt.

Corii quoque frustulum possideo, quod crassum valde & nigrum, sed nequaquam eam attingit crassitiem, quæ in pelle Rosmari conspicitur.

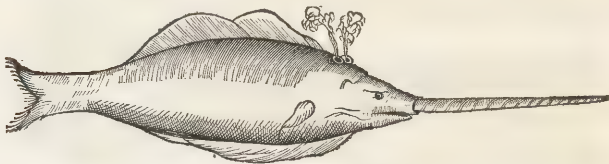
Lac quoque. Cum Anno 1649. in tractu Stavangriensi Balena fœmina cum duobus pullis appulisset, eo forsan ab insequente hoste adacta, magno impetu in littori vicina & vadosa loca se conjecit, unde se aquis destituta expedire cum nequivisset, ab incolis oc-

cisa est. Cum verò ubera lacte distenta animadvertisset Nobilissima quædam matrona spectatum veniens, ultra tres mensuras candidissimi lactis suis manibus emulsit, ac vitrum eo repletum ad Serenissimam Majestatem Regiam transmisit, cujus dono illud ego jam possideo.

Unicornu marinum etiam è genere Cetorum est, & quia pauci admodum sunt, qui hoc monuerunt, de eo quædam uberius hic dicenda. Supra ex speculo Regali monuimus Cetum hunc Septentrionalibus dici Narhual, à Cadaveribus quibus vescitur. Nar enim priscis Cadaver dicitur. Qui versus polum Arcticum & fretum Davis navigationes instituerunt, ad elevationem Poli 59. 50. min. & 74. grad. trium min. in freto Davis hæc animalia haud rara esse retulerunt Nautæ, qui eum sæpe ibidem viderunt, & circa Gronlandiam capitur.

Defertur quoque cum glaciei fragmentis ad Islandos. Gerardus Mercator, in Atlante minore, quadraginta ulnas longitudine attingere ait: D. Thorlacus Sculonius Episcopus Holensis, in Islandiam quendam appulisse mihi scripsit, triginta ulnas superantem, figurâ reliquis Cetis similem, pinnas duas ad latera habentem, tubera tria in dorso, unum in ventre, branchias nullas, dentem unicum in sinistrâ superioris mandibulæ parte, ad septem cubitos prominentem, teretem, striatum, acutum, nullos præterea minores.

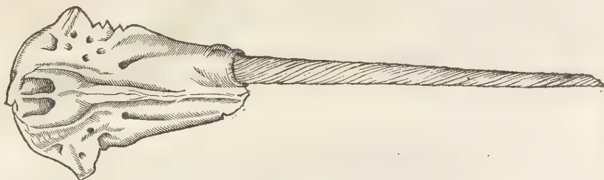
In vertice foramina duo, per quæ aquam pro lubitu evomit. Hujus carnem si quis comedisset, sive homo, sive brutum, in mortis periculo non secus constituebatur, ac si venenum hausisset. Quod tamen aliter se habere docuit Bellua illa, quæ Anno 1648. in Islandiam appulit, ex cujus carne multi sine detrimento sanitatis comederunt, ut postmodum accepi.

Dens ejus hactenus pro vero Unicornu à magnatibus & aliis habitus est; quocirca, quid de eo observaverim, hisce, in veritatis patrocinium, libens inseram. Anno MDCXXXVI. cum fortè fortunâ apud Magnificum & Illustrem Virum D. Christianum Frisium de Kragerup, Cancellarium Regium, mentio incidisset Unicornuum, quæ secum ex mari Gronlandico, circa fretum Davis, attulissent Mercatores nostri, non potui non iis exprobrare insignem & supinam negligentiam, quod, cum nossent tantopere inter doctos etiam disputari, qualenam animal illud esset, quod cornu illud ferat, quod vulgo ab omnibus, etiam magnatibus, pro vero Unicornu habeatur & ematur, ne quidem particulam aliquam reliqui corporis adferant, ex quâ certo sciri posset maritimumne an terrestre, an verò amphibium esset, quod tantum gestaret thesaurum. Subrisit Heros, & ex me quæsivit, an tanto tenerer desiderio videndi aliquam hujus animalis partem. Respondi nihil gratius mihi accidere posse. Accede igitur, inquit, & voti fies compos, deduxit verò me in Museum ac cranium ostendit, cui adhuc cornu putatum inhæsit, cumque tam subito cuncta accuratè satis lustrare non potuerim, petii usibus meis tantisper indulgeret, donec majori diligentiâ singula rimari & delineare possem. Annuit Heros ille nobilissimus.

Cranium ipsum inveni mandibulâ inferiori destitutum, colore cinereo nigricante, qualis esse solet ossium aëri diu expositorum & ad putredinem tendentium, inæquale, variis foraminibus & protuberantiis præditum, quibusdam in locis æquale & læve, quibusdam scabrum, substantiâ ossis partim porosiore, partim à cutis adhærentibus particulis & fibris tali redditâ.

Figurâ triangulari ferme in longitudinem protensâ, à vertice ad extremitatem proboscidis, seu tenuioris ejus partis, cui dens inseritur, duos exactè habebat pedes Romanos. Ab extremitate unius latioris processus, qui cilia firmabat & oculum dextrum muniebat, ad extremitatem processus, qui sinistrum tegebat, Cranii latitudo erat pedis unius cum semisse, eâ enim parte erat latissimum: gracilescere deinde & imminui cœpit in extremum usque oris. Occipitium versus etiam paululum extenuabatur parte superiore, sed inferior eandem tenebat latitudinem, quam occupat linea ab unâ oculorum orbitâ ad alteram ducta. Occipitium totum per Diametrum pedem unum paulo superabat. Sed rostrum seu extremitas oris parte sinistrâ, cui dens inserebatur, erat pollicum trium cum dimidio. Dextro latere, ubi nullus erat alveus, qui dentem capere posset, crassa erat unciam cum dimidiâ, substantiâ fungosâ.

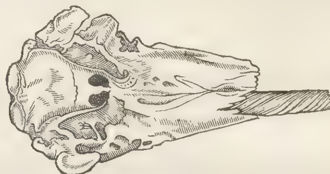
Tribus circiter pollicibus ab occipitii apice, duo ampla extabant foramina, tanta ut Cranii superiore superficie duos digitos junctos caperent. Hæc cranium obliquè perforantia in palato desinebant, ubi ampliora aliquantulum, septo osseo & valido satis distincta. Per hæc respirabat & aquam superfluam ejaculabatur. Canales enim duo magni à faucibus orti in hæc terminantur, ut à ventriculo expulsa, ductu recto & commodiore huc ferri possent. In supremâ Cranii superficie corniculata quasi duo tubercula, foramina dicta cingebant, in acutum processum terminata, quæ per ejus medium excurrentia, lineâ seu canali à reliquis ossibus segregabantur, ipsum verò horum foraminum septum, in frontis summitate monticulum quasi cristatum constituebat. Utrinque minora alia visebantur foramina, quorum maximum, minimum digitum vix admittebat, nervis è cerebro in cutem & superficiem capitis excurrentibus & musculorum tendinibus recipiendis apta.

Post oculorum orbitas duo simul ampli visuntur sinus seu meatus, ex osse Zygomatis & Syncipitis constituti, utrinque unus; oblongi, ad palati interiora tendentes, longitudine pollicum sex cum dimidio: latitudine, quâ se maximè extendunt, duorum cum semisse, versus occipitium in angulum acutum desinentes. An in his organa auditus, aut oculorum musculi latitaverint, ignoro. A monticulis, qui foramina ejaculatoria stipant, ossa duo oblonga, plana & lævia, per longitudinem Cranii excurrunt, quæ utrinque aliis ossibus spongiosis & asperis fibrisque membraneis horridis muniuntur. Hæc in latere dextro aliis uniuntur, & nullam constituunt cavitatem, in sinistro verò magnum & profundum exhibent alveum, denti isti maximo recipiendo aptum. Qui alveus ab extremitate oris ad foraminum ejaculatoriorum parietem tendit, profunditate pedis unius, cum quatuor pollicibus.

Interiorem ejus superficiem asperam & horridam reddebant ligamentorum membranarumque, quibus dentis radix obvolvebatur in suo alveo, reliquiæ. Diameter ejus erat pollicum trium cum dimidio, ipsi denti respondens.

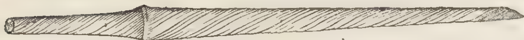

Occipitis figura à tergo intuenti ſemicircularis fermè apparebat, extuberantibus in vertice quibuſdam proceſſibus inæqualibus. A vertice verſus foramen, per quod ſpinalis medulla à cerebro in vertebras excurrit, pollicum erat ſeptem ferme. Foramen ipſum, in Diametro longitudinis, pollices duos cum ſemiſſe occupabat (oblongum enim erat, latius paulo in ſummo quam imo, ubi unum cum dimidio vix æquabat) utrinque à dextris & ſiniſtris extabant prominentiæ ovali fermè figurâ & magnitudine, quæ primæ colli vertebræ ſinubus inſinuabantur in vivo.

Inferior Cranii ſuperficies palatum conſtituens, integri pedis ſpacio ab oris extremitate in occipitium uſque æqualis fermè, & ſinubus ac proceſſibus deſtituta eſt, nulliſque dentibus inſignis, longo hoc excepto. Nec ulla adſunt veſtigia Phatneorum aut alveolorum, quæ iis excipiendis deſtinari poſſunt. Hinc quatuor pollicum ſpacio per ejus medium progreſſus ſi fueris, occurrunt ductuum ejaculatoriorum foramina inferiora ſeu orificia, à quibus inſignes & magni proceſſus, S. literam quodammodo referentes, utrinque oriuntur; qui quo magis ad occipitium vergunt, eo majores, ampliores & latiores evadunt. Hos ad latera ſtipant utrinque proceſſus Pterigoides, ſeu alares, ſuis ſinubus tam majoribus, quam minoribus inſignes. Haſce alas interius contemplatus ſi fueris, quodammodo oſſi Zygomatis in Cranio humano reſpondere videntur. Hic rurſus occurrunt magni illi ſinus, de quibus ſupra dictum, ab alterâ parte proceſſibus alaribus circumſcripti. Iis adjacent interiori hac parte conſpicui alii duo ſinus magni, oblongi, inæquales, foraminibus, in ipſam cavitatem cerebrum continentem ſeſe inſinuantibus, præditi, per quæ, ni me fallant omnes circumſtantiæ, tranſeunt nervi ad linguam tendentes, guſtui proculdubio inſervientes ac linguæ motui. Ad latera horum ſinuum ſeſe dilatat Cranium, ut oculis munimentum præbeat. Utrinque ſub hac dilatatione, duo grandia occurrunt foramina, tantæ capacitatis, ut pollicem admittant, ſeſe in ipſam cavitatem cerebro dicatam inſinuantia, quæ nervis opticis & motoriis oculorum deſtinata eſſe, ſtructura ipſa docet. Pendet Cranium totum exempto dente libras duodecim.

Dens

Dens ipſe integer non erat, ſed tertiâ fermè ſui parte mutilus, quinque interim pedes longus, duos pollices ſi exceperis, craſſitie inæqualis Baſis, quæ fundum cavitatis ſeu alvei occupabat: Diameter duorum erat pollicum, circumferentia ſex cum dimidio, hinc paulatim in ampliorem molem ſurgebat, uſque dum Cancellis alvei liberatus, liberè vagari cœpit. Egreſſus alveum in Diametro continebat tres fermè pollices (tertiâ enim parte minor) in circumferentiâ octo. Diameter ſummitatis, cujus periit portio, pollicis eſt unius cum dimidio, circumferentia quinque: ex quo, quanta ejus deſideretur pars, colligere licet, cum alii ejus generis, quotquot viderim, in acutum valde terminentur apicem. Figuram quod attinet, oblongus eſt, teres, verſuris & ſtriis multis, nunc majoribus, nunc minoribus, ab imo ad ſummum excurrentibus, quarum extuberantiæ ſeu exochæ læviores; ſtrigiles ſeu canaliculæ & ſulci intermedii aſperiores & poroſiores. Totum illud, quod alveo ambitur, ſcabrum valde eſt, ligamentorum, membranarum, & concreti ſanguinis portione fœdatum, ſed maximè ubi cute capitis ambitur, ut ſtrictius firmetur & retineatur. In extremitate, cerebrum ſpectante, ſinum habet, in cujus meditullio foramen, nervis, venis, & nutrimento ſuſcipiendo deputatum.

Quod extra gingivas prominet, buxei fermè eſt coloris, ſed, cultro tenuiter ſi raſeris, candicat. Ætate & aëris ambientis injuriis flavedinem acquirere, non ſecus ac alios dentes Elephantis, Roſmari Apri, &c. veriſimile eſt. Magnâ ex parte cavus eſt, quid verò in eâ cavitate contineatur me latet, quia obſtructum erat foramen, quod eo tendebat. Narravit mihi Eſaias Fleiſcherus, Pharmacopœus induſtrius, ſibi à Regiâ Majeſtate talem traditum fuiſſe dentem ut calcinatione Philoſophicâ ejus partem in teneriorem redigeret ſubſtantiam. Cui cum ſerrâ partem juxta Baſin abſtuliſſet, ac fortius aliquanto reliquum concuteret, erupit tenellus ac novus dens, majori huic incluſus qui fuit, figurâ & ſubſtantiâ plane ſimilis magno iſti. Quamvis varios & in exteris & domi viderim integros hujus generis, in nullo tamen hoc obſervare licuit. Ad noſtrum ut revertamur, quod ei deeſt, nec ſerrâ, nec alio inſtrumento ablatum eſſe ocularis docet inſpectio, ſiquidem inæqualiter ſe habet, ſciſſuris crebris & denſis de violentiâ atteſtantibus.

Ferunt ejuſmodi belluas glaciei cruſtis majoribus implicatas, magno impetu hoc dente ſe expedire, unde frangi & mutilari haud raro contingit, quod ab oculatis & fide dignis habeo.

Ejus cum Cranio conjunctionem quod attinet; abunde ex præcedentibus patet, non cornuum inſtar externè adnaſci, ſed in cavitatem ſibi deſtinatam, ſeu alveum, per Gomphoſin inſeri, non ſecus ac dentes aliorum animalium ſuis Phatniis inſeruntur. Situm verò talem occupat, ut, ſi animal hoc naribus præditum eſſet, ex ſiniſtrâ nare prodire jurares, quod etiam putarunt quidam qui oſſa hæc apud me viderunt. Verum, cum bellua ſit marina Cetacei generis, naribus & reſpiratione per nares non eget. Mandibulæ igitur ſuperioris pars ſiniſtra, alveo hoc grandi dotatur, & vaſtum hunc dentem (in quo elaborando materia aliorum, quos habere debebat, penitus exhauſta videtur) capit. Oppoſitum huic latus, nullam plane habet cavitatem, aut cavitatis veſtigium, quæ ſimilem capere poſſet, ne quis exiſtimet animal hoc pluribus uno dotatum eſſe. Nullum namque habet, ſive majorem, ſive minorem, præter hunc in mandibulâ ſuperiore. Inferior an quibuſdam minoribus prædita ſit, me latet, ſiquidem eam nunquam vidi. Nam Iconem, quam ſupra exhibui, mihi ex Iſlandiâ tranſmiſit Vir Reverendus & Clariſſimus D. Thorlacus Sculonius, Epiſcopus Holenſis meritiſſimus, qui belluam integram vidit, quæ cum glacie Gronlandicâ in Iſlandiam appulit, dum ipſe domi apud parentes degeret. Quin imo hoc Anno MDCXLVIII. aliam hujus generis belluam cum glacie Gronlandicâ ad Inſulæ oram Borealem appuliſſe, ipſe idem mihi ſcripſit. Cujus molis 12. æquabat ulnas Iſlandicas; dens verò ad Sereniſſ. Regem noſtrum Fridericum III. tranſmiſſus ulnas tres excedebat. Deſcriptio, quia aliquantum diſtat à præcedenti, hic annectenda.

Bellua erat duodecim ulnas longa, pinnas caudamque habens, quales habere ſolent

Cete, cutis plana, glabra & fine squammis, colore pallido adinstar humani cadaveris, ubi æstui Solis non fuit objecta. Crassities corporis parte anteriore cum longitudine certare visa est, cum tamen posteriore Phocarum marinarum crassitiem non excederet. In medio dorsi bina prominebant tubera eaque carnea. Sub pelle carnem habuit lardo vestitam, in occipitio respiramen, binos in fronte oculos bubulis paulo minores. Caput, si ad corpus comparetur, admodum tenue videbatur, in longitudinem paulatim extenuatum, instar bovilli ferme, nisi quod circa occipitium amplius & grandius.

Nares nullæ conspicuæ. Sinistrâ Promuscidis parte dens ille se exserebat ad longitudinem trium ulnarum cum quadrante, cui extremus apex ablatus; cæteroquin aliis dentibus caruit. Lingua exporrecta erat, mandibula superior, inferiori prominentior. Probatum est à piscatoribus qui belluam ceperunt, eam esui non ineptam esse.

Cæteroquin Cranium hujus animalis, quod mihi à Sereniss. Reg. Maj. dono datum, paulo minus est eo, quod supra delineavimus, auctius ossibus auditui inservientibus, carnis reliquiis haud paucis & Oesophagi particulâ; verum mutilatum alveo qui dentem excipere debebat, quod ab iis factum qui sine fracturâ eximere non potuerunt.

Mihi, præter alia frustula minuta, hujus dentis seu Unicornu portio est, pedis fermè unius longitudine, striis & versuris suis insignis, duorum pollicum in Diametro, cavâ parte quâ caput spectat tenuior, quâ eminet crassior, pondere libræ unius & trium unciarum.

Corii quoque est frustulum, quod ex jam delineato detraxi Cranio, nigricat, nec admodum crassum est, fibrosum tamen.

De viribus ut aliquid dicamus; hoc ipsum est quod à magnatibus & principibus pro vero venditatur Unicornu, quodque contra venena & morbos venenatos multum pollere omnibus persuasissimum est. Est mihi judicium Medicorum Augustanorum de ejusmodi cornu, quod, cum typis divulgatum non sit, hic addere operæ duco pretium. Sic autem illi.

Ex longinquis regionibus ad nos hoc cornu nobis judicandum propositum est, nunquid esset Monocerotis cornu. Nos diligenti adhibitâ consideratione eorum omnium, quæ ad descriptionem legitimi cornu Monocerotis requiruntur, nimirum ut sit ex toto solidum, sine ullo modo aut fissurâ, anfractuosum & spiris minusculis quasi lineamentis decenter convolutum, inodorum, colore non absimile ebori vetusto, hoc est, ita pallidum, ut subflavi quid habeat, judicamus verissimum hoc esse Monocerotis seu Unicornis cornu, & ad quod exigi, examinarique debeant omnia quæ undique locorum sunt, utpote ad integrum & ex omni parte nulloque artificio, nisi solâ politurâ adulteratum aut à genuinâ formâ ac specie in aliam versum.

Quin etiam visum est nobis, ad experientiam, rerum magistram, tanquam κριτήριον descendere, num viribus & facultate id præstare possit, quod vero Monoceroti tribuitur; cujus usus adversus venena Alexipharmacum quoddam, & præ aliis Bezoardicis omnibus venena propulsandi potestatem ei inesse perhibetur. Dato igitur in præsentiâ nostrâ Arsenico cani, jam moribundo, infusis hujus cornu ramentis revixit. Unde non dubitamus verum & legitimum esse Monocerotis cornu, utrâque tamen extremitate mutilatum, tam in basi quam in apice, quemadmodum sensui apparet, cujus ramenta, ut dictum, cani post Arsenicum exhibita, à veneno eum immunem reddidere. Cujus rei oculati testes fuere Medici Collegæ Augustani, qui subscripsere, quique arbitrantur, cum res nobilis, rara sit, & preciosa, non tam locorum omnium Medicorum judiciis, quam quos talia in primis decent, Nobilium, Magnificorum, atque adeo Principum ulteriori experientiæ committenda, cum præsertim ea experientia firma sit, quæ non in uno, non semel, sed pluribus & sæpius stabiliatur. Actum Augustæ Vindelicorum Anno MDXCIII. Mense Martio, præsentibus Medicis, qui subscripserunt, & Sigharto Pharmacopœo primario.

Ego Georgius Laubius, civis Augustanus, M. D. τῇ ταυτοφίᾳ subscribo.

Adolphus Occo ATAN, civis Augustanus & Collegii Medici August. & S. C. vicarius perpetuus, idem testatur, fretus insuper censurâ Illustriss. & Generosi D. Marci Fuggeri, Comitis in Wisenhorn, &c. qui hoc ipsum cornu vidit & pro legitimo approbavit.

Ego Johannes Uldaricus Rumlerus, civis Augustanus, Med. D. præsens vidi, eadem vera esse manus meæ attestor subscriptione.

Ego

Ego Johannes Paulus Zangmeisterus, patritius Augustanus, Med. D. & Sereniss. Principis Ferdinandi Archiducis Austriæ, &c. observandæ piæque memoriæ Medicus & Consiliarius & Oculatus testis, hac manu propriâ subscripsi.

Ego Johannes Georgius Sighardus, civis Augustanus & Pharmacopœus, cum in præsentiâ, jussuque Clariss. & Doctiss. virorum Collegii Medici Augustani primarii, exhibuerim venenum, superinfusisque Monocerotis ramentis, ejusdem verum viderim effectum, omnia, quæ supra scripta sunt, vera esse, manus meæ testor subscriptione.

Simile ferme experimentum legere licet apud Philippum Hegsteterum, observat. Med. Decad. v. casu ix. Ante viginti annos (scripsit verò has Decades anno MDCXXVII.) Dominus Sighartus Pharmacopœus ingenuus, inquit, unà cum quibusdam ex Collegio Medico, in quorum numero & Ego, subjecit experientiæ cornu quoddam, quod Unicornu vocabant, & oblatis duobus canibus æqualis staturæ utrique Nucis Vomicæ in lacte Drachmam unam, uni vero ex iis cornu rasuræ paulo post ad grana XII. in eodem succo, ambo convulsi, miras sensere contorsiones, à quibus alter, cui & cornu exhibitum, vomuit, & convulsiones leviores sensit, qui vivus & alacer tertio dimissus die, periit alter agitatus multis convulsionibus, qui solam nucem sumpsit, spacio mediæ horæ. Posterâ die ejusdem cornu vires experti sumus in alio cane, cujus convulsio multa, at non lethalis, & hic sine vomitu convaluit. Hoc cornu cum apud Principem Imperii eandem experientiam faceret, justo precio redemptum fuit. Hæc Hegsteterus.

Nos etiam Anno MDCXXXVI. die tertio Octobris apud Johannem Woldenbergium Pharmacopœum nostrum ingenuum de advectis nupere ex Gronlandiâ dentibus hisce, in columbis duabus & catulis felium experimentum fecimus, exhibito Arsenico & sublimato, non plane sine nullo successu. Licet igitur Cornu non sit, sed Dens, ut alibi demonstravimus, & eleganter probat Thomas Broun in Pseudodoxiâ Epidemicâ c. 23. suis tamen non videtur carere viribus, à quam plurimis ei adscriptis, qui cornu Monocerotis esse putarunt.

Non possumus quin hoc loco, licet alieno, ea referamus de Unicornu terrestri quadrupede, quæ Anno MDCLII. coram Rege & Regni primatibus disseruit Franciscus Marquis Æthiops Africanus, Legatus Regis Congensis, dum hic Hafniæ commoraretur. Fides sit penes Autorem.

Animal hoc ab Africanis vocatur TORE' BINA', id est, animal cornutum, & in deserto Cano degere solet. Magnitudine & figurâ est equi mediocris, caput, crura & pedes habet equinos, pilosos. Jubam spithamæ longitudine, caudam equinam, colore griseo, seu asinino, per dorsum transcurrente lineâ nigrâ, ut in Asinis. Venter cum inferiore colli parte candicat, pilis parvis & lenibus. In frontis medio Cirrhus extat longior, ex quo emergit cornu, quod, cum aufertur, secum Cirrhum istum trahit.

Cornu hoc trium spithamarum est longitudine, crassitie, juxta basin, octo aut novem pollicum, paulatim in apicem gracilescens, cui insidet & adhæret alius Cirrhus, pugni magnitudine, colore purpureo. Nullis gyris aut striis præditum, sed rectis in apicem excurrentibus sulcis, colore flavo.

Solus autem mas, non verò fœmina cornuta est, licet omnibus aliis lineamentis corporis mari sit similis. Animal hoc, ob cursus velocitatem, vivum capi nequit, sed sagittis interficitur, & quandoque in desertis mortuum reperitur.

Cornu ipsum Africanis in magno est pretio, ob eximias, quas contra venena habet, facultates, exterius & interius usurpatum. Cum animal bibit, aquam suo cornu turbat & movet, antequam quicquam hauriat. Unde ipsi Africani ejus usum contra venena ubi requirunt, aquam extremitate Cirrhosâ commovent, quæ mox ebullit ac si igni esset apposita, hinc bibunt & sanantur.

Caro hujus animalis cocta & comesta Lepram curat. Pili caudæ in cineres redacti, & cum vino Hispanico exhibiti, Dysenteriæ medentur.

Discedens promisit Sereniss. Regi nostro Friderico III. se missurum & animalis totius exsuvias, & cornu ipsum, quod si fidem liberaverit, forsan plura de hoc Animali nobis sunt dicenda.

CAP. XV.

Cap. XV.

De Delphino, Pristi, Phocâ, Rosmaro.

DELPHINUS, nostratibus Marsvin/ ex cetorum genere est, magnitudinis diversæ, quandoque sex pedes longus, crassus quantum hominis amplexus concludere potest, glaber ac sine squammis, livente tergo, ventre albicante, rostro tereti, tenui & oblongo. Pinna utrimque ad latera unica est, altera in dorso erectior. Dentibus centum & sexaginta, post rostri cuspidem, os communitum habet. Fistulam inter oculos gerit, per quam & aërem trahit, & aquam rejicit: cauda nigra, lunata, leviter fissa, transverse posita. Præter communem piscium modum palpebras habet & meatus auditorios. Masculo foramen quoddam apparet in ventre medio è quo pudendum exserit, quadrupedibus ferè simile. Fœminæ pudendum ano vicinum est.

Carnivorus est, in minores pisces impetum faciens, visu & velocitate præstat, amore in prolem insigni, nam eam gestat & lacte nutrit, homini amicus, Musicâ delectatur.

Caro ejus vel lardum à multis in cibum expetitur, ex eâ etiam oleum & pinguedinem coquunt, vulgò Tran dictum. Hepar & lingua, ad esum præcipue commendantur. Jecur à Kiranide contra Tertianam, & Quartanam, comestum ante accessiones, juvat, oleum ex eo elicitum Hydropicis prodest, & ad difficilem puerorum dentitionem, cum melle inunctum dentem etiam commendant affrictum.

Ejus mihi est Cranium, spina & cauda, nigra, bifurcata, pedalis magnitudinis. Exsiccari propter pinguedinem haud commodè potest ejus pellis.

Quamvis Clusius PRISTIN potius ad Galeas quam Cetos referat, nos tamen ob magnitudinem, Aldrovandum secuti, hic locum ei damus. Aliis Serra dicitur, à rostri similitudine.

In vastam excrescere magnitudinem, ex rostro quod ego possideo, colligere licet, quod trium est pedum cum semisse in longitudine. Clusius cutem asperam habere ait, in dorso fusci coloris, in ventre candicantis, sex pinnis præditum; in lateribus, medio scilicet corpore, duæ, quibus vicinæ duæ utrinque angustæ & oblongiusculæ branchiæ. Sub podice duæ pinnæ, supra caudæ initium, extremo scilicet dorso quinta, in sextum cauda ipsa terminatur. Caput in longum, planum, & firmum rostrum exit, utrinque multis dentibus sive osseis firmisque spinis, ex adverso sitis, serræ instar munitum. Binos oculos in pronâ capitis parte habet, binas nares in supinâ, & infra illas oris scissuram transversam, in quâ nulli dentes expressi.

Rostrum quod ego possideo Majus, præterquam quod trium pedum cum semisse sit longitudine, quatuor libras cum dimidiâ pendet, latitudine pedis dimidii, dentibus seu spinis exceptis. Dextrâ parte dentes habet acutissimos XXIII. sinistrâ XXII. sed juxta caput tuberculum est, in quo unius rudimenta latere videntur. Pronâ parte candicat, supinâ ex cinereo ad fuscedinem vergit. Per ejus longitudinem in poroso osse, duæ excurrunt cavitates, digiti minoris amplitudine, quæ juxta extremitatem coalescunt, nec in apice hiant. Quod si piscis, pedes duos cum triente longus, rostrum habuerit, septem uncias longum, ut refert Clusius, is qui meum gestavit, trium pedum cum semisse, hoc est XLII. unciarum, habitâ hac proportione, quatuordecim pedum fuisse necesse est, unde inter Cetacea reponendus.

Sunt mihi præterea alia minora hujus piscis rostra; à minoribus & catulis ut arbitror desumpta, quæ, licet magnitudine non æquent prius, figurâ tamen conveniunt.

PHOCA

PHOCA, Græcis φώκη, Bos vel vitulus marinus, quibusdam Canis vel Lupus marinus, Danis ein See-hundt / corio tegitur duro, solido, piloso, colore nigricante & cinereo, quandoque maculoso, capite brevi & parvo, pro corporis ratione, dentibus serratis & acutis, naribus Vitulinis, ore mediocri, pilis longiusculis superciliorum loco, oculis versicoloribus & splendentibus, linguâ bisulcâ, meatibus auditoriis angustissimis, collo longo, quod pro arbitrio extendit & contrahit, lato pectore, renibus vitulinis. Genitale maribus oblongum, fœminis ad terrestria accedens. Pedes habet brevissimos, carpo humano respondentes, ex multis ossibus constantes. Metacarpium quinque constat, pelle tectis, tanquam manus non divisa, in extremo quatuor linearum distinctiones apparent, & ungues quinque. Hisce vero pinnarum loco utuntur.

Amphibium est tam in mari quam terrâ vivens & littora amans, sed pedum in terrâ usus difficilis, carnivorum, quod piscibus insidiatur. In retia incidens, ea rumpit, dormit extra aquam in saxis & arenis, cicurari potest, quia homines amat. Leporum & aliorum animantium, retro mingentium ritu, mingit, tam mas quam fœmina, coëunt aversi, & in medio coitu inviti cohærent. Pariunt pecudum more, sed nunquam binis plures. Pelles à fulminibus tutos reddere volunt, iisque arculas itinerarias obducunt.

Caro illarum insuavis est & difficilis concoctionis, pinguis adeò ut lardum potius referat, ex eâ oleum coquunt. In Medicinâ etiam suum invenit locum. Dextræ pinnæ vim Soporiferam inesse vult Plinius, somnosque allicere tradunt si capiti supponatur. Pellis Podagricis commendatur. Calceamenta & vestes ex eâ conficiunt Gronlandi. Carnem & sanguinem Epilepticis mederi volunt. Adeps suffocatione uteri laborantibus succurrit, tam suffitu adhibitus, quam in potu datus.

Veteribus ignotum plane animal videtur, quod Anglis & Russis WALRUS, aliis MORS, Danis & Islandis ROSMARUS vocatur, credo quod in Septentrionali Oceano saltem reperiatur. Quidam equum marinum & Hippopotamum vocant.

Monstrosum animal est, & amphibium, bobus nostratibus, ubi adolevit, interdum majus, cute Cani marino, de quo jam egimus, quoad Hispiditatem, simile, buccâ vaccæ (unde & Vaccæ marinæ nomen à quibusdam obtinuit) nisi quod duos dentes prominentes, & ante recurvos habeat, cubiti nonnunquam longitudine, quorum usus ac pretium ebori comparatur. Fœtum supra unum aut alterum vix enititur, robustum & ferox animal, idcirco difficulter capitur, sæpius in terrâ.

Hujus catulum vidit & accurate descripsit Ælius Everhardus Vorstius in hunc modum. Bellua hæc magnitudine erat Vituli aut Canis Brittannici, majoris Phocæ non dissimilis, capite rotundo, oculis bovinis, naribus depressis ac patulis, quos modo contrahebat, modo diducebat, aurium loco utrinque foramina, rictu oris rotundo, nec ita vasto, superiore parte aut labro, mystaca gerebat setis cartilagineis crassis & rigidis constantem. Inferior maxilla trigona erat, lingua crassa brevisque, atque os interius dentibus planis utrinque munitum, pedibus anterioribus posterioribusque latis, atque extre-

mâ corporis parte Phocam plane referebat noſtratem. Pedes anteriores retrorſum ſpectabant cum ingrederetur, digiti quinque membranâ interſepiente diſtincti eâque craſſâ. Poſterioribus digitis ungues impoſiti, non prioribus. Cauda plane carebat. Poſticâ parte repebat magis quam incedebat. Cute craſſâ, coriaceâ, piliſque brevibus ac tenuibus obſitâ veſtiebatur, colore cinereo. Grunnitum apri inſtar edebat, ſeu crocitabat voce gravi & validâ, repebat per aream abſque aquâ. Quotidie per ſemihoram aut amplius dolio aquâ pleno immittebatur, ut ſe ibi oblectaret. Catulus erat, ut ferebant qui attulerant ex Novâ Zemblâ, decem hebdomadarum, dentes ſeu cornua exerta, ut adultiores, nondum habens, tubercula tamen in ſuperiori labro percipiebantur, unde brevi proditura facile apparebat. Ferum & validum animal, calebat ad tactum, valideque per nares ſpirabat. Pulmentarium ex avenâ milioque comedebat lente, & ſuctu magis quam deglutiendo, herumque, geſtantem cibum & offerentem, magno niſu ac grunnitu accedebat, ſequebaturque nidore ejus allectus. Lardum ejus guſtantibus haud inſuavis. Seniorum coria CCCC. aut D. pondo pependiſſe ferunt. Dentes habent validos, quibus rupes ſcandunt & ſe ſuſtinent. Gregatim in terram prodire dicuntur, ut ibi ſomnum capiant. Pabulum illis folia oblonga & magna, herbæ cujuſdam è fundo maris naſcentis. Nec piſcibus vivere, nec Carnivorum eſſe volunt. Penem oſſeum mas habet, cujus pulvere Ruſſi utuntur contra calculum.

Hos dentes eſſe arbitror quos Hechſteterus Obſerv. Rarar. part. 2. Decad. 4. caſu 2. vocat dentes Hippopotami, ſic enim pag. 95. inquit. Raſura dentis Hippopotami ad ℈ß. in aquâ Pimpinellæ Sanguiſorbæ ſæpius exhibebatur. Singularis hic pulvis in ſiſtendo fluxu ex utero deprehenſus, ita ut Monocerotis cornua, ſi quæ ſint, ſuperet.

Ex ejus dentibus varia conficiunt, annulos contra ſpaſmum, manubria gladiorum, framearum & cultrorum, quoniam pondere ſuo, Ictus fortiores ut fiant, juvant. Quo nomine ad Tartaros & Turcas mittunt, à quibus expetuntur. Iſlandi Icunculas ex iis affabre conficiunt, quibus in ludo Scacchico utuntur.

Eſt mihi Cingulum, cujus bracteæ ex hoc dente ſunt formatæ, quod geſtatum à Spaſmo procul dubio immunes reddit. Animalis mihi eſt integrum caput, dentes aliquot, & particula corii, quo ſpiſſius vix credo in ullo animali inveniri.

Ejus Iconem ineptam dedit Nierenbergius Hiſtor. Nat. libr. 11. cap. 37. Sed accuratiſſima eſt quam adduximus ex D. Joh. de Laet deſcriptionis Indiæ Occidentalis l. 2. c. 6.

Cap. XVI.

DE AVIBUS.

ISCIBUS non immerito ſubjunguntur Aves, cùm affinitatem inter ſe habeant maximam, ex aquis enim, ut Piſces, ortum traxiſſe volunt quidam: Fraterculant, inquit Nierenbergius, cum piſcibus, communis humor vulva eſt, ideo & piſces per aquam volant, & aves per aëra natant, illi aves Pelagi, iſtæ piſces ſublimes. Similitudo inceſſus & elementi conjunxit nativitatem.

Aves autem proprie vocamus animalia ſanguinea, roſtrata & pennata. De quarum Naturâ & partibus in genere hæc tradit Ariſtoteles 2. de generat. Animal. cap. 12. Avibus omnibus ineſt caput, collum, dorſum, & ſupina pars corporis & quod pectori proportionatur. Crura bina hominis modo, ſed quæ in averſum flectantur, ut quadrupedes carent manibus & pedibus prioribus, alas poſſident & clunem fœmori ſimilem, longiorem, ventremque medio tenus porrectum cohæſione perpetuâ. Os ſibi proprium poſſident, non enim labra, non dentes, ſed roſtrum habent, auriculis carent & naribus, meatuſque odorandi in roſtro continent, audiendi in capite. Oculi omnibus, ut cæteris animalibus, bini, ſine ciliis, graviores palpebrâ inferiore connivent, nictantur omnes ab angulo obeunte membranâ. At quæ noctuæ ſpeciem gerunt, ſuperiore jam palpebrâ connivent. Omnes ova pariunt, ſed coëundi & pariendi tempus non idem omnibus eſt: cum aliæ omni ferè tempore coëant & pariant,

ut

ut Gallinæ & Columbæ, aliæ semel in anno & parcius generent, aliæ fœcundius, quod aut fit quia crebrius, ut Columbæ, aut numerosius; ut Gallinæ.

Earum differentiæ quam plurimæ sunt, ratione morum, partium & constitutionis corporis. Aliæ gregales, aliæ solitariæ, tum quæ volant, tum quæ natant, tum quæ pedes habent. Aliæ vitam ancipitem degunt, ut eædem modò societate, modò solitudine gaudeant. Item, aliæ civiles, aliæ inciviles, tum ex gregalibus, tum ex solitariis. Aristot. 1. de Histor. Animal. cap. 1. earum differentias ratione ventriculi & ingluviei proponit: Item lib. 2. cap. 17. in hunc modum. Aliis ingluvies præposita ventriculo est, ut Gallinaceo, Palumbo, Columbo, Perdici (ingluvies cutis in amplum sinuata est, quâ primum cibus ingestus continetur incoctus) hac parte quâ jungitur gulæ angustior est, mox amplior, tum quâ definit in ventriculum arctior. Ventriculus parti plurimæ carnosus callosusque est, cutis intus robusta, crustaque detrahi facile integra potest. Aliis ingluvies deest, sed ejus vice gula latior & patentior, ut corvo, cornici. Quin etiam Coturnici gula amplior inest, &c. Nec desunt quibus ventriculus ipse similis sit ingluviei, ut Tinnunculo. Sunt item quibus neque gula, neque ingluvies amplior sit, sed ventriculus longior. Sunt etiam, quamvis paucæ, quæ ingluviei gulæque amplitudine careant, longitudine autem admodum prolixâ, ut Porphyrio: quæ ferè omnes alvi excrementum humidius, quam cæteræ solent, rejiciunt.

Jul. Cæsar Scaliger Exercit. CCVII. subtilius aves distinxit variasque differentias annotavit, quas hic recensere forsan non abs re foret. Sic autem differit. Est & divisio à partibus. Cruribus carentes, brevicrures, longicrures, bonis, pravis cruribus, & εὔποδες, κακόποδες, ἄποδες. Bifidis pedibus, ut Struthius Africanus, multifidis, ut aliæ. Digitorum numerus non idem. Terni, ut Anatibus. Quaterni duobus modis, Psittaco & Iyngi bini ante & retro, alii terni antrorsum ponè singuli. Digiti sejuncti, ut maximæ parti; conjuncti membranis, ut aquatilibus, in quibus etiam gradus sunt. Nam curticruribus membrana ad ungues protenditur magis, Longicruribus non item, ut Mergis. Longissimi pedes Alaudæ, brevissimi Phænicoptero. Unguirecti Galeritæ & aliis quæ in planis agitant, unci rapacibus, media formula nonnullis, ut Picæ. Uncorum unguium usus ad rapinam Aquilis, nulli usui Hirundini, ad reptandum ei aviculæ, quæ muros scandit, atque araneolis vescitur, Picum Murarium Ligures Taurini vocant. A rostri substantiâ corneâ, ut maximæ parti osseâ & carneâ, ut vespertilioni: colore & figurâ; croceum, buxeum, rubrum, album, lividum, fulvum, nigrum. Rectum, aduncum, longum, breve, crassum, tenue. A Linguâ, longâ, ut Iyngi & Glottidi; brevi, tereti, latâ, cucurbitini seminis, figuram Psittaci lingua repræsentat. Lusciniæ mucro quasi amputatus.

Ab Uropygio & caudâ. A pulveratione & aspersione & lavacro; A bibendi modo, quippe haustu intercepto & morsu: Quædam etiam non bibunt. Item clamosæ, canoræ, querulæ. Fœcundæ multis modis. Unâ incubatione, Perdix, Struthius, Melancoryphus. Pluribus incubatibus inordinatis, Gallinæ. Pluribus statis, columbæ plumipedes. Itaque singes; semelparæ ut multæ, biparæ ut Hirundines. A temporibus: Hibernæ, æstivæ, nocturnæ, diurnæ. A nidis: in algâ, in restibulis, in stercoribus, in quisquiliis, in cavernis, in saxis, in opis, in arboribus, in segetibus, in pellibus animalium. A victu: carnivoræ, piscivoræ, frugivoræ, herbivoræ, vermivoræ.

Et in differentiis genericis: εὔβιοι, κακόβιοι; idque duobus modis; sive quæ fœdo victu spiritum ducunt, ut quæ in stercoribus incocta legunt, anates cortales etiam excrementa vorant animalium; sive quæ magno labore victum parant, magnisque exspectationibus, ut Milvus, Harpe, aliæ. A locis Aëreas omnes dici jubet summi generis differentia. Victus tamen ratione trifariam distinguuntur. Terrâ, ut Gallina, aquâ, ut Mergus, aëre, ut Hirundo. Hæc Scaliger.

Nos, omissis aliis differentiis, ad ordinem ab Ulysse Aldrovando observatum nos accommodabimus. Is aves omnes distribuit in aëreas, terrestres & aquaticas.

Per aëreas rapaces & carnivoras intelligit, quas dispescit in diurnas, nocturnas & medias. Terrestres granivoras statuit, (quæ vel pulveratrices, vel pulveratrices & lotrices simul complectuntur) baccivoras, vermivoras, & canoras. Aquaticæ verò, vel in aquis degunt & sunt palmipedes, vel circa aquas. Ex his quas tenemus, hujus methodi ductu, brevibus more nostro delineabimus.

Cap. XVII.

De Aquilâ, Corvo versicolore, Emeu, Picâ albâ, Topau, Manucodiatâ, Noctuâ.

AQUILAM quidam à visus acumine, quidam à colore aquilo seu fusco & nigricante dictam volunt.

Avis est magna, colore nigro seu pullo, carne durâ, ossibus firmis, plumis rigidis, carnivora. Capitis pars anterior porrecta, paulatim arctatur, & in rostrum terminatur durum, solidum, admodum aduncum, oculi rubore vivido perfusi, parvi corporis respectu. Collum habet longum, alas rectas & extensas, in summitate recurvas, nervosas, paucæ carnis, crura haud ita longa, pedes inæquales, dextrum sinistro majorem, colore varios, caudam brevem, sanguinem crassum, fibrosum, ossa crassissima, durissima, pennas firmas & duras; quas aliis permistas, anserum præsertim & columbarum, consumere ajunt. Ungues pro mucronibus gerit, aduncos, recurvos, firmos, Leonum non dissimiles. Viribus inter aves validissimam volunt, visu perspicaci, volatu pernici.

In cibis usum habet nullum, pellis debito modo separata & gestata, stomachi vitio laborantibus succurrit & Colicæ medetur. Nervi, colli, dorsi, Vertebrarum, manuum & pedum dolores mitigant, dextri dextræ applicati, sinistri sinistræ. Ossa verticis corio cervi inclusa hemicraniam curant: alas pedibus subjectas, partum accelerare volunt. Pedes lumborum doloribus succurrunt. Lingua aquilæ collo suspensa, ad asperæ arteriæ & columellæ vitia & spiritus difficultatem commendatur. Hepar Epilepsiæ resistit, Testiculi Venerem provocant, suffitus fimi fœtum expellit & serpentes fugat.

Aquila ad classem avium rapacium diurnarum spectat, ejusque species multæ ab Aldrovando enumerantur, ut Chrysantes, Halyætes, Melanurus, Morphnus, Morpho congener, Perenopterus, Ossifraga, Alba, Pygargus, Heteropus, Palustris, Aves Schyticæ, atque huc etiam refert Vultures, Accipitres, Falcones.

Mihi duo sunt Crania cum rostris diversarum specierum, Pedes quoque, cum reliquum corporis difficulter à tineis & Blattis conservari possit.

CORVUS VERSICOLOR Feroënsis, colore & albo & nigro alternatim in corpore dispositis. Minor aliquanto est corvis nostris nigris vulgaribus: sed rostro, capite, alis, pedibus, totoque habitu iis respondet. Capite circa rostrum & oculos albo, vertice nigro, collo, pectore & dorso nigris, alarum pennis majoribus albis, minoribus pectus spectantibus nigris. Caudam obtinet ex nigris & albis alternatim constantem, albicat & Uropygium, ut & pars ventris caudam spectans. Duos ejus generis ex Insulis Feroënsibus accepi, sed jam fermè à vermibus exesi, cum difficulter, ut aliæ aves, à Blattis & tineis conservari ejusmodi avium exuviæ possint.

EMEU à quibusdam dictus CASEARIUS, avis peregrina est & mirabilis, in Insulis Moluccis, Taprobanâ & aliis Indiæ Orientalis frequens. Dum capite surrecto incedit, quatuor pedum & aliquot unciarum est altitudine. Nam collum à summo capite ad dorsi initium tredecim penè uncias habet longum, ipsum corpus binos pedes latum, femora cum cruribus, usque ad pedum inflexiones, decem & septem uncias longa. Corporis autem longitudo à pectore ad Uropygium trium ferme pedum est. Pennæ seu verius plumæ totum avis corpus, cum infimâ colli parte, dorso & pectori proximâ atque femoribus, tegentes, perpetuo sunt geminæ, ex eodem parvo brevique tubulo prodeuntes, & sibi invicem incumbentes. Superna quidem paulo crassior, inferna verò tenuior & delicatior, illæque variæ longitudinis, omnes duræ & rigidæ, non latæ, sed angustæ & rarioribus lateralibus pilis ex adverso sitis præditæ, coloris nigri, quæ tamen circum femora ad cineraceum tendunt. Procul aspicientibus hæc avis non plumis, sed villis duntaxat tecta videtur. Alas sub plumis latentes, quatuor nigris pennis præditas, habet, quæ non ad volandum, sed ad cursum juvandum datæ videntur: siquidem volucris non est, nec à terrâ tolli possit. Crura in ambitu quinque unciarum crassitudinem superant, crebrisque corticibus seu squammis latis tecta, præsertim supra pedis inflexionem. Pedes habet crassos, duros, tribus crassis digitis præditos, pronâ parte veluti squammis tectos, supinâ prorsus callosos, quorum medius, qui reliquis longior est, tribus articulis constat, interior uno, exterior binis, omnium ungues valde magni, binas penè uncias longi, crassi, duri, cornei. Caput pro avis magnitudine exiguum & ferè

ferè glabrum, coloris ex atro cœrulei cum colli supremâ parte, in quo apparent rari pili nigri; oculi paulo supra rostri fissuram, magni, ardentes, truces Leonis instar, quos cingunt nigri pili, quemadmodum & meatus illos aurium parvos & detectos quos ponè oculos habet. Rostri prona pars quodammodo arcuata est, pauloque supra mucronem binis foraminibus narium usum præbentibus prædita.

A cujus medio ad capitis usque verticem porrectum diadema assurgit, corneæ substantiæ, tres ferè uncias altum, coloris ex flavo fusci, quod cum plumarum defluvio cadit, &, cum plumæ renascuntur, novum crescit. Supina rostri pars, ab ejus scissurâ ad extremum mucronem, quinas uncias longa; anterior colli pars, quatuor penè unciis infra rostrum bina velut membranea palearia, seu barbulas propendentes habet, duas uncias longas, coloris rubri miniati. Postica similiter colli pars deplumis, à capite secundùm longitudinem, rubri miniati coloris est; deinde infima ejus pars, aliquot rubris plumulis, quibus nigræ intermistæ, tecta. Hæc ex Clusio qui Avem vidit, tanto pedum robore, ut arborem humani femoris crassitie contundere valeret. Aversis retrorsum pedibus, eos, cum quibus pugnat, impetit. Quævis obvia vorat, ordinarius tamen cibus est panis similagineus, seu primarius, quem in magna fragmenta concisum vorat. Recentibus Gallinarum ovis maxime delectatur, quæ integra deglutit. Parum firmâ est valetudine, integra per anum rejicit, & rursum vorat & concoquit. Ovum parit maximum & pulcherrimum, sed testa non admodum dura, externâ parte virescentis coloris ex cineraceo & creberrimis tuberculis saturâ viriditate præditis ornata.

Icones duas exhibet Nierenbergius, quarum altera delineationi Clusianæ jam allatæ congruit; altera multum ab eâ differt, alterius harum avium generis esse videtur.

Mihi ex hac ave non nisi pluma est unica.

PICA ALBA, pro re insolenti semper habita est; unde Scaliger de judice justo hæc ausus est pronunciare:

Sed judex bonus est picâ nunc rarior albâ.

Quia verò mihi una obtigit, ejus Historiam addam.

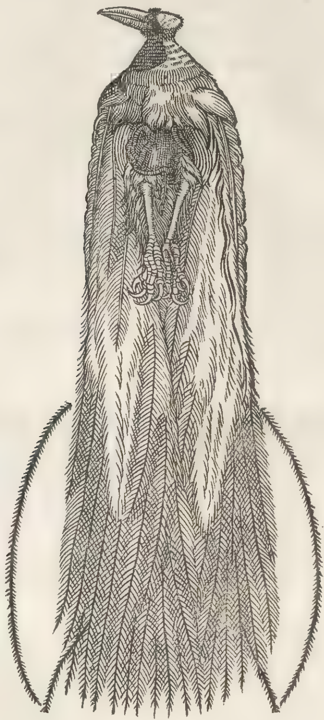
Ex Norvegiâ ad me transmissa est, ubi in nido duo hujus generis pulli sunt inventi, quorum hunc, quem possideo, amicus transmisit. Cum Picis vulgaribus quoad corporis constitutionem planè convenit, nisi quod colore sit candido & staturâ minori, cum ad adultam nondum pervenerit ætatem. Quod de Picâ referunt, circa Autumnum calvescere, id etiam huic contigisse credo, siquidem, cum pennis albis adhuc totum reliquum tegatur corpus, caput glabrum visitur.

In cibis rarus est Picarum usus, quod carne constent minus gratâ. Sunt tamen qui esum pullorum Picæ, visum augere dicant. Gordonius Picas in ollâ novâ urit, in pulverem redigi ut possint, quo in collyriis, vel per se in oculorum affectibus utitur.

Ex Picis minutatim concisis liquorem destillant quem oculis rubentibus, lippientibus, linteis applicatum conferre volunt. Ad Epilepsiam quoque cum aliis appropriatis aquam ex iis destillant, quam quidam magni faciunt.

TOPAU Avis Indica, RHINOCEROS dicta Aldrovando, quod instar quadrupedis ejusdem nominis cornu in fronte ferre videatur, à nemine, quod sciam, descripta est. Aldrovandus caput depictum vidit, mihi ejus Cranium est cum rostro cornuto, quod ex Indiâ Orientali ad me delatum. Cranium respectu rostri parvum est, anserinum vix superans. Rostrum decem pollicum est longitudine. Illud, quod Aldrovandus describit, fermè quadruplo majus fuisse oportuit, quatuor namque dodrantes longum asserit, recurvum non more rapacium, sed instar arcus cujusdam acutum. Inferior Maxilla longitudine superiori respondet, & maxillæ inferioris os ad finem usque Cranii suis pertingit apophysibus. Ex luteo albicat, nisi ubi maxillæ jungitur, ubi atro splendente est colore, transversim instar literæ V. in acutum apicem terminati, illud pingens, serratum potius quam denticulatum. Oris & palati rostrique interior superficies planè nigricat; supina, quæ etiam dentata, caput versus colore est miniato. Circa oris hiatum, corpus latum nigrum apparet, quod quasi apophysin quandam constituit fauces transcendentem, extra corpus rostri paululum propendentem. Reliquum ut in inferiori ex albo luteum est. Ubi rostrum desinit, cavitas insignis orbicularis in Cranio est, oculorum orbitam constituens utrinque, cui vicina intra cornu & rostrum foramina parva, odoratui procul dubio inservientia. Cornu supinæ rostri parti adnatum, crassum, aduncum, ejusdem cum rostro est substantiæ, sed cavum, tenue, & molle, substantiâ Asta-

corum crustæ respondens, longum pollices octo, quatuor latum, coloris ex luteo & rubicundo misti, lineâ latâ nigrâ inferiorem ejus partem à superiore utrinque dividente. Totam avem qui descripserit, aut de ejus naturâ quippiam tradiderit, neminem adhuc vidi; quocirca, nudo rostro contenti ut simus, necessum est.

MANUCODIATA, Indis Boëres, Lusitanis Passaros de Sol, aliis Avis Paradisiaca, vel quod in Paradiso terrestri vivat, ut quidam existimant, vel propter eximiam corporis venustatem. Mollucani Avem Dei vocant & in summâ habent veneratione; alii Apodem, quòd pedibus carere crediderint.

Avis est quandoque Columbæ, quandoque Hirundinis magnitudine, capite compresso (meam delineare saltem animus est, cum quinque diversa ejus genera proponat Aldrovandus) parvo, cujus plumæ, quæ superiorem partem à primâ cervicis vertebrâ ad rostri usque initium exornant, breves sunt, crassæ, duræ, spissæ, colore luteo, egregiè micantes ad instar auri purissimi, radiorumque solarium modo splendentes. Reliquæ, quæ mentum tegunt, molliores, tenuiores & ex Cyaneo mirè virides, ut in Anatum mascu-

masculorum capitibus dum soli obvertuntur conspicimus. Circa rostrum nigricant. Rostrum, pro ratione corporis & capitis, magnum, corneum, acutum, ex luteo nigricantibus maculis insigne. Alarum ut & dorsi pennæ ac caudæ, fuscæ, inter nigrum & ruffum fulgentes, aliarum avium pennis similes: sub his aliæ sunt longiores, partim amplis divisuris & raris ad latera plumis dotatæ, partim in pilosum acumen desinentes, colore fulvo eleganti.

Juxta Uropygium duæ oriuntur pennæ, quæ juxta exortum pilosæ, sed tandem in longissimos & duros desinunt Cirrhos, quadrangulos fermè & pedum duorum longitudinem superantes. Mox sub collo parte supinâ plumæ etiam molles, sed longiores aliquanto quam illæ sunt quæ collum ornant, ex spadiceo nigricantes, quas sequuntur tenues & oblongæ, aureæ, molles, sanguineis guttis eleganter conspersæ. Quibus succedunt ex luteo albicantes, raræ texturæ & hiantes, ut illæ quæ in Ardearum dorso conspiciuntur. Crura, pro corporis ratione, magna satis. Tibiæ enim longitudo ab infimâ fœmoris articulatione, ubi plumis raris exiguis colore fuscis dotatur, ad pedem usque unciarum est trium, membranâque seu cute subluteâ lævi & glabrâ vestitur.

Pes quatuor constat digitis, quorum unus instar calcaris posteriorem constituit partem, reliqui tres anteriorem, ut in Gallinis & ejus generis avibus videre licet, inter eos medius reliquis longior. Quilibet verò digitus tribus dotatur articulis, quorum primus metapedium, reliqui digitos ipsos constituunt. Superius crustâ quasi teguntur durâ, asperâ, squammatim coagmentatâ, inferius callosâ & detritâ. Quâ ungues (qui adeò adunci ut semicirculum ferme constituant) digitis nectuntur, callosa quædam protuberat pulpa, commodiori procul dubio incessui destinata. Ungues ipsi quales avium rapacium esse solent, magni, acuti, cornei, colore ad albedinem inclinantes. A tibiæ extremitate ad unguium apices, quinque numerantur unciæ, quas non attingit corpus ejus exsiccatum sine plumis. Hæc accuratius delineanda erant, quod etiamnum multi ex modernis constanter negent pedes habere, ex quorum numero est Nierenbergius.

Hinc patet dubia illa & difficillimi nodi, de quibus Aldrovandus loquitur, ex hac historiâ facile enodari posse, imò per se evanescere. Quod enim omnes, paucis exceptis, hasce aves apodes esse & pedibus carere crediderint, id falsum esse, ocularis docet demonstratio.

Qui in Paradiso terrestri nidulari eas & certam regionem non habere in quâ vivant & nidos constituant, experientiâ & modernorum navigationibus falsitatis convincuntur. Didicit enim Clusius (ut in Auctuario docet) ex nautis, qui aves hasce vendebant, majores in Insulâ Aru, sive Arou duntaxat reperiri, minores Insulas Papuas, Insulæ Gilolo vicinas, producere, ut de earum patriâ dubium jam nullum sit.

Error quoque patet eorum, qui, cum pedibus carere putarent, aut motu tonico in aëre sustineri, aut cirrhis seu filis se ab arboribus suspendere dixerunt, ut quiescerent.

De incubatus ratione, valde etiam hallucinatos esse eos constat, qui in masculorum dorso quandam cavitatem dari arbitrati sunt, in quâ fœmellæ, quibus venter etiam cavus sit, ova sua deponant, atque ita utriusque cavitatis auxilio incubari voluerunt. Ii quoque qui fœmellas receptaculum quoddam sub alis, in quo ova reponant, habere putant. Denique, cum pedes habeant, & crura, ut aliæ aves, frustra sunt, qui solo aëre nutriri volunt, quod etiam aliis argumentis docuit Aldrovandus Ornithologiæ lib. 12, cap. 21.

De usu alia non habemus, nisi quod Moluccarum Insularum Reguli religiosè admodum, sanctèque has aves colant, & Mancodiatas, hoc est Aves Dei vocent, sibique persuasum habeant, quod si illarum pennas secum portaverint, non vulnerandos iri in prœlio, etiamsi in primâ acie ante alios collocati fuerint.

Magnates etiam nostri in pileis ornamenti loco olim gestare solebant, ut alias Struthionum pennas. Cum nullâ ave majorem affinitatem quàm cum Pavone habere mihi videtur, ut non immeritò parvus & Indicus Pavo appellari possit.

Noctua

NOCTUA, avis haud rara, huc potiſſimum adducitur, ob miram oculorum ſtructuram, quâ fit ut in luce eminente cæcutire, in ambiguâ & tenebricoſâ nutrimentum quærere ſoleat. Omiſſâ igitur ejus hiſtoriâ de oculis ſaltem agemus, quos diligenter rimatus eſt M. Aurelius Severinus, Anatomicus & Chirurgus Neapolitanus, deſcripſit verò Zootomiæ parte v. p.336. in hunc modum. Noctuæ admirabilis oculorum forma, præſertim externa. Non rotundi, neque mobiles. Extremis ſuis Cornea mollior, media fere Cartilaginea, & petaſi modo formata, cui aliæ globoſæ portiones imponuntur. Interim humores & tunicæ ea habent peculiaria. Retiformis craſſior & veluti pannoſior, Muſculi perpauci & graciles, numero non diſcreti. Ipſam corneam tunicam, figuram Petaſi æmulantem, quia per Virum Clariſſ. D. D. Thomam Bartholinum ad me tranſmiſit D. Severinus, hiſce hæc annectenda erant.

CORNICIS CÆRULEÆ quia alam ab amico accepi, qui avem in Scaniâ globo trajecit, de eâ etiam hic aliquid dicendum. Germanis Wilde Goltz-kraje / Galgen-regel / Halk-regel / Racher / Trosche-papegoje dicitur. In ſilvis & locis non frequentatis degit, Nidum, ut Upupa, ex Oleto conſtruit, &, præter cætera, à projectis cadaveribus victitat, unde etiam ſemper fœtere ſolet, & nomen Racho obtinuit; ſed à colore Pſittacus Germanorum indigitatur.

Roſtrum nigrum eſt, crura fuſca, proportione corporis parva, cœruleo colore paſſim nitet, in capite, alis, caudâ, circa Uropygium & totâ parte ſupernâ, alibi ſinceriore, alibi admixto viridi. Dorſi & colli proni color fuſcus eſt, majores alarum pennæ nigræ. Ea quam teneo ala, longitudine eſt unciarum octo, latitudine quatuor.

CAP. XVIII.

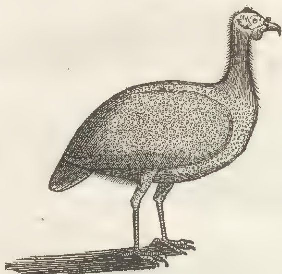
De Pavone, Gallinâ Guineæ, Pullo Bicipite, Oſſibus Gallinæ pumilæ, Aviculâ minimâ.

QUÆ hactenus delineatæ ſunt aves, ad Rapaces ab Aldrovando referuntur. His ſuccedunt Terreſtres ipſi dictæ, quæ neque in aquâ, neque circa eam degunt, quas diſpeſcit in Granivoras, Baccivoras, Vermivoras & Canoras. Granivoras rurſum alias conſtituit pulveratrices, alias lotrices, alias pulveratrices & lotrices ſimul, omnes gratiâ ſuæ carnis præſtantes. Ex his paucas ſaltem delineabimus in quibus aut gratia, aut rari aliquid.

PAVO,

Pavo, Græcis Ταὼς vel Ταῶν, nostratibus Paafuel / quoad colores & habitum non levem in sexu habet differentiam. Mas capite, collo & pectoris summo, coloris est intensè cœrulei. Caput pro corporis ratione exiguum, maculis variegatum, in vertice apicem, ex nudis plumarum scapis viridescentibus constantem, habet. Rostrum candicat, in extremo aliquantulum recurvum, collum longiusculum, tenue & exile, dorsum ex albo cinereum, maculis quibusdam atris transversalibus conspersum. Cauda ex longis & brevibus constat pennis. Longæ ex dorso propè Uropygium ortum trahunt, quas erigit quandoque & in circulum dirigit, coloris castanei, lineis aureis sursum repentibus decoratæ, in quarum extremitate specula seu oculi, quatuor discretis constantes circulis, aureo, purpureo, viridi & saphirrino. Sub oculis alia est macula, modo viridis, modo purpurascentis coloris. Hi colores ad Solis splendorem variant sese ubi circumgyraverit Pavo. Coxæ, tibiæ, & pedes cinerei sunt, maculis nigris conspersi & calcaribus armati. Venter ex cœruleo viridis, prope podicem nigrescit. Fœmina tam elegantibus non est vestita pennis. Avis naturâ salax, unus mas quinque sufficit fœminis, ova duodecim parit, munditiem amans.

Caro ejus salubris & grata est, mediæ naturæ inter humidas & siccas, ut Caponum, sed durior aliquanto & fibrosa, coctionis difficilioris, asservatam non putrescere volunt quidam. Venena & venenata animalia fugare dicitur. Jus carnis in Pleuritide commendatur, lingua ad Epilepsiam. Adeps colicis prodest. Ossa usta, & in aceto trita ac illita lepras & vitiligines emendant. Fumus è pennis combustis, oculis exceptus, lippientibus conducit. Fimus Podagræ fervorem mitigat, oculis conducit, & tanquam specificum ad vertiginem commendatur à Quercetano, in primis si ab albo Pavone sit depromptus.

Gallina guineæ Aldrovando, quibusdam Numidica Gallina, & Meleagris, Perdix Terræ novæ, avis visu pulcherrima, pennis infinitis maculis candidis in spatiis nigris prædita, corpulentiâ nostras vix superat, tibias tamen habet longiores; in capite supra frontem gibbum habet calli naturam obtinentem, duritie cornu, caudam semper gerit demissam, non erectam ut nostrates, in quærendo victu admodum sollicita, unde huc illuc perpetuo vagatur. Mas à fœminâ non distinguitur, nisi quod callosam illam & corneam ferme in vertice cristam majorem & eminentiorem habeat.

Carne est delicatâ, ova parit esui apta. Ejus suffultam habui pellem, sed Blattæ & tineæ mihi inviderunt.

Pullus gallinaceus biceps. Ante annos circiter novem cum exeundum mihi è domo esset, casu in areâ offendi ovum expositum Gallinaceum, grande satis, quod cum sublevassem, fractum vidi & in eo formatum pullum imperfectum, qui mihi duplex videbatur. Corticem igitur porrò aperui & bicipitis pulli offendi rudimenta. Albumen consumptum erat, sed restabat vitellus fermè integer, quem separavi, &, quicquid erat pulli, chartæ imposui, ut siccaretur: erat enim mucosus plane, sed perfectè delineatus præsertim quo ad capita.

Exſiccatum in eâdem chartâ aſſervo, lineamentis in quibuſdam vix conſpicuis, perinde ac ſi à pictore eſſet delineatus. Quamvis omnia mollia & mucoſa eſſent, ſanguineo colore permiſta, nulla tamen pars deſiderabatur, cujus non extiterit rudimentum.

Avicularum minimarum varias ſpecies in Braſiliâ exiſtentes recenſet & deſcribit Georgius Margravius Hiſt. Nat. Braſil. lib. 5. cap. 4. quas generali vocabulo Guainumbi vocant. Alias deſcribit Ferdinandus Oviedus, Lerius in Hiſt. Amer. Thevetus Auguſtinus Carate in Hiſt. Peruanâ, Joſephus Acoſta & alii; quas etiam Guaracayba, id eſt radius ſolis, & Guaracigaba, id eſt Capillus Solis, Huitzitzil, Ouriſia, Tomineo, vocant. A quibus aviculis diſcrepare illam video, quam dono Cl. D. Sperlingii teneo. Totum ejus corpus, caudam ſi exceperis, unciam unam magnitudine non attingit. Muſcam majorem non ſuperat, plumis cinereis, ad viriditatem inclinantibus, prædita. Capite & pedibus, proportione corporis, minimis & tenuibus, haud abſimilis ei quam Thevetus cap. 48. ſingularium Franciæ Antarcticæ hiſce deſcribit, Grandi Muſcâ non majorem, quæ, licet omnium avium ſit minima, tam elegans tamen eſt, ut fidem ſuperet. Ejus roſtrum oblongiuſculum & valde tenue, color cineraceus, & tametſi adeo ſit exigua, ejus tamen cantus admodum ſuavis eſt.

Mea vero avis hoc diſcrepare videtur, quod caudam habeat longam, ſeptem circiter unciarum, pennis tam elegantibus conſtantem, earum pulchritudinem exprimere ut nullus valeat pictor. Ex cœruleo & viridi ità micant ut Chalybs politus cœruleſcens, ſed majori ſplendore & gratiâ ad Solis radios varietatem inſignem exhibens. Ultimæ duæ in caudâ pennæ, eam, quam dixi, obtinent longitudinem, binæ ſequentes tres ſaltem attingunt uncias, & majoribus incumbunt, hinc minores ſequuntur, ſquammatim quaſi reliquis impoſitæ. An tertia ſit Guainumbi ſpecies à Margravio delineati nondum ſatis liquet. Ejus mentionem facere videtur Jon. Faber in deſcriptione Animalium Novæ Hiſpaniæ pag. 707. Eſt ex his aliqua, inquit, quæ caudam curtam habet & rotundam Pipionum more: alia vero tam longam & completam, ut bis terve longitudine ſuâ totum adæquet corpuſculum. In hac tres vel quatuor ſunt pennæ colore pretioſo variegatæ, &c.

Aliâ me donavit Nobiliſſ. D. Georgius Roſæcrantz, trium unciarum longitudine, quæ cum omnino reſpondeat ei, quam delineavit Carolus Cluſius Exot. lib. 5. cap. 11. ſub nomine Ouriſiæ ſive Tominei, hic pluribus delineare operæ non duxi precium, videatur ipſe Cluſius.

Ossa cruris gallinæ pumilæ huc refero, quæ cum ſuo radio arcum exquiſitè referunt. Crus enim ipſum cum tres fermè æquet uncias, ambitum ſi metiaris, ita incurvatur, ut duas tantum obtineat. Huic verò obtenditur radius rectus quâ curvaturam jungit, quâ verò fœmur tangit aliquantum incurvatus, rarâ & ſpectandâ Naturæ fabricâ.

Nec omittendum Cornu caponis monſtroſæ longitudinis, eſt namque novem unciarum, in ſpiras eleganter convolutum, ac in apicem acutum deſinens, ſubſtantiâ corneâ, colore ſubluteo, ſtriatum aliquantum. Ejus generatio manifeſta eſt, cum enim caſtrantur Galli, criſtam abſcindere ſolent & calcaria; atque hæc vulneri abſciſſæ criſtæ ita indere ut adhæreant, ac ita paulatim incrementa ſumant, corneam prorſus induentia naturam. Sed in eam longitudinem excreviſſe, quâ meum conſpicitur, non memini me legiſſe unquam.

Cap. XIX.

De Avibus Aquaticis.

Inter aquaticas aves Cygno non immeritò primæ debentur, tum ob magnitudinem & pulchritudinem, tum ob uſum. Hic Olor aliâs dicitur. Formâ victuſque ratione Anſeri ſimilis, ſed multo major, totus candidus, plumis mollibus, roſtro parum turbinato, in extremitate obtuſo, colore rufo in adultis, in pullis nigricante, in cujus ſummitate tuberculum nigrum, atque rotundum, ſerratum ſeu dentatum, collo longo & procero, in longitudinem extenſus mediocris viri ſtaturam æquat, crura nigra, digitos pedum nigrâ membranâ junctos habet, hos veluti annuli quidam interſecant in latum, medius digitus omnium craſſiſſimus & maximus, alarum ambitus ſuperior quatuor eſt palmorum, cauda tres palmos longa.

De Cygneâ cantione lis eſt inter Auctores haud exigua, quibuſdam, qui ſtreperum & ingratum ſonum eos quandoque edere animadverterunt, ſuavitatem nullam eorum Cantui tribuentibus, quibuſdam tot Poëtarum & Hiſtoricorum relationibus fidem adhibentibus, de ſuavitate minime dubitantibus. In hanc ſententiam etiam inclinat Aldrovandus, argumento ab aſperæ arteriæ conformatione ducto, ad omnes ſonos formandos aptiſſimâ. Ego, quid de eo mihi conſtet, non celabo.

Erat in familiâ meâ juvenis honeſtiſſimus, D. Johannes Roſtorphius, S.S. Theologiæ Studioſus, Norvagus Natione, hic bonâ fide, interpoſito juramento, ſanctè affirmavit ſe in tractu Nidroſiano, ad littus maris ſummo mane, inſolitum ac ſuaviſſimum audiviſſe murmur, ſibilis ac ſonis jucundiſſimis permiſtum, quod unde, aut quo pacto excitaretur cum ignoraret, ſiquidem neminem vidit hujus modulationis authorem, undique circumſpiciens, & jugum promontorii cujuſdam ſcandens, vidit Cygnorum multitudinem infinitam, in ſinu maris vicino conglomeratam, harmoniam hanc modulantem, quâ ſuaviorem in vitâ nunquam audivit. Ab Iſlandis quibuſdam meis diſcipulis percepi, nihil hac harmoniâ apud ipſos frequentius iis in locis ubi Cygni ſunt. Quod ideo adduco, ut, præſtantiſſimorum autorum de hac cantione Cygneâ non vanam eſſe relationem, vel modernis experimentis comprobari conſtet.

Caro cibum non admodum ſuavem ſuppeditat, dura enim eſt, ingrata, difficilis concoctionis. Pellibus, durioribus & rigidiorum ablatis pennis, relictâ plumâ molliori, utuntur ad frigus depellendum, in primis operimenta pectoris & ventriculi ex iis confici

 ſolent,

ſolent, coctionem peculiari vi juvantia. Tenellum pullum in oleo decoctum Aëtius mirabile nervorum medicamentum eſſe ait. Adipis uſum frequentiorem faciem erugare, ſedis vitiis ſucurrere, adverſus hæmorrhoides & vulvæ duritiem valere volunt.

MERGANSER Geſneri, Geir-fugl Iſlandorum, avis rariſſima, corpus anſeris habere videtur, licet roſtrum ſit Mergi. Caput cum tertiâ colli parte ex viridi nigricat, collum reliquum album eſt, cum quodam pallore. Infra colli pars & dorſum nigreſcunt, cauda colore cinereo eſt. Alæ dorſum verſus nigræ, mox albæ, dein iterum nigricant, ſed remiſſius, mox iterum albæ ſunt, idque intenſius, extremæ pennæ nigricant. Sub alis prima pars albet, poſterior ex albo nigroque miſta reſplendet. Plumæ ventris & ſupinæ caudæ gilvæ ſunt, quaſi ex albo & flavo miſtæ. Palmipes eſt ut Anſer. Crura & pedes cum membranis inter digitos Minii colorem habent, fœmorum plumæ in pronâ parte variæ ſunt, ſubalbidæ & nigricantes per intervalla. Roſtrum ſimile Mergi Cirrhati, longitudine digiti medii ſeu longiſſimi, color per mediam partem pronam niger, utrinque ruffus vel puniceus, dentes habet ſerratos & aſperos, retrorſum inflexos, & alium ordinem dentium minorum paulo interius in ſuperiori roſtro tantum, cujus extrema portio adunca eſt. Quidam Anatem Italicum vocant. Ego ex Iſlandiâ accepi Anno MDCXLVIII. Ferunt in clarâ luce cæcutire, ac cum natat non niſi caput exſerere.

ANSERIS MAGELLANICI ſeu PINGUINI Hiſtoriam verbis Clariſſimi Cluſii lib. 5. Exotic. cap. 5. proponam, & cum tres hujus avis exſuvias habeam, ac earum unam vivam aliquamdiu domi aluerim, quid præterea in eâ obſervaverim, non diſſimulabo. Marina eſt, ex Anſerum genere, tametſi roſtro diſſimilis, in mari victitans, valde pinguis, prægrandis Anſeris magnitudine, ſuperna parte nigris pennis tecta, ſupinâ & in ventre albis. Collum, quod craſſum & breve, albis pennis tanquam torque cinctum. Cutis craſſa & denſa, inſtar ſuillæ, loco alarum binas parvas coriaceas pinnas habet, in latera, tanquam parva brachia, propendentes, pronâ parte brevibus, anguſtis & rigidis pennulis confertim tectas, ſupinâ autem minoribus adhuc & rigidioribus, iiſque albis, quibus nonnullis locis intermiſtæ nigræ, minime quidem aptas ad volandum, ſed quarum adminiculo velociter natat, maximâ enim parte in aquâ verſatur & terram duntaxat pedibus fœtificationis gratiâ petit, ternæ aut quaternæ in unâ ſcrobe ut plurimum latitant. Roſtrum corvino majus habet, non adeò tamen elatum, valde brevem caudam, pedes nigros, planos, anſerinorum pedum formâ, non adeò tamen latos, erecto & ſublimi capite incedit, demiſſis ad latera pinnis tanquam brachiis, ſic ut procul intuentibus homunculus videatur. Piſcibus duntaxat veſcitur. Illius caro ingrata non eſt, nec piſcem ſapit. Scrobes valde profundas in littore fodit, cuniculi inſtar. Totum ſolum adeò cavum, ubi multæ ſunt, efficientes, ut per illud gradientes nautæ, ſæpiuſculè genu tenus, in eas ſcrobes incidant.

Ex Feroënſibus Inſulis delata ad me erat avis, quam vivam domi per aliquot menſes alui, junior erat, quia ad eam non pervenit magnitudinem, ut anſerem communem mole ſuperaret. Halecem integrum unâ vice deglutire valuit, & quandoque ſucceſſive tres, antequam ingluviem expleret. Dorſi plumæ adeò molles & æquales, ut holoſericum nigrum æmularetur, venter eximio erat candore. Supra oculos aream rotundam, candidam, Daleri magnitudine habuit, ut perſpiciliis dotatam jurares. (quod non animadvertit Cluſius) Nec alæ eam obtinuere figuram, quam idem exprimit, latiores enim paulo erant, cum limbo albo. Quocirca meam avem ad vivum depingi curavi, ut Icon eſſet accuratior.

ANAS

ANAS PLATYRINCHOS Gesnero sic dicta à rostri latitudine, Germanis quibusdam Steleudt/ quod instar crepitaculi se habeat rostrum, aliis Lepel-gans/ quod rostrum Cochleare figurâ referat, sed non tam ex Anserum, quam Anatum est familiâ. Rostrum ei nigrum, latum, in extremitate concavum, corneum & tenue, tres uncias longum, in apice partis superioris, apophysi incurvâ & crassiori dotatum, infinitis denticulis mollibus, cartilagineis, pectinis instar armatum, quorum extremam rostri partem ornantes, introrsum versus diriguntur, reliqui verò erecti eminent. Inferior rostri pars corneo constat limbo nigro, dentibus pariter ornato, ut superior; sed membranulâ tenui in medio contexta. Magnitudine est Anatis vulgaris, cujus & pedes habet. Caput nigrum & collum, sed intermistâ viriditate quadam. Secundùm oculos macula alba est;

tergum & cauda nigra. Gula cum ventre tota candida, alæ partim nigræ, partim albæ. Non admodum in nostris regionibus frequens est; capitur tamen hic interdum.

Minor est, attamen elegans ANAS ISLANDICA protensâ caudâ, Havellda ipsis dicta. A vertice ad Uropygium longitudine est pedis unius, cum tribus unciis, caput parvum & compressum, plumis circa oculos albis, in vertice nigris ad cinereum inclinantibus. Ejusdem coloris collum. Dorsum, intermisto colore gilvo, nigricat in Uropygium usque, quod ex albis & nigricantibus mistum est. Ex Uropygii extremitate emergunt pennæ quatuor, acutæ, nigræ, quarum duæ novem uncias longæ, duæ reliquæ, ejusdem coloris & figuræ, tertiam saltem partem longitudinis priorum attingunt. Supinâ parte collum & venter, ad medium usque nigricat, reliquum albicat, cum lateribus quæ alæ tegunt. Alæ pronâ parte plumis teguntur nigris, purpurascentibus, supinâ cinereis. Rostrum instar Anatis vulgaris latum, dentatum, in apice, seu extremitate, ut & parte capitis vicinâ, nigrum, intermediâ eleganter miniatum, parvum est & corpori proportionatum. Pedes brunni coloris, unguibus & intermediâ membranâ digitorum nigris. Quartus digitus, qui posterior & instar calcaris est, latam habet annexam nigram membranam.

Elegans est, & nescio an ab aliis descripta sit.

ANAS ARCTICA Clusii, Lunda Feroënsibus, ad Anates quoque refertur, licet rostro non sit lato. Avis marina latipes, à summo capite, rostro tenus ad caudam extremam usque, novem unciarum longitudinem non superat, densis & confertis pennis, nigris prorsus in dorso & parte primâ alarum, quæ sex uncias longæ, & vix ad caudam usque pertingunt. Cauda binas uncias longa, pennæ pectoris ventrisque & quæ sub caudâ albæ, collum breve, crassum, nigrum, caput parvum; vertex rostro tenus niger, reliquum capitis à rostro ad occiput, supra & infra oculos, album, infernæ parti proximæ, cinerei coloris. Rostrum Anatinis minime simile, unciam cum semisse longum, quodammodo aquilinum & mucronatum, tenue tamen & planum, nam, quâ parte capiti contiguum, sescunciam latum.

Ejus superna pars capiti proxima, callosa penè ut in Psittaci rostro subsequens in quâ rimæ pro naribus, ex fusco subcœrulea, tam in supernâ quam infernâ rostri parte, usque ad primum sulcum. Tribus enim sulcis obliquis prona & supina pars rostri insignitur, spacium inter primum & secundum sulcum, partim candicantis est coloris, partim subrubri, reliquum subrubet, cujus prona pars in mucronem nonnihil aduncum desinit, supina aliquantum sima, quo arctius claudi possit, lingua rostro longitudine respondet ferè, cartilaginosa, subflava, mucronata & quasi triangularis. Pedes in extremo ferme corporis siti, plani, tribus digitis, membranâ junctis, constantes, sine calcari, coloris ex flavo rubescentis, unguibus nigris. Interior digitus in utroque pede tres habet articulationes, medius quatuor, tertius, qui exterior, quinque.

In Insulis Feroënsibus & Islandiâ capitur.

Anatis feræ genus quoddam ex Insulis Feroënsibus ad me delatum EIDER vocant, quo nomine Latini appellitent ignoro, ANATEM PLUMIS MOLLISSIMIS vocare lubet. Mas à fœminâ in multis discrepat, licet lineamenta fermè sint eadem. Mas anatem figurâ plane refert, rostro plano, nigro, magis ad Anseris quam Anatis figuram accedente, in medio duabus foraminibus oblongis, respirationi dicatis, prædito, longitudine trium unciarum, ad latera pectinatum. A foraminibus rostri, per verticem duæ nigerrimæ & mollissimis plumis constantes maculæ supra oculos ad occiput tendunt, quas dividit linea albicans stricta, quæ in colli partem superiorem ex viridi albescentem desinit. Totum vero collum, capitis pars inferior, pectus dorsi & alarum pars superior, candicant; remiges vero pennæ nigricant, ut & pectus totum & Uropygium. Cauda trium unciarum etiam nigra. Pedes tribus digitis constantes nigri, membranâ nigrâ ad extremum junctis. Crura brevia & nigra, digiti unguibus acutis & incurvis armati, calcar habent ex adverso, ad initium cruris situm, simili membranâ & ungue dotatum.

Fœmina ejusdem est magnitudinis & figuræ, sed non nisi unius coloris, fusca, maculis quibusdam nigris hinc inde conspersa, reliquis partium lineamentis mari respondens.

Nidos in cautibus sibi struunt ac ova copiosa sapida pariunt, ad quæ capienda per funes periculose satis se demittunt accolæ, ac eâdem operâ plumas (quas Eiderdun vocant nostrates) quæ mollissimæ & culcitris fulciendis aptissimæ sunt, colligunt. In

exiguâ

exiguâ copiâ ſe valde dilatant, & præ reliquis corpus calefaciunt. Solent enim hæ aves ſtatis temporibus ſe deplumare, hinc hac merce expetitâ ditant venatores.

ALKA avis eſt maritima, major Lundâ, roſtro lato & nigro, itemque corpore, niſi quod ſub pectore & extremis alis albicet, pedes nigri, caput fuſcum, niſi quod linea alba ab utroque oculo ad roſtri partem proximam ducatur. Nidificat in editiſſimis ſcopulis ut Lunda, magnitudine æquans Gallinam minorem. Ova ejus maculata ex albo & nigro. Ex Inſulis Feroënſibus ad me delata eſt.

MERGUS MAXIMUS FARRENSIS, Feroënſibus Ildbrimet, Iſlandis Himbryne, quaſi loricâ cœleſti induta. Ejus Etymologiæ rationes ita reddidit D. Stephanus Olavius, verbi divini in Iſlandiâ præco fideliſſimus, meus olim in Academiâ Hafnienſi diſcipulus induſtrius: Himin cœlum, Loricam vero Brynia ſignificat, juxta illud Poëtæ, Brynia gefur ei feigufiör / &c. Lorica non dat morti vicinis vitam. Ratio nominis à colore, ut exiſtimo, petita eſt, juxta tritum proverbium, Himbrynn hafa himneſkan lit / en helvitſka röddi / id eſt, Himbryne cœleſti colore, voce verò infernali præditæ ſunt. Voluerunt Iſlandi hâc nominis impoſitione ſignificare, aves haſce pulcherrimâ colorum varietate & diſtinctione uſque adeo ornatas eſſe, ut dici poſſint cœleſtem quandam loricam induiſſe. Duo pariunt ova, Anſerina magnitudine penè ſuperantia. Viridi ſunt colore, ferrugineis ſparſim aſperſa maculis, in ſtagnis nidificant. Inter volandum, tinnitum more ſolito edunt, nimbumque & tempeſtates diuturnas præſagiunt. unde patet Cluſium minus bene informatum eſſe, cum ſcribit, *Volantem nunquam eſſe conſpectam, nec alarum uſum habere ad volandum.* Alæ certè magnæ ſunt, corpori avis proportionatæ, ut non videantur fruſtra illis datæ. Cum capiuntur, maximis viribus reluctantur, hominemque roſtro acutiſſimo ferociſſimè petunt: ſi fœminam capias, ovis incubat maritus, excludit, & pullos educat. Laqueis capiuntur circa nidum extenſis.

A Cluſio hiſce delineatur: Avis eſt maxima, palmipes, Anſeri æqualis, nam à collo, quâ parte pectori conjungitur, uſque ad Uropygium, binos pedes longa, corporis ambitus binorum pedum longitudinem ſuperat, alæ quatuordecim uncias longæ, caudâ brevi vix trium unciarum, collum ferè octo uncias longum, ejus ambitus paulo major. Caput breve, tres uncias latum; roſtrum nigrum, mucronatum, quatuor unciarum longitudinem ſuperans; lingua penè tres uncias longa, nigra, mucronata, cartilaginea, quodammodo carinata, ſuperiore parte, quâ roſtri parti connexa eſt, parvis dentibus introrſum incurvis utrinque prædita, mediâ autem parte aſperâ; palatum ſimiliter quatuor exiguorum & brevium dentium introrſum ſpectantium ordinibus conſtat, quibus eſcam retinet & conficit, nam roſtrum dentatum non eſt.

Totum corpus denſis pennis tectum, quæ in pectore, toto ventre, & alarum ſupinâ parte breves & candidæ, in dorſo autem alarumque pronâ parte longiores & nigræ, ſingulæ tamen circa extremum geminis maculis albis inſignitæ, quæ in dorſi quidem lateribus longiores majoribus; quæ verò circa collum in medio dorſo aliſque & ſupra caudam, minoribus, ſic ut aliæ aliis incumbentes, invicemque tegentes, ad maculas illas uſque, eam fere varietatem repræſentent, quæ in Meleagride, ſeu Numidicâ Gallinâ conſpicitur. Collum veluti torque cinctum, è nigris pennis conſtante, caput etiam ſimilibus pennis tectum. Quæ tamen oculos & roſtrum ambiunt, parvis maculis albis ſunt diſtinctæ, ſub gutture etiam aliquot parvas pennas albas nigris permiſtas habet. Prona ſimiliter colli pars, ſupra torquem illam nigrarum pennarum ad unciæ longitudinem, parvis pennis nigris, latera tamen alba habentibus, exornatur, quemadmodum & ea pars quæ infra torquem, in pectoris lateribus. Infra podicem tranſverſam nigrarum pennarum lineam habet, quas albæ ſubſequuntur. Dein ſub caudâ aliæ nigræ, albis maculis notatæ.

Crura in extremo corpore ſita, paulo longiora tribus unciis, plana, nigra, pedes quatuor uncias longi, pluſquam tres lati, tribus digitis præditi, quorum interiores tribus articulis conſtant, brevioreſque ſunt, medii quatuor, exteriores quinque, nigrâ membranâ ſimul connexi ad ungues uſque, qui plani; ſinguli etiam pedes in poſteriore parte, paulo ſupra inflexionem, parvum articulum inſtar Calcaris habent.

Circa Inſulas Feroënſes & Iſlandiam capitur, fœtum in undis educat, nec niſi procelloſo mari, ac circa autumnum, hiemiſve initium conſpicitur. Terram nunquam attingit, nec quiſquam volantem vidit, adeò ut nec alarum uſum ad volandum, nec pedum

ad

ad incedendum habere videatur, quo fit, ut non nisi capite extet, quando se conspiciendum præbet. Halcyonis speciem quidam esse putant.

Colymbos duûm generum habui, quorum unum saltem integrum adhuc possideo, ex altero pedes tantum & caput.

Primum genus Cristatum seu auritum, cristam habet, plumis circa verticem eminentibus, superius nigris, ad latera rufis instar pilorum Vulpis. Crista verò hæc duplicata est, eminente ad utrumque capitis latus unâ, auris instar. Rostrum duos pollices longitudine æquat, angustum, in mucronem desinens, caput parvum, collum oblongum & angustum, gula, pectus, venterque albicant, & splendore argentum referunt, in reliquo dorso color niger ad purpureum vergens, in alis dilutus est. Pedum digiti terni, lati, adhærentibus membranis, quæ squammatæ apparent, sed aliquousque divisi. Ungues latiusculi, non ut in aliis avibus teretes. Crura juxta anum retrorsum porriguntur, natationi potius quam ingressui apta, fœmoribus in ventre conditis. In ipsâ aquâ nidos ponit, voce altâ clamat, pisciculis vivit. Quidam hoc Mergi genus Cristatum, Cornutum vocant. Videtur Uria esse Bellonii. Depinxit hanc avem Beslerus in Gazophylacio, sub nomine admirandæ avis Cucullatæ aquaticæ species.

Aliud genus Norvegiæ & Islandis frequens, apud nos raro visum, Fridriciburgo adhuc vivum ad me est delatum. Hyeme enim anno MDCXXXVIII. stagnis glacie utcunque obductis, captum est in quadam parte nondum glaciatâ; sed à paucis nisi Norvegis & Islandis cognitum, qui suâ linguâ Lumme vocant. Ejus meminit Carolus Clusius in Auctuario pag. 367. Avis elegans, Anatis magnitudine, rostro nigro & acuto, unciarum duarum longitudine, caput & collum pennis teguntur cinereis, in apicem acutum definentibus, ac si Cucullâ monachali tegeretur, dorsum & alæ nigræ, maculis quadratis albis consperſæ, quæ tamen majores sunt in dorso quam alis, sub collo quadrata est macula nigra, oblonga, scuti instar, unciarum quinque longitudine, latitudine duarum, undique variegatis ex albis & nigris plumis instar zonæ cincta. Venter totus & alarum partes inferiores candicant. Crura juxta anum porriguntur, non tam incessui, quam natationi apta, plana & lata, non autem gracilia, digiti cujusque pedis tres, nigri, ejusdem coloris membranâ juncti, unguibus acutis & aduncis. Fœmora etiam in ventre reconduntur, ut in priori. E Mergorum vel potius Colymborum est genere, diu enim urinando spiritum continere potest, & eâ nulla alia pernicius se submergit, quod experiuntur qui sclopetis eam petunt. Visâ enim pulveris pyrii flammâ, aquis se condit, antequam globus eo pervenire possit. Nidum propè aquas ita struit, ut, cum necessitas flagitat, in eas se celeriter præcipitare possit. Sed nidum repetitura, infixo terræ rostro se suspendit, donec corpus sublevaverit, ac petitum obtinuerit nidum. Ubi imbres largiores imminere, peculiari naturæ instinctu, persentiscit, pullis ac nido suo ab inundatione metuens, querulo sono aërem verberat: è contra, cum cœli serenitatem & clementiam præsagierit, lætis acclamationibus & alio gratiore sono pullis applaudit, unde de futurâ tempestate certi accolæ, vocem Hui audientes, exclamare solent Norvegi. Da werte brat wate af / di Loomin quia Saa. Serenitatis prænunciam vocem Karloa (sic enim clamare videtur) sentientes: wi far braat/ inquiunt, turre sive torre/ di Loomin roope turre rafft. Ova singulis annis terna vel quaterna ponit, magnitudine Anserinis paria, coloris prasini & maculata. Statis anni temporibus in loca calidiora migrare dicunt, nec ante adultum Ver redire; unde ominosum putant, si quis redeuntis sonum jejunus primum percipiat. Norvegi nefas putant avem hanc interficere aut turbare, quam sanctam existimant.

Retibus involutam inviti quandoque capiunt; quandoque sclopetis petunt. Islandi, quia eam comedunt, vel laqueo captant, vel lineâ piscatoriâ. Binos ad nidi aditum humi defigunt palos, à quibus suspensum ita aptant laqueum, ut nidum petitura caput ei inserat. Vel stagnum in quo versatur, angustiore sui parte, piscatoriâ transmittunt lineâ, ita ut ejus extremitates quisque ad stagni latus teneat, ac aquæ superficiem eâ stringat, donec insidias metuens avis fundum petat. Locum hinc ubi rursus emersuram ex circulis in aquâ factis notantes, eò laqueum lineæ adhærentem dirigunt, ut jam emergens ei collum indat, atque sic capiatur.

Exsuviæ ejus & capiti & pectori à frigore muniendo deputantur, Cygneis namque præferuntur. Hanc avem depinxit Beslerus in Gazophylacio, hoc titulo, Singularis Hirundinis Aquaticæ exoticæ species. Sed cum Hirundine nihil ferme habet commune.

FULICA, FULIX Latinis, Folega Italis, pullus aquaticus quibusdam, Blesaand Danis, à maculâ albâ quam in fronte gerit, sed è genere Anatum non est, ad Mergos potius referenda.

Magnitudine est Gallinæ, colore nigro per totum corpus, in collo quidem & capite atro. Rostrum acutum & molle ex albo rubescit, sinciput glabrum, figurâ ovali, albâ pelliculâ tectum, calvitiei specie, toto capite gallinam referens, ventris plumæ molles & confractæ colore cinereo. Alarum (quæ brevissimæ) ambitus per angustam lineam albicat. Digitis pedum membranæ nigræ latæ adhærent, non, ut in reliquo ferè Palmipedum genere, continuæ, sed divulsæ, ut in Colymbo. Sed hoc peculiare habent, quod secentur utrinque, aut saltem ab alterâ parte juxta digitorum articulos, præsertim in medio. Internodia membranarum semicirculos ferme constituunt. Color pedum niger in recenti non exsiccato. Supra genu, ubi desinunt Plumæ, pars fœmoris in ambitu ex viridi flavescit. Collum oblongum, cauda brevissima. Versatur semper in aquis & stagnis. Recta pedibus incedit & velociter currit. Ungues grandiusculi & nigri. Hyeme potissimum conspicitur, tempestatibus gaudet. Querula est & vociferans, præsertim quando esurit. Caro haud grata & conveniens ventriculo, nam grave quid & palustre sapit.

CAP. XX.

De Avibus circa aquas degentibus.

AB Aquaticis ad eas quæ circa aquas degunt transitum faciamus. Hic jam primo occurrit CICONIA NIGRA, in Provinciâ Stevaniensi capta, quam ad me transmisit Nobilissimus Vincentius Bilde de Waldbygard. Avis certe apud nos rara & insueta, sed in montibus Helveticis frequentior, attestante Gesnero.

Figurâ est vulgari Ciconiæ ferme similis, à principio rostri ad extremos pedes extensa dodrantes quinque cum dimidio excedit. Dorsum totum nigrum apparet, viridi subcœruleo & pauco purpureo mixto, sed venter & latera sub alis albo. Rostrum magnum & validum habet, colore puniceo, ut crura & pedes. Longitudo rostri superne à mucrone extremo, modicè deorsum inflexo, usque ad dimidium plumarum capitis, digitis octo, oculos pellicula rubra ambit orbicularis, collum pedem longum, Alæ dodrantes quatuor, cauda dodrantem, similiter cruris pars supra genu ad coxam, à genu ad pedem paulo brevior.

Corpus inter collum & caudam dodrantem, similiter cruris pars supra genu ad coxam, à genu ad pedem paulo brevior. Corpus inter collum & caudam dodrantale. Dorsum & pectus latiuscula. Pes quatuor constat digitis divisis, tribus anteriora, uno posteriora versus, quorum medius est quinque digitorum longitudine. Sono eam crepitare ajunt, ut aliæ Ciconiæ.

Asservare integram non potui, quocirca caput, alæ, & pedes saltem mihi sunt superstites.

Viribus cum aliis convenire Ciconiis dubium non est, cum color ille externus tantam differentiam non constituat, ut hinc viribus aliquid decedat.

ARDEA, πελλὸς Græcis, Avis est ciconiæ fermè magnitudine, rostrum luteum & robustum habens, prope frontem crassum, sed paulatim tenuius evadens, oculorum pupillam nigram lutea ambit iris, croceo permixta cinereo cirrho ex tenuibus pennis constante exornatum. Pennæ sub cirrho ad cianeum inclinant, retro oculos & juxta mentum albicat. Collum superius, dorsum totum, alæ (exceptis pennis majoribus) cauda

Leucophæi coloris, alarum remiges nigricant, venter candicat, ut & pectus & collum inferius, fœmora pennis nuda, coloris lutei, crura & pedum digiti fusci, ungues atri, digitos parva interstinguit membrana. Posticus digitus longiusculus est, & anterioribus longitudine penè æqualis, quod in aliis aquaticis raro observatur.

Ardeam in Angliâ occidere capitale esse ferunt. Tantâ prædita est continentiâ, ut ad Venerem accessura dies quadraginta tristetur. Excrementa sua si in accipitrem ejecerit, pennas ejus & putrefacit & exurit. Astute insidiatur piscibus, nam Solis ita excipit radios, ne illi visâ umbrâ refugiant. Pede aquæ imposito tanquam illicio pisces allicere dicitur. Si pedes per descensum destillentur, & oleo inde collecto inungantur manus, pisces sponte ita advolabunt ut manibus comprehendi possint.

Ardeæ niveæ caudam & alas ex Brasiliâ accepimus: quam avem ità describit Margravius Hist. rerum Nat. Brasil. lib. 6. capite ultimo. Reperitur, inquit, & hic Ardeæ species, tota alba, rostro croceo, recto, acuto, oculis nigris, circulo aureo, cruribus & pedibus nigris. Rostrum habet quinque digitos longum, collum longissimum, nimirum quinque digitos supra pedem, corpus septem digitos longum; caudam quinque, cum quâ alæ desinunt. Crura superiora octo digitos longa, & ex parte pennis vestita, inferiora sex digitos. Digiti pedum communi modo se habent, quorum medius anteriorum, quatuor digitos longus, reliqui breviores; omnes unguibus lunatis & nigris præditi.

Ardea stellaris apud nos non adeò infrequens. A quibusdam Asteria, Butaurus, Buteo & Butorius dicitur, aliis Bos palustris. Nobis Rördum. Sed diversa avis est ab eâ, quæ Onocrotalus dicitur.

Avis est ex Ardearum genere, toto enim corporis habitu eas repræsentat, longis cruribus, sed vulgaris Ardeæ minoribus, collo longo & mirè plumoso, rostro acuto. Caput pennæ tegunt nigerrimæ, reliquum corpus fuscæ & pallidæ, maculis nigris densissimè resperse, pedes habet longos. Nam inter extremos ungues medii digiti pedis & calcis spithami fermè est longitudo. Ungues habet longos, lunatos, acutos. Nam ille, qui calcis vicem in avibus gerit, longitudine sescunciam superat. Cauda illi brevissima, stomachus capacissimus, vorax enim est. Infixo in aquam, lutum, terram, aut, ut alii volunt, arundinem, rostro, mugitum instar tauri edit, qui à longe percipitur, unde instrumenta ad sonum fabricandum diversa ab aliis obtinuit avibus. Ad ripas lacuum & paludum otiosa desidet, pisces observans, nec fugit hominem advenientem ad nidum usque. Sonum verò istum Verno tempore potissimum edit, cum in Venerem agitur.

Ungulis auro aut argento inclusis ad dentiscalpra utuntur. Mihi viva fuit, cujus pellem postea farciri curavi; sed à tineis adeo exesa jam est, ut nil nisi caput & pedes restent.

Arquata seu Numenius, Gallis Corlis, à rostro quod habet instar arcus curvato nomen traxit.

Ab extremo rostri ad pedes ultimos extensa, septem circiter palmos longitudine æquat. Colore est cinereo, maculis fuscis & subrubris distincto. Rostrum habet falcis

instar incurvatum, nigrum, longitudine pedis dimidii, paulò crassius pennâ olorinâ, lingua exigua est, brevis admodum, sub ventre candida & maculis nigris variegata. Collum sex digitos longum, colore obscuriore aliquantum. Alæ magnæ & egregiis, partim albis, partim fuscis, maculis variegatæ. Crura oblonga, colore subfusco, digiti tres anteriores validi & crassi, posterior brevis, dimidia fœmoris pars supra genua plumis caret. Fœmina minor aliquanto est mare, & maculis prædita magis fuscis. Dorsum & alæ nigricant. Vermibus victitat & ova parere quina, gallinaceis magnitudine simillima, ajunt.

Elegans est avis Brasiliana GUARA dicta, quæ cum nostrâ Arquatâ figurâ & magnitudine planè convenit, sed colore prorsus differt. Frequentissimam ait Margravius Hist. Nat. lib. 5. cap. 8. in Marahoon & Rio Jennaro, tam in aquis quam terrâ degens. Rostrum habet falcis, seu ensis Polonici figurâ, longum, ex albo flavescens, oculos nigros, collum & corpus instar Albardeolæ. Alæ desinunt cum caudâ, quæ brevissima est, & demissa crura longa, quorum superior medietas pennis vestita, reliqua nuda, digiti pedum quatuor communi modo longiusculi, brevibus unguibus propè exortum, cute inter se connexi, crura autem nuda cum pedibus, coloris ex albo grysei, uti & rostrum.

Tota avis vestitur pennis elegantis coloris Coccinei, remiges tantum alarum nigras habent extremitates. Hæc avis primum exclusa coloris est nigricantis. Hinc evadit cinerei, deinceps albi, sensim autem rubescere incipit, & secundo ætatis anno coloris est in totum, quem Columbin vocant, quoque magis senescit, eò magis elegantissimum illum colorem Coccineum acquirit. Victitat Piscibus, carne, adjunctâ semper aquâ.

Brasiliani è plumis hujus avis varia componunt corporis ornamenta. Togam hic apud amicum vidi.

Avem meam ex Brasiliâ secum adduxit Nobilissimus D. Christophorus Lindenow, sed ego dono Clarissimi D. Collegæ D. Johannis Resenii possideo.

Agmen claudat VESPERTILIO, qui an avibus, an quadrupedibus sit annumerandus dubitant multi, attamen illorum potius accedendum arbitror opinioni, qui in classem avium nocturnarum eum referunt. Volat enim, quod nullis competit quadrupedum, nec pedibus incedere visus est, licet reptando aliquantulum serpat, & duos saltem perfectos habet pedes, reliquos imperfectos.

Mihi cum unus sit quatuor præditus auribus, eum hic delineabo. Capite est murino, cui quatuor auriculæ ita constitutæ, ut duæ, quadruplo ampliores aliis, minores alias duas complectantur. Rictu amplo & magno, nares vitulinæ, dentes murini, lingua longa, libera, pupillæ oculorum nigræ. Alæ membranaceæ, quæ ab armis per latera & axillas continuo ductu ad crura usque feruntur eaque ambiunt, quatuor plicis præditæ, quibus dilatantur & contrahuntur, hamulis acutæ. Per has vero rudimenta quædam brachiorum nervosa disposita sunt, quæ in uncum desinunt. Color corporis niger seu murinus. Pedes membranâ inferiori parti annexi, in quinos digitos dissecti, unguiculis aduncis armati, in medio ampli, palmam manus quasi referentes. Inter pedes cauda exigua membranis involuta.

Interdiu

Interdiu parum, noctu melius videt. Voce est exili, gannitum potius quam sibilum referente, carnibus, larido, & culicibus vescitur.

Ad Schirrum Lienis ex iis mundatis & in pulverem redactis, medicamentum conficit Avicenna. Ad Podagram Cataplasma ex iisdem conficit Galenus. Sanguis pilos exstirpat; ut & cerebrum. Urinam vim venenatam & septicam habere tradunt. Morsum etiam venenatum quidam putant, quem aquæ marinæ ablutione, vel cinerum calentium applicatione curandum docent.

Cranium avis SEMENDÆ cum rostro ex Indiâ Orientali attulit quidam nostratum, quod Regni Admiralio D. Ovenio Giedde obtulit, qui mihi id dono dedit. De eo ita disserit Aldrovandus Ornithologiæ lib. 12. De Semendâ Neoterici, qui de Indiâ commentarios ediderunt, multa eaque parum verisimilia commenti sunt, pro veterum Phœnice nobis obtrudere conantes. Equidem caput Semendæ nullo pacto caput Phœnicis refert, quoniam ad Aquilinum quodammodo accedere debebat. Cùm verò Cranium hoc Aquilino capite vel quadruplo majus sit; itaque vel eorum Semendæ, vel certe veterum Phœnicis minimè fuerit. Damasco allatum erat, curvum, valde crassum, colore albicante in anteriore parte, in posteriore verò purpureo obscuro, figurâ ovali. Rostrum erat palmum longum, admodum acutum & intus cavum quidem, sed sine tribus illis fistulis, quibus Musicam harmoniam à Semendâ suâ edi illi fabulati sunt.

Meum Semendæ Cranium ex tractu Coromandel Orientalis Indiæ allatum est. Ab apice rostri ad primam vertebram colli decem circiter erat unciarum longitudine, latum eâ parte, quâ tuber prominebat, uncias quinque, sed amplitudine pedem Romanum æquabat. Rostrum ipsum acutum, colore buxeo, ad tuberis initium longitudine unciarum quatuor.

Hinc tuber ovali figurâ eminet, altitudine trium unciarum, anteriore parte buxeum, per ambitum usque ad Cranium, coloris purpurei, qui color inferiorem mandibulam etiam exornabat eâ parte.

Hanc partem mox excipit Cranium ipsum, cute adhuc tectum, in quo utrinque duo grandia foramina, oculorum orbitas constituentia, & in occipite unum, pro spinalis medullæ exitu, cum duabus prominentiis, quibus inferior maxilla adhæret. Grave est adeo, ut totum pendeat uncias octodecim. Ex residuis plumarum, colligitur coloris fuisse brunni, seu atro purpurei, quod etiam refert is, qui sclopeto avem in Indiâ trajecit ac huc secum tulit, addens eam magnitudine Cygni esse, eumque fermè superare collo oblongo, cruribus altis & rubicundis, digitis discretis. Petita glande in adversarium se ultura involavit. Pugnax & animosa esse videtur.

PHOENICOPTEROS avis est rara, de quâ disputatur an cognita fuerit Aristoteli. Gallis Flambant dictam volunt, à colore flammeo. Scaliger eam his delineat. Rarior Phœnicopteros, sed cognitu facillimam efficiunt notæ multæ peculiares. Rostrum neque rectum planè, sed neque aduncum habet, Scythici arcus potius partem imitatur, cinereum colorem nobilitant alarum puniceæ pennæ, à quibus & nomen; earum quoque nonnihil ad caudam, quam hujus generis longicruris levibus brevissimam habet, ac veluti præcisam. Sub rostri initium ad colli commissuram, sinus turgidus est, qualis & in Ardeolâ. Crura pedesque alis habet concolores, sed adeò breves, ut, cum in homine Galenus agnoverit longissimos, huic omnium, quæ nota sunt nobis, animalium brevissimos attribuere potuerit. Magnitudo ei Ardeæ. Hæc ille. Verum esse illud comperi quod ait Cardanus, Phœnicopterum mandibulam movere superiorem, sed non adeo causam manifestam esse ut in Crocodilo.

Addam quæ de eâ ave refert Gassendus in vita Pierescii lib. 3. Noctu potius quam interdiu capit cibum, ex pane aquâ madefacto; præsentit frigus adventans ac tum ad ignem accedit, pedibus interdum ut cremetur: dolente pede altero, illius vice utitur rostro, ipsoque & altero pede alternando incedit. Dormit erecta in alterum pedem, reliquo in ventrem plumasque subducto. Parci est somni.

Mihi caput ejus cum rostro dono datum est ab Ornatissimo Juvene D. Ludovico Hummel Dantiscano, quod longitudine uncias octo superabat. Ipsum caput, excepto rostro, trium erat, anserino haud majus, plumis ex albo rubicundis. Rostrum ipsum figuram à Scaligero delineatam obtinet, in medio crassum satis, sed cavum, à cranio ad Curvaturam coloris cinerei, cum interspersâ rubedine, sed à curvaturâ ad extremum apicem, qui acutus est, nigrum planè, superiore ejus parte utrinque ad latera Canalicu-

latum, ad sui exortum duobus grandibus foraminibus, olfactui deputatis, præditum, in extremitate aduncum, interne denticulatum, cum costâ, seu eminentiâ in medio. Pars verò inferior nigra, frequentibus prædita striis ad extremum excurrentibus, longitudine verò cedit superiori, sed ampla & capax, crassæ linguæ (quæ aberat) excipiendæ apta. Superiorem, non vero inferiorem mandibulam in hac ave mobilem, ex hoc rostro patet. Linguam hujus avis veteribus Romanis in delitiis olim fuisse, docent cupediarum magistri Apitius & alii.

PASSER NIVEUS. Pastor Pagi Kersløf in Selandiâ, cum anno MDCXLIX. mense Octobri circa vesperam in Cœmiterio deambularet, vidit aviculas duas invicem certantes in vicinâ consedisse Sambuco: Quas cum prehendere tentaret, avolavit altera; alteram cepit & mihi transmisit, quæ tota erat candida, è genere passerum, quos & stridore & toto corporis habitu æmulabatur. Hunc passerem exenteratum & exsiccatum in Museo servo, etsi nihil in eo rari sit præter colorem. Tales albos passeres observavit Cælius Rhod. libr. 27. cap. 11. Scalig. Exer. 59. Aldrovand. lib. 15. Ornith. cap. 10. & quibusdam in locis Norvegiæ hyeme passeres omnes niveum colorem acquirere, fide dignâ relatione accepi.

ALBARDEOLA ab aliis Ardeis rostro maxime differt, illæ enim acutum, hæc latum habet instar Cochlearis efformatum, unde & Alberto Cochlearia dicitur, aliis Platea, Leucorodion quibusdam, Platelea Ciceroni, Germanis Leffel-gans.

Integram avem ex Insulis Feroënsibus accepi, sed rostrum antea habui maris ut videtur, differunt enim colore, quod vel sexus vel ætatis ratione contingere puto. Rostrum enim, quod antea possedi, majus est illo, quod in ave visitur colore variegato ex albo & maculis transversis oblongis, extremitas albicat, ad flavum inclinans. Verum quod in ave visitur totum colore fuscum est. Cæterùm ipsam avem, quam teneo, quod concernit, tota nivea est, magnitudine Anserem non attingens, nam paulo minor, capite anserino, sed rostrum habens octo uncias longum, planum, substantiâ coriaceâ, durâ, ab initio duos digitos latum, inde paulatim arctatur, ut medio sui vix digiti latitudinem expleat, hinc rursus ampliatur, donec in extremitate (quæ Cochlear figurâ ferme refert, cum apice acuto) tres digitos compleat, intus ut & inferius lineis & tuberculis quibusdam dotatum, cujus tota circumferentia lineâ seu sulco quodam cingitur. Collum longum, corpus totum candidum, crura nigra, longa, digitos pedis membranâ parvâ junctos habens, cauda digitos septem longa, alæ planè albæ, quamvis in aliis in extremitatibus nigræ sint animadversæ.

Circa littora Oceani versari solet & quatuor fœtus alere, apud Anglos ejus caro in delitiis esse solet. Piscibus vescitur, quos Mergis & aliis maritimis avibus eripit. His enim rostro caput ferit, ut prædam relinquant, quam ipsa captat. Ranis quoque & serpentibus vesci volunt, herbas quasdam in ejus ventriculo invenerunt quidam. In aquam immissa natat & rostro in fundo alimentum quærit.

ANATIS feræ genus ex Insulis Feroënsibus ad me delatum, quod nullibi adeo frequens ac in Septentrione EIDER, quo nomine Latinis vocetur ignoro, cum dubitem an ab ullo sit descriptum, ANATEM PLUMIS MOLLISSIMIS vocare lubet. Mas à fœminâ colore maxime discrepat, licet lineamentis conveniat.

Mas rostrum habet nigrum, parvum, magis ad Anseris quam Anatis figuram accedens, carinatum collum versùs longitudine trium unciarum, duobus foraminibus ovalibus in medio ferme præditum, respirationi dicatis. Ab his per verticem duæ nigerrimæ & mollissimis plumis constantes maculæ supra oculos ad occiput tendunt, quas dividit linea albicans stricta, quæ in colli partem superiorem, ex viridi albescentem, desinit. Totum vero collum, capitis pars inferior, pectus, dorsi & alarum pars superior candicat. Remiges vero pennæ nigricant, ut & pectus totum & Uropygium. Cauda trium unciarum etiam nigra, crura & pedes tribus digitis constantes, membranâ nigrâ juncti & unguibus acutis lunatis dotati, quibus respondet calcar pari modo ungue & membranâ præditum. Fœmina ejusdem est magnitudinis, sed solo colore differt: fusca enim tota est & maculis quibusdam nigris, maxime circa pectus, conspersa.

Nidos in cautium summitate & rimis construunt ac ova copiosa Gallinarum instar ponunt, ad quæ capienda per funes periculose satis se demittunt aucupes, qui plumas earum potissimum venantur; mollissimæ namque sunt, levissimæ, & exiguâ copiâ in culcitris mire se diffundunt. Eiderdun vocant nostrates, & maxime expetuntur ac carè satis venduntur.

duntur. Solent namque hæ aves, nidos ubi ſtruunt; pectus deplumare ut plumis eos fulciant, quo ova in cautibus molliter locentur, & ab earum calore melius excludantur. Hinc nidos tantopere expetunt accolæ.

Cap. XXI.
De Nidis & Ovis.

AD avium claſſem Nidi & Ova referenda, in quibus cum raritas etiam quædam occurrat, minime à nobis prætermittenda.

Adferri nuper ad nos cœperunt ex Indiâ Orientali Nidi quidam avium, dimidii ovi anſerini magnitudine, ſubſtantiâ Ictiocollam referente, variis ramulis hujus ſubſtantiæ intertextis conſtantes, quos in jure coquunt & diſſolvunt, atque ita comedunt, in primis ii qui in caſtris Venereis ſtrenue ſe exercere ſtudent. De quibus cum nihil apud auctores invenerim, amicum meum Clariſſ. Virum D. Joh. de Laet, Hiſtoriæ Americanæ autorem conſului, ut, quid de iis perſpectum haberet, indicaret; qui Anno MDCXLVIII. octavo Julii ita per literas reſpondit.

Nidi avium, de quibus ſcribis, ad nos adferuntur ex Indiâ Orientali, qui Ictiocollam referunt, dedi operam ut cognoſcerem, quinam illi eſſent, & à duobus qui ibidem cum ſummâ poteſtate præfuerunt didici, ad oram Indiæ, quæ Coromandel vulgo dicitur, & præcipuè Patanen eſſe aviculas quaſdam (quarum tamen nomen ut & nidorum non meminerunt) quæ ex glutinoſâ quâdam ſubſtantiâ, ut res ipſa docet, conficiunt nidulos hemiſphæricos, quos petris arduis & abruptis affigunt, inſtar hirundinum, quos indigenæ avellunt & opulento commercio ad Sinenſes & alios mittunt. De facultatibus variant, alii enim aliquid Venereum illis tribuunt, alii non. Diluuntur & coquuntur in juſculis, & materies, cum ſit glutinoſa, furculis decerpitur, cum voluptate quadam, ut ajunt, devoratur. Nomen autem avium, ut jam dixi, ignoro, minimas eſſe teſtantur, à quibus hæc accepi, & in nidulis interdum viſuntur plumulæ & interdum teſtularum ovorum fragmenta.

Inter Ova magnitudine eminet Struthiocameli, quorum mihi tria ſunt, caput pueruli magnitudine æquantia, oſſeâ duritie. Ex iis pocula conficere ſolent quidam auro & argento incluſis. Imo Garamantes pileos, & capitis tegumenta, aſſerente Plinio.

Ovum Monstrosum mihi eſt, quod inter alia ova Gallinacea in nido inventum in ædibus meis Anno MDCXXIV. octavo Junii, ſubventaneo ſimile, magnitudine ovi Anſerini, cruſtâ duriore carens, cujus tamen rudimenta aderant. Integrum dum erat, licet exterius molle, interius tamen durum quid tactu in eo deprehendere licuit. Aperui, ac primo in eo materiam quandam mucoſam inſtar Albuminis ovi deprehendi, cui innatabat alium ovum ſubventaneum, longum, contortum. Quod fractum etiam Albumine ſine Vitello erat refertum.

Ovum magicum. Ex Norvegiæ Præpoſiturâ Næſs, Diœceſis Stavangrienſis, delatum ad me eſt ovum, vulgari ovo Gallinaceo prorſus ſimile, integrum, cum hac narratione, trium virorum fide dignorum manu & ſigillis confirmatâ. Fœmina quædam honeſta Anna Amundi filia, uxor Guldbrandi Erlandſonii in Sundby, quæ in matrimonio ante duodecim peperit liberos, qui adhuc ſunt ſuperſtites. Anno MDCXXXVIII. quarto Martii in morbum incidit, qui in annum ſequentem MDCXXXIX. duravit. Cum decimâ-ſeptimâ Aprilis vehementius doloribus ventris torqueretur, vicinas convocavit, & circa veſperam ovum peperit, quod cum aperirent, Vitello & Albumine prorſus nihil diſtabat à communi ovo Gallinaceo. Decimâ-octavâ Aprilis, iterum doloribus correpta parturientium ſimilibus, circa meridiem, præſentibus fœminis iiſdem, aliud peperit, quod integrum in aulam huc cum fide dignorum teſtimonio literis conſignato tranſmiſſum, meæque tandem cuſtodiæ traditum. Quod inter rara mea adhuc reconditum ſervo. Tantis vero parturiginis doloribus divexatam ſe conquerebatur Mater, quantos nunquam in aliis partibus eſſet experta, quod & fœminæ præſentes teſtabantur. Unde per aliquot ſeptimanas poſt lecto affixa detinebatur, antequam vires recuperare potuerit.

Partus hic nequaquam Naturalis eſſe potuit; quocirca præſtigiis Diabolicis tam excitatos fuiſſe dolores iſtos, quam ova ſuppoſita, exiſtimamus.

Quamvis à vulgari ovo Gallinaceo nihil aut parum discrepet, ob raritatem tamen facti, & quia vix ante tale quid auditum, hic delineationem ovi observatâ naturali magnitudine exhibemus.

Sunt mihi alia præterea variarum avium monstrosa ova, tam quoad figuram, quam magnitudinem, in quibus varium Naturæ lusum contemplari licet, sed ea speciatim delineare ac describere nimis foret operosum. Inter ea verò memorandum Ovum Columbinum, quod magnitudine vix superat Pisum grandius.

Testudinis parvæ terrestris, ex Hispaniâ advectæ, mihi oblatum est ovum hic Hafniæ in horto civis cujusdam exclusum, quod candidum est, & licet amplitudine Columbinum ovum grandius non superet, duplo tamen longius est.

DE
PEDESTRIBUS,

CAP. XXII.

De Lacerto Indico, Monstroso, Viridi, Argentei coloris, Facetano, Iguanâ, Scinco, Crocodilo, Testudine marinâ, Stellatâ, Tessellatâ, Vulgari.

RESTANT in censu Animalium PEDESTRIA, quæ in terrâ maximâ ex parte degunt, & quatuor ordinariè prædita sunt pedibus. Hæc, Aldrovandum secuti, in tres, ratione dispositionis pedum, dispescimus classes seu genera. Primum ἀσχιδὲς & ὀνώνυχον, seu μονόχηλον vocant, unâ tantum præditum ungulâ, Solidipedem Plinio; Alterum quorum anterior & posterior pars cujusque pedis scissa est, Græcis δίχηλον, Latinis Bisulcum; Tertium πολυδάκτυλον, seu multifidum & multipliciter digitatum; quoniam hæc animalia pedes habent instar manuum humanarum fissos, quæ etiam anterioribus pedibus, non solum ad gradiendum, sed & apprehendendum utuntur. Horum alia vivum pariunt animal, ζωοτόκα, vel vivipara dicuntur; alia ova, ᾠοτόκα, inde ovipara.

Hæc cortice teguntur, illa pilis, exceptis Echino & Histrice, quæ aculeis armantur. Nos, quoniam ab imperfectioribus ad perfectiora ascendimus, ab oviparis, utpote reliquis hebetioribus, initium faciemus.

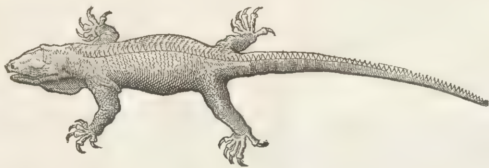
OVIPARA ratione integumentorum differunt; quædam enim cute, quædam corio membranaceo, quædam squammato, quædam crustâ durâ teguntur.

Inter

Inter ea, quæ squammato sunt corio, primas tribuimus LACERTO INDICO, qui lib. v. Exot. cap. 20. à Carolo Clusio describitur. Sed quoniam ipsum animal non vidit, sed juxta Iconem à Jacobo Plateau transmissam illud delineavit, in multis labi mihi videtur, quocirca juxta exemplum, quod in Museo meo extat, illum exhibeo. Quatuor fermè pedum Romanorum est longitudine, novem unciarum ambitu, capitis & colli longitudo, usque ad anteriores pedes, octo fermè unciarum, ab anterioribus cruribus, ad posteriora, novem; cauda, in longum & tenuem desinens mucronem, pedes duos & uncias quatuor explet, colore fusco, sed maculis variis, nunc majoribus, nunc minoribus, quadratis, & formâ Rhomboideâ, inordinatè dispositis, per totum corpus variegatus, quæ maculæ colore ex albo ad cœruleum vergunt. Cutis squammis vestita, circa caput & collum rotundis, mox ad dorsum quadratis, per caudam oblongis circulariter dispositis, in ventre verò majoribus & longioribus multo quam in dorso. Caput quatuor saltem unciarum, Mandibulâ superiore mobili, ut in Crocodilo, indiscrete positis crustis vestitâ. In ejus apice foramina duo mediocria, post quæ oculorum orbitæ oblongæ, hinc ad collum foramina duo obscura, auditui procul dubio deputata.

Rictus pro ratione capitis magnus, supernè & infernè dentibus horridus, quorum anteriores acuti, parvi tamen, posteriores obtusi, utrinque in inferiori maxillâ septendecim. Crura anteriora minora & graciliora posterioribus, torosa tamen & crassa, supernè majoribus, infernè minoribus squammis dotata. Pedes graciles, quinque digitis præditi, quorum medius longissimus, reliqui ad latera paulatim decrescentes. Posteriora crura duplo crassiora & longiora, majoribus etiam vestita squammis. Pedes parvi, sed longissimis præditi digitis & valde inæqualibus. Ex quatuor, qui cohærent, minimus primus, major secundus, & hoc major tertius, sed quartus omnium longissimus, quintus primo longitudine respondet, sed tenuior, & ab aliis longius segregatus, ab ipso crure ortum trahens. Unguibus omnes dotati incurvis, acutis & flavescentibus. Mentum ei crassum & protuberans, sed minus quam in Iguanâ.

YVANÆ seu IGVANÆ historiam accuratè satis nobis tradit post Clusium & alios Clariss. Vir D. Joh. de Laet, descriptione Indiæ Occidentalis lib. I. cap. 9. ubi ait. Amphibium est animal, Lacerti formâ, cute partim cinerei, partim fusci coloris, quæ squammulis quibusdam tecta, circa caput quidem majoribus, in tergo autem & sub ventre minoribus, caudâ oblongâ, quam similes squammulæ quibusdam ordinibus ab initio ad finem ambiunt, ita ut quartus quisque è majoribus constet, eleganti varietate, à cervice

ad extremam penè caudam, per dorsi medium spinæ quædam mucronatæ instar serræ descendunt. Rictus satis amplus, in utrâque mandibulâ plures dentes, breves & peracuti; oculi grandes & depressiores: binas habet nares in extremâ penè superioris rostri parte. Ponè caput foramina duo, piscium branchias referentia, sub cervice ingluviem ad pectus usque pendulam; crura quatuor, quorum duo anteriora minus crassa, brevioraque quam posteriora, singula autem quinque digitis distincta, quorum quidam binis, alii ternis, alii quinis articulationibus constant, omnes nigricantibus & acutissimis unguibus armati.

Taciturnum est animal & inediæ patientissimum, ova parit quadraginta aut quinquaginta, rotunda, testâ admodum tenui & fragili, nucum magnitudine, albumen & vitellum continentia, non minus grati saporis, quam caro animalis. Utrisque enim tam barbari, quam alii vescuntur, eaque in primis laudant. In terrâ juxta flumina & lacus ova deponit & excludit. Oviedus monet, dum ova ejus friguntur oleum aut butyrum non esse addendum, alioqui nunquam percoqui posse, sed aquæ momentum affundendum. Observavit idem, carnes hujus animalis noxias esse illis, qui aliquando lue Venereâ laborarunt, recrudescere enim malum dudum sanatum.

Franciscus Ximenes in capite hujus animalis interdum lapillos reperiri ait, qui præsentissimo remedio lapides renum comminuant, Drachmæ pondere in liquore idoneo hausti aut etiam corpori alligati. In Americâ frequentes sunt & circa Cubam Insulam.

Lacertus viridis, à quibusdam Lacerta major dicta, quamvis Indicæ multo sint majores. Græcis σαῦρα χλωρά. Sylvaticus Ophiomachum vocat, à superandis serpentibus. Singulari enim naturæ instinctu serpentes adoritur, & cum illis præliatur æstivo tempore: quandoque arbores scandit, & instar ranæ vociferatur.

Viridis illa Lacerta, quam ego teneo, eam operâ D. Nicolai Wichmanni ex Hispaniâ accepi, ita verò viridis est, ut simul eleganter variegata intermistis maculis cœruleis visatur. A rostri extremitate ad caudam unciarum decem est longitudine. Cauda verò spoliata fuit cum acciperem. Capite est triquetro, unciarum duarum longitudine, latitudine unius, oris rictum habet dentibus utrinque minimis & acutis præditum. Duo narium foramina in extremâ & acuminatâ maxillæ superioris parte sita. Oculi pro corporis magnitudine mediocres, aurium meatus ad collum. Maxilla inferior squammis magnis dotata, quæ in medio latiores sunt iis quæ ad utramque extremitatem vergunt. Hinc minores infarciuntur ad collum usque. Pedes anteriores unciarum duarum longitudine, supra squammis viridibus, infra cute punctatâ & ad flavum tendente præditi, digitis quinque acutis & incurvis ungulis dotati. Hinc dorsum sequitur pulcherrime variegatum, venter verò squammis tegitur flavescentibus, cujus ambitus est unciarum quinque. Crura posteriora, prioribus crassiora, majora & longiora, uncias superant tres; digitis etiam quinque præditi sunt pedes, ungulis incurvis & acutis armati, quorum is, qui indicis situm habet, longissimus est, pollexque inferiorem locum possidet, cum in anterioribus æqualem habeat cum cæteris. Ex caudâ non nisi unius unciæ magnitudinis frustulum restat.

Lacertum viridem Plinius strumis exulceratis appendit, & post dies triginta mutat medicamentum. Lacertum viridem vivum in vino coquunt & Pthisicis exhibent. In dolore Lumborum, in Ischiade, & morbo Comitiali cibis permiscent. Oleum, in quo coctus, ad multum utile. Cinere utuntur ad strumas & pilos generandos. Ossa Comitialibus mederi volunt; capillos denigrat oleum per insolationem ab eo factum.

Fuit mihi & Lacertulus argenteus, colori argenteo similis, trium unciarum longitudine, elegans valde, priori corporis lineamentis respondens, sed à vermibus erosus jam penè periit.

Lacertus facetanus Aldrovandi, Tarantula quibusdam, asperâ cute, coloris cinerei, paulo major est & absque caudâ, tres superat uncias, torosus & crassior, Lacerto communi corporis lineamentis respondens, nisi quod oculos rictui propiores habeat aliis.

Sceleton lacerti ut videtur, Draconis in modum compositum, rictu horrendo, linguâ latâ exsertâ, oculis prominentibus, pedibus anterioribus minoribus, posterioribus longioribus, dorso repando, caudâ longâ, sub alvum reflexâ & in dorsum incurvatâ,

curvatâ, ablatâ carne, cute & inteſtinis, reliquum exſiccatum & balſamo quodam inunctum videtur, ut ab interitu melius conſervetur.

Scincus, ſeu Crocodilus terrestris, parvam Lacertam magnitudine non ſuperat, utpote pedem dimidium vix æquans, craſſitie pollicis, colore cinereo, ſquammoſus, caudâ rotundâ, capite oblongo, roſtro acuto, pedibus quaſi alatis quatuor, digitis quinis unguiculis armatis. Arabia hoc gignit animal & Mecham verſus reperiri ajunt; alii juxta Nilum degere volunt.

Locum obtinuit in variis Antidotis. Ad Venerem accendendam cum Naſturtio ejus præbent ʒj. Ex carne Antidotus præparatur, quam contra Ictus Scorpionum, & ad Elephantiaſin commendat Aëtius. Cor, lanæ ovis nigræ involutum, quartanas tollit, Fel ſuffuſionibus medetur. Renes potiſſimum in Venere ciendâ valent. De pelle ſcribit Plinius, quod in cineres redacta, & ex aceto ſuper partes ſecandas poſita, impediat ne ferrum ſentiatur. Cauda Diaſatyrium ingreditur. Fimus oculorum detergit vitia.

Crocodilus, παρὰ τὸ τὰς κρόκας φοβεῖσθαι, quod littora timeat. Capite eſt lato, roſtro fermè ſuillo, rictu magno, uſque ad locum aurium patente, oculis ſuillis, maxillam ſuperiorem mobilem habens, dentes robuſtos, acutos, albos: Gaſſendus in vitâ Pierescii lib. 5. ait eum obſervaſſe in ſuperiore maxillâ triginta ſeptem, utpote ſedecim utrinque & quinque anterius: in inferiore autem quindecim ad utrumque latus, anteriorum autem quatuor. Qui ſummam conficiunt ſeptuaginta unius.

In meo verò, quem in Muſeo teneo, numeravi in ſuperiori maxillâ triginta ſex; in parte dextrâ, quatuordecim; in ſiniſtrâ etiam quatuordecim, anterius octo. In inferioris parte dextrâ duodecim, ſiniſtrâ pari modo duodecim, anterius ſex. Quorum ſumma eſt ſexaginta ſex. Ætatis ratione an varient dentes ignoro. Dentes hi inſtar pectinis conjunguntur, lingua indiſcreta, crura cum pedibus, acutiſſimis unguibus armatis, in latera flectuntur, caudæ longitudo reliquum æquat corpus. Corio circa ventrem adeo molli, ut quolibet gladio facile ſauciari poſſit, ſed reliquæ corporis partes adeo durâ pelle teguntur, ut telis & ſagittis minimè cedant, ſquammis horridis & ſpinoſis refertæ. Colore Croceo quibuſdam ſtatuitur, ſed, quotquot ego vidi, ad gryſeum & cinereum inclinant; forſan vivus ad Croceum vergit. Viſus eſt quandoque tantæ magnitudinis, ut viginti ſex cubitos æquaverit. Meus octo ſaltem eſt pedum.

Pigrum eſt animal, nec in latus facile vertitur, gratum ſpirat odorem, quatuor menſibus frigidis ſine cibo in latibulis hæret. Perniciosum alioquin, quod unguibus necat, dentibus conterit, denſiſſima oſſa diſſipat. Quamvis non omnibus locis metuendum. Sexaginta annos vivere quidam volunt.

Caro ejus à quibuſdam populis Americæ comeditur: ova etiam, quæ anſerinis magnitudine paria, à quibuſdam manducantur, ſed ingrata ſunt valde.

Carnis decoctum opitulari iis, qui ab Araneis & Veſpis ſunt demorſi, vult Rhaſis. Dentes ex vivo animali ſumptos, dextros viris, ſiniſtros fœminis alligatos Venerem ſtimulare credunt. Adverſus horrores febrium, ægros adipe Crocodili inungunt Ægyptii; contra ulcera putrida & morſus Crocodilorum etiam commendatur. Corium crematum cum amurcâ miſtum, & parti amputandæ inunctum, carnem adeo reddit ſtupidam, ut ferrum non ſentiat.

Chameleon quaſi parvus Leo. A medio capite retrorſum oſſea pars triquetra eminet, reliqua verò antrorſum cava & canaliculata, eminentibus utrinque oſſeis marginibus, aſperis & leviter ſerratis. Oculi ipſi cavo receſſu prægnandes & corpori concolores conduntur, cujus pupilla non movetur: ſed animal totius oculi motu circumſpicit, ore ſemper hiante.

Linguam habet longam, & terreſtri Lumbrico ſimilem, in cujus extremitate ſpongioſus quidam & glutinoſus nodus exiſtit. Dentium & gingivarum loco os quoddam continuum & ſerratum habet. Superius labrum brevius, Pulmo, ad comparationem corporis, illi ineſt maximus. Cor habet magnitudine cordis Muris domeſtici, Hepatis lobos duos, quorum ſiniſter eſt major. Folliculus Fellis, granum hordeaceum æmulans, ſiniſtro jecoris lobo adhæret. Inteſtina omnia interaneis Lacertæ ſimilia. Pedes anteriores à poſterioribus valde diſcrepant: ut enim priores pedes ternos digitos intra, binos extra, ita poſteriores ternos extra & binos intra poſſident. Longitudo animalis, à ſummo roſtro ad initium caudæ, ſeptem vel octo digitorum eſt, altitudo quinque.

Nuper Dominicus Panarolus Romanus tractatum de Chameleonte edidit, quem

Romæ diſſecuit, in quo varia obſervavit, ex quibus quædam delibabimus. Oculos habet in omnes partes verſatiles, animal pigrum & ſtolidum, os clauſum gerens, præterquam ubi inſecta venatur, quod celerrime præſtare novit, cibum non maſticat, ſed tranſglutit, collum ferme nullum, ſed caput immediatè trunco nectitur. Coſtarum conſtitutione piſces æmulatur, ſupra dorſum ſquammam duram habet, ſpinoſam, caudam incurvatam. Oculorum mirus motus, uno immobili alterum movere poteſt in omnes partes, quando unum attollit, alterum deprimere valet, quod in aliis animalibus non obſervatur, quin imò in poſteriora oculum torquere, ut æquè poſteriora atque anteriora videat, quia omni carent muſculo, & ſolius membranæ corrugatione in omnes partes moventur. Quando oculum fixum tenet, membrana illa æqualiter circa pupillam criſpatur circulariter, ſed ſi in unam magis quam alteram moveat partem, magis in unâ quam alterâ criſpatur. Nervi optici ab uno quidem ortum trahunt principio, ſed non uniuntur, ut in aliis animalibus, antequam ad oculorum tendunt orbitas. Hinc fit quod unus oculus moveri poſſit, immoto altero, laxi quoque ſunt & non tenſi. Aëre ſolo non vivit, ut volunt quidam, ſed muſcis, formicis, & aliis animalculis veſcitur, quæ ſubitâ linguæ ejaculatione arripit, viſcoſitate quadam, & non maſticata integra deglutit. Caret Liene & Diaphragmate, & cum viſcera, habitâ corporis proportione, minora ſint, aëre diſtentus apparet, ſed in quem uſum ignoratur, niſi ut eo linguam diſtendat victum quæſiturus. Color Chamæleontis verus, cinereus eſt, ſed juxta animi affectus quandoque eum colorem mutat, ut & ratione calidioris vel frigidioris aëris, non verò ſubjecti, ut quidam volunt. Vide de hoc animali obſervationes Piereſcii traditas à Clariſſ. Gaſſendo in ejus vitâ libr. 5.

DIGITATA OVIPARA cruſtâ durâ tecta TESTUDINES ſunt, quas in Marinas, ſeu Aquaticas & Terreſtres dividunt, quidam addunt Lutarias. Eſt autem Teſtudo animal quadrupes, digitatum, oviparum, cruſtâ durâ tectum, viſu ingratum, ſuperiorem teſtam figurâ ovali habens & concavam inſtar ſcuti, ſub quâ caput, pedes, & caudam pro lubitu reponit & exſerit, capite brevi, cervice anguinâ, aſpectu truci, loco dentium os unicum habens, pedes ferme Lacertorum ſimiles, non digitis fiſſis ſed unguibus ſolum. Ventrem quoque teſta tegit peculiaris. Tam firmam teſtam huic animali impartita eſt Natura, ut rotis plauſtri currentis minime conteri poſſit; hanc verò nunquam mutat. Hibernis menſibus latitat, lento admodum incedit greſſu, voce eſt exili. Fœminæ mares valde reformidant ob congreſſum, qui ipſis injucundus, ova pariunt ovis Gallinarum ſimilia ſed oblongiora.

Caro edulis eſt, & quibuſdam in locis in lautitiis habetur, ſed concoctu difficilis, Hydropicis commendatur, ut & Pthiſi & aliis pectoris morbis laborantibus. Cinis ex crematâ cum albumine ovi miſtus fiſſuris in mammis mulierum ortis medetur. Crollius in Herniis eo utitur.

Sanguine collecto & exſiccato Plinius ad ignem ſacrum, verrucas abolendas, capitis ulcera & porriginem, defluvium capillorum & Ophiaſin. Ore detentus dentes mobiles firmat, contra morſum Viperæ & Scorpionum Ictus etiam valet. Fel Anginis & Nomis, Epilepſiæ etiam conducit. Combuſto tegumento fiſtulas ſanant, & capillorum cohibent defluvia. Pedem dextrum pedi dextro Podagrici, & ſiniſtrum ſiniſtro, utiliter alligat Albertus.

TESTUDINIS MARINÆ una mihi cruſta eſt ſuperior, quæ tergum tegit, craſſitie pollicis, longitudine pedum quatuor, latitudine duorum cum dimidio, ut pro ſcuto commode quis uti poſſit. Varias quaſi habet ſuturas, ut ex variis variarum figurarum teſſulis videatur coagmentata. In eâ verò arte pictoriâ delineatus eſt miles, cum machærâ & ſcuto. Sunt præterea mihi duo majores nullâ picturâ illuſtres.

In ejuſmodi teſtis infantes olim lavabantur apud Turcas, ſcutorum etiam loco utuntur, quia ferri Ictibus reſiſtunt. Solinus in mari Indico tam grandes eſſe ſcribit, ut teſtis duabus ſupernâ parte junctis, & inferne diductis, ædes ſuas conſtruant. In Taprobanâ Inſulâ ædium tecta ex teſtis Teſtudinum conſtare refert Ælianus.

Populos Chelonophagos ejuſmodi corticibus pro cymbis, quibus ad continentem navigant, uti docet Diodorus Siculus, item pro vaſis & tentoriis. Tantum uſum apud eos unica hæc res habet.

TESTUDINIS TERRESTRIS elegantis mihi Teſta eſt, colore luteo, ſtellatim picta, per convexum ſi metiaris, dorſi operculum digitos ſeptem longitudine ſuperat, lati-

latitudine quinque, colore nigro, ſtriis Rhomboideis referto: tres ordines prominentiarum, præter limbum, teſtam conſtituunt ſuperiorem, in quorum medio quinque, in iis, quæ ad latera, quatuor quadratæ conſpiciuntur eminentiæ, à quarum centro, nunc plures, nunc pauciores ad ambitum derivantur Lineæ aureæ, ſtellatim diſpoſitæ, ut vel hoc nomine TESTUDO PICTA vel STELLATA dici valeat. Inferior teſta octo diſcretis conſtat laminis, ſuturis quaſi conjunctis; quarum duæ reliquis duplo majores, nigro & ſubluteo colore variegatæ omnes.

Ex Indiâ Orientali puſillum, ſed elegans genus TESTUDINIS terreſtris attulerunt Mercatores noſtri, quarum unam, quam integram teneo, vivam domi diu alui in horto.

Teſtæ ſuperioris longitudo vix quatuor eſt digitorum, latitudo quatuor. Tribus conſtat teſſellarum ordinibus & limbo omnes ambiente. Hæ vero teſſellæ variis coloribus eleganter pictæ ſunt, nigro, albo, purpureo, ſubviridi, luteo, quæ ubi laminatim decidunt, ſubſunt remanentia veſtigia ex nigro luteola. Inferior teſta tota albicat, & variis lineis denticulatis interſtinguitur. Caput & roſtrum Pſittaci formâ habet; in cujus ſummitate prominentia quædam miniata luteo interſtincta, collum anguſtum. Pedes anteriores, ut & crura corneis ſquammulis obſita, plani ſunt pedes, in quatuor ungues terminati. Crura poſteriora longiora ſunt & tenuiora, corio communi tecta, ſed pedes ſquammoſi & ut anteriores quatuor unguibus armati. Caudam tenuem habet in apicem terminatam, vix digiti dimidii longitudine.

Aliæ ejus generis ſunt, majores & minores, quæ cum coloribus & magnitudine ſaltem ab his differant, pluribus de iis hoc loco ut agam minus neceſſum eſſe arbitror.

De uſu omnium ſupra in genere actum eſt. Nunc ex teſtis varia & elegantia conficiunt opera, pectines in primis, cochlearia, quæ cum iis certant, quæ ex Achate elaborantur; Ciſtulæ & alia ornamenta infinita.

CAP. XXIII.

De Viviparis digitatis.

OVIPARA quæ tenemus animalia hactenus perſecuti ſumus, ſequuntur VIVIPARA, quæ, ratione conſtitutionis pedum, ab Aldrovando dividuntur in ſolidipedia, biſulca & digitata. Alii in fera, quæ feris imbuta ſunt moribus, ſemifera, & domeſtica diſpeſcunt. Nos hic de digitatis primo agemus.

LEO, λέων Græcis, Quadrupes eſt digitatus, capite mediocri, fronte quadratâ, in medio cavâ, ſupercilio eminenti, oculis Charopis, ſeu dilutæ viriditatis, naſo craſſo, maxillis æqualibus, rictu amplo, labiis tenuibus, rigente collo, magno, pectore robuſto, fœmoribus parum carnoſis, medio ventre gracili, cruribus validis & nervoſis, pilis flavis, neque rectis, neque criſpis, pedes anteriores quinis digitis, poſteriores quatuor diſcriminantur, cauda in apice hirta. Leæna ſolâ jubâ & mammis, membriſque genitalibus à Leone diſtat. Lingua eſt aſpera. Falſum quod quidam ajunt, collum vertebris deſtitui, & oſſa cavitate ac medullâ, contrarium enim docet experientia.

Catulos miro amore proſequitur, pro quibus etiam ſtrenuè pugnat, pedatim graditur, injuriarum memor, raro bibit & egerit, oculis apertis dormit, gratum ſe erga benefactores præbet & magnanimitate præſtat.

Carnem habet ingratam, interim à quibuſdam populis Agriophagis comeditur. Cerebrum, cum modico olei auribus inſtillatum, doloribus & ſurditati medetur. Dens à collo puerorum ſuſpenſus dentitionem ſine dolore promovet. In Epilepſiâ & Quartanâ Cor pulveriſatum exhibent. Pinguedo ad multa commendatur, dolores lenit, nervos roborat, articulis impactos humores conſumit, quod ipſe experientiâ didici, perniones curat, duros tumores reſolvit. Sanguis Carcinomatis & Cancroſis ulceribus illitus prodeſt. Supra pellem qui ſederit, hæmorrhoidum doloribus non infeſtabitur. Calcei ex eâ elaborati Podagricis conveniunt.

Mihi Cranium eſt Leonis, quem Sereniſſimus Rex noſter ſclopetario globo per caput in cerebrum trajecit, quem globum ipſe in cerebro inveni & aſſervavi. Rictu & dentibus deſtitutum erat Cranium cum acciperem. Eſt mihi Pes quoque pelle nudatus, grandibus & fortiſſimis præditus tendinibus, ex quibus robur, quod in pedibus eſt, colligere datur.

Dum hæc à carnibus mundarem & percoquerem, pinguedinis collegi quippiam, quâ feliciter usus sum in articulorum tumoribus, & humoribus tenaciter iis impactis.

Ursus, Græcis ἄρκτος, deforme est animal, capite parvo, oculis minutis, noctu melius quam diu videns, dentibus acutis, maxillis firmis & versus caput crassis, linguâ exiguâ, auribus parvis & mutilis quasi, interim acutius audit quam videt. Cranium juxta frontem fragile ac tenue, quocirca crassam cervicis pellem, quam Norvegi Biørnhetten vocant, ei obducere novit, ubi periculum vel à venatoribus, vel ab aliis ipsi imminet.

Cruribus est curtis, pedibus latis, unguibus robustis & acutis, licet non admodum longis, quibus fretus altissimas arbores celerrimè scandere novit. Cutis villosa valde & firma, ut difficulter transfigi possit. Ossa habet dura, intestina Suis simillima; lardo quoque vestitur eundem in modum.

Varia sunt Ursorum genera: sunt enim magni & parvi, albi & nigri, terrestres & aquatici. In Norvegiâ tria genera observarunt. Primum maximum, quod non planè nigrum, sed fulvum est, non adeo nocuum ut reliqua genera; graminibus enim & arborum foliis vescitur, unde illis Græsdiur vocatur, in locis desertis & silvis vastissimis stabulari, seque nucibus & glandibus saginare solet, antequam ingruat hiems. Secundum genus minus est & nigrius, Carnivorum, equis aliisque animalibus infestum, Jldgiersdiur vocant, voracissimum animal, quod licet graminibus & foliis etiam vescatur, circa Autumnum tamen armentis insidiatur. Tertium minimum, nocuum tamen, Myrebiørn vocant, quod formicis delectetur, earumque nidos evertere soleat, iis ut potiatur.

Hasce tres species permisceri animadverterunt, ut intermedia quædam genera ex iis generentur. Nos quartum genus addendum censemus, Alborum nempe Ursorum, quod aquaticum vel amphibium est, Piscibus gaudens & Gronlandiæ peculiare.

Mira circa naturam Ursorum observarunt Norvagi, quorum quædam hic recensenda duxi. Ursa certo anni tempore concipit, & non nisi tertio quovis anno parit circa Decembrem tres fœtus, qui cæci & absque pilis, sed quoad membrorum conformationem perfecti, non verò informes, ut vulgo creditum, hoc enim observarunt, qui prægnantes dissecuerunt.

Ubi ex suo perrumpit latibulo, quandoque spacio annuo, quandoque tribus annis secum Catulos ducit.

Hieme omnes latent in suis Cryptis (Biørnehye vocatis) sed verno tempore ex iis egrediuntur, & graminibus ac arborum foliis saturantur in Autumnum usque, tum qui Carnivori sunt pecora sectantur, quæ quo pinguiora, eo majori exposita sunt periculo, iis enim in futuram hiemem saginantur: baccis variis etiam delectantur, piscantur quoque nassas piscatorum ubi invenerint, in littus trahendo. Stabula Agricolarum petere solent, ex quibus pinguissima quæque auferunt, sed non per eandem egrediuntur viam, per quam ingressi sunt. Quandoque integra armenta incredibili velocitate abigit unus Ursus, sed ex iis unicâ vice non nisi unum aut ad summum duo vorat, secus ac Lupus facere solet. Quando magnus est Sorborum proventus, tum pecoribus maximè insidiari solet, ex eorum enim esu stupidi adeo redduntur dentes, ut curari nequeant nisi calido sanguine & carne animalium utatur. Quidam Ursi equos & boves adoriuntur, in dorsum eorum se conjiciendo, morsu venas circa collum aperiendo, sanguinemque exsugendo, donec concidat animal. Reperiuntur tamen quandoque equi, qui cum Ursis pugnare non dubitant, & victoriam quandoque reportant, anterioribus pedibus frontem ejus comminuendo; sed si dorso equi insultandi ei facta fuerit facultas, jam de equo actum est. Singularis inter equos & ursos est antipathia, adeò ut vix reperiantur equi, qui ejus cadaver domum transportare velint.

Quicquid ex prædâ reliquum eis fuerit, quod unâ vice consumere nequeant, terrâ obruunt, ne ab aliis auferatur: imminente hieme sibi latibulum struunt, ita ut frigidiores auras & ventos ab ipso arceantur, silvarum & cautium objectu. Quandoque speculas ante latibulum suum constituunt, ex quibus insidiantes animadvertere possint.

Raro in eodem tractu mas & fœmina conjunctim reperiuntur, sed crebrius plures mares. Antequam quieti se componit, excrementa sua deponit, ne iis cubile maculet. Pedes lambendo & murmurando tempus terit, nec quicquam comedit in Martium usque, obruitur quandoque nivibus in magnam altitudinem. Raro, nisi læsus, homines lædit.

lædit. Si quis ex improviso eum invenerit, fugit, sed, ubi aliquousque progressus fuerit, regreditur, & si tum eum offenderit, qui fugæ causa fuit, in discrimine versatur. Musicâ delectatur, sed ignem aversatur.

In Norvegiâ carnem Ursorum, præsertim juniorum, multis in locis comedunt, eamque pinguem & delicatam satis judicant. Oculum ursi exsiccatum, collo puerorum appensum, contra pavores valere volunt. Testes Epilepticos sanant. Fel exsiccatum ad idem commendatur, & demorsis à cane rabido, magno commodo exhibetur. Adeps memoriæ conferre dicitur, pilos longos producere, alopeciam sanare, faciei cicatrices delere, linguæ paralysin curare. Sed crines & barbam albam reddere dicunt, nisi misceantur ea quæ nigredinem conciliare valent. Doloribus lumborum, articulorum & pedum ulceribus medetur. Pili adusti, cum adianto & radicibus arundinis, etiam ad pilorum generationem conducunt, pelle verò hieme commodè utimur in curribus & rhedis, ut pedes à frigore muniantur.

URSUS ALBUS, quoad corporis constitutionem, planè respondet nigro, sed colore & moribus diversus, quandoque magnitudine superat nigrum, circa Gronlandiam capitur, quandoque verò glacierum fragminibus in Islandiam vectus, præda fit. Animal ferum, nulli, & ne ipsi quidem homini, parcens, nulla curans arma, pilis enim longis, villosis, & densè stipatis cum tegatur, & corio denso cum muniatur, venatorum non curat tela. Sub ventre verò locus est pilis destitutus, & pelle tenuiore constans, hic ubi læsus fuerit, succumbit. Gaudet aquis & maximâ ex parte in aquis versatur; hinc fit, ut, dum se glaciei committat, Phocarum ut venetur pullos, resolutâ glacie & in Islandiam tendente, sequi cogatur. Si enim mari aperto se commiserit, in Balenarum incidit rictus, quocirca eousque carnibus Phocarum se sustentat, donec terram versus glaciei appropinquaverint fragmina, ut natando evadat.

Mihi unum ex Islandiâ Septentrionali transmisit Juvenis ingenuus Gislaus Magni, junior fuisse videtur, quia staturæ est mediocris. In quo, præter colorem niveum & maculam sub ventre pilis destitutam, hoc admiratione non caret, quod totum corporis truncum per pedes exemisse videantur. In totâ enim pelle, corpus vestiente, nullum apparet foramen, præter oris & ani, nequaquam dilatatum, sed naturali & nativâ proportione; crura saltem parte interiore scissurâ Spithami longitudine sunt discissa, per quas scissuras exenteratum fuisse oportet.

Anno MDCXLIX. mense Julio, Amsterodamo ad me transmisit animal hoc vivum, quadrupes, digitatum, sub nomine Felis Americanæ, Vir Doctissimus D. Christianus Fossius, quod titulo COATI descriptum inveni in Brasilianâ Historiâ Quadrupedum Georgii Margravii, in hunc modum. COATI Brasiliensibus est Vulpes, magnitudine felis, cruribus brevibus & manibus Cercopithecorum, nam & eorum more arbores velociter conscendunt, & currunt usque ad ramorum extremitates, victitant fructibus, luben-

lubentiſſime autem ovis & Gallinis; pedes poſteriores majores prioribus, in ſingulis pedibus digitos habet quinque, acutis unguibus. Caput acuminatum Vulpinum, aures breves ſubrotundas, ut felis oris partem inferiorem breviorem ſuperiore habet, promuſcidem longam, acuminatam, nareſque amplas, quaſi fiſſuras; oculos nigros. Pili totius corporis obſcuræ ochræ coloris, longi, caudam habet longiorem toto corpore, quam ſuperius erectam geſtat & incurvatam, cujus pili anulatim variegati cum Umbrâ & Ochrâ. Quando comedit, more canis anterioribus pedibus tenet cibum.

Clariſſ. Vir D. Johan de Laet notat ſe aliquandiu ejuſmodi animal cicuratum tenuiſſe, valde domeſticum, ſibique amicum adeò ut ad os eniteretur, & ex illo cibum caperet, ſed cum caudam ſuam prærodere cœpiſſet, ab eâ abſtinere non potuiſſe, ita ut illam penè totam conſumeret, & moreretur.

Meum quod teneo animal figurâ fermè cum jam datâ deſcriptione convenit; diſcrepat tamen in quibuſdam. Color pilorum magis ad cinereum, quam Ochram inclinat, niſi quibuſdam in locis ubi nigricat, ut circa oculos & pedum extremitates. Cauda longitudinem ipſius corporis non attingit, craſſior & latior aliquantum eâ parte, quâ clunes attingit, annulis quaſi quibuſdam nigris cinctâ: pedes anteriores, qui minores ſunt poſterioribus, manus referunt, iiſque utitur in rebus apprehendendis & divellendis, inſtar Simiæ.

Aquæ injectum, quod offertur, prius anterioribus pedibus lavat ac verſat, quam ori admoveat. Omnibus fermè geſtibus Cercopithecum refert. Quia Iconem ejus non ſatis accuratam dedit Margravius, à perito pictore delineari curavimus noſtrum.

C A S T O R, Græcis κάςωρ, quaſi γάςωρ, quod ventricoſum ſit animal. Fibrum vocat Plinius, à Græco Φίβρος, quod tenerum notat, pilis enim præditus eſt mollibus & tenerrimis. Noſtratibus Bever.

Magnitudine æquat mediocrem canem villaticum, corpore craſſo, colore ex cinereo nigricante. In dorſo duo genera habet pilorum, unum longum, quod rarum eſt & ſupra alios eminet, alterum minus, tenuius, lenius, ſed coloris diverſi, quo nigrior pellis eo precioſior.

Dentes anteriores acutiſſimi ſunt, quibus tanquam gladio ad ſectiones lignorum utitur, rubicundi, crura brevia, pedes longi, ita conſtituti, ut anteriores ſimiles ſint Caninis, quinque digitis & unguibus præditi, poſteriores Anſerinos æmulantur, cum inter digitos membrana quædam ſit interjecta, ut ad natandum ſint aptiores. Caudam habet latam, piſci ſimilem, ſeſquipedalem, ſenos digitos latam, duos craſſam, quatuor interdum librarum pondo, ad margines attenuatam, membranâ glabrâ & lividâ tectam, ſuper quam lineæ quædam, ſquammas piſcium mentientes, depictæ. In inguinibus geminos habet tumores ovi anſerini magnitudine, utrinque unicum, membranâ ſuâ concluſum, inter quos genitalia. Hi tumores teſtes non ſunt, ut vulgo exiſtimant, ſed folliculi membranâ contecti, in quorum medio meatus obſervantur, ex quibus liquor pinguis & ſeroſus exſudat, quem Caſtor ſæpius admoto ore lambit, & reliquum corpus eo perfundit.

Si quem momorderint Caſtores, non deſinunt antequam oſſium perceperint fragorem. Falſum, quod ajunt quidam, ſibi teſtes amputare dum venator eos inſequitur. In vehendis lignis ad ſuas habitationes hoc utuntur compendio. Super unius reſupinati ventrem ligna ordine diſponunt, quæ pedibus fulcit, deinde beſtiam ita onuſtam per crura mordicus apprehenſam ad locum trahunt deſtinatum alii. Sed ſunt qui verum hoc eſſe negant, qui viderunt eos conciſa ligna humeris imponere & ad ſua transferre domicilia. Corticibus arborum veſcuntur, &, quando ad cædenda ligna ſe conferunt, ſemper eâdem ſemitâ à fluvio ad arborem gradiuntur; arboremque, quam elegerunt ſecandam pro ædificio & decorticandam pro eſcâ, non prius relinquunt, quam totam dentibus diſſecuerint. Tanto ingenio ſunt præditi, ut, caſum quando minatur, ſingulis ictibus ſuſpiciant, ne improvidi opprimantur. Ligna in ſtipites duarum ulnarum longitudine diſſecare ſolent, ac, quæ hiberno deputarunt victui, aquis immergunt, ut cortex viriditatem & ſuccum non amittat. Maximas arbores dentibus proſternere norunt, non ſecus ac ſi ſecuri eſſent amputatæ. Domicilium ſuum mirâ arte fabricant prope aquas dulces, tantâ amplitudine, ut quinque aut ſex capere poſſit; illudque in varias diſtinguunt contignationes, ut, aqua ubi accreverit, in ſupremâ aut mediâ tuti degere poſſint. Ubi decreverit aqua, ſemper in infimâ degunt, quia caudam aquis immerſam

ut

beant necesse est. Ramos, quos hieme excoriant, supra tectum ponunt, ut in altum quandoque excrescant cumulum. Varios præterea fodiunt sub terrâ cuniculos, ut elabendi habeant commoditatem, si necessitas id efflagitaverit. Æstate procul à domicilio suo in silvis & latibulis versantur; hieme domi manent, & reparationi domus incumbunt. Salicibus & ornis maximè delectantur.

Ex Castoris pedibus postremis & caudâ edulium parant palato gratum, quod murenæ & anguillæ sapore respondet, & in carnisprivio Catholicis conceditur. Reliqua caro ingrata. In usum Medicum Castoreum maximè venit, ad Epilepsiam, Paralysin, Lethargum, Vertiginem, aliosque capitis morbos commendatur. In Asthmate, doloribus dentium, singultu, colicâ passione, uterinis inprimis affectibus, magno cum commodo adhibetur. Ad menses movendos, secundinas expellendas, venena infringenda vim habet magnam. Quocirca quam plurimas compositiones ingreditur. Ad Venerem stimulandam Felle utuntur. Coagulum Epilepsiæ inservit. Pellis combusta sanguinem sistit, eâ quoque Paralytici & Arthritici commodè vestiuntur.

CANEM in genitali os habere, quod coitum ipsi reddat difficilem & dolorosum, omnibus in confesso est. Ejus generis unum possideo, longitudine unciarum trium cum semisse, canaliculatum, inæquale, quâ corpori adhæret crassius, ad extremum acutum, jam humile, jam extuberans & sinuatum, crassitie pennæ anserinæ; sed eâ parte, quâ corpus respicit, tuberosum & crassius.

LEPUS, animal omnibus notum satis, descriptione non indiget ullâ, saltem, quæ in hoc animali rara observaverim, delineanda veniunt. Leporis plane nigri pellem farctam accepi à Nobilissimo D. Holigero Rosæcrantz, Bornholmiæ Præside Regio, qui Anno MDCXLIV. quo Sueci in Cimbriam irruperunt, eum in Boringholmo cepit, ac, quia rarum & ominis haud boni esse putavit, mihi dono dedit, ut inter alia rara in Museo servarem. Externâ figurâ & membrorum lineamentis nihil plane à vulgari Lepore differre video, nisi quod totus niger sit, exceptis pedum extremitatibus, quæ ad cœruleum tendunt, intermistis quibusdam pilis fuscis, qualibus ordinariè præditi sunt vulgares Lepores.

Cornua Leporibus esse, pro monstroso habetur, atque raro ejus generis visuntur. Renodeus de materiâ Medicâ narrat Illustrem Heroëm Comitem de Vitri in venatione Leporem cornutum cepisse, cujus cornua Regi Anglorum Jacobo dono dederit, tanquam singulare munus. Cunradus Furer, qui Historiam Animalium Gesneri in Epitomen redegit, & in linguam Germanicam transtulit, de Lepore agens, duo paria Cornuum depingit, majus alterum, alterum minus. Lepores verò isti Cornuti in Saxoniâ capti sunt, cornua verò apud Electorem visuntur, eâ formâ quâ ibidem proponuntur. Mihi ejus generis duo sunt, cum Cranii particulâ, coloris subflavi, ut Cranium ipsum longitudine duarum unciarum, juxta summitatem plana aliquantum, obtusa ac paululum incurvata, quæ mihi dono dedit Plastes quidam, qui caput ex gypso iis aptare debebat. Ossium temporalium Apophyses quædam in cornuum formam enatæ videntur: nam osseæ potius quam corneæ sunt substantiæ.

Alia duo cornua Leporina, hisce majora & elegantiora, mecum communicavit Nobiliss. Eques Ebbo Ulfeld. Christ. Fil. E Cranio emergunt duæ Apophyses oblongæ, osseæ substantiæ, cui insident coronæ duæ prominentes, asperæ, tuberculis inæquales, in cornua desinentes, capreolorum cornibus similia, magnitudinem si exceperis, longitudine unciam superantia, purpurei coloris, quorum dextrum in tres acutos ramulos divaricatur, sinistrum in duos. Cranii addita portio, abunde docet ex nullo alio animali depromi potuisse. Ut non sit quod de eorum fide quis dubitet.

Norvagiæ & vicinis tractibus Animal quoddam peculiare est, è nubibus quandoque decidens, pascuis & segetibus cladem inferens ingentem; de quo cum inter veteres, Aristotelem, Theophrastum, Plinium, Solinum, Ælianum, &c. neminem: Neotericos paucos, & quidem obiter saltem egisse videam; rem non ingratam rerum Naturalium studiosis facturum me puto, si, quæ mihi de eo cognita & perspecta sunt, in chartam paulò uberius conjiciam, aliis, qui accuratius singula observarunt, elimanda relinquens. Occasionem verò hujus discursus præbuit Vir Reverendus D. M. Janus Schelderupius, Diœcesis Bergensis Episcopus vigilantissimus, gener meus dilectus; qui, cum me rebus Naturalibus rarioribus oblectari sciret, hujus animalis exsiccati, rogatus, exempla quædam transmisit, ex quibus multa, quæ huc faciunt, didici, eaque, quæ aliorum relatione

 hausi,

hausi, vera esse animadverti. Ut autem constet qui autores hujus animalis meminerint, non pigebit eos recensere, qui ad manus meas pervenerunt. Primus, quod sciam, qui de hoc animali aliquid literis prodidit, fuit Olaus Magnus, qui libr. 18. cap. 20. Historiæ gentium septentrionalium ea scripsit, quæ repetuntur à Cunrado Gesnero in Iconibus animalium quadrupedum viviparorum Tiguri editis Anno MDLX. & in ipsâ Historiâ Quadrupedum cap. 17. Art. 2. ubi obiter saltem ex Olao Magno hujus fit mentio, nullâ propositâ historiâ aut descriptione. Ex eo quoque id habet Jul. Cæs. Scaliger, quod de hisce animalibus scripsit Exerc. 192. sect. 3. ut collationem instituenti facile patere potest. Quæ examini subjicere aggressus est Fortunius Licetus lib. 2. de his qui diu vivunt sine alimento cap. 46. Hinc etiam hausit, quæ de iisdem tradit, Jacobus Zieglerus in Norvagiæ descriptione, ad castrum Bahus. Obiter ex Zieglero eorundem mentionem facit Jonstonius, Taumatographiæ classe 4. cap. 8. sed ita ut de veritate Historiæ dubitare videatur, cùm tamen in Historiâ Nat. quadrupedum postea editâ, cap. 17. de muribus art. 3. ejus historiam à Zieglero haustam integrè proponat. Petrus Undalinus in fragmentis Historiæ animalium Norvagiæ MSS. quæ penes me sunt, pauca etiam de iis congessit, linguâ vernaculâ, quorum in sequentibus fiet mentio. Quæ igitur ab hisce omissa, neglecta, aut parum perspecta fuerunt, hic adducam, additis observationibus nonnullis, quibus eorum natura & indoles illustrari potest, meliora docenti lubens cessurus.

Observationes Confirmationis ergo à me hic adductæ, à viris fide dignis in Norvagiâ, Pastoribus verbi divini præcipuè sunt transmissæ, ut de earum fide dubitare jure nemo possit. Multa prolixè narrata in paucas contraxi periodos, rescissis superfluis, iis, quæ rei tangunt nervum, retentis. Si qui sint qui plura aut diversa de hisce animalibus alibi observaverint, ea si communicare non fuerint gravati, dabo operam ut iteratæ addantur editioni. Interea vale ac hæcce boni consule.

Animal hoc, de quo agimus, vulgò à Norvagis Leming / Leminger / Lemender & Lömmer appellatur. Olaus Magnus Lemmer & Lemmus vocat, Scaliger Lemner / Zieglerus Leem vel Lemmer. Quarum vocum originationem dum inquiro, videtur mihi quod à Le & adjunctis ortum trahant. Le verò vel adjectivè capitur nostratibus & turpem notat, vel substantivè falcem messoriam indicat. Utroque modo hisce appellationibus quadrare videtur. Si enim à substantivo trahas, Messores Latinis indicabit, & eos qui falce segetes demetunt, quod hæc animalia, dentibus primoribus in falcis modum formatis, facere dolent Agricolæ: sin verò adjectivè, turpia animalia notabit, quæ, ob noxam & cladem quam frugibus & arvis inferunt, meritò turpia & detestanda habentur. Hoc sensu mures falciferos aut turpes, idiomate Romano haud ineptè, quis vocaverit. Hæc quidem linguæ modernæ consonè dicuntur. At quibusdam in locis Norvagiæ Lomhunde vocari accepi, eo quod latratum edant similem catulis canum; &, si baculo tangantur, dentibus mordicus adeò eum arripiant, ut se per aliquod spacium trahi hoc pacto permittant. Item Läy-mende, à Läit vel Lojut/ quod detestabilem priscis notat, & Mände, id est, vivens vel creatura. Quod hoc animal omnibus sit detestabile. Sic Vmande id vocant, quod nullius est precii & frugi, & Sfiemandehonic nullius æstimii. Alii Loem elle vocant. Elle vero ignem denotat, quasi sint frugum ignis; eas enim instar ignis consumunt. Quidam veterum Diopetes esse putant, à διὸς πίπτειν, quod cœlitus decidant: sed vox hæc nimis generalis est, & pluribus competit animalibus è cœlo delabentibus. Plinius lib. 32. cap. 7. ita vocat Ranas calamitas.

Nobis placuit MURES NORVAGICOS appellare. Quamvis enim in Norvagiâ varia murium genera reperiantur, præter vulgares, quales sunt silvestres, qui glandibus & avellanis vescuntur, & eam ob causam Mures avellanarum à quibusdam vocantur; Mures item aranei, qui ob venenositatem suspecti sunt, de quibus ferunt, quod, si corpus bovis aut equi tangant, claudicare eos faciant; quod item homines & rotarum orbitas maximè fugiant; si enim in eas inciderint, propriis viribus exinde se expedire nequeunt, unde sæpe in iis mortui reperiuntur. Quamvis, inquam, hos aliosque mures alat Norvagia, tamen, quia in aliis etiam reperiuntur regionibus, Norvagici propriè dici nequeunt: verum hi Norvagiæ sunt peculiares & proprii, ita ut alibi vix reperiantur, quocirca hoc titulo eos donare lubuit. E murium esse genere docent lineamenta & mores, sed ad nullum eorum, quæ ab Aristotele 6. de Histor. Animal. cap. 37. & à Scaligero Comment. in 2. libr. de Histor. Animal. recensentur, referri posse docebit Historia.

Voca-

Vocabulum Muris varii, cujus meminit Scal. Comm. in lib. 6. Histor. Anim. Arist. cap. juxta ejus distinctionem 437. hisce aliquo modo quadrare posse videtur, cum variis coloribus præditi sunt nostri; sed cum ad descriptionem Muriis varii allatam à Gesnero de quadrup. lib. 1. pag. 839. & ab Aldrovando de quadrup. digitatis viviparis lib. 2. cap. 27. respicio, illis Mus varius potius inter Sciuros quam Mures locum habebit, quod & ingenue fatetur Aldrovandus, vel qui hunc tomum edidit, Bartholomeus Ambrosinus. Jul. Cæs. Scaliger ab effectis vocat Locustarum simillimam pestem, tum quod locustarum modo agminatim accedant & è nubibus delabantur, tum quod consumptis frugibus, quando moriuntur, morbos post se relinquant pestilentes. Quod ut melius intelligatur, addam quod de Locustis refert Paulus Orosius lib. 5. adversus paganos cap. 11. M. Plautio Hypsæo, inquit, & M. Fulvio Flacco consulibus, vix dum Africam à bellorum excidiis quiescentem, horribilis & inusitata perditio consecuta est. Namque, cum per totam immensæ locustarum multitudines convaluissent, & non modo jam spem cunctam frugum abrasissent, herbasque omnes cum parte radicum & folia arborum cum teneritudine ramorum consumpsissent, repentino arreptæ vento, atque in globos coactæ, portatæque diu per aërem, Africano pelago immersæ sunt. Harum cum immersos acervos longè undis urgentibus, fluctus per extenta latè littora propulissent, tetrum nimis, atque ultra opinionem pestiferum odorem, tabida & putrefacta congeries exhalavit. Unde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, ut avium, pecudum, ac bestiarum corruptione aëris dissolutarum putrefacta passim cadavera vitium corruptionis augerent. At vero, quanta fuerit hominum lues, ego ipse, dum refero, toto corpore perhorresco. Siquidem in Numidiâ, in quâ Micipsa Rex erat, octoginta millia hominum, circa oram verò maritimam, quæ maximè Carthaginiensi atque Uticensi littori adjacet, plus quam ducenta millia periisse traditum est. Apud ipsam verò Uticam civitatem triginta millia militum, quæ ad præsidium totius Africæ ordinata fuerant, extincta atque abrasa sunt. Quæ clades repentina ac tam violenta institit, ut tunc unâ die per unam portam ex illis junioribus plus quam mille quingentos mortuos elatos fuisse narretur. Similes historias vide apud Sigebertum in Chronicis ad annum DCCCLXXIV. Antonium Bonfinium rerum Ungaricarum Decad. 2. l. 9. Gregorium Turonensem l. 6. Hist. Franc. cap. 33. & alios. Non immeritò igitur Scaliger Locustas pestem vocat, cum ex iis tanta pestis producta; & nostra animalia Norvagica, Locustarum simillimam pestem; cum ex eorum putrefactione morbi pestiferi & contagiosi oriantur, ut in progressu apparebit, tum quoque quod satis & graminibus verè sint pestis. Nobis arridet Muris Norvagici titulus, quo etiam in sequentibus ea donabimus.

Figura Murem aut Soricem repræsentat, nisi quod caudâ sit minori. Unde miror quosdam è vulgo, qui pullis Anserum nuper exclusis, aut quatuordecim dierum, illum assimilent, cum nihil illis simile habeat, præter colorum varietatem. Longitudine est unciarum quinque circiter, dantur enim majores paulo & minores, pilo subtili, variis coloribus tincto, capitis extremitas supina nigricat, vertex flavescit, hinc collum & scapulæ nigræ, corpus reliquum rufescit, intermistis maculis quibusdam nigris, parvis, variarum figurarum ad caudam usque, quæ brevis, vix dimidiæ unciæ longitudine, pilosa, tenuis, ex flavo nigricans. Macularum autem in omnibus non idem ordo, figura, aut magnitudo observatur. Caput acuminatum; os cingunt pili multi, rigidi, mystacis instar, ex quibus duodecim longiores reliquis & rigidiores, utrinque sex, late dispersi. Os parvum est, cujus superius labrum scissum, ut in Sciuris, ex quo eminent dentes duo, magni, incisorii, acuti, incurvi, quorum radices ad oculorum orbitam pertingunt, & molarium insertionem; parte extremâ, quâ eminent, excavati. Quibus in inferiori maxillâ, quæ tribus processibus jungitur superiori, totidem respondent, eodem modo dispositi. Ab his distant maxillares, utrinque numero tres, quorum anterior latissimus, quatuor incisuris constans, secundus tribus, tertius minimus, suis alveolis distincti, & ad interiora palati interstitio sat magno siti. Lingua pro ratione oris magna satis & ampla, ad extremitatem dentium incisoriorum pertingens. In eo, quem me præsente secuit Clariss. & Excellentiss. Anatomicus D. D. Thom. Bartholinus, invenimus in faucibus ramenta quædam palearum, fæculento humore obducta. Ut vel hinc colligere liceat inter ruminantia locum habere hoc animal. Oculi parvi, nigri. Aures obtusæ, in dorsum reclinantibus auriculis. Crura anteriora brevissima, pedes pilosi, quinque acutis & incurvis unguibus armati, quorum medius longissimus, reliqui utrinque ab hac longi-

tudine deſciſcentes, anteriora ſpectantes; quintus pollicis aut calcaris galli inſtar, altius aliquanto crura verſus ſitus eſt. Poſteriora longiora videntur, ſed figurâ ab anterioribus nihil diſcrepantia. In uno eorum, quos diſſecuimus, inventum eſt os tibiæ ſiniſtri pedis poſterioris, fractum & per callum conſolidatum. Mirum, quod, etſi cruribus ſit breviſſimis, curſu tamen feratur celerrimo & concitatiſſimo, pelle eſt tenuiſſimâ & facile corruptibili, niſi quâ labia tegit, ubi craſſior apparet, ut pili myſtacis in eo melius firmentur. Venter totus albicat ad flavedinem tendens, Oſſa tenuia & fragilia admodum, ut ad minimum Ictum facile frangantur. Interiora viſcera rimari non licuit, quia exenterati & exſiccati fuere hi mures omnes quotquot ad me pervenerunt. Scribit ad me Clariſſ. & Reverend. D. Socer, M. Janus Schelderupius, Epiſcopus Bergenſis, ſibi in viſitatione ſuâ vivum ejuſmodi animal oblatum eſſe, quod cum cado includi curaſſet, & folia betulæ ad manducandum objeciſſet, ex iis ſtrenuè comedere coëgit, ſed non niſi unicum diem ſupervixiſſe: exenterari dum curavit, obſervavit viſcera hepatis, cordis, & inteſtinorum tantâ pinguedine obſita, ut referret anſerum ſaginatorum maſſas: exenteratum cum ad proram navis ſuſpendiſſet, ab adventantibus picis ſubito decerptum eſt. Sexus diſtinctionem animadverti, quia in eo, quem primo diſſecuit Clariſſ. D.D. Thomas Bartholinus, penis viſebatur longitudine conſpicuâ; ſitus verò erat paulo infra uropygium. Ex reliquiis inteſtini recti excrementum expreſſimus nigrum, murino ſimillimum. Hæc ſingula ut melius appareant & intelligantur, Iconem Muris hujus vivi adjecimûs, & ſceleti imaginem, quod ex oſſibus conſtruxit & Muſeo meo dicavit, ſæpius laudatus Anatomicus noſter D. D. Thom. Bartholinus, addito eleganti hoc Epigrammate:

Qui pluit ex cœlo repetit veſtigia cœli:
Hoc opus eſt WORMI, *quod fuit ante Iovis.*

THOM. BARTHOLINUS.

FIGURA I.

Fig. I. *Mus Norvagicus, vulgo Leming*

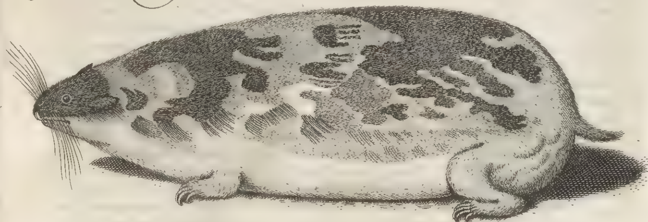

Fig. II. *Sceleton Muris Norvagici.*

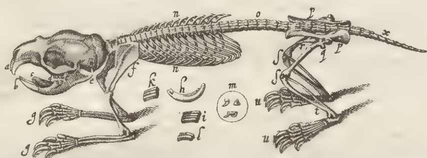

FIGURA I.

MURIS NORVAGICI vivi Iconem exhibet quam fieri potuit accuratissimam.

FIGURA II.

SCELETON ejus repræsentat.

a *Dentes anteriores falcati superioris maxillæ cranio insiti.*
b *Dentes anteriores inferioris maxillæ falcati.*
c *Lingua crassa satis & magna.*
d *Molares dentes.*
e *Triplex apophysis, quâ inferior maxilla superiori nectitur.*
f *Scapulæ.*
gg *Pedes anteriores, in quibus digiti quinque totidem aduncis & acutis unguibus armati.*
h *Dens unus anterior ex alveo exemptus, ut radicis longitudo appareat.*
i *Dens molaris primus, latissimus, ex quatuor quasi compositus.*
k *Huic vicinus ex tribus quasi constans.*
l *Vltimus ex duobus.*
m *Ossa auditus Circulo inclusa.*
n *Costæ utrinque quatuordecim.*
o *Vertebræ lumbares ad caudam usque duodecim.*
p *Ossa ilii.*
q *Os femoris triplici nodo constans ut ossi ilii jungatur.*
r *Penis, ossi ilii membranulâ adhærens.*
ſ *Patella in genubus.*
t *Ossa cruris fracta per callum consolidata.*
u *Pedes posteriores, cum digitis & unguibus; quorum pollex & minimus longitudine æquales & minores tribus reliquis.*
x *Cauda decem constans articulationibus.*

Vorax admodum eſt animal, ut breviſſimo tempore prata & agros frugibus conſitos conſumat & vaſtet, maximo colonorum incommodo. Ingenti examine, more Locuſtarum cadentia, omnia virentia deſtruunt, & quæ morſu tantum attigerint, emoriuntur virulentia, inquit Olaus Magnus. Hinc eſt, quod Scaliger Peſtem vocet Locuſtarum ſimillimam. Ferunt quidam fruges non conſumere, ſed genicula emergentis ariſtæ arrodere tantum, unde decidunt germina & ad maturitatem non perveniunt. Verè de iis dici illud poteſt, quod de Muribus Agreſtibus notat Ariſtotel. lib. 6. Hiſtor. Animal. Locis compluribus agri tam inaudito modo oriri ſolent, ut parum ex univerſo frumento relinquatur. Tam cito abſumitur, ut nonnulli mediocres Agricolæ, cum pridie metendum ſtatuerent, poſtridie mane cum meſſoribus accedentes ad ſegetem, abſumptam inveniant totam. Nec ſegetibus & graminibus infeſtum ſolum hoc animal, ſed & ipſis hominibus. Fide dignâ relatione accepi, dormientem puellam adortam eſſe horum catervam, ac morſibus & vulneribus ſubito eam vehementer defœdaſſe, ut, niſi doloris acerbitate excitata fuiſſet ac hoſtes abegiſſet, de vitâ actum fuiſſet. Nec mirum tantâ copiâ provenire ac catervatim ſata infeſtare, cum fœcundiſſimum animal Mus ſit. Refert namque Ariſtoteles lib. 6. Hiſt. Animal. & ex eo Plinius lib. 11. Nat. Hiſtor. cap. 65. Mure fœminâ prægnante diſſectâ, inventos intus fœtus prægnantium ſpecie, & in vaſe miliario relictâ fœminâ, non multo poſt aperto vaſe, extitere muſculi centum viginti numero. Ex noſtris in Norvagiâ inventi novem muſculi, præter ſeniores, in uno nido. Vindiciarum cupidus eſt, ſi enim bacillo aut aliâ re leviore tetigeris, in pedes poſteriores ſe conjiciens, erecto corpore, rictum obvertit & morſu ſe defendere conatur, ſonum quendam inconditum & ſtreperum latratum eructans. Injuriarum externarum minime patiens. Si enim vel leviter baculo tangatur aut percutiatur, moritur. Latibula ſub terrâ ſibi conſtruit, in quibus plures ſimul habitent, & ad ea per cuniculos ambagioſos etiam ſub terrâ vias & ſemitas ducùnt, trium digitorum latitudine, non admodum profundè, ſed paulo infra ſuperficiem terræ ad radices fruticum & plantarum. Ubi in majori copiâ habitant, terram ita arant, ac ſi roſtro ſuillo eſſet ſubverſa. Plantâ Saniculæ valde delectari animadverſum eſt, folia ejus morſu curioſe detondent, nec ceſſant antequam tota planta ſit conſumpta. Forſan cum ex caſu graviore è nubibus decidêre læduntur, & hac plantâ ſibi mederi norunt, peculiari naturæ inſtinctu. Vivit hoc agmen, inquit Olaus, donec non guſtaverit herbam renatam. Conveniunt quoque gregatim quaſi hirundines avolaturæ, ſed ſtato tempore moriuntur acervatim. Quidam frigoris impatientes eſſe referunt, ac mox ingruente hyeme frigoribus, nive & glacie opprimi. Sed utrumque non videtur improbabile. Maximam enim partem, quæ cuniculos altius in terrâ non foderunt, frigore necari crediderim: reliquias verò in cuniculis & horreis ſe à frigoris aſperitate defendentes, verno tempore, guſtato novello gramine, interire. Accepi virum quendam religioſum aliquot dolio amplo incluſiſſe, fœnum, contrita frumenta & fraces pabuli loco exhibuiſſe, atque ita per biennium incolumes conſervaſſe, adeo ut in hoc dolio etiam fœtus ſuos excluſerint. Sed denuo appropinquante vernali tepore, gramina recentia ubi exhibuiſſet, enecta fuiſſe, non ſecus ac ſi venenum aliquod hauſiſſent. Venari & conſumere hæc animalia etiam alia ſolent, ut feles, vulpes, canes, oves, in quarum ventre reperta, ſues, viverræ, muſtelæ, quas ex eorum eſu adeò pingueſcere refert Olaus ut inde pellium menſuram reddant ampliorem. Addit, iis corruptis aërem infici lue, ut incolæ vertigine & ictero corripiantur. Inter aves corvi, cornices, picæ, bubones eos perſequuntur, nec à ſerpentibus aut aliis muribus tuti ſunt. Sed de his fuſius in ſequentibus. Animoſi adeo ſunt, ut inſidiantia non curent etiam maxima animalia, non enim fugiunt ſed audacter iis rictum opponunt, ſe defendere magno animo conantes.

Cum animalia hæc certis in locis, non quovis tempore arvis incumbant, de eorum generatione variæ extant opiniones. Jul. Cæſ. Scaliger Exerc. 192. ſect. 1. è nubibus putridis generari autumat, eo quod cum pluviâ decidant, &, ut ait Olaus Magnus, per tempeſtates & repentinos imbres è cœlo decidant. Idem Olaus mox hac de re ſubdubitare videtur, dum inquit. Incompertum unde veniant, an ex remotioribus inſulis, & huc vento delata, an ex nubibus fæculentis temere nata deferantur. Id tamen compertum eſt, ſtatim atque deciderint reperiri in viſceribus herbas crudas nondum concoctas. Alii ordinario naturæ curſu per coitum & generationem propagari ſtatuunt.

Scaligeri opinio non admodum abſona: ſiquidem ei faveant piſcatorum & aliorum in

in Norvagiâ obſervationes, qui in mari navigantes viderunt hæc animalia, magnitudine inæqualia, è nubibus decidere in cimbas, ſcaphas, ac vicinum mare. Anno MDCLI. fœmina quædam Birgitta Hoflund in Parochiâ Sogne, quam per aliquot annos adverſa valetudo lecto adfixit, ſeſe paululum ubi recollegiſſet, auram captatura, aëri ſudo ſe expoſuit, ſedenti ad parietem in ſinum delapſum eſt horum animalium unum, quo quantopere perterrefacta fuerit dici nequit. Aſlacus Houglandus Præfectus in Rafnefiord, cum eodem anno ſcaphâ mari ſe committeret, duo in cimbam in medio mari deciderunt, admirantibus ſociis, qui in eâdem cimbâ erant, ſubſequente mox tempeſtate ingenti, cujus forte prænuncia fuere. Obſervatum quoque, quod, poſtquam deciderint, per quadrantem horæ circiter, ſemimortua jaceant, antequam ſe in pedes conjicere valeant. Catervatim verò è nubibus deciſſe, vix obſervatum. Cum vernali tempore è mari nebulæ craſſiores elevantur, & vento ſilente in vicinos littori ſcopulos impingunt, tum majori copiâ ingruunt hæ beſtiæ. Nebula autem, cum quâ decidunt, fœtida admodum eſſe ſolet, craſſa & fere palpabilis, adeo ſuffocativa ut liberam reſpirationem impediat. Quæ tamen vento flante occidentali non univerſalis eſt, ſed certis tantum provinciis incumbens, intactis vicinis. Obſervatum quod poſt ejuſmodi pluvias ac nebulas vere decidentes, in montium verticibus, ad tres vel quinque ulnas nive tectis eorum catervæ ſint conſpectæ. Quæ in terrâ generari non potuerunt, tum gelu conſtrictâ, & tanto nivium cumulo tectâ. Decidiſſe igitur è nubibus neceſſum eſt.

Nec aliis hæc opinio deſtituitur fulcimentis: ſi enim aliis ejuſdem cenſus animalibus pluiſſe conſtet, quidni & hiſce id fieri poſſet? Avicennæ licet non credamus, qui vitulo quandoque pluiſſe refert: ignobiliora tamen animalia in nubibus generata cum pluviâ decidiſſe docent obſervationes virorum doctiſſimorum indubitatæ. De Ranis res eſt notiſſima: Euſtachius teſtatur in Dardaniâ & Pæoniâ Ranis pluiſſe tam multis, ut incolis aufugiendum fuerit. Quam rem fuſius perſequitur Athenæus libr. 8. cap. 2. ex Heraclide Lembo libr. 21. Hiſtor. In Pæoniâ & Dardaniâ, inquit, tanta vis Ranarum è cœlo delapſa, ut publicas vias privataſque domos implerent. Primis autem diebus incolas paſſim eas occidiſſe, ædibuſque occluſis aliquandiu patienter eam moleſtiam pertuliſſe: Sed cum nihil proficerent, domeſticaque ſupellex illis tota obtegeretur, ac cum cibariis elixas aſſaſque Ranas offenderent, aquarum ereptâ commoditate, & quia coacervatis illis non erat pedem ubi ponerent, mortuarum odore ad extremum vexati, patriam deſeruerunt. Audi oculatum teſtem Jul. Cæſ. Scaligerum Exerc. 191. Eſt in Santonibus, oppidum Mirabellum, cujus viæ & angiportus Ranarum (alii Bufones fuiſſe dicunt) pluviâ tam referti fuerunt, ut primum horror perculſerit oppidanos, deinde ſtupor ceperit, tum faſtidium ex illuvie, poſtremo lues ex odore malo putrefactorum. Eandem Hiſtoriam repetit Exerc. 323. his verbis: Mirum bellum oppidum eſt Santoniæ præturæ, in cujus agro tantum pluit Ranarum, ut cumulatim totæ vix tegerentur. Oppidani neque domo efferre pedem, neque ubi veſtigium ponerent habuerunt. Eâdem exercitatione narrat, deductis ex hiatu novo rupium limpidiſſimis aquis, poſtridie non Gyrinos ſed perfectas ibi ranas vidiſſe, incolas in lapideâ foſſâ quæ ante villam erat. Quod ſi igitur Ranæ tantâ copiâ in nubibus generari potuerint, & cum pluviâ decidere, quidni & mures hi, præſertim cum tantam agnoſcat ranarũ cum muribus, quoad generationem, cognationem idem Scaliger, ut mox ſubjungat: Si mus non ſemper è parentum ſemine, ſed è quiſquiliis in navi, ſic in aëre rana, haud ex ovo ſed ex aquâ genitali cœleſti calore condenſata, conformataque. Narratum à ruſtico quodam Norvago, cum hyeme cum ſocio per flumen glacie concretum iter faceret, in mediâ glacie decidiſſe in pileum & veſtem bufonem ſat magnum, ſtupente qui aderat ſocio. Ex pluviâ tonitruum & fulminali bufones gigni inde colligit Libertus Fromundus lib. 5. Meteor. cap. 6. Art. 1. quod poſt talem pluviam horti cujuſdam vias exiguis bufonibus oppletas aliquando vidit. Tantum Erucarum è cœlo unâ nocte decidiſſe narrat Diodorus Siculus lib. 4. Biblioth. in Velauniis, ut eas, in domos reptantes, biduo toto accenſâ paleâ urere neceſſum fuerit, vix ad id ſufficiente hominum mulierumque turbâ. Erucis & Lumbricis in Iſlandiâ quandoque pluiſſe fide dignâ relatione accepi. Certe, ſi ex luto Nili, ut tradunt Autores, ita effigientur mures, ut, abſolutâ priore corporis parte, noviſſima etiamnum terrena viſatur: quidni in nubibus ex variis quiſquiliis murium ſemine imprægnatis, è terrâ elevatis & aquâ cœleſti certo modo temperatis, certis in locis tale murium genus effingi poſſe credamus? Non valde diſſimilem generationis eorum in nubibus modum tradit Fridericus

Ut ortus horum animalium mirus & disputationi obnoxius; ita & interitus. Vivit, inquit Olaus Magnus, hoc agmen donec non gustaverit herbam recentem. Conveniunt quoque gregatim quasi hirundines avolaturæ, sed stato tempore aut moriuntur cum lue terræ; aut à bestiis dictis Lekat, vel Hermelinis consumuntur. De iis loqui videtur, quæ nec à frigore hyemali, nec ab aliis animalibus vinci aut abigi potuerunt. Plinius lib. 10. Nat. Hist. cap. 65. de muribus repente genitis, quomodo repente intereant quærit, tanquam de re nondum satis cognitâ & perspectâ. Illud autem adhuc latet, inquit, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, nec extat qui murem hyeme in agro effoderit. Cui tamen respondisse videtur Aristoteles lib. 6. de Hist. Animal. cap. 37. in hunc modum: Interitus minimè evenit ratione, οὐ κατὰ λόγον; paucis enim diebus abolentur, quanquam superiore tempore homines vincere vel suffiendo, vel sues, ut latibula effoderent, admittendo, non possent. Quin etiam vulpes eos venantur, & catti silvestres in primis: sed tamen superare copiam & celeritatem proventus nequeunt: nec aliud quippiam vincit, nisi imbres: iis enim quam primum intereunt. Quod de istis muribus Aristoteles & Plinius, id de nostris hisce dicere valemus, quod solo recenti gramine vincantur, qui aliis mediis debellari nequeunt. Sed quomodo hoc contingat, aut quæ sit illa vis in recenti gramine, quâ non secus ac veneno necantur, investigatu est difficile. An per hyemem in latibulis suis, ut glires ruminatione depastarum frugum & graminum viventes, ita attenuata & corrugata obtinent viscera, ventriculum in primis, ut avidè vernali tempore devorata gramina ferre, concoquere, & elaborare nequeant, unde cumulatæ cruditates eos ita distendunt, ut compressis vitalibus suffocentur, ac mori cogantur? An ros vernalis herbis incumbens totâ substantiâ his ita venenatus, ut imber illis de quibus loquitur Aristoteles? Quicquid sit, in novellis herbarum germinibus aliquid esse oportet, quod ipsis totâ substantiâ sit adversum. Observatum, quod mures, qui cum pluviis decidunt primo vere, ante festum Annuntiationis Mariæ, ut primum gustaverint gramen novellum, emoriantur: sed qui post festum Mariæ decidunt, vel ex aliis generantur, integro vivunt anno, donec rursum nova gramina è terrâ pullulaverint, quibus degustatis intereunt. Quæ, de eorum interitu, ex Diœcesi Bergensi ad me perscripta sunt, addam. Ab intemperie frigidâ hyemis se defendere norunt, quamvis, ingruente brumâ, non adeo agiles ac vegeti sint, ut tempore æstivo. Si nix ante glacialem terræ constrictionem inciderit, perforando nivem, sub eâ se condunt & radicibus herbarum ac graminum vescuntur. Sin contrarium accidat, corticibus certarum arborum & virgultis pecorum pastui destinatis se sustentant. Hujus generis sunt Ulmi, Coryli, Sorbi, aliaque ejus generis, non sine insigni rusticorum detrimento, qui quandoque aliud non habent quo pecora per hyemem pascant, quam ejusmodi corticum & virgultorum reliquias. Accedit, quod ejusmodi frutices, corticibus nudati, plane pereant nec anno sequenti renascantur, unde insigne Agricolis detrimentum. Herbæ quoque & gramina, radicibus spoliata, plane pereunt, nec vernali tepore redire queunt, hinc pecora fame, peste, & pabuli inopiâ plane enecta concidunt.

Verum tantam cladem hisce muribus non infert frigoris asperitas, quantam ab aliis patiuntur animalibus, corvis nempe, cornicibus, picis, bubonibus, felibus, canibus, vulpibus, mustelis, muribus aliis, colubris & anguibus quoque; quæ hasce bestias venantur & occidunt. Ursus maxime omnium horum venatione delectatur, ubi enim in eorum agmen inciderit, saltat ac ludit, iisque adeo implicatur, ut à venatore improviso quandoque circumveniatur, ac globo trajiciatur. Capræ & oves eos quoque comedunt, sed magno suo detrimento, morbos enim inde contrahunt, quibus dein conficiuntur. Cœlo sereno agminatim aquas petunt, in earumque superficie non secus ac in terrâ currunt & ambulant: sed si inopinato ventus aquas agitaverit, madefactis pilis & graviores ab aquis redditi, submerguntur. Invicem etiam morsibus se petunt ac conficiunt. Observatum, quod si homo quispiam eos aggrediatur, ut necet, stans uno in loco infinitos possit prosternere, ut mirum sit, quomodo tantâ copiâ, tam subito, congregari possint: sed, si quis eos prætereat ac non offendat, rari occurrunt.

Miraculose quandoque à Deo in mare præcipites agi experientia docuit, adeò ut multa millia simul mortua reperiantur, aquis marinis innatantia, eo delata ex locis, ubi fructus in agris ac campis antea consumpserunt. Quo spectant illa quæ de aliis muribus differit Bodinus lib. 3. Theatri Nat. Murium nempe illa examina à Deo produci extra Naturæ

Naturæ ordinarios effectus, & eâdem potentiâ sic evanescere, ut nullus usquam vivus aut mortuus, populatis frugibus, reperiatur. Alioquin, inquit, terras omnes vel fœtore, vel sui propagatione infestarent, nec Dei jussu sed ordine Naturæ frugum copiam & inopiam prodire putaremus. Quæ quidem licet rectè satis dicantur: Physicus tamen, cum non tam de causis universalibus & remotis sit sollicitus, quam de proximis & immediatis, eo acquiescere nequit. Deus quidem omnium causa recte dicitur, sed quia ad effectus in Naturâ producendos, non immediate, sed per causas naturales agat, hasce investigare Physici est muneris. Nec quicquam hoc ipso decedit omnipotentiæ divinæ. Nam, ut rectissimè philosophatur Libertus Fromundus Meteorologiæ lib. 5. cap. 6. art. 4. Minus est rem tam admirabilem solâ omnipotentiâ efficere, quam insuper causis naturalibus secundis talem genium indere, ut causæ primæ in opere tam mirifico valeant ministrare. Sicut majoris ingenii est horologium ad horas numerandas fabricare, quam manu propriâ campanam pulsare. Et certè, qui sagaciore sunt indole, quique diligentius omnia contemplantur quæ circa hæc animalia contingunt, facile ad causas interitus eorum pertingent. Quia nobis non datum est tempus, locum, aut modum observare, relationibus aliorum contenti, probabiliter hæc disquirimus. Quomodo examina illa murium, quæ anno MDCXVII. quædam Belgii loca occuparunt, perdiderit Deus, rationibus Naturæ consonis docte ostendit idem Fromundus loco citato. Hyeme, ait, autumnum illum excipiente, acre & profundum gelu mures altius in terræ viscera compulit. Deinde altissima nix superfusa foramina implevit, ac denique pluvia quodam diluvio superveniens cum subitâ nivium tabe, ita universos suffocavit, ut ne unus amplius usquam apparuerit. Corpora enim illa, ex pluviâ & terrestri pulvere aliisque causis raptim & perfunctorie conformata, citissimè dissolvuntur & in sua redeunt elementa. Pari modo, licet Deum nostras has pestes miraculose in mare præcipitare constet; ventorum tamen & tempestatum ministerio uti probabile valde videtur.

Ubi omnia media Naturalia ad mures hos Norvagicos profligandos irrita apparent, ad preces & supplicationes confugiunt homines, flagellum hoc Dei deprecaturi: & certè quandoque conatu haud irrito. Observatum namque, quod post generales & pias preces, publice indictas & habitas, populi sui misertus sit Deus, atque partem in mare præcipitaverit, partem ventis & tempestatibus ita abegerit, ut, quo delata sit tam subitò, nemo investigare potuerit.

Vir quidam reverendus, tractus Lysterensis verbi divini præco, fide dignus, D. Magnus Schanke, retulit ante annos quinquaginta circiter tantam copiam horum animalculorum conspectam fuisse, ut fruges & gramina omnia pessum dederint, ut quo se verterent incolæ non haberent. Frustra tentatis mediis omnibus naturalibus, tandem vota Deo nuncuparunt, Eleemosynas pauperibus erogarunt, precesque solemnes & publicas indixerunt: cum verò ejus gratiâ Ecclesiam peterent, campos omnes hisce constratos viderunt; sed absoluto sacro officio, domum cum tenderent, omnes agminatim in mare præcipites actos observarunt, ut vix unius superesset vestigium.

Pontificii conjurationes & exorcismos excogitarunt, quibus ejusmodi animalia, fruges consumere nata, abigerent. De quibus lege Franciscum Leonem in suo thesauro fori Ecclesiastici part. 4. cap. 3. item Hieronymum Merigum in tractatu de eversione Dæmonum, Exorcism. 17. ubi Benedictionem aquæ proponit, contra vermes, aves, locustas, & alia animalia ex maleficio fructus terræ devastantia. In Sacerdotali Romano hic extat processus, quem ut nemini commendo, ita historicæ relationi ut fiat satis, non est quod prætercam.

℣. *Adjutorium nostrum in nomine Domini:*

℟. *Qui fecit Cœlum & Terram.*

℣. *Domine exaudi orationem meam.*

℟. *Et clamor meus ad te veniat.*

℣. *Dominus vobiscum.*

℟. *Et cum Spiritu tuo.*

Oremus.

ORATIO.

PRECES *nostras quæsumus Domine clementer exaudi, ut, qui juste pro peccatis nostris affligimur, & hanc avium, vermium, seu murium, aut locustarum, vel aliorum animalium persecutionem patimur, procul à tua potentia expulsi, nulli noceant, & hos campos, agros, vel vineas aut aquas in tranquillitate & quiete dimittant, quatenus ex eis surgentia & orta, tuæ majestati deserviant, & nostræ necessitati subveniant. Per Christum Dominum nostrum, Amen. Oremus.*

ORATIO.

OMNIPOTENS, *sempiterne Deus, omnium bonorum remunerator, & peccatorum maximus miserator, in cujus nomine omnia genua flectuntur, cœlestia, terrestria & infernalia, tuâ potentiâ nobis peccatoribus omnipotenter concede, ut, quod de tuâ misericordiâ confisi agimus, per tuam pietatem hos pestiferos vermes, vel mures, aves vel locustas aut alia animalia, per nos servos tuos, maledicendo maledicas, segregando segreges, exterminando extermines, ut, per tuam clementiam, ab hac peste liberati, gratiarum actiones Majestati tuæ liberè referamus. Per Christum Dominum nostrum. ℞. Amen.*

EXORCISMUS.

EXORCIZO *vos pestiferos vermes, mures, aves, seu locustas aut animalia alia, per Deum Patrem † omnipotentem, & Jesum † Christum filium ejus, & Spiritum † sanctum ab utroque procedentem, ut confestim recedatis ab his campis, seu vineis, vel aquis, nec amplius in eis habitetis, sed ad ea loca transeatis, in quibus nemini nocere possitis, & ex parte omnipotentis Dei, & totius curiæ cœlestis, & Ecclesiæ sanctæ Dei, vos maledicens quocunque ieritis, sitis maledicti, deficientes de die in diem in vos ipsos & decrescentes, quatenus reliquiæ de vobis nullo in loco inveniantur, nisi necessariæ ad salutem & usum humanum, quod præstare dignetur ille, qui venturus est judicare vivos & mortuos & seculum per ignem. Amen. Oremus.*

ORATIO.

DOMINE *Jesu Christe, qui Jordanis flumen benedixisti, &, in eodem baptizatus, aquas mundasti & purificasti, ut elementum salubre efficerentur in remissionem peccatorum, has aquas quoque bene † dicere & sancti † ficare & munda † re digneris, ut nil in eis noxii, nihil pestilens aut inficiens, nil corrumpens remaneat, sed omnia pura & munda in eis efficiantur, quatenus, quæ ad usum humanum ex eis creata sunt, cum salute nostrâ & gloriâ tuâ assumamus, per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum. ℞. Amen.*

Ex horum animalium corruptione aërem infici, & pestilentem fieri, inquit Olaus Magnus, ac incolas vertigine ac ictero affici. Aërem receptaculum esse omnium exhalationum terrestrium in confesso est. Quales igitur hæ, talis & ille: si exhalationes siccæ, tenues, ex locis mundis, defæcatis & ventis perflatis ortum trahant, aërem purum & salubrem reddunt: sin verò ex locis impuris, stagnis, cloacis, aliisque putredine corruptis exhalent, quin noxium, insalubrem, imo pestilentem quandoque efficiant minus dubitandum. Cum verò aëre carere nequeamus, utpote quem singulis momentis & ore, & naribus, & per poros cutis hauriamus, si corruptus ille sit, putridis exhalationibus & malignis refertus, non potest non spiritus & sanguinem inficere, atque ita morbos pestilentes, ac contagiosos halitus generare. Halitus autem hi, si cerebrum potissimum infestent, vertiginem producunt; si Hepar & vicina viscera, vesiculam etiam biliariam, Icteri causa erit. Vertiginem contingere læsâ facultate imaginativâ cerebri & sensu communi, notum est Medicis. Cum igitur corrupta exhalatio ex putrefactis hisce muribus per nares & os attracta ad cerebrum defertur, motu suo inordinato spiritus animales turbat, & in circuitum agit; hinc homo idem depravatâ imaginatione exterius fieri putat, quod interius contingit, seque totum circumagi, adeo ut labi cogatur. Icterus verò cum variis de causis fieri possit, tum etiam potissimum à venenatâ aliquâ qualitate, quam ex putridis hisce animalibus exhalare nullum est dubium. Siquidem, viva adhuc dum sunt, venenato morsu germina adeò inficere solent, ut prorsus emoriantur & concidant. Fuit in Diœcesi Bergensi vir religiosus, cui & oves, & vaccæ, & equi tanquam peste correpti concidebant, eo quod comederint ex fœno ab hisce bestiis arroso, & in quo reperiebantur cadavera horum murium à messoribus falce occisorum & aliis modis enectorum.

Anno 1648. in solo tractu Niordfiordensi ex pabulo horum animalium veneno inquinato, apud solos rusticos (non computatis pastoribus, præfectis & aliis officialibus) factâ computatione moriebantur boum quatuor millia quinquaginta quatuor: ovium sedecim millia quingenta sexaginta septem; equorum centum septuaginta tres. Unicus Pastor D. Samuel Bugge, qui hæc mecum communicavit, boves quinquaginta hac strage amisit, & capras 20.

Ne quis hæc gratis à me dici existimet; ecce penes me est publicum instrumentum, in quo singulorum Rusticorum nomina & numerus pecudum prostratorum extat. Eo fine, ut Magistratus hæc videns de annuo censu subditis aliquid remitteret, quod & factum. Talem autem venenatam qualitatem, vim quoque habere sanguinem corrumpendi, & in humorem flavum convertendi vel ex Galeno constat 5. de loc. Aff. cap. 7. ubi refert cuidam servorum imperialium, cum à viperâ esset morsus, universum corporis colorem ita mutatum fuisse, ut porri colorem referret. Cardanus Com. in Aphor. 65. lib. 4. Hip. inter externas Icteri causas, recenset Ictus venenatorum animalium, potum venenatum & malarum aquarum. Quo non immerito referendus aër quem attrahimus, putrido & venenato halitu infectus, adeò ut Jacobus Grevinus lib. 1. de venenis cap. 1. inter venena naturalia, aërem infectum reponat, vel à malignis vaporibus, vel ab aquis putridis & cadaveribus (ut hic) vel à paludibus fœdum odorem emittentibus, vel ob tempestatum mutationes, vel ob influxum cœlestium corporum. Et quis nescit, veneni inter alias hanc naturam esse ut humores in Hepate corrumpat, ex quibus non modo bilis procreatur, pravas ac flavas exhalationes ad corporis superficiem transmittens, sed & eâdem totius corporis habitum inficiens, unde auriginoso & fœdo colore tota tingitur cutis? Quocirca in talibus casibus magis alexiteriis, quam aperientibus & manifestâ aliquâ qualitate agentibus contra morbum pugnandum. Res eodem modo hic se habet, quo cum Locustis, de quibus Petrus Bizarus in Historiâ & Annalibus Senatus populique Genuensis hæc refert. Virulenti cujusdam morsus contagio plantas & sata inficiunt, ut mox uredine contabescant; eoque fit ut partim ab inspiramine dum vivunt, partim à resolutione dum pereunt hæc insecta, vitiatis paulo post alimentis ac potibus, ipsius etiam spiritus corruptelam in hominem & in cætera animalia propagent. Præter enumerata ab Olao Magno morborum genera etiam peculiaris quædam lues, Norvegis Lemands soet dicta, eos corripit qui harum bestiarum mactationi & expulsioni se dedunt. Ex fœtore pessimo infectus aër & inspirationi attractus, brumali potissimum tempore, glandularum in collo intumescentiam procreat, conjunctam cum vocis raucedine, impeditâ deglutitione. Hic tumor etiam bubones

axillis & inguinibus, aliisque in locis habet socios. Quin imò, quamdiu morbus hic durat, semper ægri in naribus fœtorem percipiunt similem ei qui ex cadaveribus harum bestiarum exhalat. Curatur verò morbus hic apertione tumorum, ubi maturuerint & consolidatione, quo facto symptomata omnia remittunt. Natura ipsa quandoque sponte tumores aperit, & reliquum curat: quandoque verò indiget artis ope. Vulgatus curandi modus hic est. Acum ferream juxta apicem curvare solent, ut instar hami fiat, quam ignitam tumori applicant, atque sic sine dolore locum tumidum aperiunt, quo aperto, eodem instrumento purulentam & putridam extrahunt saniem, ulcus mundant, ac sic paulatim consolidatur. Illi, in quibus nulli apparent tumores, periculosius laborant, gravioribusque torquentur doloribus, cum indicium sit naturam robustam adeo non esse; ut ad emunctoria malignam materiam protrudere valeat. Raro tamen observatum hominem quempiam ex hujus luis malignitate diem suum obiisse. Boves verò, jumenta & pecora, tanquam peste quadam correpta corruunt, cum hæc animalia frequentiora visuntur. In primis si hyeme in horreis latitent & pabula inficiant. Accedit quod cum ab aliis animalibus, ut felibus, mustelis, ululis, &c. trucidantur, relinquuntur eorum cadavera in horreis, ubi putrescentia tabo, sanie, & fœtore fœnum corrumpunt, quod à pecoribus comestum, non potest non & morbos & pestes excitare, reliquaque animalia pessum dare.

Animal hoc ullum in cibis aut Medicinâ usum habere, non accepi: sed fruges consumere natum, tanquam flagellum divinum ab omnibus exosum habetur. Fuit qui pelles ejus exsiccare & pellionum more præparare conatus sit, ut ad vestes fulciendas uteretur; sed irrito conatu, siquidem tenues adeo fuere, ut nec præparationem, nec acus aciem ferre potuerint, quin discerperentur: quocirca ab instituto discedere coactus fuit. Cum bestia sit omnibus invisa, nullam ex eâ opem sperare potuit quisquam. Ad peccata punienda à Deo immitti, non est quod dubitemus: quocirca & seriâ pœnitentiâ & calidis precibus profligare non est qui dubitet.

Mus aquaticus Clusii, ad Gliris aut Talpæ accedit magnitudinem, longitudine uncias septem æquat, densis & mollibus tegitur villis, coloris fusci subcœrulei, præter ventrem, qui pilis ex albo cinereis vestitur, capite parvo, acuto, parte rostri superioris prominulâ, quâ terram instar Suis aut Talpæ evertere novit, oris hiatu modico. In superiore maxillâ dentes sunt duo, magni, lati, firmi, totidem in inferiori, sed minores & obtusi, oculi exigui & vix conspicui. Rictus latera longis pilis cinerei coloris obsita, cauda octo uncias longa, plana, lata, rarissimis brevibusque pilis tecta, squammata ferme, instar Serpentum, cum osseo nervo per ejus longitudinem extenso. Pes uterque anterior in quinque digitos divisus, acutis unguibus armatos; posteriores longiores sunt & magis plani: digiti membranâ quâdam connexi, ut natationi inserviant.

Ex Russiâ ad nos adferuntur, & verum illud esse comperi quod Doldius ad Clusium scripsit, odorem musci referre, licet neget id se observasse Clusius. Mulierculæ enim nostræ eorum exsuvias inter vestes conservare solent, ut gratum eis concilient odorem. Difficulter asservantur, quia pili decidunt, & à vermibus eroduntur.

Echinum terrestrem ab aculeorum asperitate quidam sic dictum volunt: alii quod ob aculeos teneri nequeat. Dioscorides Chersæon videtur appellare, Galenus Acanthium, Ericius & Erinaceus quibusdam, quod nomen cum aspiratione scribere malunt alii, Nostrates Pind-swin.

Duo genera statuunt, unum Suillum, rostro porcino, alterum Caninum, capite canem referens. Animal notum est, magnitudine parvum referens catellum, aculeos pilorum loco gestans in dorso & toto corpore, excepto ore, pedibus & parte inferiore, quam rara tantum & innocua lanugo operit. Ubi venatores aut alios præsentes animadvertit, in orbem se colligit, rostro & pedibus intus contractis ut contrectari nequeat. Cubiliorum ostiola, pro ratione ventorum spirantium, claudit & recludit. Cum capitur urinam emittit, cujus contactu spinæ dorsi decidere solent. Coëunt erecti humano more, propter spinas.

Quidam exenteratum & mundatum coquunt, ut alimentum suppeditet: sed suillum tantum, non caninum genus. Hepar rite exsiccatum Renum vitiis medetur, ad quod Fel cum lacte canino etiam commendatur. Lienis affectibus Lienem adhibent. Carnes in febribus diuturnis commendantur, item ad abortum, ventriculum debilem, Cachexiam, Nephritidem, Elephantiasin. Ad Plicam curandam Erinaceum dissectum applicant, carnem

carnem comedunt, adipem inungunt, ad omnes Renum affectus & Hydropem valere volunt.

Hystrix ad Erinaceos refertur, animal enim est spinis horridioribus & grandioribus præditum Erinaceo, magnitudine Vulpis, os habens Leporino simile, dentesque quatuor longos, duos in superiori, duos in inferiori maxillâ, aures humanis, pedes anteriores pedibus Taxi similes, posteriores Ursi, dorso & lateribus spinæ bicolores, partim albæ, partim nigræ sunt, ad duorum aut trium palmorum longitudinem accedentes, quas animal pro lubitu, ut Pavo caudam, erigere potest, cavernas ingressurus eas demittit & tensâ cute in hostes ejaculatur, destinato ictu & vulnere quandoque insanabili, præsertim si nervus pungatur. Tam diu utero gerit, quamdiu Ursa. In silvis ritu Taxorum cavernas fodit, vescitur pane, pomis, piris, pastinacis, & aquam bibit.

Quidam ut Erinaceum coquunt, & carne ejus in cibis utuntur. In usu Medico idem præstare volunt quod Erinaceus. Spinâ ad discriminandos capillos utuntur mulieres, quod pilos augere & conservare credant, dentiscalpii loco quoque in usum venit, quod dentes roboret.

Armadillo. Hujus animalis primo meminit Oviedus, qui illud Bardato vocat, quod Panopliam significat; Petrus Martyr Phaleratum: Græcis & Latinis Cataphractus dici potest. Hispanis Armadillo, Brasilianis Tatou, Gesnero Herinaceum Brasilianum.

Tres ejus species reperiri asserit Clusius, mihi duo sunt magnitudine saltem discrepantes, quorum majorem hic delineare lubet.

Magnitudine est Porcelli, à rostri extremitate ad caudæ apicem, tres ferme æquans pedes, caput quinque pollicum est ad aures usque, ab auribus ad caudæ initium, corpus totum pedem habet cum semisse, cauda pedem æquat. Ambitus est pedis unius & quinque pollicum. Tegmen durum testaceum, colores ex albo flavescentes, caput ratione corporis tenue & exile, instar Porcelli ferè, rictu mediocri, nullis dentibus horrido, frons, ab auribus ad rostri extremitatem, corneo & tessellato munitur scuto, oculos ambiente, inferior maxilla cute saltem vestitur, auriculæ patulæ, membranaceæ & tenues.

Dorsum supra scapulas amplo & lato tegitur scuto, ex orbiculatis tessellis constante, nisi quod longiores aliquanto sint versùs extremum. Reliquum dorsi novem ambitur circulis, figuris pyramidalibus depictis, lumbos tegit lamina similis ei quâ scapulæ teguntur, cauda, præterquam quod annulis constet duodecim, paulatim magnitudine decrescentibus, ac tessulis quasi Rhomboideis pictis, in apicem squammosum & acutum terminatur, venter cum gutture, natibus & parte crurum, nullâ crustâ tectus, sed villis obsitus. Pedes & crurum pars eis vicina tessellis etiam obducitur, pedes anteriores quatuor præditi sunt digitis, unguibus acutis armatis, quorum duo anteriores longissimi, posteriores minores, penis unciæ longitudine exsertus.

Specubus ut Cuniculus conditur, unâ nocte leucæ spacium excavare dicitur, nisi ligetur, vix se includi patitur, formicas venatur, cubat supinus, caudâ ori admotâ, quâ rectâ procedentes formicæ incidunt in insidias & cibum deludenti suggerunt. Cum fugit in præceps caput caudamque ventri applicat, ac crustâ tuetur, sese in spiram convolvens. In uliginosis lacubus versatur, lumbricis, piscibus, & vermiculis vescitur, ut & baccis quibusdam ac pomis. Pluente cœlo supinus jacet, & ventre, qui exermis est, colligit aquam contentam inter crustas laterum, sic perdurat, transacto imbre, fermè diem integrum, donec occurrat cervus sitibundus, qui accedens ad potum immergit buccam, tunc se claudit animal, labra & nares comprehendens cervi, qui discurrit hinc inde, donec spiritus angustiâ defatigatus corruat.

Commendantur carnes ejus in epulis, quamvis quoddam genus venenatum dari tradat Nierenbergius, caro pinguis est & excrementosa. Crusta data ʒj. pondere, sudorem in morbo Gallico provocare dicitur. In caudâ officulum extare ajunt, quod in tenuissimum redactum pulverem, ac magnitudine capitis aciculæ in aurem inditum, dolorem & tinnitum sanat. Conchulis ad fures deprehendendos utuntur. Tangunt prius cum Conchâ terram à fure calcatam sive aliud quod ipse tetigit, implent maximam potione quam Chicam vocant, tympanis deinde circumsonant, Conchâ interim sponte subsultante & tripudiante. Hoc veneficio notatur furis vultus pustulâ in genis, quæ per utramque maxillam serperet, nisi maleficium diligenter dissolvatur.

Cap. XXIV.

Cap. XXIV.

De Bisulcis.

Bisulca animalia ea dicuntur Aristoteli lib. 2. de Historiâ Animalium cap. 1. quæ forcipem pro ungulâ habent, Græcis διχηλῆ, ut oves, capræ, cervi, equi fluviatiles. Et paulo post: Bisulca binis fissuris utrinque, id est à parte priore, posterioreque diducuntur. Inter ea primas tribuimus Rhinoceroti.

Rhinoceros, animal quadrupes, variè à multis describitur, qui eum non viderunt, quocirca & errores haud paucos in ejus historiâ cernere licet apud Autores. Ego quædam ad ejus naturam facientia, ex fide digno Jacobo Bontio, qui animal hoc non solum centies caveæ inclusum vidit; sed in silvis etiam vagans observavit, depromam, cum eo me ducant partes quas ex eo possideo. Cute est cinericiâ & nigrâ, instar Elephantinæ, rugosâ admodum, cum profundis plicaturis, circa latera & in dorso. Crassam admodum habet pellem, ut quæ ictui Japonicæ Machæræ facile resistat. Neque enim hæc bestia (ut apud nos pingitur) scutis munita est, sed hæ plicaturæ hos clypeos mentiuntur, neque una pars durior est alterâ. Rostro est porcino; sed ante acutiore, neque tam obtuso, in cujus extremitate cornu illud extat, unde nomen sortita est bellua. Aliud altero majus pro ætate Rhinocerotis. Colore etiam cornu variat, modo nigrum, modo cinereum, modo album est. Magnitudo autem corporis mediocris staturæ ad Elephantem proxime accedit mediocrem, nisi quod pedibus sit longe humilioribus, ac propterea tam conspicuum etiam non est animal, cæterùm innoxium, nisi lacessitum, neque crudivorum ut Tygris, sed herbis vescitur & virgultis, iisque spinosis, nam linguam habet asperrimam; sed si irritetur hominem simul ac equum tanquam pulicem prosternit, quem deinde lambendo necat, dum, asperitate linguæ, cute & carne usque ad ossa hominem denudaverit. Carnibus Mauri vescuntur, sed nervosa plane est & concoctu difficilis.

Ex hujus animalis cornu mihi Poculum est, de quo in Artificialibus dicendum, Dens quoque & Costa.

Dentes mihi duo sunt molares, quorum unus altero major. Major quadratus ferme est, cujus latus longius duarum est unciarum, reliqua minora, ea superficies, quâ cibus masticatur, inæqualis sinubus quibusdam lævibus & protuberantiis acutis, cum foramine in medio, triquetro, colore fusco, eminentiis albis variegato; extra gingivam parum ejus prominuisse apparet. Radices habet tres, omnes quidem duplicatas, sed ex iis major & crassior is qui ex adverso duorum positus est, colore buxeo, radix longior uncias duas longitudine non æquat, pondere unciarum trium est dens totus. Ferunt dentem hunc, dolenti denti applicatum, dolores sedare, quod tamen nondum expertus sum.

Costam etiam ab amico accepi, quam Rhinocerotis esse retulit, sed proportionem ad tantæ belluæ magnitudinem dum considero, aut ex animali juniore, aut ex nothis costis esse necesse est fateamur. Quindecim uncias longitudine superat, crassa & spissa satis, lata circa medium uncias duas, arcuata, quâ spinæ adhæsit tuberculis quibusdam prædita, alterâ extremitate, quâ sterno adglutinabatur, spongiosior.

Alce, quibusdam Jul. Cæsaris Animal Magnum, Bisons Plinii, Onager Olai Magni, Tarandus aliorum, nobis Elsdiur / Germanis Elendt.

Magnitudine & proceritate equum superat, imò in Norvegiâ tantus observatus est, ut sub ventre ejus quis stare valeret. Humeros depressiores habet & humiliores partibus posterioribus, pronum incedit, à summo capite usque ad humeros, & maximè in cervice magna est pilorum prolixitas, ut jubam quasi constituat, sed non adeò magnam ut in equis, in aliis partibus pili longitudine non differunt ab equinis, licet densitate superentur, non verò crassitie, colore ad cinereum vergit, sed, pro vicissitudine temporum anni, varias subit mutationes. Caput oblongum & gracile est, si cum toto corpore conferatur. Labra magna, prominentia, crassa, sed maximè superius, quâ de causâ retrogreditur in pascendo, ne in priora tendens involvatur. Os longum, dentes non admodum magni, nec longi, aures longæ latæque. Fœmineus sexus cornubus caret, Masculinus lata gerit, crassitie duorum digitorum transversorum, in ramos seu digitos dispersa, pondere, in adultis, duodecim fermè librarum, quæ statis temporibus mutantur. Recens

cens nata molli quadam lanugine obducuntur, ut cervina, ventre sunt obeso, caudâ brevi, unguibus bisulcis & bifidis, ut boves.

Comitiali morbo sæpe tenentur, quo non liberantur nisi apposita prius fuerit auri altera pedum posteriorum ungula. Timidum animal est, advenientes homines fugiens, quovis parvo vulnere moritur,& si suum viderit sanguinem exanimatur. Cornu non ferit, sed canes persequentes unguibus repellit. Raro solitarium est, sed plures simul vagantur. Cum nivibus terra tegitur, ita progrediuntur, ut unum præcedat, reliqua sequantur, eadem legentes vestigia,ita ut unius saltem vestigia quis se videre existimaret: latratu canum audito, fugiunt secundâ aurâ, ut vestigia cum ipsis abeant, famis & sitis sunt patientissima, pulli assueti mansuescunt.

Carnibus eorum vescuntur, sed cibus est minus gratus, quod ipse experimento didici; donavit enim me ejus frusto Magnif. D. Cancellarius Frisius, quod, etsi animal dudum fuisset mactatum, quamdiu tamen crudum erat, totum sanguine madebat, assum tam durum & insuave erat, eo vesci ut haud potuerim.

Cornua insigni pollent adversus Epilepsiam facultate, in primis si circa Calendas Septembris animal capiatur & mactetur, quia tum maxime vegetum & succulentum, in Venerem ferri solet. Nervus circumligatus membro spasmum patienti, paroxysmum tollit, & porrò ab hoc malo præservat. Ungues præ reliquis Epilepsiæ efficaciter medentur, hystericæ item passioni, cordis affectibus. Ex unguibus quidam dextrum, quidam sinistrum pedum posteriorum commendant in hunc usum; alii, omnes hac vi pollere, non sine ratione asserunt: ut quis ab his morbis hujus unguis beneficio præservetur, annulum ex eo confectum in annulari sinistræ manus gestet, aut particulam collo suspensam, ut cordis regionem tangat. In curatione in pulverem redigitur, & cum aliis appropriatis exhibetur.

Mihi hujus animalis est caput integrum cum cornibus, pedes item ac crura aliquot cum ungulis, ex quibus pes unus in formam poculi seu scyphi redactus est. Pentacula quoque ex cornubus, cordis figurâ, certâ constellatione in Borussiâ confecta.

Rangifer, Norvagis Reinen / vel Reinsdiur / animal est Septentrioni peculiare, siquidem alio translatum non diu vivere animadversum est, locis namque delectatur perpetuis nivibus & glacie horridis,& peculiari musci in petris nascentis gaudet alimento, quo si destituatur morbis corripitur. Ad figuram cervi quam proximè accedit, sed tenerius aliquantum est animal & membris gracilioribus, pilis curtis, colore gryseo, duobus præditum cornibus, pro ratione corporis magnis satis & amplis, frondosis, gracilibus & teretibus juxta caput, sed dilatatis aliquantum ubi in apices terminantur, qui plerumque incurvantur posteriora versûs.

Cornua, quæ ego teneo, duodecim ornantur apicibus. Mox ubi è Cranio emergunt, ramum longum anteriora versûs emittunt, multis incurvatis hamulis quasi insignitum, quem Norvegi Brunwecker vocant, eò quod hujus beneficio glaciem frangat aquarum, ac ramos arborum ad se trahat; earum gemmis & foliis ut vescatur. Fœmina etiam cornubus prædita est, sed minoribus, cætera ad figuram cervi accedunt. Vescuntur hieme musco, aliisque herbis & germinibus arborum & foliis. Ubi omnia nive sunt coopérta, aptè pedibus nivem dissipare norunt, usque dum ad saxa aut arborum truncos pervenerint, quos detegunt. Exiguo vitam sustentant; noctu ut plurimum victum quærunt, interdiu in magnis nivium congeriebus sub cautibus latitant. Ajunt Lappos & Finnos, in diurnum alimentum, tantum saltem singulis tribuere musci, quantum chirothecæ suæ digitus major capere potest, licet 20. milliarium iter eâdem die confecerint.

Non admodum sunt feri, sed facile cicurari se patiuntur, ut jumentorum loco iis utantur. Velocissimum est animal,& hoc maximè in eo mirandum, quod, ubi nix mollior est, nequaquam mergantur eorum pedes, ubi currunt, ultra calcaneum, Ladklöwen vocant Norvagi. Natant peritè satis, catervatim incedunt, ita tamen ut longo ordine se sequantur, caput in clunes antecedentium reponentes, dux, ubi defatigatur, ad ultimum discedit locum & sequenti officium resignat. Fœtum verno tempore in cautibus edit,ubi frigus maxime penetrabile corpora adurere solet. Variis capitur modis, laqueis, fossis, balistis, aliisque mediis.

Horum animalium multa & numerosa armenta possident Finni, ex quibus ad ipsos multum redundat utilitatis. Lac ex iis mulctum suave est, ex eo caseos quoque confi-

ciunt non ingrato ſapore; ſed butyrum non præparant, carnibus eorum veſcuntur, quas ſale quandoque condiunt, & vento ſiccant, pellibus veſtiuntur, pilis ſellas ſuffulciunt, nervis veſtes conſuunt atque ex iis habenas & vincula conficiunt, quibus naviculas ſuas quandoque colligant, abſque ullo ferramento, quo deſtituuntur. Ex cornubus manubria cultrorum, & alia utenſilia conficiunt, ſed præcipuè trahendis vehiculis ſuos aptant Rangiferos, atque celerrimè maximum itineris conficiunt ſpacium. Unus eorum vehiculum trahens præcedit, habenis ad cornua alligatis, Rectore baculo totum negotium dirigente, alter vehiculo alligatus ſubſequitur, & cum prior trahendo defatigatus fuerit, in ejus locum ſubſtituitur poſterior, ſubſequente illo, atque ita operas partiuntur, donec penſum abſolverint. Laſſitudinis dant ſignum, gradum ſiſtendo, & linguam cum anhelitu exſerendo. Duodecim horarum ſpacio, ultra centum millia paſſuum conficiunt.

Varia de hoc Animali prodiderunt Autores, quæ veritati & experientiæ minus litant. Scaliger Ex. 208. ad Alcem refert, ſed male, toto enim genere diſtant, ut vel ex iis, quæ jam diximus, patet. Nec recte ſtatuit cornua Rangiferi lanugine obducta, hoc enim illis tum ſaltem contingit cum repullulant & creſcunt. Magno huic viro meritò condonandum, quod remotus valde ab his terris, aliorum relationibus fidere coactus ſit. Sed Olao Magno an tam facile ignoſci debeat dubito, quod in hiſce regionibus ſeptentrionalibus natus, & curioſus, ut videri vult, palpabiles adeo effutiat nænias. Primo beſtiam tricornem vocando & pingendo, cum duobus ſaltem prædita ſit cornubus, nam quod in medio ponit confictum eſt, quod teſtabuntur quæ in Muſeo teneo. Deinde non obſervatum, quod Cervo procerior & robuſtior, cum minor ſit multò. Tertiò, nec veritati litat, quod ſtando eundoque, melius quam ſe inclinando, floribus ac herbis paſcatur, propter cornua nimis antrorſum incurvata, idque laterali obliquâque corporis inclinatione. Obſervatum namque eſt ſæpius, quod cum currat cornua in dorſum reflectat, cum verò herbis paſcitur, recta prominent, nec illi ullo ſunt impedimento. Quartò, Jubæ non meminit quiſquam, eos qui vidit; Alcen cum Rangifero confundere videtur. Quintò, nec probabile quod currulibus jungantur plauſtris, ſiquidem tota regio montoſa, & teſqua invia curribus tranſiri nequeunt, ſed terra nivibus obducta traharum & vehiculorum quibuſdam in locis non reſpuit adminiculum.

Sunt mihi cornuum Rangiferorum ſpecimina magna ſatis, ſed tenuia, ut eorum fert proportio.

Capiſtrum quoque eſt ex nervis elaboratum, rubrum, forſan eorum ſanguine tinctum. Gronlandorum (quantum quidem ex circumſtantiis colligere datur) jacula & ſagittæ cornu hujus animalis armatæ videntur, quod ex iis, quæ in Muſeo teneo, apparet.

CERVUS, Græcis ἔλαφος, Danis Hiort / Germanis Hirſch / animal eſt quadrupes, biſulcum, colore ſubflavo, ravo, albo aut alio colore, magnitudine equam mediocrem referens, cornubus magnis in ramos diſperſis, quibus à mare fœminæ diſtinguuntur. Cornua autem hæc decidua ſunt ſingulis annis, initio à bimatu, bimis enim cornua primum oriuntur ſimplicia & recta ad ſubulonum ſimilitudinem, hinc ſubulones dicti, quorum duo mihi ſunt cornua: Trinis bifida exeunt, quadrimis trifida, & ſic uſque ad annum ſextum, facies iis carnoſa, naſus ſimus, collum oblongum & exile, cor magnum.

Mira eorum in currendo velocitas, cum erectas tenent auriculas, acerrimè audiunt, ſin demiſſas, gravius, tempore libidinis efferuntur & pro fœminis certant, mutuis quandoque ſe conficientes vulneribus, partus ſuos teneros ſtudioſè tegunt, & abſconditos, inter profunda fruticum vel herbarum, pedum verbere caſtigant ad latendum. Vitæ longæ eſſe ferunt & febres non ſentire.

Pelle cervinâ veſtitos Serpentes non tangere referunt. Cornuum aduſtorum odor ſerpentes fugat & culices. Caro alimentum præbet bonum, præſertim juniorum, crebrum ejus uſum febribus reſiſtere volunt. Hepar quidam vituperant. Ex tenerioribus cornubus magnates epulum conficiunt, contra quodvis venenum utile. Sanguis alvum ſiſtit, caro febribus medetur. Medulla & Adeps dura carcinomata molliunt impoſita. Suffumigium ex pilis contra abortum commendatur. Cornu Cervini maximus eſt apud Medicos uſus, contra venena & omnes morbos malignos, mucrones cæteris

teris partibus præferuntur, quidam dextrum ſiniſtro, quidam ſiniſtrum dextro efficacius putantes. Longum foret ſingula recenſere, quibus accommodantur. In annoſorum corde os reperitur crucis formam referens, quo præſtantius in corde roborando & venenis pellendis non datur ullum.

Mihi ex eo ſunt cornua, ſecundina, membrum genitale, os de corde. Partium uſum eleganti carmine complexus eſt Balduinus Ronſæus.

MONSTROSUM CERVINUM CORNU dono Sereniſſ. Principis Chriſtiani V. G. M. obtineo, cujus deſcriptionem dedi lib. IV. Monumentorum Danicorum in Hiſtoriâ aurei cornu in Cimbriâ inventi. Cornu illud, cum particulâ Cranii cui adhæret, longitudinem pedis unius conſtituit, in ambitu pollices obtinet decem, colore melleo, obtuſum, nullis ramis inſigne, duabus parvulis papillaceis protuberantiis in ſummitate donatum.

Figurâ mirabile eſt, quodammodo ſpicam grandem frumenti Turcici refert. Crebris enim tuberculis piſorum magnitudine obſitum, inæquale, aſperum, variis foraminibus & ſulcorum anfractibus deforme, ſubſtantiâ tophaceâ, molli, poroſâ, juxta cranium protuberans paulatim & ſenſim ſinuatur. Primo aſpectu nihil minus quam cornu eſſe videtur.

STREPSICEROTIS cornua mihi bina, capiti ligneo aptata, quorum quodvis longitudinem habet trium pedum, in acutum deſinentia, juxta apicem paululum dorſum verſus incurvata, nigerrima, in ambitu caput verſus octo ferme uncias habent, & octodecim quaſi annulis & rugis completis à baſi ad medium dotantur. Hinc verò lævia ſunt & polita cum exiguis quibuſdam protuberantiis in apicem uſque.

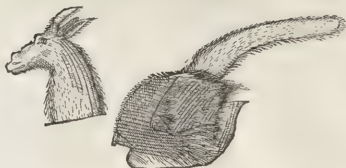
Plinius lib. 8. cap. 51. inter capras ſilveſtres hoc animal recenſet, eique cornua erecta tribuit, rugarumque ambitu contorta, & in leve faſtigium acuminata, jam enim à primo ortu ſenſim gracileſcunt. De hoc animali parum legere licet apud Geſnerum aut Aldrovandum. Magnam interim affinitatem habent cornua & plane ſimilia ſunt illi quod ſub nomine Origis ab Aldrovando depictum eſt, & ejus animalis eſſe videtur, quod Orygem vocat, ea enim, quæ cornubus Orygis Oppiani tribuuntur, hiſce competunt.

CAPREOLUS, Dorcas, Nobis Raadiur / Germanis Rehe vel Rehe-bock.

Formâ & colore cervum imitatur, niſi quòd minor ſit; Mas cornua in capite gerit, ſenis plerumque ramis diſtincta, viſu acuto, voce debili, quam venator ſibilo folii imitatur, ut allectum Capreolum, quaſi ad ſui generis animal proſiliens, interficiat, aut capiat. Si fœmina ſuum amittit maritum, alium quærit, eumque ſecum ad priſtinum habitationis ſuæ locum adducit. Fœminâ captâ, maritus alio diſcedit, ac aliam ſequitur conjugem, unde fœminæ rarius maribus capiuntur.

Carnem habet ſuavem & meliorem cervinâ, quandam ſimilitudinem & familiaritatem ad corpus humanum obtinentem. Corporibus humidis prodeſt, colicâ item & morbo comitiali laborantibus. Ventrem moratur & nervis ſiccitate prodeſt, Torminoſis & Dyſentericis in cibo Caro conducit. Jecur Capreæ contritum ex vino bibitur, affectibus oculorum medetur; aſſum, ſanguinis profluvium ſiſtit. Fel faciei delet maculas & lentigines, oculorum hebetudini ſuccurrit, tinnitum aurium tollit.

Varia ejus ſunt cornua, figuræ etiam diſtortæ; inter quæ unum quod altero ramo erecto, altero in poſteriora diſtorto & apicibus volam manus cum digitis refert.

Caprea seu Dorcas monoceros. Anno MDCXLIX. mense Octobri, venationi propè Flensburgum cum operam daret Serenissimus Rex Noster Fridericus III. cum Sereniss. Reginâ Sophiâ Amaliâ, & aliis aulicis, Capreolam fœminam cepit, quæ unicum cornu in frontis parte sinistrâ gerebat, curvum, pilosum, nullis ramis præditum, in acutum desinens, à basi ampliore & pilosiore, in apicem angustiorem excurrens, longitudine unciarum quinque cum semisse. Quod mihi, particulæ cranii adhuc adhærens, per cubicularium suum, Nobilissimum Hugonem Lytzow, dono misit. Cum primum capta fuisset, omnes, conspecto cornu, marem esse arbitrabantur, sed exenterare eam ubi cœpissent, ex genitalibus fœminam agnoverunt, raro spectaculo. Fœminis enim in hoc genere cornua negant, qui Naturalem Historiam scripserunt. Scaliger Pater lib. 3. de Re Poëticâ pag. 86. scribit suâ ætate captam in Galliâ Cervam quæ cornua haberet. Sed, inquit, hoc ut interdum fieri credamus, ita monstro propius est. Quod de nostro hoc etiam jure pronunciare licet.

Gesnerus, in Iconibus animalium quadrupedum ferorum, ordine primo cornua depingit Capreoli fœminæ, his additis verbis: Cornua hæc nuper vidi apud generosum Cimbrorum Comitem Guilhelmum Werhnerum, qui ea Capreoli fœminæ fuisse (cum fœminæ cornutorum, quorum ramosa sunt cornua, sine cornibus esse solent) afferebat.

Aper indicus, Zainus, aliis Coja Metl, apris nostris figurâ respondet, nisi quod minor sit, pilis quoque longioribus, variegatis albo & nigro colore. Supra dorsum, circa Renes umbilicum habere ferunt, sed verus non est umbilicus, ut refert Franciscus Hernandus, sed mollis & glandulosa quædam pinguedo, ex quâ digitis humor exprimi potest aqueus, alii mammam esse putant, quâ pullos nutriat, alii per hunc umbilicum respirare volunt, quod vero haud simile. Terribiliter frendet, fœtidus est. Venatores, ubi eos capiunt, arbores conscendunt, quem videns grex Zainorum accurrit, cum hominem non possit, truncum & arborem mordet ac lancinat, ille interim tutus venabulo quos potest transfigit. Gregatim discurrunt & ducem eligunt minimum & vilissimum omnium, quo occiso Grex dissipatur. Ferus est & truculento morsu cum primum captus est, obvium ferit, cum cicuratur placidus, & domesticus. Vescitur glandibus, radicibus, & aliis montanis fructibus, vermiculis quoque.

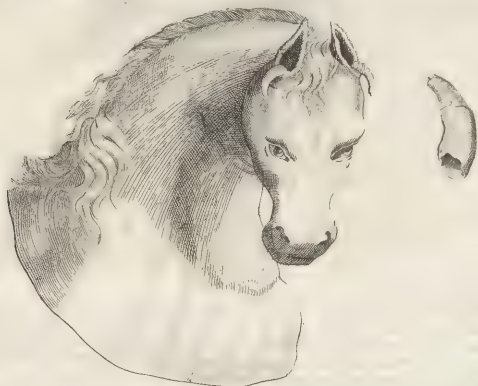
Carnes nostratium multò sunt sapidiores, salubriores, sed præcidendus umbilicus, alioquin uno die corrumpitur. Anno MDCXXXVII. unum Lugduni Batavorum sectioni publicæ subjecerunt in Scholâ Anatomicâ, in quo quæ inventa particularia, ita ad me perscripsit Vir Experientissimus D. D. Henricus Fuirenius, simulque pilorum specimen transmisit. Porcus Americanus, quem secuimus, parvus erat, setis longioribus, variegatis ex albo & nigro. Hepar nullo ligamento suspensorio in abdomine continebatur, sed per membranam vertebris nectebatur. Lien longitudine duorum palmorum, crassitie digiti unius, non sub costis lateris sinistri situs, sed transversim in abdomine, mediante peculiari membranâ, adiposæ renum membranæ junctus. Ventriculus duobus quasi cornibus dotatus, quorum alterum circa superiorem, alterum circa inferiorem ejus partem extabat. Folliculo fellis carebat, intestina tenuia ad dextrum latus, loco paulo elatiore, crassa ad sinistrum decliviore sita erant. Longitudo totius fistulæ intestinalis XXXIV. pedum Geometricorum erat. Pulmones in septem lobos divisi, utrinque tres, unus in medio circa cordis mucronem, utrique parti communis. Supra spinam dorsi, propè lumborum ossa, mamma erat, cujus circumferentia Imperialem magnitudine

gnitudine æquabat, quâ lac proli præbuisse videbantur testari glandulæ, substratæ, in eas enim venæ variæ, eæque magnæ, inserebantur, papillæ vero sub ventre nullius usus esse putantur, iis enim nullæ grandulæ, nullæ venæ, quæ pro lacte generando sanguinem veherent, aderant.

Cap. XXV.

De Animalibus solidipedibus.

ANIMALIA, quæ fissos non habent pedes, sed unicâ in pedibus prædita sunt ungulâ, μονώνυχα, sive μώνυχα, Græci vocant, Plinius solidipedia, Theodorus Gaza solipedia. Horum reliquis præstant, quæ à juvando Jumenta dicuntur, ut Equus & Bos. Ex Equo quia rara quædam tenemus, & hic principatum dabimus.

EQUUS CORNUTUS. Serenissimo ac Potentissimo Regi Nostro Friderico III. inter alios equus est cornutus, generosus & alacer, staturæ mediocris, coloris gilvi, cui ex utrâque auriculâ, parte exteriore, enatum visitur cornu, incurvum, acutum, pennæ olorinæ crassitie, longitudine unciarum duarum cum dimidiâ, quamvis dextrum sinistro majus. Hæc cornua pendula & mobilia ex auricularum parte externâ enata propendent, & statis temporibus decidunt, seu potius exteriorem tunicam aut laminam exuunt, per vices, præsertim si morbo aliquo infestetur equus. Remanet verò corpus ipsum, sed diminutum, quod sensim rursus augetur ac crescit, donec ad maturitatem ac justam magnitudinem pervenerit, ut rursum deponatur. Scalpendo ad præsepe aures, jam hoc, jam illud excutit, quod inventu difficile est, quia, straminibus permixtum, aut atteritur, aut pedibus conculcatur.

Horum cornuum, sic excussorum, unum à Serenissimâ Majestate Regiâ dono accepi, quod, quoad longitudinem, dimidium saltem æquat ejus quod auriculæ adhæret, incurvum est, acutum, unciæ unius longitudine, cavum, crassitie majoris pennæ anserinæ. Externâ superficie à basi ad medium usque colore cinereo, rugosum, asperum, à medio verò in apicem argenteo, qualis in conchis margaritiferis conspicitur, in apice ad nigredinem paululum tendens. Interior & cava superficies etiam argentei est coloris. Totum pondere XII. vix superat grana. Situs & proportio ut melius intelligatur, Iconem capitis adjecimus. Joh. Euseb. Nierenbergius lib. 7. cap. 2. Histor. Natur. vidit in aulâ Regis Hispaniarum equum cornutum.

EQUINA MANDIBULA INFERIOR, trunco quercino ita innata, ut infertionis nulla appareant veftigia, mihi etiam à Sereniffimo ac Potentiffimo Rege Noftro Friderico III. tranfmiffa eft anno MDCXLIX. 6. Februarii: opus certe in quo Naturæ mirari licet folertiam & conatus infignes. Quercinus truncus, cui Mandibula hæc inferitur, longitudine fuperat pedes duos Romanos, craffitie brachium humanum, ad locum ubi mandibulam recipit, in quo nodus & tumor duorum pugnorum magnitudine, per quem tranfit mandibulæ portio anguftior. Inferior hæc trunci pars, partim cortice tegitur proprio, partim eo nudata & teredine ex parte confumpta. In nodi feu tumoris medio rima apparet ex concretione partis fuperioris cum inferiore enata. Superior trunci pars, quæ eminet fupra mandibulam, non adeo craffa eft atque inferior, fed paulatim tenuior redditur, atque, ubi ad pedis emerfit altitudinem, in duos divaricatur ramos, quibus tertii mox fupra nodum annumeranda funt veftigia.

Mandibulæ per tranfverfum trajectæ longitudo eft pedis unius cum dimidio; pars ejus anterior, quæ à ligno libera eft, uncias tres longitudine fuperat, ac fex primores oftentat dentes; pofterior ac latior, decem eminet digitis ac utrinque quatuor oftentat molares cum dimidio, & alarum inftar divaricatur. Sed pars ejus finiftra fracta eft, & plus fui amifit quam dextra, mufcofâ quibufdam in locis obducta fubftantiâ.

Exiftimo mandibulam hanc impofitam fuiffe ramo quercino juniori, qui fenfim excrefcens per interftitium utriufque alæ mandibulæ, paulatim in majorem auctus eft amplitudinem, ita ut & inferior & fuperior pars rami adaucti coaluerit, &, accedente copiofo nutrimento, in nodofam hanc molem excreverit, quæ & extra & intra mandibulam tam arcte amplexa eft, ut fine fracturâ avelli nequeat, coalefcente paulatim fuperiore parte corticis cum inferiore, ut jam continuatum exiftat corpus.

CAP. XXVI.

Hominem concernentia tractans.

ABSOLUTA historiâ eorum quæ Museum nostrum tenet ex Brutis petitorum, ad ea quæ hominem concernunt properamus, inter ea primo occurrit

EMBRYO, quem ubi duobus mensibus cum semisse in utero gestasset mulier hujus urbis, abortivè ejecit, magnitudine unciam parum superans. Cum primum accepissem, omnia membrorum, etiam genitalium, lineamenta erant conspicua. Jam verò obscuriora, quod molliores partes exsiccatæ sint, & corpus totum aromatis conditum.

DENS GIGANTEUS, in Diœcesi Alburgensi, Parochiâ Blanterup, inventus, cum parte maxillæ, formam habet dentis Canini maxillæ inferioris. Dono Clarissimi Viri D. Christiani Johannis, Episcopi olim Alburgensis, νῦν ἐν ἁγίοις, eum teneo, qui ab antecessore suo M. Jacobo Holmio se accepisse in adjunctâ testabatur schedulâ, in quâ ex ejus proportione de totius corporis staturâ conjecturam faciebat in hunc modum. Si juxta proportionem hujus dentis æstimanda est reliqui corporis gigantei magnitudo, proportionaliter; maxillæ circumferentia erit ulnæ unius & trium quartarum ulnæ. Capitis $2\frac{3}{4}$ ulnarum, à vertice ad imum menti ulnæ $1\frac{3}{4}$. Latitudo inter humeros duarum ulnarum & dimidiæ, Auris longitudo $\frac{3}{4}$, latitudo $\frac{1}{8}$ ulnæ. Lingua lata $\frac{3}{16}$ ulnæ, longa $\frac{3}{8}$. Oris latitudo $\frac{1}{4}$. Pedis longitudo unius ulnæ & quartæ partis ulnæ. Brachii extensi ab axillâ ad extremum digiti medii $3\frac{5}{8}$ ulnarum. Altitudo gigantea, circiter cubitos seu ulnas Selandicas novem. Quæ omnia utcunque ad dentis hujus quantitatem proportionaliter respondent sibi invicem ad hominis benè proportionati proportionem triplicem, cujus altitudo ut plurimum est trium ulnarum, sicut dentis hujus ad dentem hominis jam viventis proportio bene tripla est.

Sunt mihi & alii dentes molares magni, qui pro Giganteis sunt oblati, sed quia de iis valde dubito, non existimo operæ pretium fusius eorum historiam persequi.

CRANIA varia sunt in quibus sutura sagittalis ad nasum usque excurrit, & ossa in Lambdoideâ à me primum observata clare satis extant.

Unum est calcinatione Philosophicâ ad niveum candorem redactum, molle ac friabile, ut cornua Cervorum, quæ hoc pacto calcinari solent.

SCUTIFORMIS Cartilago Laringis in os degenerans. Peculiare hoc ei est, ut in quibusdam ossescat, ab aliis enim & hoc observatum. Refert namque Cardanus furem suspendio mulctatum strangulari non potuisse, quod hanc Cartilaginem osseam habuerit, quod demum animadversum, cum suspendio liberatus, & de patibulo detractus, in causam hujus rei accuratius inquisitum esset.

Huic adjacent Auditus organa, Cochlea, Labyrinthus, aliæque partes adjacentes osseæ; ad auditum hominis facientia, eo modo separata, quo à Cæcilio Folio Anatomico Veneto delineata fuere Anno MDCXLV.

Novem DORSI VERTEBRÆ, per quarum foramina, medullam spinalem excipientia, crevit radix juglandis eo ordine, quo se ipsas in corpore vivente excipiunt. Anno MDCXLVII. cum in horto suo, ubi olim cœmiterium fuit S. Clementis, juglandem eradicare conabatur Christophorus Johannis, Consul hujus urbis honoratissimus, ad radicis extrema Sceleton humanum offendit, fermè corruptum, per cujus spinam radicis propago ita crevit ut intrans per infimam vertebram ramulos emiserit per summam suis fibris divaricatos, miro spectaculo.

Radix digiti minoris crassitie est, quà truncum spectabat longitudine pedem unum cum tribus unciis æquat, ac variis fibris ornatur, hinc vertebras novem transiens mox in ramos tres, etiam fibrosos, divaricatur. Inter quos longissimus pedem unum superat unciis quatuor, ita ut satis appareat, non manu humanâ radicem hanc insertam fuisse vertebris, sed temporis successu crevisse radicem, atque hunc ductum observasse, monstrante ipsâ Naturâ.

Giganteæ COSTÆ particulam, pedem unum cum semisse longam, crassam unciam unam, latam tres, mihi dono dedit Nobilissimus Nicolaus Trolle, Admiralius Regni Daniæ strenuus. Erosa & carie ex parte corrupta erat, quia diu sub terrâ latitaverat hic in Selandiâ, ubi inventa.

Huc forsan non incommodè refertur MUSCUS CRANII HUMANI, cui vires & pro-

proprietates attribuunt mirabiles. Quidam florem Cranii appellant. Crania enim humana, patibulis, rotis, aut palis affixa, ventis, pluviis & radiis solaribus continue exposita, mollescunt & ita disponuntur, ut muscum de se protrudant, quem Paracelsici Usneam vocant.

Commendatur peculiariter ad sanguinem narium sistendum, si portio eis indatur, aut syndoni rubro involvatur & de collo suspendatur, aut manibus teneatur. In vulnerum hæmorrhagiâ, dysenteriâ, uteri procidentiâ, desperato mensium profluvio commendatur. Ingreditur confectionem unguenti Hopliatrici seu Armarii, quod virium suarum maximam partem ex eo mutuari videtur.

Mumia humana huc etiam spectare videtur, licet supra, de Asphalto ubi actum, quædam de eâ tradiderimus. Nihil autem aliud esse videtur, quam Cadaverum, aromatibus conditorum, fluens liquor concretus, cadaveribus adhærens. Ex Ægypto adferri solet, ubi cadavera olim duplici modo condiebant. Ditiores medicamine confecto ex Aloë, Myrrhâ, Croco & Balsamo, plebei vero Asphalto solo, ut à corruptione immunes essent. Succus igitur ex cadaveribus exsudans, permistus cum conditurâ, Mumiam constituit, quâ utuntur.

Magnus ejus usus est ad contusiones, sanguinis grumos dissolvit, partum facilitat, spasmum & convulsiones juvat, omnia interna & externa vulnera, exulcerationes, aliaque ejus generis curat. Permiscent aliis, vel seorsim Drachmam dimidiam exhibent.

Hujus census est Manus sinistra hominis ex Ægypto allata, cujus etiam supra facta est mentio in Historiâ Bituminum, longitudine unciarum septem, unguibus, articulis, omnibusque lineamentis integra, linteo ex parte involuta, multorum annorum decursu ita asservata, ut nihil de eâ perierit.

Adest & Cranium puerile, quod etiam Mumiâ conditum fuit, in vertice apertum, quod ossa ad juncturam sagittalis & coronalis suturæ nondum fuerint confirmata, unde colligitur adulti hominis non esse.

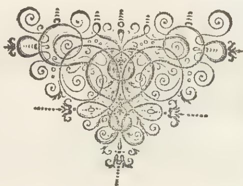

Cranium stupendum ex Scaniâ accepi, quod, quia affinitatem aliquam cum humano habet, huc referri posse putavi, figuræ enim sphæricæ est & suturas non multum absimiles habet, sed humanum non esse multa sunt quæ arguunt. Figurâ est globosâ instar humani, sed tenue, leve, magnitudine duplo fermè superans humanum. Ambitu suo, à dextrâ in sinistram aurem, duos habet pedes cum unciis duabus. Ab occipitii foramine, per quod spinalis exit medulla, ad nasi initium, pedes ferme duos. Os occipitis, lambdoideâ circumscriptum suturâ, unicum est & triquetrum, supra illud verticem versùs quinque conspiciuntur foramina inæqualia, quæ solâ durâ matre tegebantur, figuræ diversæ, ut plurimum tamen ovales. Ab apice suturæ lambdoideæ, unde emergere solet sagittalis, ad coronalem, multæ transcurrunt, nec rectæ, nec transversæ, sed
undatim

undatim variarum figurarum ossa amplectentes suturæ. In vertice amplum foramen constituunt ossa ablata. Ex iis verò, quæ restant, colligere licet sagittalem ad nasi summum perreptasse, & nasum (qui tamen non figuram nasi, sed proboscidis habuisse videtur monstrosi) in duas partes divisisse. Orbitæ oculorum nulla vestigia. A parte inferiore processus Styloidis apparent reliquiæ. A dextrâ parte, os Zygomatis integrum, in sinistrâ ablatum. Sub osse Zygomatis in ipsâ maxillâ duo supersunt dentes molares, figurâ multum discrepantes ab humanis & aliorum animalium. Quilibet enim, parte eâ quâ è mandibulâ extat, prominentias quinque semilunares habet. Reliqui dentes, tum lateris sinistri, tum anteriores, desiderantur, ablatâ proboscide. Cranium totum superficie internâ variis sinubus & foraminibus dotatum est, leve admodum & simplici constans laminâ, duræ meningis multum adhuc tenens, in primis eâ parte, quæ cerebrum à cerebello disterminat. Tantæ est capacitatis ut cerebrum humanum ordinarium duplâ proportione capere potuisse appareat.

Hactenus crediderunt Anatomici, nullum animal majus cerebrum, habitâ corporis proportione, possidere, ipso homine, at hoc duplo grandius fuit. Humanum non esse, ex proboscide & dentium constitutione patet. Inquirenti mihi diligentissime, an aliqui hoc animal viderint eo in loco ubi inventum Cranium, nemo se unquam tale quid vidisse asserere potuit. Quin imo operam dedi ut alia ex hoc animali ossa haberem, quo ex iis de constitutione reliqui corporis conjecturam facere possem, sed nulla præterea eo in loco reperiebantur. Inventum autem fuit Cranium hoc in prato quodam Scaniæ, per quod fluviolus labebatur.

Varia fuere judicia illorum, qui illud apud Me viderunt, sed nemo adhuc aliquid proferre valuit, in quo acquiescere animus potuit.

MUSEI WORMIANI HISTORIÆ DE ARTIFICIOSIS

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

De Artificiosis è terris elaboratis.

RIMAS in hac classe tribuo VASIS CHINITICIS: in primis artificium ostendit Unum rotundum, totum niveum, tres circiter uncias liquoris capiens, in cujus medio statua quædam viri togati, ad cujus pedes foramen per quod infusus liquor in cavum statuæ corpus ascendere per canalem intus occultatum potest, ac rursus per alium descendere, cujus orificium fundum vasis penetrat ac perforat.

Hinc si liquor poculo infundatur ad scapulas statuæ usque permanat & non elabitur, sin plus infuderis totum per fundi foramen, metu vacui, consequenter exstillat.

ALIUD ejusdem fermè magnitudinis, sed octangulum, cœruleo colore exornatum, in meditullio globum habet excavatum, cum foramine in summitate; in quo ex eâdem argillâ puerulus clauditur, qui, ubi liquor infunditur, per foramen emergit & conspiciendum se præbet.

VAS LIGUSTICUM. Ovalis est figuræ, ex argillâ figulinâ confectum, sed eleganti niveâ incrustatione dotatum, in extremitate alterâ effigies muliebris expressa est, quæ quandam in Balneo recubantem exprimit.

Ex TERRA SIGILLATA Silesiacâ confecta FIDELIA ventricosa est, coloris purpurei, ad cœruleum tendentis, amplo ore, ansâ unicâ, parte anteriore sigillo dotata, ut solent pastilli Terræ sigillatæ Silesiacæ, in quo mons triceps, scutulum, duæ claves decussatim se secantes ostenduntur, & hæ reperiuntur literæ. TERRA SIGILLATA.

Ex HISPANIA duo poculorum genera accepi, rubicunda, lævia, ac si ex Bolo Armeno essent elaborata, in Hispaniâ del EXTREME dicuntur, quorum minus ex terrâ impuriore & crassiore conflatum, ventricosum, duabus ansis præditum, Leoninis capitibus, cum aliis ornamentis ornatum, quatuor circiter unciarum capax, operculo fastigiato, nullâ incrustatione; sed fragmentis lapillorum albicantium quibusdam in locis aspersum.

Alterum duplo majus, grato rubore splendidum, pro ratione proportionis leve admodum, utrinque ansatum, venter in collum definit angustum, quod ad labra paulatim

latim ampliatur. Nullâ incrustatione aut aliis ornamentis dotatum, sed ex subtiliori & puriori constat argillâ.

Dotes eas habere arbitror, quas terræ tribuunt sigillatæ, infusum liquorem, contra venena & morbos malignos, vim ex iis contrahere putant.

FIDELIÆ ex terrâ sigillatâ BOHEMICA confectæ (quarum tres possideo) ejusdem sunt figuræ cum iis, quas Terra sigillata Silesiaca præbet. Una harum colore est purpureo, altera albicante, tertia ad rubedinem tendente. Liquoris circiter libram capiunt singulæ; picturis & literis exterius ornatæ.

Semiovalis figuræ est poculum ex terrâ sigillatâ MELITENSI niveâ confectum, unciarum duarum capax, crassum, exteriore superficie variis figuris exornatum, Viperarum nempe, Salamandrarum, Scorpionum, & aliorum animalium ei impressorum. Labrum ambit hæc inscriptio. DIVINO HOC PAULI ANTIDOTO ATRA VENENA FUGABIS. Operculum figuram Scorpionis impressam tenet.

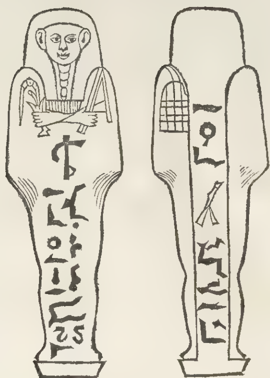
SYRACUSANUM ejusdem fermè est magnitudinis & figuræ, sed lutei coloris; sed, quia ejus fragmenta saltem ad me pervenerunt, exacte delineari nequit.

Ex TERRA SESSANA poculum, rubicundi coloris, frequentia tenet micantis auri granula. Angustum est, ex ovali ventre basi sustentata, in collum oblongiusculum terminatum. Intus & ad labra, incrustatione viridi præditum, unicâ & oblongâ ansâ. Terra rudis & argillacea est ex quâ constat, & credo hæc pocula, saltem ob auri in iis micantia granula, in precio esse.

FIDELIAM ÆGYPTIACAM, prisci operis exotici, ex Belgio ad me transmisit D. D. Nicolaus Wichmannus, quam cum ex terrâ Samiâ verâ elaboratam esse quidam existimaverint, meritò in precio habenda. A tenui basi in ventrem rotundum assurgit, qui paulatim in collum angustum terminatur, quod paulatim se dilatans prominentem constituit canalem, effundendo liquori commodum. Ansâ prædita est, digiti unius capace. Rubicundâ quâdam, sed subtili, tegitur incrustatione convexâ ejus parte, cum ornamentis quibusdam aureis; concava vero fulva est. Substantia interior, ut ex fragmentis constat, grisea, ad albedinem declinans, libram circiter liquoris capit. Ex Ægypto delatam asserit is qui dedit.

URNA LACRYMALIS terrea, ex Italiâ allata est, à Viro Consultiss. D. Petro Charisio, Reg. Maj. apud Belgas Legato ordinario. Vasculum est oblongum, colli angustioris, pyriforme, ventre ampliore, longitudine quinque unciarum, colore ex rubicundo albescente. In ejusmodi vasculis lachrymas pro defunctis fusas olim colligebant Romani, easque, cum reliquis inferiis, tumulis mandabant.

LAMPAS FICTILIS ITALICA, ex argillâ vulgari confecta, figurâ est pyriformi, sed supinâ parte plana, pronâ ventricosa, ansulâ dotata & foramine uno ampliore, per quod oleum infunditur, altero minore ex quo prominet ellychnium. In ejusmodi lampadibus veteres liquorem quendam incombustibilem habuisse volunt, qui igni nutrimentum perpetuum suppeditabat, in mortuorum sepulchris, sed nostram vulgaris usus fuisse arbitror. Vide quæ hac de re peculiari opere commentatus est Vir Clariss. Fortunius Licetus.

IDOLUM ISIDIS ÆGYPTIACUM, quod ego teneo, Exercitatione literariâ quartâ expreſſit & commentariis ſuis illuſtravit Clariſſ. Vir D. M. Thomas Bangius, S. S. Theologiæ in Academiâ Hafnienſi Profeſſ. P. Collega conjunctiſſimus. Statua eſt ex argillâ confecta, quatuor unciarum longitudine, incruſtatione cœruleâ tecta. Caput peplo quaſi cingitur, cujus Syrmata anteriora per ſcapulas ad pectus dependent, à tergo verò unum grandius oblongum ad pedes uſque deſcendit. Aures, unà cum naſi & totius faciei lineamentis, ſatis ſunt conſpicuæ, à mento dependet barba oblongiuſcula intorta. Dextra manus ad latus ſiniſtrum reflexa tenet ligamenta per humeros dependentia, peræ longiuſculæ, quæ à tergo dependet, lineis parallelis & tranſverſis dotatæ. Siniſtrâ decuſſatim dextram ſecante, & ad dextrum latus vergente, hamum ad humeros vergentem ſuſtinet. Totum, quod infra diaphragma eſt, panno involutum videtur, cui varii characteres Ægyptiaci & avium figuræ nigro colore inductæ cernuntur. Baſi innititur quadratæ, ejuſdem cum toto coloris.

Uſus horum idolorum apud Ægyptios alius non fuit, quam quod cadaveribus exenteratis, & balſamo oblitis, inderent, ſanctitatis cujuſdam, ut arbitror, titulo. Unde in Mumiis ex Ægypto advectis reperiri ſolent. De quo conſule Viri Clariſſ. D.D. Caſpari Bauhini commentaria in librum 1. Dioſcorid. cap. 85.

STATUA ex gypſo, pedis unius altitudine, artificio haud contemnendo elaborata, tres exhibet homines, quorum unus grandævus, ſub pedibus juvenis, fœminam nudam rapientis & auferentis, proſtratus exclamare videtur. Credo hoc artificio expreſſum eſſe raptum Sabinarum, quam deſcribit Livius lib. 1. Sed adeo pulchre omnia corporis lineamenta, & affectus ipſi expreſſi ſunt, ut vix à quoquam melius id fieri potuiſſe arbitrer.

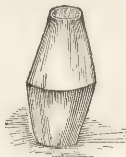
Variis in locis Daniæ URNÆ effodiuntur FICTILES, figurarum diverſarum, oſſibus combuſtis & cineribus refertæ, ex cadaverum humanorum reliquiis. Quo autem modo olim in his regionibus mortuos cremaverint, & cineres in his urnis collegerint, ac in tumulis è terrâ erectis ſepoſuerint, libro 1. Monument. Danicorum à nobis editorum, legere licet.

Ante paucos annos ipse in colle prope prædium Lindholmianum unam inveni, colore lateritio, figurâ cylindricâ, altitudine pedis unius; in quâ ossium fragmenta & cineres continebantur.

Fragmentum unius teneo, crassæ, ventricosæ, coloris cinerei (quam propè Egerup, hic in Selandiâ, territorii Academici eruit Vir Celeberrimus D. D. Caspar Bartholinus, tum temporis Academiæ Rector. Quo in loco alia quamplurima, quæ cum demortuis tumulari solebant, ab aliis inventa, inter alia & pugio æneus deauratus, qui tandem in meam devenit potestatem, de quo etiam alibi sum acturus.

In Diœcesi Wiburgensi in Cimbriâ, in colle quodam Huolhói dicto, inventa est una cinerei coloris, quæ in se minorem continebat ex puriore argillâ elaboratam, coloris nigri, politam, ut ex fragmentis, quæ teneo, constat. Continebat ossium puerilium & cultelli ænei fragmentum.

Magna præterea quædam mihi est integra & capacissima, altitudine pedis unius & unciarum septem, amplitudine, quâ venter maxime protuberat, pedum trium cum unciis quatuor, colore ex cinereo rubicundo, ex communi argillâ in figulino furno excocta. Inventa est in Cimbriâ in tractu Verumensi & Anno MDCXLIX. à Clariss. Viro D. M. Stephano Stephanio, Historico Regio, mihi dono missa.

Hac minor est quam dono Nobilissimi Viri D. Otthonis Kragii, Regni Daniæ Senatoris prudentissimi, possideo. Sed elegantior, politior, ex materiâ subtiliori elaborata, colore subfulvo, levis, altitudine unciarum octo, amplitudine, quâ venter maxime protuberat, pedis unius cum semisse in circumferentiâ. Ex ventre hemisphærico, collum exsurgit amplum, erectum, labro paululum porrecto. Copiosum cinerem & ossium fragmenta habet. Ex Cimbriâ huc delata. Vide additamenta ad Monumenta Danica, pag. *6*.

Cap. II.

De Artificiosis è Succino.

PRÆTERQUAM quod nobis varia sint Succini frustula, quibus Natura inclusit Muscas, Tipulas, Araneas, Culices; artificiosa etiam sunt quamplurima è Succino affabre elaborata, ut Scyphi, Patellæ, Tesseræ, globuli precatorii, aliaque quibus describendis non necessum esse arbitror tempus ut teramus, cum infinita ejus generis ingeniosa manus elaborare valeat. Inter reliqua visu digna est MUSCA ALIS SUCCINEIS, quæ vivam tam artificiose mentitur, ut pulchrius aut melius exprimi non possit. Est præterea GLOBULUS PARVUS, cavus, piso haud major, qui ubi aperitur ex eâdem materiâ in eo reperiuntur novem Metæ, quibus pueri ludere solent, duo minutissimi globuli & tres cubi. Quæ omnia exterius apparent, siquidem globulus, in quo hæc continentur, ex Succino plane perspicuo elaboratus est.

Cap. III.

De Artificiosis è Lapidibus elaboratis.

OLLA ex lapide talcoso Norvagico, crassa est, ponderosa, coloris cinerei, librarum circiter quatuor capax, cum ansâ ferreâ. In ejusmodi ollis in Norvegiâ cibos suos coquunt, siquidem ignis violentiam optimè ferant, & lapis ipse, cum mollis sit, facile excavetur, & quamvis recipiat figuram, unde ex compactis hujus lapidis laminis fornaces extruere solent.

E MARMORE SCIBLICIANO, vulgo Serpentin-stein / (eo quod instar Serpentis maculatus sit) mihi sunt arte facta, Mortarium quod liquoris libram unam capit, cum pistillo, Fidelia paulo major, Cochlear, pocula sex ita aptata, ut unum alterum capiat, cum operculo eleganti. Tessera sedecim angulorum cum totidem inscriptionibus. Mollis enim cum sit lapis, facile tornari & sculpi potest. Quandoque adeo porosus, ut, Scyphi ex eo elaborati nisi oleo Nucis Moschatæ expresso perfricentur, liquores perfluant.

Ex MARMORE FLORENTINO elegans mihi est GLOBUS exactè sphæricus & politus. In circumferentiâ decem uncias amplus, maculis suis flavo purpureis varios terrarum & insularum tractus, colore vero cinereo maria & aquas referens, ut Globo Terrestri, in quo Mundi partes depinguntur, plane similis sit. Circulos præterea exhibet Cœlestes, Arcticum, Antarcticum, Tropicos, Æquinoctialem & alios. Huic Pedamentum ex Ebeno cum columnulis ex ebore aptari curavi, ut nihil desit quod in Sphærâ terrestri artificiosâ desiderare quis possit, cum hic Naturæ priores partes sint deferendæ.

LAMINA polita ex eodem Marmore, trium unciarum longitudine, duarum latitudine, rudera collapsæ urbis & turris vastæ tam accuratè exhibet, ut pulchrius à Pictore vix depingi possit.

Ex ALABASTRO MORTARIOLUM in Diametro pedem dimidium habens, cum quatuor ansulis, ex quibus duæ canaliculatæ sunt, ut liquor infusus commodè depleri & effundi possit. Per ambitum crassitie est pollicis. Pistillum quoque habet, crassitie pollicis, longitudine pedis unius.

STATUÆ variæ & parvæ, ex eodem lapide elaboratæ, Artifices commendant, & candore inter se differunt.

Ex LAPIDE LYDIO fabricatam sagittam ex Islandiâ ad me transmisit Doctissimus Arngrimus Jonæ, P. M. anno MDCXLIII. quam præstat ipsius, quam meis verbis delineare. Visendum, inquit, telum an sagittam, unguem (unciam unam cum dimidiâ) longam, paulo minus latam, cuspide mutilam, mitto. Ex lapide Lydio (ut conjecturâ fert) facta. Hæc se obtulit in lardo vituli marini, bene magni & annosi: Nam & in dentibus annorum indicium habere dicuntur. Bestiam illam Rusticus vicinus sagittâ uncinatâ feriit, & alligato sagittæ fune peremit.

Bestia dum mactatur, reperitur, ut dictum, lapidea illa sagitta in mediâ lardi spissitudine. Quæ propterea illi innocua fuit, ut aliàs deprehenditur: nisi enim, larido penetrato, interiorem carnem contingat, non fit lethalis. Interior illa caro PUESTE, hanc

hanc circumplexa pinguedo, sive laridum Speck cum Danis & Germanis vocatur. Piscium autem talem pinguedinem, ut Balenarum & Vitulorum marinorum, à porcis mutuatâ voce laridum voco. Repertam hanc lapideam sagittam rusticus piscator dentibus primoribus tentavit, atque insulsus cuspide exarmavit, ut videre est. Hujusmodi autem sagittæ materia cum in Islandiâ nuspiam extet, conjicimus esse Gronlandicam, aut nescio ex quâ circumjacentium terrarum. Habet latior finis sagittæ foramen exiguum, quod forte filum ex subtilioribus Balenarum fibris, bestiam lethaliter ictam attrahendi fine, infixum habebat. Sed telum minus penetrabile, (ut dictum) at interim, in larido vivæ bestiæ, minus dissolubile, ratione dictâ deprehensum est.

Penè præteriissem Monumentum MARMOREUM EX ROMA SUBTERRANEA erutum Anno MDCXLIII. quod mecum communicavit Clariss. Vir D. Johannes Mulenius. Lapis est cinereus, quadratus, longitudine IX. unciarum, latitudine quatuor, inscriptio trium serierum ita habet, sed rudi admodum manu sculpta.

CUSTANTINUS †
EBERETAS SIBI †
LOCUM FECERUM

MANUBRIUM Cultri ex Achate, variorum est colorum, nivei, cœrulei, miniati, nigricantis, purpurei, flavi, ita mistorum & locatorum, ut elegantissimam varietatem exhibeant. Longitudine superat uncias tres, crassitie pollicis, affabre politum & elaboratum, ut ei ferrum commode inseri possit, circulis & ornamentis ex argento eleganter illud cingentibus.

Ejusdem longitudinis est MANUBRIUM PUGIONIS ex Jaspide viridi, cui maculæ purpureæ raræ sunt inspersæ, ut ad Heliotropios referri debere arbitrer; sed duplo crassius, & in extremitate utrinque habet appendicem, quâ facile, ut ibidem in latitudinem, unciarum duarum cum semisse excrescat. Is qui obtulit, retulit ex κειμηλίοις fuisse D. Pauli Lutheri Medici, qui frater fuit Martini Lutheri: hoc ipso hæmorrhagias variarum partium sistere solebat, quia vires ejus sæpius exploratas habebat.

Argento deaurato includitur ex PRASSIO elaboratum caput fœmineum cum peplo, prominente facie & capillorum cirrhis, collo & pectoris portione. Eleganter virescit & prisci operis esse omnia docent lineamenta. Magnitudine est unguis humani, figurâ ovali; totum opus commendat manum & ingenium artificis.

Ex ONICHE vel potius ONICHACATHE, quatuor zonis vel laminis distincto, GAMAHUJAM possideo elegantissimam dono Clariss. & Consult. Viri D. Claudii Plumii, P. M. in Academiâ Hafniensi olim J. U. Professoris celeberrimi, quæ pro strato zonam habet onychinam subcœruleam, cui incumbit facies decora muliebris ex zonâ candidâ in convexum fabricata. Huic insidet nigra Æthiopis facies, ex zonâ ejusdem coloris, tam affabre elaborata, ut per nigræ faciei superficiem oculi candidi emicent. Hisce demum viri barbati & cincinnati caput integrum additur candidum, sed capillis & barbâ luteâ, ex ultimâ zonâ elaboratis. Egregium certe & Artificiosum opus.

Ex AMIANTHO confectam CHARTAM INCOMBUSTIBILEM mihi donavit Illustrissimus Marchio Cæsar Alexander Herculanus, ejusque experimentum in meo Museo fecit, præsentibus aliis Illustribus personis. Chartæ hujus frustulum sevo candelæ inunxit, & accendit, arsit, donec sevum esset consumptum, nitidiore & candidiore remanente chartæ ejus parte, quæ ignem experta erat. Frusta duo mihi obtulit, quorum quodvis longitudine est duarum unciarum, latitudine unius: crassius aliquanto chartâ nostrâ vulgari, sed atramentum & calamum scriptorium sine difficultate admittit.

LANA ex hoc lapide confecta, ut & funis portione digiti longitudine mihi transmissus est à Clariss. Viro D. D. Petro Boudelotio, tum Sereniss. Reginæ Sueciæ Archiatro. Vide cap. 7. lib. 2.

CAP. IV.

Cap. IV.

De Artificiosis ex Metallis Auri & Argenti elaboratis.

AUREUM ANNULUM GIGANTEUM dono Nobilissimi D. Laurentii Ulfeldii possideo, qui in Selandiâ repertus est anno MDCXLVI. die Decembris II. à puellâ quadam viginti circiter annorum, in tractu Orientali collis UTERHOI dicti, qui situs est inter Basnesium & Terebyam propè Molendinum Basnense. Annulus ex duplicato filo aureo constat, in se convoluto, tres ambitus cum dimidio constituente: Filum illud aureum in utrâque extremitate continuum fuisse videtur, sed jam in extremitatum alterâ ruptum. Si extendatur duplicatum, pedem unum cum unciis septem longitudine æquat, Diameter est unciæ unius cum semisse, pondere Drachmas superat quatuor.

ANNULUS AUREUS in Indiâ Orientali elaboratus & gemmâ Chrysoprasо ornatus, peculiaris est artificii, quamvis enim major non sit quam ut pollicem commode ambire possit, gemma tamen conspicuæ est magnitudinis, unguem digiti majoris æquans, & in ambitu parvulis Hyacinthis cinctus. Structura Metalli peculiaris est, & diversa ab iis quæ apud nos elaborantur.

Ex auro mihi TINCTURA est pulveris violacei consistentiâ, quæ, Cochleari argenteo affricta, aureo illud tingit colore. Pulvis ipse levis admodum est & subtilis.

Eâdem tincturâ imprægnatum teneo Linteum, cujus si particulam igni combusseris, quod lineum est perit, remanente tincturâ aureâ filamentorum consistentiâ & figurâ. De hujus tincturæ confectione non habeo quod dicam, si quidem is, qui obtulit, ab alio habuit, & secretum sibi esse voluit.

Est & ex Auro CATENULA tenuissimi fili crassitie, longitudine unciarum duarum cum dimidiâ, pulicem per collum alligatum tenens, & stringens subtili artificio. Hunc verò pulicem ita alligatum per semestre & ultra vivum tenui, singulis diebus manui applicando usque dum sanguinis quantum satis erat extraxerat: sed, meâ incuriâ, fame & inediâ consumptus est.

Ex argento PIXIDULA, octangula, duodecim continet Cochlearia, deaurata, tenuia & levia valde. Pyxis vix pisum majus magnitudine superat.

CRUX argentea Russica è collo videtur gestata, possessorem ab armorum violentiâ tutum ut redderet; ansâ enim in apice dotata est. Deaurata fuisse videtur, sed longo usu aurum jam fere detritum est. Oblonga est, duas ferme æquans uncias, transversa vero brachia unam, plana, crassitie cum dorso cultri certans, pondere Drachmas duas haud æquans.

Alterâ parte minorem insculptam tenet crucem viridem, ad cujus latera sculpta hasta & spongia arundini affixa: In capite literis Russicis incisa habet: REX GLORIÆ, ad dextram JESUS, ad sinistram CHRISTUS, ad pedes NIKA, seu VINCIT.

Alterâ parte iisdem characteribus, continuo tractu à capite ad calcem. DOMINE ARMA CRUCIS TUÆ NOBIS DEDISTI UT IIS DIABOLUM FUGEMUS. In angulis, qui ex perpendiculari & transversâ constituuntur lineâ, quatuor quasi clavi argentei apparent.

Cap. V.

De Artificiosis ex Ære & Ferro elaboratis.

UT Artificiosa ex Ære elaborata, quæ Museum nostrum tenet, breviter persequamur, primò occurrit instrumentum illud ex Orichalco formatum, quo ludere & tempus terere solent pueri. A Cardano, l. 15. de subtilitate, sub nomine SUBTILITATIS INUTILIS descriptum, ex septem annulis, bracteis, & appendicibus constans. Hujus fabricam & tractandi modum fusius describerem, nisi Cardanus, loco allegato, hoc labore defunctus esset, quò Lectorem candidum remitto.

Bergis Norvegorum ante annos aliquot captæ fuerunt sagæ quædam, quæ, inter alia, sub torturâ fassæ sunt, se Piscaturam solito infeliciorem & difficiliorem reddidisse,

EQUUM

EQUUM & LUPUM ÆNEUM certum in locum maris dimittendo. Quod ubi diligentius inquisitum fuit, inventa sunt quorum meminerunt, & huc ad summum Magistratum delata, mihi verò à Magnifico D. Cancellario Frisio communicata.

EQUUS cum suo ephippio rudissimâ arte elaboratus, duarum unciarum est longitudine cum dimidiâ, pondere æquat quatuor librales uncias. LUPUS verò minor, collo & capite erectus, caudâ parvâ, longitudinem obtinet unciæ unius cum semisse, pendet verò unciam unam libralem. Quamvis in incredulis, permissione divinâ, efficax sit Dæmon, piis tamen omnia cedunt in bonum.

ATIDIS statua ænea, cujus effigiem dedimus lib. 5. Monumentorum Danicorum in descriptione cornu aurei, repræsentat juvenem sedentem & meditantem, dextrâ caput & mentum fulciens, sinistrâ crus sinistrum tangens. In capite mitram gerit in modum cornu incurvatam. Tota statua tres uncias longa est. Pendet quatuor uncias cum Drachmis quinque.

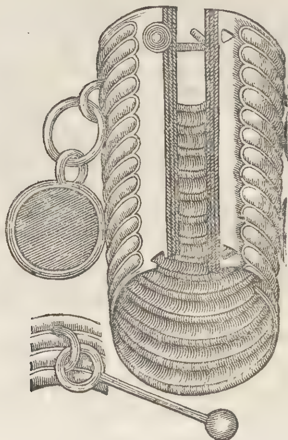
Antiquitatis Romanæ insigne Monumentum, quod dono Clariss. Soceri D. D. Thomæ Finckii teneo. Videatur Pignorius in additamentis ad imagines Deorum Vincentii Cartari, & in originibus Patavinis.

FIBULA ROMANA, qualem depingit Eruditissimus Vir D. Johannes Rhodius, in eleganti Tractatu de Aciâ, plane convenit cum eâ, quæ quarta est numero inter eas quas à Claudio Menetrio habuit. Pondere est Drachmæ unius, & multâ ærugine obducta.

STYLUS ÆNEUS ROMANUS longus est uncias quatuor cum semisse. Crassitie pennæ anserinæ minoris, acutus in extremitatum alterâ, alterâ appendice rotundâ & planâ dotatus, ut ea, quæ prima scripsit, altera commode deleat. Cui etiam fini stylus ipse, qui alioquin teres & longus est, paulo supra appendicem dilatatur, & figuram quasi rhomboideam acquisivit, ut prementi digito facilius aptari possit. Pondere est Drachmæ unius cum scrupulis duobus.

DRACO ÆNEUS, duarum unciarum longitudine, crassitie digiti, ita formatus ut primo grande caput, cum rictu patulo & oculis eminentibus, exhibeat, alis in dorso complicatis, quas aliud caput ore prehendit. Sub ventre caput humanum conspicitur, & pedes ungulis complicatis, qui etiam brachia quodammodo referunt, buccas capitis tenentia, inter quos pedes oritur cauda, quæ mox divaricatur; sed deinde coit ac collum constituit capitis Draconis, quod per divaricationem istam se insinuat, ac in dorso extremitates alarum apprehendit, structurâ prorsus mirabili. Pondere est unciarum quatuor cum semisse.

Prope Coldingam Cimbriæ effossæ sunt duæ armillæ æneæ, raræ structuræ, quas ex meo Museo delineavit Vir Clariss. D. D. Thomas Bartholinus in erudito suo de Armillis tractatu. Cylindricæ sunt figuræ ex junctis quasi tredecim annulis, ut altitudinem sex unciarum ascendant, eâ amplitudine ut brachia hominis mediocris staturæ ambire valeant. Laminæ, ex quibus constant, unâ parte apertæ sunt, ut pro lubitu dilatari aut comprimi possint, simul utrinque duo foramina trigona, quibus fibulæ (quarum etiam aderant particulæ) inseri potuerint. Externa superficies, tria obtinet crepitacula, ansæ annulis quibusdam alligata, quorum duo magnitudine & figurâ dimidium referunt dalerum, tertium vero oblongum, teres, ansatum, cum capitulo in extremitate, instar bapsilis campanæ. Concussâ armillâ, hæc strepitum edunt magnum. Unum vero pendet uncias quatuordecim. Quem in finem fabricatæ sint hæ armillæ, non certò constat: quidam in sacris, quidam in bellis ad strepitum excitandum iis usos esse majores nostros putant.

Sicæ æneæ Iconem dedimus lib. 1. Monumentorum Danicorum cap. 7. Effossa autem est in Selandiâ juxta pagum Egerup, ubi collis est in quo urnæ & varia veterum ornamenta reperiuntur. Tota ex ære constat deaurato, structuræ elegantis. Manubrium longum est uncias tres, acies reliqua pedem unum, lata unciam cum semisse. Hinc patet arma ærea etiam olim in Daniâ in usu fuisse. Sunt enim mihi & fragmenta alia ex ejusmodi pugionibus in Cimbriâ propè Ripas inventa.

Bullæ seu Bracteæ duæ figurâ ovali, concavæ, olim Ephippiis aut frœnis magnatum aptatæ fuisse videntur. Altera minor, artificiose pertusa & variis mæandris ornata: altera major, integra. Vetustatem præ se ferunt magnam. Inventæ fuerunt Stikelstadii Norvegorum, eo in loco ubi ante sexcentos annos in conflictu bellico periit S. Olaus Rex Norvegorum. Auro obductas fuisse indicant adhuc reliquiæ.

Gladiolus æneus sub terrâ in sepulchro inventus, sine capulo, longitudine pedem æquavit, sed abrupta cuspis figuram vitiavit & aliquid de longitudine sustulit: ex apice acutiore in latiorem tendit finem, utrinque acutus. Figurâ enim est triangulari, oblongâ; circa basin foramina tria sunt, per quæ capulo olim aptatus fuisse videtur; eo modo quo jam ligneum adjeci. Per ejus longitudinem duæ quasi costæ excurrunt, quovis latere, quæ corpus firmant & robustius reddunt. Triangulus etiam parvus, duplicatâ constans lineâ, latus utrumque exornat.

Anno MDCXLIV. cum Malmogia à Suecis obsideretur, collem quendam urbi vicinum complanarunt nostri, ut in eo, tanquam loco opportuno, tormenta bellica in hostem dirigerent, inciderunt in Urnam quandam æneam, ossibus & cineribus refertam, quam fossores incauti & inepti ligonibus prorsus contuderunt. Fragmenta, quæ ad me devenerunt, elegantissimam & variis ornamentis conspicuam fuisse declarant. Tot enim supersunt turriculæ, tot deauratæ reliquiæ, ut vel hinc colligere liceat, virum fuisse primatem & magnarum opum, cui hoc sepulchrum constructum fuit.

Ex Cimbriâ duos Cuneos æneos transmisit D. Axelius Juël, sub terrâ ibidem inventos. Major longitudine superat uncias quinque, latiore parte tres. Ex angusto enim corpore desinit in aciem latiorem. Alter paulò minor est, sed crassior, ad latera eminentias quasdam habens, ut manu firmiter apprehendi & firmari possit.

Usum

Usum in bellis habuisse arbitror, cum cominus pugnabant. Si foramina habuissent quibus manubria indi potuissent, securiculas fuisse arbitrarer.

Cultellus æneus cum manubrio ejusdem Metalli, longitudinem obtinet trium unciarum, alterâ parte obtusus, alterâ acutus, acie incurvâ. Manubrio parvulo annulato alius insertus est annulus, ut eo suspendi possit. Inventus est in urnâ quadam sepulchrali, unà cum cineribus & ossibus, prope Calingburgum effossâ. Inter crepundia pueri ibidem tumulati fuisse ex antiquis sepeliendi ritibus colligere possumus. Vide Monumentorum Danicorum lib. 1. cap. 7.

Sigilla quatuor mihi sunt, quorum tria ænea, unum plumbeum. Grandius in circumferentiâ pedem habet, in Diametro uncias tres, effigiem S. Canuti solio insidentis, dextrâ globum, sinistrâ sceptrum, in cujus apice flos Lilii, tenentis, undique stellulis cinctam exhibet. In circumferentiâ has literas, more veterum exaratas, ostentat:

† Sigillum convivii sancti canuti de siöburg.

Hoc sequitur aliud in Diametro uncias duas cum semisse tenens, cui insculptæ sunt hæ literæ grandiores, ita ut emineant, non verò more aliarum in ipsâ materiâ deprimantur. P. R. O. R. O. M. A.

Tertium æneum minus est, in medio magnum I. exhibens, quod ambiunt literæ minores, quæ ob vetustatem legi nequeunt.

Quartum sigillum plumbeum est, effigiem S. Gertrudis insculptam tenens, quam hæc ambit inscriptio: Convivii sanctæ gertrudis de siogwart.

Calcaria ex Orichalco elaborata, crassa, ponderosa, simplicitatem priscam præ se ferentia, dono Reverendi Viri D. D. Petri Winstrupii, Scaniæ Episcopi vigilantissimi, habeo, qui retulit hæc olim possessorem agnovisse Byrgerum Archiepiscopum Daniæ & Sueciæ primatem, in historiis nostris celeberrimum.

Huc referre libet Libellam seu Stateram Siniticam, licet tota ex ære non sit conflata. Bacillus eburneus, septem unciarū longitudine, crassitie pennæ columbinæ, punctis & lineolis accuratissimè & minutissimè distinctus, ex altero extremorum lancem parvam æneam dependentem obtinet, cui ponderandum aurum inditur, quod expendit pondus æneum quadratum, seu potius tessellatum, quod filo suspensum transcurrit lineas & puncta in baculo signata. Huic autem ponderi in duobus amplioribus lateribus insculpta sunt puncta quinque, in angustioribus tria. Totum verò pondus Drachmam unam cum scrupulis duobus pendet. Universa hæc fabrica thecæ ligneæ clauditur, figurâ Cochleare ferme referenti, in cujus manubrii extremo clavus est, circa quem volvitur operculum, ubi aperitur aut clauditur. Ferunt Sinenses Mercatores has libellas ad cingulum portare, ut oblata numismata iis ponderent & de pretio statuant.

Propter affinitatem aliud Libellæ genus addo, quod Græcum esse dixit, qui obtulit. Lignum rubicundum, teres, in extremitate planum & rotundum ut ei nummus incumbere possit, longitudine decem unciarum, inclusum sibi tenet aliud in extremitate planè ejusdem figuræ, sed manubrium habens quadratum, novem clavis plumbeis illud penetrantibus circa finem dotatum. Conjunguntur verò hæc duo circa medium fermè clavo æneo, ut jungi & disjungi possint. Aperto hoc instrumento, si latiori & rotundiori parti secundi ligni nummum imposueris duarum Drachmarum, elevabit extremitatem illam cui plumbum infixum & alteri prorsus junget. Hinc colligo certæ pecuniæ probandæ destinatum esse hoc organum; quamvis de ejus usu nihil certi mihi constet.

Ad Artificiosa è ferro elaborata ut transeamus, primo occurrunt Gladioli indici flammati, sic dicti quod lamina instar flammæ fabricata sit, quorum unum breviter describam, alterum enim ab eo vix differt. Longitudine est pedis unius cum semisse, utrinque acutus, in mucronem desinens, ubi ferrum incipit, basin habet crassam, obtusam, hamulis quibusdam & ornamentis variis exornatam. Manubrium ferro ubi jungitur, coronula visitur elegans, ex ære deaurato elaborata. Ex buxi ligno constare videtur manubrium, idoli cujusdam muliebris statuam, lineamentis pulchrè expressis, exhibens, facie venustâ, capillis à tergo in clunes defluentibus, auriculis magnis, manu sinistrâ occiput tangens, dextrâ versus abdomen deflexâ, pectus monile exornat. Trunco variis pampinis & mæandris exornato insidens, dextrum crus, quod bovinum est, elevat, sinistrum pedem sub ornamentis recondit. Idoli cujusdam effigiem

esse arbitror, similem iis quas expressit Laurentius Pignorius in appendice ad tractatum Vincentii Cartari de imaginibus antiquorum. Ferunt Indos gladios hosce veneno inficere, ut iis ictus inferant magis lethales. Vagina ex ligno constat, exterius incrustatione ex nigrâ Laccâ Indicâ, ornamentis aureis decorâ, exornata: interius rubro panno obducta.

Est & alius gladiolus, decem pollicum longitudine, cujus ferrum figurâ folium Pyri refert, è basi obtusâ subrotundâ in apicem acutum paulatim desinens. Manubrium ex ligno constat nigro, in obtusiorem & crassiorem extremitatem, rudioribus quibusdam ornamentis conspicuam, terminato. Hujus usum in bellis esse accepi, ubi Indi cominus congrediuntur. Exiguam præ se fert artis industriam: quocirca, ut priorem Magnatibus, ita hunc plebi deputatum credimus.

HASTA Indica Regia, quam dono Nobiliss. D. Laurentii Ulfeldt teneo, longitudine est pedes octo. Ferrum pedem unum cum semisse parum superat, flammatum, acutum, aureis ornamentis eleganter depictum, & quidem majori ornatu & artificio, ubi lignum ei inseritur, conspicuum est. Lignum ipsum parte superiore crassius est, ubique teres, sed paulatim in crassitie deficit, ita ut ad extremum vix pollicem æquet. Reges & Magnates in Indiâ ejusmodi hastis armati incedunt in bellum ituri. Adest lignea vagina, eleganter Indico more depicta, quâ ferrum tegere licet ubi consultum videtur.

BARDUS Norvagicus genus hastæ est, ferro magno, lato, acuto, figuræ semilunaris, dotatum. Unus mihi est elegans, cujus ferrum splendidum auro interstinctum micat, longitudine pedis unius cum semisse. Hoc autem ferrum ad latus hæret, ut bipennem referat, vel securim incurvam. Lignum, sex pedes longum, corio rubro obductum, & ligulis ferreis ad extremitatem usque fulcitum, firmum, crassum adeo ut vix manu ambiri valeat. Est & mihi alius longior, sed rudior, ejusdem ferme figuræ, quem in bello gestasse virum fortem & procerum colligo ex ferreæ ligulæ interioris prominentiâ, ad manus stabiliendas aptâ.

TYROCNESTIS specimen ex Indiâ mihi attulit amicus, artis & elegantiæ parum, ingeniosæ simplicitatis multum habens. Ligno enim rudi, pedis longitudine, pollicum duorum latitudine, fune ex corticibus nucis Indicæ elaborato, ferrum ejusdem ferme longitudinis alligatur, quod in extremitate semicirculum refert, frequentibus radiis asperum. Hoc instrumentum junctis genubus inter fœmora tenent, prominente hemicyclo aspero, cui Cocronum seu Nucum Indicarum nucleos affricant, usque dum in minimas redigantur particulas, in alios usus asservandos.

CALCARIA antiqua, ob fabricam & figuram, digna sunt visu. Primo unum est grande, cujus longitudo est pedis unius & trium unciarum. Arcus, qui calcaneum cingit, octo unciarum cum dimidiâ, axis seu spina, quæ stellam continet, decem: stella constat radiis acutis duodecim, & in circumferentiâ sesquipedem cum dimidiâ unciâ tenet: Partem exteriorem tam arcus quam spinæ exornat litera H. ad morem priscum efformata, coronâ regiâ exornata, & appendice ad imum volubili; Novies autem hæc litera repetitur. Centrum stellæ una reliquis grandior ejusdem figuræ occupat. Regis cujusdam Haraldi calcar fuisse indicare videtur coronatum hocce H. sed cujus præcise, nostrum non est divinare. Simile plane aliud teneo, magnitudine & figurâ non discrepans, nisi quòd loco literæ H. in iisdem locis extet priscum E. pari modo coronatum, Regem Ericum an designet dispiciendum relinquo. Observare in his licet, arcum, qui stringit calcaneum, majorem non esse, quam ut commodè meo quadret: unde colligere datur, nequaquam giganteæ, sed potius mediocris staturæ hominem fuisse, qui illud possidebat.

Non minorem sapit antiquitatem aliud quod dono Clariss. Viri D. M. Christiani Longomontani teneo, quod è ruderibus quibusdam sub terrâ effossum fuit. Arcus, calcaneo cingendo deputatus, in angulum acutum fermè & obliquè dilatatum desinit, quà spinam capit quatuor pollices excedentem: nec rectâ lineâ pedem amplectitur, sed inclinato utroque brachio ac rursum elevato, utrinque V. Romanorum effingit. Stella verò, extremitati spinæ inserta, parvula est, duodecim interim radiis (quorum quidam carie & rubigine consumpti) insignita. Longitudo totius est octo pollicum. Vide figuras lib. 1. Monum. Dan. cap. 7.

Vetustatem etiam quandam præ se fert Par, quod à D. Wichmanno accepi. Ferreus, qui

qui calcaneum cingit, ſemicirculus ab interiore parte duplici dotatur fibulâ, quæ lorum, quo pes ſtringitur, alterâ parte diviſum excipere debet: Ab eo ſtimulus ſeu proceſſus, qui rotulam aut ſtellam excipit, derivatus quinque fermè eſt pollicum longitudine, appendiculam ſupra ſe hamatam habens duorum pollicum. Rotulæ ſeu ſtellæ enormes ſunt, in Diametro quinque pollicum, in decem radios diviſæ.

Calcar inviĉtiſſimi Suecorum Regis Guſtavi Adolphi, quamvis nihil peculiare à modernis obtinet, quia tamen tanti fuit Herois, in Muſei mei ornamentum aſſervo. Primò Stellam ſeu rotam ejus calcaris, quod geſtabat cum prope Lipſiam anno MDCXXXII. contra Cæſarianos fortiter pugnando occubuit, auro incluſam & eleganter exornatam, numeris quoque anni, & diei menſis quo hoc factum exhibentem, me donavit Illuſtriſſimus Comes Chriſtianus Rantzovius, ut in rei geſtæ memoriam inter Rariora mea aſſervarem. Paulò poſt reliquum Calcaris obtinui à Nobiliſſimâ viduâ Comitis Holkii, qui in conflictu fuit cum occumberet.

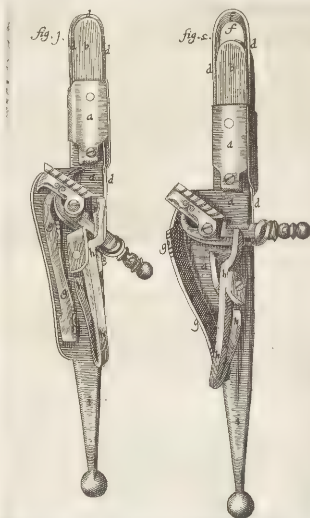

FIGURA I.

Inſtrumentum contractum.

FIGURA II.

Inſtrumentum extenſum.

a *Laminæ ferreæ figura.*
b *Lignum linguiforme inciſurâ præditum.*
c *Clavus trudens ferrum acutum.*
d *Ferrum acutum quod exſeritur & retrahitur.*
e *Acumen ferri.*

 f *Locus*

f *Locus vacuus in extenso instrumento cui uvula prolongata immittitur.*
g *Retinaculum unum, quod à clavo truditur, dum ferrum extenditur.*
h *Alterum retinaculum, quod extensum tenet ferrum scindens, quo digito in extremitate, manubrium versus, presso, scindit relaxatum ferrum.*
i *Extremitas seu manubrium totius instrumenti.*

Notandum picturam hanc minorem esse ipso Instrumento, cujus veram magnitudinem jam delineavimus.

Norvegiæ incolis familiaris est Catharrus, qui hyeme ad uvulam & fauces palati magnâ vehementiâ descendens eam in tantum molem extendit, ut, nisi maturè debita adhibeantur remedia, suffocationis immineat periculum. Quia vero non semper in promptu sunt apta remedia, ad Chirurgiam confugiunt, & uvulam totam propendentem forfice auferunt, sine omni incommodo aut vocis læsione. Quia vero hæc operatio non adeò trita, egregium in hunc usum Instrumentum excogitavit Rusticus quidam Diœcesis Bergensis, Canutus Thorberni dictus, quod cum aptum satis sit, & citò, tutò, & jucundè sine dolore uvulam amputet, sic delineandum duxi. Lamina ferrea plana, ℥xj. longa, in extremitatum alterâ globulo parvulo exornata, paulatim ampliatur, donec circa medium duarum acquirat unciarum latitudinem, quæ paulatim minuitur & ad unciæ unius cum dimidiâ æqualem angustiam redigitur, quo, machinis ab alterâ parte laminæ existentibus, pro lubitu extendi & exseri potest, ut uvulam exscindendam comprehendat, in hac parte clavus extat mobilis, qui scindens, ferrum, alterâ extremitate ei annexum extendit, & retinet donec laxari usus postulat. Hic autem clavus duobus retinaculis nectitur, quorum alterum extensum firmat, ac retinet, alterum compressum laxat, ubi exscindenda uvula. Quæ omnia ex Icone melius patent.

JACULA INDICA varia sunt, quorum structuram facile collegerit quispiam ex descriptione, quam jam promam. Omni ex parte ferro non constant, sed ligno tereti, levi, in acumen paulatim desinente, quatuor pedum cum semisse longitudine, ferrea præfigitur cuspis, sex pollicum longitudine, mucrone acutissimo, quadrato, paulatim se dilatante, ac alas duas (utrinque unam) acutissimas constituente: quæ, quo minus infixum jaculum sine magnâ partium dilaceratione & dolore extrahi possit, impediunt: demum partem excavatam exhibent, cui lignum teres inseritur, crassitie pennam Olorinam non superans. Magno impetu & violentiâ in obvia jaculari possunt, ac penetrant facillime, ut eorum violentiæ nil nisi ferrum aut æs resistere possit.

Ejus generis esse videtur quod titulo HASTÆ AMERICANÆ accepi, longitudine est pedum quinque, crassitie digiti minoris, in summo cuspide ferreâ acutissimâ, folium Myrthi referente, dimidii pedis longitudine, latitudine trium digitorum, dotata. Imum ejus ferrum aliud occupat, etiam dimidium pedem longum, quod in æqualem excurrit latitudinem quadratam, cujus pars infima acumine non cedit aciei cultri.

HAMUS seu potius Jaculum ad Balenas capiendas totum ferreum est, trium fermè pedum longitudine, cuspide grandi, utrinque hamatum, fistulâ in extremitate alterâ præditum, cui lignum teres & oblongum inseri potest, Cetis & Balenis capiendis fabricatum, vulgo ein Harpon vocant belluarum harum piscatores. Eorum usum ita describit Rondeletius. Manentibus in statione multis biremibus scaphulis, binorum in singulis alter remigat, alter in prorâ stat, hastam (ita jaculum hoc vocat) tenens: significante autem speculatore Xiphiam (seu Cetum aut Balenam) supervenire (nam Belluæ tertia pars è mari prominet) & propinquante scaphâ, ille, è manu conjecto ferro, hastile extrahit, ferrum enim hac figurâ factum est, & leviter hastili aptatum de industriâ. Ex eo appensus est funiculus longus, quem vulneratæ belluæ laxant, dum discrucians & effugiens mortua fuerit, tum vel in littus trahunt, vel in scapham recipiunt, nisi omnino grandis fuerit piscis. Sed hic modus saltem observatur in minoribus. Majorem Balenam ubi insequuntur, in singulis cimbis deni collocantur robusti remiges, alii tela multa, longa, cuspide hamatâ, in belluam conjiciunt, quibus infixis & altius hærentibus, funes longissimos telis annexos relaxant, usque dum vitam cum sanguine fuderit. Tunc unà cum funibus Balenam in littus retrahunt, adjuti maris undis. Prædam deinde partiuntur, cujus pars unicuique cedit, pro telorum conjectorum copiâ, quæ propriis notis

insculptis

insculptis internoscuntur. Mares difficilius capiuntur, fœminæ facilius, maxime si fœtus sequantur.

Sera indica, vel, ut alii volunt, Turcica, corpus est ferreum, teres, ad ovalem tamen tendens figuram, ad cujus latus alterum, quadratum hæret corpus, in quo repagula, vectes, & alia ad seram spectantia. Clavi aperienda est planâ, variis foraminibus & sulcis ambagiosis præditâ ac pertusâ; quæ foramini inserta aptè ad alterum dum truditur latus, aperitur sera, artificio haud vulgari confecta. Totum corpus longitudine non superat uncias quinque.

Cingulum ex filis ferreis articulatim nexum, in quovis articulo duos habet stimulos acutos, qui, ubi nudum tangunt corpus, cutim pungunt & dolores excitant. In alterâ extremitate uncinulus est, qui ab alterâ parte excipitur ubi corpus cingit, quo claudi & aperiri commode possit. Longitudine est pedum duorum cum unciis quinque. Monachi devoti, hujus gestatione, carnem lascivientem compescere solent.

Bombarda exigua, duarum saltem unciarum, omnibus constat necessariis ad globulum expellendum, ignem excitandum & pulverem nitrarium incendendum. Fistula & sera ex ferro est, reliquum ex ære deaurato.

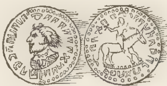
Monticulus artificiosus ex variis Metallorum mineris conflatus, sed maximè Galenâ & Pyrite. Exceptâ basi & ornamentis in apice extantibus, altitudine est pollicum quinque, in Diametro trium. Basi ligneæ insistit & in certas coagmentationes & cryptas quasi dispescitur. Inferior tres continet statuas operariorum Metallicorum, malleis aliisque instrumentis mineras excavantium. Supra hanc alia visitur crypta, in quâ quidam extat, qui virgulâ divinâ Metalla inquirit. Summum seu apicem exornat plumbea Crucifixi imago, cui adstant Maria & Johannes. Cernere licet in toto corpore variorum generum Pyrites, Tessellatos, Granulatos, Porosos, Steriles, Fertiles, & Galenæ haud minorem varietatem, Metalla argenti, æris, plumbi, & aliorum sinu suo foventem.

Speculum ex Metallis conflatum huc spectare videtur, nitidum enim, pulchrum & imagines rerum adeo exacte refert, ut cum optimo è vitro elaborato certare videatur. Quadratum est quovis latere uncias octo superans.

Cap. VI.

De Numismatis.

Ad Artificiosa è Metallis elaborata spectant Numismata, quorum seriem & varietatem, quæ in Museo nostro spectatur, brevibus perstringam, cum ex professo de iis alii magnâ curâ egerint.

Inter reliquos nummos Aureos unus est Denarii Romani magnitudine, duas pendens Drachmas, alterâ parte effigiem Regis barbati & cucullati, dependentibus à tergo Cirrhis quibusdam, ostentans; torque circa collum, & parte paludamenti, variis Syrmatis ornati. Parte alterâ exhibet equitem equo insidentem. Omnia rudi arte utrinque elaborata. Limbum cingunt characteres quidam, qui Russici, Æthiopici, aut Runici an sint, dignosci nequit. Sunt enim qui Regis cujusdam Gothici numisma fuisse arbitrentur.

Cycli Judaici ab uno latere thuribulum exhibent; ab altero florentem virgam Aaronis cum inscriptione Hebraicâ.

Alius nummus argenteus minor, duarum Drachmarum pondere, ab unâ parte imaginem Cæsaris exhibet, ab alterâ florem, quem dicunt unum esse ex Denariis, quibus Christus à Judâ venditus fuit. Sed meus nullam sapit antiquitatem, nam ab alterâ parte Latina hæc legitur inscriptio: Imago cæsaris; ab alterâ Germanica hæc, AKELEJ BLOM/ id est, flos Aquilegiæ. Ab aurifabro quodam ad imaginem nummi

nummi Rhodienſis expreſſum arbitror, de quo conſule Antonium Auguſtinum Dialogo 11. & Seldenum de jure Naturæ lib. 2. pag. 229.

ROMANORUM priſca numiſmata mihi magnâ varietate & copiâ ſunt, quæ vulgò Medaglia dicuntur, tam Græca quàm Romana, argentea & ærea. Et quidem ex Denariis argenteis Drachmam maximâ ex parte ponderantibus ultra ſexaginta, in quibus, ab alterâ parte, variorum Imperatorum cernuntur effigies affabrè expreſſæ; ab alterâ, divorum ſtatuæ, aliaque Emblemata. Cernere etiam licet ante tempora Imperatorum cuſa, in quibus Roma cum Caſſide, Romulus & Remus aliaque cum Conſulum nominibus extant. Adſunt in hac claſſe Numiſmata Auguſti, Nervæ, Veri, Antoninorum, Probi, Otthonis, & aliorum. Eſt & nummus in quo Virgilii effigies & nomen legitur, alterâ parte ſolem oſtentans fulgidum, tenuis quidem nullam ſapit antiquitatem. Sed hic præ reliquis obſervandus eſt Denarius Antonini, qui ex ferro æri miſto conſtare videtur. De quo forſan Plinius lib. 33. cap. 9. Miſcuit Denario Triumvir Antonius ferrum.

Ex ÆRE etiam mihi eſt copia majorum & minorum Numiſmatum, omnium Imperatorum Romanorum & Græcorum, deſunt fœminarum illuſtrium & aliorum, quibus hic honos habitus, ut in eorum memoriam Nummi cuderentur. Inter quos quidam operis & artis induſtriâ excellunt; quidam temporis injuriâ & vetuſtate adeò ſunt detriti, ut inſcriptionis non conſtet ratio: quidam verò ad verorum ſimilitudinem confecti, antiquitatem mentiuntur. Quorum omnium inſcriptiones & rationes examinare nimis foret prolixum, & peculiare opus requireret: Sed ab aliis abunde hoc præſtitum. Numerum enim ſuperant octingenteſimum. Inter hos enim ſeries eſt omnium Imperatorum à Jul. Cæſare ad Gallienum uſque, ab Illuſtriſſimo Regis Galliarum apud nos Legato, D. Caſparo Coignet de Thuillerie, mihi dono data.

Sunt præterea mihi variarum nationum Numiſmata, tam ex argento, quàm ære, plurima: Danica, Arabica, Turcica, Indica, Italica, Hiſpanica, Gallica (inter quæ ſeries eſt argenteorum à Philippo I. in præſentem uſque Regem, ab Illuſtriſſimo Comite de Harlei, mihi tranſmiſſa) Germanica, Scotica, Anglica, Polonica, Ruſſica, Suetica, ex quibus pauca, quæ antiquitatem aut raritatem aliquam ſapiunt, hic attingam.

ARABICA, ex argento, magnitudine æquant Marcam noſtratem, utrinque literis Arabicis exarata, quarum quædam in orbem limbum cingunt, quædam internum occupant ſpacium, nomen Imperatoris, ſub quo cuſa, exprimentes, pondere, maximâ ex parte, Drachmam æquant, tenuia enim ſunt. Horum complura apud alios apud nos vidi, ex Norvegiâ allata, quæ à Siguardo Norvegiæ Rege, Jorſalafar dicto, conquiſita putant. Is enim, cum in Palæſtinâ militiæ operam dediſſet, ingenti theſauro onuſtus domum rediit, ut refert Snorro Sturlæſonius in Hiſtoriâ Norvagicâ à me linguâ vernaculâ editâ.

De INDICIS Numiſmatis pauci ſcripſerunt, quædam igitur addam de iis quæ poſſideo. Primò occurrit LARINA dictus nummus, qui rotundus non eſt, ſed ex oblongo, craſſiori tamen, compreſſo filo argenteo, conduplicato, conſtat, literis Indicis utrinque exarato. Horum quinque Dalerum Imperialem conſtituunt; pendet enim Drachmam unam cum ſcrupulis duobus.

In SIAM monetæ loco utuntur globulo argenteo, nomine TIKAL, ab alterâ parte compreſſo, figuram ♄ exhibente, ab alterâ rimulam obtinente; ſcrupuli unius pondere.

Eſt & moneta alia minima deaurata, FANNO dicta, ſed ex unâ ſaltem parte characteribus quibuſdam exornata. Relatum mihi eſt, horum duodecim valere unciale, quamvis pondere ſcrupulum dimidium vix æquent.

Ex JAVA mihi allatum monetæ mirabile genus, ex plumbeâ, aut ejus generis metalli conſtans materiâ. Rotundum quidem, ſed quadrato & ſatis amplo foramine pervium, characteres quoſdam circa ambitum habens, pondere exili. Tres enim ſcrupulum conſtituunt, ab incolis PITHIS vocari ferunt. Hujus figuræ mihi duo genera, alterum æneum de quo poſtea, alterum plumbeum jam deſcriptum: Dicunt ducentas hujus generis filo alligatas circumferri, ſed quandoque undecies mille, quandoque duodecies mille æquivalere Dalero Imperiali.

PIASTER moneta Chinitica ſic dicta ejuſdem ferme eſt figuræ, rotunda namque eſt, & in medio foramen quadratum obtinet, ſed minus prioribus. Ut Javanica ex plumbo;

plumbo; ita Sinitica hæc ex ærea conſtat materiâ. Characteres quoſdam Siniticos ex alterâ parte obtinet, decuſſatim crucis in modum ſitos inter orbem exteriorem & foramen quadratum. Quælibet Drachmam pondere æquat. Per foramina quadrata fila trajiciunt Indi, atque ita colligata geſtant.

Non poſſum quin hic etiam mentionem faciam Nummorum DANICORUM in ollis & urnis ſepulchrorum collibus incluſis inventorum, qui etiam antiquitatem ſapiunt haud contemnendam. Omnes mediocris ſolidi Danici non ſuperant magnitudinem, ex argento conflati. Sunt qui nomen Ludovici Imperatoris præferunt, ita enim habet inſcriptio, HLUDOVICUS IMP. ab alterâ parte majoribus characteribus, † VENECIAS. Alius ab unâ parte Crucem oſtentat, quam circumdat inſcriptio, † HLUDOVICUS IMP. ab alterâ templum, quod ambiunt hæ literæ, XRISTIANA RELIGIO. Quod ſi Ludovicum Pium intelligant Imperatorem, filium Caroli Magni, ad annum DCCCXXX. ſe extendit eorum ætas. Alius hoc exhibet, EDELRED REX ANGL. Hic Anglicum Imperium obtinuit circa annum Chriſti DCCCLXIV. Eſt & qui Canuti Magni titulos præferat hoc pacto, CNUT REX ANGL. ad annum Chriſti MXVII. referendus. Ecce Tibi quorundam ſpecimen.

Ex inſigni varietate hos ſaltem adducere placuit, omnes enim enumerare, prolixum nimis foret.

Inventum apud nos etiam eſt numiſma tenue, prioribus paulò majus, ex ære, ut videtur, cuſum, quod, ab uno latere, Regis aut Imperatoris cujuſdam effigiem habet, Imperii inſignia manu tenentis, ab altero Epiſcopi cum pedo Epiſcopali, ſine omni inſcriptione. Rudi operâ cuncta expreſſa ſunt.

NUMISMATA CHARTACEA Lugduni Batavorum, neceſſitate urgente, cuſa in obſidione, quæ demum in Argentea commutata ſunt, etiam in meo viſuntur Muſeo. Deſcribam ea ipſiſſimis verbis amici mei, dum viveret, multùm dilecti D. Johannis Meurſii, lib. I. Athenarum Batavicarum cap. XXII. Pecunia hæc duplex erat, & viginti octo aſſibus illa major: iſta minor quatuordecim æſtimata. In majori ab unâ parte Leo ſtabat, pileum in haſtili ferens, circumſcriptum, HÆC LIBERTATIS ERGO: parte alterâ in exteriore ambitu inciſum erat, DEUS SERVET LEIDAM: in interiore vero N. O. V. L. S. G. I. P. A. C. id eſt, Nummus obſeſſæ urbis Lugdunenſis, ſub Gubernatione Illuſtriſſimi Principis Auriaci cuſus. In minori parte adverſâ itidem erectus Leo gladium præferens clypeumque in quo expreſſa inſignia urbis, claves duæ decuſſatæ, cum inſcriptione, PUGNO PRO PATRIA: Averſa vero pars hæc habet, LUGDUNUM BATAVORUM. Icones vide apud Meurſium loco citato.

Ex ſtanno etiam tempore neceſſitatis cuſa Numiſmata, docet illud quod Grypwaldiæ anno 1631. proponebatur.

Ejus mihi exemplum eſt, magnitudine æquans Dalerum Imperialem, ſed multo craſſius, pondere unciarum quatuor. In cujus uno latere inſignia conſpiciuntur civitatis Grypſvaldenſis, in quorum ſummitate quatuor lineæ quaternarium numerum indicantes, ad latera Anni numerus 1631. in ambitu NECESSITAS GRYPSVALDENSIS. In altero latere inſignia Romani Imperii, hac inſcriptione: FERDIN. II. ROMAN. &c. reliqua enim commode legi nequeunt.

NUMMI VITREI fragmentum ex Siciliâ attulit mihi Clariſſ. Vir D. D. Thomas Bartholinus, vitrum viride eſt, ab alterâ parte veſtigia ſigilli cujuſdam apparent, quæ aſſequi nequeo.

Non hic commemorabo MEDALIA Pontif. Romanorum, in primis Urbani VIII. & Innocentii X. in annis Jubilæis confecta, ejus enim generis & alia ſunt multa, partim in Memoriam Virorum Clariſſimorum, partim in Reformationis Euangelicæ teſtificationem, aliorumque præclare actorum publici juris facta. Eorum enim numerus magnus.

Ad hanc verò classem meritò referuntur PENTACULA & AMULETA, ex mistura variorum Metallorum, certâ constellatione elaborata, quorum virtutes à multis commendantur. Hujus generis mihi duo sunt. Unum quod majus, Soli dicatum, de quo Paracelsus lib. 7. Archidox. ubi ejus figuram delineat & modum fabricandi docet. Alterum minus, quod contra Epilepsiam commendant autores.

CAP. VII.

De Artificiosis è vitro, eique affinibus elaboratis.

URNÆ LACHRIMALES, in quibus lachrymas pro defunctis fusas colligebant Veteres Romani, tam ex terrâ figulinâ quàm vitro conficiebant. Prioris exemplum supra dedimus: Jam de vitreis agendum, duæ enim mihi sunt ejus generis. Una integra, quam dono Viri Clariss. D. D. Thomæ Bartholini habeo, altitudine unciarum quatuor cum semisse, ex basi planâ & latâ, collum ascendit crassitie minoris digiti, quod demum in latius terminatur labrum. Colore opalino, longâ sub terrâ morâ acquisito, quibusdam in locis gypseâ materiâ obducta, sive à lachrymis sive aliunde mutuatâ.

Alia mihi est ejusdem figuræ, sed major & crassior, coloris ejusdem, ab incauto manibus fracta. Hac me donavit Clariss. Vir D. D. Petrus Bourdelotius, Sereniss. Reginæ Sueciæ Archiater. Usus harum olim fuit, ut in iis collectæ pro defunctis lachrymæ asservarentur, atque ita cum cadavere monumentis insererentur.

OCULI HUMANI structura vitrea, quæ inservire potest iis, qui monoculi sunt, aut vitium aliud contraxerunt, ut hoc commodè pallietur. Ovalis fermè est figuræ, concavæ, eam oculi partem, quæ extra palpebras prominet, coloribus vivis repræsentans, vitro inustis ut deleri nequeant parte convexâ. Sed concavâ plumbo obducitur, ne veri oculi reliquias lædat. Hic vitreus rite applicatus & palpebris insertus, ad motum veri oculi moveri potest, & omnem deformitatem tollere.

Globus Sphæricus, ovi magnitudine, intus frustulis variorum colorum refertus, inordinatè dispositis, quæ per vitri ambientis superficiem pellucentia, gratum oculis præbent spectaculum. Usum alium non habet, quam ut ob pulchritudinem suspendatur, ut oculos pascat.

Parvulæ quædam statuæ vitreæ, tam hominum quàm aliarum rerum, artificiose hic elaboratæ sunt à Gallo quodam, qui pecuniam ab iis corradebat, qui modum vivis coloribus ex vitro hæc elaborandi cernere cupiebant. Nam, ex tenuibus varii coloris vitreis bacillis, igne lampadis eas conflavit, peritè satis & eleganter, quamvis senex in opere perspiciliis uti cogeretur. Statuæ bullas vitreas appensas habent, ut aquæ injectæ innatare valeant.

Templum Venetiis, inter reliqua, speciosum & magnificum, D. Marco sacrum, intus eleganti exornatur incrustatione Musivâ, ut vocant, varias historias sacras aptis coloribus repræsentante, & auro quibusdam in locis obductâ.

Hoc opus ex meris constat tessulis vitreis coloratis & deauratis, quibus debito modo coagmentatis id quod debent repræsentant. Ex hac incrustatione viginti circiter mihi sunt tessulæ, quas curiositatis ergo ex locis corruptis Venetiis dum essem, erui, ac jam in Museo servo.

PRISMA CRISTALLINUM trigonum, septem unciarum longitudine, duarum ferme in quovis latere latitudine, varias refert figuras, pro variâ ejus ad oculum applicatione, jam enim inversis capitibus deorsum, pedibus sursum, jam monoculos, jam quatuor oculis proditos monstra. Colores præterea omnes (quamvis coloratum non sit) dum adversus lucem secundum longitudinem collocatum, rebus, quæ per illud cernuntur, conciliat, ut iridibus omnia objecta depicta videantur. Cernere enim licet colores splendidissimos, roseos, candidos, virides, puniceos, cœruleos, aureos, imò omnis generis. In officinis vitrariis hæc conficiuntur prismata, quæ quò majora eò accuratius omnia ostendunt.

VITRUM VIRIDE rotundum, Daleri Imperialis magnitudine, altero latere excavatum, æneo filo ita constrictum, ut unà manubrium præbeat, præterquam quod radios solares colligat, & obvia cremabilia accendat, objecta, quæ per illud cernuntur, minora repræsentat. Quocirca Pictoribus, qui vastos terrarum tractus aliaque grandia repræ-

repræsentare compendiose cupiunt, utile & necessarium. Cuncta enim in debitâ proportione & distantiâ, sed minuta valde, exactè exhibet.

Telescopium instrumentum opticum jam notum satis, ex tubo oblongo proportionato, & duobus vitreis orbibus artificiose politis, utrique ejus extremitati adaptatis, constans, mirum in modum jam excultum est, & indies excolitur, ut objecta procul distantia majora reddat & exacte repræsentet. Illud, quod teneo, quamvis ex perfectissimis non sit, suam tamen meretur laudem, & dissita oculis tanquam præsentia objicit, mirâ jucunditate. In Astronomiâ, Militari disciplinâ, Nauticâ, aliisque usum habet maximum. De ejus accuratâ confectione integrum tractatum conscripsit Hieronymus Syrturus Mediolanensis, qui magno labore ejus secreta rimatus est: Excoluerunt hanc artem Fontana, Kirkerus & alii, quos legant qui hic peculiare aliquid desiderant. Nos ex Syrturo, quo pacto primum inventum sit hoc organum, paucis exponemus. Prodiit, inquit, anno MDCIX. seu Genius, seu alter vir adhuc incognitus, Hollandi specie, qui Middelburgi in Zelandiâ convenit Johannem Lipperfein: is est vir solo aspectu insigne quid præferens & perspicillorum artifex. Nemo alter est in eâ urbe, & jussit perspicilla plura, tam cava quam convexa, confici. Condicto die rediit, absolutum opus cupiens, atque ut statim habuit præ manibus, bina suscipiens, cavum scilicet & convexum, unum & alterum oculo admovebat & sensim dimovebat, sive ut punctum concursus, sive ut artificis opus probaret, postea soluto artifice abiit. Artifex, ingenii minimè expers & novitatis curiosus, cœpit idem facere & imitari, nec tarde natura suggessit tubo hæc perspicilla condenda. Ubi unum absolvit, advolavit in aulam Principis Mauritii & adinventum obtulit. Princeps habueritne prius, nec ne, suspicandum erat: Rem militiæ utilem & necessariam inter arcana custodiri jussit. Verum ut casu senserit evulgatam dissimulaverit industriam, & benevolentiam artificis gratificans. Inde tantæ rei novitas per totum effunditur orbem, & plura alia confinguntur perspicilla, sed nullum illi contigit melius aut aptius priore, adeo ut dicas non Artes solum, sed ipsam Naturam omnia conferre, ut magnis Principibus omnia inserviant. Hæc ille. Omnia verò artis secreta, quæ ad ejus fabricam rite conficiendam requiruntur, qui discupit, apud eum legat tractatu supra allegato, ubi & perspicillorum exactam tradit confectionem.

Cistulæ quædam Catoptricæ, quadratæ, longitudine unciarum sex, altitudine & latitudine duarum, ex asserculis ligneis compositæ, uno laterum longiorum vitro dotantur, per quod lux ad interiora diffunditur. In extremitatum alterâ, parte elatiore, foramen conspicitur quadratum, parvum, per quod interiora contemplari licet: In ipsâ cavitate variæ sunt statuæ juvenum, virginum, imagines lectorum, graminum, aquæ, aliorumque coloribus eleganter distinctorum. Quæ ubi per quadratum foramen aspexeris, triplicata apparent omnia, atque illorum quædam longissime remota, spectaculo jucundo & pulchro.

De his aliisque similibus consule Athanasii Kirckeri artem magnam Lucis & Umbræ, lib. 10. part. 3.

Thermoscopium, quod Craseologon vocare soleo, constat ligno oblongo, quadrato, trium pedum altitudine, unciarum trium latitudine, tenente vitrum globosum, quod collum habet longissimum, non amplius pennâ anserinâ, longitudine pedum duorum, terminatum in aliud globosum corpus, quod ligni cavitate tegitur. Huic vitro inest liquor quidam spirituosus viridis, qui, pro ratione temperiei aëris, ascendit modò, modò descendit. Urgente frigore ascendit, urgente calore descendit, unde aëris temperiem exactè demonstrat. Superficies ligni, quà vitrum spectat, chartâ tegitur, lineis atramento signatis certos temperiei gradus ostentans. Superior pars gradus frigoris signat, media temperiei, infima caloris. De insigni hujus instrumenti usu lege Athanasium Kirckerum lib. 3. Magnetis de catenâ Magneticâ cap. 2.

Smicroscopium tubulus est lenticulari vitro, pollicis saltem longitudine, totus quidem ex vitro, sed exterius ebore suffultus, ita ut, columnulis nixus, per fenestellas quasi lucem admittat. Lens vero cochleâ eburneâ cingitur, ut auferri & pro lubitu aperiri instrumentum possit, ubi objectum ei indendum. Totum corpus ex ebore & vitro constat. Aperto instrumento res minuta examinanda vitro inditur, atque clauso eodem, per operculi lentem contemplanda, tam exacte discernitur, ut mirum sit. Pediculus aut pulex magnitudine magnæ muscæ apparet, ac distinctè pedes hamatos,

inteſtina, oculos, aliaque contemplari licet, quæ alioquin latent. Thecam habet eburneam cui includitur, ne externâ aliquâ violetur injuriâ.

Figuræ alterius aliud eſt Microſcopium, quod licet vitro lenticulari etiam objecta examinet, non tamen Pyxidi includitur, ſed eburneâ cingitur coronâ, quæ per laminam æneam, manubrio eburneo comprehenſam, firmatur, ut objectum forpice in manubrio ſito ſuſtentatum lenti aptè objiciatur. Sic ſingula, minutiſſima etiam, clarè ſatis diſcernuntur.

PERSPICILLUM POLYGONIUM ex duobus rotundis conſtat vitris, inſtar aliorum perſpicillorum. Sed quia Polygona ſunt, objecta adeo multiplicant, ut, cum unum objiciatur, mille te videre putes.

Eſt & parvus tubus ejuſdem facultatis, ex laminâ ferreâ tenui, ſtanno obductâ, conſtans, figurâ conicâ, longitudine unciarum quinque. In cujus minori extremo vitrum commune parvum extat, in altero majus Polygonium. Per hunc tubum ubi rem aſpexeris unam, in infinitum multiplicari videtur.

SPECULA tria quadrata poſſideo, limbo ligneo veſtita, in quorum primo faciem tuam contemplatus ſi fueris, eodem tempore in ejus medio integram, ſed parvam videbis, ad latera, quatuor ejus partes diſtractas & deformatas.

In altero quinque apparent oculorum paria, quinque naſi, quinque ora, & omnia alia, quæcunque objeceris, quinquies repetita videbis.

Tertium concavum omnia majora reddens, faciem communem, giganteam, pollicem brachii magnitudine; & ſic de cæteris.

Sed perfectius eſt rotundum ligno undique cinctum, in Diametro vitrum quatuor habet pollices, radios ſolares potenter colligit & mira exhibet ſpectra. Si extra ſpeculi centrum caput ſtatuatur, inverſum apparet & pedes ſurſum, ſi propius applicueris ingentem conſpicies faciem Gigantis & digitos brachii magnitudine, & multa alia pro ratione diverſitatis applicationis. Sed primarius ejus uſus eſt quod collectis & ejaculatis radiis ſolaribus obvia comburat. Cujus rei periculum facere qui volet, ſplendentis Solis radiis ſpeculum obvertat, & fomitem vel accendibile objectum obvertat centro. Quod invenitur tam diu removendo & appropinquando, donec unitos radios in objecto conſpexeris, tum illico ignem concipit. Meum hoc anno MDCIX. Veneriis ab Agyrtâ quodam emi, qui ligneam in quâ ſedebat ſellam eo accendebat, ut emptores alliceret.

Speculum ſeu TUBUS DIOPTRICUS, conſtat ex tubâ ligneâ, unius pedis longitudine, quæ in alterâ extremitate vitrum habet Polygonium, in alterâ vitrum aliud quod chartâ plane tegitur, ut non niſi per exiguum foramen, per quod vix acus tranſire poteſt, aſpicere objecta liceat. Firmatur hic tubus ſuis pedunculis in planâ tabulâ, ut non dimoveatur, eique certâ proportione diſtantia depicta objiciuntur objecta, diſtorta admodum & ſeparatis partibus inverſa. Hæc objecta per hunc tubum ſi aſpexeris, non videbis illud quod oſtentant, ſed diverſa & benè proportionata. De horum tuborum fabricâ conſule tractatum Gallicum Niuroni, quem vocat, La Perſpective curieuſe.

CATOPTRICA SPECULA, licet non è vitro, ſed Metallis ſint elaborata, quia tamen ſpecula ſunt, huc ſpectant.

CYLINDRICUM totâ mole ſuâ pollices novem altitudine non ſuperat, ſed ſpeculum ipſum ſepoſitâ baſi ligneâ & apice ſex ſaltem habet pollices, circumferentia quatuor. Aſt ipſum ſpeculum dimidia ſaltem eſt Cylindri pars, ab averſâ parte concavum, ligno fulcitum. Ex miſturâ conſtat Metallicâ, benè politâ, ut inſtar ſpeculi Cryſtallini objecta repræſentet. Verum nulla rite formata exhibere poteſt, ſed diſtorta valde ac juxta principia optica ex centro in circumferentias circulares ducta. Imagines ipſæ hoc pacto confectæ nil niſi confuſum exhibent chaos, applicato autem debitè ſpeculo, ordinatæ & pulchræ ſatis apparent. Sunt mihi ejus generis effigies Cardinalis Richelieu, ſceleti humani, Monachi & nudæ virginis, quas nemo quid ſint dixerit, niſi applicato rite ſpeculo.

CONICUM ſpeculum eâdem arte, & ex eâdem materiâ elaboratum eſt, quâ Cylindricum, niſi quòd figuram habeat conicam. Hujus ſpeculi duo mihi ſunt exempla, alterum altero altius, ubi applicatur unum imagini opticè in capſâ rotundâ delineatæ, iconem Servatoris oſtentat, ubi alterum eodem in loco ponitur, emergit imago Virginis

Mariæ.

Mariæ. Si invertatur capſula & applicentur ſpecula, unum Lilium flavum, alterum rubrum exhibebit ex eodem loco & ſitu, aliaque jucunda. Conus alter altitudine eſt unciæ unius cum ſemiſſe, alter unciarum duarum. Capſa, in quâ depictæ imagines, & cui ſpecula induntur, in Diametro uncias habet octo.

Cap. VIII.

De Artificioſis è Plantis elaboratis.

HERBA PATI ſeu MAGVEY leniſſima, ſpecies Aloës Americanæ, foliis anguſtis, minoribus & tenuioribus, ad purpureum vergentibus colorem, radice magnâ & fibroſâ eſt. Ex hujus plantæ fibris conficiuntur fila tenuiſſima & elegantiſſima, quæ PITA dicuntur, quæ fœminæ Mexicanæ maximi faciunt & ad varia opera utuntur. Horum filorum mihi duo ſunt genera, unum rude adhuc & non ſatis ad opera præparatum, alterum in fila quibus neri poteſt aptatum. Vide Margravium lib. 2. Hiſt. Plant. cap. 16. Mecum hæc fila communicavit Vir Clariſſ. D. Johan. de Laet, amicus meus, dum viveret, chariſſimus.

FILUM CONTRA SPASMUM nil aliud eſt quam filamentum ex nervis Rangiferorum confectum, quod parti ſpaſmo laboranti impoſitum, morbum tollit. Et quamvis ratione materiæ huc non ſpectet, ratione formæ hic de eo agendum obiter exiſtimavi.

Ex arundinibus confectus eſt Pecten, quem Americanum vocabat is qui obtulit, dentes ex corticibus arundinis videntur confecti, & ſeparatim nexi; extremitates claudunt oſſa quædam lata, ſed dentes junctos in medio firmant arundinis maculati fruſta oblonga: longitudine eſt unciarum quinque.

CULEI ex ſtoreis foliorum arundinaceorum, in quibus Gariophylli ex Indiâ Orientali navibus noſtris ſunt advecti, viminibus quibuſdam ex junco Indico, vulgo ROTTINS dicto, ligati & cincti, ex quibus etiam anſas habent. Longitudine ut plurimum ſunt pedum quinque, amplitudine cum tonnâ noſtrâ certant. Gariophyllis Indicis referti, magnâ copiâ ad nos deferebantur.

CORBIS INDICA non ex viminibus, ut vulgò fit, ſed ex Arundinum Indicarum corticibus diſſectis, ac decuſſatim ſe ſecantibus, confecta, ita ut figuras rhomboides, ex his decuſſatis ſectionibus conſtitutas, ſingulas ſtipet unus ordo per lineam rectam ab apice ad extremum totam ambiens. In Diametro pedem unum habet, longa pedes duos circiter. Cum ad nos devehebatur, repleta erat Coſto Arabico, quem vulgo Cinamomum album vocant.

Ex Sparto elaborata corbis Indica, pilei planè refert figuram, cui ablatus limbus, adeò ut quidam Africanum pileum exiſtimaverint.

Figuræ eſt hemiſphæricæ, in Diametro uncias decem obtinens, ex Sparto albo, nigro, purpureo, & nervis ex Balenarum cirrhis confectis ſtipata, tam artificioſe elaborata, ut artificium mirari liceat.

PAROPSIDES parvæ ex Sparto ſubtili, ſex circiter uncias habent in Diametro, cum rotundæ ſint, laccâ rubicundâ obducitur centrum, quod ambit corona aurata, limbus etiam laccâ rubrâ obductus, ſed fundus amplus laccâ nigrâ tegitur arte ſubtili.

Ex eodem Sparto, ſed craſſiori, conſtat AULÆUM ſeu STOREA Indica, in quâ ſedere ac diſcumbere ſolent Reges ac Magnates Indorum, dum aut conviviis indulgent, aut Legatos peregrinos admittunt. Pedes ſex longa eſt, tres cum tribus pollicibus lata, coloribus eleganter variegata, in primis, albo, nigro, flavo, rubicundo & ſubviridi, teſſellatim ita digeſtis omnibus, ut ornatum præbeant jucundum.

Anno MDCLIII. metu Anglorum venientibus ad nos navibus Belgicis, ex Indiâ Orientali redeuntibus, varia rara & viſu digna à nautis emi. Inter reliqua Storea erat ex ſtramine artificioſè confecta, rubicundo & puniceo colore, decuſſatim flavum ſecante, varioſque rhombos pingente. Longitudine eſt pedum quinque circiter, latitudine trium. Is qui vendidit referebat ſponſos & ſponſas, ubi matrimonia contrahebant, in ejuſmodi ſtoreis diſcumbere.

CAPSAM præterea tum accepi figuræ cubicæ, pedem unum longam, latam & profundam, cum ſuo operculo. Exterius tegitur cortice tenui, caſtanei coloris, quem cingunt & firmant ramuli ex junco Indico, colore purpureo tincti, filis ex pilis confectis alligati. Interior ſuperficies foliis palmarum cincta & exornata, ſingulari artificio juncta.

Limbus capſæ & operculi, nigro colore tinctus. Cæterum, etſi levis admodum ſit hæc capſa, latera tamen digitum craſſitie æquant, ut inter utramque ſuperficiem ramulos deliteſcere arbitrer.

Aliam etiam accepi capſam quadratam, oblongam, pedem unum cum tribus unciis longam, dimidium latam, decem uncias profundam, opere elegantiore elaboratam. Exterius textili opere ex Sparto ſubtili, variegato, conſtat, & juncis purpureis cingitur ac ſtipatur, candidis quibuſdam Conchyliis lunatis ac dentatis, ordine eleganti diſpoſitis, ita ut literam Latinam S. binæ junctæ referant, undique exornatur. Interior ſuperficies textili foliorum arundinaceorum tegete ornatur. Quâ ſuum recipit operculum, foliis palmæ purpureis & flavis alternatim diſpoſitis nitet. Parietes capſæ, craſſæ quamvis, gravitatem tamen nullam operi conciliant.

Corollæ precariæ, quibus in precibus annumerandis utuntur Pontificii, mihi ſunt variorum generum, ſed huc tantum ſpectant illæ, quæ ex Vegetabilibus ſunt confectæ. Ejus generis mihi una eſt, Romæ elaborata, cujus globuli ex ſtramine eleganter contexto conſtant, tam majores, quam minores. Ita verò ſunt diſpoſiti, ut poſt decem parvos ſequatur unus major. Sunt verò ſexaginta minores, præter eos qui appendicem conſtituunt cruciformem. Ornamenta vero ex eâdem materiâ confecta & glandes referentia extremum occupant. Junguntur verò omnia ligulâ ſericâ, ut ſuâ pulchritudine ob artificii raritatem oculos eleganter paſcant.

Planta quam lachrymam Jobi vocant, ſpecies lithoſpermi, grana magna, piſorum fermè magnitudine, lapidea & dura admodum fert, in quibus ſemen reconditur, colore ſunt vario, in primis vero cinereo & ad nigrum inclinante. Ex his etiam mihi eſt confecta corolla precaria, ſed non niſi quinquaginta conſtans granis, exceptiis iis quæ crucem adjunctam conſtituunt. Poſt decimum quemque ſequitur globulus polygonus ex nigro Gagate confectus. Hæc autem omnia junguntur filo ferreo catenæ inſtar.

Panis fruſtum mihi eſt ex extremo involucro Nucis Indicæ confecti, qui procul dubio tempore neceſſitatis in uſum ſaltem venit. Sapore enim eſt haud grato, colore luteo.
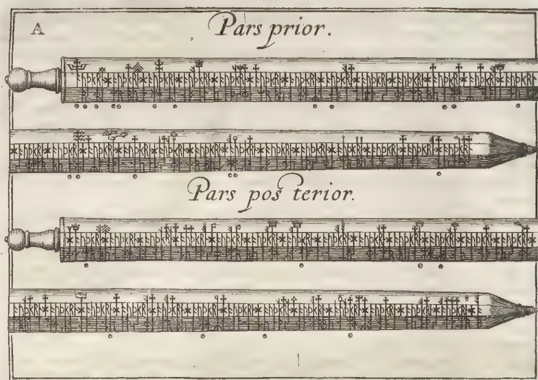
Alius Panis ex Yucâ ſeu Mandiocâ, ſimilis biſcocto ſimilagineo, ſapore non ingrato, ex radice Yucæ confectus eſt. Varios autem modos conficiendi Braſilienſes habent. Simplicior hic: Mandiocca cruda cultro ab exteriore cortice liberatur, hinc purâ lavatur aquâ, ſcinditur in particulas ligulæ figurâ, duos circiter digitos longas, ſemidigitum latas. Particulæ hæ exponuntur Soli per biduum ut exſiccentur, non expreſſo ſucco, ſiccatæ ſunt albiſſimæ, ita ut cretæ loco inſervire poſſint ad ſcribendum, tunduntur in pollinem in mortario ligneo, ex quo panis coquitur delicatiſſimus, albiſſimus, certans cum pane ſimilagineo optimo. Fit etiam ex hac farinâ biſcoctus diu durans, cujus fruſtum mihi eſt ſapore haud ingrato, quod ex Inſulis Canibalibus cum noſtris navibus huc eſt delatum, diu aſſervari poſſe videtur.

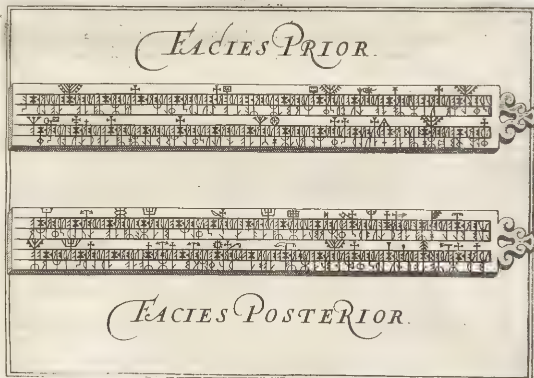
Ex Corallio rubro effictum Cranium humanum, magnitudine Piſi majoris, artificium non olet ſingulare, ruditer enim ſaltem elaboratum eſt. Sed quia ad plantas Marinas refertur Corallium, hic ejus facienda erat mentio.

Cap. IX.

De Artificioſis è lignis elaboratis.

Globus buxeus polygonus, omnia Sciathericorum, quæ fingi poſſunt, obtinens genera, duorum pugnorum eſt magnitudine; latera habet viginti ſex, quorum viginti quatuor, partim quadratorum, partim trigonorum variis exornantur ſciathericis, cum indicibus ex laminis æneis variâ figurâ affabre confectis. Latus quadratum in vertice, pyxidem parvam nauticam obtinet, cum acu Climata mundi demonſtrante, directioni operis inſerviente. Inferius quadratum pedem cum baſi admittit, cui tota ſtructura innititur. Opus fuiſſe ajunt Nobiliſſimi D. Tychonis Brahe.

FASTI DANICI, libro secundo Fastorum Danicorum à me explicati, in Museo meo asservantur, & alii multo plures, quos hic repetere minus necessum judico, varietas enim est infinita, tam ratione figuræ ligni, quàm ratione notarum impressarum, ut ex iis, quæ ibidem adduximus, colligere licet: duo hujus specimina hic adjunximus, qui plura desiderat cum explicatione eorundem, Fastos nostros Danicos adeat.

GRONLANDICA INSTRUMENTA ex ligno elaborata varia sunt: REMUS Gronlandicus, octo fere pedum longitudine, ita est comparatus, ut duplicatus videatur, in utrâque extremitate alas habens latas & longiusculas, figurâ myrti folia exprimentes, manubrium quod intercedit Cylindricum est, paululum tamen compressum, crassitie brachii ferme, quo manibus commode prehendi possit, atque ita Ictibus alternis navis (quæ Coriacea est) impelli: quævis ala pedem unum cum dimidio habet, reliquum

quum menſurâ manubrii eſt. Nodis duobus juxta initia alarum dotatur, ex Balenarum cirrhis confectis, in eum, ut arbitror, uſum, ut à naviculâ retineri commode poſſit, ejus in remigando ubi non eſt uſus. Oſſeo limbo tenui undique cinguntur alæ, clavis minutis oſſeis eis infixis, qui tamen in extremitate major eſt ac latior. Mirum quàm affabre ſine glutine, aut aliis ejus generis, rimas & lacunas ligni reſarcire norint, ferro & ferreis deſtituti organis.

Hastæ ſeu venabula Gronlandica, ſex circiter pedum, ex ligno conſtant abietino, in ſummitate foramen obtinent, cui oſſea inſeritur cuſpis, mobilis, & ligno loris ex cirrhis Balenarum confectis alligatur. Circa haſtæ medium hamus quidam oſſeus conſpicitur, foraminulis pervius, per quæ tranſiens ejuſdem materiæ lorum, illum ligno aptat, cujus uſum eſſe arbitror, ut fortiori manus impetu in obvium hoſtem aut feram trudatur.

Ei non plane diſſimile eſt Jaculum, perticâ enim conſtat ligneâ, pedum quatuor, in cujus apice foramen eſt, quod acuminatam recipit baſin, grandioris ex oſſe hamato cuſpidis; quæ, Balenas aut piſces grandes ubi venantur, ipſo ictu è ſinu ſuo excidit. Sed quia loro, ex corio fabrefacto Balenæ, circa medium ligni firmiter ita alligatur, ut appoſitum verticillum motum beſtiæ ſequatur, à ligno divelli nequit. Hoc enim aquæ ſupernatans, prædam, longius licet divagatam, tandem prodit.

Cuſpis vero oſſea, quinque hamis prædita, longitudine tertiam lignei manubrii æquat partem, craſſitie pari.

Eſt & inſtrumentum aliud ligneum Gronlandicum, quod cujus ſit uſus nondum conſtat. Haſtæ corpus ligneum, quatuor pedum longitudine, dilatatur paulatim circa finem; hinc utrinque duabus alis, palmæ longitudine & latitudine, ovalis fermè figuræ, oſſeis clavis ligno affixis dotatur. Inter alas autem has os eſt teres, pollicari craſſitie & longitudine, in cujus extremo ſinus quidam ſeu acetabulum extat, quod cujus ſit uſus ignoratur.

Sagittæ Gronlandicæ, duorum pedum longitudine, ita ſunt compoſitæ, ut apex acutiſſimus oſſeus, nunc duobus, nunc tribus hamis dotetur, qui ligno firmiter adeo alligatur nervis, ut dimoveri nequeat. Quà nervum tangit, rimâ ei excipiendo dotatur, ſupra quam binæ alæ, ex avium pennis, nervis ligno aptantur, ut citatiori ferantur curſu, dum ejaculantur.

Arcus finnicus, ſeu Lapponum, ſex ferme pedes longus, ex ligno conſtat abietino, cirrhis Balenarum primo obducto, deinde cortice Mediano Betulæ, ſpiratim circumvoluto, tectus, figurâ ſemicirculari.

Arcus ex Indiâ Orientali octo eſt pedum, ligno conſtans tereti, recto, non incurvato, in ſuperficie laccâ, ſeu incruſtatione rubicundâ, obducto. Circa medium ubi manus ſiniſtra ſagittando arcum prehendit, lintamentis quibuſdam trium digitorum longitudine obducitur.

Nomine Arcus Brasiliani alius mihi donatus, ex ligno fuſco Braſiliano confectus, pedum duorum cum ſemiſſe longitudine, in extremitatibus cornibus armatus. Lignum ab alterâ parte figurâ eſt Cylindricâ, ſe paulatim ad extremitates attenuante: ab alterâ planâ, nullâ re obductum, undique læve & glabrum.

Eſt major quidam ejuſdem figuræ, pedes quatuor excedens, ex ligno nigerrimo confectus, titulo Indici Arcus mihi exhibitus, ſed ut prior in extremitatibus cornibus non munitur. Circa medium verò ex pennis & aliis ornamenta quædam recipit, pedis circiter dimidii longitudine.

Arcus persicus non intentus ſemilunari ferme eſt figurâ; ſed ubi tenditur nervo ſuo, hæc figura mutatur, & in extremitatum utrâque cornibus reflexis conſpicitur. Ex ligno quidem fabricatus, laccâ rubrâ obducto; ſed intus, quà nervum ſpectat, cornibus bovinis ei apte nexis fulcitur, ut non niſi à viro forti flecti poſſit. Ejus lignum in medio teres eſt, apprehenſioni commodum, quod ad latera dilatatur, uſque in cornua anguſta, quibus nervus alligatur, ſerico variorum colorum obductus, fabricâ eleganti & nitidâ.

Pharetrarum duo mihi ſunt genera, unum arcui capiendo deſtinatum, ex corio craſſo confectum, & filis argenteis & aureis, apte nexis, ornatum, tantæ magnitudinis ut dimidium arcum intentum capere poſſit. Longitudine duos ſuperans pedes, latitudine pedem unum, ubi in ventrem protuberat.

Alia

Alia est strictior, etiam ex corio, eodem modo exornato, confecta; longitudinis ejusdem, sed strictior, sagittis capiendis destinata, viginti quatuor continere posse videtur.

Sagittæ variorum generum, his junctæ Indicæ, quatuor pedes longæ, ex arundine confectæ, spinis oblongis, duriore ligno armantur, veneno infecto, quod instar nigri alicujus bituminis iis inductum est.

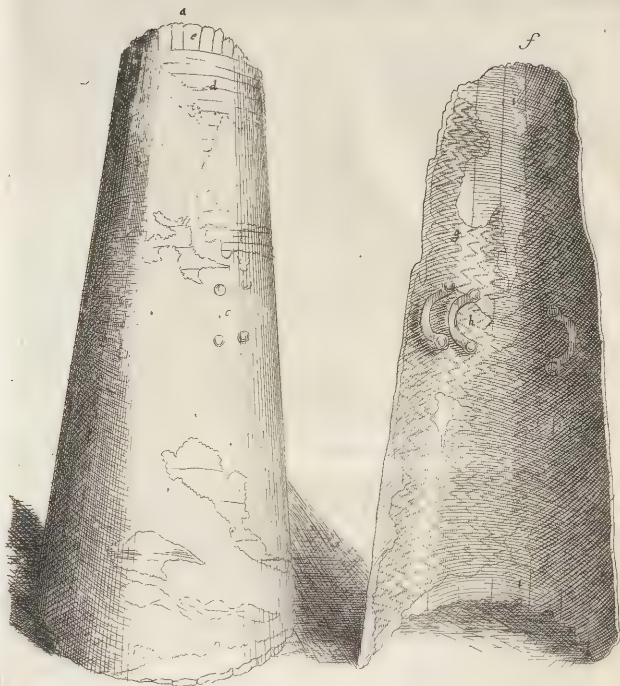
Sunt ex vulgari ligno quercino, pedem unum cum dimidio longæ, obtusæ, plumbo munitæ, alatæ, gravem ictum inferentes.

Aliæ ejusdem magnitudinis, cornu acuto armatæ, citius ut penetrent, ut ferrum æmulentur.

Ferratæ, seu ferro armatæ, variorum etiam sunt generum, quædam lanceas acutas in extremitate referunt, quædam bifurcatæ, quædam tricuspides, acutæ omnes & adfortiter lædendum comparatæ.

Scythica sagitta ex Tartariâ allata, licet omni ex parte ex ligno non sit, huc tamen spectat, longissima est & levissima, maximâ ex parte ex arundine constans. Longitudine pedes quinque attingit, ita ut tres pedes compleat Arundo circa basin alata; pedem unum semis, lignum teres solidum, firmum, olorinæ pennæ crassitie, arundini infixum, filisque alligatum tenet. Hamatam cuspidem ligni extremitati filis aptatam fuisse, ex osse confectam, residuum ejus docet.

Modulus Lupati, ad indomitos equos frænandos, quem, ex ligno, suâ manu fecit Illustrissimus Princeps meus D. Christianus V. P. M. cum ob artificii raritatem, tum quòd tanti Herois ingenium & in Mechanicis industriam abunde probet, mihi semper fuit gratissimus. Præterquam enim quòd à tanto Principe liberaliter mihi collatus, de ejus in me affectu testetur; ob artificii nitorem & pulchritudinem, omnibus qui viderunt, pro miraculo erat. Veri lupati ferrei omnino exprimit figuram & magnitudinem, adeò ut nihil in eo desideretur. Ipsius insuper Principis nomen C. litera coronata, cum numero quinario, insculptum habet. Pedem longitudine superat opus, quod laudat artificem.

a *Exterior & convexa ſcuti ſuperficies.*
b *Pellis exterior, quâ ſcutum obducitur.*
c c *Capita clavorum quibus anſæ ſcuto alligantur.*
d *Lamina lignea exterior fibris tranſverſis.*
e *Lamina lignea interior fibrarum rectarum.*
f *Concava ſcuti facies:*
g *Corium depictum concavam ſcuti ſuperficiem tegens.*
h *Anſæ tres brachio ſiniſtro capiendo deſtinatæ.*
i *Interior lamina lignea rectis fibris prædita, ſupra literâ* e. *delineata.*

Clypeorum antiquorum Septentrionalium duo mihi ſunt ſpecimina: alterum ex Iſlandiâ, corruptum fermè & vetuſtate detritum; alterum ex Norvegiâ. Nam in templo Róldal prope Hardangriam, Diœceſis Stavangrienſis, diu delituit, antequam procuratione Nobiliſſimæ & Doctiſſimæ D. Birgittæ Tott, Dominæ de Tureby, ad me devenit. Ejus fabrica digna eſt quæ notetur. Primo lamina lignea incurva, quatuor pedum longitudine, duorum circiter latitudine, fibris rectis parallelis dotata, parte conca-

concavâ corio firmiter agglutinato obducitur. Hanc ambit alia lignea pariter firmiter adhærens, fibras habens transverſas, & corio, eleganter depicto, parte convexâ obducta. Quælibet verò lamina lignea craſſitie vix eſt dimidii digiti. Figurâ eſt oblongâ & convexâ, ita ut ſuperior pars, quæ caput defendere apta eſt, anguſtior ſit inferiore: Anſæ vero duæ, quibus ſiniſtro brachio aptari poteſt, ex firmiſſimo corio, quatuor ferreis clavis, latioribus in extimâ ſuperficie capitibus, corpori aptantur, ut gladiorum ictibus amputari nequeant. Opus ævi licet vetuſtioris, ingenii tamen acrioris.

POCULUM ligneum tantæ tenuitatis centum in ſe torno elaborata tenet, ut craſſitie chartam non ſuperent, contactum enim vix ferunt. Ita verò comparata ſunt, ut unum alterum excipiat ordine, donec ad minimum fuerit deventum. Primum & majus pede & baſi dotatur, quibus reliqua carent. Clauduntur vero omnia thecâ ligneâ firmiore, ut ſine periculo tractari & geſtari poſſit. Donum Illuſtriſſimi Comitis Chriſtiani Rantzovii.

Eſt in Norvegiâ, diſtrictu Chriſtianienſi, Ruſticus quidam αὐτοδίδακτος, qui cælaturâ cum quovis artifice certare audet, quamvis artem nunquam à quovis didicerit, & ſolius cultelli ope id præſtet, quod alii multis & diverſis organis. Is ex ligno Aceris CANTHARUM fabricavit, qui penes me jam eſt, quatuor librarum capacem, qui proportione, anſâ, operculo & reliquâ cælaturâ maxime nitet.

Arcem enim Agershuſanam, cum horto, piſcinis & adjacente territorio, tam eleganter in eo ſculpſit, ut, ſolo ingenio id præſtare potuiſſe eum, negaverint qui opus viderunt.

CISTULÆ Indicæ vel Chiniticæ ex ligno elaboratæ, laccâ quâdam ſunt obductæ, tam nigrâ, quam rubrâ, variiſque imaginibus aureis lineis conſtantibus exornatæ. Laccam hanc Trigautius Bitumen vocat (ſed, ut mihi videtur, impropriè) ſimile lacti ex arboris cujuſdam cortice expreſſum, ac inſtar picis glutinoſum, ex quo conficiunt Sandaracham quandam. Hoc Luſitani CIARONEM, Sinæ CIÆ vocant. Eo menſas, lecticas, ſupellectilem, domos ipſas & navigia inficiunt, varioque ad lubitum colore ornant. Quæ omnia deinde ad inſtar ſpeculi ſplendent, & nitore ſuo oculis, lævitate etiam manibus, cum æquali majeſtate blandiuntur, & multam ferunt ætatem, &c.

PENARIUM Chiniticum, in quo peregre profecturi cibum ac potum aſſervare ſolent, pedis unius cum ſemiſſe longitudine, unciarum novem latitudine, unius pedis altitudine, ita confectum eſt, ut ſupra columnas quatuor ſuperius firmetur tabulatum, atque in duas partes diſpeſcatur. In priori capſulæ tres continentur quadratæ, eduliis aſſervandis deputatæ: in alterâ lagenulæ duæ, ex Marcaſitâ argenteâ elaboratæ, collo anguſtiore, ſed ventre amplo & globoſo, quas inferius inverſa quædam capſula quadrata, duobus foraminibus, lagenularum infimam partem ambientibus, fundo ſuo firmat, ne geſtando cadant. Supra has lagenas aliud parvum, columnulis quadratis firmatum, extat tabulatum, peculiaribus quibuſdam minoribus capſulis deputatum, itidem quadratum. Tota verò hæc machina laccâ rubrâ, nigrâ, auro, variiſque ornamentis & coloribus eleganter eſt incruſtata.

SCYPHUS Ruſſicus ex ligneis aſſerculis conglutinatus, magnus eſt, decangulus, pedem in Diametro habens, intus & foris laccâ rubrâ obductus, niſi quòd fundi exterior ſuperficies nigra ſit. Exterius auro aliiſque coloribus pingitur, ſextariorum quatuor capax; pes enim ad fundum uſque liquorem etiam capit.

Scutellæ etiam parvulæ ex ſubtili ligno, vernice flavâ & maculatâ obductæ, ſua habent Cochlearia, eodem modo exornata.

TUBULORUM, quibus Tabaci fumus hauritur, ligneorum tria peculiaria mihi ſunt ſpecimina. Unum in Indiâ Orientali confectum, quatuor pedum longitudine, fiſtula eſt tenuis Olorinæ pennæ craſſitie, quæ in partes quatuor dividi poteſt, ita enim una pars alteri inſeritur, ut commode, quando fumo conſtipatur cavitas, ſeparari ſine incommodo poſſint, & rurſus jungi. Exterius coloribus variis depingitur, ac laccâ incruſtatur. In extremitatum alterâ, ex luto indurato fabrefactum eſt receptaculum, cui Tabacum indendum.

Alter Tubulus è Braſiliâ allatus, duorum ſaltem eſt pedum, ex ligno Guajacino, ut mihi videtur, confectus, ita ut paulatim anguſtetur. Receptaculum Tabaci grandius eſt ita ut pollicem admittat, & ſuſtentatur ab animali quodam ſculptili, quod lupum refert, & variis filis æneis depingitur & exornatur. Superficies exterior lævis eſt, nodum

tamen quendam in medio habens, colore fusco, fuliginosis quibusdam annulis depicta.

Tertius in Belgio videtur confectus, duos pedes longus, tenuis, ut primus, sed incrustatione quâdam pulchrâ ex frustulis matris perlarum & laccâ variorum colorum nitet. Tam receptaculum Tabaci, quam pars illa tenuior, quæ ori inditur, ex ære argentato confecta est.

Huc non incommodè retulero PYXIDEM SINITICAM elegantem. Orbicularis est figuræ, ex ligno Vernice obducto fabricata; ambitu suo pedem circiter continens, in Diametro pollices quatuor cum semisse, operculo ex eodem ligno dotata. In ejus centro foramen est, cujus Diameter vix pollicem æquat, in cujus fundo stylus minutus, quem ambit lamina argentea perforata, acus nauticæ, acetabulo capiendo apta. Ipsa vero acus in extremitatum alterâ, quæ meridiem spectat, rubicundo colore est infecta; totam cavitatem, in quâ acus continetur, vitrum claudit pellucidum, per quod motus acus commodè observatur. In ambitu observantur circuli, characteribus Siniticis nigris insigniti. Quorum extimus partes continet 24. ita etiam secundus & tertius. Quartus circulus octo habet areolas cum suis notis eo modo quo in figurâ hac expressâ cernuntur.

Pyxidem hanc Nauticam esse credebam ego, antequam literis R. P. D. Martini Martinii S. I. nuper ex Sinâ reducis melius edoctus eram. Is enim in literis Bruxellis 27. Febr. Anni 1654. ad R. P. D. Wilhelmum ab Aelse datis, de hac pyxide ita differit. Quod attinet ad pyxidis hujus explicationem, dico Sinensem esse, ac quamplurimas similes in Sinis esse, ac fuisse jam antiquissimis temporibus. Nam gens illa pyxidis usum jam quasi à tribus millibus annis habet. Non est autem hæc pyxis Nautica, sed sortilega. Nautica enim aliam habet formam, nec tot characteribus inscribitur, nisi in extimo limbo, ubi ventorum nomina. Hæc ergo pyxis sortilega est, quam Montilogi in Sinâ adhibent, pro felici sepulchri loco inquirendo. In sepulchris enim construendis non minus sumptuosi quàm superstitiosi semper fuere Sinæ, putant enim sub terrâ Draconem, seu influxus varietates esse, unde cor, caput, vel caudam inquirunt, ac similia eo plane modo, quo Chyromantici venas ac lineamenta manus considerant, & judiciarii Astrologi syderum aspectus. Sed de his plura in meâ Sinensium historiarum Epitome, quam brevi communis juris faciam. Ut autem pyxidem aliquo modo explicemus, hæc addo in Clariss. Viri D. Olai gratiam. Circulus extimus 24. partes continet, ex quibus ex decem literis quas Can vocant, & characteribus horarum arte dispositis, domus feli-

ces & infelices efformant, eo modo quo Aſtrologi, cum figuras erigunt Aſtrologicas, duodecim faciunt & fingunt domus. Cum autem Sinæ ex horâ mortis, nativitatis & diei, annique computum indagent & felicia vel infelicia, pro defuncti ſepulchro; hinc illas literas conſiderant, per quas hæc natio anni, diei, & horarum nomina diſtinguit. In ſecundo circulo ſunt iidem omninò characteres, ſed ſuo ordine diſpoſiti, primus eſt FZU 子 hora media noctis: tertius CHU 丑 hora ſecunda poſt mediam noctem, &c. Sinæ enim diem noctemque in duodecim partiuntur æquales partes pro horis, intermediæ literæ ſunt decem CAN additis duabus, quas hoc ◎ notavi ſigno, quarum prima cœli ſeu primas fortunas ſignificat, altera electionem. In areolis tertii circuli ſunt varia felicitatis & infelicitatis nomina. In octo areolis quarti circuli ſunt quatuor literæ quatuor mundi partium. A. eſt Auſter, B. Occaſus, C. Boreas, D. Ortus. Hæc figura ☰ cœlum ſignificat, ☶ ☶ hæc verò montes, & ita ☴ ventos. Hæc demum ☷ ☷ terram. Librum Sinæ habent Yekeriq; vocant, qui totus in his figuris explicandis eſt, in quo ex materiâ ⚋ ⚋ & imperfecto — — ex formâ — & perfecto ⚊ octo figuras efformant, ac ex illis octo in ſe multiplicatis 64. Symbola conſtituunt, pro quadam rerum omnium univerſitate. Planè Pythagoricum quiddam dicerem, niſi ante Pythagoram CAIN librum habuiſſet Sinica gens. Hæc Martinius, quorum accuratiorem explicationem cum multis aliis præclaris Sinas concernentibus, in Epitome Hiſtoriarum Sinenſium, à Diluvio ad Chriſtum, & Athlante extremæ Aſiæ, propediem editurum ſe promittit.

NARTÆ ab Alexandro Guagnino dictæ, nobis Skier / Norvagis olim Kani / ita ab eo delineantur. Pedites in Nartis celeriter per nives iter conficiunt. Hæ autem Nartæ ſunt ligneæ quædam & oblongæ ſoleæ, duorum triumve cubitorum longitudine, quibus in pedes inductis, baculo oblongo cum cuſpide ſuffulti celerrime feruntur, adeo ut nullo modo equi, quamvis agillimi, curſu inſequi poſſint. Nam equo currenti aſperitas nivis, montes, cæteræque viæ obſtaculo & impedimento ſunt. In Nartarum autem inſtrumentis currentes, colles, truncos, foveaſque facillime tranſiliunt, hocque modo feras omnis generis apprehendere, capere, & telis transfigere ſolent. Hæ ipſæ Nartæ à Saxone lib. 5. PANDÆ TRABES vocantur, dum de Finnis loquens, quos pandis trabibus vectos conferta nivibus juga percurrere ait. Et lib. 19. LUBRICOS STIPITES nominat. Paulus Varnefridus de geſtis Longobardorum, cap. 5. de Schrikfinnis agens, LIGNA INCURVA ad arcus ſimilitudinem appellat. Saltibus, inquit, utentes, arte quadam, ligno incurvo ad arcus ſimilitudinem feras aſſequuntur. Menſuram earum quod attinet, refert Guagninus ſupra citatus in Ceremiſſorum deſcriptione, quoſdam hæc inſtrumenta ad ſuæ proportionis ſtaturam in longitudinem conficere. Vide quæ de iis notavimus in Literaturâ Runicâ, cap. 19. Nartæ, quas ego poſſideo, ſex pedes longæ ſunt, ex ligno quercino fabricatæ, latitudine pollicum trium, ſed anguſtiores aliquanto in medio, ubi ex virgultis anſæ ſunt, quibus pedes inſerendi. Anteriore ſui parte incurvatæ, inſtar proræ navis, paulatim in acutum deſinunt; ibique exornantur ligneâ quâdam ſecuriculâ, in tranſverſum locatâ, ut nives commodiùs dividant, poſteriore parte latiores ſunt, non curvæ ſed rectæ. Quà nives vel terram tangunt læviſſimæ ſunt, & quandoque piloſo Rangiferorum corio obducuntur; quà ſurſum ſpectant, coſtam quandam in corporis obtinent medio; & lineis quibuſdam ad limbum exornantur.

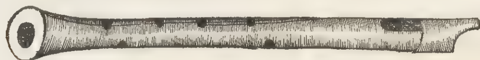

TRAHA FINNICA, quâ ope Rangiferorum ei alligatorum hyeme per nives ferri ſolent Finni, ex novem conſtat aſſeribus, viminibus & clavis ligneis, ita in convexum coagmentatis, ut ſuâ capacitate & hominem decumbentem, & ei neceſſaria capere poſſit. Anterior ejus pars acuminatur, ac proram navis planè refert. Imo totum ejus corpus magis cymbam ſeu naviculam figurâ exprimit, quam aliud quidvis. Puppis lata eſt, pro corporis capacitate, duorum pedum amplitudine; qui fundum & medium totius

tius trahæ, quæ octo est pedum, constituit asser, planior est & crassior. Ei enim tota incumbit moles, illeque vecturâ maxime atteritur. In toto ejus corpore ferri nihil, sed ligneis clavis & funibus colligatur tota moles.

Ex Islandiâ transmissus mihi est CALCEUS ex Betulæ cortice confectus. Cortex ipse in philiras longas scissus videtur, quæ deinde junctæ eo modo quo lintea texunt textores. Philiræ hæ unciali sunt latitudine, ita ut, per longitudinem ductæ, transversas admittant, modo ascendentes, modo substratas, usque dum tota calcei mediocris congeries sit confecta.

FISTULA ex BUXO quâ ordinariè luditur, uncias sex longitudine superans quoad structuram nihil habet peculiare, sed quia à juvene deglutita, & per tres integros dies & noctes in ejus ventre portata ac demum per alvum excreta, sui mentionem hic etiam requirit. Quia vero rei gestæ historiam ipsius juvenis manu linguâ vernaculâ consignatam teneo, summam ejus hic addam: Anno MDCXLVI. circa finem Augusti, juvenis quidam Nicolaus Erasmi, Scholæ Coagiensis Alumnus, ætatis Anno XVII. cum in plateâ fistulâ hâc caneret, quæ erat condiscipuli sui, Nicolai Olai, accessit circa quintam pomeridianam hic Nicolaus suam repetens fistulam. Resistebat ludens ac canere perrexit, quo offensus alter pugno in fauces adversarii percutiendo fistulam detrusit, ita ut nec manibus, nec ullo alio instrumento eximi potuerit, cruoris haud parum per os effluente. In faucibus per quadrantem horæ ubi hæsisset in ventriculum delapsa est, ita ut in dextro latere ipsam sentiret. Doloribus vexatus decumbere coactus est, & per tres integros dies neque dormire, neque comedere aut bibere potuit: die tertio, circa quartam pomeridianam, nullo adhibito pharmaco sponte per alvum eam excrevit. Hinc paulatim convalescere cœpit, licet faucium excoriatio per aliquot dies deglutitionem cibi & potus molestam redderet. Cum hæc scriberet Coagii Anno MDCXLVII. bellè se habuit, quod & suâ manu testatus est Scholæ Rector Johannes Ivarius.

Obiter hic moneo Tibiam mihi esse Islandicam propriè sic dictam ex osse tibiæ agninæ, pulchrè satis elaboratam & sonoram.

ORGANUM MUSICUM Lituanicum, quod cum præcedentibus ad me misit Vir Clariss. D. D. Loiselius in Academiâ Regiomontanâ Profess. P. peculiare est. Excavatus ex parte asser, quadratus fermè nisi quod circa alteram extremitatem attenuetur aliquantum, & hinc inde mæandris quibusdam ad latera exornetur. Longitudine duorum pedum est, latitudine, quibusdam in locis, unius cum dimidio. Hujus pars una, quæ cava non est, sed obliquè excisa, foramen rotundum obtinet, tantæ magnitudinis ut manum pueri admittat, cum roseis quibusdam ornamentis. Reliqua pars concava, ut ad sonum perficiendum sit aptior, novem fidibus æneis obducitur, quæ verticillis pro lubitu & harmoniæ ratione extendi ac laxari possunt. Non vero æqualis sunt longitudinis, sed proportionaliter deficiunt. Quo pacto, an digitis, an plectro in hoc ludant ignoro; dum digitis tanguntur fides, sonum edit haud ingratum. Organon quamvis rude, non tamen frequens.

Ex Buxo arte tam subtili sculpta est VAGINA cultri, octo unciarum longitudine, ut artificis manum adeo peritam mirentur omnes, quotquot opus viderunt, artis sculptoriæ periti. Uno latere exhibet historiam Adami in Paradiso, Abrahami filium mactare conantis, & Lothi cum filiabus: Altera annunciationem Mariæ, Christum crucifixum, eumque resurgentem ostentat, statuis & iconibus, quamvis minutis, tam eleganti tamen proportione & dispositione ordinatis, ut vix artifex ullus id melius præstare potuisset. Magni à peritis fit & æstimatur, qui rem intelligunt.

MACHINA TRACTORIA, cujus beneficio pondera compendiose elevantur. Tantum enim quadrante ulnæ eâ præstatur, quantum tribus aut quatuor ulnis sine eâ. Constat verò trochleis quatuor aut quinque vel pluribus pro lubitu funibus proportionatâ distantiâ ligatis. Sed tota structura melius αὐτοψίᾳ quam calamo docetur.

CATENA LIGNEA, ex ramo uno arboris, variis lateralibus ramulis onusto, constat,

ſtat, ita excifis, ut ſingulæ anſulæ integræ ſint, variis modis intricatæ, & laterales catenulas junctas habeat prout ligni ratio tulit. Singulæ verò catenulæ in glandiformem nodulum, ornatus gratiâ, terminantur. Principalis pedum quatuor eſt longitudine, laterales quædam majores, quædam minores, quædam etiam duplicatæ. Principalis ex hamo ligneo, ex eodem ligno exciſo, dependet.

Mus artificialis ex ligno confectus, & corio murino piloſo tectus, intus rotis & machinis, horologii inſtar, præditus. Quorum beneficio, ubi clave aptè regitur & incitatur, inſtar Muris vivi, concitato fertur curſu, ac ire ac redire ſponte ſuâ poteſt.

Statua ex ligno, articulatim juncta & aptis veſtibus decora, manibus rotam tenet; quam librato & tecto pondere ita verſat, ut rem fune alligatam attrahat, perinde ac ſi viva videatur.

Faldistolium, ſellæ plicatilis genus eſt, priſcâ arte ante trecentos annos elaboratum. Ejus pedes decuſſatim ſe ſecant, quorum quivis longitudine eſt trium pedum Romanorum, in ſummo caput Draconis infantem rictu tenens, in imo ungulas rapacis cujuſdam avis infantem comprimentes oſtentant; per reliquum corporis variis gyris & mæandris verſicoloribus ornantur. Cæterum in medio umbilico quaſi dotatur, axem firmante & ita tenente, ut complicari & explicari ejus beneficio tota ſella poſſit. Corio craſſiſſimo nectitur, cui inſidendum ei, qui hac ſellâ uti velit. Ad latera hanc habet inſcriptionem, literis priſcis & Longobardicis ligno inciſis. † ANNO: DOMINI: M:CCC: L: SECUNDO: MAGISTER: ALLO: FECIT: HANC: CATHEDRAM: Epiſcopi cujuſdam Lundenſis fuiſſe memoratur, & ejuſmodi ſellas plicatiles Faldistolia vocata fuiſſe à medii ævi autoribus invenio.

Hanc ſellam cum olim apud me vidiſſet Vir Clariſſ. D. M. Stephanus Stephanius, Hiſtoricus Regius & in Academiâ Soranâ Profeſſor publicus, meumque inſtitutum de novis ornamentis ei addendis cognoviſſet, eleganti epiſtolâ diſſuaſit, quæ, quia jucunda continet, locum hic merebitur. Sic verò ſcribit. Epiſcopalis illa cathedra, quam ſummâ cum voluptate apud te vidi, majorem ſpirat antiquitatem, quam tu illi adjudicas. Nam, ſi inſcriptioni fides conſtare debeat, fabricatus eſt eam Allo, anno Domini MCCCLII. hoc eſt triennio ante mortem Petri II. Archiepiſcopi Lundenſis, qui obiit anno Chriſti MCCCLV. 5. Calend. Maji, ut videre eſt in Chronico Epiſcoporum Lundenſium Nobiliſſimi Arvidi Huitfeldii, literâ T. & deinceps: Hic vero Petrus ducentis fere annis Birgerum, cujus tu ætati aſſignas ſellam iſtam, in Epiſcopatu præceſſit. (Notandum hic, me accepiſſe, hanc ſellam fuiſſe Birgeri Archiepiſcopi, non verò quod ejus ætate ſit confecta; potuit enim hæreditario jure ab anteceſſoribus ſuis eam accepiſſe) Ergo citeriorem redolet antiquitatem, quam facile exiſtimaſſes. Monumentum certe eſt precioſiſſimum & auguſtiſſimum. Cæterum ex earum genere eſt ſellarum, quas Pontificale Romanum, hoc eſt liber continens varios Eccleſiæ Romanæ ritus & ceremonias, barbaro vocabulo nominat Faldistolia (nobis Faald-ſtoel) quarum uſus erat in variis conſecrationibus & ordinationibus Epiſcoporum, Abbatum, Preſbyterorum, imò Regum, Principum & aliorum. Quomodo hæc omnia aptiſſimis figuris & iconibus non uno in loco prædictus liber repræſentat. Valde autem diſplicuit mihi inſtitutum tuum de cathedrâ iſtâ reparandâ, & novis ornamentis condecorandâ, quum hoc nihil aliud ſit, quam antiquitati fucum facere. In primis nollem mutatam pellem illam, quæ ſellam conjungit & ſedem præbet. Nam mihi Elephanti videtur corium eſſe, aut animalis quod Unicornu vocant, aut alterius rari & peregrini, certè alio ſub Sole nati. Vide quæ de Faldiſtolio habet Doctiſſ. Henricus Spelman in Gloſſario Latino Barbaro ad literam F.

Navicula, duorum pedum longa, ad formam maximæ navis bellicæ affabre elaborata, omnia habet tam apluſtria, quam vela, tormenta bellica, trochleas, funes, quæ ad navem bene inſtructam pertinent. In puppi quoque & ad latera depicta, auro exornata, & id quod debet eleganter exprimit.

Capsula lignea triquetra, fabæ magnitudine, in ſe continet duodecim Cochlearia lignea, tam ſubtili arte elaborata, ut peritam artificis manum mirari ſatis nequeam.

Cap. X.

CAP. X.

De Artificiosis è Fructibus elaboratis.

NUCEM Indicam ejusque fructum supra descripsimus, jam sufficit monere ex fructus cortice ligneo & duriore, varia utensilia, inprimis pocula & scyphos elaborari, poliri enim adeò exacte potest ut splendore cum ebeno certet. Ex eo scyphus mihi, cujus venter cortex est ita politus ut splendeat, cætera ornamenta, ut pes, basis, operculum, ex argento affabre satis elaborata.

Cortex unus est sphæricæ rotunditatis, poculo aptus, in quo pulchrè opere antiquo incisæ sunt historiæ, missionis Spiritus sancti in Apostolos, descensus Christi ad inferos, & judicium extremum; sub quibus excisa quoque insignia Urbis Amsterodamensis & numerus anni quo elaboratus hic scyphus, qui est 1553. adeo ut centum jam elapsi sint anni ex quo confici cœpit.

Ex NUCE FAUFEL supra descriptâ, PYXIDES parvæ ebore exornatæ variæ conficiuntur, etiam tales in quibus pulvis Tabaci asservatur: eleganti enim misturâ nivei & purpurei coloris oculis sunt oblectamento. Niveum autem istum colorem progressu temporis in flavum degenerare animadverti.

AVELLANA in octo rhombos æqualiter divisa & cingulo ex chartâ pergamenâ junctos, Passionis Christi historiam tenuibus quibusdam statuis affabre elaboratis exhibet: Quamvis ex quovis actu pauca quædam repræsententur, ita tamen sunt comparata, ut, quid sibi velint, facile dignoscere liceat.

In pyxidulâ eburneâ, CALCEOLI duo minuti continentur, ex duobus cerasorum nucleis elaborati, industriâ haud vulgari.

Huc quamvis non spectent, referenda quædam duxi arte composita, quæ raritatem quandam spirant & ad hanc classem sunt relata, inter quæ primò occurrit

ATRAMENTUM CHINITICUM formâ massæ cujusdam oblongæ, unciarum duarum longitudine, latitudine unius fermè. Solida est, quadrata quandoque, folii Persici figurâ, nigerrima, variis characteribus Chiniticis ab alterâ parte insignita, ab alterâ floribus & aliis ornamentis exornata. Dum ad usus applicant, salivâ aut aquâ madefaciunt, atque penicillum, quali pictores utuntur, huic intingunt, ut eo characteres suos effingant. Nec enim stylo ferreo, ut reliqui Indi, nec calamo aut pennâ scriptoriâ, ut Europæi, utuntur. Quinque mihi sunt massulæ hujus atramenti nigri (rubrum enim etiam datur) diversis characteribus Chiniticis & figuris insignitæ. Sunt qui putent ex terrâ quadam bituminosâ nigrâ, cum gummi, confici. Alii vero, ut Trigautius, ex fumo olei præparari asserit: Eo verò uti in marmoreâ laminâ eâque apprime lævigatâ, cum aliquot aquæ guttulis, scriptorios istos panniculos affricando, donec laminam inficiant, deinde penicillo è pilis leporinis, quo ad scribendum utuntur, atramentum excipiunt. Habet hoc præ atramento nostro scriptorio, quod commodius in formâ siccâ circumferri possit, sine metu maculationis aut infectionis.

CHARTA DI SPANIA, folium est vulgaris chartæ, ab alterâ parte tincturâ quadam roseâ ad purpureum vergente & aureo splendore radiante infecta, quà mulieres utuntur, ut genas reddant rubicundas & faciem venustiorem. Tincturam hanc quidam ex Cnici floribus, Spumâ maris, & arenâ in Hispaniâ confici dicunt. Ego eam ex ligno Brasiliano aut Sandalo rubro extractam chartis his illini arbitrarer, ut exsiccari ac hac formâ circumferri queat. Hoc fuco quando utuntur, digitum salivâ madefaciunt & chartæ affricant, qui tantum abradit tincturæ, quantum sufficit, reliquum in usus asservant.

CAP. XI.

De Artificiosis ex Animalibus elaboratis.

QUAMVIS supra de Instrumentis Gronlandicis è ligno elaboratis egerimus, tamen, quia alia restant ex pellibus animalium confecta, hic de iis commode tractari posse autumo. Primo autem occurrunt

VESTES Gronlandicæ quædam, confectæ ex piloso Phocarum corio, diligenter præ-

præparato. Thorax latus annexum habet caputium, quod capiti inductum tantum relinquit intectum quantum faciei ſpectandæ ſufficit, loro etiam circa faciem conſtringi poteſt, ut unda marina penetrare nequeat, tam parte anteriore quam poſteriore Syrma dependet longum ac latum, quod femoralia penè tegit, &, dum in naviculâ ſeu cymbâ ſuâ coriaceâ ſunt, foramen, per quod ſe immittunt, claudit, ne aquæ quid intret. Femoralia tibialibus nectuntur, utraque arcta adeo ut corpus ſtricte ambiant. Calceorum nullus uſus.

Thoraces alii ex avium maritimarum exſuviis tam egregiè conſarcinantur, ut pennæ nigræ nigris, albæ albis pulchrè reſpondeant. Figurâ à priori non differunt.

Induſia eandem prorſus obtinent figuram, ſed ex piſcium inteſtinis, pulchrè præparatis, & filis ex nervis confectis ſubtiliter ſatis conſutis conſtant, limbum ex corio piloſo canum, ut videtur, habentia. Cum acubus ferreis deſtituantur, miror qui tam apte tot tenuia inteſtina conſuere valeant.

Veſicas etiam quaſdam habent, quas dum navigant dorſo alligant inflatas, ut iis ſuſtententur, ne ſubmergantur. Confectæ autem ſunt ex coriis Phocarum, abraſis pilis & debite præparatis, foramina in iis ſi quæ ſunt, illa apte adeo oſſibus ſtipare norunt, ut ne ventulus quidem cum inflantur exire poſſit. Magnæ ſunt hæ veſicæ, utpote ex integris animalium pellibus confectæ, longitudine ut plurimum quatuor pedum, amplitudine pro ratione corporis animalis. In iis foramen eſt, per quod inflari pro lubitu poſſint in ipſo mari. Ex cirrhis Balenarum appendices etiam habent, quibus laxari ac conſtringi poſſint, neceſſitate urgente.

Navigia pari modo ex coriis eâdem ratione quâ veſicæ præparatis conficiunt. Supra bacillos ligneos, in navigii formam compactos, coria hæc extendunt & conſuunt, ita ut in utrâque extremitate acuta ſint, in medio verò foramen rotundum, per quod inferiorem corporis partem inſerunt, & loris conſtringunt, dum ſe navigationi accingunt. Alia quædam lora ſuperiori navigii parti adjuncta cernuntur, quibus remum & jacula alligare valent ubi neceſſitas flagitat. Navicula illa, quam ego teneo, octodecim pedum longitudinem ſuperat, ſed latitudine vix duos; adeò levis tota eſt ſtructura, ut ſine negotiò in dorſo geſtari poſſit, ab homine non adeo robuſto.

De remis, & aliis inſtrumentis oſſibus armatis ſupra diximus.

Olim pocula ex cornibus boum confeciſſe majores noſtros, in tractatu de aureo cornu demonſtravimus, ubi etiam quædam, quæ tenemus, delineavimus, labris ex ære deauratis, & variis emblematibus inſignitis. Cum magna ſit horum varietas in magnitudine, ornamentis & aliis, ſingula deſcribere nimis foret tædioſum, conſulatur dictus noſter tractatus, Monumentis Danicis inſertus, ubi etiam illud deſcribitur & delineatur, quod ex ungulâ Gryphis conſtare quidam falſo putant.

Cornu cervini fruſtum, ſeptem unciarum, per medium juxta longitudinem diſſectum, in duos ramos paulo infra medium divaricatum, egregiè parte convexâ politum, Herculis labores arte ſculptili artificioſè admodum exprimit, circulo incluſos, ut ſingulos ferme corporis toroſi artus & muſculos numerare liceat, & monſtrorum clavâ debellatorum corpora proſtrata mire repræſentata. Supra hanc effigiem quædam extant ornamenta rictus leonini & alia; infra in ramis divaricatis duæ conſpiciuntur effigies, nitidè & eleganter inciſæ. Ad lævam Palladis cum caſſide & chlamyde: ad dextram Autoris, quem Albertum Durerum fuiſſe arbitror. Quà latius patet hoc cornu, unciarum eſt quatuor.

Baltheus sericeus, ſex bullis ſeu laminis quadratis, ex dente Roſmari confectis, diſtinctus eſt, ita ut prima lamina, quæ ſex uncias ſuperat, longior ſit reliquis, &, in extremitatum alterâ, fibulam conſtituat, cui acus argentea adhæret, cujus beneficio circa corpus ſtringi poteſt, ultima enim, quæ hujus fibulæ foramen ingreditur, tenuior eſt, in obtuſum apicem deſinens. Reliquæ quadratæ, oblongæ. Quia dentes Roſmari in ſpaſmo & convulſionibus commendantur, eum in finem hoc cingulum elaboratum puto, ut nudum ſtringat corpus, & ab hoc affectu geſtantem liberet.

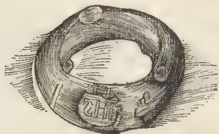
Iſlandi hyeme cum noctes ſunt longiores, ingenioſi cum ſint, ex dentibus Balenarum, ad focum varia conficere ſolent; In primis Ludi scachici (in quo excellunt) latrunculos. Quorum aliquot mihi ſpecimina, viridi & albo colore diſtincta, quæ ita ſunt ſculpta, ut quiſque ſuum officium, habitu, veſtitu, & lineamentis perpulchre exprimat.

Ex dente Balenæ, quam SILDREHE vocant, POCULUM ab iiſdem confectum, in ſuperiore parte juxta labrum exhibet imagines trium juvenum ſaltantium, & ſe mutuo extenſis brachiis manibus apprehendentium; hac inſcriptione: LEITID. DROTTINS: OG: AKALLID. HAN. id eſt, Quærite dominum & invocate eum. Inferius florum duorum, aliorumque ornamentorum conſpiciuntur varietates, operâ eleganti & nitidâ.

Nec minoris artificii eſt COCHLEAR ibidem ex oſſe elaboratum, longitudine pedali. Cymbulæ enim refert figuram juxta proram paulatim anguſtatam; Manubrium verò conſtituit Draco cochleam contortam rictu tenens. Complura alia ſunt ejus generis Iſlandica, quæ artifices commendant, & raritate ſuâ ſe præbent pulchra.

Ex Alcis ungulâ PENTACULA, certo anni tempore & conſtellatione, in Boruſſiâ conficiuntur, cordis figuram habentia, quæ ab alterâ parte Salutationis Angelicæ hiſtoriam impreſſam habent, ab alterâ hos characteres: GEGRVSET SEI DV HOLDSELIGE/ DER HER IST MIT DIR. id eſt, Ave gratioſa, Dominus tecum. Verba ſunt Angeli Mariam Virginem ſalutantis. Commendantur hæc pentacula collo geſtata, contra Epilepſiam & convulſiones.

Non eſt quod hic tangam COCHLEARIA varia ex conchâ venereâ, cornibus animalium, conchâ perlatâ, teſtudinis cruſtâ, dente Roſmari, &c. cum nihil habeant peculiare præter materiam ex quâ ſunt elaborata.

Ex eâdem ungulâ confectus eſt annulus peculiaris figuræ, Magnitudine tantus ut pollicem ambire poſſit, ita formatus, ac ſi ad latera ramulorum amputatorum oſtenderet veſtigia, quà craſſior eſt ſcutum exhibet, cui inciſum nomen Jeſu, hoc pacto, I. H. S. latus alterum ſcuti ornatur magnâ literâ T. alterum M. priſcum habet. Credo geſtatum fuiſſe contra Epilepſiam & ſpaſmum, opus hodie aut heri non confectum.

Ex ebore multa teneo eleganter & artificioſe elaborata, quæ ſubtilitate & artificum induſtriâ excellunt; ex quibus quædam obiter recenſebo. STATUÆ TRIUM REGUM, Virginem Mariam ſalutantium, egregiâ arte, ex dimidiâ parte unius dentis Elephanti, habitu Græco ſculptorum excellunt. Eo vero magis conſideratione ſunt dignæ, quod dentis illa pars, per medium ſecundùm longitudinem diſſecta, arguat integrum dentem in Diametro latitudinis fuiſſe ſex unciarum. Ipſæ vero ſtatuæ altitudine ſeptem.

Statua ex ebore, quinque uncias alta, in Chinâ elaborata, virum exhibet habitu Chinenſi, amplectentem fœminam ejuſdem nationis, quæ ſublatâ manu alapam ei minitatur. Et capitio & togâ & calceis & facie Chinenſes affabrè ſatis exprimunt.

Non tangam hic TORMENTUM BELLICUM cum ſuo præfecto & aliis inſtrumentis, huic negotio neceſſariis, ſubtiliſſime tornatis, ut haſtæ pilum craſſitie non ſuperent, pocula varia, Rhombi, Rhedæ, aliaque quamplurima, quibus artifices ſubtilitate certaſſe videntur de palmâ, cum quamplurima ſint.

Non

Non possum vero quin Tubæ ex ebore in formam Cornu elaboratæ mentionem faciam, quam dono Sereniss. Regis Nostri Friderici III. Anno MDCL. accepi. Longitudine est pedum duorum, unciarum trium, amplitudo labri latioris, pedis unius & unciarum duarum, angustioris quod inflatur, unciarum trium cum dimidiâ. Crassa satis, ut pondere libras sex civiles æquet. Superficies exterior variis sculpturis exornatur, quarum icones vetustatem præ se ferunt magnam. Distinguitur verò hæc Tuba annulis quasi prominentibus in quinque classes. Quarum prima, labro ampliori vicina, continet duos Leones procumbentes & ad certamen quasi se provocantes, & Dracones rictibus oppositis bellum minantes. Secunda classis insignita est mæandris quibusdam Pampiniformibus, expansis foliis per ambitum reptantibus. Tertia, quæ maxima est, & plus quam medietatem totius tubæ occupat, pluribus & eximiis ornatur sculpturis. Occurrit namque primo eques loricatus, hastâ adversarium, gladio & parmâ armatum, prosternens, quem à tergo, jaculo ex arcu emisso, petit tertius, tunicatus & tegmine capitis pyramidali ornatus: Eum sequitur pedestris ordinis miles, tunicâ & parmâ tectus, stricto gladio imminens vicino, qui nudo capite & longiore inductus tunicâ, nudum hominem, scuto incumbentem, hastâ prosternere conatur, quem vexillifer equo insidens inhibere videtur. Hunc ordinem claudit arbor, in quâ cernitur nidus ovis refertus, cui insidianti Serpenti, Avis ipsa, quantum potest, resistit. Quarta classis bellum spectantia etiam continet. Eques enim loricatus, stricto ense munitus, cum socio sagittario, ex arcu tenso jaculum in adversarium equitem emittit; sed tunicatus quidam gladio stricto & parmâ, tam horum, quam insequentium, nudi scilicet equitis vexilliferi, & peditis sicâ armati, conatibus resistit. Hos excipit miles tunicatus, stricto ense & parmâ insignis, qui dum inermem & nudum ad pedes ejus provolutum petit, occurrit alius pedes, hastâ eum repellens & prostratum liberans, peplo corpus tegens. Agmen claudit captivus nudus, manibus post terga revinctis, caput per asseris foramen exsertum tenens, cujus humero insidet corvus, carnem dilanians & crudeliter mactans. Quinta classis pastoritia esse videtur. Sub arbore, ex quâ sportula & corium dependet villosum, sedet quidam pastorali habitu, pelle hirsutâ tectus, capram mulgens, cui adjuncti hædi, partim jacentes, partim saltantes, atque inter eos unum cornibus tenet alius pastor. Furem adventantem dum insequitur canis, lupus hædum discerpit, quem pedo suo pastorali abigere tentat alius. Classis, quæ sequitur, venationi dicata videtur. Eques enim dum hastâ Cervum petit, pedes nudus venabulo Aprum excipit, quem bini canes tenent. Captum vero, & equo impositum, ducit quidam tunicatus, dextro humero baculum, cui inditum canistrum, gestans. Peregrinationi septimam classem ascribere an debeam nescio. Peregrina quidem hic sculpta animalia id suadent, ac eo nos ducunt. Nudus homo, Camelo insidens, à tergo clunibus Cameli insidentem habet Leopardum aut Lupum Cervarium, ad pedes Psittacum ostentat. Hunc præcedit alius Elephanto inequitans, dextrâ ferrum incurvum tenens, quo bestia regitur, quæ à collo vas vinarium loris alligatum portat. Denique arbor, in quâ nidus quinque aviculis refertus, occurrit, in quo mater pullo nutrimentum rostro præbere videtur, reliquis alis ac rostro gesticulantibus. In altero nido ova cernuntur, quæ puer nudus alteri porrigit, ut sportulæ indat. Quibus succedit Cercopithecorum colludentium par. Forsan hæc aucupia denotabunt. Denique alata Gryps bovem prosternit, cui assidet Sphinx capite humano mitram gestans, pedibus quatuor, alis binis, caudâ oblongâ, quam sequuntur aves binæ, colli oblongioris, caudâ diffusâ, utrinque Phialam floribus onustam custodientes; an Struthiocameli sint, judicent alii. Reliqui duo circuli ita sunt comparati, ut prior non nisi foliis quibusdam simplicibus, partim lævibus, partim crispis, exornetur: posterior duplicatis foliis ex contortis suis stipitibus prodeuntibus. Versus orificium coronulâ cingitur.

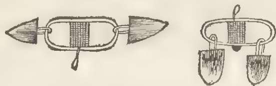
Statuam quandam antiquissimam, Regis Norvagiæ pompam referentē, ex dente Rosmari elaboratam possideo, trium unciarum altitudine, duarum cum semisse latitudine: Rex ipse coronâ redimitus equo insidet, dextrâ scutum latum tenens, quem ab altero latere præcedit signifer, sinistrâ hastam gerens præpilatam, cui in parte superiore adhæret vexillum, dextrâ arcum habens. Hunc sequitur Tubicen, gladium oblongum ad latus tenens, ore verò cornu incurvum inflans. Ab altero latere quidam genubus terram tangens stapedem Regis tenet, quem ad clunes equi Regii sequitur Armiger, scutum Regis sinistrâ, & gladium dextrâ tenens magnum, scutum ipsum ovalis est figuræ, incurvum,

vum, latus ſiniſtrum à capite ad genua tangens. Ex hâc ſtatuâ colligo, ſcuta, quibus veteres utebantur in Norvegiâ, duûm fuiſſe generum, unum quo equites utebantur, amplum, latum, & planum, figurâ ſemilunari, alterum peditibus dicatum, ovalis figuræ; incurvatum, quæ eleganter in hâc ſtatuâ ſunt expreſſa arte priſcâ, & non nimis ſubtili.

Ex CORNU RHINOCEROTIS elaborata Phiala, ex Indiâ venit Orientali, figurâ ovali fermè, niſi ubi ſinus cornu ipſum admiſit. Longitudine eſt unciarum quinque, latitudine quatuor, profunditate duarum. Concavâ parte polita eſt; convexâ folia vitis & pampinos ita exciſos obtinet, ut à corpore ipſo ſeparata extent, ac peculiare opus conſtituant, arte ad tantam redactum ſubtilitatem, ut perſpicuum ſit. Color corneus eſt, ad flavedinem tendens.

Alius mihi eſt Scyphus etiam ex Cornu Rhinocerotis, nigrior & craſſioris ſubſtantiæ, pedi inſiſtens pumilo, totus altitudine ſuperat uncias quatuor, profunditate tres, labrum ovale, in extremitate alterâ anguſtius, oblongum cum ſit, longitudine ſuperat uncias tres; latitudine circa medium duas attingit.

CAPISTRUM ex nervis Rangiferorum rubicundo colore tinctis & artificioſe in craſſitiem minimi digiti redactum, longitudine eſt quadraginta pedum cum dimidio. Hoc Rangiferos trahæ alligant Finni, eoque curſum eorum ita dirigere norunt, ut à viâ non exorbitent.

INAURIS Americana, nihil ſapit artificii, ſed tribus tantum conſtat oſſiculis, ex uno oſſe exciſis, ita ut medium duas habeat anſas, ex quibus duo extrema, pariter anſata, dependent. Craſſitie pennam anſerinam non ſuperant, extrema figuram habent parvæ glandis. In medio oſſis interſtitio parvulum eſt foramen, cui immitti acus poteſt, quæ auriculam perforet. Ex cujus animalis oſſe conflatum ſit hoc opus neſcio, nullam præ ſe fert elegantiam. Os enim colore flavum eſt, quibuſdam in locis nigredine deturpatum.

CAP. XII.

De variis Artificioſis.

SUPRA de corollis precariis ex ſtramine & vegetabilibus egimus: hic monendum, alias plures nobis eſſe, ex certis baccis, ut videtur, ſaponariis, ex Balſamo Americano inſpiſſato, ex tornatis oſſibus, ex vitro colore Corallium æmulante, ex ſuccino & aliis, quarum quædam appenſos habent numulos ſacros, ut vocant, quædam alia ornamenta.

LIBRORUM CHINITICORUM mihi ſunt fragmenta quædam, quæ omnia ita ſunt exarata, ut folia ſint duplicata, &, ob chartæ tenuitatem, ab uno ſaltem latere expreſſos habeant characteres. Legunt & ſcribunt à ſummo paginæ ad imum deſcendendo. Trigautius de Regno Chinæ cap.5. hoc illis peculiare eſſe refert in libris ſcribendis, quod nullus omnino liber vulgato ſermone ſcribatur, ſed docto. Sermonis hæc diverſitas in ſolâ vocum compoſitione conſiſtit. Omnes voces monoſyllabæ ſunt, quamvis ſæpe duarum aut trium vocalium. Ut rerum ita vocum ſingularis ſuus eſt hieroglyphicus character. Nec pauciores literæ quam voces numerantur, idemque apud ipſos eſt dictio, ſyllaba, elementum. Ac licet pro rerum multitudine ſit numerus characterum, eos tamen inter ſe ita componunt, ut ſeptuaginta octuagintave millia non excedat. Ex iis qui decem millia noverit, eos fere, qui ad ſcribendum neceſſarii ſunt, aſſecutus eſt.

P. Alvarus Semeda cap. 6. refert apud Chinenſes vocabula tantum eſſe CCCXXVI. voces vero MCCXXVIII. deſinentes in vocalem, aut M. & N. monoſyllabas, indeclinabiles, tam nomina quam verba, Literas ſexaginta millia, in Lexico dicto, Haipoen, contentas. Ad commodè loquendum ſufficiunt octo aut decem millia. At Joannes

Gonzales de Mendoza dicit ultra ſex millia characterum in eorum libris reperiri. Semeda hos affert characteres. —ı unum notat, + decem 土 Terram, 王 Regem 玉 Lapidem pretioſum. Sed Mendoza Regem, quem Chiniticè Bontai vocari ait, ita delineat: [illegible] Cœlum Guant [illegible] urbem, quam alii Lombi vocant, alii Fu [illegible].

Ex fragmentis, quæ ego poſſideo, quædam duobus, quædam quinque, quædam decem conſtant foliis, ut Herbarium, quod undecim depictas herbarum oſtentat imagines, quibus nomina & vires characteribus Chiniticis additæ.

Eſt mihi præterea elegantiſſimum Volumen, quod integrum fere eſſe videtur, foliorum ſeptuaginta duorum, variis imaginibus refertum, quod Philoſophiam, Phyſiognomiam, Medicinam & Hiſtorias complecti ex additis tabulis colligere licet. Utinam tandem exoriatur, qui huic literaturæ illuſtrandæ ſe dedat.

Eſt & mihi Epiſtola quædam Chinitica, in chartâ quinque pedum longitudine, unius latitudine, deſcripta. Hæc vero charta ab uno latere rubicundo colore infecta eſt, ab altero candida, atque ita complicata, ut quinque conſtituat duplicata folia. Prima facies unicum ſaltem continet characterem, qui titulum aut inſcriptionem denotabit, altera octo & præterea ſupremâ & infimâ parte agglutinatum aliud chartæ rubræ fruſtulum oblongum, unciæ unius latitudine, quod tres continet characteres. In reliquis foliis nihil plane extat. Quodlibet autem jam deſcriptum folium latitudinem obtinet quatuor pollicum. De hujuſmodi epiſtolis mihi loqui videtur Trigautius capite ſeptimo, dum inquit: Cum ſe mutuo propinqui & familiares officii cauſâ inviſunt, ad rependendum viſitationis officium adſtringunt viſitatos. In his porro viſitationibus hæc ferè ratio obſervatur. Qui viſitat ad ingreſſum libellum profert in quo nihil aliud legitur præter viſitantis nomen, cum modeſtis Epithetis, pro ratione viſitantis & viſitati, eumque libellum pariter ad herum defert janitor. Porro ſi plures ab uno, vel unus à pluribus viſitatur, ſemper pro numero viſitantium aut viſitatorum ſunt libelli. Hi fere duodecim paginis è chartâ candidâ conſtant, & ſeſquipalmam oblongi ſunt. In primâ facie mediâ è papyro rubrâ, ad duorum digitorum latitudinem fragmentum affigitur libelli longitudine, & plerumque libellus hic chartaceo ſacculo cum eodem rubro additamento in extremâ facie includitur. In his tanta eſt varietas, ut omnino neceſſum ſit domi viginti fere thecas paratas ad omnem uſum habere, cum variis titulis, ita continuus eſt eorum uſus.

Epiſtolæ Chiniticæ, cujus ego ſpecimen exhibeo, deſcriptionem talem dedit nobis Alvarus Semeda cap. 12. Thie charta eſt, ſeu liber plicaturis conſtans internis, & externis, longitudine palmi, amplitudine manus, trium generum. Major ſex habet folia, media tria, minima unum. Omnes hiſce utuntur in viſitationibus. Quâ ordinariè utuntur, alba eſt, cum appendice rubra ejuſdem longitudinis, lata digitos duos, extra adhærente, ſi ob reverentiam, aut invitationem, tota in chartâ rubrâ ſcribitur, ſi condolentiæ ergo, ex chartâ luteâ, ſi quis in luctu ſit, cœrulea eſt litera, ut & externa illa portio, ſed charta alba. Hæc charta unicam ſaltem literam habet inſcriptam: ſenſus ferme hic eſt; Veſter amicus intimus, ad vos veniet ſalutatum. Hæc litera offertur janitori, ut ad dominum ferat.

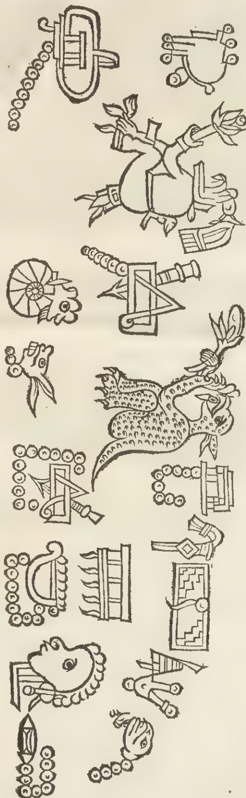
Epistola Japonica magnam cum Chinenſi habet affinitatem, quoad characteres, (qui tamen majores & confuſiores apparent) & ſcribendi modum à ſummo ad imum. Mihi una eſt in charta duorum pedum longa, unum cum tribus unciis lata, in medio ſecundum longitudinem complicata, ita ut exterior ſuperficies notis ſit exarata, interior vacua, dein in columnulas diſtincta videtur non lineis, ſed ſolâ complicatione. Ab uno laterum notis exaratorum, duodecim cernuntur columnæ, literis varie notatæ, in altero ſeptem columnulæ literis diſtinctæ cernuntur.

Tota Epiſtola ita exarata, tali modo complicatur, ut ex duodecim columnis, quibus conſtare videtur, prima ſit interior, quam ambit ſecunda, hanc tertia & quarta, & ſic conſequenter ad ultimam uſque, quæ parte externâ characteribus vacua eſt. Hi autem characteres rudi valdè penicillo ſunt ducti, & maximâ ex parte complicati, ut multi ſimul cohærere videantur, à ſummo ad imum.

De Literis Malabaricis ſupra egimus lib. 2. cap. 14. ubi de Palmæ foliis diſſeruimus, ſed quia de ſtylo, quo ſcribunt, nihil relatum, pauca hoc loco addenda.

Rudi

Rudi artē confectus est ex acu ferreâ, ligneo; vel potius arundinaceo, ut mihi videtur, manubrio (medii digiti longitudine; calami ſcriptorii craſſitie) inſertâ, & circumquaque lineo vinculo ligatâ. Accepi ex relatione noſtratium, qui ex Indiis reverſi, mihi literas & ſtylum obtulerunt, quod dum ſcribunt, palmæ folium, pollici ſiniſtræ manus exterius applicent; dextrâ ſtylum movent, & punctando literas exarant; Quod celerrimè facere norunt, ut ſcriptorio calamo vix quiſpiam eos aſſequeretur, in chartâ nobis uſitatâ. Quandoque grandiores, quandoque minores literas pingere, docent varia literarum apud me exempla.

EPISTOLAM ÆTHIOPICAM mihi dono dedit Literatiſſimus Juvenis Jobus Ludolphus, quam ad ipſum Româ ſcripſit Gregorius Æthiops. In chartâ oblongâ unius

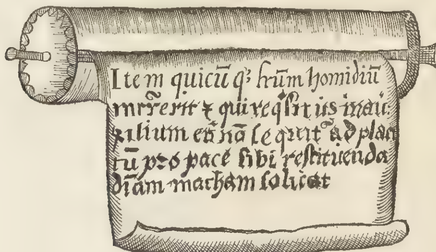
pedis

pedis cum unciis quatuor & latâ uncias sex, literis Æthiopicis exarata, hoc habet peculiare, quod nullos margines literis destitutos obtineat, sed extrema chartæ, tam superius quam inferius & ad latera, attingant notæ.

Idem Ludolphus in sui recordationem, in chartâ, pedali longitudine, exarata obtulit HIEROGLYPHICA MEXICANA, miris constantia figuris, vario colorum genere depictis, ex quibus vix quispiam quidquam collegerit; duo autem ordines esse videntur, charta enim lata est uncias quatuor. Magnam affinitatem haberet cum quibusdam ex iis, quæ depinxit Clariss. Vir D. Johan. de Laet lib. 5. descriptionis Indiæ Occidentalis cap. 10.

PERSICAS & ARABICAS Epistolas à peritissimo earum linguarum Wilhelmo Lejel accepi. Scriptæ sunt in chartâ optimè lævigatâ, literis Arabicis à dextrâ in sinistram. Quævis Epistola sinistrum chartæ quadratæ angulum superiorem amputatum habet, quo fine nescio. Præter ea quæ literis scripta sunt ad latus Epistolæ, sigillum, modo unum, modo duo, nigro colore impressum ostentat. Una vero est Epistola, quæ non ad latus, sed in fronte gerit sigillum quadratum, cum reliqua rotunda sint. Complicantur vero, uni philyræ digiti latitudine obvolvendo reliquas omnes ad extremam usque.

Libros hic non exhibebo alios, Russicos tam manuscriptos quam impressos, eorum volumina, longissimæ & agglutinatæ chartæ inscripta, Arabicos, Runicos, inter quos eximium est opus Fastorum Danicorum, à me lib. 3. Fastorum enodatum, & Legum Scanicarum codex elegans, in membranâ literis Runicis exaratus, cujus alibi mentionem feci; ad calcem enim duas habet Regum Danicorum series, quas succincto commentario olim illustravi.

Huc non incommode retulero Volumen antiquum, verè sic dictum. Cylindrus enim est octo unciarum longitudine, ex ligno excavato & corio obducto, rimam habens per longitudinem excurrentem, per quam membrana, cui literæ inscriptæ sunt, inseritur & eximitur. Huic includitur lignum teres, seu axis rotabilis, suis eminentibus utrinque prominentiis seu verticillis extra corpus Cylindri, ut his circumrotari axis possit, quæ membranam scripta tenentem alterâ extremitate annexam habet, ut volvendo ei obduci possit, revolvendo verò per rimam eximi & explicari, quo quæ contineat legi possint. Continet verò hoc volumen Leges Convivii cujusdam S. Johannis, ut colligo. Membrana ipsa duos pedes longa est, lata dimidium.

PAPYRUS CHINITICA, subtilis admodum est, utpote ex serico elaborata, sed magnis adeo philyris seu foliis ut unicum æquet longitudine pedes quinque, latitudine duos cum unciis quatuor, nitida valde & pulchra.

JAPONICA minoribus philyris, pedem longitudine vix æquantibus cum semisse, pedem unum lata. Multo subtilior est Chiniticâ, ita ut, qui primo viderit, negabit crenæ ductum cum atramento ferre posse; attamen & atramentum fert ut non perfluat, & ita complicari, teri ac tractari potest, ac si linteum esset, sine omni metu ruptionis: unde ferunt Japonenses eâ loco strophiolorum uti, & res preciosas ei involvere.

Papyri

Papyri Veræ, ex arundinibus Nili confectæ, mihi est frustulum, quod cinerei coloris, tenue, firmum tamen. Quæ planta fuerit Papyrus & quomodo ex eâ olim perfecerint chartas, in quibus scribebant, docet Theophrastus lib. 4. Histor. Plant. cap 9. & Plinius lib. 13. cap. 11. ubi inter reliqua sic differit: Papyrum ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachialis radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine, in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu ejus alio, quam floris ad Deos coronandos, &c. & post quædam: Præparantur ex eo chartæ, diviso acu in prætenues, sed quam latissimas, Philuras. Qui plura volet, consulat Guilandinum de Papyro, qui amplo commentario Plinium illustravit.

Aliam veræ Papyri speciem ex Arundine confectam Lugduno Batavorum ad me transmisit filius Wilhelmus Worm. Folium longum est pollices septem, latum quatuor, colore non planè candido, sed ad flavum inclinante, crassiusculum, lævigatum, & nescio quo glutine obductum, ubi enim charta complicatur rimulas contrahit leviusculas.

Calceorum antiquorum varia habeo genera, quorum delineationi incumbere minus necesse est, quamvis quidam ex holoserico, quidam ex corio serico variè depicto, quidam figuræ varietate ludant. Servantur saltem propter antiquitatis reverentiam.

Chinenses soleas habent ex candidâ telâ, tuberculis refertâ, cui rubicundi coloris nota impressa. Quod pedis superiorem ambit partem, etiam ex candidâ telâ, sed alterius generis, confectum, extremos saltem tegit digitos, pedis latera & calcem; fimbriis ex cœruleo serico, in varios mæandros confecto, exornatum, præsertim circa digitorum & calcis extrema, opere Europæis vix imitando.

Russici hoc habent peculiare, quod ex unico frusto corii facti sint, & tam solea, quam quod pedis superiorem tegit partem, ejusdem sit generis. Loris oblongis per oras traductis ita circa pedem constringuntur, ut eum strictè ambiant. Corium, ex quo constant, colore nigrum non est, sed fulvum, ad purpureum inclinans.

Finnici etiam peculiarem habent structuram. Ex corio enim Rangiferorum aut Alcium piloso conficiuntur, in apicem acutum & cornutum desinentes. Totum pedem tegunt, cum Russici non nisi digitos tueantur.

Tympanum lapponicum, quoad modulos pulsatò varia explorant & magiam suam exercent, ex ligno constat ovali, excavato, pedali longitudine, decem unciarum latitudine, cui sex insculpta foramina, & manubrium, quo commode sinistrâ teneri possit, dum dextrâ pulsatur. Annectitur ei nervis quibusdam membrana, variis & ineptis figuris sparsim sanguine aut rubicundo colore pictis exornata. Huic adest æneum corpus Rhomboides, convexum paululum, in Diametro duarum circiter unciarum, in singulis angulis & in medio catenulâ æneâ onustum. Bapsile seu instrumentum osseum, quo tympanum pulsatur, sex uncias longum, crassitie minimi digiti, figurâ literam T. Latinorum repræsentat. Cum quæstionem instituunt, æneum illud corpus tympano imponunt, instrumento osseo dextrâ pulsant & strenue cantant, tum rhombus hic æneus hinc inde saltat. Sed, finitâ cantione & pulsatione, in figurâ quiescit, quæ rem indicat, quam quærunt.

Laqueus coccineus, quo strangulata Vipera, colli affectibus & Inflammationibus conducere volunt, quo nomine apud me asservatur.

De Pileo Brasiliano supra capite octavo egimus; tandem enim comperi pileum non esse, sed corbem Africanum.

Oculi humani ſtructuræ è chartâ elaboratæ dignæ ſunt quæ hic locum inveniant. Primam concinnavit Celebertimus Medicus, Guilhelmus Fabricius Hildanus, deque eâ peculiarem conſcripſit Epiſtolam, ad Georgium & Franciſcum Lyckios, Nobiles Danos, quos hac fabricâ donavit. Epiſtola autem hæc extat in centuriâ ſecundâ obſervationum Chirurgicarum, obſerv. 1. ex quâ recenſere lubet ea quæ ad hanc ſtructuram facere videntur. Cæterum, inquit, in diſſectionibus Anatomicis, vix aliquid admirabilius, aut artificioſius, ſtructurâ oculi humani, meo quidem judicio, occurrit; ut merito, per excellentiam, Creatoris appelletur miraculum: Hinc factum eſt ut Anatomici per omne ævum, in demonſtrandâ, ad oculum, oculi Anatome occupati fuerint, obſtacula experti ſint, atque etiamnum experiantur varia: Quo fit, ut, quod ſollicite & ſedulo perſequuntur, difficile aſſequantur. Membranæ enim tres poſteriores vix cernuntur. Adde quod in diſſectionibus paucis ſpectatoribus ea loci opportunitas propè cadaver contingit, quâ mirabiles oculi partes pervidere, eaſque diſtinctè notare queant. Sæpè igitur apud me cogitavi, quomodo tandem oculi fabrica in Muſeo, menſâ, colloquiis familiaribus, vel æſtivo etiam tempore, citra cadaveris uſum monſtrari poſſet. Et quia prædicto ſtudio non mediocriter oblector, meo igitur marte, talem aggreſſus ſum concinnare effigiem, quæ pridem Clariſſimo & longe Excellentiſſimo Viro D. D. Caſparo Bauhino, Anatomico & Botanico inſigni, domino & amico meo in perpetuum obſervando, aliiſque viris doctis perplacuit, &c. Poſt pauca. In hujus ſtructuræ ordine, quantum fieri potuit, Naturam imitatus ſum, quoad ſitum, formam & magnitudinem. Primo Muſculos ſex expreſſi, eoſque, ut ad naturalem formam magis accederent, ex corio rubro fabricavi, ex quibus quatuor recti, duo obliqui. Nervum præterea motorium per omnes Muſculos diſperſum, eumque unà cum extremitatibus Muſculorum in membranam (columbo innominatam dictam) deſinentem. Pinguedinem, quæ Muſculos & nervum opticum ambit, omiſi, uti quoque humorem aqueum. Hæc enim quomodo verè effingi poſſint nondum video. Membranas omnes inter ſe ita complico, ut rotundum corpus oculi cum ſuo nervo optico exhibeant, & quidem ut ſingula divelli, divulſa monſtrari, tum denuo complicari poſſint. Cryſtallinus autem humor reſidet in craſſâ illâ portiunculâ, per quam repræſento vitreum. Hæc de ejus ſtructurâ Fabricius. Singulas autem partes artificioſi hujus oculi ſpecialius ut luſtremus, occurrit I. Externa ſeu conjunctiva dicta membrana, rubris venulis inſignita, foramine ad pupillam prædita. II. Sex Muſculi, inter quos duo obliqui ex rubro corio, nervorum motoriorum propaginibus conſpicui, à tendine, ſeu propagine ex quâ oriuntur craſ-

crassiore & firmiore, desinentes in III. Tunicam innominatam dictam Columbo. IV. Succedit Sclerotica vel dura dicta, quod à durâ Matre oriatur. Hujus pars anterior dicta cornea, hic ex vitro est efformata. V. Choroides tunica à piâ matre orta, cujus pars exterior uvea, in medio perforata, &, circa foramen, iridem pictam habet. VI. Retina ex interiori cerebri substantiâ orta. VII. Tunica vitreum humorem continens, in quâ residet. VIII. Humor Crystallinus, per quem rubicundis literis translucet nomen Autoris hoc modo: Guil. Fabric. Hildanus inventor fecit Anno 1602.

Alter oculus artificiosus, pariter ex chartâ fabricatus, donum est Clarissimi Viri D. D. Pauli Moth, Medici Regii, qui Anno MDCXL. è Galliis redux eo me donavit, elegantior est & nitidiùs elaboratus, plura quoque in oculo spectanda exhibet, hæc nempe: I. Conjunctiva, seu adnata, Album oculi Hip. II. Tunica innominata Fallopii. III. Pinguedo Musculos ambiens. IV. Trochlea ad sextum Musculum sita. V. Musculi sex ordinarii in homine. VI. Septimus Musculus nervum opticum cingens, in brutis tantum. VII. Nervus motorius in omnes musculos ramos mittens. VIII. Sclerotica membrana, cujus anterior pars cornea vocatur, seu Nervi optici prima membrana, à durâ matre orta, simul corneam constituens. IX. Uvea, in quâ iris, pupilla, à piâ matre ortum trahens, nervum opticum cingens. X. Nervus opticus dilatatus, vocabulo Retinæ insignitus. XI. Humor aqueus. XII. Ligamentum Ciliare, quod tamen in proprio loco non invenitur; sed vitreo includitur. XIII. Vitreus humor cum suâ membranâ. XIV. Membrana Arachnoidea. XV. Humor Crystallinus lenticularis ex vitro Crystallino.

MICROGRAPHIÆ specimina adeo accuratè sunt scripta ut Lynceis sit oculis illa qui legat. Unum in circulo, solidum Danicum æquante, exhibet Orationem Dominicam, Symbolum Apostolorum & Decalogum. Aliud figuram Christi in cruce pendentis, cum Iconibus Mariæ Virginis & S. Johannis, in membranâ ita exhibet, ut quilibet ductus faciei, vestimentorum & aliorum ornamentorum, literæ sit & voces ex Psalmis Davidicis, tam minute scriptæ ac si meræ essent lineæ. Aliud, in quo exhibetur Maria Magdalena in deserto procumbens & peccata deplorans, pari artificio nitet, ut aciem oculorum minus Lynceorum fugiat.

Spectat huc membrana in quâ totus Catechismus Germanico idiomate, Anno MDCXLVI. exaratus est, à quodam Johanne Kuhn ætatis Anno XLI. qui in quâvis manu unicum saltem habuit digitum. Literas certe eleganter satis depictas, tam minio, quam atramento, varietate quoque insigni ludentes ostendit membrana. Rem vero ita se habere ipsemet hisce in eâdem testatur:

Johan Kuhn werd ich genandt /
Hat nur ein finger an jede handt.

Fuit hic Fœmina quædam Angla, brachiis destituta, quæ calamo scriptorio ore apprehenso, me vidente, his literis nomen suum, in chartâ, quam habeo, expressit:

ELISABETH SIMSON. ANNO 1620.

Ore præterea nebat eleganter, filum linguâ acui intrusit, aliaque multa ore præstabat, quæ alii manibus solebant.

IMAGINES Catoptricæ, juxta leges opticas elaboratæ, & speculis cylindricis destinatæ, quamvis nil nisi confusum Chaos primo aspectu exhibeant, adhibito tamen speculo, ostentant eleganter satis elaboratas imagines Cardinalis Richelieu, Sceleti humani, Monachi Benedictini, & nudæ Virginis.

STATUA Regis Norvagici ex dente Rosmari, priscâ arte elaborata, ita se habet. Rex equo insidens cum scuto amplo, ab unâ parte præcedentem habet tubicinem cornu inflantem, quem sequitur vexillifer, cum vexillo & balistâ: ab alterâ parte quendam habet, stapedem ejus flexis genibus tenentem, quem sequitur armiger, scutum & gladium Regis gestans. Omnia hæc in uno frusto dentis Rosmari sunt expressa, trium unciarum longitudine & latitudine.

AMULETORUM opus in membranâ duorum pedum longitudine, unius cum semisse latitudine, est exaratum, ita ut una facies quadraginta octo contineat circulos, quorum quivis in Diametro duas habet uncias, characteres continens miros, quorum quosdam in Paracelso, quosdam in Cornelio Agrippâ cernere licet, contra varios affectus, & ad varia impetranda, ut tituli præ se ferunt. Altera facies varias habet precationes, consecrationes & characteres, linguâ Saxonicâ conscriptas. Quas hic delineare

 nolo,

nolo, ne superstitioni ansam præbeam. Ita vero composita est membrana, ut quadrata quadraginta octo cohærentia constituat, quorum quodvis trium unciarum: ac ut melius serico inclusa collo gestari possit, singuli anguli ex complicatione orti, amputati sunt.

Ex Cyrrhis Balenarum contortis SCIPIO, seu BACULUS, longitudine quatuor est pedum, flexilis, diversorum colorum, lævis, splendens, ac si ex diversis conflatus esset gemmis, Achate, Sardo, & ejus generis aliis.

AULÆUM literis Runicis insignitum, quod olim aram exornabat sacelli Bilden in Provinciâ Hadelandiæ in Norvegiâ, priscâ arte depictum acu est, cui Runica inscriptio hujus sensus data: LODENA NOTAVIT, CUJUS SORORIS FILIA ERAT RAGNILTA. Longitudine est trium ulnarum Seelandicarum, latitudine unius cum unâ quartâ, ex panno subcœruleo confectum & variorum colorum figuris exornatum. De quo consule Monument. Danic. lib. 6. monum. 6.

VESTIMENTA FINNICA pilosa ex Rangiferorum pellibus confecta sunt. Thorax amplus, fœmoralia stricta admodum, ocreæ & chirothecæ, in quibus artificium in primis ostentare solent: sunt enim intus pellibus villosis suffultæ, exterius ex pedum piloso corio consutæ, ornamentis ex stanno (quod dentibus in filamenta artificiose ducere norunt) & pannis variorum colorum spectandæ.

CUSTODEM PUDICITIÆ voco fœmoralia quædam ex linteo rudi ita confecta, ut rima, cujus beneficio aperiuntur & clauduntur, sit ad latus firmo loro, hinc inde per foramina lateralia trajecto, clausa, & hujus lori ope thoraci ita nexa, ut serâ claudi possint, non nisi clave aperienda. Fuit in Falstriâ quidam, nostrâ memoriâ, qui cum uxorem, omnium testimonio pudicam, suspectam haberet, fustibus & verberibus coëgit, ut suis manibus has braccas neret, ad ideam quam ipsi præbuit. Quod nolens volens præstitit miserrima. Confectam induere jussit, serâ clausit, sibi reservatâ clave. Adeò ut nec Naturæ satisfacere, nec urinam reddere, nisi impetratâ à marito clave, potuerit. Hanc tyrannidem patienter tulit illa, per mensem unum aut alterum. Tandem amicis & consanguineis rem detegere coacta est; qui, instituto convivio, maritum invitabant. Cum jam hilariores essent, tyranno facinus exprobrant, & ejus uxorem, ut, sublatis vestibus, spectaculum hoc præsentibus omnibus ostenderet, compulerunt. Ille verò libidinem exprobrans, causas hujus rei habuisse sufficientes prætendebat.

Tandem ad Magistratum delata hæc injuria, qui maritum cum dedecore exulare jussit. Cum verò ante tribunal starent, à judice jussus est maritus clavem porrigere, ut, apertâ serâ, onere liberaretur miserrima mulier. Sed, in tam præclaro invento sibi gratulans, id recusavit, prætendens amissam esse. Quocirca adhibito cultro rimam fecerunt,

cerunt, per quam elapſa eſt, quæque adhuc in opere tam præclaro cernitur. Apud Magiſtratum depoſita hæc Bracca tam diu aſſervabatur, donec ego in Falſtriam veniſſem, Sereniſſimum Principem D. Chriſtianum V. ægrius laborantem curaturus. Tum auditâ hac hiſtoriâ, de rei veritate inquirens, ope Celſiſſimi Principis machinam hanc vidi, & accepi, quam titulo cuſtodis pudicitiæ donavi.

Sed res talis eſt, quâ ſi fallere voluiſſet maritum uxor facillime potuiſſet.

LAGENÆ vitreæ magnæ artificium haud vulgare præbent. Duæ ſunt, quadratâ utraque, pedem altitudine ſuperans: latitudine, in quovis quadrato, unciarum quinque circiter, ore non admodum lato, pollicem enim vix admittit. Harum una intus molâ ex ligno confectâ ad amplitudinem vitri dotatur, in quam ex contignatione ſuperiore dum decidit arena, moventur rotæ. Supra hanc contignationem arenariam, alia eſt in quâ equites quatuor, dum rotæ circumaguntur, etiam in orbem equitant. Quamvis mirari liceat, quo pacto, per anguſtum oris foramen, intruſa ſit lignea hæc & vaſta Machina, mirum tamen magis quo pacto ligneum epiſtomium, quod os claudit arctè ſatis, tranſverſo ligno plano, & ad amplitudinem vaſis magno, ſit interius trajectum, omnibus occluſis. Altera lagena ejuſdem eſt magnitudinis & pari modo occluſa. Sed in ſe continet molendinum, ad amplitudinem & capacitatem vitri, quod ex ligno licet ſit fabricatum, ad modum eorum qui vento agitantur, ſuas etiam habet alas, quæ moventur, ubi arena ex ſuperiore contignatione decidit, corio deaurato obducitur, & ſcalâ, baſi, aliiſque ornatur requiſitis, quæ in majoribus conſpiciuntur molendinis.

Sed quamvis mirari liceat, quomodo integra hæc Machina, tantæ amplitudinis, tam anguſtum os penetraverit, & quomodo Epiſtomio ligneo, quod totum claudit, inſertum ſit, poſt clauſuram, tranſverſum lignum, quod in ipſo vitro ei inſeritur, admiratione non caret. Fuit qui mihi artificium detexerit, ſed explicari jam nequit, & melius oculari demonſtratione, quam ſcripto, talia docentur.

FINIS.

Ccc 3 INDEX

I N D E X

Præcipuarum rerum, quæ in hoc opere continentur.

A.

B.

C.

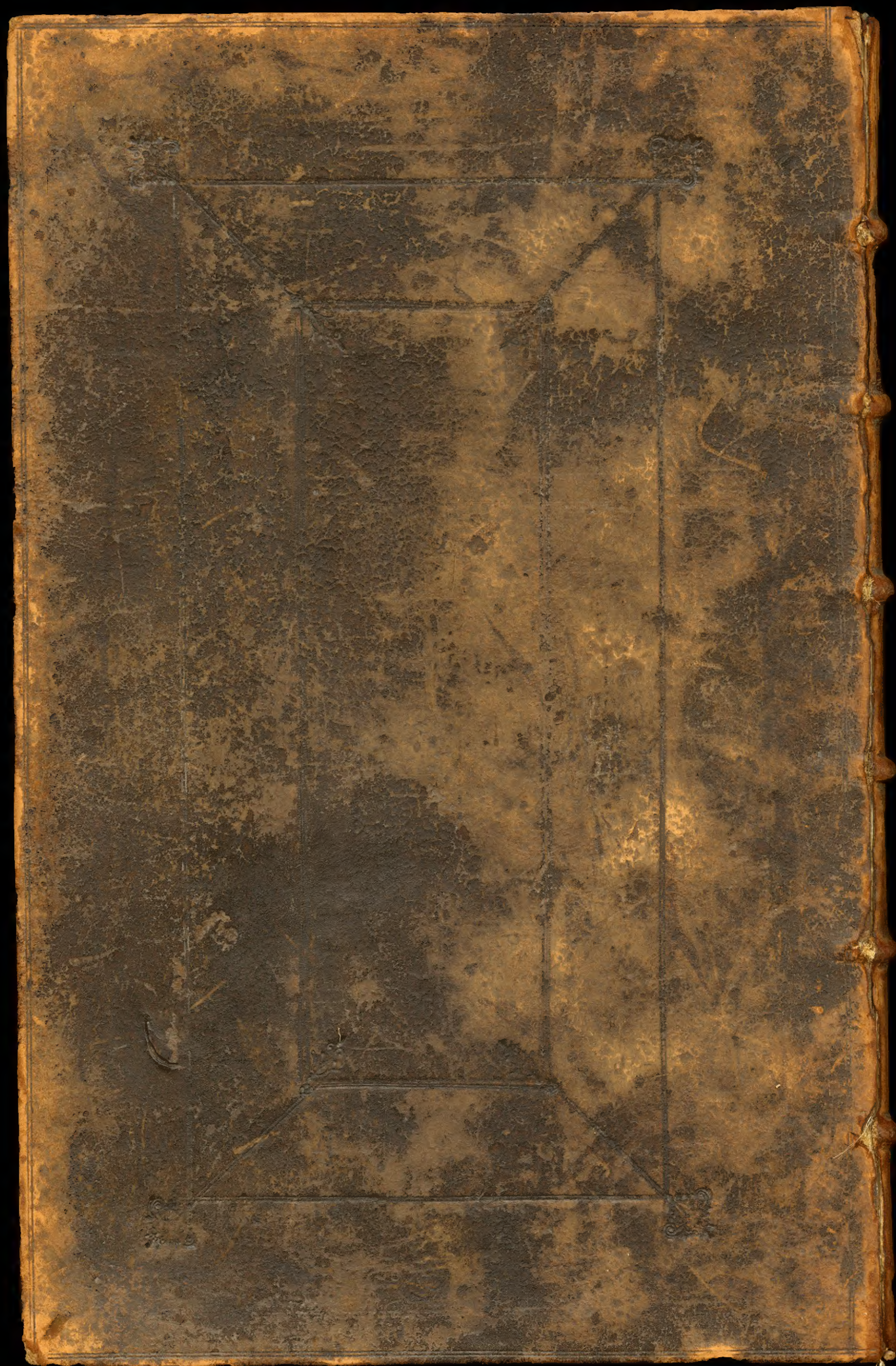
Cly-

INDEX.

Nisi

INDEX.

F I N I S.

MUSE
UM
WORM
IANUM